

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

ROČNÍK ŠESTNÁCTÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1889.

LOAN STACK

PA 9
L 5
1889
MAIN

Obsah ročníku šestnáctého.

Pojednání.

	Strana
O nápisových památkách staroitalských. Napsal Jos. Zubatý 1—9, 81—95, 188—200, 321—327, 401—410	
O Tacitově vylíčení povahy Tiberiovy. Napsal Em. Peroutka 9—17, 96—103	
Ad Minucii Felicis Octavium. Scripsit Eduardus Svoboda 18—21, 103—106, 210—214, 336—340	
Kremsmünsterská legenda o 10.000 rytířích. Podává Václ. Vondrák	21— 45
K otázce jerové v staré češtině. Napsal Ant. Havlík 45—51, 106—116, 248—258, 342—353, 436—445	
K legendě o 10.000 rytířích dodává Josef Truhlář	116—120
O spisovatelské činnosti M. Jana Husi. Napsal Karel Novák 120—133, 214—248	
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer 161—188	
Ctění předků. Příspěvek k objasnění vývoje mythu, podává Frant. Krejčí	201—210
Skladba Platonova dialogu Lacheta. Napsal Frant. Čáda, 328—336, 410—415	
Ad Plauti Casinam. Scripsit Franciscus Groh	340—341
Román o Apollonovi králi Tyrském v české, polské a ruské literatuře. Napsal J. Polívka	353—358, 416—435
Pravidlo o formách slovesa „býti“ vzhledem ke Štítnému. Po- dává Karel J. Černý	445—456

Úvahy a zprávy.

J. Král: Ze života básníků antických. Paběrky Timotheje Hrabého	52—55
J. Král: Hésioda Askerského básně. I. O původu bohů. Metricky převodl H. Mejsnar	55—57

	Strana
J. Král: Studien zu den griechischen Ortsnamen. Mit einem Nachtrag zu den griechischen Stichnamen von Dr. Lor. Grasberger	57—59
J. Král: Aeschylus Orestie mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein	59
J. Král: Xenophons Agesilaos. Für den Schulgebrauch erklärt von O. Güthling	59
K. Pokorný: Leben und Sitten der Griechen von Prof. Dr. H. Blümner	60
L. Niederle: Weltgeschichte der Kunst bis zur Erbauung der Sophienkirche von Ludwig von Sybel	60—61
J. V. Prášek: Corpus inscriptionum atticarum. Edidit Ulricus Koehler	61—62
J. Zubatý: Altindische Syntax von B. Delbrück	62—65
Em. Kovář: Studie z národních písní srbsko-chorvatských od V. Marka	65—66
Em. Kovář: Rozbor Čechovy Dagmary od Jos. Vlčka	66
Em. Kovář: O písních národních od K. Tieftrunka	66
Jan Kaňka: O duále v češtině od J. Pelikána	67—68
Jan Kaňka: K výkladu nejdůležitějších úkonů česk. genitivu od Frant. Čapka	68
J. P.: Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. I. Pravopis a hláskosloví. Napsal Prokop Lang	68—70
J. P.: Ku kvantitě české. Napsal Dr. Jan Máchal	70—71
C. Ibl: Грузинская рѣчь, или начальный курсъ грузинскаго языка для Русскихъ. Napsal Michal Nasidze	71—72
A. Fischer: O Horatiových názorech filosofických. Napsal Jan Petráček	133—134
A. Fischer: Topografie Vergiliova podsvětí a jeho obyvatelé. Napsal prof. F. Molčák	134—136
J. Král: Ottův Slovník Naučný	136—141
J. P.: Лекции по истории русскаго языка. А. И. Соболевскаго	141—145
Frant. Krsek: Mluvnice jazyka řeckého pro gymn. česká, upravil Jar. Gust. Schulz	258—279
A. Fischer: Z elegií Tibullových. Podává Timothej Hrubý	279—281
B. V.: Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft, herausgegeben von Dr. Iwan Müller	281—289
K. J. Cerný: Manuálník M. Václava Korandy, t. ř. rukopis bibliothéky Klementinské. Přepsal a vydal Josef Truhlář	289—294
J. Král: Ze života básníkův antických. Paběrky Timotheje Hrubého. Dodatek ke kritice v List. fil. XVI str. 52 n.	301—318
J. Král: Ottův Slovník Naučný. Dodatek ke kritice, uveřejněné v Listech fil. XVI. str. 136 nn.	319—320
Jos. Zubatý: Das Praesens der indogermanischen Grundsprache in seiner Flexion und Stammbildung	359—362
G. Šuran: Křížkův slovník latinsko-český	362—365

J. Král: Přehled literatury o tak zvané otázce Platonské. Se- stavil Dr. Jakub Všečeka	365—367
— O veřejných úřadech a řízení soudním za doby republiky v Římě. Napsal Fr. Zdařil	368—369
— O některých slovesných tvarech homerských. Napsal Vilém Steinmann	369—371
— Homérica. Napsal Dr. Hynek Vysoký	372—373
— K ocenění staroklassických studií. O historickém infini- tivě. Napsal Karel Koblížek	373—374
V. Tille: Contes populaires de Lorraine par Em. Cosquin . .	375—383
Jos. Zubatý: Die Pluralbildungen der indogermanischen neutra von Johannes Schmidt	456—458
G. Šuran: Dictionnaire etymologique latin par Michel Bréal .	458—459
Frant. Krejčí: Herbartovy praktické ideje v Ciceronově spise de officiis. Napsal prof. Jan Dvořák	459—461
L. Niederle: Denkmäler griechischer und römischer Skulptur in historischer Anordnung von F. Bruckmann	461—462
— Recueil d'archéologie orientale par Ch. Ganneau	462—463
-- L'architecture grecque. V. Laloux	463
J. Král: Homérica. (Dodatek ke kritice, uveřejněné v Listech fil. r. XVI, str. 372 n.)	466—480

J. N.: Hermes. Zeitschr. f. klass. Philologie 72—74, 297—298, 384—385	
L. N.: Revue archéologique	74—76
J. V. Prášek: Mittheilungen des kaiserlich deutschen archaeo- logischen Instituts. Athenische Abtheilung	76—77
L. N.: Jahrbuch des kaiserlich. deutschen archaeolog. Instituts 77—78, 386	
J. V. Prášek: Ἐφημερίς ἀρχαιολογική, ἐκδομένη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῆναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας	78
J. Zubatý: Verhandlung des VII. internationalen Orientalisten- Congresses gehalten in Wien im J. 1886	78—79
J. Zubatý: Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte und Renaissance-Literatur	80
a.: Revue de philologie, de littérature et d'histoire ancienne .	145—146
V. N.: Rheinisches Museum für Philologie	146—149
V. Tille: Wiśta, miesięcznik geograficzno-etnograficzny, pod kierunkiem literackim Jana Karłowicza	149—151
J. P.: Журналъ министерства народнаго просвѣщенія 151—155, 396—398	
J. P.: Периодическо списание на Българско-го книжевно дружество въ Сръдецъ	155—158
J. P.: Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti . .	158—160

	Strauss
T. S.: Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik	294—297
J. P.: Archiv für slavische Philologie	298—301
J. Štastný: Philologus. Zeitschrift für das clas. alterthum	
	385—386, 463—465
J. P.: Prace filologiczne	386—391
J. P.: Русский филологический вѣстникъ	391—396
Arnošt Kraus: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur	398
— Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur	398—399
— Anzeiger für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur	399
— Germania	399—400
— Zeitschrift für deutsche Philologie	400
V. N.: Blätter für das Bayer. Gymnasialschulwesen	466

O nápisových památkách staroitalských.

Napsal Jos. Zubatý.

I.

Anthropologický a ethnologický úvod

napsal Em. Kovář.

Víme, že kůra zemská skládá se z různých vrstev a každá vrstva že jest různého stáří, různého složení, že představuje každá zvláštní útvar. Tyto útvary seřadujeme podle stáří v patero skupin: 1. prahory; 2. prvohory; 3. druhohory; 4. třetihory; 5. čtvrtohory. Čtvrtohory skládají se z útvaru starších naplavenin (diluvia) a nových naplavenin (alluvia). Známo jest dále, že čím starší je která vrstva, tím má květenu a zvířenu od nynější odchýlnější a méně dokonalou. Nejméně dokonalé druhy živočichů nalezáme ve vrstvách nejstarších; čím dokonalejší druh, tím později se s ním setkáváme ve vrstvách kůry zemské. Ze všech živočichů nejdokonalejšího — člověka — nalezáme poměrně nejpozději, až ve vrstvách čtvrtohorních. Ale nalezáme stopy jeho již v útvaru starších naplavenin, v diluvialních, tedy daleko před úsvitem historie, tak že stáří pokolení lidského možná počítati na sta tisíc let. Pocházejí stopy jeho ještě z dob, kdy žila zvířata od nynějších valně odchýlná, kdy různí tlustokožci a masožravci velmi se lišili od svých nyní žijících příbuzných. Tyto šelmy ohrožovaly stále život primitivního člověka, který bránil se proti nim zbraněmi kamennými a kostěnými.

Prvotný člověk neuměl zpracovati a užívati kovů, neměl kovových zbraní, nástrojů, ozdob. Jeho kamenné a kostěné nástroje i zbraně jsou právě první stopy člověka v starších vrstvách diluvialních. Alespoň v Evropě všude již v starších diluvialních vrstvách nalezáme tyto zbytky prvotné lidské práce jako svědky lidské existence z oněch pradávných dob. A tak i v Itálii.

V Itálii máme stopy člověka již z počátku doby čtvrtohorní; mnozí pokoušeli se dokázati existenci člověka v Itálii již v dobách třetihorních. Za nejstarší stopu člověka v Itálii pokládá se do trojhranu osekáná špice z křesacího kamene z Breccie v Aqué

Traverse. Mimo ní nalézáme kamenné nože, sekery, špy a pod. často na téže místě s lidskými kostrami. Hnáty jeskynních medvědů bývají pohromadě s uhlím a střepy a kamennými sekerami, což nám dokazuje, že člověk kamennou zbraní šelmu porážel a maso její k jídlu na ohni si připravoval. Dále jest dokázáno, že nejen člověk od pradávných dob v Itálii obýval, ale že znal i užitek ohně. Tytéž stopy člověka nalézáme pohromadě s hnáty mamutovými a s hnáty rhinocera tichorhina, ano i starších zvířat, jako jsou *elephas antiquus* a *rhinoceros megarhinus*. Zbytky ohniště nacházejí se z pravidla v skalních jeskyních, i můžeme souditi, že nejstarší obyvatelé Itálie bydleli v nich, jednak neumějíce ještě si robiti umělé příbytky, jednak nalezajíce v jeskyních nejlepší ochranu před tehdejšími množstvím dravé zvěře.

Nalezené kosti lidské v Itálii jsou poněkud mladší než nejstarší stopy člověka (zbraně a nástroje), ale ještě z doby diluvialní. Nalezly se však ve všech končinách poloostrova a víme tedy, že Itálie již v dobách diluvialních byla obydlena celá. Anthropologické zkoumání těchto kostí dospělo ke dvěma důležitým výsledkům: 1. Tehdejší obyvatelé Itálie lišili se velmi od nynějších jejích obyvatelů, i koluje tedy v nynějších Italech většinou již jiná krev. Útvar koster je méně dokonalý, svědčí o nižším typu a nižší organizaci. Kapacita lebky je malá. Kosti jsou tlusté, těžké, neohrabané, čelo nízké, úzké a šikmé. Obočí vystupovalo silně v před. Postava byla malá. 2. Již v nejstarších dobách, jako jinde v Evropě, tak i v Itálii nenáleželo obyvatelstvo jedinému a témuž plemeni, ale bylo jednak dlouholebé, jednak krátkolebé.

Celá dlouhá doba, od prvopočátků, kdy člověk se objevil na povrchu zemském, až do dob, kdy počal užívatí kovu k robení nástrojů a zbraní, slove *dobou kamennou*, protože kámen byl hlavní látkou, z níž robil si člověk tehdejší své potřeby. Doba tato dělí se na dvě epochy: starší (*palaeolithickou*) a novější (*neolithickou*). Rozdíl mezi oběma jest dosti značný. V Evropě změnil se celý povrch zemský. Ledovce zanikly a přestaly tvořiti starší vrstvy. Řeky počaly plynouti v celku týmiž koryty, kterými podnes tekou. Starší květena i zvířena ustoupila pozdější, již máme posud, a s kostrami lidskými nalézáme nejčastěji kosti zvířat až dosud domácích. Nastaly tedy v přírodě evropské veliké převraty a jest ovšem přirozeno, že nastaly i ve způsobě života lidského pokolení, které přečkalo všecky ony převraty přírodní. Průmysl lidský značně pokročil. Zbraně a nástroje nejsou více hrubými kusy kamene neuměle otesanými, ale jsou, třebaž z kamene, přece jemně pracovány. Vyskytují se již stavby, hrobky, sítě, lodě, oděvy atd. Přírodní převraty, o kterých jsme se zmínili, neodály se ovšem rázem, nýbrž nenáhle, a podobně nenáhle postupovala a rostla vzdělanost lidská. Není tedy vlastně přesné hranice mezi dobou palaeolithickou a neolithickou, ale doba přírodních převratů

je dobou přechodnou, z níž se nám zachovalo málo památek, tak že archaeologické nálezy z pravidla dosti ostře se rozeznávají a patrně hlásí do jedné z obou dob. Lidstvo se přírodními převraty nezměnilo. Setkáváme se všude na počátku doby neolithické s tímž plemenem, jako v době palaeolithické.

Doba neolithická trvala velmi, velmi dlouho a není divu, že ve všelikém směru pokročila během jejím vzdělanost lidská. Zbraně i nástroje jsou stále jemněji pracované, nádoby hliněné jsou stále umělejší, tu a tam pozorujeme reliefy na skalách a ve skalních jeskyních, pokusy rytecké i malířské atd. Co zvláště novou dobu vyznačuje, jest orba a chov domácích zvířat. V nálezích archaeologických máme toho patrné důkazy. Z toho plyne, že člověk, v době palaeolithické ještě polodivý kočovník, v době neolithické dosáhl již jakéhosi stupně osvěty a měl aspoň poněkud stálejší sídla. Bytem lidským byly ovšem na počátku, jako v době palaeolithické, koruny hustých stromů a skalní jeskyně, ale záhy člověk jeskyně tyto napodoboval. V celé západní Evropě a tak i v Itálii nalezáme z doby neolithické umělé jeskyně, práce velmi pozoruhodné, s bohatými nálezy archaeologickými. Z konce doby neolithické nalezáme zbytky chýší slaměných. V severní Itálii jest však konec doby neolithické vyznačen zvláštním druhem lidských bytů — *kolovými stavbami*.

Kolové stavby nalezáme nejhojněji ve Švýcařích, avšak i v souseedních zemích a zvláště v severní Itálii jsou dosti hojné. Člověk hledal ochranu před divou zvěří a zajisté i před spolučlověkem, nepřitelem. I nalezal útočiště na jezerech, kde zarážel do dna koly, a na ploše, která vyčnívala na hladinu, stavěl si slaměné chýše. Odpadky jídel a vše, čeho člověk nepotřeboval aneb co opotřeboval, házel dolů mezi koly, kdež nakupily se tyto nejrůznější věci, zbytky denních potřeb lidských z dob dávnověkých, a zůstaly tam podnes, až vynáší je z dlouholetého hrobu ruka archaeologova, abychem podle nich mohli si rekonstruovati obraz života dávných obyvatelů těchto staveb.

Všecky kolové stavby nepocházejí z doby neolithické. Archaeologické nálezy v kolových stavbách, jichž koly jsou silnější, netesané, dokazují, že obyvatelé jejich byli na nižším stupni osvěty, než obyvatelé oněch staveb kolových, kde koly jsou slabší a otesanéjší. V těchto stavbách máme již stopy užívání mědi a bronze.

Stavby kolové pocházejí tedy z konce doby neolithické a počátku doby *kovové*. Víme, že ze všech kovů nejdříve byla oceněna měď, a že se jí užívalo k robení zbraní, nástrojů i ozdob. V Evropě výrobky měděné se vyskytují nejprv právě ve stavbách kolových. Výrobky tyto dokazují, že napodoboval se tvar výrobků kamenných a kostěných, jichž se dále užívalo vedle měděných. Doba úplného, výlučného užívání mědi k robení nástrojů a zbraní v Itálii ani vůbec nenastala, neboť dříve než přestalo se kamenných výrobků zcela užívati, nastala doba bronzová. I bronzové vý-

robky z počátku napodobovaly tvar výrobků kamenných, ale záhy počaly se vyvíjeti tvary samostatné a průmysl rychle rozkvétal. Brzy byly výrobky kamenné a skoro též měděné vytlačeny výrobky bronzovými. Doba měděná je tedy přechodnou dobou od doby kamenné do doby bronzové a to dobou dosti krátkou.

Dobu bronzovou v Itálii hlavně nám představuje t. zv. *terramare*. Terramare je na polo podobno kořovným stavbám, na polo dánským kjökkenmødingm. Do půdy, často na březích, zatloukly se koly, trámy a na jejich ploše, někdy dosti veliké (terramare v Castione de Marchesi má průměrnou délku i šířku po 90 m), stavěly se chýše zrobené z proutí a hlíny. Odpadky házely se mezi trámy pod chýši a tím rostla půda, na níž tato stála, v kopec. Když kopec ten dosáhl chýše samy, stavěla se podobným způsobem nová chýše na něm výše. Z hliněných chýší se ovšem málokde zachovaly zbytky, ale zachovaly se umělé kopce, na nichž stály, plné odpadků a zbytečných věcí jejich obyvatelů, z nichž však dobře můžeme vyčísti jejich vzdělanost i způsob života. Vyzírají z nich ještě alabé, poslední stopy doby kamenné, většina předmětů svědčí již o pilném užívání bronzě. A nejen bronzové předměty, ale i kotlíky, v nichž se bronz tavila, a trusky se nám zachovaly. Nejhojnější jsou mezi Apenninami a Pádem.

Po době bronzové přišla doba železná. Železa počalo se užívatí vedle bronzě a když se osvědčilo a poznala jeho výhodnost, rychle šířilo se jeho užívání.

My nemůžeme ovšem stanoviti letopočet, kdy počalo se užívatí železa, ale tolik můžeme říci, že všechno bádání nás přesvědčuje, že neuplynulo ještě drahé času od doby bronzové v dobách, z nichž máme o Itálii první historické zprávy. Ještě veliké nalezáme její stopy. Z toho aspoň tolik můžeme usouditi, že národové, které v Itálii nalezáme na počátku dějin, obývali v ní již v době bronzové.

O mnoha národech, které nalezáme v Itálii na úsvitě dějin, bájili staří, že obývají ve svém území od prvopočátku. Jestliže novější bádání však dokáže o nich, že jsou přistěhovalci, plyne z toho, že příchod jejich do pozdější (historické) jejich vlasti udál se již dávno, tak že zapomněli na své stěhování a na svůj příchod a považovali se za domorodce od pravěku. Z toho však plyne dále, že dojista obývali v Itálii již v době bronzové, jestliže uvedený stav věcí nalezáme u nich na počátku doby železné, v níž ještě nalezáme stopy doby bronzové (na př. v nástrojích při výkonech bohoslužebných).

Pohledme na národy, jež nalezáme na počátku dějin v Itálii, a hledejme původ jejich. Původ národa dá se hledati anthropologicky, historicky a linguisticky. Poslední cesta jest nejjistější, my však si povšímneme jen výsledků prvních dvou zkonmání.

Není pochybnosti, že dnešní Baskové v Hispanii jsou zbytkem jednoho z kmenů iberských. A jest přirozeno, že při tlaku a stě-

hování národů právě Iberové, stlačení na jihozápadní končiny Evropy, pokládají se ze všech známých národů evropských za nejstarší, ačkoliv nelze pochybovati o tom, že již před nimi území jejich bylo obydleno jinými národy. K *Iberům* počítají se též *Sikani*, nejstarší obyvatelé Sicílie podle souhlasných nejstarších zpráv o Sicílii. Mimo tyto zprávy není bohužel jiných pro to důkazův. Nynější Baskové nejsou jednotného typu; národnostné (jazykové i kulturné, psychicky atd.) jsou pozůstalými potomky starých Iberův, ale v žilách jejich koluje různá krev. Zda i tento fakt je již dědictvím po iberských předcích, či zda nastal teprv smíšením s jinými živly během času, kdož může rozhodnouti? Těžko je tedy s lebkami baskickými srovnávati nejstarší lebky sicilské, neboť by toto srovnání nevedlo k žádným výsledkům. Ani nejstarší lebky sicilské nejsou téhož typu, ač převládá určitý typ dlouholebý. V tomto typu jest možná viděti tak dobře typ iberský, jako jiní v něm vidí typ semitský a vyhláshují tyto lebky za foenické (Nicolucci). Pravda je, že tento typ je rozšířen po západních březích středozemního moře (Sicílie, Hispanie a sev. Afriky záp.) Jsme nakloněni pokládati jej za typ pobřežních kmenův iberských, ale z podoby s typem semitským nedovolujeme si vyvozovati žádných výsledkův.

Druhým obyvatelstvem sicilským byli *Sikelové*, které jednak podle starých zpráv, jednak podle shod místních jmen sluší pokládati za přistěhovalce z oněch krajin, kde mísily se kmeny pelasgické s illyrskými, z krajin nynější Albanie, z pravlasti též Apulův. *) Podle Thukydidy jsou Sikulové kmenem Oenotrův a přišli z Itálie, po nich pak Morgeti. Podle Diodora žili Sikani a Sikulové spolu v míru, čemuž však všeobecně sotva lze věřiti. Mimo uvedené kmeny usazovaly se zajisté na Sicílii též kmeny čistě illyrské, též čistě pelasgické a řecké, i foenické a j. Na ostrovech Sardinii a Korsice dojísta bydlívali Iberové. Máme tu dosti časté shody jmen místních s hispanskými, ba i s dosavadními baskickými; i zprávy historické to potvrzují i typ tělesný ostrovanův shoduje se s hlavním, dlouholebým typem Baskův. Též některé zvláštní, význačné obyčeje jsou jim společny (couvade u starých Sardův a Baskův).

V jižní Itálii obývali prý původně *Ausoni* nebo *Opikové*, plémě nám neznámé. Domněnky, že byli původu illyrského nebo pelasgického, jsou právě jen domněnkami. Ani nemůžeme bezpečně říci, zda národ toho jména vskutku někdy existoval a není jen vybájen. V dobách historických nalézáme v jižní Itálii *Lapygy* (Messapie a Salentiny) a *Apuly* (Peucetie a Dauny). O původě

*) Anthropologové ovšem více jsou nakloněni uznati illyrský původ Sikulův než pelasgický. Mírně však, že již praotcové Sikulův ve své pravlasti byli se stanoviska anthropologického illyrsko-pelasgičtí smíseni.

jejich jest mnoho bájeno i zkoumáno; za nejlepší pokládáme anthropologickou studii Zampovu (viz Listy filol. 1888 str. 214 a násl.), který dochází k přesvědčení, že Iapygové byli původu čistě pelagického, Apulové pelagického, smíšeného s illyrským.*) Zkrátka nejjižnější kmeny italské jsou původu pelagického, dále k severu jsou jihoitalské kmeny původu pelago-illyrského. Toto smíšení různě se může vykládati. Pelasgové již i dle pověstí a zpráv i podle přirozené povahy věcí přišli od jihu po moři. Podobně mohli přijít i smíšenci illyro-pelasgičtí. V střední Itálii a dále i v severní Itálii máme však stopy *Illyrův*, ba i stopy toho, že byli italsší Illyrové v nepřetržitém svazku s Illyry balkánskými; na severu Venetové jsou již nepochybní Illyrové. Je tu přirozeno domnívati se, že tito Illyrové přišli do Itálie od severu. Podle toho šířili se od severu po Itálii Illyrové, od jihu Pelasgové a Pelago-Illyrové. Vedle těchto starších Pelago-Illyrův musili vznikati noví smíšením s Illyry, příšlymi od severu.

Měli bychom tedy v dobách předhistorických v Itálii obyvatelstvo: pelagické (nejjižnější), pelago-illyrské (střední), illyrské (severní). Z pelagického a z pelago-illyrského zůstaly zbytky až do prvních dob historických, z illyrského zůstaly jen stopy a zbytky v severní Itálii.

Toto obyvatelstvo krve pelagické a illyrské, jak ze zpráv i archaeologických nálezů lze souditi, bylo na tom stupni vzdělanosti, která sluší konci doby neolithické. Kovů ještě neumělo užívati. Můžeme tedy říci, že ke konci doby neolithické byla Itálie obývána od kmenův, v jejichž žilách kolovala krev pelagická nebo illyrská nebo obojí.

Ale Itálie byla obývána již na počátku doby čtvrtohorní a měla dlouhou dobu kamennou a sice starší (palaeolithickou) i novější (neolithickou). Bylo obyvatelstvo italské již v době palaeolithické a po celou dobu neolithickou totéž, jako ke konci doby neolithické? A bylo ke konci doby neolithické obyvatelstvo Itálie jen krve pelagické a illyrské?

O jižní Itálii nevíme nic bezpečného; zůstávají tedy Iapygové a Apulové nejstaršími nám známými národy jihoitalskými, leda bychom před nimi ještě uznali Ausony (Opiky) a připustili domněnku, že byli téhož původu, jako Iapygové a Apulové sami.

Ale ze střední a severní Itálie máme vedle stop lidského života z doby palaeolithické a neolithické také zachované lebky a kostry lidské z oněch dob, jež alespoň anthropologii dovolují souditi, jaké asi pokolení v oněch dobách obývalo v Itálii.

---

*) Fligier v Arch. f. Anthrop. XIII, 467. odvozuje s Vaníčkem Messapia od *ἀπια* (voda), lat. aqua, got. ahva, protože Messapiové obývali v území mezi dvěma moři: Tarentinským a Adriatickým. V názvu Apulia pokládá A- za praeфик a -pulia srovnává s albán. *pyll* (les) a s albánským kmenem Pylatův.

Víme, že v končinách těchto obývali kdysi *Ligurové*. Paměť jejich pobytu udržela se až do dob historických a máme o něm všeliké zprávy. Též některá místa středoitalská mají název původu ligurského. Plémě ligurské bylo krátkolebé s širokým čelem a širokým obličejem, s jakým podnes se setkáváme v Ligurii a Piemontě. Ale právě takového plemene bylo jádro obyvatelstva středoitalského a severoitalského v dobách palaeolithických i neolithických. Mimo to nalezáme však i lebky podlouhlé, podobné nejstarším lebkám sicilským, jež někteří anthropologové jsou nakloněni pokládati za iberské, zvláště tam, kde zprávy a pověsti tuto domněnku potvrzují (na př. v okolí Říma). O původě Ligurův, o jejich poměru k jiným národům kolují různé domněnky a někdy takové, že je lépe o nich pomlčet, ačkoli je pronášejí učenci jinak slovní. Zkrátka pravda jest jen to, že obyvatelé střední a severní Italie v době kamenné byli fysicky podobni Ligurům. O nich samých nevíme nic jistého, než tolik, že stupeň jejich vzdělanosti ještě za dob historických byl velmi nizounký, tak že se dá dobře pochopiti, že předhistoričtí obyvatelé ostatních krajin italských, obyvatelé jeskyň, kteří vyhynuli tlakem vzdělanějších národů, které nalezáme v dobách historických, byli jejich příbuzní.

Ligurské obyvatelstvo hynulo opětovaným tlakem národů, kteří se do Italie stěhovali. Národ za národem přicházel a usazoval se v krásných krajích italských; byli to jednak kmeny illyrské, o nichž jsme se již zmínili, jednak celá řada národův indoevropských.

Staroitalské národy indoevropské nazveme zkrátka *Italiky*. Archaeologové dokazují, že přišli do Italie od severu. Obraz vzdělanosti, jaká na nás vyzírá ze zbytků nalezených v stavbách kolových v severní Italii, shoduje se s obrazem vzdělanosti Italikův v době předhistorické, k němuž nás vede bádání jazykozpytné. Vedle tohoto pozitivního důkazu máme i důkaz negativní, jaký podal Helbig. Keltové, historičtí obyvatelé severní Italie, nezbudovali staveb kolových. Jejich vzdělanost byla jiného rázu, než jaká se jeví v stavbách kolových. Ani Etruskové nebyli jejich stavitelé; nálezy etruské zcela se liší od nálezů v kolových stavbách. Ligurská vzdělanost byla mnohem nižší než obyvatelův staveb kolových. Nezbyvá tedy než připočísti je Italikům.

Počátky historie o Italii spadají do počátků doby železné, kdy máme ještě mnohé stopy doby bronzové. V těchto prvích dobách historických nalezáme Italiky již jako jádro italského poloostrova rozšířené od severu až k jihu. Před Italiky obývali na poloostrově národové kovu neznalí. Z toho plyne, že pochod Italikův od severu do těchto sídel, v nichž je nalezáme v době historické, spadá do doby měděné a bronzové. A oni jsou právě nositeli nové vzdělanosti, význačné užíváním kovů. Počátky doby kovové a konec doby neolithické jsou v Italii repraesentovány

stavbami kolovými, doba bronzová je repraesentována terramari. Terramare byla sídlem Italikův v době bronzové a jsou pomníkem jejich stěhování od severu k jihu. Pokrok vzdělanosti, jakou poznáváme v terramarích, proti vzdělanosti v stavbách kolových, jest pokrokem vzdělanosti Italikův, jenž časem se vyvinul. Vzdělanost Italikův v době historické se ve mnohém ještě shoduje se vzdělaností doby předchozí, se vzdělaností v terramari, čehož důkazy uvádí Helbig.

Italikové dělili se v četné kmeny a tyto kmeny nestěhovaly se všechny najednou, ani se nechovaly k sobě vždy přátelsky. Přival za přivalem, proud za proudem valily se kmeny Italikův a podrobovali i hubili dřívější obyvatelstvo a zabírali jejich sídla. Každý proud pozdější tlačil předchozí a byl mu vetřelcem i nepřitelem.

Výsledky anthropologického bádání o Italicích podáme zkrátka podle Nicolucciho: *Umbři* usadili se nejprve na pravém břehu Pádu, rozšířili se až k Alpám, tak že zabírali celou severní Itálii východně od Ligurův až ke krajinám illyrským, šířili se pak k jihu až k Tibeře po celé šíře poloostrova od moře k moři. Oni jsou hlavními staviteli terramarí a původci výrobků bronzových. Později byli tištěni od Etruskův, kteří se usadili mezi Arnem a Tiberou. Jejich lebky mají střední délku, ačkoli se vyskytují i kostry krátkolebé a dlouholebé. V pozdějších sídlech, v Umbrii, proniká více krátkolebost, a tato převaha krátkolebosti zůstala tam až po dnešní den. Ale tento krátkolebý typus liší se od ligurského; tvar je harmoničtější, lebka se nenáhle a pěkně klene. Tuto převahu krátkolebosti Umbrův proti dřívější (v terramarích u Bologni a Camerina atd.) sluší přičísti smíšení s cizími živly, illyrským, snad i ligurským. Nicolucci myslí též na vliv keltický.

Těž typ oskický byl středolebý, ale *Oskové* zabrali krajiny jihoitalské a mísili se s dlouholebými Pelasy; tím typ jejich přecházel do dlouholebého. Nicolucci z anthropologického stanoviska (hlavně podle lebek) počítá k Oskům: Sabiny, Aequy, Volsky, Samnity a Lukany. U starých byli známi též národové, jako Aborigines, Sacrani, Casci, Prisci Latini. Těžko je rozhodnouti, zda názvy tyto byly vhodně vymyšleny pro vybájené praobyvatele, či zda skutečně názvy některých kmenů byly prstonárodní etymologií přeměněny tak, aby se oněm kmenům mohlo přiřknouti právo praobyvatelův. Ani o *Latinech* nevíme více; Nissen dobře dí, že název ten vyskytuje se až v době historické, že je pojem jeho dosti neurčitý a spíše politický než ethnický.

Důležitým národem staroitalským jsou *Etruskové*. Řekové nazývali je Tyrseny nebo Tyrrhény, Římané Tusky nebo Tursky, sami se nazývali Rasenny (srv. na nápisech slova: rasnas, ras'neas, rasnal, rasnes). Přišli z dosud uvedených národů naposledy a měli poměrně největší vzdělaní. Fligier míní, že již Italikové v ko-

lových stavbách se s nimi stýkali (že Etruskové bydleli tehdy od nich na severu v Bavořích, Štýrsku, Korutanech, Švýcarských) a že se od nich naučili užívati kovu. Oberzinner jejich zásluze přičítá počátky doby železné v Italii.

Podle Czoerniga a jiných usadili se Etruskové nejdříve v území Raetův. Část jich zůstala v tomto území (Raetové), část táhla dále a tiskla Umbry, jichž osady (terramare) zničila. Po té jeden oddíl zabral území ve východních končinách mezi Alpami a Pádem (Enganei), ostatní šířili se dále za Pádem a za Apenninami, kdež mezi Arnem a Tiberou našli novou vlast. Smísili se s domácími kmeny a založili pevný stát, v němž utěšené kvetla zvláštní etruská vzdělanost, jež ve mnohém byla i Římanům vzorem. Konečně byli od Římanův podrobeni a jejich osvěta ustoupila římské.

O původu Etruskův a jejich zařazení mezi ostatní národy dosud vedou se spory, panují různá mínění a není dosud uspokojivého rozřešení. Jejich typ nemá obdoby v typech jiných evropských národův. Jejich lebka byla prostřední velikosti, prognathická, z pravidla (45%) prostřední délky, ač hojně jsou i lebky dlouhé (20%) a krátké (25%). Dlouhé lebky jsou i větší než krátké. Čelo je nízké, ouzké, prchavé; obočí skoro srůstala. Nos byl dlouhý, ouzký, málo vyčnívající. Trup byl dlouhý, končetiny krátké a silné. Dnes se s tímto typem setkáváme v Toskaně dosti často, zvláště v odlehlejších vesnicích. Jiní národové, Řekové, Foeničané, usazovali se v Italii hlavně až v dobách historických. Podobně Keltové, Longobardi, Normani a jiní zabrali různé končiny italské v dobách historických tu s větším, tam s menším vlivem na upravení typu obyvatelstva. O jejich anthropologické a ethnologické povaze není sporů. *) (Pokrač.)

O Tacitově vylíčení povahy Tiberiovy.

Napsal Em. Peroutka.

Zkoumání epigrafická, jež v našem století přeskvělých výsledků se dodělala, vzbudila utěšený a plodný zájem pro římskou dobu císařskou. Kritické úsilí zaplaňuje nejistotu a stíny, ja-

*) Viz: Th. Mommsen, *Römische Geschichte*; R. Virchow, *Die Urbevölkerung Europas*, 1874; Fligier, *Zur prähist. Ethnologie Italiens 1877* a *Die Urzeit von Hellas und Italien* (Arch. f. Anthropologie 1881); W. Helbig, *Beiträge zur altital. Kultur- und Kunstgeschichte* 1879; O. Müller, *Die Etrusker* 1877; Oberzinner, *I Reti in relazione cogli antichi abitatori d'Italia* 1883; Nissen, *Ital. Landeskunde* 1883; C. v. Czoernig, *Die alten Völker Oberitaliens* 1885; G. Nicolucci, *Antropologia dell'Italia* 1887. *Časopisy: Archivio per l'antropologia a Bulletino di paletnografia italiana.*

kými neúplná a namnoze zmatená tradice halila velikou a nedoceněnou doposud dobu. Největší zásluhu o to mají Mommsen, Merivale, Duruy, Nissen, Schiller a jiní mnozí. Práci té padl za obět mnohý předsudek. Než v novověkém tomto zkoumání historickém zašlo se leckdy dále než bylo slušno. Leckde uškodilo mnoho ohně a snaha, aby se napravily hříchy, jichž se dopustili proti některým císařům římským lehkověrní historikové. Od let padesátých moderní kritika dějepisná zabírala se velmi pilně nejzávažnějším svědkem o době prvních císařů římských, Tacitem, a vynesla nad ním zejména pro způsob, jakým Tiberia Nerona posoudil, soud nepřiznivý. Účelem těchto řádků jest ukázati, pokud soud ten jest spravedliv.

Nejspíše dopátrali bychom se pravdy o Tacitovi, kdybychom více věděli o způsobu, jakým čerpal z pramenů svých a které byly prameny jeho, než přes domněnky sebe důmyslnější dnes víme. Spor jest o to, čím povinen jest Tacitus hotovým dílům dějepisným a co vzal z původních pramenů; jinými slovy: je-li nepřiznivý úsudek o Tiberiovi Tacitův či nalezl-li jej v pramenech svých. Se strany velice vážné odpověděno toto (Mommsen, Hermes IV, str. 295 nn.): Mezi Plutarchovými životopisy císařů Othona a Galby a Historiemi Tacitovými je veliká, místy i slovná podobnost. Jest tedy pravdě podobno, že i Tacitus i Plutarchos čerpali ze společného pramene, jímž jest Cluvius Rufus, kterého Plutarchos v životopise Othonově cituje. Kdyby bylo dokázáno, že Tacitus v Historiích takovým způsobem čerpal ze svého pramene, mohli bychom souditi, že i v Annálech tak si vedl čili že Annály jsou vlastně opsány. Kdo opisoval v Historiích, opisoval i v Annálech. Ale věc ta je nerozhodnuta i přes tvrzení takové autority, jako je Mommsen. Pravdě podobným zdá se býti, že Plutarchos vydal své životopisy později a že čerpal z Tacita (srv. Nipperdey: Corn. Tacitus 7. vyd. Einl. str. 28 n.). Nissen (Rhein. Mus. XXVI, str. 497 nn.) myslí, že pramenem Tacitovým byl Plinius. Octavius Clason v knize své (Tacitus und Sueton. Eine vergleichende Untersuchung. Berlin, 1870.) sestrojil si způsobem arci důmyslným celou theorii o tom, kdo byl hlavním pramenem („Hauptquelle“) Tacitovým v Annálech, a dospěl k tomu, že čerpal Tacitus ze spisů Aufidia Bassa a Servilia Noniana. Vrátkost stavby Clasonovy dokázal Ziegler v článku: Die Regierung des Kaisers Claudius mit Kritik der Quellen und Hilfsmittel. II. Th. Progr. Kremsmünster, 1884. Také Schiller (Geschichte der röm. Kaiserzeit I. B. 1. Theil, Gotha 1883, str. 140) dí na konci svého soudu o Tacitovi, naskrze správného: Originalurkunden hat er selten benutzt. Tacitus ovšem rozsáhlou měrou užil dějepisných děl. Zmiňujet se velmi často o těchto svých pramenech (Ann. I. 13. 29. 69. 81, II. 70. 88, III. 3, IV. 10. 53. 57. 65, V. 9, VI. 7. 28, XI. 27, XII. 67, XIII. 17. 20. 31, XIV. 2. 9. 37. 59, XV. 16. 53. 61, XVI. 3). Jménem uvádí

jen Plinia I. 69, XIII. 20, XV. 53, Fabia Rustica XIV. 2, XIII. 20, XV. 61, Cluvia Rufa XIII. 20, XIV. 2 a Corbula XV. 16. Jinde mluví jen o plurimi, plerique, alii — alii, quidam auctores. Patrnó, že Tacitus bedlivě srovnával a kritisoval. Hledíme-li na tuto věc s našeho hlediště, dlužno ovšem uznati, že mělo býti původních pramenů rozsáhleji použito. Než jiná věc jest, mohl-li Tacitus pramenů původních použití tak, jak bychom si toho my přáli. Srovnáváme-li zprávy Suetoniovy a Dionovy s Tacitovými, zřejmě nám vysvitne, že Tacitus z nich nejvíce pozornosti a místa věnuje jednání v senátě. A zde všude čerpal Tacitus, jak se zdá, z pramenů původních. Na tu věc dobře poukázal Binder v monografii své (*Tacitus und die Geschichte des römischen Reiches unter Tiberius*, Wien 1880).

Ačkoli otázka o studiu pramenů je veliké důležitosti, chceme-li posouditi Tacitův způsob psaní vůbec a nestrannost jeho při líčení vlády Tiberiovy zvlášť, a ačkoliv není dosud otázka tato uspokojivě rozřešena, jest možno i dovoleno jíti jinou cestou, abychom v přičině naší světla nabyli. Z činů, řečí, ediktů, listů Tiberiových, o nichž nám Tacitus i jiní zprávu podávají, lze učiniti si úplný obraz o povaze Tiberiově. Soudíme-li pak, jak hodí se subjektivní poznámky Tacitovy k tomuto obrazu, poznáme Tacitovu práci, její strannost nebo nestrannost. Tou cestou jdou Merivale (*History of the Romans under the Empire*, London 1850—1862), G. R. Sievers (*Tacitus und Tiberius. Programm der Realschule des Johanneums*, 1850 a 1851. Po druhé vydáno v Berlíně, 1870 G. Sieversem z pozůstalosti otcovy ve sbírce *Studien zur Geschichte der römischen Kaiser*), Ad. Stahr (*Tiberius. Leben, Regierung, Charakter*, Berlin 1873. 2. přepr. vydání. Jiné práce Stahrovy sem spadající jsou: *Römische Kaiserfrauen*, Berlin 1865 a *Tacitus' Geschichte der Regierung des Kaisers Tiberius. Übersetzt und erklärt von Adolf Stahr*, Berlin 1871), L. Freytag (*Tiberius und Tacitus*, Berlin 1870) a H. T. Karsten (*De P. C. Taciti fide in sex prioribus annalium libris*, Dissert. 1868) a dokazují, že Tacitus Tiberia posoudil nespavedlivě. V mnohém myslím, že jmenovaným učencům třeba dáti za pravdu. S druhé strany však jest jisto, že Tacitus nezasloužil příkrých slov Stahrových a vášnivých útoků Freytagových.

Tacitus mluvě o smrti Tiberiově (*Ann. VI. 51*) připojuje charakteristiku Tiberiovu. Práví, že Tiberius byl dobrým panovníkem, dokud Germanicus, Drusus a Livia byli živi. Po smrti jejich a po smrti Sejanově, když neměl, koho by se bál nebo ostýchal, stal se ukrutníkem a člověkem nefestným. To byla prý pravá povaha jeho (*postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur*). Stahr práví (str. 66 a n.), že tato slova ukázala mu slabost Tacitova líčení, Freytag dí v předmluvě, že charakteristika tato je psychologické monstrum, a Merivale, jenž Tacitovi ještě nejvíce

věřít, soudí, že Tiberius ke konci života svého sešlil. Myslím, že mínění Merivalovo není správné. O pobytu Tiberiové na Caprech měli i tehdejší Římané nespolehlivé a kusé, jak zřejmě vysvitá ze zmatených a nemožných zpráv historiků. Nezávíst k Tiberiovi a žádost zajímavých novinek vymyslela mnoho věcí nepříznivých. Zprávy o nepřirozeném a hnusném rozkošnictví více než 70letého Tiberia třeba tedy velmi nedůvěřivě přijímati. Vyplynuly vesměs z pramenů nekalých, jak dobře Binder dokazuje (Tacitus Ann. VI. 1 sám o těch věcech mluví, ale daleko stručněji než Suetonius Tib. 43. 44 a to je mu ke cti). Činy pak, o nichž máme zprávy jisté, domněnce Merivalové se přičít. Roku 33. pomohl štědrostí svou ohroženému úveru (Ann. VI. 17, Suet. Tib. 48, Dio 58. 21. 4) a o tři léta později, když vyhořel cirkus maximus a Aventin, Tiberius, aby ulevil bídě, dal ohromnou sílu peněz rozdělit mezi pohořelé (Ann. VI. 45, Dio 58. 26). Známý udavač Fulcinus Trio octl se na konci svého života sám na lavici obžalovaných (Ann. VI. 38). Boje se výsledku pře, sám se usmrtil. Před smrtí pak napsal list, v němž mezi jiným pravil o Tiberiovi „fluxam ei senio mentem esse“. Ta slova označila dobře stav věcí. Jako každému kmetu i Tiberiovi klidná rozvaha a sebevláda věkem a přestálými velkými strastmi vymizela, ale o šilenství skutečném není řeči. Že stav myslí Tiberiovy byl neutešený, vidno z onoho listu, jehož začátek i Tacitus (Ann. VI. 6) i Suetonius (Tib. 67) nám zachovali: „Quid scribam vobis, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaeque peius perdant quam perire me cotidie sentio, si scio.“ To psal Tiberius nedlouho potom, když pikle a ohavné zločiny Sejanovy byly odhaleny.

Freytag myslí, že se nedá dokázat, že by povaha Tiberiova se byla zhoršila, a upírá věrohodnosti zprávám, jež tomuto jeho tvrzení v cestu se staví (srv. str. 242). Známkou povahy ukrutné jest a zůstane, jak správně Sievers podotýká, když se Tiberius v senátě vychloubal tím, že mrtvolu Agrippiny nepohodil na Gemonie a že nedal ji zardousiti (Ann. VI. 25) a po druhé, že spisy Cremutia Corda byly usnesením senátu spáleny (Ann. IV. 34 a n.). Ani jedno ani druhé za mladších let Tiberiových by se nebylo stalo. Již tyto dvě věci by postačily k důkazu, že povaha Tiberiova se stala horší. Než jsou ještě jiné příčiny, pro něž tomu věřiti třeba. I Suetonius (Tib. 42) i Dio (57. 13) srovnávají se s Tacitem. Potom bylo to obecným míněním i v kruzích, kde mohli mít a měli spolehlivé zprávy o dvoře císařském. L. Arruntius, jeden z nejznamenitějších duchů své doby (Tac. Ann. I. 13), zapleten byl do pře Albucilly, pověstné v Římě svými plotkami milostnými (Ann. VI. 47). Než vyšetřování bylo provedeno, usmrtil se přes donluyv přátel svých. Před smrtí pravil k nim: „Čeho dočekał bych se za vlády nedospělého Gaia (Caliguly), když Tiberius sám po takových zkušenostech mocí panov-

nickou se strhuontí dal a se změnil?" (srv. Dio 58. 27). Dobrovolná smrt Cocceia Nery (Ann. VI. 26.), znamenitého právníka a jednoho z těch, již žili s Tiberiem nejdůvěrněji, je jiným toho dokladem. — Freytag učinil si o Tiberiovi obraz krásný. Podle něho byl Tiberius jedním z největších panovníků všech dob. Srovnávat jej s Bedřichem Velikým Pruským po příkladě Mommsenové. Proto myslí, že Tacitova zpráva nemůže býti pravdivou. Bylo by však třeba jiného důkazu, než tohoto. Tiberius za dlouhého panování svého administrativu říše tak uspořádal, že nic nevázlo, ani když Tiberius sám nad vším nebděl, když hledal klidu a potěchy na rozkošném ostrůvku Caperském. Finance po smrti Tiberiově byly v nejlepším pořádku. Bylo potřebí skoro celoročního báječného rozhazování Caligulova (Suet. Calig. 37), než se přišlo na dno státní pokladny. Výsledku toho Tiberius nedodělal se vydíráním ani jiným nekalým prostředkem, nýbrž tím, že rozumně hospodařil a sám byl vzorem spofivosti (Tac. Ann. III. 32). Tím byl Freytag přiveden k mínění, že zpráva Tacitova je nepravá.

V jedné věci však jistě Tacitus Tiberiovi uktivdil, v tom, že jej líčí velikým licoměrníkem a od přírody mistrem v přetvářce, člověkem naskrz ukrutným a neřestným. Chyba ta se dnes obecně téměř uznává a dá se ovšem snadno vysvětliti. Tacitus byl živ v době, do níž ještě doléhal ozvuk kletby, kterou pronášel lid, uslyšev o smrti Tiberiově (Suet. Tib. 75). Tiberius nebyl oblíben u lidu římského pro svou samotářskou povahu. K tomu byl spofivý, přísný, nádherných divadel, slavností, staveb nemiloval, samé to vlastnosti, jež panovníka populárním nečiní. Šlechta pak nenáviděla císaře proto, že plnil energicky úkol Augustem naň vznesený, aby principát proměnil v monarchii. Dobře praví Merivale, že na proskripce se zapomnělo, na leges maiestatis, jež Tiberius obnovil a zotřil, nezapomnělo se nikdy. Šlechta potrestala nenáviděného císaře způsobem velmi krutým: utvořila tradici jemu rozhodně nepřiznivou. Tacitus sám přiznává (Ann. I. 1 a IV. 11), že spisy dějepisné překypují nenávistí k samotářskému Tiberiovi. Bylo-li možno, aby Tacitus jsa obklopen tradicí strannickou a na mnoze tendenční vždy pravdu poznal? Žádati pak, aby byl Tiberia tak shovívavě posuzoval jako my dnes to činíme, jest teprv nespravedливо. My rozumíme nenávisti, jakou stihali dějepisci senátorští Tiberia, ale nesdílíme jí. Víme, že byla to nenávist stavu privilegovaného, jenž až do nedávna měl v rukou moc nad životem a smrtí celé říše, Říma, Italie, provincií, jemuž bylo se rozloučiti se všemi tradicemi, mocí a vlivem, a jenž ke všemu byl vydán persekuci udavačů. Neodsuzujeme však Tiberia, protože pod jeho vládou trpěl jeden stav, říše však nikoli. Nám leges maiestatis v zásadě zdají se zřizováním nutným pro monarchii, obzvláště monarchii povstávající: souvěkovcům Tiberiovým a Tacitovi byly vrcholem zla (srv. Schiller str. 291). Proto posoudil

Tacitus povahu Tiberiovu tak přísně, někdy nespravedlivě. Tacitus byl sice o nutnosti zřízení monarchického přesvědčen, byl, jak Mommsen (*Die Bedeutung der Germania. Festrede, gehalten am 21. Januar 1886 in der königl. preuss. Akademie. Sitzungsber. S. 39—46*) případně praví, monarchistou ze zoufalství, ale přece republika byla mu daleko sympatičtější. Proto často dává se unést k horování o svobodě republikánské, jež nám jeví se divným. Když roku 19. byla nouze o obilí, Caesar tísni obecně štědrě odpomohl. Za to nabízeno mu jméno *parens patriae* (*Ann. II. 87*). Tiberius nepřijal tohoto názvu, nýbrž i nevrle obořil se na ty, již jeho práce božskými a jej pánem jmenovali. Tacitus připojuje: „*Unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulatationem oderat.*“ Jest docela správně, praví-li Tacitus, že Tiberius nenáviděl pochlebování, ale co s přídavkem *libertatem metuebat*? Srovnáme-li s tím, co Tacitus praví v *Ann. IV. 6*, chvále prvé devítiletí vlády Tiberiovy: „*iam primum publica negotia et privatorum maxima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere*“, shledáme v tom spor, který nemožno si vysvětliti jinak, než jak pověděno svrchu (*srv. co Dio praví v této příčině o Tiberiovi 57. 7: οὐ μέντοι καὶ ἐκολούοντο οἱ λοιποὶ ἕπ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντά σφισι λέγειν, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις ὁ μὲν τὸ ἐπίγνωσκε, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἑτερόν τι ἀρθροῦντο, καὶ ἔστιν ὅτι ἐπακράτων· καὶ οὐδενὶ μέντοι παρὰ τοῦτο ὀργὴν εἶχεν.* *Suet. Tib. 26. 27*). Tacitus sám zaznamenal i na jiných místech, jak Tiberius bránil pochlebování. Kdykoli vycházel ze senátu, kde nedůstojné a bezhlavé lichocení co den se zmáhalo, říkával prý po řecku: *O homines ad servitutum paratos* (*Ann. III. 65*). *Sueton. Tib. 27. 28. 31* zaznamenal stejně chvalnou zprávu. Podivná jsou také slova Tacitova *Ann. I. 75*. Tiberius měl péči o to, aby soudilo se spravedlivě. Proto býval často přítomen u tribunálu praetorova (*Suet. Tib. 33*). Tacitus uznává záslužnost této činnosti Tiberiovy: „*multa eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta*“. Ale z výrazu „*satiatus*“ a věty: „*sed dum veritati consulitur, libertas corrumpatur*“ zdá se vycházeti, že nebylo to po chuti Tacitově. *Nipperdey* praví v poznámce k tomuto místu: „*indem die Richter zwar gerecht, aber nicht nach freiem Willen, sondern nach dem des Kaisers entschieden.*“ To je vyloženo dobře, arci — ve smyslu Tacitově. Ale mělo býti podotčeno, že slova *libertas corrumpatur* jsou charakteristickou známkou smýšlení Tacitova. Soudcovou první povinností jest souditi spravedlivě. Měla-li přítomnost Tiberiova ten účinek, nebylo třeba svobody litovatí. Všickni odpůrci Tacitovi toho místa si všimli. Tacitus rád do mysli přivolává si obraz Říma z dob válek punských, z dob *Scipionů* a *Laeliů* a zapomíná na skutečnost a na to, že monarchii sám prohlásil za nutnou. Na místě již cit. *Ann. IV. 6* hojnými slovy vzdává chválu prvním devíti letům vlády Tiberiovy: „*sua consilibus, sua praetoribus species; minorum quoque magistratum*

exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu.“ A přec již ve druhém roce panování (Ann. I. 77) Tacitus mluví o simulacra libertatis! Podobně známá slova (Ann. I. 81): „speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium“ vydávají svědectví o tom, jakým byl Tacitus nadšeným velebitelem zašlých časů a jak zapomněl toho, že říši byla vláda Tiberiova prospěšnější než vláda republikánská taková, jaká pohřbena byla a Aktia.*) Přes to slova Tacitova, že psáti chce sine ira et studio jsou zcela oprávněna a neznějí nikterak, jak Freytag praví, jako ironie. Mommsen spravedlivě dí na m. u. (die Bedeutung der Germania): Die Worte sind wenn nicht unbedingt, so doch individuell wahr. Z toho hlediska, myslím, že třeba, abychom posuzovali otázku o nestrannosti Tacitově. Úctyhodným jest a zůstane Tacitus vždy, že nezamlčuje pravdy a pro mravní svou opravdovost, s jakou odporučuje dobré a zatracuje zlé, ať nemluví o formalních přednostech jeho díla a schopnosti jeho dějepisecké. Dnes ovšem jest nejen dovoleno, nýbrž i na čase, abychom soudili o Tiberiovi jinak, než Tacitus o něm soudil.

Tacitus líčí nám (Ann. I. 13) dopodrobna mistrným pérem svým tvářnost senátu onoho památného dne, kdy Tiberius poprvé do senátu přišel jako císař. Dle zpráv starověkých Tiberius nevystoupil sebevědomě a rozhodně (Tac. Ann. I. 7. 13, Suet. Tib. 24, Dio 57. 2, Vell. Pater. II. 124, srv. Schiller str. 253), nýbrž váhal prý, než přejal vládu. Tacitus myslí, že váhání to bylo jen přetvářkou, Tiberius že chtěl prý poznati své nepřátele, a dí: Postea cognitum est ad introspeciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem: nam verba, vultus in crimem detorquens recondebat (Ann. I. 7). Asinius Gallus a L. Arruntius urazili hned tehdy podezřívavou mysl Tiberiovu nutice jej, aby vlády se ujal, a připravili si tím brzkou prý záhubu (Ann. I. 13). Asinius Gallus byl Tiberiovi nemilým již odedávna, protože pojal za manželku Vipsanii, dceru M. Agrippy a prvou ženu Tiberiovu, a tím vzbudil jeho podezření, jakoby toužil po vyšších věcech, než se na občana slušelo. L. Arruntius, vznešený, bohatý a vzdělaný Říman, byl onen muž, jenž dle slov Augustových snadno se mohl státi ne-

*) Takovým odporem jest i toto. Teprve roku 23. po Kr. znamenati lze (Ann. IV. 6. 7) změnu k horšímu. Do toho času Tacitus chválí spravedlnost a mírnost Tiberiovu: Et ne provinciae novis oneribus turbarentur utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratum tolerant, providebat: corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. rari per Italiam Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum et ius. Roku 15. po Kr. žalován byl praetor Bithynský Granius Marcellus „sinistros de Tiberio sermones habuisse“, jak dí Tacitus v Ann. I. 74 a připojuje: inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quaeque deligeret accusator obiectaretque reo; nam quia vera erant, etiam dicta credebantur (srovn. Dio 57. 23. 2. a násl.).

bezpečným soupeřem Tiberiovým. Jako jiné praetendenty při téže příležitosti označil Augustus M. Lepida a Cn. Pisona, jež jmenují někdejší za Arruntia. Tacitus praví (Ann. I. 13): „omnesque praeter Lepidum variis mox criminibus struente Tiberio circumventi sunt“. Přihledněme ke zprávě této. Cn. Piso, známý z tragického osudu Germanicova, zemřel z uvedených mužů nejdříve, r. 18. po Kr. Zabíjel se sám, když viděl, že proces jeho nedopadne příznivě (Schiller str. 276 praví snad omylem: „gab er sich im Gefängnisse selbst den Tod“; srv. Tac. Ann. III. 15). Tacitus zmiňuje se také o pověsti, jež vyprávěla, že Piso nezahynul vlastní rukou. Nerozhoduje se však pro ni. Nedá se tedy nikterak dokázat, že by Tiberius byl vinen smrtí Pisonovou (srv. Nipperdey vyd. Tacitovo Ann. 1879, kn. I. 13). — Schiller praví na m. u.: „Aber seine ganze Haltung (des Tib.) zeigte, dass ihm eine Beseitigung des Angeklagten wünschenswert erschien.“ Myslím, že to není na jisto postaveno. Tacitus snad arci sám dává na jevo, že nevěří přísné nestrannosti Tiberiově, o jaké zdá se svědčiti řeč jeho a celé chování při přelíčení, slovy III. 16. „flexo in maestitiam ore“.

Asinius Gallus, jenž často mluvil v senátě a některé návrhy učinil, jež ukazují povahu nepěknou a nízkou (Ann. II. 32, IV. 20. 30. 71), zemřel r. 33., 19 let potom, když Tiberius nastoupil na trůn. Ani příčina smrti tohoto muže není nám s dostatek známa. Dio 58. 3 vypravuje, že byl od Tiberia písemně v senátě obžalován právě v době, kdy jej přátelsky hostil na Capreich. Odtud byl odveden jako zajatec do Říma a strážěn v domě konsulů. Když se Tiberius dověděl, že Asinius Gallus se chtěl usmrtiti, vzkázal mu, aby byl dobré myslí, až se sám do Říma navrátí a pře jeho bude provedena. Gallus snášel vazbu po tři léta a zahynul konečně nedostatkem výživy. Nebylo známo, zda dobrovolně se zdržel jídla nebo z přinucení. Tiberiova liknavost v tomto případě nedá se omluviti a Tacitus právem vytýká to Tiberiovi, když litoval, že obžalovaný zemřel dříve, než se vědělo, zda byl vinen. „Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicii consulari seni, tot consularium parenti“ (Ann. VI. 23). Vzpomeneme-li si však, že od r. 14. až do 30., tedy po 16 let Gallus v senátě docela volně a beze strachu si vedl a že Tiberius dvakrát vystoupil proti němu mírně a klidně, aby odmítl návrhy jeho (Ann. I. 76 a IV. 30) nerozumné a nemírné a jindy že se (Ann. II. 32) srovnal s jeho míněním, zdá se nám nepochopitelným, aby Tiberius tak dlouho nepřátelství své byl dovedl utajiti. Jistě však Tacitovo „mox circumventi sunt“ jest velice divné. Divnějším ještě nám totéž mox připadá o L. Arruntiovi, jenž zemřel r. 36., tedy rok před Tiberiem, po 22 letech, když se ona scena v senátě udála. Ve smrti tohoto muže neměl Tiberius, jak je zjištěno (Ann. VI. 47 a n.), žádného podílu. Z Ann. VI. 7 se dovidáme, že byl Arruntius obžalován jakýmsi

Arusejem a Sanguiniem.*) Tiberius nikdy v senátě proti němu nevystoupil. Z Ann. VI. 27 (srv. Suet. Tib. 63) můžeme souditi, že Tiberius, jenž různými neblahými vlivy stával se čím dále tím nedůvěřivějším, bál se Arruntia. Když totiž r. 25. po Kr. praetor L. Piso v Hispanii přední byl zavražděn, Arruntius stal se nástupcem jeho (srv. Nipperdey k VI. 27), ale nesměl do provincie své odejítí, nýbrž spravoval ji z Říma svými legáty. Ke konci života jeho (byl již r. 6. po Kr. konsulem; Nipperdey Ann. I. 13) byla obžalována Albucilla (o níž již zmínka se stala) svým mužem Satriem Secundem pro urážku císaře. Jako důvěrníci její kompromittováni byli Cn. Domitius, Vibius Marsus a L. Arruntius. První dva chytrým otálením ušli všemu nebezpečí. Byl zatím zemřel Tiberius. Arruntius, charakter daleko lepší, usmrtil se sám. Tacitovu omnes rozuměti se může jenom o Asiniu Gallovi a nanejvýš o Cn. Pisonovi, přidal-li se zde totiž Tacitus k onomu mínění, že Piso sešel násilně ze světa. Omnes o jednom i o dvou je, tuším, omyl povstalý tím, že Tacitus věřil mnoho pramenům svým. — Na témž místě Ann. I. 13 Tacitus praví ještě, že Q. Haterius a Mamercus Scaurus hněv Tiberiův na sebe uvalili. Na Q. Hateria Tiberius ihned se obořil pro otázku jeho, jež byla lichocným dobře míněným a nevinným. Mamerca Scaura, na něhož se hněval nesmiřitelněji, mlčky pominul. Haterius ušel všemu nebezpečí intervencí císařovny Livie a zemřel pokojně smrtí přirozenou r. 27. (Ann. IV. 61). Mamercus Scaurus pak, o němž sám Tacitus praví (Ann. VI. 29), že byl vita probrosus, byl pohnán na soud lege maiestatis r. 32. ještě s jinými. Tiberius odročil vyšetřování, až by sám do města se vrátil. Možná, že Tiberius se pamatoval na Scaura z r. 14. Pravdě podobnější snad jest, že byla vina jeho větší než ostatních. Na jisto ji postaviti nelze. Po dvou letech témuž Scaurovi nové nebezpečí uchystala nenávisť Macrona, Sejanova nástupce (Ann. VI. 29). Tehdy Scaurus sám i se ženou svou Sextií se usmrtil, zemřev, jak Tacitus dí, způsobem hodným starých Aemiliů. Podle toho, co řečeno, nezdá se býti správně, že váhal Tiberius s přijetím vlády proto, aby poznal své tajné nepřátele. Neboť žádnému z jmenovaných mužů — kromě Asinia Galla — nic zlého neučinil a docela ne — brzy. Také slova na konci 7. k. I. kn. Ann. uvedená „nam verba vultus in crimen detorquens recondebat“ právem o Tiberiovi neplatí.**)

(Dokončení.)

*) O pti té byla asi řeč ve ztracené části 5. knihy Annálů. Arruntius byl osvobozen. R. 15. byl zároveň se slavným právníkem Atejem Capitonem (Ann. I. 76, Dio 57. 14) v čele kommisie, jež měla provésti regulování Tibery.

**) Podobně myslím, že i některé jiné poznámky Tacitovy o mstivosti a ukrutnosti Tiberiově nemají té obecné platnosti; tak Ann. I. 69, IV. 71.

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

IV. 1—3: 'Igitur cum omnes hac spectaculi voluptate caperemus, Caecilius nihil intendere neque de contentione ridere, sed tacens, anxius, segregatus dolere nescio quid vultu fatebatur. cui ego: 'quid hoc est rei? cur non agnosco, Caecili, alacritatem tuam illam? et illam oculorum etiam in seriis hilaritatem requiro.' tum ille: 'iam dudum me Octavi nostri acriter angit et remordet oratio, qua in te invectus obiurgavit negligentiae, ut me dissimulanter gravius argueret inscientiae.'

Formam infinitivi 'dolere' in § 1., quae infinitivis praecedentibus 'intendere, ridere' optime respondet, apte restituit Ursinus, cum codex ineptum 'dolore' exhibeat, cuius loco Heumann 'doloris' mavult, quod minus probatur. pro 'intendere' Maehly 'attendere' coniecit, quod inutile est. optimum enim sensum praebet scriptura tradita et quam maxime locutio 'nihil intendere' (nichts mit Eifer betreiben, also für nichts sich interessieren, ničeho si nevšmatí, zcela lhostejným býti) in Caecilium quadrat, qui summo dolore percussus nullius rei sensum habet. neque est, cur post 'dolore' cum Maehly 'se' inseramus. post interrogationes alacriter prolatas: 'quid hoc est rei? cur non agnosco . . . alacritatem . . . illam?' sententia verbo 'requiro' affirmative posito languide sane et ieiune concluditur, quare Bæhrens, Dombart, Léonard Lindnerum secuti signum interrogationis post 'requiro' demum ponunt ita distinguentes: 'cur n. a. a. tuam illam et illam oculorum e. in s. hilaritatem requiro?' adeo rectius iudicavit Heumann, qui 'requiro' tanquam suspectum obelo notavit. etenim nihil aliud mihi esse videtur nisi glossema librari, qui praedicatum alterius obiecti 'et . . . oculorum hilaritatem' desideravit. pari modo 'illam' ante 'oculorum' supervacaneum est, ita ut exterminatis verbis 'requiro' et 'illam' oratio facile decurrat. quam ob rem propono: 'quid hoc est rei? cur non agnosco, Caecili, alacritatem tuam illam et oculorum etiam in seriis hilaritatem?' 'neglegentiae' esse genitivum, quem dicunt grammatici criminis, aptum ex verbo 'obiurgavit' et usurpatum ad verba accusandi vel arguendi iure consentiunt viri docti neque video causam, cur Bæhrens 'neglegentiam' coniecit. ex eo quod sequitur 'argueret inscientiae' ortum esse per adsimilationem genitivum 'neglegentiae' non est veri simile. etiam in eo lapsus est vir doctus, quod trahit 'in te' tam ad 'invectus' quam ad 'obiurgavit neglegentiam', ita ut apud 'invectus' esset 'te' accusativus, apud 'obiurgavit' ablativus, id quod statui nullo pacto potest. neque supplendum reliquit Minucius lectoribus 'te' ad 'obiurgavit neglegentiae', quod ex antecedentibus per se intellegitur.

IV. 4. 5. 'itaque progrediar ulterius: 'de toto et integro mihi cum Octavio res est. si placet, ut ipsius sectae homo cum eo disputem, iam profecto intellet, facilius esse in contubernalibus disputare, quam conserere sapientiam: modo in istis ad tutelam balnearum iactis et in altum procurrentibus petrarum obicibus residamus, ut et requiescere de itinere possimus et intentius disputare.'

Codex exhibet 'de toto integro' omittens 'et', quod addidit altera manus. recte mihi quidem iudicare de hoc loco videtur Halm, qui 'toto' per glossema invecum esse opinatur. sane locutio 'de integro' tritissima est; 'toto' aut glossema aut lectio varia ad marginem adscripta falso in textum inserta est. sed ferri non potest 'de toto integro', quod est tautologia, ut aiunt grammatici, minime vero asyndeton bimembre, quod sibi fingit Dombart, Cornelissen, Léonard. secundam manum correctoris interpolatricem esse acute quidem vidit Baehrens (cf. p. XIV praef.); quamquam hoc loco in eundem incidit errorem, cum 'et' ab illa manu interpolatrice additum non deleat sed mutet in 'ut' interpretando: 'de tota re utpote nondum diiudicata quaeque adhuc in certamine sit.' sed eundem sensum iam genuinus textus: 'de integro mihi cum Octavio res est' non interpolatus praebet. verba 'si placet, ut ipsius sectae homo cum eo disputem' optime se habent nec ulla mutatio requiritur; recte enim Dombart (append. p. 124) admonet 'homo' significare 'Anhänger, Angehöriger, Parteigänger, přívrženec, stranník' congerens locos geminos veluti cap. 31, 8: 'ut unius dei parentis homines', Tert. apol. 35 init.: 'verae religionis homines', Anson. epist. 22: 'concesso ab hominibus tuis usus hospitio', Cic. Quinct. 19. (61): 'hominem P. Quincti deprehendis in publico'. idem adferens Tertull. de idol. 14 extr. demonstrat 'secta' esse vertendum 'Heidentum, eine bestimmte philosophische Richtung, philosophische Schule, pohanství, filosofická soustava čili strana'. 'ipse' denique pro 'hic ipse' ('tentýž právě') usurpari iam ad cap. 1, 4: 'ipse socius in erroribus' monuimus. vertimus igitur: 'ist es gefällig, dass ich als ein Anhänger eben dieser Richtung mit ihm disputiere, libo-li, abych s ním co přívrženec tétéž sekty rozmluvu započal'. interpretes locutionem 'ipsius sectae homo' haud intellegentes coniecturis inutilibus hunc locum vexaverunt. velut Halm coniecit: 'ut istius (vel 'ipse istius') sectae homo', Maehly l. 1.: 'ut non ipsius sectae homo' vel: 'ut ipse alius (!) sectae homo'. Baehrens: 'ut ipse invisae (!) sectae homo', Cornelissen: 'et ipsi ut sectae homo'. verba 'conserere sapientiam' interpretatur Baehrens 'philosophiam, quae litem diiudicet, utrimque producere in aciem' in partes vocans Liv. XXI, 1. 2: 'haud ignotas belli artes inter se conserebant'. sed admodum dubito, num Minucius talem brevisloquentiam, per quam sermo nimis obscurus fieret, dicturus fuerit. meo quidem iudicio locum sanavit Rigalt, qui mutatione

leviss ima coniecit: 'facilius esse in contubernalibus disputare, quam conserere sapientium modo: in istis cet.' disputationi in contubernalibus vel inter contubernales id est inter christianos, quos paulo post cap. 5, 4 'studiorum rudes, litterarum profanos' appellat Caecilius, vera disputatio philosophica vel disputatio sapientium modo apte opponitur. illud igitur disputandi genus leve esse et abiectum vocabulo 'in contubernalibus' accurate designatur. mirum sane est, qua Minucius sit concinnitate in periodis earumque membris construendis; respondet enim quam accuratissime 'in contubernalibus' voci 'sapientium modo', 'disputare' vero voci 'conserere'. porro attendas ad artificiosam verborum collocationem, quam grammatici *χιασμός* appellant. verbum 'conserere' hoc loco absolute dictum offensionem esse non potest, cum et alia verba transitiva saepe eodem modo usurpentur. quod si concedas, coniecturis aliorum facile supersedere possumus, veluti Maehlyi, qui (Fleckeis. ann. 1869 p. 393 sq.) coniecit 'conserere more sapientium' vel Cornelissenii, qui adsentiente Léonardo edidit 'conferre more sapientium', etsi haec verba multum habent e re palaeographica, quo commendantur, atque sententiam praebent haud ineptam. sed parum probabile est, quod Baehrens statuit: 'facilius esse in contubernalibus desiderare quam conserere sapientiam'. per asyndeton verba 'in istis . . . petrarum obicibus residamus' antecedentibus iunguntur, cum Caecilius animo vehementer commoto loquatur. in initio dialogi consulto ter recurrit idem verbum disputandi paucis modo interiectis vocabulis (disputem — disputare — disputare) atque sententiam concludit, in quo maxima vis posita est.

IV. 6. 'et cum dicto eius adsedimus, ita ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent: nec hoc obsequi fuit aut ordinis aut honoris, quippe cum amicitia pares semper aut accipiat aut faciat, sed ut arbiter et utrisque proximus aures darem et disceptantes duos medius segregarem.'

'aut ordinis' P. Daniel (apud Wowerum) recte obelo tamquam suspectum notavit; etenim idem valet quod sequens vox 'aut honoris'. accedit, quod in enuntiatis sequentibus bipartito ponuntur 'aut accipiat aut faciat' atque 'et aures darem et segregarem', quibus optime respondet 'nec hoc obsequi fuit aut honoris'. quare cum P. Daniele 'aut ordinis' e textu eiciendum esse tanquam glossema censeo, ut concinnitas membrorum, quae est summa lex sermonis Minuciani, restituatur. 'lateris ambitione' interpretatur Lindner: 'ut ab utraque latere me ambirent et protegerent'. substantiva abstracta in syllabam -io vel -tas exentia frequentissime a Minucio usurpantur.

V. 2, 3. 'proinde si mihi quasi novus aliqui et quasi ignarus partis utriusque considas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa magisque omnia verisimilia quam vera. quo minus mirum est nonnullos

taedio investigandae penitus veritatis cuilibet op inioni temere succumbere quam in explorando pertinaci diligentia perseverare.'

Usener (cf. Fleckeis. ann. 1869 p. 393—437) transposuit 'mihi' post 'proinde' iungens: 'proinde mihi . . nullum negotium est patefacere'. sed cum dativus ethicus 'mihi' in enuntiato illo optime se habeat, ex quo facile alterum 'mihi' in verbis sequentibus mente suppletur, nihil loco movendum esse censeo. 'consideras scripsit Baehrens pro 'considas', pro quo saltem 'consederis' expectat. at verbum considerandi obiecto carere non potest, id quod hoc loco desideratur. quod si vir doctus 'consederit' exspectat, exspectare etiam debuit in apodosi 'nullum negotium erit patefacere'. 'omnia' ante 'verisimilia', quod abundat, iure delevit Wower, Corneliassen et Léonard ineptius in 'omnino' mutaverunt, ineptissime 'de his iudicia' Baehrens inseruit. 'minus' Ursinus coniecit pro 'magis', quod codex exhibet. iam vero scriptura codicis, quae sensum ineptum praebet, nullo pacto defendi potest. etenim ex eo, quod omnia in rebus humanis dubia, suspensa magisque verisimilia quam vera sunt, consequitur, ut homines docti taedio quodam laboris imbuti cuilibet opinioni temere succumbant. optime igitur Guillelmus Hartel (Zeitschr. f. d. Oesterr. Gymn. 1868, p. 30 sqq.) huic loco corrupto succurrit, cum coniecit: 'quo magis mirum est, nonnullos non tam taedio investigandae veritatis sq.' vocalae enim 'non tam' inter 'nonnullos' et 'taedio' facile excidere potuerunt. quod Ursinus proposuit 'minus' magis a scriptura tradita abest.

Kremsmünsterská legenda o 10.000 rytířích.

Podává Václ. Vondrák.

Srovnáváje Kremsmünsterskou legendu o 10.000 rytířích s legendou p. J. Truhlářem v těchto Listech (XV. str. 249—259) vydanou, shledal jsem, že by z více důvodů záhodno bylo, zvláště ji otisknouti. Třeba co do obsahu celkem dosti se srovnávala s legendou v PKlem.*) a s legendou těsně s ní souvisící v nejstarším tištěném passionale, má přece mnoho veršů, kterých ani v první ani v druhé legendě není; mnohým místům, která v obou dotčených legendách nejasna jsou, možno pomocí naší legendy porozuměti. Zajímavost jest dále stopovati, jak často nedbale opis-

*) PKlem. = passionale z roku 1395 (v. Listy fil. XV. str. 242); skratkou touto je vždy legenda o 10.000 rytířích, v něm obsažená, míněna.

vači k originalu se chovali a dosti libovolně jím nakládali; zajímavá jest pak konečně naše legenda v mnohém ohledu co do stránky jazykové a pravopisné, zvláště ale svým přídavkem, který svým obsahem s legendou souvisí a který jak v PKlem. tak i v tisku chybí.

Papírový kodex knihovny kláštera kremsmünsterského, v němž náš rukopis se nalézá (No 71 in 4° a ne No 74, jak ve Výb. II. str. 6 a v Listech fil. XV str. 248 udáno*), skládá se z více rukopisů latinských, různého, hlavně náboženského obsahu, které většinou ve XIV a v prvních letech XV stol. sepsány byly. Celkem obsahuje 111 listů (něco málo i prázdných), na listu 92^a až 94^b nalézá se pak naše legenda. Kromě této legendy našel jsem ještě na listu 31^a několik českých řádků a pak více českých gloss, o čemž později bude řeč. Vše nasvědčuje tedy tomu, že kodex byl Čechem as sestaven, neb aspoň že jej Čech delší dobu v rukou měl.

Částečné odchylky v obsahu našich tří legend vybízejí k řešení otázky, v jakém poměru se nacházejí. Co se týče legendy v PKlem. a legendy v tisku vyšlé, jest nade vší pochybnost patrné, že obě na základě jednoho a téhož rukopisu povstaly a ne snad, že by byl tisk povstal na základě legendy v PKlem. Máť tisk více veršů, které v legendě této scházejí (tak ku př. po verši 88; 189 a 398). Že scházející zde verše v předloze se nalézaly, tomu nasvědčují verše téhož neb podobného obsahu v LegKrems. (v. 87; 189 a 399). Obě legendy povstaly však z jedné a téže předlohy, s kterouž se však Leg. Krems. nesrovnávala. Jmenujme tuto předlohu Legx. Chyby, jež nalézáme v rukopisech, poučují nás často o jich původu a o jich poměru k sobě. Tak i zde. Legx. měla již chybu ve verši, kterému odpovídá v. 87 v PKlem. a který zní: Neb buoh owfsem zprawy. Slovo „zprawy“ nemá smyslu. Podobně i v tisku: Neb geft . . . O jeho původu poučíme se však, nahledneme-li do LegKrems. Zde zní v. 85 a 86: Neb geft nas boh prawy, — Na wyeky wyekoma zdrowy. „Zprawy“ je tedy nedopatřením skomoleno ze slova prawy a zdrowy, kterážto slova tvořila rým. Toto „zprawy“ pisatel Legx. již neopravil a „zdrawy“ v následujícím verši se mu nelíbilo, zaměnil je se slovem „živý“ **) a k vůli rýmu přeměnil verš: Genz ste wy lyde blazny (jak v LegKrems. rýmem chráněno) v: Genz ste wy lyd przeblaznywy, kterýžto však verš do leg. v PKlem. nebyl pojat, tak že zde

*) Snad je tak udáno také jinde, kde se o našem rukopise zmínka děje. Meškaje za svým povoláním většinou na venkově a jsa vzdálen takto mnohých pomůcek, nemohl jsem bohužel do jiných pramenů nahlédnouti.

**) Slovo toto mohlo býti ovšem až v následujícím verši, tak že by byl pisatel jeden vynechal. V lat. leg. dole přiložené stojí též: Iesu Christo, Deo vero, et vivo . . .

„zprawy“ má tvořiti rým s „zywy“, kdežto v tisku „zprawy“ rýmu nemá, jako již asi v předloze Legx. V PKlem. zní v. 116: Pak zlatohlawy f nych febrachu, avšak před tím nestala se žádná zmínka, že by byli rytíři na sobě zlatohlavy měli, poněvadž v Legx. bylo před tím několik veršů vynecháno, v nichž se o tom zmínka děje a které v LegKrems. obsaženy jsou. Zde se praví ve v. 115—116: Ihned kaza . . . na fmych w fathohlawy obleczy. Že byly tyto verše již v Legx. vynechány, zřejmo z toho, že i v tisku scházejí. Bez těchto veršů nehodí se i v PKlem. v. 110: Tehda ynهد kaza przyed nymy klekaty, poněvadž se to mohlo jen tehdy stát, když na potupu v zlatohlavy oblečení byli, jak v LegKrems. vidíme. Vydavatel legendy v tisku spozoroval též nevhodnost tohoto verše, nemaje však jiného rukopisu po ruce a nevěda, že bylo co vynecháno, změnil jej v: Tehdy ynهد kaza cziefarz tu gim czekati. Že ani tím mnoho legenda nezískala, je na bíledni. Pozoruhoden je v tomto ohledu i v. 197 v PKlem.: Prawye to za czyelo gmate. Tomu nelze rozumět. Tím méně pak v souhlasném verši v tisku: To prawie zaczeło gmiechw. Patrně se zde vydavatel pokoušel o jakous takous opravu, která se mu však zde, jakož i nahoře, nepodařila. Byl již tedy verš tento v předloze Legx. nejasný. Jinak arcit v LegKrems. Tam zní v. 196: Tho za celw prawdw mate, což ovšem zcela něco jiného. Teď si můžeme vysvětliti, jak mohlo „prawye“ a „zaczeło“ ve zhora uvedených verších povstati. Poněvadž pak dále LegKrems. obsahuje mnoho veršů, kterých v Legx. nebylo (v. 78; 80; 111—116 atd.) a naopak (ku př. v. 123—125 v PKlem. a v tisku; 69—70; 156 až 159 atd.), nemůžeme žádnou z nich pokládati za přepis druhé; spíše povstaly nezávisle jedna na druhé. Obě však měly, jak se zdá, tutéž předlohu, kterou můžeme nazvati Legy. Vysvítá to z toho, že obě více nejasných míst měly, která jenom tímže, v mnohém ohledu nejasným originalem vysvětliti lze. Tak ku př. v PKlem. v. 102: Swymy zywoty poworzyste; v tisku . . . powizite; ve v. 102 v LegKrems.: Swymy zywoty ponorzyste. Tedy již v Legy. bylo místo toto nejasné. Hlavně pak to jde na jevo z veršů 339—346 v PKlem. a 338—349 v LegKrems., které jsou úplně znešvařeny; totéž platí o verších v tisku jim odpovídajících. V jednom případě bylo v Legy. slovo, jemuž již ani pisatel LegKrems, ani pisatel Legx dobře nerozuměli. Ve v. 256 v PKlem. čteme „obzywenftwye“; taktéž i v tisku. Zajisté bylo místo toho v Legy. „obyzenftwye“, jak často v starých památkách nalézáme (ku př. v ŽWittb. 77, 7), a pisatel Legx. slovo toto, poněvadž mu snad již dobře nerozuměl, přeměnil. Taktéž pisatel Legy. Krems. Psal totiž ve v. 249: Ale day mw obecenftwye . . Wdomy w swem pro twe bozftwye, což se tam dle obsahu nehodí, neb text požaduje, že má být obdařen pozemskými statky, kdož nábožně následuje atd. Mezi sepsáním Legy. a opsáním Legx. a LegKrems. uběhla tedy, jak se zdá, delší doba, zajisté aspoň několik desíti-

letí. Že Legy. nemusila být původní, rozumí se samo sebou: ne-mohli bychom si jinak vysvětliti tolik nejasných míst v ní, která již do všech tří zachovaných legend přešla.

Do řady Legx. a legendy v PKlem. náležela též legenda, z níž se nám tři verše zachovaly a které v Listech fil. XIII. str. 308 uveřejněny jsou (srovn. též XIV, 263), neboť třetí z oněch tří veršů odpovídá v. 384 v PKlem., kdežto v LegKrems. chybí.

Co se doby týče, kdy naše legenda v původním znění se-psána byla, můžeme z vážných důvodů předpokládat, že se tak stalo v první polovici XIV. stol. Navštěďují tomu především zhora uvedené tři verše z ní při brněnském zlomu „Růžové zahrady“, v němž u ještě bez přehlásky se naskytuje. Ale i naše opisy zachovaly stopy stáří originalu svého. Tak ku př. ve verších 278 a 279 v LegKrems. máme rým przygmucze — magycze, kdež v originalu musilo být magyucze. Zajímavo je pozorovati, jak se nesnázi této pisatel legendy v PKlem. vyhnul; místo magycze vzal totiž slovo wezmucze (v, 283) a tak povstal nový rým. Magyucze je původnějš, jde to z toho na jevo, že wezmucze se do verše ani dobře nehodí (dobře wkruffenye — fkrwfyenye v LegKrems. — wezmucze). Nápadným jeví se pak dále poněkud tvar nebuogy fye ve v. 106 v PKlem.: Nebuogy fye tweho meczye, any na twa hrozu tbamy. Jak z následujícího vidno, očekávali bychom tam též mn. č. a skutečně také tak v LegKrems. nalézáme ve v. 106: Nebogyme fye. Ovšem máme pak zde 9 slabik, než písaři legendy této na počtu slabik pramálo záleželo. Zvláštnost tuto vysvětliti lze tak, že v původním znění legendy bylo nebogym fye (8 slab.), arcit za 1. os. mn. č., kterážto koncovka v době, kdy ještě v 1. os. jedn. č. koncovky -ám, -ím nebylo, dosti často se naskytovala (viz ku př. AlxV. v Listech fil. XIII, str. 47). Bylo tomu tak v prvních desetiletích XIV. věku. Pisatel PKlem. neb již Legx. pokládal snad tvar nebogym fye za 1. os. jedn. č. a poněvadž třeba že archaisoval, tedy aspoň původního znění dosti šetřil — nezdál se mu pro tu dobu, z které jeho předloha pocházela, obvyklým a zaměnil jej tedy tvarem nebuogy fye (v PKlem. máme jen jednou cztym v. 65 proti onomu nebogym 106, pak zbawy 103 a fhlazy 104, kdežto v LegKrems. máme již zbawym 103 a fhladym 104 proti prawyt 72 a prawy 99). Na osobnost spisovatelovu a na dobu, kdy as legenda naše se-psána byla, vrhají jakési světlo též časové narážky v přidavku k LegKrems., o kterémž dokážeme, že byl téhož původu jako původní znění legendy. Ve verších 21—50 jeví se zde básník jakožto nepřítel rytířstva a jeho zábav: turnajů a klání. Vztahuje-li se pak v. 17 a 18 — jak z ostatního obsahu pravděpodobným se zdá — k těmto rytířským zvykům, předpokládalo by to dobu, v níž tyto, byvše nějaký čas zanedbávány, opět oblíbenými se staly, což ovšem mohlo být za krále Jana.

Co se pak LegKrems. týče, byla někdy ke konci XIV. stol. sepsána, jakž tomu i písmo i jazyk nasvědčuje. Důležit je v tom ohledu tvar ztraczygy, jenž se rymuje se slovem nawraczwyg (v přídávku v. 17 a 18). Co do stáří nebude tedy as velkého rozdílu mezi LegKrems. a PKlem.

Některé zvláštnosti jazykové třeba vytknouti. Celkem dlužno uznat, že starších tvarů bylo dosti šetřeno. Dlouhé *ó* se pravidelně ještě nerozvádí, jen ve slově *bóh*, jež v PKlem. buoh se píše (v. 87; 148; 191), kdežto v LegKrems. je dvakrát buoh (153 a 192) a třikrát *bóh* (85; 399 a 410). Jinde všude se píše *o*; v gen. mn. č.: *zydow* (90 obě); *dywow* — *hnyewow* (180 a 181) v LegKrems. a 182 a 183 PKlem. atd., pak v dat. mn. č. *dyablom* (v LegKrems. 40, 73 a v PKlem. 43, 78 a 290) atd. Jiné příklady: *fwoy* 6 (PKlem. 7); *dom* 317 (324); *twoy* 408 (407); *tworcze* (227; 236; 290; 359); *mozeff* v příd. 42 atd. Kdežto se tedy dlouhé *ó* až na výjimky u slova *bóh* nerozvádí, děje se tak v případech, v nichž nyní o krátké jest, v PKlem. velmi často (Listy fil. XV. str. 244), v LegKrems. velmi zřídka a sice u slova mnoho (mnvoho v. 96; 329; mnvo-hym 119 a přídávku: mnvozy 18; mnvoho 76) a pak jen ještě ve dvou případech po předložce *s* (*s wotczem* 70 a *f wocztem* 176). Podobné příklady po předložkách v Hrad. uvádí na str. XXIV p. Patera a nalézáme je i jinde. Okolnost tato, že se zjev obmezuje hlavně jen na jedno slovo (mnvoho), dovoluje nám v tom zvláštnosti dialektické hledati, kterou asi pisateli Leg. Krems. připsati musíme. S téhož stanoviska jest nám posuzovat tvary, v nichž místo *ey* (*é*): *y* stojí, jako ve slově *krzyestansky* v. 19; *twy* 252 a v přídávku: *fwyeczky* v. 29.

Znatelné stopy starších předloh i co do tvaroslovné stránky spatřujeme taktéž zde. Chci napřed vytknouti poměr genitivů na *-a* a *-u* u neživotných *z*-kmenů. Co uzávorkováno, vztahuje se vždy k legendě v PKlem., co napřed stojí, platí o LegKrems. Máme zde: *lyda* v. 11 (*lydu* 13); 28 (v rýmu, 30), taktéž v. 178 (179); *lmyfla* 30 (32); od *hroma* 199 (*hromu* 200); od *lmytka* 320 (326); (*beze krzta* 341); od *pozcatka* 375 (377); *hrzyecha* 407 (406) a v příd. v. 78 proti: *lydw* v 40; (*do chramu* v. 60); *do mozkw* v r. v. 124 (115); *bez hrzyechw* 285 (289); *plaw* 301 (305), pak pravidelný gen. *domw* v. 314, jenž tvoří rým *s*: od *hromw* 315 (321 a 322); *krztw* 345 (344); *plaw* v příd. v. 91 v r. Kdežto v LegKrems. mají genitivy na *-a* převahu, má se věc v PKlem. naopak. Zajímavý je též lokální tvar v LegKrems.: po *wlyem* *fwyew* 371 proti na tom *fwyetye* 228 a na *fwyetye* v příd. v. 27 (viz Archiv f. slav. Phil. IX. 624 u ff.); pak po *dewatem* *czaw* 201 (ovšem v rýmu). Staré lok. tvary jsou též: *w hrzyefye* 205 a na *boze* v příd. v. 13. —

V přechodníku dává LegKrems. v mn. č. tvarům *-e* přednost (proti PKlem.): *chycze* 10 (*chtyecz* 12); *gfwcze* — *rzkwcz*

Leg. Krems. as onico
in Ladě... PKlem.
+ Dobe je postać...
sicho kasitdu...
ryczekni omni
PKlem 361-2
in. na str 28 citat
in. Teronyma

133 a 134 (gfucz 126 a rzkucze 127); vydwcze 205 a 390 (wyducz 212 a 392); rzkwcz 209 (rzkucz 216); gfwcz 222 (gfucz 230); flyfycze 388 (flyfycz 390). Jen chtyecz 51 (53) a gfucz 285 (289). I v přídavku jsou dva tvary na e: ponechagycze 51 a rzkwcz 79.

Zvláštností LegKrems. je též, že v 1. os. mn. č. u sloves zaměňuje koncovku -my, jak ji v PKlem. nalézáme, velmi často koncovkou -me. Ku př. trpyme 217 (-my 226); profyme 221; 241; 257; 274; 292; 307 (profymy 229; 248; 265; 278; 298; 314). Tím byl i rým porušen: netbamy — wfame v. 107 a 108 (— tbamy 107); wfýchamy — zadame 350 a 351 (wolamy — zadamy 349 a 350). Koncovky -me legenda v PKlem. nezná.

Co se pravopisu týče, třeba především vytknout, že Gebaurova pravidla stranu ě v něm více šetřeno, než-li v jiných rukopisech z téže doby. U se píše jen ve velmi řídkých případech (hlavně ve vlastních jmenech a po v, nebylo-li skratky užito); obyčejně se píše místo u: v neb w. U máme jen ve slovech Adryanus v 5; 27; 137; 137; swu 6; 14; 67; 110; 128; 295; 369; 390 a v příd. v. 24; Ermolaus 17; 61; 91; 105; Achaicius 48; blazniva 113; prawu 278.

I psáno jen v těchto případech: przygide v. 15; Achacius 48; iefw (a v skratkách toho jména); flus 144; virzyezano 311; profily 380 a pifarzye v příd. v. 1. V některých případech mohla by to být též první část nedopsaného y, jež pravidelně všude se píše, poněvadž i většinou nemá diakritického znaménka. Nad y pak jsou obyčejné dvě tečky neb dvě čárky. I v jiných rukopisech nalézáme často výhradně y a vyskytuje-li se i, bývá jen v cizích slovech.

C a č se píše spěškou cz, tak že cyessarftva 3; cynyl 20; vmvczyly 95 a v příd. odplacye 47; prace 48; nyc 38 jsou jen výjimky. Jednou je též psáno fyechechv 161.

Za ž se píše jen z, zřídka f: bofym v. 1; kafdy 41; vefdy 336; 404; toto f se píše několikrát i za z: hrofnv 213; flofty 287; flathohlawy 116.

Kl píše se několikrátě cl: clanyes 73; proclaty 140 a v příd. clanye 41 (vedle klanye v. 264) a kr jednou cr: cryfta 63.

Pro s a š máme zde f, s, ff a ss (toto zřídka).

Ř se píše pravidelně spěškou rz: przygyde 9; rzka 57; jen r v těchto případech: cyessarftva 3; rytyerftwo 15; — erftwem 48; — erftwy příd. 21 (proti rytyerzftwy příd. 26; — erzftwye 27); czyessar 27 (proti czyesarz 43; 55 atd.); prydechv 50; pryed 117.

Samohláska r je jednou psána rr: trrn 144, jak též ku př. v rkp. Hrad. (str. XXI) nalézáme.

J se píše na začátku slov a slabik většinou g, někdy též y, kteréž častěji na konci slov stojí: gemv 10; genz 19; pamatwge 244; neprzyepwłtyeg 245; boy 8; day 255; 271; fwey 222; yako 139; 140: 153; yax 183; choway 272.

T se píše často th: tholykeho 28; thedy 97; 111; zywothow 114; flathohlawy 116; 125; thom 146; 225; methachw 158; tho 196; 188; v příd.: v 30; thwhy 227; 260; thoho 256; 360.

Jakž psáno vždy yax: v. 159; 183 a v příd. 64; 86.

Skratky jsou v rkp. následující:

1. Lokální *m* se několikrát naznačuje čárkou nad slabikou: slavně 2; flwē 218; v nyē 336; v nyēz 353; ktrē 224;

2. *pra* se naznačuje rovnou neb vlnitou čárkou nad p: przppwneho (sic) 12; pwyē 37; 207 a v příd. 9; 55; pwyt 72; pwy 85; 99; 349 a v příd. 58; pwdw 196; pw 278; vpwy 299; pwa 335; vpwen 353; v příd.: pwyty 3; pwym 4; pwenye 7; pce 48.

3. *pro* se naznačuje čárkou pod p; p 24; 65; 79; 154; 216; 226; 238; 248; 250; 377; v příd. 18; 41 (dvakrát); pcz 57; pyl 66; pto 67; pclaty 140; pfyne 221; 241; 257; 274; 292; 307; zaplyty 232; pfly 380; pfyte 382; v příd.: pfy 13; ptoz 49; pto 77.

4. porůznu ihū xpū (Jesukristu) 52 a podobným způsobem ve v. 108; 257; 348; xpē 306; geoz v. 289. V lat. nadpise sto4 (sanctorum) a marty8 (martyrum).

Jakož i v jiných starých památkách (ku př. ŽGloss. v ČČMus. 1879, 404 a 1881 str. 468, 14, d atd.) píše se zde *vu* několikráte w: hlaw 83; 122; tw 107; 341; netbanlyw 114; fw 193; 202.

Text legendy naší není psán in continuo, nýbrž dva verše jsou vždy na jednom řádku a nový verš naznačuje se většinou velkými písmeny — které ovšem někdy těžko od malých rozeznati lze —, a mimo to i kolmými čárkami a značkami rubrikatorem červeně vepsanými.

Písmo celkem dosti úhledné, jen rubrikace je trochu neobale provedena. Opisovač mnoho si nedal záležitosti, aby zachoval osmislabičný verš svého originalu, mnohdy máme jedenáct, ano i více slabik v jednom verši a co se rýmu týče, nemůžeme se též o jeho činnosti pochvalně zmíniti. Možno však připustit, že original tak dalece také nevynikal v tomto ohledu.

V následujících verších jsou inicialky červeně vepsány neb aspoň tak pobarveny: v 1; 27; 61; 79; 91; 105 a v příd.: v. 3 a 71. Mimo to je pak celý lat. nadpis Passyo atd. červeně psán a sice, jak se zdá, touže rukou, kterou ostatní rukopis.

Že i přídavek touže rukou psán byl, bylo již zhora řečeno. Nastává však otázka, byl-li písařem naší legendy teprv příběhář, neb nalezal-li se již v předloze. Že je to opis o tom nás po-

učuje několik prvních veršů hned ze začátku, které tak skomoleny jsou, že jen při nedbalém opisování cos podobného státi se mohlo. Že pak přídavek složil též básník (zasluhuje-li vůbec toho jména), který byl i původcem legendy, vysvítá jednak z toho, že ve v. 21 a 22 praví: Pfal fyem toto o rytyerftwy-y o dobrem vytyez-ftwy, jednak se i přídavek svou skladbou s legendou shoduje. Povizmež ku př. verše 43 a 44 v příd.: ... zlw odplatw — bwdw myety flwzbw za tw s verši 237 a 238: ... za odplatw — ... y za flwzbw za tw a s verši 362 a 363 (za tw — ... odplatw); pak v. 24 v příd. (tw, kdez ...). O turnejích a klání mluví jak v legendě (v. 261—264), tak i v přídavku (41). Pozoruhoden je zde též rým odpłacye — prace (v. 48 a 49). Bylo-li zde původně odpłaty — prace (jak více takových příkladů v List. fil. XIV, str. 249) čili nic, těžko rozhodnouti:

Potud naše legenda s přídavkem. Na listu 31^a psala pak, jak mimo jiné hlavně z pravopisu na jevo jde, táž asi ruka, jen že zběžně a dle všeho již později, než legenda psána byla:

Hec Je^onymus: pan boh k flwdw svdyt neprzyde, dokvd lyde neodftwpye od Rymffkeho czysffarftwye a odvchowneyho (sic) polffwffnfftwy koftela rzymffke^{bo} a gelyz bwde zborzyeno rymffke czysffarftwye. A podle proroczfftwye*) Danyele odftwpye lyde od wyery yax fye gyz dyege a potom yhned Anczykryffl przyde.

Jest to volný překlad lat. místa, jež předchází, jež však jinou rukou psáno bylo. O Ancikristu se v něm zmínka neděje, taktéž ne o římském císařství (jen ecclesia rom.). Pravopis je zde též jako v legendě (třeba jen vytknout slovo yax, pak neprzyde, przyde a podte ve v. 372). Nápadně často se zde psalo ff. Důležitá je poznámka vložená: yax fye gyz dyege, ježto by se mohla k Husově době vztahovat. Jak lat. tak i české místo bylo snad již do hotového kodexu vepsáno; na listě 31^a končí se jiný rukopis a na zbývající prázdné části byly napsány tyto řádky. Avšak i jiné české glossy a vysvětlivky máme v tomto kodexu. Tak hned na l. 34^b nahoře nad lat. venefici dicuntur illi je psáno: gedovaty lide; doleji pak nad ydolatri: modloflvhy, kdežto na l. 35^a je nad lat. veneficis idolatris: gedovaty modlovyerczy. Na kraji listu 48^b je drobným, těžko čitelným písmem psáno několik receptů, s českými slovy v textu. S tamějším knihovníkem p. P. H. Schmidem podařilo se nám předce, co třeba bylo, přečísti. První recept zní (latinu píšu nynějším pravopisem, jakož i nahoře): Contra scabie[m], cito curare: stlvcz simul sal et medo (sic) et zlvtek ovi; simul unguento illo ungue te in balneo et prius terge te bene in balneo pipere undique per corpus.

*) Psáno proczfftwye (e na konci malinké a nejasné).

Dále pak: contra paralismum: Recipe rzedkew, zelwcz bene ad ...

contra vermem: fkovrz concute ...

Si serpens aliquem mordet: poley*) superponatur.

Dále pak po fragaria quod dicitur: trawne yahody a nad dvěma posledními slovy: rane (následuje slovo nečitelné, po něm snad: co) bywagy.

Konečně pak: ... ex pomo akffty n (?). Na l. 90^b na-
hoře psáno:

Hystoriace — tyelefftnye,

Alegorice — przykkla dnye,

Tropoloycze — duchownye,

Anagogycze — swrchowanye.

Psal-li toto vše též pisatel naší legendy, těžko posuzovati, toliko možno rozeznati, že bylo jiného inkoustu užito.

O minulosti kodexu néstává též žádných bližších zpráv, jak obyčejně. Laskavostí p. P. H. Schmida byl na mou žádost na krátký čas svěřen p. P. A. Obernederovi, faráři v Hallu, u něhož jsem rukopis náš opsati mohl.

(92^a) Passyo fanctorum X milia martyrum.¹⁾

- Když²⁾ byeše po bofym vmvczeny }
 I po slawnem na nebe wftwpeny³⁾ }
 Za Adryanowa cyeffarftwa,
 Byešye malo krzyestanftwa,
 5 Adryanus, chtye zwyedyety
 Swu mocz y ftwoy lyd wydyety,⁴⁾
 Kaza fye lydem febraty,⁵⁾
 Chtye s neprzyetely boy myety.⁶⁾
 Tedy⁷⁾ przygyde⁸⁾ kralew seft k nyemv,
 10 Chyecze (sic)⁹⁾ pomahaty gemv,
 S nymy lyda¹⁰⁾ odyeneho,
 K bogy dobrzye przypprawneho (sic);¹¹⁾
 Trzydftyety tyffyczow¹²⁾ byešye,
 Ihned kazdy ftwu brany¹³⁾ gmyegešfye.
 15 Pak przygide¹⁴⁾ zaftwp rytyeršftwa,

*). Slovo polby nalezá se též již v nejstarším slováři rostliná-
ském (ČCMus. 1877. str. 392. při lat. Eliconium).

¹⁾ a ²⁾ viz str. 27. ³⁾ Místo toho verše v PKlem. dva: Po slaw-
nem geho vzkryšeny — I na nebe po wftwpeny. (Taktéž tisk).
⁴⁾ PKlem. omylem opakuje zwyedyety, čímž předešlý v. končí. Tisk
má widieti. ⁵⁾ V PKlem. zde následuje: Wffyem ftwym po fedmem dny
wftaty. Podobně i tisk. ⁶⁾ Jak PKlem. tak i tisk: braty. ⁷⁾ V obou:
Tehdy. ⁸⁾ proti: przygyedechu. ⁹⁾ proti: chtyec. ¹⁰⁾ PKlem.: lydu,
tisk: lida. ¹¹⁾ ... dofty došpyeleho. ¹²⁾ tyffyczew. ¹³⁾ PKlem.: ftwoy
haw, tisk: hawff. ¹⁴⁾ przygyede.

- Deftet (sic) tyfycz, wfiye krzyeftyanftwa.
 Ermolaus, ten byefye¹⁵⁾ f nymy,
 Ten byl hlawa¹⁶⁾ mezy nymy,
 Genz ge przywedl krzyeftansky (sic)¹⁷⁾ vyerzye,
 20 Cynyl z nych¹⁸⁾ bozye rytterzye,
 Achacye¹⁹⁾ mage²⁰⁾ towarzyfye:²¹⁾ *chm. 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10/11/12/13/14/15/16/17/18/19/20/21/22/23/24/25/26/27/28/29/30/31/32/33/34/35/36/37/38/39/40/41/42/43/44/45/46/47/48/49/50/51/52/53/54/55/56/57/58/59/60/61/62/63/64/65/66/67/68/69/70/71/72/73/74/75/76/77/78/79/80/81/82/83/84/85/86/87/88/89/90/91/92/93/94/95/96/97/98/99/100*
 Byefta pany te wfiye rzyfiye,
 Byefta foby (sic) to flybyla,
 Ze by pro wyerw bozy zywoty zatratyla²²⁾.
 25 Radyla tez towarzyfym²³⁾,
 Tyem defety tyfyczem²⁴⁾ rytterzem.
 Adryanus czyefar, wyda
 Tholykeho²⁵⁾ slechetneho lyda,
 Tak w frdecznw radoft wftwpyl,
 30 Az jako z fmyfla wytwpyl²⁶⁾.
 Wmyflyw sobye y²⁷⁾ powyedye²⁸⁾
 A fwym flowem zapowyedye,
 Aby fye wfyczkny w chram braly,
 Geho boh w chwal wfdaly,
 35 Gemvzto Aftarot dychw.
 Hubeny blazny to mnyechw²⁹⁾,
 By to byl hofpodyn prawye,
 Genz prodlewa lydem zdrawye
 W gytrze wlyczkny dychw (sic) tam³⁰⁾,
 40 Az by lyd w³¹⁾ bezmal³²⁾ pln chram.
 Kady fye dyablom klanyefye,
 By dobrzye czynyl³³⁾, mnyefye.
 Czyefarz na to pylne zryefye³⁴⁾,
 A to welmy rad wydedye³⁵⁾,
 45 Ze³⁶⁾ tak chwalw gehu boh w
 Lyd wfdawafye (sic) velmy mnohw.
 Ermolaws f towarzyftwem³⁷⁾,
 Achacius³⁸⁾ swym (sic) rytterftwem
 K czyefarzowy w chram newgydech³⁹⁾,
 50 Ale fwaty⁴⁰⁾ koftel prydech⁴¹⁾,

¹⁵⁾ E. przygel. ¹⁶⁾ Gsa za hlauu. ¹⁷⁾ k krz ... ey. ¹⁸⁾ gye.
¹⁹⁾ PKlem.: Agaty, tisk: Agaczie. ²⁰⁾ gmagye. ²¹⁾ towarzyfye. ²²⁾ ze
 by pro wyeru zywot dala ²³⁾ towarzyfym ²⁴⁾ tyem wfiyem defyfet
 tyfycz. . . . ²⁵⁾ Tolyk ²⁶⁾ wystupy rym. s předcházejícím wftupy
²⁷⁾ V PKlem. i v tisku: Wratyw fye w fmyfl to . . . ²⁸⁾ PKlem.:
 powyedal (rym. s zapowyedal), v tisku: powiedie — zapowiedie.
²⁹⁾ PKlem.: powyedyechu, tisk: mniechu. ³⁰⁾ PKlem. má: W gytrze
 rano gdyechu (tisk: gidechu) wfyczkny tam. ³¹⁾ PKlem. lyd (nedo-
 psáno), tisk: lida. ³²⁾ bez mala. ³³⁾ PKlem. czynily, tisk: činil.
³⁴⁾ Taktéz i tisk: zrzieffe, PKlem: wzezryeffe. ³⁵⁾ v tisku schází
 v. 44. ³⁶⁾ z tak (= ž' tak). ³⁷⁾ towarzyftwem. ³⁸⁾ Agacius (v. v.
 21.). ³⁹⁾ PKlem.: newgydu, tisk též: newgidechu. ⁴⁰⁾ w fwaty ⁴¹⁾ PKlem.:
 wnydu, tisk: wnidechu.

- Handwritten: Ivan Pazy*
- Chtyecz bohv na czeft zpywaty⁴²),
 Jefw Xrystw⁴³) chwalw wdati (sic)⁴⁴).
 Czyefarzowy⁴⁵) to powydechu (sic),
 Ze⁴⁶) ony w chramye nebyechw⁴⁷).
 55 Czyefarz gym yhned⁴⁸) przyed fy (sic) kaza, 119
 Ermolaa tak⁴⁹) otaza,
 Rzka: procz wy to czynyte,
 Ze⁵⁰) f lydmy w chram⁵¹) nechodyte?
 Zda fye gynemv⁵²) bohv modlyte?
 60 Czym meho boha wynyte?⁵³)
 Ermolaus tak⁵⁴) odpowedye:
 Gyneho boha newyedye,
 Gedyne fweho iefw cryfta⁵⁵),
 Gehoz porodyla⁵⁶) dyewka czyfta
 65 A pro ny fye narodyl y na fwyet trwdyl⁵⁷),
 Vmrzel, fwu krew za ny prolil⁵⁸);
 3) Proto sym⁵⁹) k nam f nebe⁶⁰) ftwpyl,
 Aby ny⁶¹) od dyabla wykwpyl,
 Gefto gefť gedn w trogyczy,
 70 S wotczem y fynem gedne⁶²) moczy,
 Gehoz ty, czyefarzy, neznalf.
 Prawyt⁶³), ze⁶⁴) w tom zly fmyfl gmas⁶⁵),
 Ze⁶⁶) fye clanyes hlwchym, nyemym dyablom,
 Rvkw vczynyenym wrahom⁶⁷).
 75 Ale my toho vczynyty nefmyemy,
 Neb to dobrzye owfyem wyemy⁶⁸),
 Ze to oblwda prawa gefť⁶⁹),
 Gymz ty czyefarzy czynyfl czeft.
 (92^b) Tedy czyefarz pro ta flowa,
 80 Genz wflyfye⁷⁰) ot nych z nowa,
 Rozhnyewaw⁷¹) fye velmy fylnye,
 I⁷²) przykaza velmy pylnye

⁴²) tisk: spieti ⁴³) Buohu otczy ⁴⁴) vzdawaty ⁴⁵) tisk: cziefarzy
⁴⁶) PKlem.: ez ⁴⁷) tisk: nebychu ⁴⁸) yhned ⁴⁹) k v rkp. nad řádkem
⁵⁰) Ez ⁵¹) tisk taktěz, ale PKlem.: do chramu ⁵²) taktěz tisk,
 PKlem. omylem gemn; bohu chybí ⁵³) Buoh (tisk: bohu) chwalu
 a czeft czynyte? ⁵⁴) tak chybí. ⁵⁵) gaz, gedno cztym gezukryfta.
⁵⁶) myela ⁵⁷) A pro ny fye z nye narody (tisk: narodil) ⁵⁸) PKlem.:
 A fwu fwatu krew prolil; tisk: vmrzel, za ny fwu krew prolil. Po
 v. 66 scházějí dva verše v našem rkp. (v PKlem. v. 69 a 70.)
⁵⁹) chybí v PKlem.; v tisku: Proto jsem .... ⁶⁰) taktěz tisk;
 PKlem.: f nebes ⁶¹) nas ⁶²) w gedney ... ⁶³) taktěz PKlem.;
 tisk: prawymt ⁶⁴) ez ⁶⁵) maff ⁶⁶) Ez ⁶⁷) v. 73 a 74: Ez
 fye klanyeff hluchym, nyemym — Dyablom, ruku uczenyenym (sic).
⁶⁸) v. 75 a 76: Ale my toho nefmyemy — Czynyty, neb to dobrzye
 wyemy (tisk: ... nefmieme — ... wieme). ⁶⁹) Ez gefť to oblwda
 prawa — načež hned v. 79: Tehda czyefarz ... Taktěz chybí v PKlem.
 i v tisku v. 90. ⁷⁰) l nad řádkem psáno. ⁷¹) Rozhnyewa ⁷²) A

- Kamenem⁷³) gym wfta y hlav⁷⁴) zbyty,
 Rzka: nerodte toho mlwyty⁷⁵),
 85 Neb gefť nas boh prawy⁷⁶),
 Na wyęky vyekoma zdrawy⁷⁷),
 Genz ťte wy lyde blažny⁷⁸),
 Nemažyče przy ťoby y zadne bažny⁷⁹),
 Chwalyte boha mrtweho,
 90 Od zydow vmvczeneho.
 Ermolaus przyed nym stoge⁸⁰),
 Vecze⁸¹), nycz ťye geho nebogye:
 Owfyem chcem gymv na czeť byty⁸²),
 Hotowy ťme zan vmrzyety⁸³)
 95 A kto gťw vmvczily geho,
 Vezde magy ohnye pekelneho mnvoho⁸⁴),
 Czefarz thedy wezrzyew⁸⁵) na nye,
 Rzka: na waťy rzyeczy nycz nynye⁸⁶)!
 Ja⁸⁷) vam prawy, wyceze opyet⁸⁸)!
 100 Wťdayte memv bohv obyet⁸⁹)!
 Pakly toho newczynyte,
 Swymy zywoty ponorzyte⁹⁰):
 Swym meczem zbawym⁹¹) vy zyvota
 Y ťhladym vať⁹²) ť tohoto ťwyeta!
 105 Ermolaus gemv vecze⁹³):
 Nebogye⁹⁴) ťye tweho mecze⁹⁵),
 Na tw hrozv nycz netbamy⁹⁶),
 My w ieťweryťta wfame⁹⁷),
 Gemvz my ťye we wfyem znamy⁹⁸),
 110 Swu obyet czyťtw wzťtdavamy (sic)⁹⁹).

⁷³) Rzemenem ⁷⁴) w je zkratka (=vu), viz str. 27. V PKlem. a v tisku chybí toto slovo. ⁷⁵) mlwyty ⁷⁶) v. 85: Neb (tisk jeťť: gefť) buoh owffem zprawy (sic). Pisatel měl snad jıž zdravý něsledujıcıho verťe na mysli, protoř psal z, pak se mu ale zdravý nelbilo a zaměnil je s žıvıy, kdeřto zprawy neopravil. ⁷⁷) zvywy ⁷⁸) V. tento v PKlem. chybí, v tisku znı: Genz ťte wy lyd przeblažniwy. Za slovem blažny je v naťem rkp. rasura a sice je y a pěd nım asi n vyťkraběno, tak ře pisatel omylem ny, kterěř jıž napsal, jeťť jednou opakoval. ⁷⁹) Tento v. chybí. ⁸⁰) ťtogye ⁸¹) weczye ⁸²) pyety ⁸³) taktěř tisk; PKlem.: Y hotowy zan ... ⁸⁴) V. 95 a 96: A ktow (tisk kdyř) gfu gey umuczily — Wyeczyne gfu ť dgablem zahynuly. Mnvoho v naťem rkp. je jıž na kraji malřmi literami pıpsěno. ⁸⁵) tehda vzezrzyew ... ⁸⁶) Na tey rzyeczy nycz ze (tisk nicz) neny. ⁸⁷) za Ya je y vyťkraběno. ⁸⁸) a ⁸⁹) Yaz wam, weczye prawy opyet. Tak PKlem., tisk vťak: Geťťie chczy tomu — wzydte obiet memv bohu (tak v. 100). ⁹⁰) PKlem. porworzyte (sic); tisk: powizite (sic). ⁹¹) PKlem.: zbawy; tisk těř zbawim. ⁹²) Was, ťhlazy (tisk: was y zhladim). ⁹³) weczye ⁹⁴) Nebuogy; tisk: Nebogim (zde v. 106 pěd 105). ⁹⁵) meczye ⁹⁶) Any na twu hrozv ťbamy. Tisk: ... hruzv nicz nedbame. ⁹⁷) v. tento chybí. ⁹⁸) Buohu ťwemu my ťye znamy (tisk zname). ⁹⁹) Zywu, czyťtu obyet wzđdamy. Ve wzđtdavamy je z v naťem rkp. nad řědkem. Po v. 110. je v tisku: Natie cziefarzy nicz nedbame.

- Thedy vecze velmy (mrzko¹⁰⁰) brzko:
 Geft my slyfyety mrko (sic)
 Od nych rzyecz blaznyvu
 A fwyh zywothow myfl netbanlyw¹⁰¹)!
 115 Ihned kaza wyczky (sic) wflech¹⁰²) slweczy (sic),
 Na fmych w flathohlavy obleczy¹⁰³);
 Kaza przyed nymy klekaty¹⁰⁴),
 Necztnye mezy oczy plwaty.
 Potom mnvohym przye (sic) fye kaza 55
 120 A tak pylnye gym przykaza¹⁰⁵),
 Korvny trnowe gmyety,
 Kazdemv na hlav wfdyety¹⁰⁶);
 Kaza dawty tw gyftv rozhw¹⁰⁷),
 Aby¹⁰⁸) profyel trrn do mozkw.
 125 Pak zlathohlavy s nych fyembrachw,
 Gych swate zyvoty haky¹⁰⁹) zyedrachw,
 Sypczym, hlozym¹¹⁰) az do kofty,
 Myly fwu (sic) bolesty dofty¹¹¹),
 Ano, gde krew jako z brawa: }
 130 Zyedran zywot y¹¹²) sbyta hlawa. }
 Pak ge vdyczemy kaza¹¹³) draty,
 Rzka: mvyete fye mne baty¹¹⁴)!
 Ony w bolesty velyke gfwfcze (sic)¹¹⁵),
 Kneby hledyeczze zwolachv rzkwecze:
 135 Bozye, geftye wycze chcemy trpyety¹¹⁶),
 Gedno racz dwfye¹¹⁷) k fobye wzyety.
 Adryanus¹¹⁸) to ot nych slyfye¹¹⁹),
 Sedye po nych velmy wfdyfye¹²⁰);
 Wflak jako peff neftydaty,
 140 Lyty jako lew proclaty,
 Vrah wfye cznofty, przyetel zlofty

¹⁰⁰) V rkp. pod slovem puntky naznačeno, že má být vynecháno. Písař měl již opět slovo druhého verše na mysli. Srovnej pozn. 76.
¹⁰¹) V rkp. jde netbanlyw před myfl, křížky však naznačeno, že má následovat. ¹⁰²) viz pozn. 100. ¹⁰³) V. 111—116 chybí. ¹⁰⁴) PKlem.: Tehda ynhd kaza przyed ...; tisk: Tehdy ynhd kaza cziefarz tu gim czekati. ¹⁰⁵) V. 119 a 120 chybí. ¹⁰⁶) V. 121 a 122: Potom gym wflyem na hlavu — казал dati kuorunu trnowu. ¹⁰⁷) Y kaza tyfknuty rozku (tisk: rufku). ¹⁰⁸) By ¹⁰⁹) chybí ¹¹⁰) Sypkem, hlohem .... ¹¹¹) PKlem.: przyeliff dofty ¹¹²) chybí ¹¹³) chybí. V rkp. našem k nedopsáno. ¹¹⁴) kaza, az poczye padaty — mafo na zemy z gych tyela; — neofta na nych gedna zyła (tisk: gedina zyła). Poslední dva v. nejsou v našem rkp. ¹¹⁵) PKlem.: W tom horzy gfwcz k neby zryeczze; tisk: W te hruse gfwcz k nebi zkrzyče. ¹¹⁶) V. 134 a 135: Rzkucze: buoze, geffcze wycze — Chczem rady protye trpyety. ¹¹⁷) PKlem.: duffy, tisk duffe. ¹¹⁸) Adryan ¹¹⁹) PKlem. flyfyeffe, tisk flyffe ¹²⁰) tisk: wzdeffe. Po tomto verši následuje: Ze tolyk lyda porzyeczneho (tisk przeczneho) — Zatratyty newynneho.

- A przyete (sic) wlye nemylofty¹²¹),
 Soby (sic) zly a¹²²) horly drwhw,
 flis do¹²³) nyeho twto twhw:
- 145 Wyda, ze ge mvczye¹²⁴) bez mylofty,
 Awfak nemyel¹²⁵) w thom dofty,
 Opak ge rwkama swaza,
 Vesty na gednv horw¹²⁶) kaza.
 Ta hora Antrach¹²⁷) flowyefye,
- 150 Od myešta Alexandrzye patnadczt honow byešfy¹²⁸).
 Tw gye mvczyechu rozlycznye,
 Velmy hroznye, nemyloftyvye¹²⁹).
 Tak jako¹³⁰) bvoh na šwem tyele
 Trpyel pro ny, to vyez czyele¹³¹),
- 155 Tez ghfw¹³²) ony wlye trpyely,
 Y tolyko mvk gfw myely¹³³);
 Neb¹³⁴) gedny krzyzowachw,
 Drwhe na oftrwy methachw,
 Yax nyekterym fwk hrdlo prodrzyel¹³⁵),
- 160 Drwhym gych frdeczko rozdrzyel¹³⁶),
 Nyekterym hlavy šyechyechw,
 Take¹³⁷) nyektere w kola pletyechw¹³⁸).
 Pak nyektere opak drzyechw,
 Zywa¹³⁹) trzyewa z nych wlczyechw.
- 165 Takw trzyzen¹⁴⁰) nad nymy pachachw,
 Az gych mvky wfyczkny¹⁴¹) plakachw¹⁴²).
 Kdyz fwyety w tom horzy¹⁴³) stachw,
 Pytye przyelifnye zadachw,
- (93^a) Neb gych frdeczko horzyefye,
 170 Bolešty, horzyem zprahlo¹⁴⁴) byešfy.
 Znamenayte¹⁴⁵) te nemylofty¹⁴⁶),
 Genz¹⁴⁷) myel ten lyd przyelyff¹⁴⁸) dofty,
 Ze¹⁴⁹) kdyz fwyety pyty zadachw¹⁵⁰),

¹²¹) A neprzyetel wšlye mylofty ¹²²) chybí ¹²³) od ¹²⁴) chybí; místo awfak v následujícím v.: muczyechu ¹²⁵) nemye; tisk: nemage na tom ¹²⁶) k gedney horzye. Po v. 148: Na nemz (tisk: niž) mnoho drzyewye byešfe (t. biffe). ¹²⁷) PKlem.: Ararath, tisk: ararach (na zač. v. pak gmenem místo Ta hora). ¹²⁸) v. tento chybí. ¹²⁹) v. 151 a 152: Tu gye muczyty rozlycznye — kaza hroznye a neslycznye. ¹³⁰) yakz ¹³¹) Trpyel, to vyez owšlyem czyele. ¹³²) f je psáno přes l. ¹³³) Y tuz muku wfyczkny myely. ¹³⁴) nebuc ¹³⁵) Yakz nyekterym hrdlo prowryzely; tisk: Neb nikterym ... prowrczeli. ¹³⁶) A nyekterym (tisk: k nikterym) frdcze rozedrzyely. Po v. 159 následují v PKlem. a v tiaku čtyři v. (v PKlem. v. 156—159). ¹³⁷) chybí ¹³⁸) tisk: tepiechu ¹³⁹) tisk: A za žywa ¹⁴⁰) PKlem.: tryzdu; tisk: tryzn. ¹⁴¹) Yakz (tisk: še) wfychny lyde. ¹⁴²) Po v. 166 následují dva verše jiné. ¹⁴³) w tey hrozye ¹⁴⁴) mdlo ¹⁴⁵) Znamenay ¹⁴⁶) PKlem.: mylofty ¹⁴⁷) PKlem.: Gyez ¹⁴⁸) místo przyelif: tehdy. ¹⁴⁹) Ez ¹⁵⁰) chtyechu.

- Wodycze¹⁵¹) gym nepodachw¹⁵²),
 175 Ale pelynyk (sic)¹⁵³) s lwczy (sic) smyefychw
 swoczem, tyem gych probyedychw.
 Hofpodym (sic) nemyloft¹⁵⁴) vyda
 Tak welykw toho lyda,
 Tyech¹⁵⁵) swatych wtrpenye,
 180 Rozhnyewaw fye welmy na nye¹⁵⁶),
 Mnoho tw pokaza¹⁵⁷) dywow
 I da znaty mocz fwych hnyewow;
 Yax czo fye przy bozy smrty dalo,
 Tez fye¹⁵⁸) gefst w tw dobw stalo¹⁵⁹).
 185 Skale fye pocze fyedaty,
 Rowowe fye odwyeraty,
 Mrtwy lyde wzhrowow (sic) wftawachw¹⁶⁰),
 Mnohym fye vydyety davachw¹⁶¹).
 Byechw lyde whrozem strachw,
 190 Wfyczkny fye velmy bachw¹⁶²).
 Potrzyefye fye zemye zkorzyen,
 Yako by byl bwoh wmrzyel¹⁶³).
 Slwncze fw krafw potraty,
 V noczny tmv fye den obraty¹⁶⁴).
 195 Byela (sic) gefst tma od fyefte bodyny az do devate).
 Tho za celw prawdw mate¹⁶⁵).
 Nycz¹⁶⁶) drwh drwha newydyefy (sic)¹⁶⁷),
 By fwdny den przyfel, kazdy mnyefye¹⁶⁸);
 Tak¹⁶⁹) byl od hroma¹⁷⁰) hrozny hrzmet¹⁷¹),
 200 Nepokoiny vyetr y bleftk (sic)¹⁷²).
 A kdyz po dewatem czalfw
 Opyet wraty den fw krafw¹⁷³),
 Gyeftye fwyety zywy byechw¹⁷⁴),
 W fych¹⁷⁵) mvkach stogechw.
 205 Vydwcze¹⁷⁶) zywota fweho skonczenie¹⁷⁷),

¹⁵¹) tisk: wody ¹⁵²) neprzygyechu ¹⁵³) PKlem.: pelynk;
 tisk: polynek ¹⁵⁴) tu nemyloft ¹⁵⁵) I fwych ¹⁵⁶) Szely fye gemu
 zryecze (tisk: zerzle) na nye. ¹⁵⁷) PKlem.: ukaza ¹⁵⁸) po fye
 v rkp. f přeškrtnto. ¹⁵⁹) Tez tu take wffe fye stalo. ¹⁶⁰) ... lyde
 wftachu (tisk: wftawachu ¹⁶¹) dachu ¹⁶²) V tisku chybí v. 190;
 v PKlem. jak v. 190 tak i 189. ¹⁶³) Yako kdyz byl buoh umorzen.
¹⁶⁴) A v noczny fye tmv obraty ¹⁶⁵) Místo v. 195 a 196: Ot ffeftie ho-
 diny czyele — By tma nocnyne we dne byele (tisk: bielem) — Az do
 hodyny dewate — PKlem. Prawye to za czyelo gmate. — ¹⁶⁶) Az
¹⁶⁷) PKlem. newydyechu ¹⁶⁸) Tisk má za verše 196—198: To prawie
 zaczeło gmiechu — By den fudny przyffel mniechu. ¹⁶⁹) Pak ¹⁷⁰) ot
 hromu ¹⁷¹) PKlem.: hrzymot; tisk: hrzomot ¹⁷²) blefkot. Po tomto
 v. následuj v PKlem. a v tisku ještě čtyři (v PKlem.: 202—205).
¹⁷³) Den opye nawraty fwu krafu. Po tomto následuj dva verše (v PKlem.
 208—209). ¹⁷⁴) PKlem.: Gefcze fwyety wfyczkny byechu; tisk: .. fwyaty
 žiwi biechu. ¹⁷⁵) w fwych ¹⁷⁶) Wyducz ¹⁷⁷) PKlem.: koniecznu;
 tisk: skonczynu.

- Inhed zwolachw tw¹⁷⁰) hodynw
 Prawye wlyczkny pagednv,
 Wfdyeyelyechw (sic) oczy¹⁷⁰) k hofpodynw
 A rzkwcz¹⁸⁰): boze wfyemohwczy,
 210 Kraly nebefky zadwczy,
 Zponen (sic) na fwe narozeyeny
 Y na fwe swate¹⁸¹) vmvczenye,
 Na hrofnv (sic) fmrt, gestořf za ny
 211 Trpyel, za fwe¹⁸²) krzyestany;
 215 Vezrzy¹⁸³), tworcze, na ny nynye
 Pro tve swate vmvczenye¹⁸⁴),
 Pro nafye mvky, gesto trpymy za tye
 Na fwe tyele y na zywoty¹⁸⁵).
 Wflyn¹⁸⁶) tworcze myly
 220 Nynye za nafye fyly¹⁸⁷),
 Czoř profyme¹⁸⁸) na tve¹⁸⁹) mylořty,
 Gfhwcz¹⁹⁰) w fwey velyke¹⁹¹) boleřty:
 Bwdwly kdy lyde kterzy
 W ktore(m)¹⁹²) nvzy aneb v ktrem (sic) horzy,
 225 Bwdw¹⁹³) naf w thom wzywaty¹⁹⁴),
 Pro¹⁹⁵) nafye gmye k tobye volaty,
 Raczyz¹⁹⁶) ge te thwby zbawty
 A na tom fwyetye dlwwo wfdrawyty¹⁹⁷).
 Ktoz bwde naf den swyetyty,
 230 Ve czty y w nabořenřtwy gmyety¹⁹⁸),
 Neb fye geden den pořtyty¹⁹⁹),
 Aneb mfy zaprořty²⁰⁰),
 Aneb da almzvzv fbozye²⁰¹) fweho
 Dobrzye dobyteho,
 235 Aneb ten den pyeę paterzye
 W nabořenřtwy neb zaltarzye²⁰²):
 Spwřt²⁰³) mv boze za odpłatw,
 Pro tve gmye y za řwzwbw za tw,
 Geoz²⁰⁴) by fye myel rok katy,

¹⁷⁰) Inhed rzechu (tisk: rzekli) w tu ... ¹⁷¹) Wzdwyhu (tisk: wzdwiħnu) hřafy k ... ¹⁸⁰) rzkucz ¹⁸¹) PKlem. nemá, tisk za to: řlawne ¹⁸²) za wflye fwe .... ¹⁸³) Wzezrzy .... ¹⁸⁴) PKlem. mylořdye; tisk: vmučeczeni (sic). Po v. 216: Pro nafie krwe prolytye. ¹⁸⁵) Pro hrozne muky, genz pro tye trpymy na řwem zywoty (za pořlednř v. má tisk vřak jen: trpie). ¹⁸⁶) Wflyn ¹⁸⁷) Pro tve wflye nebefke fyly. ¹⁸⁸) profymy ¹⁸⁹) twey ¹⁹⁰) Gfucz ¹⁹¹) welykey ¹⁹²) m je puntky pořřkrtnuto. ¹⁹³) A budu ¹⁹⁴) v tisku: nazywaty ¹⁹⁵) W nafye ... V tisku: nafie gmena k řobie wolati ¹⁹⁶) Racz ... ¹⁹⁷) Tworcze, prodly gym gych zdawye (sic) — A zywota obleřřeny. ¹⁹⁸) V. 229 a 230 chybi. ¹⁹⁹) Ktoz fye bude naf den pořtyty (tisk: pamatowati). ²⁰⁰) A nebwo mřfye zaprořfety (tisk: zaprořfowati). ²⁰¹) teprv v nřsl. v. ²⁰²) Swe nabuořne neb zaltarzye ²⁰³) Odpuřt ²⁰⁴) Gehoz

- 240 Neb tam w mvchach (sic) staty²⁰⁵).
 307 Opyet snaznye profyme²⁰⁶) tebe,
 Mocny kraly wfyeho nebe²⁰⁷):
 Ktoz nabozyne nalfledwge,
 Nafye mvky pamatwge,
 245 Neprzypwřtyeg nayn (sic) potrzyeby²⁰⁸),
 By kdy nemyel zafoby²⁰⁹),
 By kdy zapomenvl²¹⁰) tebe,
 Pro chwdobw aneb san (sic) febe;
 Ale day mw obecenřtwye²¹¹)
 250 W domv w řwem²¹²) pro twe bozřtwye,
 By, mage wfyeho dobreho dořty²¹³),
 Snaznye řlwzyl twy myřofy.
 Neb bwdely kdy w kterem řwdye²¹⁴),
 Neb w kterem zlem řwdye,
 255 Boze myly²¹⁵), day mw vgyty²¹⁶) bez řkody
 Z thoho yařo z czyřte vody.
 (93^b) Gyeřtye tebe profyme²¹⁷) iefweryřte,
 Genz gfy²¹⁸) przyřyel z dyewky czyřte²¹⁹):
 Racz zbawyty nafye řlwy
 260 Wyeho (sic) horzye²²⁰) y wfy thwly.
 Bwdwly kdy w kerych bogych²²¹),
 W przyhodach neb w twrnegych,
 Nebo w kerem zlem potkany,
 Nebo w kterem klany²²²):
 265 Neday²²³), by kdy neprzyetele
 Przyemohly ge²²⁴) na gych tyele,
 Na gych dwly²²⁵), na gych řbozy²²⁶),
 Any we wfy any v myeřtye,
 Any w domye²²⁷) any na czyetye (sic)²²⁸);
 270 Wezde ge boge ofrzyehay,
 Myrne potkanye wřdy gym day,
 Jako řwych řlwh choway
 A ge ode wfyeho zleho ofrzyehay²²⁹).
 Profyme tebe boze take,
 275 By neprzypwřtyel gym²³⁰) nykake²³¹),

²⁰⁵) PKlem.: Neb tam gla w mukach tak lkaty; tisk: Neb tam rok w mukach przebywati. ²⁰⁶) profymy ²⁰⁷) Mocany kralowycze z nebe ²⁰⁸) Neprzypuczyey nan chudoby ²⁰⁹) zde potrzyeby ²¹⁰) zapomanul ²¹¹) PKlem.: obzywenřtwye (taktěř tisk). ²¹²) W domu geho ²¹³) By gmage dobreho dořty ²¹⁴) Neb bude kda (tisk: bude-li kda) w kruffnem lude ²¹⁵) Boze myly chybi. ²¹⁶) wygyty ²¹⁷) chybi. ²¹⁸) g je nad řádkem v rkp. ²¹⁹) Profymy dyewky (tisk: y diewky) czyřte. ²²⁰) Wřfy zlořti (tisk: řalořti.) ²²¹) ... u buogych kdy, we zlych ²²²) Nebuo w dobrowolnem klany ²²³) Tisk: Nedy ²²⁴) gye ²²⁵) řřczyeřty ²²⁶) Po tomto v.: Neprzypuczyey, řynu bozy ²²⁷) u wodach any w ... V nařem rkp. vřecky řři verře (267—269) na jednom řádku. ²²⁸) Druhé e je nad řádkem. ²²⁹) v. 270—278 chybi. ²³⁰) v nářl. v. ²³¹) tisk: nikterake

- Nahlw smrty neday wmrzety²³²),
 Ale racz gym toho przyety²³³),
 By prawu zpowyed przygmwczę,
 Dobre fkrwfyeny²³⁴) magyče²³⁵).
 280 I²³⁶) przygmwczę twe fwate tyelo,
 Genz na fwałem krzyzy pnyelo,
 W prawe²³⁷) wyerzye skonaly,
 Tak fwe dwfye boh²³⁸) daly,
 Cztnye fly do kralowftwyę tweho²³⁹),
 285 Gfwcz bez hrzyechw smrttelneho.
 Neday tworczę dyablom byty
 swymy flofty (sic)²⁴⁰) przy gych smrty
 A gych dwfyem wyeczny w nebefyech)
 Day bozye pokoy wdyeczny²⁴¹);
 290 Na gych dwfły, na gych tyele²⁴²),
 Zbaw gye wfye zalofy czele.
 Opyet tebe profyme²⁴³) bozye²⁴⁴),
 Z nebell fwyetla rozye:
 Raczyz gym to take przyety,
 295 By mohly w fwu smrt zwyedyety
 Trzyety den przyed swym skonczonym
 A gyfty byly²⁴⁵) swym spafyeny.
 Pakly²⁴⁶) koftel wfawy
 Nam na czest, neb oltarz vprawy²⁴⁷),
 300 Neb swym sbozym nada,
 Neb czo fweho plaw²⁴⁸) przyda,
 Nebo wda fwe dyedyny²⁴⁹),
 Bozye, odpwít mv gehu wyny²⁵⁰)
 A vycz neday²⁵¹) k hrzyechw przygyty,
 305 Any gemv day w hrzyelye fnyty²⁵²).
 Jefwryfte, zywy chlebe²⁵³),
 Gelftye vycze profyme²⁵⁴) tebe:
 Bwdely²⁵⁵) kto nafye vmvczenye
 Myety w fwem domye²⁵⁶) na ftyeny²⁵⁷),

²³²) Gym nahlw smrty umrzyety ²³³) i tisk; PKl.: poprzyety ²³⁴) i tisk; PKlēm.: wkruffeny ²³⁵) wczmucze ²³⁶) A ²³⁷) Y u prawey ²³⁸) tobye ²³⁹) i tisk; PKlēm.: nebeskeho ²⁴⁰) slofmy ²⁴¹) V. 288 a 289: Y gych przyezflym (tisk: przeyflym) duffym nynyę — W nebefyech day pokoy wyeczny (tisk: pokogienie). Po v. 289 následujř dva v. (v PKlēm. v. 294 a 296.) ²⁴²) Y na duffy y na tyele ²⁴³) profymy ²⁴⁴) na konci jeřtę v PKlēm.: przyety (v tisku racz przieti) pak následuje hned v. 295). V. 293 a 294 chybl. ²⁴⁵) PKlēm.: byty ²⁴⁶) Pakly kto ²⁴⁷) Nebo w nem oltarz uprawy (tisk: oflawi). ²⁴⁸)... czo platu k tomu. Po v. 301 následujř dva v. (v PKlēm. v. 306 a 307). ²⁴⁹) Neb pro ny przyda dyedyny (tisk: diedinie). ²⁵⁰) Misto v. 303 dva: Inhed, buoze, od te hodny — Odpust gemu gehu wyny. ²⁵¹) tisk: nedy ²⁵²) Smrtednemu neb w nem snyty. ²⁵³) tisk: czele ²⁵⁴) Gelftze my profymy ²⁵⁵) PKlēm.: Buduly (kto chybl). ²⁵⁶) W fwem domu gmyety ²⁵⁷) tisk: nynie

310 Mafty²⁶³) neb czrnydlem pľano,
 Aneb z drzewa wirzyezano,
 Neb²⁶⁴) z kamene vryto,
 Neb na knihach w fkrzyny fkryto²⁶⁰),

315 Widy od ohnye y od hromw.
 Pořly angela²⁶²) swateho
 Yhned w ten dom z kralewtwywe fweho²⁶³),
 By oftrzyehal ode²⁶⁴) wfeho zleho,
 Od kradeze y od gyneho²⁶⁵),

320 Od²⁶⁶) fmvtka rozlyczneho,
 Gedno by myrne bylo wesele w domv geho²⁶⁷)
 A wfyczny ktow w nyem²⁶⁸) przyebywagy,
 Neb czo fwe vyczy magy,
 Zbaw gye wfye dyabelske mocy,

325 Yakoz we dne takez²⁶⁹) w noczy.
 Neday myety nycz zaloftneho,
 Zbaw ge ode wfyeho zleho²⁷⁰);
 Neday, by fye czo zleho²⁷¹) dalo
 W tom domye, mnvoho neb malo²⁷²);

330 Bwd v nyem vezdy fe czty radořt,
 Any y gedna²⁷³) zaloft;
 Bwd v nyem zdrawy, fteyfte y kazen,
 Stwd, cznořt, mylořt y bozye bazyen (sic)²⁷⁴).

335 Y prawa nadyge fwyerw;
 Bwd v nyem vedy pořfwyentwywe,
 Kazdemv neprzyetely vytyezřtwy²⁷⁵).
 Neday, by fye mrtwe myelo

340 Tak, brzo vezma swaty krzyeřřt,
 Dwfye dořtala fye w twogy rwcze y w tw czyeřřt:
 Bwd dczy, syn — nebo matka,

By nemohla zbyty dyetatka,
 Ale przyeg gy, by zywa wydwczy,

345 A fwateho krztw dobwdvczy,
 By gye przygmvczy k foby,

²⁶⁰) tisk: na řtienie ²⁶¹) Neb snad ²⁶²) tisk: wryte — fkryste. ²⁶³) Racz byty ²⁶⁴) s je v rkp. nad řádkem. ²⁶⁵) Inhed w ten dom z kralowřtwa tweho ²⁶⁶) By geho řtrzyehł ot. . . ²⁶⁷) v. 319 chybí; taktěř v. 321. ²⁶⁸) Y od . . . ²⁶⁹) viz p. 265. ²⁷⁰) I wfyechny ktow . . . (w nem ař w nřsledujřcřm v.) ²⁷¹) Takez . . . yako . . . ²⁷²) v. 326 a 327 znř: Neday gmyety takez zlořty — I tak przyelyřfne zalofty. ²⁷³) tisk: zle czo . . . ²⁷⁴) W tom domu tak welmy malo ²⁷⁵) A nykda przyelyřfna ²⁷⁶) Bud (tisk těř řtud) cřřnořt, řbuozye y take bazn ²⁷⁷) Verře 334—337 chybí.

- By lye f matkw doftale dobye (sic)²⁷⁶).
 Geftye iefwcryfte f matkw²⁷⁷),
 Prawy bozy gedynaczkw,
 (94*) 350 Swymy frdczy²⁷⁸) k tobye wfдыхamy
 Y fnaznye toho zadame²⁷⁹);
 Bwdely kde koftel wftawen
 Nam na czéft, neb oltarz v nyemz y vprawen²⁸⁰),
 Neb v nyem nafye fwate kofty,
 355 Nebo nafye czo fwatofty
 A bwde lye kto k nyemv²⁸¹) trwdyty,
 Na²⁸²) wfaky den chodyty
 S nabozenftwym a f pokorw,
 S paterzy y f czyftw²⁸³) offyerw,
 360 Tworcze, racz mv²⁸⁴) thoho przyety,
 By twz mohli²⁸⁵) odplatw myety²⁸⁶);
 Na wfaky den day mv²⁸⁷) za tw
 Hofpodyne odplatw²⁸⁸),
 Yako by twey mylofty flwzyl²⁸⁹),
 365 By te take flwzby vzyl;
 Nebo²⁹⁰) twe gmeno fwate
 Na wyeky blahoflawene²⁹¹).
 Kdyz wlyczkny gyz amen veczechw²⁹²)
 A fwu modlytbw dofpyechw²⁹³),
 370 Ihned hlaf z nebe pogyde²⁹⁴),
 Po wlyem lye fwytw rozgyde²⁹⁵)
 Rzka²⁹⁶): podto zwolenyczy otcze meho
 Do kralowftvye nebefkeho,
 Genz geft vam hotowano²⁹⁷),
 375 Od poczatka fwjeta dano.
 Radwygte (sic) lye, ze²⁹⁸) fte trpyely
 Nebo czo pro mye bolefty myely²⁹⁹);
 Nebo wafye pyfmem gmena
 W nebefyech ghw (sic) wftawena³⁰⁰).
 380 To wlye, czo fte profily³⁰¹),
 Wyezte, ze fte wlye³⁰²) obdrzyely³⁰³):

²⁷⁶) Místo v. 338—347 má PKlem. osm veršů na mnoze změněných a částečně také skomolených (v. 339—346). ²⁷⁷) Gefticze marye synaczku ²⁷⁸) Wlym frdczem ²⁷⁹) zadamy ²⁸⁰) A nam v nem oltarz uprawn ²⁸¹) k nyemv chybi. ²⁸²) W rok na ... ²⁸³) cznu ²⁸⁴) tisk: gim ²⁸⁵) tisk: mohli. ²⁸⁶) Po v. 361 následují čtyři (v PKlem. v. 361—364). ²⁸⁷) gemu ²⁸⁸) ... tuz (tisk: w tuž) odplatu ²⁸⁹) Jako tobye wyernye fluzyl ²⁹⁰) Nebo geft tve fwate ... ²⁹¹) blahoflaweno ²⁹²) taktěz tisk; PKlem.: rzechu ²⁹³) v tisku v. tento chybi. ²⁹⁴) uflyfyechu. ²⁹⁵) v. 371 chybi. ²⁹⁶) Rzka chybi. ²⁹⁷) uhotowano. ²⁹⁸) PKlem.: gez; tisk: genž. ²⁹⁹) Neb czo muky pro mye gmyely (tisk: wzeli), ³⁰⁰) v. 378 a 379 chybi. ³⁰¹) A to wlye, ez fte poofly (sic; tisk: czož fte ... ³⁰²) wlye chybi. ³⁰³) Po v. tomto následují čtyři (v PKlem.: 382—385).

- Za koho³⁰⁴) vy profyte,
 Swe hlavy k bohv zwodyte³⁰⁵),
 Ten gest kazdy³⁰⁶) wflyfan,
 385 Lecz bwd chwdy³⁰⁷) lecz bwd pan;
 Bwd panna nebo pany:
 Gfw wlyczny v mylowany³⁰⁸).
 Tho flyflyecze³⁰⁹) fye wzradowachw³¹⁰),
 Bohw otly (sic) chwalw wftachw (sic).
 390 Gyz wydwcze fwu hodynw³¹¹)
 Konecznw, wzdwyzechw oczy k hořpodynw³¹²),
 Weczzechw³¹³): w thwogy, boze, rwcze
 Porwczyemy fwe dwfycze³¹⁴)
 Y wlyech fwych flwh potrzyebw
 395 Porwczyemy w tw do(d)bw³¹⁵).
 Tak w dobre³¹⁶) vyerze ſkoneczechw,
 Angely tw yhned³¹⁷) byechw,
 Gych dwfye k lobyw wzyechw³¹⁸),
 Velmy brzo przyed boh mcchwh (sic)³¹⁹),
 400 Tw, kdez³²⁰) wyecznye przyebywagy,
 W radoſty fye f bohem³²¹) kochagy.
 Bozye, racz nam toho przyety,
 Bychme mohly tez³²²) myety,
 Bychom vedfy gym flwzycze,
 405 Tobye w gych gmye czyeřt czynecze,
 Swoy zywot w dobrem vedwcze,
 Sweho³²³) hrzyecha fde zbwdwcze³²⁴),
 Bychme mohly myety twoy kray,
 W nebefkem kralowřtwy wyeczny ray.
 410 Amen, amen tak boh day! Amen.

Prořte boha za mye za piſarzye¹)

A ya za was, ktoz pořlwchaty bwde;

Czo vam chezy prawyty, toho myle pořlwchayte,

K bohw prawym řrdczem wzdychayte,

5 By vař vřdrawyie . . . ,

³⁰⁴) Ez za koho ³⁰⁵) swe hlavy k buohu wznofyte ³⁰⁶) Mřsto kazdy: u buoha, ³⁰⁷) knyecz (sic), ³⁰⁸) v. 386 a 387 chybí. ³⁰⁹) fly-flyecz, ³¹⁰) uradowachw, ³¹¹) A gyz wyducz fwu ſkoneczynu, ³¹²) Wzdwyhu (tisk: wzdwihi) oczy k hořpodynu ³¹³) Rzechu (tisk: rzkucze) buoze . . . ³¹⁴) Wlyczakny porwczyemy fwe duřfye, ³¹⁵) d je pod-řkrtnuto. V. 394 a 395 chybí. ³¹⁶) A tak w dobrey, ³¹⁷) yhned, ³¹⁸) PKlem.: wzyely; tisk: wzechu. V rkp. z nad f přano. ³¹⁹) V. 399 v PKlem. chybí; v tisku za to: ako mřenie przed buoh neřiechu. ³²⁰) A kdyz (tisk: kdez) f nym . . . ³²¹) f nym ³²²) Bychom mohly my tez . . . ³²³) Wřeho ³²⁴) Po tomto v.: mohly gmyety twoy wyeczny przyebytek — wyeky wyekom amen. Ostatní chybí.

¹) Verř tento je přařn větřřmi literami.

- Valf w dobrem ftawye potwrdye²⁾,
 Dal flyfyety to pravenye
 Walfym dwfyem na fpafenye
 A mnye take, bych vam prawye
 10 Dobyl fwe dwfy zdravy³⁾.
 Neb ktoz tobo rad posfwcha,
 f pomocy fwateho dwcha
 Gma to, czoz na boze profy,
 Ktoz teu lyft przy sobye nolfy,
 15 Na nyemzto prawenye gest plano,
 Neb gesto (sic) to gyfye bohem dano.
 Nynye fye na drzewnye nawraczwy,
 Pro nyezto mnwozy tyelo y dwfly ztraczygy⁴⁾.
 Mnoho dobreho potom
 20 K konczy chezy wem prawyty o tom.
 Pfal fyem twto o rytjerstwy
 Y o dobrem vytyezstwy,
 Gesto fye rytjerzy na to ptagy,
 Tw, kdez ffwu kratochwyl gmagy.
 25 Ale ya gym to powyedy
 O rytjerzstwy, czoz ya vyedye:
 Dwogye rytjerzstwyte gest na fwyetye,
 To wyez stary, take y dyetye.
 Prwe lezy v ffwyczky (sic) chwale:
 30 Tho ftogy welmy na male.
 Wyeda kazdy dobrzye czlowyek,
 Ze gmagye na sobye newftawyczny wyekk,
 94^{b)} Swyeta dobrzye nehledage,
 Any lam febe poznage,
 35 Spadna, newyeda kam fye dyege,
 Kdyz nan zly wyetr powyege.
 Tak gest plano o ffwyetsfkych vytyezych:
 Netbay na smrt nyc y w bogych,
 Tak gyz velyke chwaly dojde;
 40 Kdyz wmrzye, newye, kam poyde.
 Snad pro twrney a pro clanye
 Poyde na wyczne zatraczenye.
 Ach kak velmy zlw odplatw
 Bwdw myety ffwzwb za tw,
 45 Ze taky wytyez y taky pan
 Bwde dyablw w fluzbu poddan!

²⁾ Jak vidět, jsou začáteční verše dosti zkomoleny.

³⁾ V. 5, 6 a 7 jsou na jednom řádku, taktéž v. 8, 9 a 10, kdežto jinak vždy jen dva verše v jednom řádku napsány jsou. Při slově „zdravy“ ve v. 10. je y seřiznuto, tak že jen část dole a na řádce viděti lze.

⁴⁾ y na konci je odřiznuto, zbývá jen část dolejší čárky.

- Ten, fwym flwam zle odplacye,
 Dowody gye wyceczne prace.
 Protoz to wytyezstwo nematne
- 50 Gest y wfyem gynym neplatne.
 Ponechagycze wytyezstwye toho,
 Powyzmez wytyezstwye drwheho.
 Chczest drwhe wytyezstwye znaty
 n (sic) f dobrw myfly na pamyet braty,
- 55 Slylyfl prawye a bohabyonye,
 To myey na pamyety a rozwmnye (sic):
 Ktoz to bwde czynyty, to dobrzye wyez,
 Z bwde flwty prawy wytyez.
 Przyemoz fwe hrzyeffne tyelo,
- 60 Neday, by kdy rozkoff gmyelo.
 Wezdy wyerw f prawdw mylwy
 Y za prawdw wfldy vlylwy;
 Prawdy wessde pomahage
 Y, yax mozeff, dotahage,
- 65 I gedne vole zywothw neday,
 Pro prawdw zywoth na smrt day.
 Tak krzyweho wraha sweho
 Przyemozeff, dyabla leftneho.
 Myez (sic) rozlyczne wtrpenye,
- 70 Tak doydess wyceczneho spalyeny.
 Tento fwyet — neprzyetel drwhy,
 Genz slybwge zywoth dlwhy,
 Zdrawye, styestye, czest y chwalw,
 Magye w tom mocz velmy malw.
- 75 Czasto to lydym obyeczewala,
 Tyem slybem mnwoho przyelstyla,
 Ze na pychw proto wstanw,
 sweho hrzyecha neostanw,
 Rzkwcze: bwdem dlwio zywy.
- 80 Wyzte, czyly to neyflw dywy,
 Ze pro slyb wraha leftneho,
 Ostante lyd tworcz (sic) sweho
 Y bwde flwzity hrzyechw?
 Czyly to nepodobno k smyechw,
- 85 Ze tak neprzyetele zleho
 slylye, yaxto pana sweho?
 Ale chelly (sic) gey przyemoczy,
 Proff k tomv bozye pomoczy;
 Myey pokorne frdcze w foby,
- 90 Mylwy boha w swey wtrobye,
 By myel tyflycz hrzywen platw,
 Newstaway na pychw klatw.
 Bwd chwd w fbozy a w rozkoffy czyst,

Tehdy bwdell tyem dobrzye gyft,
 95 Ze przyemoffes wraha drwheho,
 Twey dwffy velmy fylneho. Amen.

Nezdá se, že by naše legenda dle nějakého rýmovaného německého neb latinského vzoru spracována byla; tak zvaná *Legenda aurea* neobsahuje ničehož o 10.000 rytířích a *Acta Sanctorum* mají jen na den 22. června: *Acta de decem milibus crucifixorum in monte Ararath sub Cozroë rege*, o nějakém však německém neb latinském zpracování této legendy v středověku, buď si již v řeči vázané či nevázané, neděje se tam žádné zmínky. V přídavku zaráží v. 75 a 76 svým slovesným tvarem (*obyczewala* — *przyelftyla*, kdežto se mluví napřed o světu, kteréž slovo v němč. fem. jest), avšak je to bezpochyby dual, poněvadž skladatel ve v. 71 uvádí svět jakožto nepřítel drwhého, mluví tedy o dyou. Než pravdě podobným se přece zdá, že legenda tato dle nějakého latinského vzoru — ovšem v řeči nevázané — spracována byla.

K vůli lehčímu porozumění děje kladu sem latinskou legendu, v níž nejdůležitější momenty se vypravují. Vzata jest z knihy „*Officia propria Sanctorum*“ (*secundum Missale Romano-Bohemicum, Pragae 1724*), kdež na str. 267—270 na den 23. (a ne 22.) června čteme (*Ex breviario Pragensi*):

Lectio IV.

Decimo Calendas Iulias passi sunt decem millia martyrum, inter quos praecelsi meriti nominantur duo, Marcus et Alexander.*) Hi omnes uno die pro Christi nomine interempti sunt sub Adriano Imperatore et aliis sex regibus, qui ad illum in belli societatem accesserunt**). Hi cum ab Imperatore ad sacrificandum idolis compellerentur, responderunt, illicitum esse, sacrificium afferre surdis et mutis idolis, sed semet ipsos afferre in Hostiam Iesu-Christo, Deo vero, et vivo pro nobis passo plurima, et tandem crucifixo.

Lectio V.

Imperator his auditis iussit eos torqueri, et iisdem poenis affici, quae Christum tolerasse predicabant; et ad extremum a reliquo triginta millium exercitu crucifigi; quae omnia illi forti animo, et fide firmissima pro Christo sustinuerunt. Inter eos crucifixus est S. Hermolaus Archiepiscopus, qui eosdem sanctos martyres baptizaverat***). Passi autem sunt in monte Ararath

*) V Lect. V. mluví se ještě o Hermolaovi, kdežto v modlitbě před Lect. IV. jmenují se: Hermolaus, Achacius, Alexander, Marcus et cum iis decem millia martyrum.

***) Viz v. 9—10 v naší leg.

***) Tímto vysvětluje se v. 21 (v PKlem.) a 19 (v LegKrems.)

prope Alexandriam Armeniae*), hora sextâ, ac eâdem, quâ
Christus in cruce patiebatur.

Lectio VI.

Eodem, quo passi sunt tempore, multa prodigia visa sunt. Martyres vero fundentes orationes, unâ voce**) dixerunt: Domine Deus, memento nostri in hoc patibulo crucis: et suscipe petitionem nostram: ut quicumque memoriam passionis nostrae, corde, et ore, jenuio, et devotione celebraverint, consequi mereantur fructuosam mercedem: si in praelio, vel aliquo periculo fuerint, non eis nocere valeant inimici visibiles, et invisibiles, te Domine pro eis pugnante. Facta autem oratione, in confessione Domini emiserunt spiritum.

K otázce jerové v staré češtině.

Napsal Ant. Havlík.

Podivuhodná pravidelnost starého jazyka českého objevená v tak mnohé stránce v těchto Listech zasluhuje plnou měrou pozornost, které dochází nyní od předních slavistů. V článku tomto chci dotknouti se otázky v slovanské filologii nad jiné zajímavější, otázky jerové, a vysvitne tuším i tu, že stará čeština co do ústrojnosti a shody s jazykem starobulharským mezi jazyky slovanskými velice vyniká. Jerům v staré bulharštině věnovali veškerí téměř slavisté zvláštní pozornost a nevšední bystrosti učenců jako jsou Miklosich, Lavrovskij, Potebnja, Jagić, Leskien, podařilo se rozřešiti tolik záhad, že nemnoho tu práce zbývá. Dvě hlavně otázky zaměstnávaly myslí jejich: 1. Jak asi zněly ѣ a ѥ v staré bulharštině. 2. Jak si vysvětliti střídání jerů s e a o.

Že jery byly samohlásky a ne snad jen znaménka výslovnost jiných písmen označující, dokázal Miklosich v Lautlehre str. 20 a proti Pavskému Böhlingk v Bulletin r. 1852.***) Náhledy se však rozcházely strany výslovnosti těchto samohlásek. Miklosich dával ѣ výslovnost ů (doznívajícího krátkého ů) a ѥ výslovnost ý (doznívajícího ý), později ustoupil od tohoto náhledu pro dobu starobulharských památek, ale trvá na tom, že výslovnost ů, ý zajisté existovala v době zavedené starší abecedy, glagolice totiž

*) Viz v. 150 v LegKrems. V PKlem. schází toto bližší udání.

**) Viz v. 206 a 207 (pogednv).

***) Jsem toho náhledu, že ani v slovech Каферѣнаумѣ, дирагемы a pod. nejsou jery pouhým znaménkem orthografickým, nýbrž že zde podle analogie podobných domácích skupin vsuty a vyslovovány byly.

(Lautlehre 20). Jisto jest tolik, že polouhlásky tyto měly původně hodnotu ů a ž, doba však, kdy hodnotu takovou měly, jest doposud sporná.

Všeobecné jest nyní mínění, že v době, ze které pocházejí nejstarší starobulharské památky *o*, vyslovovalo se jako krátké *o* a *ь* jako krátké *ě*.

Otázka této výslovnosti splývá a také matena na mnoze s druhou: „Jak si vysvětliti střídání jerů s *e*, *o*?“

Sonzeno takto: jelikož *ь* = *ě* a *ъ* = *o*, jest přirozeno, že písaři často kladou *e* m. *ъ* a *o* m. *ь* na př. vedle *danъ* též *dane*. Tu však opomenuto fakta, že nikdy se nevyskytá na př. *dene* m. *dne*. V jazycích moderních, arcit formulováno pravidlo tak, že „střídnice“ za *ъ*, *ь* (*o*, *e*) se odsouvají, kdykoli pro pohodlí u vyslovení jich není potřeby, podán zde tedy alespoň nějaký výklad. Nedostatek výkladu toho a nedostatek vůbec nějakého výkladu pro zastupování jerů samohláskami *e*, *o* v staré bulharštině nejdříve spozoroval a odstraniti se vynasnažil velice bystrý pozorovatel a myslitel prof. Leskien. V rozpravě: „Die Vocale *ъ* (*u*) und *ь* (*y*) in den sogenannten altslovenischen Denkmälern des Kirchenslavischen“ vyšlé v *Berichte über die Verhandlungen der königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, Ph. h. Cl. na str. 35—137 poukazuje k tomu, že jen v jistých případech mění se *ъ* v *e*: v zavřených slabikách totiž; v otevřených slabikách jsou pak *ъ* a *ь* nehlasny. Jak dospěl k výkladu tomu, líčí na str. 41 a 42 těmito slovy: *Als einleitendes und zugleich typisches Beispiel diene das im cod. Supr. häufige Wort, dessen älteste Form tьmьnica ist . . . Es kann die Frage gestellt werden, ist aus dem ursprünglichen tьmьnica zuerst temьnica geworden und daraus mit Wegfall des ь tьmьnica oder zuerst mit Ausfall des zweiten ь von tьmьnica tьmьnica, daraus durch Uebergang des ь in e in der geschlossenen d. h. consonantisch auslautenden Silbe temьnica. Auch darauf gibt die Quelle selbst die Antwort: in dem Stammworte tьma, wo das a im Auslaut nicht abfallen kann, findet sich das e nicht, folglich wird auch in tьmьnica das erste ь nicht haben zu e werden können, so lange das zweite gesprochen war, die Silbe offen blieb“. Veďme si podobným způsobem. V slově *člověčstvo* sbor. Kir. 47 bus. 293 sup. (*člověčství* ŠtV 9. 14) jest *ъ* rovněž tak dobře v zavřené slabice jako v pomysleném *tьmьnica a předce v podobných případech *ъ* se neměnívá v *e*, mstíti sup. právě by mělo podle analogie *tьmьnica v *temьnica* zníti „mestíti“, ale v staré bulharštině nikdy se nevyskytá. Příčina, proč *ъ* mění se v *e*, nespočívá tedy v konsonantismu, musí míti příčinu jinou, vizme. Stb. slovo *mьsta* mívá často tvar *mesta* sup. 22, patrno tu, že příčinou této změny není následující *st*, nýbrž následující *ь*. A tak jest ve všech případech, kde mění se *ъ* v *e*, vždy tu následuje polouhlásky *ъ* neb *ь*.*

Dále praví prof. L. na str. 44: Wenn ferner die Vertretung des *ь* durch *e* nur da vorkommt, wo auf das *n* dieses Suffixes *s* folgt, nie da, wo ein anderer Vocal, also nie gen. sing. *věřna oder dergl., sondern nur věřna usw. und wir kein Gesetz des Slavischen kennen, nach welchem etwa analog der Brechung im Deutschen das *s* ein *ь* der vorhergehenden Silbe in *e* verwandelte, so bleibt nur eine Möglichkeit der Erklärung: die Verschiedenheit des Vocals in věřenъ und věřna muss ausgehen von der verschiedenen Beschaffenheit der Silben, in denen das *ь* steht; im ursprünglichen věrěnъ und věřna waren aber diese Silben gleich, beide offen, eine Verschiedenheit kann nur eintreten, wenn dieselbe in einem Falle geschlossen wird; da das nun bei věřna unmöglich ist, bleibt nur die Folgerung, dass in der anderen Form das auslautende *ъ* nicht mehr gesprochen wurde.“

Vhodnější analogon než „Brechung“ spatřuji v polouhlásmém francouzském e-muet, které není zcela nehlasné, ač jméno jeho by tomu svědčilo. Píše o něm Littré na str. 127 svého velkolepého slovníku: L'e muet à la fin d'un mot laisse tomber la voix d'une manière très douce, et que Voltaire a heureusement caractérisée: Vous nous reprochez nos e-muets comme un son triste et sourd qui expire dans notre bouche, mais c'est précisément dans ces e-muets que consiste la grande harmonie de notre prose et de nos vers, empire, couronne, flamme, tendresse, victoire toutes ces désirences heureuses laissent dans l'oreille un son qui subsiste encore après le mot commencé, comme un clavecin qui résonne quand les doigts ne frappent plus les touches.“

Toto e myslím, že správně bychom mohli nazvatí vzhledem k polouhláscce e-sourd hláskou čtvrtěčn. Jest tu týž případ jako v hudbě. Ačkoliv tu počítáme jon s půltony, co nejmenší difference, neupře nikdo existenci menších ještě intervallů, skutečných čtvrttonů. A mají-li hlásky vůbec své jemnosti, jichž těžko jest vždy a správně sluchu našemu postřici, platí to zejména o těchto semivokalech, existují i tam, kde sluch jasně jich neznamená, ale přítomnost jejich jest patrna, hlavně tím, že jsou oporou tisíciletého rázu konsonantismu řeči. Z latinského vivum povstalo již v nejstarší době jazyka francouzského víf, ale tak zvané e-muet udržuje až podnes prvotní latinské *v* v tvaru rodu ženského vive (lat. vivam). Avšak i rytmickou platnost mají tyto polouhlásky. Jak si vysvětliti změnu prvního téměř nehlasného e v acheter v tvaru praesentním achète? pouhý přízvuk tu nedostačí; jest to spíše následek jakési enklise tzv. nehlasného e. Takového druhu enklisí mění se tuším i v starobulharštině *ь* v *e*, kdykoli následuje polouhláaska *ь* neb *ъ*. Enklise tato spojena jest asi s částečným náhradným dloužením. Jer, které jest oporou předcházejícího, ztrácí část své váhy k zdůraznění tohoto, které tím nabývá zvuku plně samohlásky. Analogon tohoto zdůraznění spatřuji též u francouzském bref-brève, kde přízvučné *e* rodu ženského jest rovněž tak

otevřené jako ono tvaru rodu mužského, ale u výslovnosti jest patrně *delší*.

Kdykoliv tedy v jednom slově setkají se dvě, tři, čtyři slabiky jerové, mění se vždy tak, že poslední jer enkliticky se přikloní k předešlému a takto spůsobí, že nabude platnosti plné samohlásky: ъ—ě mění se pak v e plné a ѣ—o mění se pak v o plné. Označíme-li si slabiky plné znaménkem délky — a slabiky jerové znaménkem krátkosti ˘, dostaneme pak tyto formule:

1. ˘ ˘ mění se v ˘ ˘ (дѣнь—дѣнь) — ˘
2. ˘ ˘ ˘ " " ˘ ˘ ˘ дѣньсь—дѣньсь) ˘ — ˘
3. ˘ ˘ ˘ ˘ " " ˘ ˘ ˘ ˘ (ѣвьсьць—ѣвьсьць) ˘ — ˘ — ˘

Jer bez opory druhého se vyskytující časem hyne. Nejprve u prostřed slov, v jistých skupinách dříve, celkem však dosti pozdě (důkazem toho jest vokalisace předložek v staré češtině), houževnatěji drží se jer na konci slov, kde jest oporou předcházejících souhlásek jasných.

Tento postup v staré a nové bulharštině stopovati lze jen u ъ. Dle analogie st. češtiny, která i za ѣ má e jen tenkrát, když následuje druhé jer (ѣ, ѣ), dá se souditi, že i ostatní slovanské jazyky měly původně plnou samohlásku za ѣ jen dle formule ˘ ˘. Poněvadž však ѣ a ѣ byly hlásky zvukem svým příbuzné, znějící asi jako francouzské *e-sourd*, ѣ se zatemněním do o a ѣ vyznívaje v e, byly již v stbulharštině často zaměňovány a v některých jazycích docela splynuly v polouhlásku jednu více k e se blížíci. V jiných jazycích slovanských tento rozdíl potrvál a tak lze nyní si rozdělití jazyky slovanské na jazyky (a jich nářečí) s jednou střídnicí za jerové hlásky neb dvěma střídnicema (nehledě na případy formule trřt). Ruština (s maloruštinou a běloruštinou) má za ѣ—e a za ѣ—o, horní lužičtina rovněž tak, jen že ѣ častěji tu zastoupeno též střídnicí e. Slovinština celkem za ѣ i ѣ mívá e, v některých však případech za ѣ též o i u; bulharština za ѣ má rovněž e a ѣ zůstalo. Čeština, polština, dolnolužičtina mají za ѣ i ѣ e (vyjma trřt), srbština a, které se asi též z e vyvinulo. Z toho tedy patrné, že již od doby staré v slovanštině ѣ blížilo se u výslovnosti k e.

Čeština má střídnicí za obě jer hlásku e. Hláska tato jest původně krátká, ale v jistém spojení dlouží se: Konev — konývka, hrnec — hrntček, ves — viska, dveře — dvířka, lep — lipati, běř — obrřati; o za ѣ jest jen nářečím (hl. slovenskému) vlastní. Pozoruhodny jsou tvary: dusot, dūpot, tlukot, hukot, hřmot, kde o jest asi původní, což patrné z toho, že zůstává i v ostatních pádech; šepot, vedle šeptati, rachot vedle řechtati jest téhož rázu jako chotěti vedle chřtěti. Původní též jest o v topyrw Kn. Rož. 229 a v „nabrž,“ ač není-li tu podobná změna jako kь — ku. V „násyp“ m. násep y povstalo chybnou analogií dle sypati. V psřati Hrad 91^a 10 a psřano Hrad 99^b 15 i

jest původní: vedle psati existoval druhotvar pisati. Z *e* vzniklo *a* v šel — šal: przyšfal AlxV. 1498 a 2068, dofall tamže 1643, nefal t. 2239.

Slova jerové slabiky obsahující.

Slova známější uvádím většinou bez dokladů, jen kde čeština stará má tvar jiný, aneb kde jest doklad jinak zajímavý, uvádím jej; v závorce přidán tvar starobulharský aneb tvary za praslovanské supponované v Miklosichově Etymologisches Wörterbuch. Uvedu nejdříve tvary *o o* (*o o o*, *o o o o*), pak tvary *o - **

A. *o o a*) Jer ožilo v *e* ve kmeni: *bednár* (būdünü); *bečva* bečka (bъčva); *ber* — *bru* (bъръ): Jest toho jako bru mnoho Us. Voda žžená z brového květu Gád. lék. rkp. Brová, berová kaše Byl.; tvar „berová“ jest analogický dle nom. ber.

bez — *bzu* (büzü). Bez aneb bzí Čern. R ij. p. v.; *bzový*; tvar „bezový“ analogický a pozdější.

cektati (skъkъtati titillare rus. ščekotaty, malorus. cektaty).

čest (čestъ), *čestný*: Přiložte snažnost čestnou v té věci Let. Troj. Čestné rozmlouvání ib. Mnozí čestní lidé Mand; čestné honorarium Lit. Wenc. 1249. *počestný* Tkad. I 50, 51, 79 Wq. 312; Gel. Com. lab. Ras rkp. 15. počestně Tkad. I 81. počestnost Tkad. I 51. *Počestné* to slove, ježto lidé činie pro čest hospodě, když mezi ně přijede, aneb k některým hodom přinesúc své dary Št. V. 89, 4. Z tylycz czeftnyeyfye ygedna nenie Vít 20*. Vedle toho má však stč. pravidelně tvar čstný — čsny — cný ně. ctný. Jest to jeden z nejzajímavějších případů, kde *ь* neoživilo, ač veškeré podmínky k tomu zde byly; tak i čstnost: Wflyeczka nanyem *czstnost* byefye AlxV. 889. Dyetyety obak czftnemu AlxV. 968; čtiti stč. čstiti (*čstiti).

den — dne (dъnъ), *poledne* (poľdъne). I vedl je v oblace denném. Ps. ms. 77, 14; dennice; denničnie záře Tk. I, 18, dnek Vít 65^b.

Dešt (dъždъ), *dešč* ŽW. 140. 8 decz. 67.10 wedfczy Deut. 2, ale analogicky *deczie* pluvias 104. 32 Uložil dště. Ps. ms. 104. 32. W čas dště Let. Troj. Dětiové lijaví ib. 12. 10. Ot přielišného cztie Rkp. stěp. 42, dštavý den W. Dštivá a větrná zhvězdění Let. Troj. dščem Pod. a zák 326, Dal 61.32; anal.: ze Kameanye f deščem fpada Vít. 8^b. Awflak deščyzy przyelyff neľkody 9^b. (Alan 645) dščzil ŽW. 10. 7, dczil 77.24, 77.27;

dveř — *dřvi*, *odřví* (dъrvъ) *drzwy* ŽW. 98. 8, 140. 3, ostatní v kapitole o vokalisaci předložek.

hebký (güb —); *hemzeti* hemzati, hamžiti (gъmъzati), *jehla* (jъgla), *kečka* (kъkъ), *kep* — *kpa* (küpü), *kel* — *klu* (kül — zub), *kel* — *kli* (embryo) (kül —).

*) Při dokladech z slovníků Jungmannova a Miklosichova Lexicon palaeoslovenicum uvedených ponechána citace jejich původní; jinak cituji dle způsobu v Listech filologických obvyklého.

Keř — *kře* později anal. keře (кѣръ), křoví, křík, křák, kříček, křáček. O olivo, ovinný kři Zák. sv. Ben. 221. Saudcové chtějí za křem státi Prov. Syr. 53. kdo koho v tom kři hledá, sám tam též bývá Us. Teprva ze kři vylezli Syr. 226. Straka ze kře a dvě v keř Prov. Smil. Křovatěti Wq. 1215, Com. jan. 194.

Křest — *krsta* — *křtu* (křistů), doklady v kapitole o tvaru *trst*.

leb — *lbu*, *lba* (лѣбъ), lebka, s zlomeném lbi. Ras. rkp.

Mozk se z jeho lba vykudl Pass. ms.

len — *lnu* (лѣнъ), lněný.

lep — *lpu* (лѣрѣ) se lpu Arch. 1888 217. 2260.

lest — *lsti* (лѣстѣ) lestný, lestná ŠtE 159. 9. lestmi 159. 5. lestných 136. 22. Uposlouchaje lestných lidí St. skl. 37; Muže lestného Ps. ms. 5. 7; Lestna proměna St. skl. 3, 93; lestná škoda Všeherd VI, 36; lestnou řečí Pulk. 214; lestné ib. 65. Wz. 643, ale lstně 1080; správné jest arcíř běžné listivý, listivé

(c -). Záhadný jest mi doklad: Yudas chzlowtek wšlie prsielezzy Jid. 44.

lev — *lva* (лѣвѣ). Chybou písařskou vznikl doklad: y potlaczyŃ lewa y zemka ŽW. 90. 13.

lež — *lži* (лѣжѣ), *meč* — *meče* nenáleží do této kategorie ač stbulharština má tu druhotvary a stará ruština gen. mča.

mech — *mchu* (мѣчѣ), kamen fye mchem neobaly Vít. 43^a. Kámen mchem obrostlý Wq. 483.

mest — *mstu* (мѣстѣ), Vezmi více mstu Rkp. stěp. 53.

met — *mtu* (мѣтѣ) Sto mtóv obilé Let. Troj. 25.

mez, *mezk* (мѣзгѣ) mezk ŽW. 31. 9. A czot mzhow patfet mozechu AlxV. 1277; mezek (m. mzek) pochází od tvaru мѣзгѣ dle analogie ostatních pádů.

pes — *psa* (пѣсѣ); *ret* — *rtu* (рѣтѣ) retky Arch 1888. 211. 1745.

rez — *rzě* (рѣзѣ) rzivěti, rzavý, nč. rezavý, rez ŠtE 262.

19. rzi 262. 20 rzi HusE I. 55.

rež — *rži* (рѣжѣ) režná mouka Wz. 699. režny Dal. V. Z, L, C analogický jest tvar: reženy J.

šev — *švu* (шѣвѣ), podšev, doklady viz o vokalisaci předl.

test — *cti* (тѣстѣ) cti Tob. 14 glag. ctie ib. 14, 15. Tzti Apoll. 22, analogický jest plur. testi W. pol. 537 Ben. W. Jud. 19. 4;

ven (вѣнѣ); prvé e tvaru venek jest analogické, tvar by zněl náležitě vnek — venku srov. dnek — denku.

ves — *vsi*; *veš* — *všeho* (вѣшѣ), *veždy* (srv. stb. vѣšede) — vždy (z vѣždy), *veš* — *vši* (вѣшѣ), *zel* — *zlý* (зѣлѣ), jiným jest dobr, ale jemut jest zel ŠtE 229. 34.

o o b) Mimo kmen:

čepec — *čepce* (чѣпѣцѣ), *čistec* — *čistce* (чѣстѣцѣ), *čížek* (čiči), *dehet* — *dehtu* (degūtī), *faleš* — *falše*, *hobezný* ŽW.,

horek (горѣкъ) ŠtV. 70. 36, 97. 19. *chlapec* — *chlapce*, *chuten* ŠtE. 16. 37, 46. 2, *jalovec* (jalovíci), *konev* (konůvi), *kořec* — *korce* (корѣсь), *košťec* (košťici), *kotec* (котѣсь), *kopet* (*kopěť), *krapet* (*krapěť), *nehel* (nogěť), *ocet* (ocěť), *kotel* (kotěľ), *kozel* (kozěľ), krásen ŠtE. 100. 17, krátek ŠtE. 45. 35, krotek (krotěķ), lahev, *líhanec* (liganíci), loket (lakěť), mezenec (měziníci), myekek Vit. 2^a, mozek (mozěķ), ale *mozk* za stb. *mozgъ*: ze le mu mozg z hlavy kydase LJiř. v. 130, *němec* (něměсь), *obec*, *oheň* (není z stb. oguь nýbrž z *ogěň), *otec* (otěсь), *panev* (panůvi), *krev* (krěvь), *piesek* (pěsěķ), *přiekazen* ŠtE 50. 28, *svícen*, *jičen* a jména měsíců na -en, *spánek* (*sъpāněķ), *úzek* Dal XI. 18, *zámek* (zaměķ), *wetech* RúdP 173.*)

NB. Do této kategorie možná, že nenáleží *pohřeb* nč. g. pohřbu. Jen u Štítného vyskytá se hřbí ŠtE 281. 34 a o pohřbu 281. 35 (řikráte), jindy vždy pohřebu ŠtE 166. 8. Po twem pohrzebu placzicy Hrad. 44^b. 7. K geho pohrzebi pozwachu czellkeho 23^a. 8; pohřebem ŠtE 134. 22; Tudez maria pohrzebe Hrad 44^b. 11; Czwrtý den pohrzebenego 34^a. 14; Tam kdez pohrzeben bieffe 31^a. 5; pohřeben ŠtV. 184. 7, 186. 37, 187. 9 atd. Myslím, že v „pohřbu“ máme výsuvku, ač vyloučeno není, že existoval vedle původního pogreby, druhotvar *pogrěby.

o o o a) Ve kmeni, kde existuje tvar širší (o o o) s plnou hláskou na konci místo jeru (vedle silen — silný), bývá podle tohoto tvaru odchylka ta, že i prvá slabika ponechává své e: lehek AlxV. 256 podle lehký (ľgěķ), odenek (děno), obecen (oběšťně) ŠtV. 34. 6; hlavně působila tu analogie nepřímých pádů „lehka“ atd.

o o o b) v koncovce: *koberec* (kověři), *kupček* ŠtE. 118. 10. S touto koncovkou vyskytují se vůbec druhotvary: domeček — domeček, malček — maleček, turček — tureček. Prvé tvary jsou arcit starší, druhé z nich vznikly analogií pádů nepřímých: kupěčka, domečku atd.

česnek (stbulh. sice česněķ, ale pro češtinu třeba tvaru *česněķ srov. česъnovitъсь a česъnolukъ MiklLex. Palaeoslov. a novobulh. česъn) česenu Ras. rkp. I. 58, česenkem Byl. Mathiol. předml. 7; z těchto dokladů soudí Jungmann chybně na nom. česenek;

švec — *ševce*, *kozelc* — *kozlece*, *pastvec* — *pastevce*, *pestřec* — *pesterce*, *věčnec* — *věčence*, *zdobnec* — *zdobence*, *žnec* — *ženec*, *ostnec* ŠtV. 181. 23. K ostenci 181. 20 o ostenci 250. 3.; *pkelný* (stb. pěķľ pro češt. *pěķľľ: stala cztwera *pkelna wrata* AlxB. 4. 11 ale *zapeklenú* ŠtV. 69. 2. (Pokrač.)

*) Rúd. P. = Pravenie roudnického rkpсу, číslo znamená verš.

Úvahy a zprávy.

Ze života básníků antických. Přeložil František Hrubého. Moravská bibliotéka č. 31. Vě Vaukas Mladá 1888. 26, 293 str. Cena 4. Kč. n. l.

P. T. Hrabý, mámy několika různými překlady některých děl starodávných. Dostal si v knize této na úvod vyloučiti ve formě přístavky: nejširšímu obecnému i některých zájmových stranách života a působení starověkých básníků. Účel tento, ovšem v nad. míře jest i vědecký i umělecký, ale arci také ne snadnější, než by se zdáti mohlo. Spisovatel takovýchto populárních knih musí nejdříve spíše býti smutem lásky, ale všírouti také sílem přehledným a smutno přestupným. Za pos. Hrabý tento požadavkem v půle máže vyhovet, věra pochvati. Z jeho práce vynází na jevo, že někde nepte na základě vlastního čtení klasické vyběh, jak se má, na základě nějakých už hodně zastaralých spisů nebo přehledů a že o vzniklé novéjší pramě dbe. Je to vada, s kterou se správně setáváme v našich dílech populárních. Vše podobné namerovati jest úkolem odborné kritiky, a jen z té příčiny i o spisu p. Hrabého zmíníme se v těchto listech obměně.

Nesprávnost věcnych jest ve spisku tím dostatek. Tak na př. na str. 10 a 14 zase čteme, že Eas a Olyseia jsou básně národní „po vlastech řeckých spova zrytkovně spivané, pordeji za redakce několika mužů v celek nám dochovány svedené.“ jakož i o „domnělem“ tváři těchto psaní. Homerovi. Quo usque tandem? Jak dlouho budeme občvati takové povídky, kterým nyní nikdo věřit nemá, kdo novéjš. literatura, týkající se otázky homerské, jen poněkud zná? „Kein vernünftiger Mensch ist heutzutage noch reiner Urtarier oder reiner Wolfianer“, pravi Christ na str. 27 své literatury řecké, vyše před nedávnem v J. Müllerově „Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft“, a pravi to plným právem. S rozhodností ještě menší lze upirati nyní historickost osoby Hesiodovy, která je také p. Hrubému ještě mytickou (str. 15). Za to však mytický Orfeus dle str. 12 „jest jedním z největších vychovatelů světa, neboť odvykl nezvědané člověčenstvo doby své vražditi a pachati nepravosti.“ Na str. 25 čteme o Aischylovi, že „na dvoře známého nám Hierona provozoval *Aitjánky*, tedy kus vzatý z okolí Aetny.“ To jest nejspíše konjektura p. Hrubého, učiněná z pouhého titulu tohoto dramatu (*Aitriai*). V biografi Aischylově čteme, že drama to provozováno po založení města Aitny a bylo s touto událostí ve spojení.

Dle str. 28 Aristofanes v „Žábách“ liči, „terak Aischylos a Euripides, kteří zemřeli dříve než Sofokles, mají počiti v pod-

světí zápas o přednost. V tom přichází do podsvětí právě zemřelý Sofokles. Aischylovi, který sedí na čestném sedadle, podává pěvec kolonský ruku a líbá jej“ (srov. i str. 123). Četl p. Hrubý Aristofanovy „Žáby?“ Na str. 29 se zcela vážně tvrdí, že Euripides byl syn „zelenáčky,“ na str. 31 čteme zmínku o Symposiu Platonově, jehož „první část — prý — jedná o lásce.“ Na str. 34 tvrdí se o Menandrovi, že jeho „bohužel ztracené plody“ velice se blížily kusům moderním. Což nemáme, k hojným zlomkům ani nehledíc, zachována dosti věrná latinská spracování některých dramát Menandrových? Kéž bychom jen všechna odvětví básnické literatury řecké tak dobře znali, jako známe novou komoedii attickou z kusů Plautových a Terentiových! Že se Hecyra Terentiova dvakrát hráti počala, ale nedohrála, „poněvadž se po obkrát rozhlásilo, že akrobati a zápasníci budou dávati představení“ (str. 36), čteme ovšem v prologu této komoedie. Uvážil však pan Hrubý, lze-li na prosto věřit této výmluvě Terentiové, kterou špatný úspěch svého kusu omlouvá, a činiti z ní závěry, že už v době Terentiově neměli Římané smyslu pro literaturu a zvláště poesii? Že by římská básnická samochvále více si libovali než Řekové a že na př. u Fokylida, Theognida, Pindara básnické sebevědomí prozrazuje se nevinněji (str. 37), o tom lze z dobrých důvodů také pochybovati. Na téže straně čteme, že Naevius zaváděl ve svých kusech „karikatury náčelníků obce.“ Na str. 41 (i jinde) básníci alexandrijští poctiváni jsou epithetem „nechutní“ a i jinde často velmi příkře a nespravedlivě se o nich soudí. P. Hrubý soudil by o nich jistě příznivěji, i při vši střízlivosti, s jakou k plodům jejich hleděti musíme, kdyby si byl na př. přečetl Couatovo dílo „La poésie Alexandrine“ anebo vůbec nějaká pojednání modernější. Na str. 58 pan Hrubý uvádí zlomek Hermesianaktův o Orfeovi a Eurydice na ukázkou jeho „nezáživné učenosti.“ Já v zlomku tom ani zvláštní učenosti ani nezáživnosti nevidím. Ovidius jest dle str. 44 p. Hrubému „nejduchaplnějším ze všech římských básníků.“ Také stará fráse, neprávem až příliš často opakovaná.

V článku „Milenky básníků antických“ p. Hrubý touží na materialistický směr staré doby, shledávaje v starověku všude jen lásku smyslnou, a blahoreči našim dobám, v nichž teprve vykvetla láska čistá, ideální. V starověkých mytech i u básníků máme dosti dokladů toho, že také ryzí láska nebyla starověku neznáma. Starověk se v této stránce od novověku asi málo liší. Nyní ovšem v té příčině jest více pokrytství, ale proto sotva jsme o mnoho lepší. Staří byli upřímnější a zasluhují už proto mírnějšího posouzení, než jakým je daří p. Hrubý. Že by Lycoris, milenka Gallova, byla prchla do Galie za Antoniem (str. 77), jest domněnka ničím nedokázaná. Dle str. 112 Simonides Kejský chtěl si, jak dí Sokrates v Platonově Protagoru, pomoci k slávě „kritikou“ výroku Pittakova, že těžko jest býti šlechtným.

Výrok, který opět svědčí o nesprávném pojmání i Platonova dialogu i básnické činnosti Simonidovy. Nesprávně pojímá se i tendence Rytířů (str. 131 n.); toto nesprávné její pojmání svádí p. Hrubého k emfatickému výroku: „A obecnstvo, jež tu vidělo svou nejohavnější karikaturu, přiklo ještě Aristofanovi první cenu!“ O Platonovi a jeho mínění o ceně básnictví praví pan Hrubý na str. 138 toto: „Plato, ač v mládí svém byl básníkem, odsuzoval básnictví vůbec. Soud jeho působí na nás v mnohé příčině a odolatelnou komičností. Musíme se smáti, slyšíce tak naivní myšlénky o básnictví a zvláště o Homerovi z úst muže, jemuž se koří největší geniové všech věků.“ Velmi smělé odsouzení Platona; mně (a jistě i mnohým jiným) soud Platonův o básnictví nepůsobí komicky a směšně, nýbrž vydává svědeckví o jeho opravdovosti. Je-li soud ten správný či není, jest ovšem otázka jiná. O fescenninách čteme na str. 151, že drzostí předčily nad Atellany a mimus. O fescenninách dramatických víme málo a nemůžeme o nich mluvit s takovou určitostí; p. Hrubý však si patrně plete staré hry fescenniny s básněmi svatebními téhož jména, vzniklými až na konci republiky. Na str. 193 čteme, že Lucilius při horečné činnosti (nadiktoval někdy otroku svému do péra dvě stě veršů za hodinu) počínal si „dosti bravurně, neboť — stál jen na jedné noze.“ Tak rozumí p. Hrubý Horatiové Sat. I. 4, 9 n.: in hora saepe ducentos versus dictabat stans pede in uno!

Ale dosti na těchto ukázkách. Znechutí se člověku uváděti jich více. Tak lehkomyšlně se psáti nesmí; kdo takto píše, projevuje k literatuře naprostou nevážnost a zaslouhuje pokárání zvláště ostrého, když předkládá takové věci obecnstvu, které nemůže si o tom, co čte, učiniti svůj úsudek a musí všemu slepě věřiti. Jest už dosti s povážením, předkládají-li se obecnstvu makavé anekdoty, často vypravované tak, jako by byly ryzí pravda, jak činí p. Hrubý téměř zpravidla; což teprv, když se k nim druží ještě takovéto věcné a závažné chyby. O menších hojných chybách, kterých by ovšem filolog měl se vystříci, ani nemluví (p. Hrubý píše na př. důsledně Jon, Jofon a dokonce několikrát za sebou Mnesyloch na str. 121 n. a j. v.).

Sloh chce býti příjemným, vtipným a modernímu obecnstvu i při výkladu o antických věcech přístupným, ale stává se často nechutným a nevtipným a někdy také i grammaticky nesprávným. P. Hrubému je každá starověká žena „dámou“, Agathon „kollegou“ Euripidovým na Parnasse (str. 29), Vergilius knížetem básníků a „oblíbeným u dam“ (str. 47), Euripides jest dle Artistofana básníkem „invalidů“ (str. 124), Ovidius „knížetem smyslností“ (str. 154), Aischylos sluje (na str. 25) letitým „veteránem“, řecké dívky dostávají se „pod čepce“ (str. 59) atd. atd.

Na ukázkou nepěkného slohu, s nímž často spojena jest i nevěcnost výkladu, uvádím tyto výroky p. Hrubého: str. 52:

„v Platonově lásce věnované rozmluvě „Hostina“, jež je fotografií mnohých našich venkovských známostí“; str. 79 n.: „naše milostná poesie po boku milostné poesie antické vypadá jako zdravím kypící ideální junák vedle vyžilého, materialismem blaseovaného mladíka — starce“ (není tomu spíše naopak?); str. 192: „Kdyby se takový Sofokles nám narodil! Měl by zajisté nejenom čest a slávu, ale mohl by býti „jediné spisovatelem,“ a naše Národní divadlo zajisté by mu zajistilo pěknou existenci.“

V text vloženo jest hojně míst básnických, p. Hrubým přeložených. V překládání má p. Hrubý značnou zběhlost a mohl by překládati dokonale, kdyby překládal bedlivěji (shledal jsem v překladech těch několik menších poklesků věcných) a kdyby se naučil dobře rhytmice a metrice. Lze měřiti nade mnou (str. 57) jako anapaest? Nelze. Ale marno stále podobných věcí vytýkání. Že v tetrametru anapaestickém bývá diaerese po druhém metru velmi zřídka zanedbávána, p. Hrubý neví; prohřešuje se proti tomuto pravidlu neustále a tvoří tetrametry, které by sám asi s těžší dovedl recitovati, když tak často postrádají žádané diaerese (srv. str. 126 n., 133).

Že se v populárním spise vůbec necitují novější badatelé, lze jen schvalovati. Tím více s podivením jest zcela zbytečný a nemístný citát na str. 114: „Avšak učenci, mezi nimi zvláště Kvíčala, domnívají se, že příčinou trestu (Frynichova) bylo připomenutí Atheňanům nehezkého jejich činu.“ Co p. Hrubý chce naznačiti nesmyslným epithetem „věkožizný,“ rovněž nechápu.

Škoda tak pěkné myšlenky, kterou p. Hrubý pojal, ale nepěkně provedl! Chce-li naší literatuře prospěti (a o této dobré jeho vůli nepochybují), nesmí přistě psáti takto — stans pede in uno!

Josef Král.

Hésioda Askerského básně. I. O původu bohů.
Metricky převedl professor *Hynek Mejsnar*. V XXIV. roční zprávě c. k. akad. gymnasia v Praze za r. 1888.

Překlad tento vyniká nad předešlé překlady p. Mejsnarovy dosti značně; aspoň v něm neshledáváme se s ničím, co by upomínalo na ony „prasvindy neřádné“, „pecnářky babizny“ a „pány z Nemanic“, jimiž okrášlen jest jeho překlad Iliady a Odysseie. S lecčím ovšem až dosud spřáteliti se nemůžeme. Překládají-li se někde vlastní jména řecká slovy českými (na př. ve v. 275 přeloženo *Εσπερίδες* „Večernice“; srv. v. 106 a j.) a podržují-li se jinde zase beze změny, vniká v překlad nehezká pestrost. Vlastní jména třeba nechati nepřeložena a vysvětliti je, je-li třeba, poznámkou. Ovšem třeba k řeckým jménům chovati se šetrněji, než-li činí p. Mejsnar, měře na př. častěji zcela chybně Uranos (ο ο - ; v. 132), Okeános (ο ο - ο; v. 132 a j.), Argeta (- ο ο; *Ἄργη* v. 140), Erinýe (ο ο - ο; v. 185) a j. Obriarevs, Evpompé, Pro-

methevs a pod. nic není; sv vyslovovalo se přece eu, o tom nemůže býti pochybnosti. K čemu zaváděti tuto výslovnost novořeckou? „Japetovec“ (v. 614) vedle „Iapetovče“ (v. 559) svědčí o zbytečném pohodlí překladatelově. „Uranovice“ nelze měřiti — (v. v. 501) a j. v. Zdá se však, že jest marno naše překladatele na takové věci činiti pozorny. Na tyto maličkosti, které při trochu dobré vůle snadno lze odstraniti, bylo poukazováno již velmi často, avšak vždycky bez úspěchu. Vynikajíť naši překladatelé houževnatostí, věru lepší věci hodnou.

S výkladem a překladem mnohých míst a zvláště některých epithet nemohu se rovněž snášeti. My překládáme Homera i Hesioda dosud na základě výkladů zastaralých, novějším bádáním dávno odstraněných. Aby překladatele napadlo prohlédnouti si, prve než do překladu se pustí, odbornou literaturu a z ní těžiti i pro svůj překlad, nelze, tuším, u nás ani požadovati. Proto naše překlady s malými výjimkami nestojí na výši současného bádání. Přistupuje-li k tomu i značná libovůle, překládá-li se text z pohodlí nevěrně, bývá překlad dosti skaleným obrazem původního textu. U p. Mejsnara jest tomu často tak. Tak na př. ve v. 11 *αἰγίλοχος* překládá se „bleskobláde“, nesprávně i na základě starého výkladu epitheta toho („štítonosný“, „bouřenosný“). *Αἰγίλοχος* ovšem nemůže být odvozeno od km. *αἰγίδ-* (v *αἰγίς*, *-ίδος*), leč bychom pokládali utvoření jeho za analogické. Ve v. 13 zase jest epitheton *αἰγίλοχος* přeloženo „hromovládny“. Jak si vlastně tedy p. Mejsnar toto slovo vykládá, těžko jest se dopátrati. Ve v. 33 a jinde často *αἰὲν ἰόντας* opět přeloženo „věkožizný“. Co věkožizný znamená, bozi vědí. Ve v. 57 *ἰερὸν λέχος εἰσαναβαίνων* přeloženo „v svatocudnou stoupaje sní“. Ve v. 141 přidáno blesku nevhodné epitheton „hromobitný“, kterého v originale arci není; ve v. 192 čteme „(Afrodite) k posvátným nejdříve přitekla Kytherám“ (*ἐπιητο*); ve v. 196 *ἐυστέφανος* přeloženo nepěkným slovem „lepověnký“ (ve v. 255 zase „lepověnný“), ve v. 213 *ἐραβεῖνος* „mrakotemný“, ve v. 238 *καλλιπάρηος* „lepotvárný“, ve v. 311 *Κέρβερον ὀμησιήν* „Kerbera, žrouta krutého“, ve v. 350 *θεοσιδήης* „slavolesklá“, ve v. 358 *κροκόταπιλος* „v říze zlatolesklá“, ve v. 466 *ὃ γ' οὐκ ἀλασκοπιῖν ἔχεν* „proto slepě nepohlížel“, ve v. 504 *αἰθαλόεις* „třeskutý“, ve v. 625 *ἠύκομος* „obloramenný“, ve v. 709 *δοβος ἀπλητος* „ryk neosáhlý“, ve v. 740 *ἐν-αυτὸς τελεσφόρος* „rok kolovodný“, ve v. 764 n. *χάλκων δέ οἱ ἦτορ ηἰλές ἐν σιθήεσσιν* „hruď kovovou má v bláně nelitostnou“ a j. v.

Vidno z toho, že shledáváme se i v tomto překladě p. Mejsnarově s oblíbenými jeho zvláštnostmi. Jest jich jen méně, a o to jest překlad lepší předešlých. Že by však p. Mejsnar kdy ještě odhodlal se překládati věrněji, nyní už vůbec pochybuji. Naturam expellas furca, tamen usque recurret! Častěji objevuje se v překladu i nesprávné „vezdy“ (m. veždy, vždy); ve v. 450

čteme dokonce, že Zeus Hekatu učinil „j u n ů ž ivitelkou“. Jun jest německé vlastní jméno John. Jak se dostalo bohyni Hekaté té cti, že stala se ž ivitelkou nějakých Johnů, nechápu. Nejspíše jsou ti Johnové nejbližší příbuzní oněch desíti Johnů, kteří provázeli i tatarskou jednu kněžnu slavné paměti na jejím výletu do Europy*).

Básně Hesiodovy zachovány jsou v takovém neladu, že pro čtenáře, neznalého otázky hesiodské, musí býti hádankou. V překladu třeba tedy text buď přímo přestaviti, jak k sobě náleží, makavé interpolace (srv. na př. v. 807—810, které jsou tytéž co verše 736—739) vymýtiti aneb aspoň označiti, vůbec text kriticky si upravit. K tomu jest ovšem třeba prostudovati celou tuto otázku. V té věci však p. Mejsnar neučinil ničeho; snad tak učíní, až najde nakladatele pro překlad celého Hesioda. Dle své vyhlášky v novinách „dá to lacino“; proto můžeme se těšiti, že nakladatele najde a že se aspoň v té věci dočkáme nápravy**).

Josef Král.

Studien zu den griechischen Ortsnamen. Mit einem Nachtrag zu den griechischen Stichnamen von Dr. Lor. Grasberger, o. ö. Professor an der Universität Würzburg. Würzburg 1888. VIII a 391 str.

Spisovatel vykládá po obsáhlém úvodě nejprve o jménech místních, utvořených ze jmen označujících jednotlivé části zvířecího nebo lidského těla. Rozličné útvary skal, vyvýšeniny půdy a pod. vzbuzovaly v člověku představu jednotlivých částí lidského nebo zvířecího těla. Dle význačných předmětů takových často jmenována byla celá místa, jimž předměty ty dodávaly zvláštního rázu (str. 73 nn.); srv. na př. jména *Λιθοπρόσωπον*, *Κεφαλή*, *Κυνός κεφαλαί*, *Ὀφρός*, *Λευκόφρονς* (Tenedos), *Ψύγχο* (vl. zobák), *Κνημίδες*, *Βοοσονρά*, *Σκύλλα* (pes; srv. *σκύλαξ*), jakož i jména, kteráž aspoň z jmen zvířat jsou utvořena, jako *Ὀρτυγία* (země křepelky), *Ὀρνεια*, *Κοκκύγιον* a j. Jiná místa jmenována bývají dle podoby své nebo některé význačné své vlastnosti, upomínající na předmět neživý; na př. *Ἄρπη*, *Δρέπανον*, *Δέλτα*, *Τραπεζών*, *Κάρυκος*, *Πήρα*, *Κλίμαξ*, *Ἄρμα*, *Θυρίδες*, *Πύλαι* a j. Četná jsou i jména, daná místům dle povahy a rázu půdy, jako *Κολωνός*, *Ἀνώρεια*, *Αἴπιον*, *Αἴπεια* („Vysoké“), *Βομοί*, *Λευκοσία*, *Ἄργος* (nazvané tak dle své bílé hlinité půdy), *Βάθος*, nebo dle vyhlídky, z míst těch se otvírající, jako *Εὐόρας*, *Ἐπόπη*, *Καλασκοπή*, nebo dle podnebí, jako *Χεμέριον*, *Ἀνεμώρεια* („Větrov“) a j. I dle květeny a vzdělanosti půdy jmenovány jisté kraje a místa; srv. jména

*) Přiznávám se, že jsem ve svých překladech leckterých podobných i jiných slov užíval sám; toho nyní velice lituji.

***) Překlad „štitu Herakleova“, jenž počal vycházeti po překladu Theogonie, není o nic lepší než překlad tento.

Λουκίων, Κρομμυών („Cibulov“), *Σικκίων* („Okurkov“), *Σικίων, Οικισίων, Ἀνθηδών, Ἐλάτεια* a mnohá jiná. Jména vlastně obyvatelů jsou jména místná *Ἀλιείς, Παραποτάμιοι, Τραλλίσις* a j. Číslovky tvoří často jednu část místních jmen; srv. *Ἐξάπολις, Ἐπαγωνία, Ὀκτώλοφος, Ἐνεάκρονος*, dle pojmů abstraktních jmenována na př. místa *Ἐυάνδρια, Εὐθήνηαι, Ὀλβία, Ἡδύλειον* a j.

V § 10. jedná Grasberger o jménech karských, fryzských a barbarských, vyskytujících se na půdě řecké, v § 11. o dvojitém pojmenování těchto míst a o změně jmen. Zakončení spisu tvoří dodatky k dřívějšímu spisu jeho „Die griechischen Stichnamen“.

Přehlednost a spořádanost hojného materialu není taková, jaké bychom si přáli. Při stručném nárysu, jež jsme výše o spise tomto podali, sami jsme několik jmen zařadili do rubrik jiných, než v jakých shledáváme se s nimi u Grasbergera. Principy, pomocí jichž hledí Grasberger vykládati jména místní, jsou jistě správné; že původ místních jmen hledati třeba vskutku v pramenech Grasbergerem vytknutých, nelze popírati a bylo ovšem již dříve známo. Jemu přísluší zásluha, že obsáhlý materiál hleděl seskupiti v určité řady a že vysvětluje jej s vyššího, společného hlediska.

Tolik budiž řečeno ke chvále spisu Grasbergerova; proti těmto přednostem lze však uvést celou řadu značných vad, jež dobré polovině spisu cenu na prosto ubírají. Pokud jméno řecké jest etymologicky jasné, jako jsou na př. jména výše uvedená, Grasberger vykládá vznik jeho zpravidla dobře. To jest ovšem snazší část jeho úkolu. Daleko větší obtíže naskýtají se tam, kde jména místní neupomínají na žádná slova z běžné mluvy známá. K výkladu takových jmen, pokud vůbec jest možný, jest třeba jednak veliké střídlivosti, kteráž kolikráte zajisté spokojiti se musí s vyznáním, že to neb ono jméno nelze vyložiti pravdě podobně, jednak dokonalé znalosti grammatiky, ovšem grammatiky nynější. O té Grasberger, jak se zdá, nemá ponětí. I dle něho hláskoslovné zákony platí jen někdy; jsou-li mu nepohodlny, vyloží si jméno, jak chce, po hláskoslovných pravidlech se ani neohlížeje, ba nevíšimaje si ani toho, že třeba při výkladu jmen dbáti také dialektu, jemuž náležejí, a jeho hláskoslovných zvláštností. Že ovšem při vzniku a obměnách i jmen místních působily i jiné faktory, zvláště etymologie lidová, toho, jak se zdá, Grasberger není si dobře vědom. Z těch příčin právě pro etymologii jmen nejasných Grasberger velmi málo učinil; co v té příčině podává, jsou většinou holé domněnky, a to zpravidla domněnky liché, jež všem pravidlům hláskoslovným se přičí. Uvedeme toho některé doklady.

Φινεύς jest dle G. (str. 74) allegorickou personifikací vyčnělé skály u moře Černého, kteráž trůnila jako král u vchodu v toto moře. „Vielleicht bedeutet *Φινεύς* wirklich den Würger, *Σφιγγεύς*,

ὁ σφίγγων den Einengenden, Einzwängenden“. Etymologie sotva možná. — *Στήθη*, jméno píscin při ústí dunajském, značí jistě „prsa“ (vyvýšeniny v moři). G. (str. 82) zcela zbytečně uvádí je v příjmu souvislost s gotským staths, sthn. stad (Gestade, litus). — *Κωλιάς* nemůže souviseti s *κοῖλος* (str. 86). — Že mnohá jména, v nichž v první části jest koř. *αιγ*, nesouvisí s *αιξ*, *αιγός*, o tom nelze pochybovati. Jest také kořen *αιγ* (srv. *αιγες· κυμάτα· Δωριαις* Hes.), značící bouřný pohyb, a od něho jistě jsou odvozena mnohá jména řecká (srv. *Αιγαίον πέλαγος, Αιγίαιος, Αιγῶνεια, Αίγινα* a hom. epitheta *αιγιλιω, αιγιλοχος*). Jména ta potřebují vesměs důkladnějšího a obezřetnějšího výkladu, než jakého se jim dostalo od Grasbergera. — *Ἀρκαδία* (str. 103), *Ἀρκαδῆος* (str. 404) nesouvisí asi s *ἀρκτος*, thracké jméno *Νεωροί, Νεβροί* (dle pozdního pravopisu, z dob, kdy už *sv* znělo jako *ev* a *β* jako *v*) a řecké *Νερούς* nesouvisí s *νεβρός* (str. 104 n.). — *Κράγος* (str. 136) značí prý totéž, co německé „Kragen“. — *Ῥεκανός* třeba oddělití od *Ῥεγύνης, Ῥεγῆν, ᾠγύγιος* a nesměšovati je s nimi, jak činí G. na str. 142. — *Καυλωνία* nemůže býti rovno s *Ἀύλωνία* (str. 143). Že vyskytají se vedle sebe větové dvojtvary *Σκάμανδρος* a *Κάμανδρος* (srv. *στέγος, τέγος — σκάπειτος, κάπειτος*), není důkazem pro vyskytování se dvojtvarů *Καυλωνία, Ἀύλωνία*. — *Ἀκμάς* jest dle G. (str. 143) z kořene *καμπ* (kam zmizelo *π*?). — *Ἰθάκη, Ἰθάκη* a p. nemohou míti kořen *ἰθ* oslabený v *ιθ* (str. 145), *Σέριφος* nemůže souviseti se *Στέριφος, Στείρος, Στρήνος* (str. 158), ani *Μυκήραι* přímo s *μύειν* (str. 216), ani *Ἐρμιόνη* a *Ἐρμιών* s kořenem *ἔρμ-* nebo *ἄρμ-* (str. 228), ani *Θάσος* s *δασύς* (str. 239), ani *Μαρτίναια, Μίμας* s Mantua a mons (str. 279), ani *Τίρηνς* s *τύρρις*, turris, *τέρεμνον* (str. 289) atd. atd. Mluvíti dnes o kořenu *tan* (v *τέλω*), o koř. *πλε* (m. *πελ*) a pod. jest velikou antiquitou. Kdo ovšem schvaluje takové výklady, jako jsou všecky téměř etymologické výklady Nadrowského, jest arci schopen etymologií tak krkolomných, jako jsou ty, které jsme uvedli ukázkou. Bylo by jich lze uvéstí několikrát tolik.

Díla Grasbergerova třeba tedy užívati s velikou opatrností. Pro nás Čechy plyne z něho aspoň ta útěcha, že má známý náš veliký etymolog také v Německu důstojné soupeře, a to i na universitách.

Josef Král.

Aeschylus Orestie mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig 1888. Cena 6 m.

Xenophons Agesilaos. Für den Schulgebrauch erklärt von O. Güthling. 1888. Cena 1 m. 50 pf.

Oba tyto komentáry, pocházející od mužů povolaných, lze vřele doporučiti. Vykládají díla, k nimž až dosud, aspoň z části, uspokojivých komentářů nebylo a vyhovují tedy potřebě vsutku nalehavé.

Josef Král.

Leben und Sitten der Griechen von Prof. Dr. H. Blümner. In drei Abtheilungen (Wissen der Gegenwart B. 60, 62, 63.) Prag, Tempsky 1887. Cena svazku vkusně vázaného 60 kr.

Proslulý badatel v oboru řeckých starožitností soukromých, jenž před několika lety vydal nové spracování Hermannových soukromých starožitností, podává v těchto třech svazečcích v stručném a jasném přehledu a ve formě velmi působné výsledky nynějšího bádání v tomto nad jiné důležitém odvětví*). Sbírkou, v níž dílo vyšlo, určena jest sice pro širší vzdělané obecnost, proto však nepozbývá významu ani pro odborníka, tvořic jakýsi doplněk k velkému spisu Hermannovu a Blümnerovu.

Jednak jsou tu četné, vhodně zvolené ilustrace, jednak udání nejnovější literatury, ke které spisovatel v dřívější práci své zřetel míti nemohl. Zvláště zdařilé jsou články o oděvu (I. str. 11—90), kdež na základě nových zkoumání W. Helbigových a Fr. Studniczkových mnoho jinak se vykládá, než v starožitnostech Hermannových a příslušných člancích Baumeisterových Denkmäler. Neméně poučná jest stať o divadle (III. str. 45—105), jež taktéž dle nových výzkumů Alb. Müllerových, Arnoldových, Dörpfeldových spracována jest. Každý svazek zakončen jest zevrubným rejstříkem věcným.

Karel Pokorný.

Weltgeschichte der Kunst bis zur Erbauung der Sophienkirche. Von Ludwig von Sybel. Mit 1 Farbtafel und 380 Textbildern. Marburg. N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1888.

Poslední dobu vyšlo v Německu najednou několik knih, jež mají býti úvodem k seznání dějin starověkého umění. Ze všech jest bez odporu kniha svrchu jmenovaná nejzajímavější. Mengovo „Einführung in die antike Kunst“ a Krokerův „Katechismus der Archaeologie“ jsou jen textem k I. dílu Seemannových obrazů k dějinám umění, které však již dlouho nepodávají takový názor o umění starém, jakého pokročilá věda nyní vyžaduje. Za to kniha

---

*) Obsah jednotlivých svazečků jest tento:

I. Abth. Die Tracht. Geburt u. erste Kindheit. Erziehung u. Unter-richt. Eheschliessung u. Frauenleben. 196 str. s 92 vyobr.

II. Abth. Tägliches Leben in u. ausser dem Hause. Mahlzeiten, Trinkgelage u. gesellige Unterhaltungen. Krankheiten u. Ärzte. Tod und Bestattung. Gymnastik. Musik u. Orchestik. Kultus. Str. 184 s 56 vyobr.

III. Abth. Feste und festliche Spiele. Das Theaterwesen. Kriegs-u. Seewesen. Landwirtschaft, Gewerbe u. Handel. Die Sklaven. Str. 190. s 58 vyobr.

Sybelova spojuje obě stránky, textovou i obraznou, v zajímavé celek. Kniha ta není knihou vědeckou. Jest to kniha populární, přístupně psaná, ale zahrnuje v sobě všechny výzkumy vědecké, jež do vydání jejího byly uveřejněny. Přese všechnu popularnost má však kniha Sybelova i silný nádech originality, jak v stránce textové, tak i v stránce ilustrační. Spisovatel nelíčí dějiny umění starého tak, jak se dosud všeobecně psalo, po odstavcích etnograficky rozdělených (nejdříve dějiny umění v Egyptě, pak v Assyrii, Persii, Řecku atd., zkrátka dějiny umění každého národa zvláště), nýbrž spojuje metodu tuto s methodou, jež líčí dějiny umění jakožto celek a jakožto část všeobecné kultury starověké. „Weder Denkmälerbeschreibung noch Künstlergeschichte ist bezweckt“, dí sám spisovatel. Líčiti umění po stránce vývojové jest věci nesnadnou, nesnadnou již proto, že dosaváde stránka ta byla vůbec u všech produktů lidského ducha velice zanedbávána. A jednou z nejtěžších otázek jest zajisté vývoj kultury starověké. Naléztí samostatné prvky kultury u jednotlivých kmenů, naléztí, jak prvky ty se navzájem slučovaly, mísily, podporovaly, jeden druhému podléhaly, zkoumati pak i příčiny celého vývoje, to jest hlavní úlohou této metody. Sybel podává zde jakýsi pokus, pokud se ponze umění starého týká. Pokus ten zdá se svédčiti, že by pro věder k spracování věci té p. spisovatel nedostačoval, ale pro dílo širším kruhům napsané vyhoví.

K této originální stránce textu důstojně řadí se volba ilustrací, a myslím, že v nich zejména leží cena Sybelovy knihy, a sice nejen pro laika, nýbrž i pro toho odborníka, jenž nemůže si zaopatřiti nákladná díla nebo sbírky fotografické, jež dosud jedině tomu vyhovovaly. Převalná část ilustrací jest světlotiskem vzata z fotografií; část z umění řeckého a římského známa jest sice už z podobných reprodukcí v Baumeisterových „Denkmäler des klassischen Alterthums,“ ale část jich, zejména výborně provedené světlotisky památek orientálních dle fotografií Bonfilsových, vidím zde, pokud mi literatura přístupna byla, poprvé.

L. Niederle.

Corpus inscriptionum atticarum. Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum. Voluminis alterius pars tertia. Inscriptiones atticae aetatis quae est inter Euclidis annum et Augusti tempora. Edidit *Ulricus Koehler*. Berlini, Reimer, 1888.

Třetím svazkem II. dílu dokončeno jest veliké nápisové dílo, jehož vydávání njala se v r. 1873 berlínská akademie a kterýmž, pokud se Attiky a Athen týká, starší sbírka Boeckhem založená osvěžena, ba předstížena jest. Když akademie berlínská uznala potřebu, aby nápisy attické zvláště byly vydány, ozývaly se hlasy skeptikův i nazývali podnik předčasným; nenadáli se ovšem, že

patnácte let právě uplynulých podá žeň přebohatou a že počet inskripcí do té chvíle známý téměř zdvojnásobí. Příčina záslužného toho zjevu spočívá ve zvýšené činnosti vědeckých činitelů, řeckou minulostí se zabývajících, již častěji již vzpomenouti bylo referentovi milou povinností. Úpravy svazku tohoto ujal se O. Koehler, do nedávna (1887) prvý sekretář německého archeologického institutu v Athenách, nyní professor university berlínské, epigrafik na slovo vzatý, který s nevšední věcí znalostí a horlivostí všecken úhrn nápisový, po různu uveřejněný, přehlédl a in lapide bedlivě kollacionoval, zejména pokud se týče pochybných textů, známých toliko z Fourmonta a z Pittaka. Svazek právě vydaný věnován jest epigrafickým zůstatkům, které se odnášejí k vnitřnímu životu státu athenského ve starověku. Část pátá celého díla obsahuje v sobě nápisy věnovací, pocity různé, nápisy na podstavcích soch a nápisy umělců; ve příčině tohoto druhu nápisův ovšem opírá se Köhler převahou o E. Löwyho a také celkem přejímá způsob, jímž Löwy jednotlivé nápisy doplňuje. Část pátá drží v sobě celkem 406 nápisů (č. 1154—1620), k čemuž druží se 31 addend. Část šestá obsahuje 20 nápisů, obsahem se odnášejících k nadáním povahy náboženské, kdež však pohřešujeme dvou důležitých nápisů. Jsou to především oba nápisy, které byly objeveny při bourání „Odysseovy bašty“ v Athenách a Lollingem uveřejněny (*Aρχ. Δελτ.* 1888, květ.), odnášející se obsahem svým ku stavbě Erechtheia, a archaický nápis, objevený při překopávání Akropole r. 1888, jenž odnáší se nepochybně ke kultu Atheny Poliady (*Aρχ. Δελτ.* 1888, dub.). Doufejmež, že budou pojaty nápisy tyto do addend. Část sedmá obsahuje 2647 nápisů pohřebních. Sbíрка tato jest zvláště zajímavá, poskytující ve svém seřazení poprvé veškeru látku epigrafickou k poznání společenského a rodinného života athenského. Pro poznání poměrů metoiků získán z ní vzácný materiál, vrhající nové světlo i na obchodní styky i na rozšíření proxenie v krajinách řeckých a ve mnohých barbarských (Maiotis, Pisidia, Foinikia, foinická a hittitská města na Kypru, Egypt atd.).

J. V. Prášek.

Altindische Syntax von B. Delbrück. Halle a. S., Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses. 1888. (Syntaktische Forschungen von B. Delbrück. V. ¹). Str. XXII a 634; c. 15 m.

¹) Jednotlivé svazky tohoto cyklu, jehož vydavateli dle titulu do sv. 3. incl. jsou B. Delbrück a E. Windisch, od sv. 4. D. sám, vyšly s těmito zvláštními nadpisy: I. Der Gebrauch des Conjunctivs und Optativs im Sanskrit und Griechischen (1871); II. Altindische Tempuslehre (1876); III. Die altindische Wortfolge aus dem Çatapathabrähmana dargestellt (1878); IV. Die Grundlagen der griechischen Syntax (1879). Autorem všech spisů je B. Delbrück.

Konečně máme knihu, jakéž nedostatek mimo učence, obírající se filologií staroindickou, zajisté těžce nesl každý, kdo vůbec obírá se jazykozpytnými pracemi na poli jazykův indoevropských¹⁾.

Že zejména potřebám s těmito pracemi spojeným Speijerova Syntax nevyhovuje, řekli jsme již L. F. XIV, 298 n. Bohužel ani Delbrückovo dílo plnou měrou mezery této nevyplňuje; a nepochybují, že najdou se lidé, již knihu tuto odloží i s dosti značným sklamaním. Budou to lidé, jimž nejryzejším, ba jedině ryzím pomníkem duševního žití indického, ne-li v theorii, aspoň v praxi jsou poklady uložené v samhitě Ṛgvedu. Těžiskem práce D-ovy není totiž vylíčení skladby památek mantrových, nýbrž, jak konečně právě u D-a z předu jest očekávati, syntaxis jazyka bráhman. Tato převaha líčení jazyka bráhmanového jeví se mimo ojedinělé partie zvláště vyhrazené jazyku mantrovému, kdekoliv knihu otevřeme: mezi spoustou citátů z bráhman jen jako výminkou objevují se doklady z Ṛksamhity, o ostatních sbírkách mantrových (leđa mimo Atharvavéd) ani nemluvě. A kdežto pro citáty z bráhman v zadu umístěn jest podrobný ukazatel, jehož pomocí kniha D-ova stává se jaksi syntaktickým komentářem při čtení bráhman a sice komentářem velmi podrobným (zejména pro Čat. br.), ukazatele takového pro mantrové texty (mimo mantrové partie TS. MS.) D. nepřidal; sotva pro úsporu místa. Ovšem jest to nedostatek, ježž budoucí práce syntaktické budou muset ještě odčinití, ale jest to nedostatek, s nímž ještě se dovedeme smířiti: skorem tíže bylo by nésti, kdyby byl D. posunul těžisko své práce ve prospěch památek mantrových. Jednak není viděti, od koho bychom vylíčení skladby bráhmanové měli doufati, ne-li od D-a, jednak jazyk bráhman svou syntaktickou ryzostí, vyrovnaností a samorostlostí daleko spíše se hodí za podklad obrazu skladby staroindické, než jazyk mantrový, v němž ryzí jádro syntaktické znamenitě jest porušeno jednak básnickou volností, jednak okolností, že původcové veliké, snad největší části mantrové literatury tvořili v dialektě, jimž sami nemluvíli.

'Altindisch' jmenuje D. jenom jazyk samhit a bráhman — označení, s jakým dobře lze se srovnati; jazyk pozdějších památek indických není v jeho knize respektován. Tak ovšem zůstává věda ještě dlužna vylíčení skladby mladších památek vědských a pak památek epických: pro literaturu vlastně sanskrtskou máme již dílo Speijerovo.

Kniha D-ova má tři hlavní díly: o nesložené větě, o částech věty, o druzích a spojování vět. Roztřídění všeho materiálu vykládaného jest velmi jasné a přehledné, rovněž výklad jednotli-

¹⁾ V Charkově vyšel r. 1883 první svazek staroindické skladby z pera Šerclova, mně bohužel neznámý.

vostí. Nového poučení nalezáme skorem v každém odstavci hojnost a D. prokázal filologii indické i jazykozpytu vůbec dílem svým velikou službu.

Že v jednotlivostech — ani v mezích, jež D. sám si vytkl — není dílo D-ovo posledním kamenem celé budovy, rozumí se při prvním systematickém spracování, jež z největší části ani se nemůže opírat o poněkud bohatší předchozí práce monografické, samo sebou: umístíme-li zde několik poznámek, jak se nám při prvním čtení namanuly, nechceme tím nikterak veliké ceny D-ovy skladby snižovati.

Na str. VI. je rušivá chyba tisku: 'Anwendung der Agglutinationstheorie auf das Verständniss des Veda' je zajisté něco, o čem prof. Ludwigovi nikdy se ani z daleka nesnilo. — S. 30 jako samozřejmo se vykládá, že v 1. a 2. osobách slovesných obsaženo jest osobně zájmeno: theorie dnes valně oťresaná, a konečně ve spise, jenž má vykládati (s úmyslným vyloučením všeho jazykového srovnávání) užívání hotových tvarů, i nemístná. — S. 88 dodej *īcvarō hāsja vittē dēvā arantōh* AB. III. 18, 11. — Místo kapitoly o atrakci, která dle D-a samého atrakcí není¹⁾ (ib.), bylo by bývalo lépe umístiti zde kapitolu o neoznačování syntaktické podřadnosti mezi částmi věty, kam mimo dativů při dativních, ablativů při ablativních infinitivech patří t. zv. *σχημα καθ' ὄλον και μέρος* (n. p. RS. I, 108, 2. 139, 4. 171, 5. V, 29, 7. 32, 5. VI, 29, 2. 62, 6. VIII, 22, 9. 24, 27. X, 77, 6.). Ostatně u instrumentalových absolutiv a způsobových instrumentálů nalézáme i analogickou vazbu instrumentalu subiecti a obiecti: tak *Vivāsvata čakšasā* RS. I, 96, 2. (Sole videndo = Sole vidente); *pācjan manjē mānasā čakšasā tán* X. 130, 6 (zdá se mi, že vidím je viděním myslí == myslí); *jēnēndrō havišā kṛtvī-ābhavad djumni-uttamāh | idām tād akri dēvaḥ* X, 159, 4 = 174, 4. (po kteréhož haviše obětování Indras stal se nejvýše lesklým, to zde bylo obětováno, bohové.)²⁾

¹⁾ Atrakcí není ani, objeví-li se logický praedikát ve stejném pádě s logickým svým podmětem, jako v *ā mēdhjād bhāvitōh* (s. 90), kamž patří i praedikativní instrumental n. p. u *bhavitavja*, nebo u nás praedikativní dativ u *bíti* a p.

²⁾ Sem kladu ostatně i původ genitivu předmětového u slovanskolitevského supina: vazba tato jest stará, a smíme pro ni hledati výklad u vazby, již slovanština již nezná. Jako ve vazbách dativů s infinitivy n. p. *kúpichu* pole pútníkom hřésti jest prvotně 'koupili pole pro poutníky, ku pohřbívání', m. 'ku pohřbívání poutníků', tak i ve vazbě genitivu se supinem (v době jejího vzniku) není označeno, že předmět činnosti, vyslovené supinem, jest v skutku předmětem této činnosti: i děj tento i předmět jeho prvotně se vyslovovaly tak, jakoby mezi sebou ničím neodvislé oba byly přímo odvislé od slovesa hlavního. Vazba 'jdu lovit ryb' původně znamenala 'jdu lovit, [jdu] na ryby': týž genetiv, jež slovanština klade ještě při supině a jenž prvotně byl odvislý přímo od hlavního slovesa, klade litevština u sloves pohybu i bez supina (u p. *ās z ateinū grēlio 'přicházím pro hrábě'*; v Kurschat, § 1388). (Výklad nepodobný. Gb.)

V nauce o pádech zdá se mi nejméně řečeno zbytečným, že D. hledá vždy jednotný význam onoho tvaru jmenného, o němž jedná: i předpokládáme-li, že jednotlivé pády vskutku kdy mívaly základní jednotný význam, což daleko není tak nepochybné, jak D. se patrně domnívá, pro doby jazykové, jež D. líčí, dávno tomu tak není. — RS. V, 2, 7. zajisté je překládati 'i Čunaḥḥēpa přivázaného za 1000 (kusů skotu, abl. ceny) od sloupu jsi odvázal', ne jak činí D. (s. 109); již proto, abychom se vyhnuli enjambementu (srv. ovšem n. p. VI, 1, 1). — První odstavec § 69. zajisté bylo přidati k § 54. (o t. zv. atrakci). — Při nauce o instrumentale (§ 83—95) úplně pohřešuji úkaz, o němž jsem mluvil ve Sbornice prací filol. 196 n., ve výčtu adverbialných instrumentalů bhadrája, běžné v AS. — V nauce o demonstrativech (§ 136 n.) mělo býti vytčeno, že n. p. ajám stává i v praedikatě (n. p. ajám sutáḥ 'tento [= zde jest] lisovaný sům'), že demonstrativum podmětové na rozdíl od jazyků novějších jako v řečtině a v latině v rodě i čísle shoduje se s výrokovým jmenem; jako tād (§ 141), oṭād (§ 289) užívá se adverbialně v bráhmaṇech nesčíslněkrátě i idám (dokladů hojnost poskytují hned první odstavce Čat. br.). — Mimo absolutní lokal a genetiv (216, 217) má pozdější jazyk časem i absolutní instrumental (Speijer § 372); právem za podobnou vazbu má Wenzel (Über den Instrumentalis im Rigveda, Tübingen 1879, s. 27 n.) i vědské rčení indrēna juḡá 'Indra socio, iuvante'; vědským dokladem instrumentalis absoluti je ráthair iva prá bhare vāḡájad-bhiḥ AS. VII, 50, 3 (jako když vozy o závod jedou, obětují [piseň]). — Dle s. 198 nenalezl nikde D. pronominalných adverbíí na -tas v atributivním spojení se substantivem, úkaz v pozdějších dobách zcela běžný. Nepochybným dokladem vědským je mi átaç (= asmat) čid indraḥ sádasō várijaṇ RS. III, 36, 6. (cf. itō 'surān nudatāḍ dūram ōkasaḥ Baudh. čr. s. II, 8); proto bude také hásta á dakṣiṇatrá VI, 18, 9. (srv. D. str. 200) překládati prostě 'do ruky pravé'. — S. 425 uvádí se mezi vzácnými v bráhmaṇech zbytky infinitivových tvarů, běžných v památkách mantrových, také sādḥjāi MS. I, 6, 3 (89, 11): sādḥjāi není přece nic než sáh-tjāi, a tvary na -tjāi nejsou přece v mantru běžny? — Ke s. 428 dodej infinitiv na -tum u vid-: ja ēnaṃ jōktuṃ ča vimōktuṃ ča věda Ait. br. VI, 23, 5.

Josef Zubatý.

Studie z národních písní srbsko-chorvátských. V. Marek. (Pátá zpráva obec. niž. gymnasia v Čáslavi 1888.)

Obsah je rozdělen na tři části. V první (KráleVIC Marko a vily) vypravuje se o různých stycích srbského národního hrdiny s dobrými i zlými vlami, líčí se, jak dobré mu pomáhaly a jak zlé vily šidil a přemáhal. Vypravování prosaické střídá se s ukáz-

kami překladu. V druhé části (Králevic Marko a jeho matka Jevrosima) uvádějí se doklady na to, jak matka rekova se o něho starala, jemu radila, varovala ho, s ním zkoušela strasti i elasti, jím se honosila. V třetí (Králevic Marko a Šarec) líčí se poměr Markův k jeho koni, jejich přátelství, společné osudy a společná smrt. Vypravování i ukázky překladu jsou podány podle vydání Ivana Filipoviče (Králjević Marko u narodnih pëshmah. U Zagrebu 1880). Práce neposkytuje tolik, co slibuje nápis.

E. K.

Rozbor Čechovy Dagmary. Jos. Vlček. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Jičíně 1888.)

Nejdříve jest podán obsah a sice vypravováním i ukázkami. Načrtnutí obsahu je rozděleno podle zpěvu: 1. Hra o nevěstu. 2. Vineta. 3. Svatební dary. 4. Gurre. 5. Danebrog. 6. Mořská žena. 7. Dagmar. V druhé části odpovídá se na otázku, jakou básní je Dagmar, že jest historickým eposem. I vypravuje se historický podklad básně a ukazuje se, jak jej básník zpracoval a zda tak učinil právem i ke zduku básně. V třetí části rozbírá se vnitřní ústrojí a sečlánkování básně, ve čtvrté charaktery osob, v páté formální stránka básně. — Spisovatel pilně prostudoval Čechovu báseň, jeho aesthetický rozbor je podrobný; jest určen pro žáky a má býti jim vzorem, jak si mají počínati při rozboru básní — tomuto úkolu vyhovuje úplně. S úsudkem, že Čechova Dagmar je nejlepším eposem v novější české literatuře, zcela souhlasíme.

E. K.

O písních národních. K. Tieftrunk. (První výroční zpráva c. k. vyš. gymnasia v Žitné ulici v Praze 1888.)

Zásluhou Herderovou dostalo se národním písním významu, který jim po právu náleží. I počaly se sbírat a p. Tieftrunk uvádí sbírky Pračovu, Karadžićovu, Chodakovského, Zaleského, Certeleovu. I v Čechách, kde máme tak krásné písně národní, dlouho si jich nikdo nevěšmal. Konečně zmínil se o nich Hromádka, podnět k jejich sbírání dal hrabě Kolovrat. I bylo vydáno jich několik sbírek. Pan spisovatel uvádí sbírky: České národní písně z r. 1825, sbírky Čelakovského, Kamarytovu, Erbenovy, Sušilovy, Bartošovy, Kollárovy. Dále věnuje několik slov jejich účinku na probouzení vlasteneckých citů a národního vědomí a pak vypočítává jejich působení na naše ptsemnictví. Z básníků Čelakovský, Kamenický, Erben a celá řada jiných básníků v jejich duchu, vědecky se jimi zabývali Čelakovský, Erben, Štúr, Sobotka, Bartoš. Ke konci je zmínka o nápevních písních národních. — Článek páně Tieftrunkův je statí bibliografickou, kterou tu a tam ukázky činí záživnější. O rozbor národních písní o načrtnutí jejich významu pro charakteristiku našeho lidu se pan

spisovatel nepokusil. Bohužel, že bibliografie jeho není úplná; na příklad, o sbírkách, jež pořídila Slavie, není ani zmínky, popobně o sborníku, vydaném maticí slovenskou. Vypsání, jak působily písně na naukovou literaturu, je velmi kusé. Kdo chce úplnou bibliografi českých národních písní, pohádek, pověstí atd., jakož i pojednání o nich, tomu doporučení sluší článek Dr. J. Polívky (Folklorystyka ceska) ve Varšavském časopise Wisła 1888, str. 563 a násl.

E. Kovář.

O duále v češtině. Od *J. Pelikána*. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Hradci Králové 1888).

Celá práce jest rozdělena na pět částí. P. spis. mluví nejprve, v kterých jazycích duál byl a jest a jakým momentem psychickým přivedeni byli národové k tomu duál vůbec vytvořiti. Dual jako číslo množné byl původně prostý, bez číslovky; jakmile se k němu počala připojovati číslovka, dlužno to považovati za prvý stupeň zkázy duálu. Příklady prostého užívání duálu jsou řídké a již ve stčest. na jisté případy omezeny. Jsou to především jména údů tělesných a smyslových orgánů. Pan spis. uvádí příklady ze stčeské literatury. K těmto příkladům prostého duálu náleží i ty nemnohé doklady, kde jest řeč o vůbec známé dvojici jako na př. hrdličátče oně Vít. 22^b, jež Panna Maria k úvodu nesla, anebo kde se mluví o dvou předmětech, již dříve zmíněných. Avšak již tu sesiluje ráda stčest. prostý duál zájmenem ten (str. 5 a 6.)

Daleko větší počet příkladů čísla dvojného nalézáme již vždy ve spojení s číslovkami dva nebo oba. Mezi oběma číslovkami je rozdíl. Číslovka dva označuje buď celek nějaký ze dvou částí složený anebo dva předměty z celé řady předmětů vyňaté; o ba vztahuje se vždy na známé dva předměty (str. 7 a 8). Části větné, které syntakticky náležely k duálu, shodovaly se s ním v čísle (str. 8—13), ale od konce 14. století počínaje vyskytují se vždy hojněji a hojněji příklady, kde se buď z části anebo docela této shody nedbá. To jest důkazem, že smysl pro duál mizel. Na místo dualu nastupuje plural spojený s číslovkou. Ve století XVI a XVII jest dual až na nepatrné odchylky na témž stupni jako nyní, jak tomu svědectví Blahoslavovo, Nudožerinovo a Rosovo nasvědčují (str. 13—17). — Práce ta je přísně vědecká, poučná, každé tvrzení doloženo příslušnými doklady, tak že věru nemáme, co bychom jí vytýkatí mohli. I sloh a jazyk je venkoncem správný; jen na str. 14 kde se praví, že tvary jako o čím a o čích jsou „splynuliny tvarů dvojných a množných“ přáli bychom si místo „splynuliny“ jiného významu. Mohl by tím někdo uveden býti v omyl, že dvojně číslo s množným někdy splývalo! Jsou to tvary analogické.

Jan Kaňka.

K výkladu nejdůležitějších úkonů českého genitivu. Od *Frant. Čapka*. (Výroční zpráva c. k. gymn. ve Vel. Meziříčí. 1888).

První část této práce nalézá se v loňské výroční zprávě téhož gymnasia. Pan spis. za původní význam genitivní vzal pojem odluky a z tohoto prvotního významu odvádí všechny ostatní funkce genitivné. V letošním programu počíná genitivem přivlastňovacím, který zdánlivě nejvíce onomu prvotnímu významu se přičí. Než i v tomto případě děje se podle pana sp. odlučování, ovšem jen v myslí; mluvící chtěje označiti předmět vzdálený „udá, odkud představu čerpal, t. j. jmenuje předmět, od kterého ji odloučil.“ Od genitivu přivlastňovacího přechází pan spis. ke genitivu vlastnosti, časovému, srovnávacímu, látkovému a na konec zápornému. Nelze na tomto místě uvéstí celý pochod myšlenkový a ukazovati, jak panu sp. skutečně všechny jmenované genitivy z pojmu odluky dobře vložiti se dají. Příklady brány jsou z písní národních. Rozprava tato je zajisté výsledek mnohého přemýšlení o syntaktickém významu genitivném, a bylo by naším přáním, aby bedlivého došla povšimnutí a ocenění v kruzích odborných.

J. Kaňka.

Jazykovědecký rozbor Euchologia sinajského.

I. Pravopis a hláskosloví. Napsal *Prokop Lang*. (Zpráva o c. k. real. a vyšším gymnasiu v Příbrami 1888) str. 53.

Jest to velmi pečlivě sestavený rozbor grafiky Euchologia Sinajského vůbec a první podrobná monografie o jmenované památce staroslověnského písemnictví. Současně vyšla monografie o téže památce v programě gymnasia Kolomejského, není nám však na ten čas přístupná. Po krátkém úvodě o památce a o zprávách, které o její publikaci skrze L. Geitlera byly napsány, probírá p. spis. 1. vokalismus a 2. konsonantismus její. Do objasňování příčin jednotlivých jevů hláskoslovných, proč použito písařem Euchologia toho kterého písmene, p. spis. se nepouští. Nejdříve jedná se o užívání *ѣ* a *ѧ* a tu p. spis. více referuje, sděluje jevy jednotlivé, nevysvětluje jich ani nečiní z užívání jistých liter úsudky na mluvu písaře Euchologia. Konstatuje na př., že „píše mnohem častěji *ѣ* za *ѧ* (přes 700 dokladů) než *ѧ* za *ѣ* (asi 260 dokladů),“ nečiní však z toho vývod, že *ѣ* i *ѧ* v mluvě našeho písaře již oněměly aneb že *ѧ* splynulo s *ѣ* v jediný pahlas. Z toho na př., že se píše po palatálních sykavkách obyčejně *ѣ*, můžeme bezpečně souditi, že *ѣ*, *ѧ*, *ѣ*, *ѧ*, *ѣ* zněly již tvrdě, ale odporuje tomu časté užívání praejotovaných samohlásek, hlavně *ju* (též *ѣ* (Δ) m. a) a j. v. str. 45. po těchže hláskách, či máme v tomto posledním viděti tradici písařskou? Příklady na užívání *ѣ* i *ѧ* sestavil p. spis. bohužel dle etymologie, a nedbal, jak bylo žádoucí, na

okolí, ve kterém se nalézá právě ѣ, ѣ, i tím se stalo, že ušlo p. spisovateli, že můžeme u písáře Euchologia konstatovati ještě jednu tradici písářskou: nalézáme totiž velmi často ѣ m. etymolog. ѣ před slabikou s úzkou samohláskou; tak nalézáme psáno **мѣнн-шѣскѣ, вѣдѣти, вѣннѣти**, jak p. spis. uvádí, sem patří zajisté gen. **любаке**, dat. **любьем** a j. i časté **вѣ-**, **вѣз-** ve složeninách, co p. spisovatel podrobněji nevyličil; tak píše se **вѣта, вѣ шнѣ, вѣсѣмь, вѣшьже, вѣ вѣкъ, вѣннѣи, вѣдѣждѣи, вѣземѣ, вѣзѣрѣти, вѣзискати, вѣзлюбѣа, вѣзѣтѣен, вѣзденнѣи, вѣзвестѣи**, ovšem též **вѣздрѣсти, вѣзложѣа**, ano též **носѣли**, 32^a, 37^b, 40^b, 41^b, 44^a a j. Referent nemá ovšem přesný statistický přehled všech dokladů, nemůže tedy určité udati užívání ѣ v těchto případech i poměr toho k užívání ѣ před tvrdými slabikami, nicméně domnívá se, že nelze popřati, že v Euchol. Sin. nalézáme určité sledy zájmového toho pravidla, které nejprve prokázal prof. Jagić v Zogr. ev. Tradici písářskou spatřovati dlužno dále v tom, že stále končí 3. os. sg. i pl. na -ѣ, více ještě v tom, že obyčejné až na několik odchylek instr. sg. kmenů na -o (i -jo) končí na ѣ, taktéž koncovka loc. sg. — Gen. pl. **мыслѣи, дѣрѣи, вѣздѣи, повѣстѣи** stejně dlužno vysvětliti jako nom. (acc.) sg. **вѣслѣи, вѣслѣи** a pod., stejně jako nom. sg. **присмон**. Výklad p. spisovatelův „ѣ se odsouvá a poněvadž by mohly odsutím jeru vzniknouti nelibé skupiny souhlásek, nahrazuje se ѣ samohláskou e“ (str. 19.) není zcela případný, ѣ tu právě nikdy neoněmelo, „neodsulo se“, než nastoupila místo něho plná hláska (srv. srb. gosti, kosti, č. hosti, kosti). — V užívání ѣ m. ѣ i naopak ѣ m. ѣ vidíme počátky procesu hláskoslovného, který nalézáme v plném květu v mladších památkách středobulharských; sem patří i voc. trisavice, připomenutý p. sp-em na str. 24, ale nevysvětlený, za e v slabice bezpřízvučné bývá blh. i, srv. csl. **трасавица**, mlr. **трасавиця**; stejně se vysvětluje přízvukem uvedené na str. 33 tišti srv. cs. **тещѣ**, mlr. **течѣ**, srb. **теći** z **теčĭ**; taktéž **опъваніе** (str. 34), srv. csl. **упованіе**, ač dalo by se vyložiti ještě tím, že písář napsal jen první část ligatury za u (= o + yžica), a druhou zapomněl.

Ve slovech **амѣлѣкѣ** i pod. nezměnilo se na slovanské půdě *g* v *ġ* (gj), než slovanští písáři převzali řecká slova tak, jak Řekové je tehdy vyslovovali (nř. *ji* = γῆ), srv. Slovanský sborník 1883, str. 551. — Nadpis „eufonické n“ na str. 49 rádi byli bychom postrádali; p. spis. vedle výkladu Miklosichova sděluje též jedině zajisté správný výklad *n* ve **вѣсѣмь, вѣннѣи, вѣннѣи** atd. — Na konci promluvil p. spis. ještě o interpunkci a skratkách Eucholog. Sin., sestavil tu jmenovitě všechny skratky, i přišel tím více všem, kteří čísti chtějí stslv. památky, že právě v příručních stslv. grammatikách o tom není pojednáno.

Pojednání prof. Pr. Langa mile překvapuje svou důkladností i pečlivostí, i podává radostné svědectví, že i u nás studium

jazyka i písemnictví Cyrillova nalezá půdy. Vědě pak samé tímto svým rozbořením grafiky Euchologia Sin., první to obšírnější studii o něm nemálo prospěl. Kéž bychom mohli každý rok se setkávati s pracemi takého rázu v našich programech.

J. P.

Ku kvantitě české. Napsal Dr. Jan Máchal. (XIII. výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Německém Brodě na konci školního roku 1888) str. 16.

Vyšetřuje se kvantita při tvoření deminutiv, prvotných a nesložených, koncovkami (ъ-) ѣкъ, (ъ-) ѣко i (ъ-) ѣка. U slovu žen. s dlouhou kmenovou samohláskou dospívá p. spis. k výsledku, že kvantita deminutiv od těchto odvozených souhlasí s kvantitou gen. plur. slov původních; u slov pak s krátkou kmenovou samohláskou dloužila se původně krátká kmenová samohláska jen před jasnými souhláskami, krátkou zůstávala před temnými souhláskami; působením analogie se obě řady smísily, tak že bývá nyní dlouhá samohláska i před temnými, krátká i před jasnými souhláskami. Zajisté přispívalo k tomuto pochodu nejvíce, že jasné souhlásky před temnými nutně přešly v temné: vodka zní vlastně votka a to nejspíše již od té doby, co oněmělo ѣ. P. spis. vyslovuje se též pro náhled, že původně slabika bezprostředně před příponami ѣка, ѣкъ, ѣко byla přízvučná. V češtině však přišel přízvuk na začátek slova, a i první slabika mohla se prodlužovati. — Srovnáme-li kvantitu českou se srbskou, zvláště čakavskou, shledáváme značný rozdíl, často jest v čak. slabika krátká, kde v češtině jest dlouhá, i naopak, na př. hlad, hlas, hrad, duše, svět, strana, řeka: glád, glás, grád, svět (štok. svljet), dūša, rēka, strāna (štok. dūša, strāna, rļjēka, — v čak. mohlo nastati v mladší době ovšem dloužení, jak jest nepopíratelné v dán, lān, māh z dnъ, lъnъ, mъhъ id.), ale též: vrāna, břiza, lřpa, mřha, gřba, jřlo, mřslo itd. Pozoruhodno, že tam, kde v češtině proti dlouhé slabice původního slova jest krátká slabika v odvozeném, jest v čak. krátká slabika v původním slově na př.: stāl — stolek, čak. stōl, stolā, vřl — volek — čak. vřl — volā, hrob — hrobek, čak. grōb — grobā, bob — bobek — bōb — bobā, nos — nosek — nōs — nōsa, stoh — stožek — stōg — stōga, zvon — zvonek — zvōn, zvōna, schod — schodek (schūdek) — shōd, -a, snop — snopek (snūpek) — snōp, -a, plot — plotek (plūtek) — plōt, plōta; bāba — babka, klāda — kladka, krāva — kravka, rāna — ranka, slāma — slamka, trāva — travka, vrāna — vranka, žāba — žabka, žřla — žřlka: čak. bāba, klāda, krāva, rāna, slāma, trāva, vrāna, žāba, žřla. A kde proti krátké slabice původního slova jest dlouhá v deminutivě, nalézáme v čak. v původním slově slabiku dlouhou, na př. mēch, mřsek, svět — svřtek, břeh — břřzek, květ — kvřtek, brav — brāvek, člen — člānek,

dar — dárek, kvas — kvásek, mrak — mráček, sad — sádek, stan — stánek, kus — kousek, brus — brousek, duch — doušek, zub — zoubek, brada — brádka, hlava — hlávka, hřada — hřádka, strana — stránka, řeka — říčka a j. čak.: mēh, svēt, brēg, cvēt, brāsv, člēn (štak. člān), dāv, kvās, mrāk, sād, stān, kūs, brūs, dūb, zūb, brādā, glavā, grēdā, rēkā, stranā, a j. Ovšem nalézáme ale mnohem řídkěji kniha — knížka — knjiġa, hora (hūra) — hūrka — gorā, pluh — ploužek — plūg, vnuk — vnouček — unūk, hřbet — hřbítek — hrbāt — hrptā, māk — máček — māk, rak — ráček — rāk, čas — čásek — čās, i dvūr — dvorek — dvōr, gen. dvōrā, dvōra i dvora, bŭh — bŭžek — bōg, bōga, dŭl — dŭlek — dōl, dōla, brāna — branka štok. brāna, chvāla — chvāka — falā, pīla — pilka — čak. pīlā i pīla a j. Možno-li mezi těmi jery stanoviti uzší spojitost, souditi, že za doby, kdy se začala tvořiti deminutiva, jiná byla kvantita, ukáže podrobné studium. Dialekty československé jsou co do kvantity někdy bližší srb. (i čak.), na př. slov. mor. mak — čak. māk, slov. hrach — čak. grāh, mor. slov. vrana — čak. vrāna, slov. hviezda — čak. gvēzdā a j. Jest pravdě podobno, že v češtině původní dlouhá slabika byla namnoze zkrácená, i naopak původní krátká slabika prodloužena. Tim se nauka o kvantitě při tvoření deminutiv asi poněkud změní.

J. P.

Грузинская рѣчь или начальный курсъ грузинскаго языка для Русскихъ. Napsal *Michail Nasidze*. Tiflis, 1886.

Tato rukověť gruzinského jazyka, vzniklá z takové asi potřeby, z jaké u nás vydávány byly české cvičebnice mluvnické pro žáky německé, určena jest ruskému žáku ve škole gruzinské, kdež ruská vláda uznala vyučování řeči tuzemské jako prospěšné i dětem jiné národnosti, jak spisovatel na počátku své rusky psané předmluvy šířeji vykládá. Vycházeje z přesvědčení, že počátkům cizí řeči spíše se lze naučiti praktickými příklady nežli theoretickými pravidly — Nasidze dovolává se tu Komenského a Herdera —, spisovatel zúmysla zdržel se všelikých grammatických výkladův, omeziv se na nejnutnější vzorce ohebných (sklonných) částek řeči v textu prvního oddílu, jímž ruský žák seznamuje se (od § 9. do 40.) s nejpotřebnější zásobou gruzinských slov, uvedených ve přiměřených dávkách před každým cvičením větným v písmě gruzinském (probraném prvními 8 paragrafy) a překladě ruském. Rozvrh učebné látky v tomto I. oddílu připomíná našeho Komenského světoznámý Orbis pictus: od osobnosti žákovy („já“, gruz. „me“), školy a domova postupuje k ulici, vsi, městu, živočišstvu, rostlinstvu a kovům, až měrami se končí.

V oddíle II., přidaném jaksi za čítanku prvního stupně — vyšší stupeň tvoří samostatná objemnější chrestomatie gruzinská, vyšlá od téhož spisovatele v témž kavkazském nakladatelství Griurova — obsaženy jsou články souvislé, vypravování, básky a básně gruzinské; methodický postup zůstává zde týž, jako v části první, slova gruzinská s výkladem ruským předcházejí, jenom ruské cvičení ku překladu na jazyk gruzinský již se neobjevuje. Pro snazší práci zvláště samoučkům *) připojen jest na konci stručný gruzinsko-ruský slovníček (str. 79—103). Úvodem předeslána jest po 4 písmenech rozdělená gruz. abeceda s příslušným cvičením ve čtení; počíná se od *a* a končí se *h*; písmo gruzinské ve všech třech sourodých tvarech jeví značnou příbuznost s řeckým. Je-li rozdíl mezi písmem tištěným a psaným, kniha Nasidzova nás nepoučuje. Vyjma některá nedopatření, jako předchvacování písmen v předních cvičeních, určených k obeznámení žáka s písmem gruzinským, jest viděti naskrze pečlivou práci zkušeného paedagoga.

Č. Ibl.

Hermes. Zeitschrift für klass. Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert 23. Bandes 2. Heft. Berlin 1888.

M. Kiderlin: *Zu Quintilianus XI.* (str. 161—178). — M. Wellmann: *Dorion* (str. 179—193). — F. Spiro: *Prolog und Epilog in Lykophrons Alexandra* (str. 194—201). Rozbor prologu a epilogu a charakteristika řeči v těchto partiích. Spis. podává výklad příjmení Apollonova *Αεψιδός* ve v. 1454, které pokládá za ethnikon, odvozené od jména ostrova Lepsie (Plin. N. H. 5, 133). Dále vykládá v. 1460 *τὴν φοιβόληπτον χελιδόνα*; ve *φοιβο*-tkví, prý, nejen pojem boha Apollona, nýbrž i pojem *φοιβάω*; slovo *χελιδών* pak znamená, prý, po způsobu tragiků řeč barbará (srv. Aisch. Agam. 1050). Konečné prosbu za Trojské *σφίζων παλαίων Βεβρότων παγκληροίαν* srovnává s Kallimachovým h. *εἰς λυτρά Ἑλλάδος* v. 142, který obsahuje kritiku. — Th. Thalheim: *Der Process Demons gegen Zenothemis* (Demosthenes XXXII.) (str. 202—210). Vykládá se průběh sporu a o poměru auktora k Protovi; na konci poznámky o zákonu v processích obchodních a o paragrafách Demonových. — J. S. van Veen: *Jo. Schraderi in Silium Italicum emendationes et animadversiones adhuc ineditae* (str. 211—218). Poznámky a kritické opravy Schradery z rukopisu knihovny Leydenské (1027, část III a); v závorkách uvádí spis. své poznámky. — F. Blass: *Die griechischen und lateinischen Handschriften im Alten Serail zu Kon-*

*) Ač těmto výslovnost zvláštních zvuků gruzinských, jakými jsou zejména hrdelnice, nijak se neobjasňuje.

stantinopol (str. 219—233). Podává se opis francouzského seznamu 34 řeckých rukopisů s dodatky, pochodícími od bývalého ředitele ottomanského musea dra. Ant. Dethiera (srv. *Litterarische Berichte aus Ungarn*, sv. II. str. 565 nn.), dále popis jiných sedmi řeckých a osmi latinských rukopisů, podaný dílem od Blassa, dílem od dra. Schroedera, konečně seznam rukopisů, které, jak lze dokázati, do nedávna v Cařihradě byly, ale zmizely. — F. Spiro: *Der kyklische Dactylus und die lesbische Lyrik* (str. 234—258). — H. Kühlewein: *Zur Ueberlieferung der Hippokratischen Schrift κατ' ἰηραίων* (str. 259—267). Spis., přihlížeje k vydání Littréovu a Petrequinovu, podává varianty z Marcianu 269, který s Petrequinem značí A¹, a opravy i doplňky rkp. B (cod. Medic. 74, 7). — G. Kaibel: *Scenische Aufführungen in Rhodos* (str. 268—278). — H. Diels: *Atacta* (str. 279—288). Srv. *Hermes* XIII. str. 1 nn. — Týž: *Zum Testament der Epikteta* (str. 289—302). — *Miscellen*. E. Maass: *Linus (Carmen populare 2 Bergk)* (str. 303—306). Srovnává znění písně, zachované schol. II. Σ 570 (Ven. B.), se zněním v Townleyanu a u Eustathia, soudí, že podání v Townleyanu, pro které svědčí i Eustathios, jest poměrně původnější, ježto podává čtyři bezvadné hexametry, a pokládá verše ty na základě Towleyanu a Eustathia za nápis na hrobě Linově v Thebách. — E. Wölfflin: *Die Rettung Scipios am Tessin* (str. 307—310). Dovojuje z Liv. 21, 46, 7, že Caelius Antipater znal pouze versi, že Scipio zachráněn byl ligurským otrokem. To jde i z *Macrobia Sat.* 1, 11, 26, který na tomto místě uvádí příklady o věrnosti otroků a který z Caelia přímo čerpal. *Polybios* 3, 65, 11, kde líčí obšírně bitvu, o této události mlčí a teprve 10, 3, kde vypisuje činy Scipionova syna, podává versi o zachránění Scipionově synem, a to na základě ústního sdělení Laeliova; ale v pramenech o této pověsti nenašel pověsti žádné. Laelius pak zajisté přepíná chválu svého přítele; je-li tedy na zachránění Scipionově synem co pravého, byl účasten činu i otrok ligurský a pozdější tradice a historiografie připsala pak mylně celou zásluhu jen synu Scipionovu. — G. Knaack: *Ἄερός* (str. 311—312). Podává báji neznámého básníka řeckého, zachovanou schol. *Verg. Aen.* I. 394, a sleduje vývoj rozmanitých rysů její. Orla a Ganymeda spojuje již obecné podání (*Eratosth. cat.* p. 144, 156 Rob.). Orel mimo to má důležitý úkol v pověsti o Diovi, dle níž brzo narodí se stejnou dobou jako Zeus a Zeus zvolí si jej za průvodce (schol. *A Hom.* Θ 247, V Ω 293), brzo zvěstuje vítězství Diovo v boji s Giganty, brzo unese novorozeného Dia na Kretu (schol. *Verg. Aen.* na u. m.). Jako ošetřovatel mladého Dia jeví se pak ještě v *Kallimachově* hymnu na Dia a u básničky *Moiry*, jejíž verše zachoval *Asklepiades* z *Myrlee* (*Athen* XI. 491.). V nich praví se zřejmá, že ošetřovatel mladého Dia po jeho vítězství nad Kronem byl na nebe povýšen. Snad právě tyto verše *Mořiny* tanuly na

mysli nejmenovanému onomu básníku, jenže tento z ptáka orla učinil „zeměrodé“ pachole téhož jména; snad byl básník ten mladším vrstevníkem básnířky. — Týž: *Arat und Nikander* (str. 313—314). Vynález synchronismu obou básníků stal se brzo po smrti Nikandrově. Východiskem k řešení otázky o vzniku této pověsti nemůže býti Cicero de or. I. 69, který Nikandrovu báseň nečetl, a slovy 'si constat inter doctos' naznačuje, že následuje tradice. Sr. O. Schneider, Nicandrea str. 1 nn. — J. S. van Veen: *Tulliana* (str. 314—317). — B. Kheil: *Hesychianum* (str. 317—318). — C. Robert: *Zu Hygin* (str. 318—319). — G. Knaack: Berichtigung zu S. 132 (str. 319—320). A. Otto: Berichtigung zu S. 23 (str. 320). J. N.

Revue archéologique. Troisième série. Tome IX. Sešit 4. (Juillet — Août).

Ph. Berger: *Le sarcophage de Tabnith, roi de Sidon* (str. 1—10). Popis sarkofagu původu egyptského, nalezeného Hamdybeyem v Saïdě a náležejícího dle nápisu Tabnithovi, otcí sidonského krále Esmunazara. — Jean Vernaz: *Note sur les fouilles de Carthage 1884—1885* (str. 11—27). Popis zřícenin vododů, kanálů a cisteren karthaginských. — A. Vercoutre: *La nécropole de Sfax et les sépultures en jarres* (str. 23—34). Pohřbívání v nádobách jest původu punského, ale udrželo se přese všechny bouře až do dob křesťanských, do nichž pohřebiště toto náleží. — Hippolyte Bazin: *L'amphithéâtre de Lugdunum* (str. 35—41). Poč. roku 1887 nalezl prof. Lafon v Lyoně ve své zahradě zbytky zdí starého amfiteatru římského. Zříceniny byly ihned odkryty a prozkoumány. — Th. Homolle: *Jomilcas et Jechomelekh* (str. 47—50). V inventářích delského chrámu vyskytuje se často jméno dárce darů „Jomilcas“. Wellhausen transcriboval jméno to na fenické Jechomelekh. Spis. navrhuje tuto transcripci. Karthagiňan onen slul nejspíše správně Iodmilcas a byl po smrti Alexandrově vyslancem punským v Athenách. — Néroutsos Bey: *Inscriptions grecques et latines recueillies dans la ville d'Alexandrie et aux environs* (Pokračování) (str. 61—68). Nápis z předměstí eleusinského a z Nikopole. — Salomon Reinach: *Chronique d'Orient* (str. 69—108).

Sešit 5. (Septembre-October).

M. J. de Vitte: *L'arc triomphale d'Orange* (str. 129—157). V městě tom nalezá se oblouk vítězný, jenž do nedávna byl vztahován na vítězství Mariovo nad Cimbrý a Tentony. Ale jméno Mario, jež se na něm čte, není dativ slova Marius, nýbrž nominativ jména galského, a oblouk sám pochází z doby pozdější; nejspíše byl vystaven po porážce Allobrogů a Averňů. — J. Hamdy: *Mémoire sur une nécropole royale découverte a Saïda* (str.

138—150). Spis. odkryl na jaře roku minulého novou část bohaté nekropole v Saïdē se sarkofagy královskými. — J. Vernaz: *Note sur les fouilles à Carthage 1884—1885* (Pokračování) (str. 151—170). Popisuje se nekropole punská, u Bordž-Džedidu se nalezející, a zříceniny nedaleké stavby, již spis. dle zbytků nápisu tam zachovaného, má za thermy Antoninem vystavené aneb spíše jím restaurované. Jest to táž stavba, kterou ještě líčí co skvostný zámek u Dermeše arabský cestovatel Abu-Obeid-el Bekri. — R. Cagnat: *Note sur l'inscription des thermes de Carthage* (str. 171—179). Doplňuje nápis, v článku předešlém od Vernaze uveřejněný. — A. Vercoffre: *La nécropole de Sfax et les sépultures en jarres* (str. 180—194). Pokračování čl. předešlého. — Néroutsos Bey: *Inscriptions grecques et latines recueillies dans la ville d'Alexandrie et aux environs* (str. 208—216). Nápis z Mandárah a Abukiru. — M. Jacques Guillemaud: *Les inscriptions gauloises* (str. 217—228). Nápis vol-tinský čte spis.: Tetumus | Sexti | dugiava | Sa ∞ adis | tomelecavi | obvallunutinu | a překládá: „Tetumus, fils de Sextus a endigué le torrent de la Cascade après une inondation, qui avait ravagé toute la vallée.“ — Th. Reinach: *La monnaie et le calendrier* (str. 229—234). Podává nový příspěvek k řešení otázky měsíců interkalárních pomocí dát na některých penězích pontských, Arsacských a j.

Sešit 6. (Novembre-Décembre).

A. Héron de Villefosse: *Fragments de la frise du temple de Magnésie du Méandre nouvellement découverts* (str. 257—258). Podává se krátká zpráva o nově nalezených zlomcích vlysu chrámu Artemidina v Magnésii, představujícího výjevy z boje Řeků s Amazonkami. — Léon Heuzey: *La masse d'armes et le chapiteau assyrien* (str. 259—276). V nálezech assyrských přicházelo se často na kameny tvaru kulovitého, nápisy opatřené; spis. vykládá je pravdě podobně za zakončení holí užívaných jak ve válce, tak i symbolicky v kultu náboženském. Nápodobeniny jich vidí pak v sloupích kamenných s hlavicemi kulovitými. — F. P. Revellet: *Notice sur une inscription tumulaire d'une Flaminique du sacerdoce de la déesse Aethucolis découverte à Antibes en 1883* (str. 277—281). Prvé čtení nápisu: „flaminica sacerdos Aethucolis,“ opravuje spis. v lepší: „fl. sacerdotii Aethucolis.“ — Ant. Héron de Villefosse: *Inscriptions provenantes du Maroc et de la Tunisie* (str. 282—294). — M. Jacques Guillemaud: *Les inscriptions gauloises* (str. 300—314). — Hippolyte Bazin: *Un monument géographique romain à Antibes sur l'ancienne voie Aurélienne*. (str. 325—337). Úvaha o nápisu v Antibech nalezeném: „Audi viator, si libet, intus veni; tabula est aena, quae te cuncta perdocet“, spojená se studíí o mapách a itinerariích římských. „Tabula aena“ byl bezpo-

chyby pouhý index dálek cestovních. — P. Monceaux: *Note critique sur la chronologie des oeuvres d'Apulée* (str. 342—349). Spis. uznává jen čtyři data o Apulejovi za jistá; dvě týkají se života, dvě děl jeho literárních; a sice klade vydání Apologie do doby Antoninovy a proconsulátu Cl. Maxima, vydání Metamorfoz do doby pozdější, jistě však již před r. 197. — Salomon Reinach: *Chronique d'Orient* (str. 350—358) má zprávu o cestě Ramsayové do Malé Asie. — Bulletin mensuel de l'académie des inscriptions. — Société nationale des antiquaires de France. — Nouvelles archéologiques et correspondance. — Bibliographie (v každém sešitu).

L. Niederle.

Mittheilungen des kaiserlich deutschen archaologischen Instituts. Athenische Abtheilung. XIII. Bd. I. Heft. C. Schuchhardt: *Die makedonischen Kolonien zwischen Hermos und Kaikos*. Potvrzuje z nápisův a ze zbytkův in situ Droysenovu domněnku o makedonských osadách, mezi řekami Hermem a Kaikem položených, jichž vypočítává a místně určuje patero: Thyateira, Nakrasa, Apollonis, Mostenu a Hyrkamis. Co do původu osad těch pronáší Sch. pravdě podobnou domněnku, že byly založeny prvými králi pergamskými na ochranu hranic proti Syrii a Galatům. — Th. Mommsen: *Relief aus Kula*. Popisuje kámen s nápisem řeckým a reliefem, jenž z okolí amyrrského dodán musei terstskému; dle nápisu úchylného ve mnohých částech od obvyklých pravidel (*Γαίω Γερμανικῆ ἀνοικητοῦ Καίσαρι καθιερώται πᾶς ὁ δημόσιος τόπος*) věnován byl kámen ten buď synu Tiberiovu Germanicovi anebo císaři Gaiu Caesarovi. — C. Humann: *Die Tantalosburg im Sipylos*. Pojem Sipyla neznačí pohoří, nýbrž jediné horský uzel blíž Magnésie, 350 m vysoký, těžce přístupný. Na úbočí jeho jsou četné zbytky lidských obydlí do skály vtesaných a na vrchole téměř nepřístupném ložiště skalní, v němž poznává Humann známý ve starověku trůn Pelopův. — C. Cichorius: *Inschriften aus Lesbos*. Uveřejněno zde 62 zlomků nápisových, posílých namnoze z římských dob a doposud neznámých, jež nalezeny byly v turecké tvrzi mytilenské. — W. Judeich a W. Doerpfeld: *Das Kabirenheiligthum bei Theben*. Výkopy, konanými v posledních měsících r. 1887 a od dubna r. t., zjištěna především poloha slavného thebského Kabeiria a objeveny základy chrámu, jenž skládal se ze trojí stavby, polygonální neboli nejstarší, makedonské a římské. — W. Doerpfeld: *Die Stoa des Eumenes in Athen*. Technické ohledání staviva a přirovnání k Eumenově stoi v Pergamu podaly Doerpfeldovi důvody pádné, že Eumenovou stouo dlužno srovnívati velikou obloukovou stou, která na východě hraničí s Odeiem Herodovým a jest rovnoběžna s Asklepiíem. Slova „ad theatrum“ mezi slovy „Eumeniae“ a „Patrisque“, která Marini vložil

do Vitr. V., 9, 1 dlužno dle toho vypustiti. — **Miscellen.** H. G. Lolling: *Inscript aus Pharsalos*. P. Wolters: *Archaische Inscript aus Boeotien*. Litteratur und Funde. W. D(oerpfeld): Zpráva o výkopicích na Akropoli, u athenského Olympieia, v thebském Kabeirii, v Ikarii a v Mantineii.

J. V. Prášek.

Jahrbuch des kais. deutschen archaeol. Instituts. III. 1888. Heft 2.

C. Robert: *Beiträge zur Erklärung des pergamenischen Telephosfrieses* (str. 87—105) (Pokračování). Dokončuje popis reliefů, mládí Telefovo zobrazujících, a konstruuje rozložení celého pásu na oltáři Zevově v Pergamu. — A. Furtwängler: *Studien über die Gemmen mit Künstlerinschriften* (str. 105—139). Prvé větší pojednání od r. 1859, kdy Brunn vydal své dějiny řeckých umělců. I. část jedná o gemmách musea berlínského. — Em. Löwy: *Schale der Sammlung Faina in Orvieto* (st. 139 až 144). — H. Heydemann: *Zu Berliner Antiken* (str. 144 až 149). Drobné příspěvky k výkladu některých skulptur antických. — Chr. Belger: *Die Verwundung des sterbenden Galliers* (str. 150—152). Podává nové doklady, že známá ona socha představuje bojovníka, umírajícího ranou vedenou rukou cizí, a ne samovraždou, jak loňského roku znovu Overbeck dokazoval. — *Bibliografie.*

Heft 3.

Georg Treu: *Anordnung des Westgiebels am olympischen Zeustempel* (str. 175—188). Dosaváde se mělo Grütnerovo doplnění a srovnání soch ze štítu západního, představujícího boj Lapithů a Kentaurů na svatbě Peirithoové, za úplně správné. Spis., učiniv více pokusů s přemístěním figur v drážďanské sbírce odlitků, navrhuje několik změn, ale zavrhuje komposici Wolterovu, jenž obě stařeny ze štítu vynechává. — G. Loeschke: *Relief aus Messene* (str. 189—193). Relief představující honbu na lva, jest bezpochyby kopií slavného sousoší Lysippova a Leocharova, na památku dobrodružství Alexandrova v Delfech postaveného. — A. Furtwängler: *Studien über die Gemmen mit Künstlerinschriften* (193—224). Pokračování ze sešitu minulého. Část II.: Gemmy z různých sbírek (dle odlitků berlínských). — Ad. Michaelis: *Nochmals die Peleidenreliefs* (str. 225—229). — F. v. Duhn: *Abschiedsdarstellung auf einer campanischen Hydria in Karlsruhe* (str. 229—233). — Otto Kern: *Die Pharmakeutria am Kypseloskasten* (str. 234—236). Na levé straně skříně Kypselovy nalezala se dle popisu Pausaniova skupina 2 žen v moždíři tlakoucích, o níž nebylo dosud podáno určitého výkladu. Spis. má je za Eidu a Adrasteii, dvě bohyně lidského osudu, připravující jedna štěstí, druhá neštěstí člověku (dle orfické Theogonie fr. 109, 110 Abel). — Ad. Michaelis: *Demosthenes*

epibomios (str. 237—242). Relief představující umřajícího Demosthena na Kalaurii. Není však jisto, je-li pravý. — Přírůstky musea britského a berlínského v r. 1887 (243—254). — *Bibliografie.*

L. Niederle.

Ἐφημερίς ἀρχαιολογική, ἐκδομένη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, Περίοδος τρίτη. 1887, III. IV. (Vydána 20. dubna 1888).

St. Kumanudis: *Ἐπιγραφή Ἀττικὴ περὶ οἰκοδομῆς τινοῦ ἐν Ἀθήναις.* Při kopání před athenským Olympieiem nalezena deska, zavírající byzantský hrob a nesoucí na obou svých stranách veliký nápis. Obsahem jsou nařízení o stavbě nějakého domu na ostrově Delu ve II. stol. př. Kr. Nápis jest velmi důležitý pro studium stavitelství profanního ve starověku. — Týž: *Σκύφοι Βοιωτικοὶ δῶο.* Popisuje dva reliefy v Boiotii objevené, které znázorňují scény ze života Ifigeneína. — Cuntas: *Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐρετρίας.* I. Nápis, dle písma poslý z doby kol. r. 300 př. Kr., jenž dotýká se nebezpečenství obci hrozcích a vzpomíná vděčně pomoci spojenců. II. Nález eretrijské obce z konce III. stol. př. Kr., jímž přátelství uzavřela s Antigonem Dosontem. III. Veliký katalog jmen mužů, obsahující 338 řádek, snad seznam občanův eretrijských. — Filios: *Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος.* Uveřejňuje další čtyři nápisy (č. 31—34), v Eleusíně nové shledané a pojednávající o exegesi Eumolpovců při bohoslužbě Demetry a Kory. Zcela zachoval se nápis č. 32, datovaný *ἐπὶ ἱερέας Κλεοκράτειας τῆς Οἰνοφίλου Ἀφιδναίου θυγατρὸς.* — Bendorff: *Πίναξ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.* — Stais: *Ἀρχαῖκόν ἀγάλμα ἐξ Ἀκροπόλεως.* — Studniczka: *Ἀγαλμάτια Ἀθηνῶν ἐκ τῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἀκροπόλεως.* Popis a vyobrazení několika archaických soch Atheniných, které r. 1886 na Akropoli nalezeny byly.

J. V. Prášek.

Verhandlungen des VII. internationalen Orientalisten-Congresses gehalten in Wien im J. 1886. Arische Section. Mit zehn Tafeln. Wien 1888. Alfred Hölder.

R. v. Roth: *Über gewisse Kürzungen des Wortendes im Veda* (1—10). Vyslovuje se tu domněnka, že v památkách poesie vědecké jeví se jakási snaha čistě rhetorická, v jazyce samém a jeho vývoji půdy nemající, neklásti u jednoho slova koncovku zejména pádovou, má-li ji slovo jiné v nejbližším sousedství (na př. *dévē á mártiēšu-á m. devéšu*). R. srovnává s tím německá básnická i zastaralá rčení jako *Herden klein und grosser Thiere*, ba i *Verursach und Verstellung* a p. — P. Hunfalvy: *Der Ursprung des Rumänischen* (11—58). Po krátkém úvodě jazykozpytném zkouší H. možné výklady vzniku rumunštiny a vzájemného poměru historického rumunštiny dacké a makedonské; míněním jeho jest, že obě tyto větve ru-

munštiny mají vznik společný, a sice prý „rumunština vznikla na poloostrově balkánském mezi romanizovanými křesťanskými Thraky a utvářela se pod vlivem v první řadě slovanským, jakož bylo zcela přirozeno za panství slovanského církevního jazyka i písma“ (50). — G. Lignana: *J Nāvagvāḥ e i Daṣagvāḥ del Ṛigveda* (59—68). Navagvové a Dačagvové, bytosti, jež v hymnech vědských vystupují ve spojení s Jamem, indickým bohem a králem říše zemřelých i jako spojenci Indrovi, jsou „zrozeni po 9, 10 měsících“ (po početi), totiž vůbec lidé, kteří po žití zbožném a blahočinném se dostali na onen svět. L. srovnává Navagvy s římskými Novemsides Novensiles (že by tvary [NOV]ESEDE NOVIISIDII dialektických nápisů italských, jež L. uvádí, stály nedostatkem nosovky blíže ind. Nāvagvāḥ než lat. Novemsides, není pravda: nehledě k tomu, že úplný nedostatek nosovky v oněch nápisích jest asi jen grafický, novem- i navajsou zcela stejnorodé střídnice téhož prvotního nevpm, tedy tvary se stanoviska historického úplně identické; ostatně k čemu tak podrobně srovnávat etymologicky jména, jež ve druhé části nemají nic společného). — Dr. J. Thumajan: *Die Geschichte der classisch-armenischen Schriftsprache* (69—77). — Dr. M. Straszewski: *Über die Entwicklung der philosophischen Ideen bei den Indern und Chinesen* (79—93). — Friedrich Müller: *Über Yasna XXXIV, 1—2* (95—100). — R. G. Bhandarkar: *The Rāmānujya and the Bhāgavata or Pāñcharātra systems* (101—110). — C. Bendall: *On a newly discovered form of Indian character* (111—125). — Dr. R. Hoernle: *On the Bakhshālī Manuscript* (127—147). Rukopis tento prachatrný (psán je na březové kůře) a neúplný obsahuje staré (asi z 3—5. století po Kr. pocházející) dílo arithmetické neznámého titulu a spisovatele; jazykem jest zajímavý, jákožto nová ukázka t. zv. gāthového dialektu, jenž (asi ve skutečnosti, ne pouze from the Sanskrit point of view) je vlastně chybným sanskrtem, vzniklým tak, že lidé mluvící vlastně již nějakým dialektem prakrským k účelům literárním užívali sanskrtu, jehož ale dokonale neznali: známé vůbec analogie nalezáme v některých latinských památkách středověku i ve přehojných památkách církevní slovanštiny. — Ch. G. Leland: *The original Gypsies and their language* (149—156). L. tu opakuje zprávu, již podal poprvé na sjezdu florencském r. 1878, jejíž podstatnost by anglická vláda měla vyšetřiti, o Romech čili Domech (neoznačují-li snad obě tato jména téhož kmene, najisto jsou aspoň původem totožna: zvuky ḍ a r se v jazycích indických přecasto střídají), ārijském kmenu, po Indii kočujícím, jenž prý je jádrem, od něhož se cikáni evropští odloučili. Jazykozpytci i kulturnímu historikovi je tu zajímavá zmínka o jazyce „Shelta“, o jehož existenci ví se teprv asi 4 leta: jazyk tento, původem keltský ale různý od známých jazyků keltských, žije posud v Anglii mezi cínaři a z části i mezi tuláky. — G. A. Grierson; *The Me-*

diaeval vernacular Literatur of Hindústán, with special reference To Tul' si Dās (157—210). — Paṇḍit Bhagvanlāl Indrājī: *Two new grants of the Chalukya dynasty* (211—238).

Jos. Zubatý.

Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte und Renaissance-Litteratur. Herausg. v. Dr. Max Koch und Dr. Ludwig Geiger. N. F. 1. Bdes 2. u. 3. Heft. Berlin 1888. Druck u. Verlag von A. Haack.

R. v. Liliencron: *Aus dem Grenzgebiete der Litteratur und Musik* (129—155). Úvahy o novějších spisích, týkajících se vokální hudby ve středověku a na počátku novověku. — G. Ellinger: *Zu den Quellen des Faustbuchs von 1587* (156—181). — K. K. Heuse: *Über das Naturgefühl in alter u. neuer Poesie* (182—191; ku pojednání Biesovu, v. LF. XIV, 312. 313, XV, 71¹⁾). — E. Wolff: *Die Sturm- u. Drang-Komödie u. ihre fremden Vorbilder* (192—220). — Th. Süpfle: *Französische Studien üb. die deutsche Litteratur vor Frau v. Staël* (231—230; od polovice 18. st. počínaje). — J. Bolte: *Zwei Humanistenkomödien aus Italien*. 11. (231—244). — H. v. Wlislöcki: *Zur vergl. Volkslyrik aus Siebenbürgen* (245—254). Překlad neznámých posud písní ze Sedmíhrad a srovnání jich s jinými podobnými. — H. Schnell: *Die Legende von [der Abeesse grosse* (255—229). — A. Biese: *Zur Geschichte des Romantischen* (259—263). Historie slova „romantický“ v různých literaturách a jeho definice. — F. Pfaff: *Zum Wunderhorn* (264). — Následují (265—300) úvahy o nových spisích a drobné zprávy.

I. Bandes 4. Heft (1888). — R. Weissenfels: *Vergleichende Studien zu H. v. Kleist. II.* Kleist und Novalis (301—323; v. LF. XIV, 313). — J. Kohler: *Über den Setnaroman* (324—328). Obsah fantastického egyptského románu z doby Lagidů. — E. Wolff: *Die Sturm- und Drang-Komödie und ihre fremden Vorbilder. II.* (329—347). — J. Baechtold podává příspěvky k životopisu nejstaršího humanisty německého, N. von Wyle (348—350), H. v. Wlislöcki k některým písním novořeckým paralely z prostonárodní poesie uherské a sedmíhradské (351—365), L. Geiger zprávu o *chvalo zpěvu na Paříž* z r. 1514. (366—371), M. Landau několik dokladů známého thematicu o *zvířecích svatbách* (372. 373), W. v. Biedermann zprávu o čínském prameně *Goetheova Elpenora* (373—375), J. Bolte paralely k *dialogu Lollia a Theoderica* (375—376). Na str. 377—395 úvahy o novějších publikacích, na str. 396 několik drobných zpráv.

Jos. Zubatý.

¹⁾ Srv. dále: A. Biese, Die Entwicklung des Naturgefühls im Mittelalter und in der Neuzeit, Leipzig 1887.

O nápisových památkách staroitalských.

Napsal Jos. Zubatý.

(Pokračování.)

II.

Mluví-li se o národech, jazycích nebo památkách *staroitalských*, nikdy nevíme již z předu, v jakém rozsahu tomuto označení máme rozuměti. Brzy, se stanoviska zeměpisného, označuje se za staroitalské vše, co se týče starověku zeměpisného celku, jmenovaného Itálií, brzy, zejména užije-li označení toho jazykozpytec, míní se jenom ony kmeny, jež patří k téže větvi národův indoevropských, jejíž předními repraesentanty jsou Latínové, totiž Italikové v užším smyslu slova. Na stránkách následujících bude naším účelem seznámiti čtenáře se známými nápisovými památkami staroitalskými a dnešním stavem studií, těchto památek se týkajících, v širším, zeměpisném slova toho smyslu: budeme mluvit o památkách všech národů, na půdě italské ve starověku usedlých. Památek tří jazyků dotkneme se při tom jen krátce: totiž nápisů latinských, řeckých a punských. Ne zajisté, že bychom jim upírali důležitost nebo zajímavost, ale proto, že nápisové památky těchto jazyků, pokud nalezeny byly na půdě italské, tvoří jen část (byť i u nápisů latinských nejdůležitější) všeho zachovaného materiálu, a pak že materiál tento, pokud se týče památek latinských i řeckých, jest příliš veliký, aby mohlo býti na skrovném místě, jehož nám možno užití, dle jeho významu o něm promluveno.¹⁾

Ovšem i se stanoviska čistě zeměpisného není jméno *Italie* označením pojmu zcela určitého a přísně omezeného. Ve starověku samém jméno *Italia*, jež samo je řeckou formou domácího

¹⁾ Jenom mimochodem připomínám, že r. 1876 nalezena byla u býv. Praeneste ve hrobě původu patrně foinického (či punského) stříbrná patera práce egyptské s nápisem egyptským (srv. na př. Corpus inscr. Semiticarum, Pars prima, T. I, str. 214), jíž mezi památky italské počítati nelze, jelikož na jisto jen náhodou se dostala na půdu italskou.

*Vitelia (osk. *Vitelio*), jenom znenáhla prostíralo se na území vždy větší (Nissen, *Italische Landeskunde* I, 58 n.): znamenaloť prvotně asi území kmenu jakéhosi, zvaného Vitely (Nissen 62), přičiněním Hellenů stalo se pojmenováním nejprve Itálie jižní, s mocí Říma rozšiřovalo se stále, až od konce 3. st. po Kr. zahrnovalo i alpské provincie, ostrovy, západní Illyrii i část Afriky. Nám bude Itálií asi onen útvar zeměpisný, jež dnes Itálií zoveme: poloostrov apenninský až asi k Alpám, k tomu veliké tři ostrovy u něho (ostrovy menší jsou pro nás úplně bezvýznamny). Ovšem bude nám překročiti severní hranice Itálie potud, pokud památky kmenův, usedlých v severní Itálii, dají se sledovati i ve krajích alpských.

Na tomto území nalezeno bylo od dob, v nichž v Itálii a dále po vzdělané Evropě ožilo studium starověku, až po dnes veliké množství rozmanitých nápisů, tesaných v kámen, rytých v desky kovové, na rozličné předměty (sochy, přilby, nádoby a p.), psaných barvivem i ražených na mincích. Jaké všechny národy nám tu zanechaly památky svého jazyka, ani nelze dnes říci: jeť celá řada nápisů, jimž, upřímně řečeno, dnes nikdo ani dost málo nerozumí, a je zajisté velmi možno, že nápisy, které dle naleziště, písma a povrchního dojmu zdají se býti památkami stejného jazyka, jsou a snad jednou se i objeví různojazyčnými. Nápisy italské jasně se rozpadají ve dvě skupiny. Jednu skupinu tvoří nápisové památky vlastních Italiků, památky staroitalské v užším slova smyslu, jichž územím — nehledě k nápisům latinským, jež stále více a více překračovaly prvotní území latinské — jest Umbrie, střední Itálie a část Itálie jižní. Jen o této skupině nápisů směje říci, že jazyk jejich i obsah jest nám jak tak znám (nápisův latinský ovšem i v této příčině stojí o sobě), ačkoliv i zde záhadného a pochybného jest více, než by se zdálo na první pohled a než často se přiznává. Památky ostatní — vyjma nápisy řecké a punské — jsou posud úplně aneb skoro úplně temny. Patří sem na jihu nápisy řecké a messapijské s památkami punskými na ostrovech, dále památky etruské, a na severu památky t. zv. severoetruského písma, v nichž zejména jsou památky po jazyce posud jen neurčitě rozříděné.

Písmo nápisův italských jest vesměs původu řeckého¹⁾: jest to písmo prvotně foinické (ne-li egyptské), jež však národové italští poznali patrně od osadníků řeckých v podobě oné, jaké nabylo přičiněním Řeků. Ovšem písmo není po celé Itálii jednotné. Mimo snad písmo severoetruské, jehož poměr k ostatním písmům italským i k písmům řeckým jest dosti záhadný, a mimo nápisy messapijské a některé oské, v nichž od pozdějších osadníků řeckých přežato písmo ionské, jest původem písem italských staré písmo chalkidských osadníků (i písmo t. zv. severoetruské konečně

¹⁾ Nepočítaje sem nápisův punských (s písmem foinickým).

asi bude třeba odvozovati z téhož původu). Mimo nápisy severoetruského a ionského písma rozeznávají jest písmo asi dvojího typu (obojí jak řečeno původu chalkidského): písmo etruské, jemuž těsně se blíží písmo oské, a písmo latinské. Tím však naznačili jsme různost písem italských jen v nejhrubších rysech, pomíjejíce rozličných podrobných variací, jichž výkladem už pro nedostatek obrazců a typů nelze nám se obírat; pro první poučení budiž poukázáno na spis: A. Fabretti, *Osservazioni paleografiche e grammaticali*, I, Torino 1874 (*Palaeographische Studien aus dem Ital. übersetzt*, Leipzig 1877).

O době, z níž jednotlivé nápisy pocházejí, z pravidla — mimo některé domněnky — nelze říci nic určitého. Neznámeť z největší části — stále nehledě k nápisům latinským i řeckým — jazyka nápisů tak podrobně, abychom na základě znaků jazykových směli vyslovovati nějaký úsudek, i chronologie písem italských posud velmi nedokonale jest zbudována. Jen dvojitý moment má při nápisech staroitalských jakýsi chronologický význam, ovšem velmi slabý: pokud nápisy tyto jsou samy sebou dokladem, že pocházejí ještě z oněch dob, kdy latinské písmo a latinský jazyk, tento v pravém smyslu slova státní jazyk říše římské, nevytlačily úplně písmo a jazyk domácí. Na nějaké poněkud podrobné a systematické datování nápisův italských bude lze pomýšleti, jestliže kdy vůbec bude možno, teprv až po vykonání rozličných posud nerozluštěných úkolů vědeckých.

Výklad nápisův italských — mimo latinské i řecké — má bojovati s velmi nebezpečnými nesnáze. Lehko si pomyslíti, jak bezbrannou jest věda, stojíc před nápisem, jehož písmo posud jest nerozluštěno, o jehož jazyce ani neví, ke kterému ze známých jazykových kmenů jej má přičísti, a patří-li vůbec k jakému z nich, o jehož obsahu nemá ani tušení. K tomu přistupuje, že valná část nápisů je dosti značně porušena, aniž často lze poznati, jaká a jak veliká asi část písma schází. Konečně mezi nápisy italskými objeveno jest dosti mnoho podvržených z příčin rozličných, nejčastěji ze ziskuchtivosti: byly a jsou snad posud skutečné závody na vyrábění staroitalských památek, a kdo ví, není-li leckterý nápis, na němž učenci důvtip svůj zkoušejí, mechanickým sestavením rozličných znaků, jak falsatoru se namanuly? Dle zprávy v nejnovější době uveřejněné (F. Rühl v *Bezenbergervých Beiträgen*, XIV, 307, 308) jsou prý podvrženy z veliké části nápisy messapijské, jež v posledních letech staly se předmětem učeného bádání a jichž pravost tuším vůbec se uznávala. Jeť věda právě v podobných případech mimo znalost písma a materiálu¹⁾ prosta všelikých pomůcek, jimiž jest jinak vyzbrojena proti úkladům falsatorským. Nesnáze první, neznalosti písma,

¹⁾ Leda že při nápisích na předmětech rozličných přistupuje ještě archaeologie.

dovedla se věda během posledních století skorem úplně zbyti, ač ovšem podnes jsou památky, jichž čtení není posud jisto, ba o nichž ani se neví, je-li je čísti od pravé k levé či naopak: ale ostatní nesnáze věší se stále ještě olověnou tíhou na pokusy rozřešiti nápisy, zejména druhé naší skupiny. Odtud také vysvětlíme si smělost, s jakou někteří učenci podjímají se výkladu nápisů, za časté i nápisů naší skupiny prvé: nahražují nedostatek pomůcek, vědeckou methodou oprávněných, divinací, která přirozenou cestou rozličné učence při výkladu téhož nápisu vede k výsledkům k nevíře od sebe se lišícím. Náš Kollár byl zajisté na bludné cestě, když svou Staroitalii slavjanskou (1853) podnikl slávské tažení na půdu italskou: ale věru památka jeho dochází mimoděk v našich očích znamenitého očištění, vidíme-li, že i dnes podnikají se podobné výpravy dobrodružné, když i ne na území vlastních Italiků, aspoň na území nápisů etruských a severoitalských.

Souborných spisů, jednajících o nápisových památkách italských vůbec, není, jakož při nehotovosti bádání, jimi se obírajícího, jest přirozeno. Ze spisů, obírajících se jednotlivými z památek těch anebo jednotlivými jich skupinami, uvedeme v následujících výkladech aspoň nejdůležitější, pokud nám jsou známy: komu by šlo o podrobnější znalost literatury, najde ji sestavenou v Bursianových Jahresberichte über die Fortschritte der klassischen Alterthumswissenschaft (XI, 118 n., XIX, 22 n., XXVIII, 228 n., XXXII, 364 n., XLIV, 229 n.). Souborné vydání nápisových památek staroitalských, mimo pozdější latinské a řecké, pořídil A. Fabretti (*Corpus inscriptionum Italicarum antiquioris aevi ordine geographico digestum et glossarium Italicum, Aug. Taurinorum 1867*), k němuž vydal tři Supplementy (1872, 1874, 1878); další nálezy, pokud nejsou roztroušeny v rozličných publikacích jiných, obsaženy jsou v A. F. Gammurriniovu Appendice k dílu Fabrettiovu (Firenze 1880), pak v Annali, Bulletini, Monumenti inediti dell' Istituto di Correspondenza archeologica (v Římě). Vele důležitým repertoriem novějších objevů jest mimo to měsíčník vycházející v Římě: *Notizie degli scavi di antichità communicate alla R. Academia dei Lincei per ordine di S. E. il ministro della publica istruzione da F. Fiorelli*. Bádání na poli staroitalském, zejména nápisovém, věnován jest časopis, v neurčitých lhůtách vycházející, *Altitalische Studien, herausgegeben von Dr. Carl Pauli* (Hannover, Hahn'sche Buchh.), jehož v letech 1883—1887 vyšlo pět neobjemných svazků. Týž učenec vydal r. 1885 v Lipsku I. svazek podobných publikací s titulem *Altitalische Forschungen*.

A) O nápisových památkách Italiků.

Kmen Italiků, jedna z větví veliké národové skupiny indoevropské, podle všeho dosti úzce příbuzná s větví keltskou, jest,

jak jsme již řekli, ze kmenů italských (mimo Řeky a Puny) nám nejlépe znám po stránce jazykové. Patřili k němu obyvatelé Umbrie, střední Itálie a části Itálie jižní; mimo to na jisto Mamertini, část jižních Italiků, usedlá v dobách historických v Messaně na Sicílii, a bezpochyby i Sikanové a Sikelové (Sikelové) na téměř ostrově: tito posléze jmenovaní nezanechali sice žádných přímých památek svého jazyka, ale v mluvě Řeků sicilských vyskytají se slova neřecká, podobná latinským (K. O. Müller, *Die Etrusker*, neu bearb. v. W. Deecke I, 3 n., Nissen, Ital. Landeskunde I, 549).¹⁾ Vědomí národní příbuznosti mezi jednotlivými částmi tohoto kmene bylo, jak se zdá, dosti slabé: zejména v dobách pozdější moci a slávy Římané neradi se hlásili ku přemoženým a lesku vnějšího prostým svým bratřím, hledající raději příbuzenství s Helleny. Pro doby starší hlásají ovšem toto příbuzenství aspoň do jakési míry rozličné staré tradice a pověsti. V době starší bránilo vyvinutí vědomí kmenové příbuznosti, že Italikové byli roztrženi v řadu celků od sebe hrubě neodvislých; pak i různost jazyková, která zejména mezi oběma hlavními větvemi, v něž Italikové po jazyku se rozpadají, byla značnější, než mezi jednotlivými řečmi slovanskými.

Repraesentanty obou těchto větví jsou se strany jedné Latínové, se strany druhé Umbrové a Italikové jižní; druhou tuto větev nazývají podle toho také jménem, ne právě plný její rozsah vyslovujícím, umbrosamnitskou. Ostatní kmény střeđoitalské řadí se brzy k jedné, brzy ke druhé z těchto skupin: zda-li i Sikanové a Sikelové (předpokládaje, že vůbec byli Italiky) patřili k jedné z oněch větví, či tvořili-li větev zvláštní, ovšem rozhodnouti nelze. Členové téže z obou větví zejména v dobách starších asi si mohli více nebo méně rozuměti bez velikého namáhání; leda mezi jazykem umberským a oským lze konstatovati rozdíl poněkud větš, způsobený zvláště zvukoslovnými změnami v jazyce umberském silně pokročilými: ale Latin na př. s Paelignem nebo Samnitem zajisté si nerozuměli, vyjma některé zvláště veliké shody jazykové. Vypravuje-li Strabon, že v Římě se provozovaly oské hry, atellany, v dialektě oském (K. O. Müller, *Die Etrusker* I², 16), nesmíme věřiti mu na slovo, aneb aspoň označení dialektu za oský nesmíme rozuměti v pravém smyslu slova. Římanům znamenalo *opicus* i *oscus* (psáno i *obscus*, přichýlením k *obscoenus*) často i totéž, co *rusticus*: vše, co zůstalo ušetřeno vyřícením dle vzorů řeckých (ib. I², 16. 17). Patrně hrály se atellany nějakým dialektem latinským anebo k téže jazykové větvi slušícím, co latina, sice by slově herců nebylo bývalo rozumíno.

¹⁾ Srv. ovšem, čeho o jich původě lze se dobrati po stránce ethnologické, LF. XVI, str. 5.

Území, na němž obývali Italikové, dělí se zeměpisně ve tři části, neoddělené od sebe příliš určitými hranicemi přirozenými. Podle toho i my promluvíme nejprve o památkách Umbrie, pak o památkách Itálie střední, na konec o památkách Italiků jižních.

Památky *umberské* jsou obsahem nejdůležitější ze všech památek literárních, jež zachovaly se nám po národech starověké Itálie, ovšem nehledíme-li ku památkám latinským. Kdežto po jiných národech italských zbyly nám vesměs jen jednotlivé nápisy, z většího dílu i zcela krátké i obsahem nedůležité, máme po Umbrech texty obsažné a souvislé. Mimo několik nápisů drobnějších (devět, z nichž jeden, Bücheler Umbrica, 175 č. 5, je asi galský) a legendy na mincích iguvijských a tuderských zachovalo se nám po nich sedm kovových desk, po nalezišti zvaných obyčejně iguvijskými, eugubijskými. O objevení a prvních osudech těchto desk nemáme dosud plné jistoty: o místě samém, kde nalezeny byly, jsou dvě rozličné zprávy. Dle jedné nalezeny byly jakýmsi rolníkem blíže zřícenin chrámu Juppiterova, stojícího na vrchu opodál města, zvaného od Římanů Iguvium, později Eugubium, nyní Gubbio¹⁾, v bývalé Umbrii; dle zprávy druhé bylo jich nalezištěm jakési divně vyzdobené podzemní sklepení u zřícenin divadla při samém městě. Za rok nálezu se udává rok 1444 po Kr. Ani počet nalezených desk není jistý. Uvádí se listina, dle níž obec gubbijská r. 1456 od dědiců nálezcových odkoupila 'tabulas septem eburneas (sic) variis literis scriptas', s druhé strany vypravuje zase právník A. Concioli, rodák gubbijský, r. 1673, kterak prvotně nalezeno bylo desk devět, z nichž dvě odneseny byly r. 1540 do Benátek 'ut nobilibus eorum temporum antiquariis traderentur interpretandae', odkud již vráceny nebyly. Co je pravda, těžko rozhodnouti; dnes jest desk sedm, vesměs bronzových, jež podnes chovány jsou v Gubbii.

Desky tyto písmem, rozličnou velikostí, obsahem i jazykem skupují se zcela zřetelně ve čtyři skupiny. Patří k sobě desky I—II (dle obvyklého číslování), III—IV, VI—VII, o sobě stojí deska V, jež mimo to i sama obsahuje dvojí text: místa na zadní straně zbývajícího užito bylo totiž později k umístění textu samostatného. Písmo těchto památek jest dvojí: desky I—IV a starší text desky V mají písmo v podstatě etruské, psané směrem od pravé k levé, přípisek desky V a desky VI—VII písmo latinské (kteráž nestejnost písma jeví se i na drobných nápisech umberských). I jazyk jest na deskách ne zcela stejný: i nehledíme-li k rozdílům čistě grafickým, podmíněným hlavně nestejnou boha-

¹⁾ V deskách i na mincích vyskytuje se jen adjektivum *ikuvins*, v mladších deskách *iiovins (což čísti jest asi *ii'ovins*, s palatálnou znělou spirantou za *i*).

tosť písma etruského a latinského, jeví se jazyk desk I—IV o něco starobylejším než jazyk desk ostatních.

V obsahu desk samých jest přirozeně posud mnoho temného a nevysvětleného, i mnoho, o čem mínění jednotlivých učenců podstatně se rozcházejí. Jest to zcela přirozeno: jest tomu teprv několik desetiletí, co kritické studium těchto památek vůbec je možno, a skoro jedinou pomůckou, jež vědě jest pohotově při jich výkladu, jest srovnávání jednotlivých slov se slovy příbuznými v ostatních jazycích italských, pomůcka, jež často nás opouští a často i na scesti zavádí. Nejnovější a nejlepší výklady lze naléztí ve vydáních Bréalové a Büchelerové (v. d.): ovšem jest zejména Büchelerových výkladů užívati s velikou opatrností, jelikož tento učenc ne dosti často věci, jež nejsou a pro nedostatek pozitivních důkazů ani nemohou býti ničím než domněnkami, vyslovuje s úplnou apodiktickou jistotou.

Nejzajímavější částí těchto památek umberských jsou desky I, VI, VII. Desky tyto patří obsahem k sobě: desky VI a VII podávají podrobné vylíčení obřadů, které na desce I vypsány jsou jen v nejhrubších rysech. Jest spornou otázkou, jež ovšem sotva kdy bude rozřešena, zda-li desky VI a VII jsou rozšířeným opisem desky I, či jsou-li obě památky samostatným líčením téže věci, či vzešly-li obě snad z téhož originalu, deska I jakožto výtah, desky VI a VII jakožto věrný opis. Pravdě nejpodobnějším se mi zdá, že pramenem obou jest ústní tradice, jakou ve starověku tak často udržovaly se náboženské předpisy: deska I, písmem a jazykem rozhodně starší, má jen stručné naznačení jednotlivých momentů obřadů (patrně pro úsporu místa i materiálu), desky VI a VII snad vznikly přímo proto, aby i věci v desce I nevyřyté se zachovaly písmem.¹⁾ Ovšem v deskách — jako ve starověkých nápisech, zejména delších, vůbec — jsou i chyby, patrně mechanickým opisováním vzniklé: těžko však si mysliti, že by byl rytec, i byl-li sám knězem, což není pravdě podobno, ryl do kovu z paměti, beze vzoru na př. voskového.

Obřad první 'očistění hory (tvrze)' (I a, b, ř. 1—19; VI a, b, ř. 1—47) počíná se pozorováním ptáků, na desce VI obšírně vyloženým. Pak u slavném průvodu se jde k jednotlivým branám města, kdež konají se oběti různým božstvům, provázené modlitbami, v desce mladší podrobně vypsány, v nichž velmi mnoho se několikrát opakuje, buď beze změny nebo se změnami zcela nepatrnými. Po obřadech u bran následují oběti, jichž místní označení je posud temno, opět s modlitbami podobnými, a *eno ocar pihos fust*²⁾ (tum? arx piata erit). Krátký dodatek předpisuje

¹⁾ S čímž dá se zcela dobře srovnati faktum, že místa, v obojí redakci se opětaující, nejčastěji se opakují ve znění slovném, časem však s odchylkami, tytéž dosti podstatnými.

²⁾ Písmem *ležatým* píšeme zde texty psané písmem latinským, písmem proloženým texty písem jiných (srv. LF. XV, 367).

pak opakování celého obřadu, počínaje s auguriem, stala-li se nějaká chyba.

Druhý obřad má očistiti obyvatelstvo (*poplo/m*). Počátkem jest augurium stejně zařízené, jako při obřadě prvním. Pak se jde k jakési hranici nebo mezníku obce (*terminuo stahituo* = ad terminum stanto), patrně se vším obyvatelstvem. Tam jeden z kněží opakuje třikráte slova: *pis est totar Tarsinater, trifor Tarsinater, Tuscer Naharcer Jabuscer nomner, eetu hesu poplu. nosve ier ehe esu poplu, sopir habe, esme pople portatu ulo pue mers est; fetu uru pirse mers est* = quisquis est civitatis Tadinatis, tribus Tadinatis, Tusci, Narici, Iapydici nominis, ito ex hoc populo. si non iverit ex hoc populo, si quis incola est, huic populo [vectigal] portato illuc ubi lex est; sacrificato id quod lex est [Bréal]). Koná se modlitba za obranu proti cizincům a ochranu obce; pak Iguvijští se musejí seřaditi, a kněží je obcházejí (m. j. nese se kolem rozžatý oheň). Pak jsou zase oběti a modlitby na jiných místech (I, b, 10—45; VI, b, 48—65, VII).

Deska II, rázem celkovým se družící k I, obsahuje předpisy o obřadech jiných, méně slavnostních než ony dva první. Desky III a IV, poryté jen po jedné straně, obsahují text jediný tak, že deska IV je pokračováním desky III: text tento, opět obsahující předpisy o různých obřadech náboženských, jest posud nejméně do podrobností vyjasněn. — O náboženské obřady, v deskách našich vypsané, bylo starati se zvláštnímu sboru kněžskému, zvanému *frater Atiiefiur* (*fratres Atiedii*): této společnosti patrně máme děkovati i za vznik drahocenných těchto památek. Deska V obsahuje některá usnesení sboru o jeho organizaci, její pozdější příspěk pak věnován je hmotným jeho právům i závazkům. V čele sboru byl hodnostář, zvaný *aifertur* (= *lt. adfertor*), mimo něj připomíná se *fratreks* (*fratricus*) a *kvestur* (*quaestor*). Bratři *Atiefiů*, jak z jednoho místa bohužel ne zcela jasného (VII, b) zdá se vyplývati, bylo dvanáct.

Mluva desk umberských jest ovšem velmi prostá, ale jadrná: vzácný to doklad mluvy italské, nepodlehlé posud vzorům řeckým. V jedné věci jeví se forma, zejména na deskách I, VI, VII umělou. nalézáme zde totiž hojně alliterac. Jest to alliterace téhož způsobu, jaká se objevuje i v básních starořímských i v básních pozdějších básníků římských a jakou shledáváme i v básních vědeckých (v. LF. XV, 186): totiž alliterace nikoliv nutná, jako na př. v poesii staro-germanské, ale také ne nahodilá, alliterace, dle možností prováděná, ale beze vši nutnosti. Nejčastější a nejráznější alliterace vyskytá se přirozeně v textech modlitebných (na př. *srv. passus tursitu tremitu, hondu holtu, ninctu nepitu, sonitu savitu, preplotatu previlatuu* v jedné modlitbě VI, b, 60): ale i samy předpisy obřadové vykazují nezfídka alliteraci. Z čehož však nikterak ještě neplyne právo hledati, jak se činívá, v textech umberských saturnie: alliterující formule nalézáme i na př. v starší prose germanské. Srv. co

o této uměle formě staroitalsk vyložil C. Pauli (Altital. Stud. V, 138 n.).

O době, ze které desky pocházejí, určitého nelze říci ničeho. Jaksi asov svědectví nm dvj desky samy svm písmem: nkter jsou psány v době vlivu etruskho¹⁾, jin pozdější v době šířeni vlivu latinského. Mon, že úpadek jazyka domtho pod vlivem latiny prve jest přinou, proč předpisy pro ony dvě důležité slavnte iguvijské zнову tak obšrn byly vypsan. To jest vše, čeho desky samy o svém stí nm dvj se domřlet, a svědectví vnjích jich stí přirozene není. Bréal (str. XXIV jeho vydání), jenž vtinu desk m za kopie starích (domněnka, jž nic nutne nedokazuje), klade dobu vzniku těchto kopií mezi 2. stol. a konec 1. st. př. Kr.

Desky umbersk přirozenou měrou jž dávno upoutaly na se pozornost rozličných badatel: literatura jich výkladu jest jž dosti obšrn. Pokusy starí nemj dnes ovsem hrub ceny, mimo cenu historickou: pouit se lze o nich na p. ze spisu R. Lepsius (De tabulis Eugubinis, 1833) nebo z úvodu vydání Bralova (v. d.). První opravdu rozhodn kroky k rozluštění těchto památek učinili K. O. Müller, R. Lepsius, Chr. Lassen, G. F. Grotenfend: pevn základ pro všechny výklady pozdější položen jest spisem Die Umbrischen Sprachdenkmler. Ein Versuch zur Deutung derselben von S. Th. Aufrecht und A. Kirchhoff (2 sv., Berlin 1849. 1851), jehož výsledky pro pochopení obsahu desk a pro uren poměru jazyka jejich k ostatním jazykům italskm zůstanou rozhodujcm. Další vydání jsou: Die Iguvischen Tafeln nebst den kleineren umbrischen Denkmälern usw. v. E. Huschke (Leipzig 1859), The text of the Iguvine inscriptions, with interlinear Latin translation and notes, by F. W. Newman (London 1868), Les Tables Eugubines, . . . par M. Bréal (Paris 1875),²⁾ konen Umbrica interpretatus est Fr. Bcheler (Bonnae 1883).³⁾ Mimo jmenovan učence obíralo se texty umberskm mnoho jiných, jichž prací, roztroušených v rozličných publikcch a asopisch, zde vytt nelze: že i po všech posavadních pracích desky umbersk budou potřebovat ještě hojne jiných, než budou ve vsem plne srozumiteln, naznačili jsme jž svrchu.

Jazyk desk umberských vylčen je v jednotlivých vydáních, ponaje od Aufrechtova a Kirchhoffova, do podrobn — pokud př nehotovm stavu studií bylo možno — po stránce gramma-

¹⁾ Snd mimo psmo jsou na deskách I, II i krtk výtěžky etrusk: v. Bréal str. XXVII.

²⁾ U tohoto vydání jest také Album pěkných heliogravur, znzor-ujcch nejlepe podobu umberských památek.

³⁾ Drobnější památky umbersk jsou sebrány ve vydání Aufrechtov, Kirchhoffově a Bchelerov.

tické a lexikálně: zmíniti jest se zde i o částech, umberštině věnovaných, ve Schleicherově Compendiu a Brugmannově Grundrissu.

Znameníť počet rozličných nárdků a kmenů nalezáme stěsnán na území poměrně malém, zvaném *Italií střední*, hraničícím na severu s územím Etrusků a Umbrů, na jihu s územím kmenů, zahrnovaných společným pojmenováním Osků. Ovšem tyto kmeny rozličné od dob velmi dávných počínají se skupovati po dobrém i po zlém kolem jediného střediska, pozbývají samostatnosti politické a přirozeným způsobem i národní. Jest zcela pochopitelno, že kmeny tak drobné nemohly se udržeti při stále rostoucím politickém vlivu jediného kmenu, jenž dovedl se časem povznesti za pána světa, tím spíše, že zajisté byly původem, zvyky i jazykem tomuto vítěznému sousedu příbuzny, a to aspoň z části velice příbuzny.

Oním vítězným kmenem jsou obyvatelé Říma a okolí, *Latinové*. Nemůže býti přirozeně našim úkolem vypisovati zde do podrobná nebo i jenom zhruba bohatství nápisové literatury, za kterou děkovati máme Latinům samým i oněm, kteří Latiny se stali: na vylíčení, potřebě i nejnnutnější vystačující, nestačilo by místo, které věnovati chceme památkám všech národův italských. Stačíž zde odkaz na Dr. Em. Hübnera pojednání *Römische Epigraphik* (v Müllerově *Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft*, I, 475—548) a na Haugovy zprávy o pokrocích římské epigrafiky v *Bursianových Jahresberichte* (sv. XXIII, XL, LVI). Že hlavním pramenem latinských nápisů je veliká sbírka *Corpus inscriptionum Latinarum*, vydávaná péčí Berlínské akademie, jest čtenáři známo (vychází v Berlíně od r. 1863); pěkný výbor nápisů nejzajímavějších upravil G. Wilmanns (*Exempla inscriptionum Latinarum in usum praecipue academicum*, 2 sv., Berolini 1873) a E. Schneider (*Dialectorum Italicarum aevi vetustioris exempla selecta*, I, Lipsiae 1886).

Písmo latinských nápisů jest, jako všechna písma italská, původu řeckého, vyvinuvši se z písma, jež do Italie přinesli kolonisté chalkidští. Římané upravili si písmo toto způsobem svěrázným: písmo latinské jest vlastnictvím Latinů, s jichž vlivem a mocí ovšem později šířilo se po Italii i ostatním světě starověku i na úkor jiných písem téhož původu. Latinské písmo jde od levé ku pravé: zachovaly se však i nápisy dva, pokládané za nejstarší latinské, s písmem směru opačného. Jeden jest t. zv. nápis Dvenův čili quirinalský, na nádobce trojdišné kolem vyrytý (Zvet. III, č. 285, kde i literatura), jehož vykladači mezi sebou dosti znamenitě se rozcházejí i čtením i výkladem: kdežto větš jich část vidí v něm nápis votivní, C. Pauli má jej za žertovné posláni milence k rozhněvané dívce. Týž učencem má též písmo

nápisu za etruské, jen v některých rysích latinisující (otázka, již při příbuznosti písma latinského s etruským není lehké rozhodnouti); z příčin jazykových jest jej prohlásiti za starší, než na př. nápisy Scipionův, ovšem předpokládáme-li, že původce jeho nemluvil nějakým odchylným dialektem. Druhý z těchto nápisů, prý ze 6. st. př. Kr. (*Manios med fhefhaked Numasioi* = Manius me fecit Numerio), na zlaté fibule nalezené v hrobě u Praeneste (v. Wochenschrift f. klass. Phil. 1887, 121, 122), je dnes nejstarším latinským nápisem.¹⁾

Latina jistě již v dobách nejstarších nebyla jazykem jednotným, nýbrž měla zajisté rozličné dialekty. Různosti dialektické byly sice záhy zuivellovány ve prospěch státního jazyka římského, nicméně však ve starých nápisích ještě aspoň poněkud se objevují. Tak rázem dialektickým se vyznačují nápisy *pisaurské* (CIL, I, 167—180). Vůbec ani nedovedeme označiti přísné hranice, kde končí se památky latinské a kde počínají se památky jazykův a dialektů s latinou příbuzných; ani v terminologii dnešních badatelů o těchto památkách nenalezneme jednoty: najdeme tutouž památku u jednoho označenou za starolatiniskou, kterou jiný označuje jménem některého zvláštního kmenu.

Které ze kmenů středoitalských jest klásti s Latiny v příbuzenství tak úzké a které považovati jest za samostatnější nebo za příbuznější s jinými kmeny italskými, o tom těžko jest na určito rozhodovati: vyjma Falisky a Paeligny zachovalo se nám po nich vesměs příliš málo památek, zachovaly-li se vůbec jaké. Tuto následují zprávy, které vůbec o památkách podati dovedeme; držím se při tom pořádku zeměpisného.

Po *Picentech*, kmenu, obývajícím na pobřeží jaderském jižně od Umbrů, zbyly asi 4 nápisy, vesměs posud nerozluštěné, jichž i čtení posud není jisto (Zvet. 1—4).²⁾ O výklad jich pokusil se W. Deecke (v Zvetaieffově sbírce IIID, str. 173—174), ale s výsledkem, tuším, aspoň velice pochybným. Na území Picentů nalezena i soška Apollinova s nápisem, jemuž také nikdo nerozumí (aspoň ne opravdu) (Zvet. IIMD, str. 6, 7 = IIID, č. 5). Písmo nápisů těchto jest t. zv. sabellské, neúhledná odrůda onoho písma řeckého, jež v Itálii se nejvíce rozšířilo: psáno od levé ku pravé i *βουστροφηδόν* (Zvet. 3).

¹⁾ Staršími asi památkami jazyka latinského jsou Carmen Arvale, zachované také na nápisě, ale pozdějším, s textem přežalostně skomoleným (srv. C. Pauli, *Altital. Studien* IV, 1—92) a zbytečky Carmen Saliare (srv. Carminis Saliaris reliquiae, ed. C. M. Zander, Lundae, Typis Berlingianis, 1888).

²⁾ Citují v následujících výkladech dle sbírek Zvetaieffových (v. d.) tak, že u nápisů středoitalských číslo první vztahuje se k jeho publikaci nápisů středoitalských, číslo druhé k souboru nápisů jihoitalských vůbec. Skratky, jimiž publikace tyto označujeme, čtenář lehké pochopí.

Sabini, sousedé Picentů na jv., zdá se, že polatinili se velmi záhy a nevyvinuli samostatného písemnictví. Máme z jich území jediný nápis písma latinského, obsahem, jak se zdá, votivní (Zvet. 8 = 10), z něhož o jazyce sabinském nelze hrubě se poučiti.

Poměrně dosti hojně památek nápisových zachovalo se po *Faliscích*, kmenu, jenž nikdy sice neměl významu zvláště samostatného: v nejstarších dobách známých byli Faliskové spojenci mocných Etrusků, od 2. pol. 3. stol. př. Kr. podléhají znenáhla moci římské. Nápisů starší mají písmo v podstatě etruské, mladší písmo latinské: jsou tu i nápisy, se zvláštní abecedou, smíšenou ze znaků etruských i latinských (Zvet. 47—79 = 49—80). Jazykem byli Faliskové Latinům velmi blíže příbuzní: nápisy jejich, pokud neobsahují holá jména vlastní, čtou se téměř jako latinské. Největší část nápisů těchto tvoří nápisy náhrobní, některé jsou votivní (tak Zvet. 68 = 70, 70 = 72). S Falisky, pokud skrovnické zbytky nápisové, obsahující jen jednotlivá písmena a jména vlastní (Zvet. IIMD, str. 65) směji svědčiti, byli úzce příbuzní *Capenates*. — O Faliscích a Kapenských máme zvláštní monografii od W. Deecke: *Die Falisker*, Strassburg, 1888, o níž viz LF. XV, str. 458.

Na jihu od Picena stlilili *Vestini*, národ, jak se zdá, dosti nevzdělaný, obtrající se chovem dobytka. Zachoval se nám v jejich jazyce jediný nápis, psaný písmem latinským (Zvet. 9 = 11, Pauli, *Altit. Stud.* V, 66: *T. Vetio | duno | didet | Herulo | Iovio. brat. | data = T. V. dono dat Herculi Iovio. ex imperio data sunt* [Pauli]): o jich příbuznosti na slabém tomto základě ničeho nelze se domýšleti.

Aequi, sousedé předešlých na jz., byli národ pohorský a nájezdy svými sousedy svoje v Latii doby starší dovedli znamenitě týrati. Byli však od Římanů úplně přemoženi koncem 4. stol. př. Kr. a pozbývali i národní samostatnosti rychle: zbytek jich, jenž nejdéle se dovedl udržeti (v údolí gimelském), zvali Římané posměšně *Aequiculi*, *Aequiculani*. Zvetaiěff má jediný nepochybně pravý nápis od nich pocházející, desku bronzovou, nalezenou v Albě (44 = 46: *Albsi patre = Albensi patri*); psán je písmem latinským. Uvádí se ještě jeden nápis písma latinského (Zvet. 45 = 288) a dva písma oského (Zvet. SIO, 1 = IIID. 289. 290), pocházející z kraje Aequů, na základě jichž pro Aequy konstatována příbuznost s Osky (G. Colucci, *Gli Equi*, I, Firenze 1866); všechny tyto nápisy asi právem považují se za podvrženy (mimo Zvet. l. c. v. Mommsen *CIL*, IX, 683, Nissen l. c. 514 ⁶).

Marrucini, nárudek na pobřeží jaderském jižně od Vestinů, zastoupeni jsou v nápisovém materiálu staroitalském posud jen třemi památkami (Zvet. 5—7 = 7—9). První, psaný *βοστρο-γηδόν*, je posud úplně temný (srv. i Deecke, Zvet. IIID, str.

174). Důležitý je nápis druhý, na desce bronzové rytý písmem latinským: obsahuje, pokud mu je rozuměti, jakési předpisy k obřadu, bohy smiřujícím, a hlásí se jazykem zcela určitě za příbuzného ku památkám umberským (v. na př. *iafc* = lat. *ease*); ovšem byl jazyk marrucinský podle tohoto svědectví zachovalejší než jazyk umberský, zachováváje věrně staré dvojhlasky i záslavné souhlásky. I podle *Alies* (= osk. *Alils*) třetího nápisu bude jazyk tento přičísti asi ke skupině umbersko-samnitské.

Sousedy Marrucinů na jv. jsou *Paeligni*. Nápisů po nich zachovalo se nám několik (Zvet. 10—36 = 12—38) a jsou již i vzorným způsobem spracovány C. Pauliem v V. sv. jeho *Altital. Studien* (1887: *Das sog. Weihgedicht von Corfinium und die Sprache der Paligner*). Mimo jeden nápis starý a těžko čitelný (Zvet. 10 = 12; srv. Deecke, Zvet. III, str. 176) psány jsou písmem latinským (rozmnženým v corfinijském nápise o jeden znak, D přetržené vodorovnou přímkou), a jazyk jejich dle studií Pauliových jest úzce příbuzným s jazykem Osků, jevě se jen býti jedním z jeho dialektů: s jistotou jej přiřkneme větví umbersko-samnitské. Nápisů až na jeden jsou vesměs velmi skrovný (leda ještě nápis č. 33 = 35, zachovaný v opise z originálu neúplného a nyní ztraceného, byl obsažnější). Tím důležitější jest tento jeden, nalezený r. 1877 na místě, kde bývalo Corfinium (11 = 13). Bohužel jest kámen nápisu porušen; schází část nahore, již velikostí nelze a priori určití, i po levé straně; a sice zdá se, že na levé straně schází více než první vykladači jeho mñnili. To ovšem stěžuje znamenitě jeho výklad, jenž by nebyl snadným, ani kdyby nápis byl celý. Jisto jest, že máme před sebou text povahy méně obyčejné: svědčí o tom velmi rázné jeho alliterace (na př. *firata fertlid. praicime perseponas. pritrome pacris* atd.); ale obsah je záhadný, aspoň vykladači jeho znamenitě se rozcházejí. Ani o významě zvláštního písmene nápisu tohoto (v. sh.) není posud jednotného mñnění. Nejobšírněji nápisem se obíral Pauli (v práci jmenované) a doplnil s divinací na jisto obdivu hodnou část na straně scházející: pokud však v doplňování tom nalezl pravdu, nebude lze rozhodnouti snad nikdy. Dle jeho výkladu nápis byl psán alliterující prosou a obsahoval náboženské předpisy; pochází prý z r. 190—180 př. Kr. Bűcheler (a j.), ovšem předpokládáje jen skrovnou ztrátu po levé straně, vložil nápis za votivní a nalezl v něm saturnské verše (které ostatně učenec tento hledá v každém větším nápise italském); posléze se jím obíral R. Thurneysen (*Rhein. Mus. N. F. XLIII, 347*), jenž, neznaje ještě práce Pauliovy, vidí v něm nápis náhrobní. Najisto patří nápis k nejdůležitějším, jež máme po kmenech italských v užším slova smyslu.

Na jv. od předešlých sídlili *Marsi*. Po nich zbylo nápisů, pomálu (Zvet. 37—43 = 39—45): mezi nimi jeden větší, archaickým latinským písmem *βοστροογηδός* v kovu rytý (43 = 45),

nalezený u jezera fucinského. Nápis tento, posud ne ve všem vysvětlený (posléze jednal o něm Deecke, Zvet. III D. str. 178), jest patrně votivní. Ostatní nápisy jsou méně důležité: psány jsou písmem latinským, mimo jeden, potlučený a nepatrný (42 = 44), písma prý oského. Jazykem těchto památek jeví se Marsové býti blízkými příbuznými Latinů (jenom *Aprufclano* 43 = 45 svým vnitroslovným *f* překvapuje): proto také na př. nápis fucinský jmenuje se i starolatinským (Bücheler) nebo marso-latinským (Pauli). Také se zdá, že Marsové se dosti záhy polatinili. Nápisy fucinský pochází snad ze 4. st. př. Kr., nápisy, pozdějším latinským písmem psané, jsou asi značně pozdější.

Hernici, přivtělení koncem 4. stol. př. Kr. úplně k Římu a asi záhy i jazykem pořimanění, nezachovali žádných památek svého jazyka. Rovněž ne *Rutulí*, náhrdek skrovný, stísněný při moři mezi Latiny a Volsky, jehož jméno již v dobách římského království se ztrácí.

Volci, prvotně asi největší národ střeidoitalský, mluvili ještě ve 2. st. př. Kr. svým jazykem, ale zachovala se nám po nich jediná památka (Zvet. 46 = 47, nepočítaje záhadný nápis Zvet. III D. č. 48). Nápis na bronzové desce latinkou (zvláštní je *Q* ve *FAQIA* = lat. *faciat*, patrně znak z dob, kdy se psalo ještě i od pravé k levé, jehož, jak se zdá, užito k označení nějak palatalizovaného *k* před *i*, na rozdíl od *C*, označujícího velární *k*), nalezený ve Velletri (v nápisě samém *Velestrom* = Veliternorum), předpisuje suovetaurilia na očistu jakéhosi provinění proti Declnovi či Decluně (dle Deecke, Zvet. III D, str. 174 za hříšné honění asi v nějakém háji Declunině = Dianině). Jazyk jest rozhodně příslušný ke skupině umbersko-samnitké: má v násloví *p* za lat. *qu* (*pis*); *f* v acc. pl. (*asif*), palatalizování *k* (*FAQIA*), ztráta záslavného *t* (v témže slově), *d* (*estu*), *f* (*se* = *sef, umb. *sif*?) upomíná na zvláštnosti jazyka umberského, jež ovšem mohly se u Volsků zcela lehce i samostatným vývojem jazykovým objeviti. — *Aurunci* nezanechali památek nijakých, ale smíme-li věřiti jich poloze zeměpisné, nelišili se asi jazykem hrubě od Volsků.

Ze které doby jednotlivé z památek střeidoitalských, o kterých jsme se zmínili, pocházejí, nebude snad lze nikdy s určitostí udati. I podoba písma přirozeně může býti v této věci momentem jen málo rozhodujícím: jeť na snadě, že písmo mohlo u jednoho kmenu lehko strnouti v jisté podobě, kdežto u kmenu jiného, čilejšího a osvěty dbalejšího, vyvíjelo se dále. Zcela bez významu musí býti pro skrovnost materiálu jazyková podoba nápisů, a bezvýznamným k datování jest i jejich obsah, jež nikde, pokud vidíme, nemá vztahu k určitým událostem historickým. Po jazykové stránce rozeznávali jsme, pokud bylo lze, kmeny bližící se jazykem větvi latinské, a kmeny, bližící se Umbrům a Samnitům. Údaje nápisových památek v té příčině znamenitě se shodují

se zeměpisnou polohou jednotlivých kmenů, a zajisté budeme smětí se odvážiti nějakého úsudku na základě zeměpisné polohy i u kmenů, jichž jazyk známe z památek málo nebo nic. K větvi *latinské* se druží na jisto Faliskové (s Capenaty) a Marsové: podle polohy zeměpisné bezpochyby sem patří i Aequové (předpokládaje, že ony nápisy, i z jiných příčin podezřelé, nejsou pravý), a snad i Sabini.¹⁾ Ke větvi repraesentované *Umbry* a *Samnity* druží se na jisto jazykem Marrucini, Paeligni a Volsci; podle polohy zeměpisné patrně pak i Picentes, Vestini a Aurunci. Pokračováním druhé této větve na severu jsou dále Umbrové, na jihu kmeny samnitské: tak že, jsou-li naše výklady oprávněny, kmen italský jest rozdělen ve dvě tak, že jedna jeho část obývá v území, na severu omezeném z části Etrusky (ovšem v době historické), na západě mořem, na ostatních pak hranicích kmeny druhé příbuzné větve. O Hernicích a Rutulích netroufáme si vyslovovati domněnku, ke které z obou větví asi patří, ačkoliv faktum, že tak záhy splynuli s Latiny, zdá se svědčiti o úzké s nimi příbuznosti; kam přiřaditi Sikany a Sikuly, kteří snad také jsou členy kmenu italského, nikdo neví.

Vykládati do podrobnosti historii výkladů vypsanych památek střeidoitalských nelze: bylo by nám takorčka se obíratí v té příčině každým z nápisů těchto zvláště. Také toho není třeba, ježto u Zvetaieffa lze u každého nápisu dočísti se podrobného poučení. Souborem pohodlným a nezbytnou pomůckou každému, kdo chce poznati nápisy střeidoitalské (ovšem mimo latinské), jest sbírka *Inscriptiones Italiae mediae dialecticae ad archetyporum et librorum fidem edidit Johannes Zvetaieff, Lipsiae 1884* se svazkem krásných fototypických facsimilí (ib. 1885); sbírka tato opakovaná (bez výkladů, s opravami a doplňky) v publikaci *Inscriptiones Italiae inferioris dialecticae in usum praecipue academicum composuit Johannes Zvetaieff, Mosquae 1886.*²⁾ U obou sbírek jest i úplný glossář; grammatického vylíčení dostalo se jen jazyku památek paeligenských (C. Pauli) a faliských (W. Deecke), ovšem i těm přirozeně velmi kusého. (Pokračování.)

¹⁾ Jméno *Sabini*, *Sabelli* ovšem by zase svědčilo o příbuznosti s jižními Italiky.

²⁾ Sbírky Zvetaieffovy vyšly i s ruskými tituly, na nichž vydavatel píše se Н. Звѣтаевъ; sazbou textu samého tato ruská vydání, pokud vidím, nijak neliší se od vydání nahore jmenovaných, obsahující rovněž výklady a zprávy latinsky psané.

O Tacitově vylíčení povahy Tiberiovy.

Napsal Em. Peroutka.

(Dokončení.)

Dostav se do paláce Augustova, Tiberius přičiněním své matky a divnými běhy v rodině císařské stal se následníkem trůnu. Po smrti M. Agrippy Augustus udělil mu tribunicia potestas (Tac. Ann. III. 56) a tím učinil jej spoluvladařem. Tiberius byl jediným na dvoře Augustově, jenž mohl po něm následovati na trůně. Claudius Marcellus, M. Agrippa, Caius a Lucius Caesarové a Drusus, bratr Tiberiův, již měli býti podporou domu Augustova (Ann. I. 3), zemřeli. Germanicus byl příliš mlád proti Tiberiovi a Agrippa Postumus povahy divoké a neurvalé, jež na trůn nikterak se nehodila. Tiberius však vyznamenání toho zasluhoval (Suet. Tib. 21, Vell. Pater. II. 104, Tac. Ann. I. 4). Byl nadaným, obezřelým a šťastným vojevůdcem (Vell. Pater. II. 105 n.). Válčil s Raety, Vindeliky, Pannóny, Germany (Suet. Tib. 9), Delmaty (Vell. Pater. II. 96). Nebezpečnou vzpouru illyrskou po třileté těžké práci potlačil (Suet. Tib. 16), odvrátiv tím pohromu od jména římského a potupu porážky Varovy zmírnil (Suet. Tib. 17). Tím se stalo, že si naklonil a upoutal Augusta úplně (Suet. Tib. 21, Tac. Ann. I. 3). Když Augustus v Nole zemřel, nebylo nejmenší pochybnosti o tom, kdo bude v čele státu; Tiberius to věděl a senát také. Proto, když Tiberius poprvé do senátu vstoupil, mohlo běžeti jen o formu, kterou by senátu se představil. Dalo se očekávati, že první slovo promluví senát (Srv. Schiller, Gesch. der röm. Kaiserzeit I. Bd. 1. Th., str. 253). Že se s prosbami k Tiberiovi obrátil, bylo jen zdvořilostí. Že by byl Tiberius chtěl opravdu vlády se zřici, o tom není řeči. Trůn mu náležel. Přece však vstupoval na něj s obavou a nejistě. Augustus vybojoval si trůn mečem v ruce, on byl pak prvý, jenž z následníka stal se císařem. Nad to v senátě sedělo několik praetendentů (Tac. Ann. I. 13), a na Rýně stál císařský princ Germanicus v čele osmi legií (Tac. Ann. I. 3). O Germanicově šlechtnosti Tiberius byl asi přesvědčen, ale přece znepokojovala jej myšlenka, jak se zachová vojsko (Dio 57. 3). Odtud snadno uvěřiti, že Tiberius nevystoupil jistě. Nepřátelé pak rozpaků Tiberiových, jak Schiller, str. 253 správně podotýká, využili.

Že v onom sedění senátu mluvil Tiberius o obtížích vlády a nedostatečnosti své, dalo by se pochopiti u každého člověka; jeho povaha skrupulosní a téměř pedantská (srv. Suet. Tib. 71, Dio 57. 15) zvlášť nasvědčuje, že slova svá minil docela upřímně a že jim můžeme dáti plnou věru. Tiberius nemyslel, že trůn mu bude měkkým křeslem. Že byl připraven na práci, ukázal svým ži-

votem. Pracoval neúnavně a myslil si, že by měl pracovati ještě více. Práci chtěl zasloužiti si postavení svého. Věděl, že zřejmě mu nebude nikdo popírati práva na trůn, ale přál si, aby všickni jej pokládali za nejlepšího a nejspůsobilejšího k vládě. V tom vězí veliký rozdíl mezi Caesarem a Augustem a mezi Tiberiem. To byli panovníci rození. Tiberius neměl toho genialního sebevědomí, jaké měl na př. Augustus (srv. Tac. Ann. III. 56), jež by jej bylo učinilo na trůně spokojeným.*) Svědomitého, až úzkostlivého plnění povinností vladařských staří zachovali nám mnohé doklady. Slyšme vypravování Suetonia (Tib. 18): „Za Rýnem ten způsob života zachovával, že sedě na pouhém trávníku pokrmy požíval, často přenocoval beze stanu, rozkazy příštího dne všecky, i bylo-li třeba nějakou náhlou službu přikázati, písemně oznamoval, připojiv napomenutí, aby, v čemkoli by kdo pochybnost měl, jeho a nikoho jiného ve kteroukoli hodinu noční o vysvětlení žádal.“ Srovnati jest také nadšené líčení Velleia Patercula II. 114, jež je arci samý superlativ, ale věcně správné. Tato přísná svědomitost v konání úřadu je nejvýznačnějším a nejvelikolepějším znakem povahy Tiberiovy.***) Tiberius chodíval do každé schůze senátu. Přišel do senátu i tenkrát, když Drusova mrtvola ještě v domě byla (Tac. Ann. IV. 8, Dio 57. 14)***), a hledal útěchy v tom, že ještě těsněji se přivínil ke správě veřejné (Tac. na m. u., Ann. IV. 13: at Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solaciis accipiens ius civium, preces sociorum tractabat). Nemaje dosti na jednáních v senátě, docházel i na souady, aby se přesvědčil, zda spravedlivě se soudí, o čemž již svrchu zmínka se stala (Tac. Ann. I. 75, Suet. Tib. 33), a přátelům svým sám před praetorem pomáhal (Dio 57. 11). Život Tiberiův sám je důkazem toho, že ona slova svá mnil opravdově.

Tiberius nepřijímal nemravných poct, jimiž lichotnický senát při příležitostech vhodných i nevhodných jej zahrnoval. Augustovi božské pocty prokazovati dovolil i nařídil. To bylo podle jeho povahy konservativní, jež šetřila ustanovení Augustových, jako odkazu posvátného (Tac. Ann. IV. 37); sobě ani kolegii kněžských zřizovati nedovolil ani chrámů stavěti (Dio 57. 9, Suet. Tib. 26).

*) Trefně dí Merivale na str. 205 2. sv. něm. překl.: „Tiberius, der in der Geschäftsroutine gründlich getübt war, mochte sich der Aufgabe der Regierung gewachsen glauben, er mochte sich mit rastlosem Fleiße jedem Detail des öffentlichen Dienstes widmen und mit verzweifelter und tapferer Ausdauer gegen seine überwältigenden Sorgen ankämpfen, aber er war von keinem innerlichen Machtbewusstsein beseelt.“

**) Srv. Schiller, str. 251: „Aber in allen diesen schweren Erfahrungen hat Tiberius eines nie vergessen, das echte fürstliche Pflichtgefühl, und wol selten war ein Fürst so durchdrungen wie er von dem Grundsätze, auch nur ein Diener des Staates zu sein.“

***) Merivale, str. 215: „Das Bild antiker Seelenstärke erregte in dem lass und passiv gewordenen Volke .. wol manche Bemerkung, aber nur wenig Bewunderung.“

Když r. 25. vyslanci hispanští žádali, aby směli po příkladě asijských měst postavit i jemu a matce jeho chrám, odmítl to s vnitřním odporem právě tak, jako když v senátě kdosi práce jeho božskými byl nazval a jej oslovil pyšným názvem dominus (Suet. Tib. 27, Tac. Ann. II. 87). Myslím, že Tiberius nepřijal poct těch, nikoliv že by jimi pohrdal, nýbrž protože myslel, že jich nezasluhuje. Přes časté prosby senátu nedopustil, aby zván byl otcem vlasti (Suet. Tib. 26, Dio 57. 8, Tac. Ann. II. 87), skromně namítaje, že ví, že osud lidský je nestálý. Než senát skromnosti a svědomitosti Tiberiové neuvěřil, jako mu nevěřil nikdy. To byla Tiberiova kletba. V řeči, již odpověděl Tiberius legátům hispanským a jež je tak význačná pro jeho povahu, dí (Tac. Ann. IV. 38): „Chci, abyste i vy i budoucí na paměti měli, že smrtelným jsem a že úkol lidský plním. Potomstvo více, než zasluhuji, poctí památku mou, uvěří-li, že hoden jsem byl předků svých, vašeho prospěchu bedliv, vytrvalý v nebezpečích a že jsem se nebál urážek za dobro obecné. To mně bude chrámem v myslech vašich, to' obrazem nejkrásnějším a trvalým: neboť těm, jež z kamene se budují, jestliže soud potomstva v nenávist se obrátí, lidé jako mohylám se vyhybají. Protož občany i bohy prosím, tyto, aby mi až do konce života dali mysl klidnou a znalou božského i lidského práva, ony, aby, až zemru, s chválou a přízní činů a pověstí mé vzpomínali.“ Přání Tiberiovo nevyplnilo se. Neuvěřeno mu, když domluvil, opět. Jedni vykládali slova jeho za skromnost, druhí za nedůvěřivost, třetí za známku ducha nízkého. Tacitus nejspíše uvádí řeči těch, již počínání Tiberiovo posuzovali ut degeneris animi. To byli ti nejhorší. Že Tacitus ani slovem jich nepokáral, zdá se svědčiti, že chtěl, abychom tomu věřili. My bez rozpaků řekneme, že jednání Tiberiovo zasluhovalo chvály a že nesvědčilo o smýšlení nízkém. Vzpomeneme-li si pak, že provincie pod žezlem Tiberiovým byly v kvetoucím stavu, že Tiberius uspořádal finanční poměry říše a že stálý zřetel měl k tomu, aby mravnost obecnou ve všem všudy povznesl, neodepřeme slovům jeho „providus rerum vestrarum eram“ oprávněnosti (srv. Vell. Pater. II. 103, Dio 57. 14. 3, 15. 1, 21. 3).

Svou povahou a poměry soukromými byl Tiberius jedním z nejnešťastnějších lidí. Mládí jeho na dvoře císařském mezi tolika princí, již byli krví Augustovi bližší, nebylo závidění hodno. Aby C. a L. Caesarům nepřekážel, odešel dobrovolně na Rhodus, kde žil jako ve vyhnanství po osm let (Suet. Tib. 10, Vell. Pater. II. 99 a srv. také Tac. Ann. I. 53). Za manželku měl Vipsanii Agrippinu, dceru Agrippovu, s níž žil šťastně a spokojeně (Suet. Tib. 7). Z rozkazu Augustova musil odloučiti se od ní a pojmouti za ženu dceru Augustovu Julii, jež nevázaným životem jen hanu a hoře působila i otcí svému i chotí. Když, jda městem, Tiberius jeden-

kráte z nenadání uzřel svou první ženu, zrakem zvlhlým tak upjaté za ní poblížel, že hleděno pak k tomu, aby nikdy více mu na oči nepřišla (Suet. Tib. 7). Ani poměr jeho k matce nebyl nejlepší. Livia za živobytí Augustova měla vliv na záležitosti veřejné a toho nechtěla se vzdáti ani po smrti jeho (srv. Schiller, str. 295), tím méně, že pověst lidu vyprávěla, že ona Tiberiovi pomohla na trůn (Tac. Ann. I. 7, Suet. Tib. 51, Dio 57. 12). Ačkoli Tiberius byl poslušným synem (Tac. Ann. V. 3) a ačkoli leckdy za chráněnkyně matčiny (zejména za Plancinu, Pisonovu choť, Tac. Ann. III. 17) se exponoval, vlivu na věci veřejné jí neponechal. Tím povstalo napjetí mezi nimi, jež rostlo neustále. Tiberius obmezil styky své s matkou (Suet. Tib. 50), aby se nezdálo, že radami jejími se řídí, a konečně snad také k vůli matce (Dio 57. 12) opustil Řím. Za tři leta, co ještě Livia byla živa, jen jednou navštívil ji na několik hodin, za poslední nemoci pak vůbec matky nespátřil ani na pohřeb nepřišel (Suet. Tib. 51, Tac. Ann. V. 2, Dio 58. 2). V domě svém Tiberius měl dva syny: adoptovaného Germanica po bratru svém Drusovi a vlastního Drusa. Na ty měla přejíti vláda. Dokud Germanicus byl živ, Tiberius věc nechal nerozhodnutu (Tac. Ann. III. 56). Ačkoli Tiberius ničeho neučinil, z čeho by souditi se dalo o nepřátelství osobním, ba ani o nechtu nějaké, poměr jeho ke Germanicovi byl mu příčinou mnohých útrap a největší nenávisti. Pro památku svého otce, populárního prince Drusa (Tac. Ann. I. 33, Vell. Pater. II. 97), jakož i pro své vlastnosti tělesné i duševní Germanicus byl miláčkem všech, kdo ho znali. Začátek vlády Tiberiovy byl také zkouškou pro něj. Vojsko užilo změny na trůně k tomu, aby domohlo se úlev v těžké službě své. Nejprve vzbouřily se legie pannonské, jež Drusus stěží upokojil (Tac. Ann. I. 16—30, Dio 57. 4), pak ze stejných příčin legie germanské. Spůsob, jakým ukrocena byla tato bouře, ukazuje šlechetnou povahu Germanicovu — byl odmítl hodnost císařskou, již mu legie nabízely, s rozhořčením (Tac. Ann. I. 35) —, ale nebudí obdivu. Byloť ustanoveno v poradě vojenské, aby napsán byl jménem Tiberiovým list, v němž požadavkům vojska se vyhovuje (Tac. Ann. I. 36, Dio 57. 5). Prostředek ten byl tím choulostivější, že fikce vyšla na jevo, když dostavili se do tábora poslové senátu z Říma, a že Germanicus byl přinucen ze svých peněz a z peněz přátel vyplatiti legáty Augustovy vojákům. Aby pak rozvášnělé mysli zaměstnal, vtrhl za Rýn na Marsy ničeho netušící (Tac. Ann. I. 50), jež legionáři porubali, sami neztrativše téměř ani muže. Vraždění to rozlítlo sousední kmeny, Bruktery, Tubanty a Usipety. Než i tito byli poraženi, a vojíní spokojeni vítězstvím a vzpoury zapomenuvše (Tac. Ann. I. 51) vrátili se do zimního tábora. Tím obnoveno bylo nepřátelství s Germany (srov. Schiller, str. 261 a n. a proti tomu Mommsen, Römische Geschichte V. 1885, str. 46). Tiberius neschvaloval toho, přece však, referuje v senátě o potlačených

vzpourách, s hojnou chválou o statečnosti Germanicově se zmínil. Než řeč byla prý „magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus credere sentiretur“ (Tac. Ann. I. 52). Poznámka Tacitova je asi docela správná. Ale Tiberiovi není to nikterak k haně. Prozíravý a zkušený vladař posuzoval věc chladně a objektivně. Kdyby však byl Germanica pokáral, bylo by se to teprv přičetlo Tiberiovi za velký hřích. R. 15. Germanicus podnikl výpravu za Rýn s oběma vojsky. Táhl proti Chattům, jichž město Mattium (Tac. Ann. I. 56) spálil, proti Cheruskům, osvobodil Segesta (I. 57) a vedl vojsko své na místo, kde tlely kosti tří legií pod Varem padlých (I. 62). Kostí pohřbeny a Germanicus sám na náhrobek první kus mechu položil. Byl to čin piety k padlým druhům a neměl jiných škodlivých následků, než že rozesmutil myslí vojáků. Tiberius sám nebyl by toho učinil a proto nepochválil za to Germanica. Ale proto asi právem nemůže se říci, že by byl Tiberius býval předpojat proti Germanicovi, jak Tacitus (Ann. I. 62) se domnívá. Když vojsko římské táhlo dále, Arminius vlákal je do zálohy a způsobil mu velkou škodu (Tac. Ann. I. 63). Než větší nebezpečí čekalo na Germanica na cestě zpáteční. Germanicus sám se dvěma legiemi vracel se po moři; dvě vedl po břehu P. Vitellius, a tyto legie dostaly se po velikých útrapách, způsobených podzimními bouřemi, k Veseře. Nebýti pak výtečného a chladnokrevného Caeciny, ostatní čtyři legie byl by stihl týž osud jako Vara (Tac. Ann. I. 63—68, Schiller, str. 264, Mommsen, str. 47). Akce proti Germanii počatá neměla úspěchu valného. R. 16. pokračováno ve výbojích. Germanicus s 1000 lodí vypraviv se (Tac. Ann. II. 6 a n.) pronikl za Vesperu a svedl s Germany dvě veliké bitvy; v nichž Římané stali se vítězi po krvavých bojích. Na pochodu zpátečním zastihly loďstvo opět podzimní bouře a pohltily velikou část materiálu válečného i lidí (Tac. Ann. II. 23, 24). Po bojích svých r. 16. Germanicus vztýčil trofej s hrdým nápisem: *debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monumenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse* (Tac. Ann. II. 22). Že však úspěchy ty nebyly trvalé, ukázala budoucnost. Tiberius, jenž sám devětkrát od Augusta byl poslán do Germanie, vzdal se myšlenky přeložití hranici říše z Rýna k Labi právě jako Augustus (Tac. Ann. I. 11 a Mommsen, Röm. Gesch. V. 50 a nn.), protože věděl, že to přesahuje jeho sly. Proto a protože rozuměl ze zkušenosti ceně vítězství Germanicových, oprel se žádosti Germanicově, jenž prosil ještě o rok, aby dokončil podmanění Germanie, a odvolal jej. V listě svém ke Germanicovi pravil, třeba-li ještě války, aby ponechal Drusovi látky ke slávě, jenž nemůže prý jinde, než v Germanii, zasloužit si titulu imperatorského. Ten důvod můžeme pokládati za fikci, protože od té doby velitelství na Rýně bylo rozděleno, ale v odvolání Germanicově není třeba viděti závist (jako u Tacita Ann. II. 26), nýbrž jen zřetel politický. Vefejně mínění soudilo o tom zase jinak. R. 17. po Kr. Germanicus slavil triumf s ve-

likou slávou a za jáсотu lidu (Tac. Ann. II. 41). Tiberius dal jménem Germanicovým lidu peníze a sebe kollegou konsulátu jeho jmenoval. Než víry nedošel, že by upřímně smýšlel s Germanicem. V té době zemřel Antiochus, král kommagenský, a Philopator, král cilický. Lid se rozštěpil na dvě strany, z nichž jedna chtěla vládu římskou, druhá domácí. Provincie Syrie a Iudaea žádaly za zmenšení tributu, a v Armenii také bylo potřebí pomoci římské. Tiberius v senátě pravil, že jen moudrost Germanicova dovede rozřešiti těžkou otázku tu, a poslal jej s rozsáhlým impériem na východ (Tac. Ann. II. 43). Možná, že Tiberiovi bylo volněji, když oba synové jeho z Říma byli vzdáleni (Tac. Ann. II. 44). Ale slova Tacitova (Ann. II. 5) „ut Germanicum novis provinciis impositum dolo simul et casibus obiectaret“ tlumočí nepřiznivě smýšlení lidu římského, nikoliv úmysl Tiberiův. Tenkráté právě byl správcem Syrie Creticus Silanus, jehož dcera s nejstarším synem Germanicovým byla zasnoubena. Když Germanicus na východ se ubíral, Tiberius tohoto muže odvolal a poslal na jeho místo hrdého Cn. Pisona. To nestalo se ovšem náhodou. Tiberius učinil to asi proto, aby odňal Germanicovi možnost k libovolným operacím vojenským (srv. Schiller, str. 272). Domníval se, že Cn. Piso, jenž stěží jemu samému ustupoval a za ženu měl urozenou a bohatou Plancinu, ctížádostivou přítelkyni Liviiu (Ann. II. 43), by se snadno Germanicovi nepodvolil a ho nepodporoval. Piso však nerozuměl úkolu svému. Myslíl, že snad Tiberius s nepřátelským úmyslem proti Germanicovi jej posílá, a urychlil tím svou záhubu. Germanicus zemřel r. 18. v Antiochii po krátké nemoci, jak sám se domníval a všickni přátelé jeho, byv otráven Plancinou a Pisonem. Germanicus na nějaké účastenství Tiberiovo ani nepomyslíl (srv. Tac. Ann. II. 71 a n.) — a to svědčí ve prospěch Tiberiův —, ale lid neuvěřil, že by císař v té věci byl čistých rukou, ani tehdy, když se dokázalo, že Germanicus jedem nezemřel. Naopak, sympatie, jaké se těšil Germanicus, zvětšila se a přešla na jeho rodinu tou měrou, jakou padla nenávist na Tiberia. Lid byl přesvědčen, že Tiberius radost svou ze smrti Germanicovy špatně tají (Tac. Ann. III. 2) a že jen proto se neukázal při pohřbu ani on ani Livia, aby se nepoznala faleš jejich. Všickni odpůrci Tacitovi se tážou právem, pravdě-li podobno, aby takový mistr v přetvařování nebyl dovedl na krátkou dobu ukrýti radost svou. Příčina byla asi jiná. Tiberiovi se přičilo vůbec, aby ukazoval city své, a proto neobjevil se před lidem. Ani matka Germanicova nebyla na pohřbu. Bezpochyby byla nemocna (Ann. III. 3). Tacitus myslí, že nesměla účastniti se průvodu, aby její nepřítomnost omluvila obecenstvu nepřítomnost Tiberiovu a Liviiu. Ale Antonia žila s Tiberiem v nejlepší shodě a podle zprávy Josefa Flavia A. I. I. 18, 6, 6 zachránila mu život a trůn, upozornivši ho na pikle Sejanovy. To zdá se svědčiti proti tomu, že proti vůli své by byla bývala zdržena.

Smrtí Germanicovou Tiberius byl zbaven nemilých rozpaků,

jak upravití pro budoucnost poměr mezi Drusem a Germanicem — a potud připadla mu snad smrt Germanicova vhod (Tac. Ann. IV. 1), jako každému jinému na jeho místě —, ale když při processu Pisonové mluvil v senátě o bolesti své nad smrtí Germanicovou, byla slova jeho docela pravdivá. Že bolestně dojímalý jej upřílišené projevy bolu nad smrtí Germanicovou a nadšením pro Agrippinu, když lid ji nazýval spásou a okrasou vlasti (Tac. Ann. III. 4), bylo přirozené. Tiberius viděl v tom, jaké děje se mu bezpráví. Přes to jednání jeho bylo docela loyální. Nestavěl se v cestu zármutku obecnému; když však již smutek trval na čtvrtý měsíc (Tac. Ann. III. 6), Tiberius ediktem napomenul lid, aby konal slavnost Megalesií. Slova ediktu toho jsou laskavá, krásná a moudrá, a že pravdivě míněna jsou, Tiberius tím ukázal, že sám při smrti vlastního syna Drusa dal příklad největší duševní síly. Podobně zdá se celé další chování jeho při processu Pisonové býti korektní. Tacitus, zmiňuje se o krásné jeho řeči, praví: „orationem habuit meditato temperamento“ (Tac. Ann. III. 12). To nezdá se býti benevolentní. Tiberius poznal, že pře bude rozsáhlá (Ann. III. 10) a jeho postavení choulostivé. Proto bylo potřebí, aby si rozmyslil, co bude mluvití, a aby zůstal objektivním. Když v senátě učiněn nerozumný návrh, aby Germanicovi bylo přiznáno čestné místo mezi řečníky a aby označeno bylo zlatou deskou větší všech, Tiberius hlasoval, aby poctěn byl deskou té velikosti, jakou jiní řečníci mají (Tac. Ann. II. 83), a ukázal tím touž mužnou opravdovost, lichocením zhrdající, jako když nepřijímal poct ani pro sebe ani pro matku (Dio 57. 12) ani pro syna svého Drusa (Ann. III. 59).

Po smrti Germanicové teprv těžké útrapy dolehly na Tiberia. Nepříznivý osud dal mu za rádce a přítele Aelia Sejana, velitele praetorianů, muže povahy ctižádostivé, ale na nejvýš podlé (krásná charakteristika u Tac. Ann. IV. 1; srv. Vell. Pater. II. 127 a 128, Dio 57. 19 a nn.). Tiberius, jenž proti celému světu byl nedůvěřivým, tomuto člověku důvěřoval slepě. Cílem Sejanovým byla vláda. Aby té došel, neštítal se ničeho (Dio 58. 3, 8). Dokud Drusus a synové Germanicovi byli živi, byl cíl ten před ním nesmírně daleko. Prudký, ale dobrosrdečný Drusus nenáviděl podlého Sejana z celé duše. Když kdysi polevil svému hněvu tím, že Sejanovi vyfal políček, osud jeho byl rozhodnut. Sejanus vybral si k pomstě cestu nejhorší: svedl napřed ženu jeho a potom, slibuje jí manželství a trůn, přiměl ji k tomu, že podala Drusovi jed. Tiberius myslil, že syn jeho zahynul nestřídmostí svou. Po osmi letech zapuzená manželka Sejanova Apicata tajemství smrti Drusovy vyzradila, a výsledkem Eudema a Lygda, sluhů Drusových, zločin Sejanův a Lívillin potvrzen. Tacitus přece uvádí pověst, jež vyprávěla, že Tiberius přinutil Drusa, aby se otrávil, a konstatuje z tohoto příkladu, jak ohavné věci o Tiberiovi se rozšiřovaly (Ann. IV. 11). To čtenáře naplňuje radostí, ale proto

měl býti Tacitus ke tradici ještě opatrnější. *) Sejanus šval, jako dřívě, i nyní prudkou a vášnivou Agrippinu (Tac. Ann. III. 1, IV. 12, IV. 52, 53) proti Tiberiovi a Tiberia proti ní i proti synům jejím Drusovi a Neronovi. Když pak konečně r. 31. spiknutí Sejanovo a celá řada zločinů jeho na jevo přišla, Sejana stihl ovšem zasloužený trest. Ale Tiberia stihlo neštěstí větší: ztratil víru v lidstvo. Že zanevřel na Řím a že se stal ukrutným, snadno se dá pochopiti.

Římu po té době nastaly smutné časy, smutnější než dřívě. „Maestae urbis res“ praví Tacitus na místě jednom a „pavor internus occupaverat animos“ na místě jiném, užívaje pravých výrazů. Zasmušilý, na lidstvo nevražící císař a delatorové, již měli nyní plné ruce práce a znepokojovali domy šlechticů a paláce jich naplňovali strachem a nejistotou (Tac. Ann. IV. 68), tlumili obecnou veselost veřejného života více, než kdyby Řím byl býval ohrožen nepřitelem vnějším a hladem.

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scripsit Eduardus Svoboda.

V. 4. 'itaque indignandum omnibus, indolendum est audere quosdam et hoc studiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum ac maiestate decernere, de qua tot omnibus saeculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa philosophia deliberat.'

Dombart (cf. append. edit. p. 124) particulam consecutivam 'itaque' in dubium vocat, quod Caecilius petulanter in Christianos invehatur. qua de causa particulam adversativam 'atque' vel 'id vero' proposuit. sed particula 'itaque', cum conclusionem ex verbis supra (§ 2) dictis 'omnia in rebus humanis dubia .. magisque verisimilia quam vera' iustam inducat, firmissime stat neque ullo modo vexanda est. voce 'maiestate' sola significari 'numen' acute perspexit Dombart in partem vocans l. l. Iordanem 36 med.: 'nullum bellum dixerim grave, nisi quod causa debilitat, cum nil triste pavet, cui maiestas arriserit,' Commodianum Instr. 1. 17, 17: 'maiestas

*) Schiller myslí, že Livilla byla ctižádostí svou svedena ke zločinu. Nenašel jsem dokladu toho. Správnější je asi, co Tacitus (Ann. IV. 3) vypráví. Drusus byl poněkud nevázaně živ (Suet. Tib. 52, Dio 57. 13). Sejanus simuloval náruživou lásku Liville a tím ji svedl; když pak k jednomu zločinu se odhodlala, k druhému a třetímu dala se snadno svésti. Vždyť jako žena Drusova po smrti Germanicové byla by jistěji trůnu se dočkala, než jsouc spojenkyňi Sejanovou.

locuta est', Apol. 463: 'tunc sic et ipsa maiestas, cum esset in carne, profitetur ipse quis esset'. nihil igitur addendum est, neque 'dei', quod supplet Chr. Wirth, neque 'vi', ut voluit Maehly ('de summa rerum vi ac maiestate'). haud recte vertit Dombart verba illa 'de summa rerum ac maiestate' 'über die Weltregierung'; immo vertendum erat: 'über das All und die Gottheit', 'o všemmiru a o božství'. 'omnibus' ante 'saeculis' deleatur. etenim nihil aliud est nisi lectio varia ad marginem adscripta. 'sectarum plurimarum' est genitivus attributivus vel qualitatis referendus ad nomen regens 'saeculis', ita ut locutio 'tot saeculis sectarum plurimarum' vertenda sit: 'durch so viele Jahrhunderte von überaus zahlreichen, philosophischen Sektenbildungen', 'po tolik století přemnohých filosofických soustav'.

Pronomen 'ipse' in hoc dialogo saepius significare 'hic ipse' (= idem) Dombart satis clare demonstrat (cf. p. 126 appendicis). itaque verba 'usque adhuc ipsa philosophia deliberat' non habent, quo offendamur; dictum est enim abstractum pro concreto 'philosophia deliberat' pro 'philosophi deliberant', quae locutis tristissima est. sed mirum est, quot inutilibus coniecturis locus sanissimus optimum sensum praebens a viris doctissimis vexatus sit. velut Wopkens coniecit 'plurimum', idem 'totis omnibus saeculis' proponens, Baehrens 'de qua tot omnibus saeculis sectarum plurima cura usque adhuc . . .', Bursian 'plurimae, immo usque adhuc', Maehly 'plurimarum summi viri atque usque adhuc', Koch l. l. 'plurimarum sententiis usque', E. Klussmann l. l. 'plurimarum philosophi rixati sunt atque usque . . .'

Hac ratione textus non emendatur sed interpolando adeo corrumpitur.

V. 5. 'nec immerito, cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque quae supra nos caelo suspensa sublata sunt, neque quae infra terram profunda demersa sunt, aut scire sit datum aut scrutari permissum aut suspicari religiosum, et beati satis satisque prudentes iure videamur, si secundum illud vetus sapientis oraculum nosmet ipsos familiariter noverimus'.

Sua sponte elucet, quanta vi verbum tollendi 'sublata' verbo demergendi 'demersa' opponatur. quare 'suspensa' glossema esse interpretans verbum 'sublata', cuius notio latius patet, suspicor. sed Maehly 'sublata' delet, cui alii adstipulantur; velut Léonard 'sublata' e textu eicit, Cornelissen uncis secludit. 'sunt' repetitum abundat, itaque unum alterumve deleatur. verbis 'supra nos' respondet 'infra' (sc. nos, pod námi); 'terram' autem accusativus nullo modo explicari vel defendi potest. quare legendum existimo ablativum 'terra', qui est loci, 'caelo' plane respondens. 'profunda' non habet, quo referatur, omnesque in eo iure offenduntur. Bursian quidem 'profundo' coniecit. Maehly 'sublimi' in textum inseruit

proponens 'ut neque quae s. n. caelo suspensa sublimi sunt neque quae infra, terra profunda, demersa sunt'. equidem puto 'profunda' tamquam glossema delendum esse, nisi istam textus interpolationem Maehlyo concesseris. Baehrens adeo edidit 'ut neque quae supra nos caelo suspensa sublata sunt, neque quae infra terra in profunda demersa sunt' lubidini artis criticae frenis carenti, ut ipsius verbis utar (cf. p. IV praefat. edit.), nimis indulgens. quae cum ita sint, legendum conicio: 'ut neque quae supra nos caelo sublata sunt, neque quae infra terra demersa', quae verba nihil aliud sunt nisi Platonis apol. p. 23 D: 'τὰ μετώρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς'. nam haec Minucio ante oculos versabantur. quae sequuntur, codex sic exhibet: 'aut scire sit datum, ut scrutare permissum aut stuprari religiosum'. Halm e Dombarti coniectura scribit pro 'stuprari' 'suspitari' immutans 'ut scrutare' in 'aut scrutari', quam scripturam omnes editores receperunt. attamen in illo 'stuprari' nihil aliud quam 'suspitari' latere Dombarto concedere non possum; immo alio modo corruptelam ortam esse iudico in partem vocans Usenerum, qui l. l. totum colon recte sic rescribit: 'aut scire sit datum aut scrutari religiosum'. aperto enim librariorum lapsu '{CRUTARE}' abiit in '{TUPRARI}', id est stuprari. qui error ut emendaretur, supra scriptum erat 'ut scrutare' hac specie:

'aut scire sit datum aut stuprari religiosum'. iam vero facile fieri potuit, ut 'stuprari' non deleto atque 'ut' (vel) pro 'ut' habito verba ista duo superscripta librarius quidam in textum per errorem reciperet scribens 'aut scire sit datum ut scrutare aut stuprari religiosum'. tum post 'scrutare' supplebatur 'permissum', cum excidisse fortasse videretur et desideraretur. hoc modo igitur ex scriptura genuina: 'aut scire sit datum aut scrutare religiosum' ea orta est, quam codex exhibet: 'aut scire sit datum ut scrutare permissum aut stuprari religiosum'. quamquam omnes viros doctos fugit latere hoc loco interpolationem, quam Usener unus sagaciter perspexit. pro corrupto 'stuprari' coniecit Iosephus Scaliger: 'ruspare (vel ruspari)', Cellarius 'sciscitari', Chr. Ad. Klotz 'disputare', Guil. Hartel, magister pie colendus 'stupere' (cf. Zeitschr. für d. oester. Gymn. 1868, p.30 sq.). sane e re palaeographica optime commendatur 'stupere', sed adversatur nexus sententiarum, qui est hic: 'non licet humanae mediocritati scire aut scrutare mundum universum, sed tantum modo animo stupere et submisce admirari nomen divinum'. Hermann Roensch autem (cf. Berliner philol. Wochenschrift IV, p. 333 sq.) audacter proposuit 'scultari'. quod verbum 'scrutare' aliis locis neque apud Minucium neque apud alios scriptores legitur, id casu evenire potuit. quis enim nescit multa reperiri verba deponentia forma activa usurpata? cuius dicendi usus exempla collegit Roeren in opusculo, quod inscribitur 'Minuciana, pars altera'. velut verba deponentia 'altercor, comitor, populor, cunctor, miror' forma activa usurpabantur (cf. Plaut. Cas. 4. 2. 1.

'tu hic cunctas' et apud Non. 7, 9 Ennius 'ut ipsi cunctent'). causa autem, cur deponentia saepe apud veteres scriptores passive ponantur, vel in eodem quaerenda est, quod eorum forma activa antiquis temporibus in usu fuit. itaque firmissime stat activa forma 'scrutare'. inutilis est coniectura Useneri, qui pro 'vetus' coniecit 'veteris', etiam a Baehrensio in textum recepta; nam dictum est 'vetus sapientiae oraculum' per hypallagen, ut 'vis corusca fulminis' pro 'vis corusci fulminis'.

V. 7: 'sidera licet ignis accenderit et caelum licet sua materia suspenderit, licet terram sua fundaverit pondere et mare licet confluerit e liquore, unde haec religio, unde formido? quae superstitio est?'

'accenderit, caelum' malit Halm. at omisso 'et' concinnitas orationis bipartitae tollitur. 'terram fundaverit pondere' codex exhibet, 'terram fundaverint pondera' coniecit Rigalt, 'terra se fundaverit pondere' Casp. Barth, 'terram fundaverit pondus' Ursinus, Maehly 'licet terra se ipsam fundaverit pondere', Cornelissen 'I. terra se suo fundaverit pondere', Halm sua (sc. materia) ex coniectura Vahleni addidit. cui non assentior; immo traditum

esse puto: 'terra ^{ta}FUNDA FUERIT pondere', ex quo facile omissa syllaba 'ta' et littera 'f' oriri potuit ineptum illud 'fundaverit'. iam vero luculenter apparet verba, quae egomet propono: 'licet terra fundata fuerit pondere' ad scripturam traditam maxime accedere sensumque optimum orationis concinnitate servata praebere. cf. etiam Ov. Metam. I, 12: 'nec circumfuso pendebat in aëre tellus ponderibus librata suis'. enuntiatum 'quae superstitio est' apertum glossema verborum praecedentium esse puto. quo deleta oratio bipartita facile decurrit et apte atque efficaciter verbis 'unde haec religio unde formido' conficitur. ineptissime igitur et infelicissime ad verbum 'formido' Ed. Klussmann voculam 'dei' addidit.

K otázce jerové v staré češtině*).

Napsal Ant. Havlík.

B o - a) Ve kmenech nominalních:

čpar, špar (stb. čsparogъ), čtver Vít 67^a, 14 (stb. četvers, pro češtinu *čstverъ), čtvrtek atd., čso (čsso), dci (džšti), dska (džska) — desk: Prvá dska HusE I. 63, z té dcky I. 31, dlczie (d. s. g.) Hrad. 94^b/15, Na gedney dlczie trzy biechu 94^b/15, Dvě dstě n. dual HusE I. 63, akk. dual. I. 63, na dvě dskú I. 63, dŕku loc. dual Hrad. 94^b/8, na dskách HusE I. 64, dŕkamy kn. Rož. Analogické tvary jsou však dosti hojné: defczky LgKat

*) Přijali jsme tuto rozpravu srovnávající se s obsahem jejím hlavním, nikoli také se všemi výklady jednotlivými. Gb.

642, 650, defczku (a. sg.) 648, 656, 670, 684, 952 instr. 660, k deskam KR. 249. A od czeho su w deskach zmatezi NR 756.

Dno (dъno), *dna* (dъna), *hbitý* (hüb-), *jmě* (stb. jsmę) gmye Alan 323, *kniha* (kъniga), *lhotá* (lъgota), *lze* (lъgo), *lžice* (lъžica), *mělý* (mъdlъ), *mhla* (mъgla), *mšice* (mъšica), *mše* (mъša), správně též: V mešném rúšě St. skl. 5, 195, mešného přinesl bieše Dal. c. 23, *msta* (mъstъ), *mzda* (mъzda), námezdný *pták* (pъta), stříbro (sъrebro), sto (sъto) g. pl. sct., sklo (staklo), zblo (stablo, stěblo nepochází od tohoto tvaru), *tma* (tъma), *ččivý* m. tščivý (inanis tůsk-) czczywu ŽW 106, 9 srov. pol. czczywy, *včela* (bъčela), *vdova* (vъdova).

Zdánlivé výjimky jsou: necky (nъštvy) a stěhno (stъgno).

b) kmeny verbální: *jdu* — šed, ktvu (cvъtá), kvetl, *ktvla, *ktvlo, *ktvli, kvet, kvetši, kvetše; zvektvenie Dal. Ff. P. J. Camb, analogické zvektvenie Dal. J. V.

čtu (čъtá) četl, ale též chybně cztl Pror. Is. 37, 14 List. fil-1883 str. 112, odčetl Emler Desky I. 135, cztla Kat. 1045, počtla ŠtV 19. 7, čtli ŠtE 4. 15, čtly ŠtE 37. 11.

čnu (čъná) počen, počensí, počensě;

pnu (pъná), pen atd.

jmu (jъmá), přijem, přijemši, přijemše,

dmu (dъmá), *dem atd.,

tmu (tъná), *ten atd.,

klmu (kъná), *klen atd.,

mnu (mъná), *men atd.,

žmu (žъmá), *žem atd.,

žnu (žъná), *žen atd.; srov. žnec — žence.

Odtud též substantiva příjem — příjmu, nájem — nájmu, zájem — zájmu, pojem — pojmu; *objem* — *objemu*, genitiv to neústrojný, prozrazující novotvar místo náležitého „*objemu*“;

mrnu (mъrá), mra, mrúc; *mer atd.;

dru (dъrá) dra, drúc; *der atd.;

trnu (tъrá) atd.,

vru (vъrá) atd.,

žru (žъrá) atd.,

strnu (stъru) atd.,

prnu (pъrá) atd.,

řku, řčes (*řká), imp. řči, řčeme; řka, řkúc; řekl, řkla,

řklo, řkli; řek, řekši (*řekši), řekše; řčen atd.; řčenie;

řcem ŠtE 49. 2, czo rzknu 3. os. pl. (dvakráte) Pass. 318.

Proc placzy nerzkli by byli Hrad. 40^b. 16, prziede rczene Pass.

316, Ale kaktó prawda rczena 35^b. 11, dořčeno ŠtV 294. 39.

Ale s e: potupy zlorzeceného Um. R. 163^b. Ale wy nebate

name rczeny Hrad. 27^b. 25, vyřeklo ŠtV 145. 36;

žhu, žžes; žehl, žhla atd.; žeh; zžehli Dal. 64. 37, sežhli C, L., zejžhli P.

o - c) Slovesa tříd ostatních:

bdíti (bǔděti), ale *bedlivý* (o o), *bráti* (bǔrati), *bzikati* (būzika-), *cpati* (cǐpa-), *dbáti*, *dchnouti* (dǔchnaŕti, srv. Listy fil. 1884, 264), *tchoř* (z dǔchorǔ), *dlíti* (dǔl-), *hnouti* (gǔnaŕti), *hndíti* (gǔnati), *hnúti* (srv. L. fil. 1884. 265), *chtíti* (chǔtěti), *lháti* (lǔgati), *lkati* (lǔk-), *lnouti* (lǔnaŕti), *lpěti* (lǔpěti), *lsknouti* — *lesknouti* (lǔsk-) *lesknouti* jest asi tvar starý jako *stbulh. bleskǔ* vedle *blǔskǔ*, *mhouřiti* (mǔg-) okem *mehna* Vit 40* jest vřijmka, *mníti* (mǔněti), *umníti* (mǔnǐj lat. minus): (te)hdy zie *gmu* *zwie(tloft)* *vmny* AlxH 12, 11, Ze *ŕye* *gmu* *ŕwyetloft* *vmny* AlxV 2407, ale *menšina* *menš* atd.; *mknouti* (mǔknaŕti, srv. L. fil. 1884, mčěti (mǔčati *jactare*), *mtíti* (mǔstíti), *venznouti* (nǔza): a *gegye* *prǔy* *prznuchu* Kat. 1017, za *prznuchu*, *pšenice* (pǔchati *ferire*), *plzati* (plǔza), *práti* (pǔrati), *psáti* (pǔsati) vedle *pisati*, *bdžiti* (pǔzděti), *rdíti* (rǔděti), *rváti* (rǔvati), *schnouti* (sǔchnaŕti): *zŕehnu* (3. os. pl.) ŽW 36. 2 snad místo *zeschnu*, *správně* *usechl* ŠtV 168. 3; *zlechla* ŽW 21. 16. a *zŕechly* 101. 4 jsou rovněž *nepravidelné* *tvary*; *schnieše* Dal. 39. 12 (srv. L. fil. 1884. 269), *sláti* (sǔlāti): *seleš* Pass. 489 může býti *chybou* *písarskou*, ale *srv.* Ano by se *správně* *lekl*, *kož* by *stavoval* *listy* *královy*, *kterěž* on *šele* *své* *králové*, *kdyžby* *zvěděl*, že *to* *vie* *král* ŠtE 4. 6 a L. fil. 1882, 117—118, *spáti* (sǔpati), *stláti* (stǔlāti), *smiěti* (sǔměti), *tkáti* (tǔkati) — *tknouti* (tǔknaŕti): *dotekl* ŠtE 50, 1, *wtekl* Pass 470, *dotekl* *Emler* *Desk* 106, *srv.* L. fil. 1884, 272, *vpěti* (vǔpěti), *zndti* (zǔnati) *srv.* část o *vokali-* *saci* *předložek*, *zváti* (zǔvati), *ždáti* (žǔdati), *zvíti* (zǔvǔněti), *zǔřiti* (zǔřěti).

d) Ve formuli - o -: *almužna* (almužǔna), *očadlý* (očadǔ), *barva* (*barǔva) *gen. pl.* *barev*: z *ŕesty* *barew* *czyŕta* *mefla* Kat. 2302, *bitva*, *cihla* (cigǔlǔ) — *cihel*, *čerstvý* (asi z *čerstǔvǔ*) črstv ŠtE 190, 36, *hlavně* (glavnǔja), *honba* (*gonǔba), *chodba* (*chodǔba) *chodeb* Ctib. hád. 31 ŠtV 270, 18, *hradba* (*gradǔba), *jařmo* (jařǔmǔ), *kachna* (*kachǔna), *kotva* (kotǔva) *kotevníci* *Let. Troj.*, *křehký* (krěǔgǔkǔ), *křepký* (krěǔpǔkǔ), *mělký* (měǔgǔkǔ), *modlitba* (molitǔvǔ, Krmč. 53): *modlitew* Pass. 313, 305, ale *modlitw* *Hrad.* 111*. 9, *modlitebníci* Ctib. hád. 16, *modlitevník* *St. skl.* 2. 125, *modlitebný* *Ms. Ps.*, *možna* (možǔna), *mrtvý* (mrǔtvǔ, ale *pro* *češtinu* *těž* *mrǔtǔvǔ): *mrtew* Dal. 70. 38, *mrtew* KR 144, *Lecz* *zyw* *lecz* *mrtew* *wzdy* *naff* *bratr* *geŕt* *Růž.* 8 *se* *dnes* *hǐ* *sǐw* *hǐ* *mǔrtw* *budes* AlxVM 5. 7, *okno* (*okǔno, *srv.* *stb.* *okǔnǔce*), *okence* *gen.* *analogický* *okenec* Kat. 974, (*verš* *žádá* *oknecz*), *olše* (jelǔcha), ale *dle* o o *Olešnice*, *ovce* (ovǔca) *gen. pl.* *ovce* NR 128, ŠtV 191. 20. *Hus* I, 55, *pravda* (pravǔda), ale *dle* o o *spravedlný*, *prošba* (prošǔba) *gen. pl.* *proseb* ŠtE 46. 4, *srdec* (sǔrǔdǔce) *srdec* ŠtV 265. 26, *svatba* (*svatǔba), *svatebný* *oděv* Ctib. hád. 51, *zradce* *g. pl.* *zradecz* AlxVM 2. 33.

e) Ve formuli $\text{u} - \text{u}$: čbán (čьbanъ), čmel (čьmelъ), kmet (къmetъ), kněz (къnezъ), kьmotr (къmotrъ), mnich (mьnichъ), mnóh (mьnogъ), vnuk (vьnukъ).

Z tohoto arciř velmi neúplného přehledu jest patrnó, že pravidlo $\text{u} \text{u} = - \text{u}$ dosti správně v starém jazyku se zachovalo, ač tvary analogické záhy se vyskytují.

↑ =

Jery po liquidách.

Zvláštního vyličení jest potřebí pro jery po plynných hláskách r , l , n (ň), m . Nová čeština se tu dosti nápadně odchyľuje od staré, majíc střídnici e za s , v též u formulích $- \text{u}$, $- \text{u}$, a rovněž tak liší se v některých případech stčestina od stbulharštiny.

a) $r + \text{jer}$.

a) *rv.* Jer tu pravidelně u formulích $- \text{u}$, $- \text{u}$ zaniklo $= - \text{O}$, $- \text{O}$ na př. v slovích: *hrab*, *habr* (grabŭ); *čubr* (čabrъ), *čabr* (štębrъ), *kopr* (koprъ), *kmotr* (къmotrъ), *odr* (odrъ), *lotr* (lotrŭ), *chrabrŭj* (chrabrъ), *kyprŭj* (kypръ), *bystrŭj* (bystrъ), *moudrŭj* (mađrъ), *mokrŭj* (mokrъ), *modrŭj* (modrъ) atd. Zde tedy stčestina i nčestina jsou v úplné shodě s bulharštinou starou, kdežto nářečí slovenské, slovinčina a srbština postoupily o krok dále. Slovinské *bister*, *koper*, *möder*, *moker*, *loter* atd., srbské *bistar*, *kopar*, *modar*, *mokar* prošly patrně formulí $- \text{u} \text{u}$. Vlivem liquidy r vyvinulo se na př. z *koprъ* — *koprъrъ* a z toho *koper*. V češtině jest tu pouhé r , které na rozdíl od r tvaru tržt slabiky netvoří, a u výslovnosti rovnalo se tedy asi r francouzského *notre*, *voire*. Výjimek jest málo a při nespolehlivosti verše dají se téměř všechny redukovatí na chyby veršovnícké. Uvedu nejdříve doklady pravidelné pospolu a pak odchylky.

bratr. A yeho bratr polykanor AlxV 1458, Bratr philotow genz boy brafye 1645; profyu tebe bratr moy brzecze Dět. Jež. 135; Hylbrant wecze hylzu (n bra) tr moy Růž. 184, hylbrát wecze h bratr vdatny 122, Lecz zyw lecz mrtew wzdy nař bratr geřt; prořly bratr day my pokanie Hrad. 111^a. 3, Ze sye ten bratr hlaffem chlubiele 18^b. 15; yakzto lam wye pofob fwoy, protos ty wyerny bratr moy Růd. 1920 (doklad ten není pochybnŭj, jelikož jest to zvláštností Pravenie, že konce odstavců se označují někdy nedopočetnými verši sedmislabičnými).

kmotr. Kmotr mnie by tak ibylo to Hrad. 114^a. 6.

lotr. Ten sye lotr zleho do řwazy Vít. 24^b. 2, Slepý w cyeřty lotr na krzyzy Růd. P. 177.

mistr. Tehdy myřtr řlyřaw rzevec taku AlxV 194, Genz tehdy kralew myřtr byefe 352; tdy myřtr weczie kraly raczy AlxŠ 4^b. 6. Take ze i mistr Seneka Ap. D 64. Geden geřt nas mistr nebefky Um. R, tot geřt mistr plny milořti 398; Kdyz za-

chaeus mystr wcieli Dět, Jež. 126, nalyt nad mye mystr tet wzdaje 151, Mystr wzmluwy oprwey stroczye 114, Mystr yey zaucho gem uecze 97, Když mystr uzrzył gey tak szcedra 93, ano uczy mystr swe dyety 86, Kak jelt mystr jezulye cneho 81; Tehdy mistr wczem ged hadowy L. Jiř. 187, mystr gemu wcho polepta 168, Chtie ťye mystr wiecze pnesty 171, Tu kdez gegie myly mistr byl Hrad 31^b. 4. wyndi mistr tae zowe k fobie 33^b. 20, Zey mistr iegie prie zaduczny 48^a. 16; Tehdy (= 1slab.) zných geden my str nayhrzfy Kat. 1678, Tehdy mistr ten wecze stogie 1768, geden mystr zných wecze twogy 2151, Ez tiech kazdy mystr wiehlaťny 2223.

Petr. V tej mluvě (svatý) Petr vstana sv. D. 29; czy nyne lepy petr swaty L. Jiř. 115; petr aian ťnyu gidu ťpieťe Hrad. 31^a. 4, petr ayan ta gťta ťye bala 31^a. 9; Petr swatemu pawlu dyesse Vít. 36^a., Swaty petr opyet gyemu odpowedye 39^b (verš ten třeba čísti dle kapitolního rukopisu s vynecháním slova svatý, a „jemu“, buďto jako jmu aneb „jemu odpovědě“ per synicesin), Wezma petr palmu v Jana 39^b. 42, ze swaty petr tak mlwyesse 40^a. 21, Petr yanowy kaza gy wzyety (dle kapitolního rkp. Janu) 40^b. 35, Petr ťpawlem nofydla wzye na ťye („wzye“ není v kapitolním a musejním rkp.), swaty petr gyemu odpowedye (dle toho mohlo by ve svrchu uvedeném dokladě býti vynecháno též „opět“) 41^b. 1; gen. pl. *sestr* jest původní a náležitý, doklad: Stworzena wťyech ťetr mich Vít. 17^a. 16 není arcif pro quantitu spolehlivý, ale z tvarů *sestr* ŠtE 65. 31, Tab. ter. 250 M, 29 jest patrno, že se nedá ani jinak vyložití, než jako jednoslabičný; *mudr*: aby czlowiek wtom mudr bywal Hrad. 119^b. 4; *mudr* Dal 69. 13, ŠtE 229. 21, ŠtV 256. 32, 256. 33 (dvakráte), nemudr 280. 6; *ščedr*: Pochzen zzie ťchzedr hi udaten Jid. 17; cťos uidyel ezs tak ťcedr brecze Dět. Jež. 98, Jezyus uzrziew by ťcedr mnoho 91; a ktomu ťcedr z ťwego budes Hrad 120^a. 14, Szcedr hoťtem byl ipuťtennykom 17^a. 7 („byl“ nadbytečné); *ščedr* ŠtE 179. 21, 339. 4; *ostr* ŠtE 181. 25, 185. 9, 186. 12, *kypr* ŠtE 190. 36; *dobr* ŠtE 229. 34, 229. 33, ŠtV 335. 18; *wietr*: Wztrze ťye wyetr owťyem czafny AlxV 532, Czoz hnaty wyetr nemozefye 573, Wztrhna ťye wyetr gey vbody 764, Aby hnyezda wyetr neoborzyl 877, Wyetr protywny wťye rozwyegye 1777; Kdyz wyetr ot wzchod ťlunczye wyege Vít 9^b. 2, *zobr* Zobr jest velmi rychlé zvíře. Physiologus 132.

Za skutečné vřjimky pokládám tyto doklady:

Bobr zwierze nieczo hlupc NR 1633; *Petr* f placzem wen wynyde Vít 50^a (ač i tu jest dosti možná, že verš skomolen), Gyenz byefye mystr welyky AlxV 2382, Alan gyeťt byl mystr czafny 1^a. 1, Protoz mystr katon prawy 45^b; Ten *wyetr* aquillo ťnowe 9^b, Kazdy wyetr dwa dny wyety 9^b; Jako zli wietr wyfuťfi NR 324, Wiz bit ten wietr nezfuťfil 327. Pro nesprávné metrum proti pravidlu ani pro ně nesvědčí verše: Swatyt petr

weczye k nyemu ftogye Vít 39^a, Petr fwateho Iana otázal (možná, že čísti jest Jan' otázal; kapitolní rkp. má „svatý Petr“, tu po vynechání „svatého“ byl by verš rovněž pravidelný); Rzka moze ly kde ten myštr bity LJif 155, Kdiz myštr ten dyw wzrzye 197, Tehdy myštr antony vwyerzy w ty dywy 256, S poledne wyetr wztyrze le w ten czas 236. Zcela pravidelné jsou též tvary: bedro — *bedr**) GebKO: do bedr OIEx 28. 42, twých bedr Troj 54^b, bedr twych BrNZák 8^a; jitro — *jitr* GebKO: tři sta gitr Otc. 1^b; jatra — *jatr* GebKO: yatr OITob 6. 19, 8. 2, což se přidrží yatr OILev 1. 8. Vedle čbbr̃ vyskytá se v stb. tvar čbb̃r̃ chrys. duš. 26, to bylo asi základem čes. čber, pol. dźber, srb. čabar, bulh. čb̃r̃, hluž. čvor. Podobný asi druhotvar existoval v někdejší češtině u ňadro — *ňad̃ro, od toho asi g. pl. ňader: nader twich ŽW 73. 11. Jinak vyskytuje se *er* jen v cizích slovích: Alexander (stále tak), ober AlxB 4. 35, klafter Hrad 27^b. 20, Sylvester Dal 67. 51, minister ŠtE 134. 28. Dialektické jest *vieter*: iakfto trest iam *vieter* pochyli AlxBM 6. 17 (v originale bylo patrně *vietr*), brater Pass 418; wicher 287. Tvary obir ŽW 18. 6, 32. 16, Bratir 48. 8, Dobir 118. 72 mohou býti chyby opisné způsobené analogií tvaru tr̃t̃ (srov. netabil = tahl = 1slab. AlxB. 2. 12). Zvláštní zmínky zasluhuje neurčitý tvar adjektiva „opatrný“. Náležitý jeho tvar jest opatren ŠtE 165, 32, Nayprw bud opatren w domu NR 1198, Pysarz ma opatren byty Pr. zem. Ms. Cerroni tak i Tkad. 1. 8. Dialektické jest asi „opateren“ ŠtV 11. 17, 23. 5, 53. 3 (2krát), 53. 4, 85. 18, 85. 27, 95. 15, 193. 25, 201. 21, 201. 27, 201. 28, 202. 9, 231. 5, neopateren, 201. 28, ač na pováženou, že jinak v tomto rukopise vyskytá se jen opatrný, opatrné, opatrnost a nikdy *opaterný atd.

β) *ra*. Jeřík po *r* na konci slova změkčuje *r* v *ř*.

b) *l + jer*. Rozdíl mezi *lb* a *lb̃* tu odpadá.

α) Předně vzniklo tu *el* náležitě dle formule *o o* na př. *boubel* (bombůl), *čechel* (asi z čech̃r̃ srov. rus. čechol — čechla), *kbel* (nikoli z stb. k̃bb̃r̃, nýbrž z k̃bb̃r̃, srov. bulh. k̃bb̃el, srb. kabao, lit. kubilis, středlat. cupellus): MuŃy kbela provaz myety RádP 1983, ale neústrojně kbelem 1987, místo postulovaného *keblem; *kozel* (koz̃r̃), *kotel* (kot̃r̃), *kúzlo* g. pl. kúzel ŠtE 101. 18, Jakz nedba ygednyech kuzel AlxV 221 (souvisí s sth̃. gougel), mdlý — *medl* (stb. m̃dd̃r̃ šiš. 117) ~ *mdel* (stb. m̃dd̃r̃ op. 2. 2. 431): medl Dal 69. 21 tak Ff, P, V, L; Medl sem gye prawye dozrzyety RádP 2025, *mdel* Dal 69. 21 J., ŠtV 129. 36, *nákel* (nakůl), náhlý — *náhel* (Mikl. Lex. paleoslov. nagl̃r̃ fortasse pro *nag̃bb̃r̃): Nahel ke wffiey

*) Uvedené v Gebauerově rozpravě: Stč. sklonění substantiv kmene -o. 1886. (Cituji GebKO).

zlofti kwapen NR 1076; *orel* (орѣлъ), *oseľ* (осѣлъ), *rychel* (*rychѣлъ) ŠtV 151. 3, *truchel* (*truchѣлъ) ŠtV 107, 31, Čhtiel smuten a truchel byti NR 1621, *uhel* (агѣлъ ostrom, агѣлѣ sup. angulus), *uhel* (carbo угѣлїje triod. mih), *uzel* (азлѣ, ale český tvar vznikl z *azѣлъ): kuzel — Hlawu řtabne jako vzel AlxV 221, 222, *zlyj*, zel (zѣлъ) jest zel ŠtE 229. 34.

β) Po druhé dle formule - ѵ není přičiny k oživení jeru: Bydlo gen. pl. *bydl*: z bidl řwych ŽW 108.10 (tu pak vyskytují se též analogické tvary s *el*: do svých bydel Vil z Kounic 85): *Křidl* g. pl. ŠTV 151. 23; modla — *modl*: byli zwich modl odstuptecze AlxB 6. 22, též tak Pass. 335 (dvakráte), potupenie modl HusE I. 93, ale analogicky „model slůženie I. 66; imperat slovesa modliti: modl fye gemu bohu memu LJiř 589; no-syďla — *nosidl*: Gyez ty nofyďl neprzyewraty Vít 29^b, klek v nofyďl y podyekowa 40^a, take nofyďl fye drzyechu 40^b; *okršl*: okirřl ŽW 92, 1 okirřl 88. 12, okryřl zemye 97:9; imp. *okrašl*: Okrařl řwu drahu korunu Vít 28^b*) *osidlo* z osidl ŠtV 249.16.; *tepl* Vít 29^b; pan *Tegl* z Řieda jako Turka. Bitva u Kreščaku 117, *Fricendorl* z Rakúské země 120; *zřiesl* Hus I. 57; na jednu *úlehl* přiteče Dal V. 4.; veslo — *vesl*: Ne tak brzo weřl doľyehu AlxV 575 bez weřl Pass. 335. Zde pak ději se opět chyby analogické opačné vzhledem k „model,“ tak kúzl ŠtV 314. 1. Možná však též případy takové vyložití druhotvarem s vysutým původně jer srov. mřďlѣ, mřďbѣľ. Zajímavá pro posouzení podobných případů jest chyba przyetl m. přietel v Katonu rkp. universitního VIII. B. 11 stále se vyskytující. Vyjimky tu mizejí proti síle dokladů pravidelných u slova mysl a participia času minulého. Necitnaji úplně, nýbrž udám jen index verše, v němž slova ona a jich composita se vyskytují; konečné *l* tu netvoří slabiky: *nesl* (= 1 slab.) na př. Jakož gye gym vneřl zenu AlxV 791 tak i LJiř 426; KatB 330; Kat 1885, 1955; RůdP 353, 422, 1114, 1116, 1275. 1561, 1585, 1610; (na) *lezl* Hrad. 116^b 19, RůdP 180, 184, 424, 2205; *vesl* Hrad. 10^b. 10; *třďsl* AlxH 2. 1, AlxV 1211; *leřl* RůdP 1197; *čel* LJiř 623; *boďl* AtxB 2. 30; *jěďl* Hrad. 56^b 15^b; *obsěďl* Hrad. 13^a. 10, RůdP 2264, 2446; *kladl* Hrad. 111^b. 17; *kradl* Hrad. 112^b. 12, 115^a. 9. 118^a. 12, 129^a. 3; *hleďl* RůdP 696; *kvetl* RůdP 141; *padl* AlxB 6. 42, AlxH 7. 19, 7. 21, AlxŠ 2. 15, Hrad 105^b. 13, Děť. Jež. 147, RůdP 2843; *vděďl* LJiř 567, KatB. 253; *vedl* AlxV 2083, UmR 366, Růž 38, DěťJež 132, LJiř 401. Hrad. 110^b. 10, Kat 2958, RůdP 784, 785, 820, 821, 1306, 1313, 1339, 2628; *vdzviehl* AlxB 2.18; *vznikl* Kat 3378; *navykł* Hrad 40^a.

*) Tak i Geb KO *zřemesl* Kruml 40^b, pět set *radl* volových OlJob 1, 3, *odpoczyvald* ML 22^a, *držadl* OlEy 26.10, 36.17, *napayadl* OlCant 4. 2, 6. 5., *řlawdl* t. 1.7, *prziřtawadl* BrigF 4 ostřichaj *řatworsidl* úřt svých OlMich. 7. 5.

12; *střehl* RádP 1871, 1877; *wywoyhl* DěťJež 82; *trhl* AlxB 4. 41, AlxV 1690; *sáhl* AlxV 391, 1692, RádP 2379, *táhl*: netahíl by Kto hnucci okem AlxB 2. 12, vztáhl 7. 43, pravidelně rovněž AlxV 935. 944, 2302; *žehl* Hrad. 110^b. 11, Vít 38^a, RádP 386; *vlekl* RádP 2245, 2247, 2258; *tekl* Hrad. 145^a. 5, RádP 843; *řekl* AlxV 1022, UmR 143, UmK 27, Hrad. 36^b 5, 43^a. 2, 66^a. 12, Bitv. Krešč. 11, Kat 793, 1018, 2092, RádP 236, 314, 323, 406, 621, 727, 730, 735, 1064, 1124, 1191, 1322, 1502, 1653, 2198 2420, 2609, 2577; *mohl* AlxH 1. 13, AlxB 4. 19, AlxBM 3. 34, 6. 14. AlxM 1. 1, 4. 12, AlxŠ 5. 2, AlxV 15, 200, 362, 578, 950, 954, 1032, 1100, 1182, 1305, 1405, 1889, 2092, 2244; Jid 19, svD 82, UmK 7, UmR 175, 263, DěťJež 164, Levšt 20, 426, Ráž 105, Hrad. 14^b. 10, 50^a. 13, 58^a. 13, 58^a. 17, 103^b. 10, 107^a. 3, 107^a. 13, 111^a. 1, 114^b. 17, 119^b. 8, 120^b. 11, 123^a. 13, 124^a. 2, 125^a. 15, 126^a. 13, 128^a. 13, 128^b. 12, 132^a. 19, 137^a. 13, 140^b. 11, 140^b. 16, 140^b. 18, 142^a. 12, 143^a. 18, 144^a. 12; Vít 4^a, 20^a, 23^a (dvakráte), 23^b, 32^b, 33^b (dvakráte), 34^b, 34^b, 39^a, 91^a; LJiř 144, 152, 156; Marg 4, KatB 26, 70, 447, Kat 105, 1249, 1784, 1888, 1942, 2122, 2240; RádP 172, 251, 276, 280, 436, 448, 531, 540, 810, 850, 874, 879, 1266, 1268, 1273, 1280, 1282, 1285, 1430, 1476, 1498, 1686, 1697, 1743, 1771, 1976, 1984, 2026, 2103, 2122, 2191, 2330, 2341, 2374, 2389, 2490, 2538, 2854, 2884; NR 1820, 1498. Rovněž pravidelně jednoslabičné u veršů jest slovo mysl, samo o sobě i v kompositech úmysl atd.:

mysl = 1 slab. AlxB 3. 24, 7. 23, AlxBM 2. 15, 7. 31, AlxŠ 4. 14, 5. 4, AlxV 35, 535, 726, 1824, 2139, 2434, Jid 84, 76, 136, 170, svD 90, Děť. Jež. 124, 165, KatB 380, LJiř 180, 418, Bitv. u Krešč. 22, 139, Levšt 18, 278, Hrad. 37^a. 13, 121^a. 6, Vít 20^b, Kat 141, 361, 469, 530, 546, 682, 1357, 1585, 1616, 2207, 2435, 2570, 2652, 2691, 3196, 3304, RádP 56, 79, 306, NR 1416; *smysl* AlxV 130, 243, 844, UmR 5, LJiř 596, Levšt 55. Hrad 48^a. 19, Vít 20^a, 29^b, Kat 920, 1369, 1484, 1514, 1558, 1583, 1769, 1844, 2443, 2468, RádP 1755, 1973, 2820; *umysl* AlxBM 5. 1, Hrad 31^b. 20, 44^a. 4, 62^b 7, Kat 253; *rozmysl* Kat 1756; *nesmysl* LAp 15; imperativy: panku myšl o sobie spiešle Hrad. 144^a. 11, Nemyšl zleho lydu o tom AlxV 906, Rozmyslšl šye vwyrze chudy Kat 2936, rozmyšl šye na to Irdecznye 1558, Tworcze pozmyšl na to malo 1821.

Výjimky shledal jsem tyto:

ukradl šie gim wfšem znoczi NR 1366. By *wedl* zle zamyslenie NB 957; *tekl* potok zemtu krwašie AlxB 4. 7, (zde však spíše krwašie jest čísti trojslabičně); An šwe rucho fwlekl, A dawiđa byl *obtekl* (Prvý verš jest neúplný, možná že i druhý), Vít 4^b; *Rzekl* pan tak panu memu Vít 26^b; Bych to rzekl šprawdu gyftu RádP 358; Ymyz by *mošl* boy zdyety AlxV 2266; jimž

bych mohl dietě jmieti⁴Lap. 24, Aby mohl rozumieti NR 1746. Tehdy mu na mysl tanu AlxV 769 ykawk mysl owlfem twirdna AlxM 3. 7; A fwu mišl na to datu NR 193, Prziigni ginu mišl sobie 566, Na to fwu mišl vladyl 952, Mieg fwu mysl wzdy hotowu 1354, Ale mieg wzdy mišl czistu 1753, Gich mišl gešt tak fwobodna 1802, Mieyz ymyšl k tomu czistu 1889; kam smyšl twog gešt zaweden Marg 233; Gym zatworzena smyšl Ńuch⁴ Levšt (Asi chyba v metrum) Gyegy smyšl przyezlatyty Vít 3^a, Blahoflaweny twog smyšl, y ten przyedrahy wymyšl 3^a; Smišl magi kupomoczi NR 1670; W druhem pamyet *a- rozmyšl*, Vít 3^b; Lecz ma vmišl niekaky NR 62. Nerozhodné jsou doklady Rozehl sem sye biehem welikym, Hrad 7^b. 16, abych pomohl fwa. teho prokopa domu 16^a. 2, welmy pokornye nešl Kazanye 17^a. 2. Bych mohl toho dogiti 103^b. 20 (rkp. kap. má správně Acz bych mohl toho . . .); *Przywedl* bych tye k našemu hluku Ljiř 568 a yawk by mohl nayšes przygity 162, Bohem wnyemz sem wfichnu myšl polozył 334; bil, sekl, bodł v hlavy mlátil Bitv. u Krešč. 86; Rozumye moy smyšl tak Levšt 67. W prwem gyešt prošty smyšl Vít 3^b, Tot gt wzdy cky smišl moy NR 808. Neudávám tu dokladů z Katona rkp. Vít. Památka tato jest co do quantity participii tř. I. a slov mysl a podobných všech nejnepravidelnější; četné varianty rkpů. jiných opravují sice metrum verše často v prospěch tvaru pravidelně jednoslabičného, ale v vydání Paterova jest v tom ohledu nemožno vyšetřiti jak asi choval se tu original, který z variantů jest originalu bližší. Nepravidelnými jevi se tu hlavně opět Vít (Alan a Kato), a NR; pozoruhodno též, že NR na 2116 veršů tak málo má dokladů participii e. Nepravidelnost ta myslím má svou příčinu u výslovnosti. Mysl, mohl na př. vyslovovaly se jednoslabičně s *l* slabě zaznívajícím, někde nastoupila docela dial. odsuvka *l*, podobná na př. populárnímu „zámys.“ Spisovatel, v jehož podřečí *l* vůbec neznělo (dejme tomu Smil Flaška z Pardubic), pokládal tvar mohl za theoretický, a snaže se vysloviti jej, vyslovoval dvouslabičně a tak bral jej též do metra, jednou dle své výslovnosti a zvyku starých o jedné slabice, podruhé dle své výslovnosti theoretické, učené, o dvou slabikách. Některé případy náležejí spolu do části kategorie tvarů *trět* a budou tam uvedeny.

c) *n + jer.* (нъ, нь, нѣ, нѣ) rozdílu mezi *ъ* a *ь* tu není.

α) *en*, *eň* vzniklo dle formule *o u v*: *buben* бубѣ нѣ), *hrozen* (lez ѣнѣ), *hrozen* (grozѣнѣ ant. hom. 2. 2. 181), *bieše hrozen* DaFl 67, *hřivna* g. pl. *hřiven* (grivѣна) hrzywen KK 233, 282; *jeden* (jedѣнѣ), *jasen* (jasѣнѣ), *ohen* (stb. sice ognѣ, ale pro češtinu třeba tvaru *ognѣ; srov. nsl. ogenj, bulh. ogън, srb. oganj, pol. ogień, rus. ogonѣ, lotyš. ugunѣ). *ohen* prons podle gich wierł, AlxH 2. 10, *Ohen* bolešt neporzadnu Kat. 1384, *Ohen* welyky wznyetyty 2210 v osvěceniu ohenném Ps. ms. 77. 14, atd.;

vojna (stb. *конна* = vojšna) g. pl. *vojen* Dal 89. 59 L. J. Ff., dialekticky asi *vojn* Dal 89. 59, V. a L. od někdejšího nominativu *voj(š)na bez jeru*.

β) *n, ň* pouhé dle formule - *o*: *bdzen*: Wřak aby potom gmyel bazn Hrad. 19^a. 4, (verš porušený), yozef probazn nefmyel wziety 46^a. 11 tak i ŠtE 29. 33, 30. 11, 73. 39, 74. 2, 113. 19, 146. 23, 150. 28, 165. 20, 166. 10, 188. 25, 188. 27, 195. 29, 198. 31, 219. 10, 219. 11, 233. 21, 280. 22, 280. 25. *bdzen* (stb. *blaznъ*) Dal 21. 48, 55. 66, *blazn* bi bil rzecznika ne dobil UmR 363. Ti iako ieden *blazn* czynye Hrad 100^b. 17, tak i ŽW 48. 11, *blážnost* (srov. stb. *blážnъ bonus*) ŠtV 281. 15, 281. 17, 281. 18, 281. 19, 281. 20, 281. 21, 289. 5, 289. 9, 330. 3, *blážnosti* 281. 16 *blážnostech* 281. 25. *krozn* ŽW Cant. Deut. 32 (stb. *groznъ*), *Kázň* (stb. *kaznъ*): proto poyde wkazn gich duffye 115^a. 14, Pro tychořt *kazn* dobra diela KatB 418, *Kazn* ŽW 2. 12, 17. 36, Vřt 52^b, ŠtE 117. 18, *lucerna* g. pl. *lucern* Hus I. 79, *otrzn*: Letie iako naotrzn k ný Hrad. 100^a. 17, *piesn*: Hned angely pyefn zaczechu LJřř 660, Ta *pieřn* giuzto geřt řlozila Hrad. 67^b. 13, Ařgedna giew *pieřn* gyna Nenyne tak wdieczna amila 67^b. 16, 17, Ktoz giew bude tu *pieřn* pietu 67^b 19, Ayegie *pieřn* rady pieřmy 68^a. 5, *pieřn* ŽW 32. 3, 65. 2, 65. 4, 67. 5, 80. 3, 95. 1, 143. 9, 149. 1, *prázdn* ŠtE 78, 13, neprázdn 106. 17, 130. 35; *priezň* Dal 66. 14 V, pronepriezň neb prodiedyň 99^a. 20, tak i Pass 297, 307, 334, 391, ŠtE 110. 32, *trýzen* Hanenyne atryzň řlyřřiewřy Hrad. 61^a. 1, tak i ŠtE 278. 28, 279. 1, 280. 3. *wafnrok* wafurok neb twarz neprzatelsku Hrad. 101^b. 2, wdyařlow řye wafurok oblacze 101^b. 8, kdýz gmas ten waffnrok nařřobie 101^b, 11, řizň Dal 94. 9. V. P. Mocz y fylu y zyzň, beru Řřd. 158, geřt ezyezň wyeczneho pokogie 2865. Avřak od tohoto pravidla jeřt hojně vyřimek *s* — *en, eň*, kteréřto tvary pořinajř vytla řovati starřř na *n, ň*, jichř někdeřř existenci proti psaněmu — *en*, — eň dokazuje někdy jeřř metrum. *Bázeň*: Basen skeripku se nacita Arch XI. 191. 214 (1sl.), basen tato řku tie vci (2sl.) 194. 461, tato basen k tomu trudi (2sl.) 194. 465, *bdzeň*: neb bazen gi trapiwelika (1sl.) Arch, XI. 202. 159, kdeřkoli bazen w řlůzbie ředi (1sl.) 208. 1525, Buozij bazen wřobie řuffi (2sl.) NR 171, Miey bozi bazen prřifobie 176, HusE I. 38 atd., *blazen*: zet z mudreho bude blazen NR 1074 (2sl.), *kazeň*: Bozy kazen nadřobu wzřite Hrad. 27^a. 5 (řorozhodě), kazen Pass. 316, Czynie neczeřt a nekazen NR 1074, Aby plodil kazen y czeřř 1144, *pieřeň* yakz tu *pieřen* wřwei řladkey notie (1sl.) Kat 1074, *pieřen* ŽW 41. 9, Pass 280, ŠtE 72. 37, 73. 6, *prizezeň* Ny przezen magy na wezřizeny (1sl.) AlxV 48 Zbludy przezen geřt wzdř hotowa (1sl.) 58 Jakz neprzezen czlowyeka řweho (1sl.) 105, tak i DalZ 31. 15, DalZ 66. 14, ale przezen wzdř milost plodi (1sl.) Arch XI. 203. 1170, wzpomřnagie na przezen geho (1sl.) 204. 1229, iazyk przezeň

y nepriezen zplodi (obakrát 1sl.) 211/1792 Swu przyeżé wfem myftrom wzkazugie (1sl.) Kat 1450, priezen Pass. 331, priezen ŠtE 24. 30, 42. 24, 44. 38, 117. 4, 146. 24 (2krát) 149. 34, 150. 28 (dvakrát), 168. 25; 196. 23, HusE I. 42., *prздеи*: ŠtE 127. 20, 274. 24, *žizeň*: zyzen Dal 94. 9, Camb. Ff.

Tvar na *-en*, *-eň* asi dialektický, jak tedy patrně, tou dobou se již i v spisovném jazyce zmáhal. VNR a některých básních rkp Vít. (v Alanu zejména) vyskytají se tyto tvary pravidelně a proklíky i v metrum verše.

đ) *m + jer*.

Dle formule *o o em*, dle *- o* pouhé *m*:

jilm (z tvaru *jilmü*, ale dialekticky existoval tvar *jilmü*, z toho jméno místa Jilemnice), *sedm*: by Čech sám sedm na tej hoře (1sl.) Dal 2. 26. Sedm let mufys muky gmyety (1sl.) LJiř 135, A yuz fy mye sedm let muczyl (1sl.) 502, S muzem fedm let bila bieffe (1sl.) Hrad. 71^b. 7, A na druhey fedm bieffe gich (1sl.) Hrad. 94^b. 18, Matko protwych fedm radoſti (1sl.) 120^b. 12, pro twych ſwatyx fedm radoſty (1sl.) Vít 83^b, Pro twych matko fedm radoſty (1sl.) 84^a, *osm* Oſmdesfat let ſcztyrzymy *bieffe* gmi-
eſſe Hrad. 71^b. 7 (1sl.), tiech oſm kroſſiew chczy ſpuſtiti 114^a 4, (1sl.), Oſm wrrow weſdy polpolu (1sl.) 126^b. 1, nebo drzie-
wnych oſm nywrro (1sl.) 126^b. 19, Dvouslabičné jest *sedm* a *osm* v Alanu rkp. Vít: sedm neby vzrye potom Vít 10^a. W nychz sedm planet przyebywa 10^a. Sedm leth przyebywa wcznoſty 10^b, fedm hodyn wragy byly 12^b, Podle tyech oſm wyetrowe 9^b. MYſyecz oſm leth przyechody 10^b. Jednou též v AlxH: tahniechu woz ozsm kony 2. 6, chyba jest zde dobře možná neb paralelní rkp. V má verš skomolený: Tahnucz woz *ofmy* kony 1216. Neurčitá jest kvantita u veršich: Dwa a ſedmdesat Kralowbieſe LJiř 85, Sezzyz dwaſedmdesat Kralov 652; ſelma g. pl. pravidelně *šelm* srov. ſelmovitý, ſelmovský (Miklosich klade všeslovanské *šelmü*; tvar tento jest podružný a jen pro slovinské *šelem* platný, v ruském *šelma* jest *ь* znaménko výslovnost hlásky *l* udávající, ostatní jazyky slovanské žádají etymologicky eprávné „šelma“: pol. szelma, hduž ſelma, maloruské ſel'ma, lit. ſelmis, sthñ. scelmo, scalmo); *vědmo* (ill. věd'ma fatidica op. 1. 51): čáróv neb vědem ŠtE 11. 33.

K. legendě o 10.000 rytířích

odává Josef Truhlář.

Vydává v lonském ročníku těchto Listů na str. 248 a n. jen jako ukázkou jazyka Passionálu z r. 1395 veršovanou legendu o 10.000 rytířích, která se tu zachovala, dopustil jsem se dvojitého osudného nedopatření. Spoléhaje totiž na to, co v úvodě o skladbě

té podává Výbor II, 6, neuvedl jsem ani rukopisu téže legendy Lvovského ani — a to jest mi nejmrzutější — rukopisu Klementinského. Potom ušlo pozornosti mé, že již r. 1880 p. skriptor Ferd. Menčík ve svých Rozmanitostech (v Jičíně u J. Paška) všechen paterý text legendy té srovnal a vydal, položiv za základ čtení rukopisu Kremsmünsterského. Těmito mými hříchy zplozen letos hřích nový: dr. V. Vondrák o Rozmanitostech p. Menčíkových taktéž nic nevěda přepsal znova legendu Kremsmünsterskou i vydal ji v prvním sešitě ročníku tohoto na str. 21—45 přičiniv pod čáru odchýlná čtení textů mnou otiskřených. To jsou veskrze hříchy moje, ku kterým se srdcem skroušeným se přiznávám a jež podle sil svých napravití jsem ochoten.

Avšak jakož nebývá téměř zla, z něhož by aspoň malinké dobro nevyplynulo, tak z osudných nedopatření mých vyplývá aspoň ten zisk, že máme dvojí čtení jedné a téže legendy vydané diplomaticky věrně, a že jsou to právě nejstarší repraesentanti dvou, smím-li tak říci, nejvíce se rozcházejících recensí zmíněné legendy, jež takto filologové naši poznati mohou podrobně, kdežto text p. Menčíkův upraven jest jaksi na novo ze všech pěti čtení a transkribován jsa podle někdejšího způsobu nepodává jazykových forem tak věrně a určitě, jak toho nynější filolog český vyžaduje. Proto nové diplomatické otiskření textu zejména Kremsmünsterského¹⁾ nebudiž dokonce pokládáno za zbytečné, jsouc mimo to

¹⁾ Různě píše Menčík a Vondrák v těchto verších (podle rozdělení Vondrákova); čtení p. Vondrákovo shoduje se zde (podle opětné kollace) s originalem:

4. M. ješče, V. nemá,
11. M. lydu, V. lyda,
14. M. braň, V. brany,
26. M. tovarišem, V. towarzysyem,
37. M. pravý, V. prawye,
61. M. zpiewati, V. zpywaty,
67. M. sem, V. syem,
70. M. s otcem, V. s wotczem,
80. M. jež, V. genz,
88. M. hlav, V. hlaw (= hlavu),
94. M. smy, V. sme,
96. M. vynecchal: mnoho,
111. M. Tehdy, V. Thedy,
116. M. smiech, V. smych,
119. M. mnohým, V. mnnohým,
123. M. dáwati, V. dawty,
124. M. tern, V. trrn,
136. M. vše, V. dwsye (= dušě),
142. M. nepriatel, V. przyete (sic),
157. M. Nebo, V. Neb,
159. a 160. M. nemá,
180. M. rozhněwa, V. roahnyewaw,
183. M. A, V. Yax,
199. M. by, V. byl,
204. M. svých, V. sych,
239. M. ktož, V. geoz

opatřeno literárně-historickým úvodem vhodným²⁾, k němuž já tuto přičiňuji některé doplňky, pokud zejména znění rukopisu Klementinského k nim vyzývá.

Rukopis tento, sign. XVII. E. 7 (Jungmann uvádí jej omylem třikrát II. 171, 174, III. 937), jest v hlavní části své téměř doslovný přepis známých modliteb a písní staročeských XVII. F. 30 učiněný záhy v XV. stol. pro nějakou osobu ženskou, přepis to pro text velmi důležitý. Na prázdných listech zadních 173—180 připsána jest písařem mladším, ale zajisté ještě v XV. stol., veršovaná legenda naše. K připsání tomuto zdá se, že vybidnut byl písař modlitbou „o desietí tisícicich rytyrzow a muczednykow bozich“, jež čte se svrchu na listě 153, a obsahem svým přibuzna jest tomu, co dr. Vondrák na str. 44 z Officií latinských otiskl. Jakož p. Vondrák v úvodě svém dobře rozeznává dvě rozličné předlohy, z nichž známé mu tři texty (Krems., Pass. Kl., Pass. tišt.) vplynuly, tak sice že dva poslední náležejí předloze x, Kremsmünsterský ale předloze y, tak my srovnavše podrobně čtení rukopisu Klementinského s oběma zcela určitě tvrdíme, že přepis tento úzce přílehá k recensi, která poznamenána značkou x, avšak nikoli tak, že by byl od x pocházel přímo (neboť obsahuje leckde — ovšem pořádku — přídavek, který v x se nečetl, ale v druhé recensi přichází), nýbrž že nutno neznámou tuto předlohu jeho označiti značkou x', tak sice že obě tyto neznámé předlohy x a x' mysliti si musíme jakožto poslé ze společné předlohy starší z, která však od předlohy y lišila se již sama. Pokud se čtení

- 252. M. tvé, V. twy,
- 261. M. kterých, V. kerych,
- 267. M. sbožie, V. sbozy (loc.),
- 270. M. bože, V. boge,
- 302. M. přidá, V. wda,
- 319. M. kradlce, V. kradeze,
- 329. M. mnoho, V. mnuoho,
- 341. M. vše, V. dwlye (= duše),
- 344. M. živo, V. zywa,
- 345. M. křta, V. krztw,
- 404. M. slúžiece, V. slwzycze.

O dvojím vítězství.

- 1. M. mne, V. mye,
- 18. M. mnozí, V. mnuozy,
M. ztracují, V. ztracygy,
- 33. M. vohledaje, V. nehledage,
- 54. M. a, V. n (sic),
- 55. M. bohobojné, V. bohaboynye,
- 56. M. mēj, V. To myey,
- 64. M. obsahaje, V. dotahagye,
- 69. M. Snes, V. Myez (sic),
- 76. M. mnoho, V. mnuoho,
- 86. M. jakto, V. yaxto.

²⁾ Místo zkratku p má býti p (str. 27); v textě legendy ve v. 176 má býti pobyedychw m. pro-. (Opravuje dr. V. Vondrák).

v *Passionale* vytištěného týká, rukopis náš skoro stejně často s ním se shoduje, jako se od něho uchyluje a se čtením *Passionalu* z r. 1395 sblíhá. Poněvadž jest přepis legendy v rukopise XVII. E. 7 již velmi pozdní, a písař nebyl nad své předchůdce nikterak dbalejší, nemíníme zde odchylky zápisu jeho vyčítati (komu by na nich záleželo, může do Rozmanitostí p. Menčíkových nahlédnouti), nýbrž přičiníme pouze několik poznámek, z nichž poněkud vyjde na jevo předně to, co jsme svrchu o rukopise vůbec pověděli, potom i odjinud s dostatek známá a pověstná bezmyšlenkovitost písařů středověkých.

Hned počáteční verše rukopisu našeho (*U*) mají znění shodné s PKlem a s tiskem. Mezi verši PKlem 88 a 89 má *U* jako tisk: genz ste wy lid blaznywy (což se rýmuje s předcházejícím „živý“, o kterém srv. poznámku 76 Vondrákovu); taktéž v *U* předchází verš 106 před 105 jako v tisku; za to verš, který má tisk po verši 109, není v *U*, tak jako v PKlem není. Kdežto v legendě Krems. jsou verše 111—116, které v PKlem scházejí, v *U* scházejí z nich jen první čtyři, tak že odporu vzhlédem k zlatohlavům (viz úvod p. Vondrákův) zde není. Hroznou hyperbolu, kterou přibásnil písař anebo vzor jeho po verši 165 leg. Krems. (= 166 a 167 PKlem): „ktoz tu byechu, We krwy az do sedl brodyechu“, má také *U*. Grammaticky zajímavo jest kleśání aoristů a nahrazování jich: 49 a 50 PKlem nevidá — vnidá, Krems. nevjídechu — přídechu; *U*: nejdá — vejdá; 215 PKlem: vzdvihá, *U*: vzdvihná; 393 PKlem: vzdvihá, Kremsm. vzdvižechu, *U*: zdvihše; 398 Kremsm: vzéchu (= tisk), *U*: vzachu. Že také písař *U* všelijaké nesmysly svých předchůdců rozhojnití neopomenul, rozumí se samo sebou. Tak hned ve verši 9 udělal ze 6 králů, kteří k císaři přitáhli 6000 (čta místo „chtiece“ „tisíc“); ve v. 58 nechává císaře vytýkati křesťanům místo: „proč vy to činíte, že v chrám nechodíte?“ — „že v chrámě nebydlíte?“ Jako všichni ostatní také *U* verši 101 nerozuměl, má tu: svými životy „powazite“ (tisk: „powizite“, PKlem. „poworzyte“, Kremsm. „ponorzyte“). V. 114 PKlem. „i káza tisknúti rozkú“ nerozuměl nejspíše již Krems., který přidal: „tw gyftv rozhw“, to *U* předělal na „rohowu“, leg. Lvovská: „hroznú“ (tisk: „rusku“). Ale koruna dŕvtipu písařova nachází se ve v. 256 PKlem, kde již písař neznaje významu starého „obíženství“ položil za to: „Ale daj mu obživenství“. Kdežto Krems. četl tu „obecenství“, písař náš dopátral se tu „oběšenství“, za které, jak důmyslně poznával, boha prositi neslušno; proto položil záporně: „Nedaj mu oběšenství“. Jen na jednom jediném místě, jak se mi zdá, zachoval *U* správnější čtení než všichni ostatní písařové. Když byl napsal verše Kremsm. 334—337, jichž PKlem. nemá, píše dále:

Neday, by sé mrtvé mělo
Dietě, neb v domu umřělo

„W tom beze krzta, nebo matka
 Nemohla zbyti dietatka;
 Ale przieyz, by ziwo wigda
 A swateho krzta dogda
 Mohly (sic) sie dostati tobie
 Y s matku po dluzie dobie.“

Ve všech ostatních textech jsou verše tyto tak hrozně porouchány a popleteny, že žádného smyslu nepodávají. Tolik o rukopise legendy Klementinském.

O rukopise Lvovském nemůžeme pověděti, leda kolik z poznámky Menčíkovy a z variantů v Rozmanitostech, vytištěných, potom z upozornění J. Jirečka (v Čas. Mus. 1859, str. 22) vysvítá. Pocházejí-li texty PKlem. a Kremsm. z konce XIV. stol., jest rukopis Lvovský jen o málo mladší, i náleží, pokud z variantů souditi lze, ke skupině, kterou p. dr. Vondrák označil písmenem x. Že by rukopis tento „podával čtení namnoze správnější a úplnější než rukopis Passionalu“, jak Jireček (l. c.) poznamenal, nemohli jsme vystihnouti. Úplnější zajisté není, poněvadž po v. 374 náhle se končí legenda Lvovská, ano vydání p. Menčíkovo má veršů 450. Na konci budiž podotčeno, že jako rukopis Klementinský tak i Lvovský obsahuje kromě legendy naší a jiných, o nichž mluví Jireček a Menčík, velkou část týchž modliteb, jež jsou v rkpce modliteb staročeských t. zv. nejstarším.

O spisovatelské činnosti M. Jana Husi.

Napsal Karel Novák.

1. Úvod.

O mistru Janu Husovi s rozličných stránek mnoho již se pojednávalo. Hlavní bádání o něm, na kterémž zakládají se všechny ostatní po různu vydané rozpravy, vykonali historikové naši, F. Palacký a V. Tomek. Hus však nejenom v dějinách v užším smyslu, nýbrž i v *dějínách literatury naší* činí epochu, a zaslужne i s této stránky náležitěho ocenění. O to pokoušeli jsme se pracemi o *době, životě, povaze a spisích M. Jana Husi*, odváděnými ve slovanském semináři české university, obravše si při tom za vzor methodu p. prof. J. Gebauera (zejména přednášku jeho „O Štítném, jeho době a jeho spisích“). Pokus náš vypadl však objemnější, než pro jaký mohla naléztí nakladatele síla dosud neosvědčená. Vyšly z něho tedy pouze výňatky některé ve Sborníku historickém (seš. 4., 5. a 6. r. 1886), zde pak po-

dáváme stať poslední, o *spisech samých*, odkazující, co se životopisu týká, k Palackého Děj. nár. čes., a k 8. dílu Tomkova Dějepisu města Prahy.

Má pak býti práce tato jakousi přehlednou rukovětí, úvodem do studia spisů Husových podrobnějšího, po kterémž ovšem mnohé věci zde vyslovené dojdou opravy a doplnění. Zbýváť tu práce mnoho, která vyžaduje více pracovníků, a proto považujeme takováto „prima rudimenta“ za nutná, aby se, čím dále, vždy hlouběji vnikati mohlo. Nečiní tudíž pojednání naše nárokův na hotovou literární monografii. Ještě mnoho práce musí se vykonati, nežli bude moci nastíniti se obraz literární činnosti Husovy, muže tohoto důstojný. A obrátí-li se příspěvkem naším pozornost ku věci té, bude snad dosti ospravedlněno jeho uveřejnění.

2. O Husových spisech vůbec.

M. Jan Hus stojí na rozhraní staré a střední doby literatury české. Učinil v jazyku a písemnictví českém veliký obrat, neboť zavedl nový, jazyku našemu přiměřenější pravopis a vymanol se z nadvlády tehdejší písemné češtiny, kteráž, plna jsouc starých tvarů, historicky ovšem odůvodněných a správných, avšak v lidu již vyhynulých, nesrozumitelnou se stávala neučenému Čechu. On pak, lidu maje kázati a pro lid chtěje psáti, psal tak, jak se tenkrát mluvilo*).

Spisy jeho pohybují se vesměs na poli *náboženském*, a částečně i *grammatickém*.

Skratky hlavních pramenův:

Op. = Opera Husi, t. j. Norimberské vydání latinských spisův Husových z roku 1658.

Doc. = Documenta M. J. Hus vitam, doctrinam, causam illustrantia. Palacký 1869.

D. P. = Tomek: Dějepis Prahy.

Los. = J. Loserth: Hus und Wiclif. Zur Genesis der Husitischen Lehre. 1884.

Kde udán jenom *díl a strana*, tu míněny jsou K. J. Erbenem sebrané spisy Husovy české.

Prameny ostatní vědy na svém místě zevrubně jsou udány.

Pozn. Ohledně jotace, pokud užili jsme věrného přepisu textu staročeského, připomínáme, že jsme s Erbenem ponechali všude ráz rukopisu, poněvadž pravidlo ve XIV. stol. v této příčině platné v době Husově již klesá; tedy naproti staršímu *řě, jěti* atd. vyskytuje se tu již častěji *řeč, jěti* a pod. Avšak slabiky *ne, de, te* a *ne, de, ze* píše se nepochybě *nie, die, tie* (nye, dye, tye), a v tom není pozitivního důkazu, že by tu již jotace setřena byla, aniž možno mezi této proměny stanoviti. Transkribujeme tedy slabiky tyto, jak žádá etymologie a vzorné památky XIV. věku.

*) Velmi pěkně charakterizuje tuto činnost Jos. Jireček v ČČMus. s r. 1863 na str. 327. Mimo jiné tu připomíná, že Hus a doby jeho přispěly k *jednotě* jazyka společného, naproti dřívější rozdrobenosti dialektické. Nejnověji dotekl se této věci Dr. Jan V. Novák ve své rozpravě „O vývoji českého jazyka spisovného“ v programu gymn.

Jsou pak dvoje: *latinské a české*. Pro žáky a doktory, jak bylo zvykem, psal latinsky, pro lid pak česky.

Kritického vydání dočkaly se jenom spisy české, a sice Erbenem, vydání však latinská jsou nepřesná a neúplná, a proto zprávy o nich, nepoužívá-li se rukopisův, budou rovněž snad neúplné a poněkud chudší nežli o českých. Ostatně pro literaturu naši nejsou latinské spisy tak důležité, a jen proto, abychom o činnosti Husově měli obraz poněkud úplný, bude o nich řeč. Obsah jejich má namnoze velikou důležitost pro životopis jeho a pro vysvětlení tehdejších hádek a sporův theoretických. Originálem posud nic nebylo vydáno, mimo některé menší ukázky.

3. Obsah jednotlivých spisův českých.

1. Výklad víry, desatera božího přikázání a modlitby páně. (V rkp. Budiš., Mikul., a z části i v Mus. z roku 1413.)

Jest to jeden z největších spisův Husových vůbec. Rozdělen jest na 96 kapitol. Před celým spisem položil „*Zpravidlo k Výkladu*“, t. j. ukazadlo alfabetycky spořádané o obsahu jednotlivých statí a kapitol, aby čtenář mohl naléztí hned, když by tu neb onu věc hledal. I dává mu zároveň k tomu návod, jak v tom ukazadle hledati má, a prosí pisařův, kteří budou psáti, „aby sieti těchto nezedrali; nebť by lovčí nepopadli, co by chtěli“. Také zmiňuje se tu, a sice hned na počátku, o svém pravopisu, řka: „Ktož budeš čísti v těchto knihách, věz, že sem nepsal obecným obyčejem, jež (sic) sů vzěli Čechové a nedobře, proto že latinskú abecedú chtěie plně českú řeč psáti, ano nelze; ale psal jsem jiným něco obyčejem, i proto, abych uvedl jiné v ten obyčej, i proto, že jest skrovnější“. Pak dává příklad, že č psal „c a znameníčko svrchu“.

Potom přistupuje k „*Výkladu viery*“ (1—28 kap.). Každý křesťan, jenž „rozumění“ má, chce-li býti spasen, musí věřiti, přikázání boží plniti a bohu se modliti. „Protož že jsem knězem, v naději od boha poslaným“, praví, „chci krátce ty tři věci sprostným lidičkóm vyložiti“. Pak klade dvanácte článkův apoštolského vyznání víry a potom pojednává o každém článku zvláště. Při prvním na př. co jest věřiti, jaký jest užitek věření, co jest bůh a proč slove bůh všemohoucí, při posledním o vzkříšení, o životu věčném, atd.

„A že sprostnému těžko jest dlůhá řeč spatovati, protož aby ten, ktož bude mieti kniežky, jiného rozuměti viere naučil kratiče“, přidává „*Menší výklad na vieru*“, kde každý článek hned jest vlastními slovy Husovými vyložen beze všech dalších dokladův.

Potom vypisuje též „vieru, kteráž na mši zpjevají, již sů složili na svolání obecném v městě, jenž slove Nicea, na kterémžto

svolání svatý Mikuláš byl; a všech duchovních otcův bylo tři sta a osmnácte, jichžt slozenie věříme jako svatě čtenie, neb každý kus má založení v písmě.“ V poslední kapitole toto *Nicejske vyznání víry*, čili, jak je sám nazývá, „Druhé Věři v buoh“ vykládá.

Následuje „*Výklad desatera božieho prikázanie*“ (28—80 kap.), v němž nejprve položeno jest deset příčin neb popuzení, pro něž má člověk prikázání božieho pilet býti, pak o lásce k bohu a k bližnímu, jakožto kořenu všech prikázání, načež následují o jednotlivých prikázáních a věcech k nim se vztahujících, jako o přísaze, slibu, zlé radě a pod. zvláštní obšírné výklady, bohaté rozmanitými narážkami časovými, kteréž v celém tomto spisu vůbec shledáváme; tak při výkladu o svěcení dnů svátečních vypravuje, kterak lidé svátky znesvěcují, a pod.

Konečně v poslední kapitole, aby jiné ten, jenž umí čísti, kratičce božimu prikázání naučil, obsažen jest zase *výklad kratší* na desatero boží prikázání.

V ostatních 17 kapitolách jest „*Výklad na páteř*“, t. j. na modlitbu páně. Tu pojednává nejprve o tom, co jest modlitba, kde se má člověk modlit, proč modlitba nebývá uslyšána, proč jest krátká, atd. Modlitba „Otče náš“ na dvě se dělí; prvá stránka jest tato: „Otče náš, jenž jsi v nebesích“, druhá stránka ostatek až do konce. Pak následuje výklad na každou ze sedmi proseb zvlášť.

Pro sprostné a neprázdné v práci zase připojuje *výklad menší na páteř*.

Celý spis tento dokončil Hus *přede dnem 11. listopadu r. 1412.* dle zřejmého vrocení na konci: „Jehož léta tisícieho čtyřstého dvanadstého před svatým Martinem jest toto dokonáno.“

Hus v pozdějších spisech svých velmi často se ho *doovídá*. Tak praví v Postille: „O tom psal sem v knihách o prikázání.“ (II. 39). — „O tom více sem psal o pokušení v knihách o prikázáních božích.“ (II. 89). — „Jakož o tom psal sem v knihách „O modlitbě.“ (II. 315.) — „O tom sem psal v knihách o božiem prikázání v 31. kapitole.“ (II. 428.) — Vykládaje o odpouštění hříchův, praví: „O tom sem jinde mnoho psal“ (II. 342.), což se vztahuje zajisté na *Výklad víry*, kdež v kap. 11. o té věci pojednává. Mimo to ve *Výkladu* samém slibuje na několika místech, na př. o modlitbě, že „posléz bude řeč“ (I. 64.), jinde, že „o tom bude řečeno v knížkách o božiem prikázání“ (I. 46.), jinde zase naopak napsaných již částí se dokládá, jako na př.: „Jako sem v desátém prikázání položil o marnosti.“ (I. 294.) — „A to slovice „Amen“ židovské jest, o němž máš prve u výkladě víry na konci.“ (I. 357., srov. též I. 80., 18., 24.) — V kap. 94. zmiňuje se o některých bludech, proti nimž prý „jinde“ psal. (I. 352.) Věci, o nichž tu mluví, jsou pak již skutečně ve *Výkladu* na víru vyloženy.

Rozvržení jak celku, tak i jednotlivých částí tohoto spisu jest náležitě, a celé provedení vůbec projevuje, s jak velikou pečlivostí a pilností pracován byl*).

2. Postilla**),

čili Vyloženie svatých čtení nedělních

(rkp. Mus. z r. 1414., Budiš., dva Klem. z pol. 15. stol., Norimb., jiný Mus. Douchův)

jest nejnáznámějším spisem Husovým vůbec. Obsahuje *výklady na 59 čtení nedělních, ukazadlo*, jež jest jako u předešlého spisu ve všech rukopisích na prvním místě, a *předmluvu*. Na konci ukazadla poznamenává: „Aby, kdož budeš čisti, rozuměl mé české řeči, věz, žeť sem psal tak, jakož obyčejně mluvím; neb v jednom kraji Čechové jinak mluví a v jiném jinak.“

A v *předmluvě* dí: „Abych kněžského úřadu neopustil, času nezmařil, umienil sem pro chválu boží, pro spasenie Čechův věrných, kteříž žádají vůli boží poznati a plniti, čtenie nedělnie všecka kratičce s boží pomocí vyložiti. — A že nemají obecné čtení česky psaných, a výklad ne tak se brzy přijme bez saloženie, protož chci vždy *prve čtenie položití a potom výklad*. — I mámť úmysl, abych což mohu najlehčejie vyložil k rozumu čtenie, *ač ne ovšem tčmž obyčejem, jako kdží.*“

Čtení sama položena jsou jazykem starším, jak svědčí již hojně aoristy, které se v nich vyskytují, a jichž Hus již skoro jen v citátech užívá. Po každém čtení následují k jednotlivým slovdm evangelia *vysvětlivky a poznámky*, a po těch konečně výklad, dovozovaný slovy písma svatého, a mimo jiné nejčastěji důvody ze spisův sv. Augustina, Bedy a Jana Zlatoústého.

Spis tento obsahuje rovněž velmi mnoho narážek časových a Husa se týkajících zvláště.

Dokonána jest Postilla „léta tisícieho čtyřstého a třinádstého, v den postný svatých apoštolův Šimona a Judy (28. října), na hradě, jenž slove Kozí.“ S tím souhlasí zmínka ve čtení 32., že Jidáš prý již více než 1380 let zkouší za svou zradu. (II. 221.)

Odkazuje v ní na některých místech ke čtení 11. (II. 380), 30. (II. 333), 25. (II. 219 a 225), 33. (II. 300) a 46 (II. 368 a 371), a v tomto posledním při výkladu slov: „Člověk jeden sstupováše od Jeruzaléma“ podotýká, že „psal o tom člověku jedno kázanie zvláště a širocé“ (II. 336), tak že máme dvoji kázání na čtení 46., z nichž druhé začíná slovy: „Prosí jeden člověk, ufám bohu, z dobré žádosti, abych něco napsal na to slovo: Člověk jeden sstupoval od Jeruzaléma.“

Na konci Postilly jsou ještě dvě čtení „na posvěcenie kostela“, kteráž mezi nedělní čtení nepřislušejí.

*) Citováno bývá dílo toto zkrátka jen „Výklad“.

**) Přeložena do němčiny od *Novotného* s titulem: Johannes Hus Predigten.

Spis tento jest velmi důkladný a projevuje, jak byl původce jeho v písmě svatém a ve spisích sv. otcův znamenitě zběhlý.

3. O svatokupectví (rkp. Budiš. z konce 15. stol.)

jest nejjalavnější traktát Husův, mající 10 kapitol, k nimž připojeno jest na konci zase ukazadlo podobné, jako u předešlých dvou spisův. Na počátku praví: „Svatokupectví, jenž se rozmnožilo, aby věrní tupili, od něho se ostřiehali, a také, zda by kteří svatokupci se pokáli, chci s boží pomocí o svatokupectví psáti kniežky.“

Nejprve vypisuje, co slove kacírství, a pak probíraje život duchovenstva tehdejšího od papeže postupně až po faráře a třídníka čili kaplana, jakož i zákonníkův a lidí světských, kárá v nich především svatokupectví, kteréž toho času měrou zvláště úžasnou mezi nimi zahnížděno bylo, ukazuje důkazy z písma přivozenými, jak by žiti měli, i rady dává, na mnohé námitky jsa připraven, jak by mnohých nešvarů, dle náhledu jejich nevyhnutelných, zbýti se mohli. Podotýká však v závěrku: „Ktož budeš čisti, patřiž, že úmysl muoj nenie, aby dobří byli pohaženi neb nuzeni, ale aby ti od zlosti se ostřiehali, a zlí aby se pokáli.“

A přiznává se tamže: „Tyto sem kniežky napsal, věda, že ani chvály, ani milosti, ani užítka tělesného od kněží lakomých i od druhých světských neobdržím: neb těch věcí od nich nežádám, ale od boha odplaty a jich spasenie. A potká-li mě jich hanenie aneb trápenie, to sem před se položil, že lépe jest pro pravdu smrt trpěti, než pro pochlebenství časná odplatu vzieti.“ — „Upriemo a sprostně sem řeč položil, zda bych co mohl svatokupectví poraziti a vypleti.“ — — Také u tohoto spisu jest na konci vrocení: „Jehož léta tisícieho, čtyrstého třinadětého, na den jeho v chrámě obětování od panny Marie, od Simeona na ruce vzeti, kterémužto dni Čechové říekají hromnice (kniežky tyto sú dokonány).“

Dovolává se ho v Postille: „O tom psal sem široce v knihách českých o svatokupectví“ (II. 313), a slibuje jej již ve Výkladě (I. 344) mluvě o svatokupectví, že „o tom jinde bude více řeči,“ a podobně jinde: „o té krádeži jest mnoho písma, ale čeká jinde místa.“ (I. 287.)

Traktát ten jest velice důležitým příspěvkem k poznání života kněžského té doby.

4. Výklad písníček Šalamúnových (rkp. Mus. z r. 1448),

o němž Erben vyslovuje domnění, že jest to snad volné vzdělání některého spisu latinského*), obsahuje nejprve předmluvu, v níž

*) V rkp. Klem. X. F. 20., obsahujícím Husův traktát De eccl., jest dále též „Commentarius in Cantica Cantiorum“ bez udání původce. Pokud jsme jej s Husovým „Vykl. pís. Šal.“ srovnati mohli, shledali jsme, že v obsahu a způsobu vykládání mohl sice býti tomuto základem, že však jest značně stručnější.

se allegoricky vypravuje o pádu zlých andělův, o mužích starého zákona, předobrazujících Krista, o národu vyvoleném vůbec až po Šalamouna, a konečně obrací se „k liteře“ čili k textu písní Šalamounových s krátkým výkladem.

Císař a král všeho tvorů —, tak se začíná tato předmluva, — chtě mti dědice, urodil sobě syna, jemuž pak zasnoubil královnu. Tu však jeden z knížat jeho, totiž Lucifer do pekla svedl, a místo ní hned jiná žena ku královskému důstojenství jest zvolena. Syn králův přikázal jí, aby se poslušenstvím ozdobila, a když jí nepřítelkyně její, nevěrná královna první, se svým pánem Luciferem mnohé úklady a protivenství činila, vysvobozoval ji v starém i v novém zákoně a vysvobozuje nyní její pán, až jednou konečně korunována bude.

V osmi kapitolách pak položeny jsou vždy napřed jednotlivé verše, a po nich jde obšírný výklad. — Vročení tento spis nemá, ale zdá se, že jest jedním z prvních spisův Husových. Ve „Výkladu“ (I. 276 a 277) cituje některé písně Šalamounovy; na př.: „Plástka strdu tekúcieho rtové jejie“ atd. Též v „Provázku“ (III. 165.)

5. Dcerka

čili „O poznání cesty pravé k spasení“

(Mus. z r. 1414.)

má 10 kapitol, jichž obsah udává sám Hus v krátké předmluvě, která jim předchází, takto: „Slyš, dcerko! a přichyl ucho své a viz, žeš chci, aby poznala se, vědúc, k komu jsi podobna stvořena; druhé, aby poznala své svědomie; třetí, aby poznala nynějšího života biedu; čtvrté, aby poznala zdejšího přiebytku pokušenie; páté, aby poznala tři nepřiele (tělo, svět a ďábľa); šesté, aby pravé se kála; sedmé, aby důstojenstvie duše vážila; osmé, aby k budúciemu súdu pilně hleděla; deváté, aby život věčný vážila; desáté, aby pána boha nade všechny věci najviece milovala. A v tom toto písemce konečně chci zavrietí.“

Spis ten rovněž vročení postrádá; ale z některých míst, jako kdež mluví o kněžích příliš širokého svědomí (III. 108, ř. 26) a o papežích, biskupích atd., kteří svá ustavení váží nad zákon boží (III. 109, ř. 9), soudil Erben, že byl psán r. 1412.

Jest v něm líčení velmi živé, a celý traktát patří k nejcennějším svého druhu.

6. Zrcadlo člověka hřešného věčí.

(Mus. 1413, Klem. 1469.)

Dle starého svědectví jednoho (III. 318) přeložil a rozmnožil Hus tento spisek ze sv. Augustina. Začíná takto:

Poněvadž v cestě jsme tohoto bídného a utíkajícího života, a dnové naši jakožto stín hynou, protož potřebí jest nám pomniti pilně a často srdečně rozjímati, co jest to, že všemohoucí páu

bůh dává nám radu skrze sv. Mojžíše, řka: „O by smysleli a rozuměli, a na nejposlednější věci patřili!“ I vykládá v tom zrcadle hříchův, co máme mysliti, a nač patřiti, abychem spasení došli.

Také tento spisek klade Erben do r. 1412 soudě snad podobně jako u předešlého z místa (III. 137 dole, a 138): „O by smysleli a rozuměli, ktož sú hřešili, aby se právě káli a v odpusťky trhovské nedoufali!“ atd.

7. Zrcadlo hřešníka menší

(Klem. 1469.)

skládá se ze dvou krátkých oddílů: v prvním vypravuje se o poznání sebe, v druhém pak o potupení světa. Jest to snad také jeden z prvních plodů spisovatelské činnosti Husovy.

8. Devět kusov zlatých.

(Pař., Mikul.)

První artikul neb kus zlatý jest: Kdož dá jeden haléř pro boha za živa, ten jej více uctí a své duši více prospěje, než kdyby po smrti dal tolik zlata, co by se jeho mezi zemí a nebem mohlo obdržeti. Druhý kus zlatý jest: Kdož jedno slovo protivné strpí, ten více boha uctí, nežli by tolik metel o svůj hřbet zbil, co by jich mohlo v největším lese zrůsti. Třetí kus zlatý: Kdož se nejmenšímu pokoří, ten více boha uctí, než by od jednoho konce světa až do druhého putoval, a v každé šlépěji krev svou prolil. Kdož jednu slzu na své hřichy umoří, ten boha více uctí, nežli by po smrti tolik plakal, až by jemu z očí dvě řeky tekly; atd. atd. Všechny mají tendenci, aby ukázaly, že vnitřní náboženské smýšlení větší cenu má před bohem, nežli sebe lesklejší jeho formy vnější. Ku každému kusu připojen jest hned krátký výklad. — Pochází asi z téže doby, jako předešlý.

9. Provázek třipramenný,

z víry, lásky a naděje, kteréhož se má každý křesťan držeti, kdo chce do věčného blahoslavenství přijíti. V úvodu píše Hus toto: Spatřiv, že lidé v hříchích velmi tonou, a boje se, aby do propasti věčné neupadli, ale aby z hříchův a z hrdla ďáblova vytaženi byli, rád bych oznámil provázek, jehož držíce se lidé, mohli by vytaženi býti do věčné radosti. A že lidé neradi slyší dlouhé řeči, a také písaři česky neradi píší, pakli píší, ale neprávě, a prázdnoti také dlouhé nemám: protož provázek o třech pramencích kratičce již chci splésti.

Provázek ten jest prý život svatý, z víry živé, naděje a lásky v člověku zachovaný, kteréhož provázka má se každý člověk v tomto světě držeti, nechce-li na věky zahynouti. První pramének jest víra, druhý naděje a třetí láska, a o každém z nich jest pak výklad zvláštní: co jest věřiti, co jest věřiti „boha“, „bohu“

a „v boha“ atd. jako ve „Výkladu víry“; pak co jest naděje, kolikrá jest, rozdíl naděje a víry, o lásce křesťanské vůbec a o lásce vedle řeči sv. Augustina zvlášť, a konečně o věčném životě a blahoslavenství.

Ve „Výkladu“ již zmiňuje se Hus o tomto spisku: „A nechci mnoho psáti o životu věčném, neb psal sem v knížkách, jenž slovů ‚Provázek‘ na konci píše o blahoslavenství.“

Ale vrocení spis tento nemá. Jediný pramen jeho, vydání tištěné u Jana Hada r. 1545, má hned za titulem poznamenáno, že jest tento Provázek „složený od poutivého svatě paměti M. Jana z Husince léta 1412.“

10. O sedmi smrtelných hříších,

jež jsou: pýcha, „kořen i počátek a královna všech hříchův“, pak závist, hněv, lenost, lakomství, lakota a smilstvo. O každém tomto hříchu a druzích jeho jest zvláštní výklad. Napsal jej Hus bezpochyby ještě v mladších letech.

11. O brání odmrťi neb nápadův odumřelých věcí.

(Víd. 1444 a Třeb. 1486.)

V tomto malém traktátu odpovídá Hus svému příteli, jistému vladykovi, který jej žádal, aby jej zpravil, kterak má se míti, aby v brání odmrťi nepochybil. Hus chválí jeho žádost, a tvrdě, že pán jest jenom obránce a soudce svých poddaných, a za to že běže platy a službu, a v nouzi veliké může k obraně skrovnou pomoc vzíti, radí nebrati odmrťi. „Neb jinak“, praví, „by všecko tvé mělo býti, co sedláci tvoji mají, tehdy by ves, již za tři sta kúpíš, musel snad za tisíc kúpiti.“ Pak mu podává důvod z božího zákona a z řeči „dvou velikých svatých“, Řehoře a Augustina, že odmrťi slušejí na nejbližší přátely, a že jsou nuzitelé neb násilníci chudých sirotkův a vdov, kteříž je od zbožice jich mrtvých přátelův tisknou. „Toto ty pamatuje“, dokládá, „měj na svém dosti, nehledaj z úmrťi kofisti, buď chudým milosrdný, aby došel milosrdenství.“

Také jej napomíná, aby, když soudí, nehonil se po penězích, neodsuzoval ihned pro každé slovo, atp.

Vrocení také tu nenacházíme.

12. O manželství.

(Rkp. Vídeňský.)

Jest prý to stav vysoký, od boha v ráji ustavený, ač jest čistota panenská lepší a dokonalejší. Dále vysvětluje se tu, co jest manželství, proč slove věc posvátná, které jsou překážky manželství a pod.

Poněvadž Hus v Postille ve čtení 7. mluvě o manželství připomíná, že o tom psal v knihách o prikázání a v knížkách

„o cierkvi svaté“, traktátu „o manželství“ však se nedotýká, soudí z toho Erben, že jej buď ku konci r. 1413 anebo s počátku r. 1414 napsal.

13. O šesti bludích.

(Mus. 1414, Vid., Budiš.)

Prvý blud jest o stvoření, druhý o věření, třetí o hříchliv odpuštění, čtvrtý o poslušnosti, pátý o kletbě, šestý o svatokupectví. A tak prvá kapitola jest proti prvému bludu, druhá proti druhému, atd.

V každé kapitole vypsány jsou nejprve bludy, jaké o které ze jmenovaných věcí panují, a pak položen jest překlad příslušné části z latinského traktátu „De sex erroribus.“ Ku konci praví: „Tyto řeči psány jsou krátké proto, aby kněží a žáci, kteréž jest bůh zachoval od svatokupeckého kacířství, jeho se velmi pilně ostříhali; a kteréž jest tím kacířstvím zprznil diabel, právě převrhne své svědomie, aby se káli, a aby obojí věčného zatracenie znikli.“ — „Tak stojí psáno v Betlémě na stěnách o tom bludu, jenž dobře slove česky ‚svatokupectvie‘, jakož sem položil na počátcé této poslední kapitoly. A skonal sem v středu po světíe Trojici v Betlémě.“

Podle toho dokončil Hus spis tento 21. června roku, který zde udán není, nejspíše 1413, poněvadž tehdy v Praze byl, jakž při vypsání jeho „Pobytu v Tábořsku“ dovozeno.*) Erben domnívá se, že by z r. 1414 (6. čna) pocházel.

14. Kničky proti knězi kuchmistrovi.

Kničky tyto sepsal mistr Jan Hus proti knězi, kterýž pravil i zapřisáhl říka: že Hus horší než který ďábel. Ten opustiv kněžství byl u pána, jménem Ctibora, kuchmistrem. Proti němuž Hus vede písma starého i nového zákona: že nejhorší člověk lepší jest než ďábel. I připomíná hned s počátku: „Toto sem psal já, mistr Jan Hus: ne aby jemu písmo bylo dáno, což mi jest vzkázal, že jsem horší, než který diabel; ale aby jemu bylo odpovíděno a přečteno k jeho naučení, a pan Ctibor aby sobě to psanie zachoval. Neb kněz snad by uzře, zavrhl, a tak má práce byla by darmo vynaložena a pravda neohlášena a lež by vždy vejvoditi chtěla.“

Ohradiv se nejprve proti nařčení jmenovaného protivníka, že by z jiného kraje byl vyhnán, udává 15 důvodů, pro které není žádný člověk, a tudíž ani Hus, horší než ďábel, potom dokazuje pro dobré kuchmistra i jeho pána, že nemá kněz úřadu světského držeti, a konečně o svém odvolání ku papeži a o kletbě se rozpisuje, poněvadž z toho kuchmistr dokazoval, že jest horší než ďábel. Končí se pak slovy, že papež přikazuje kněžím, „aby kleli

*) Ve sborníku historickém roč. IV, svazek 5.

Ladislava, krále Napulského, zvonice i sviece hasiece tak dlouho, dokavadž by jim jiné nebylo přikázáno. A to aby činili pod kletbú, pod obroka i kněžstvie zbavením a pod pokutú.“

Erben poznamenává, že tento spisek není dokončen, bezpochyby proto, že v rukopise, z něhož tištěno, vytrženy byly poslední listy; poněvadž k němu nemáme nyní žádného rukopisu, jest znám pouze z exempláře, tištěného r. 1509 od jakéhosi Pavla v Litomyšli.

Podle místa, kde Hus vyvrací slova kněze kuchmistra, „že by z jiného kraje byl vyhnán,“ t. z Táborska, jakž z dalšího vysvitá, byly sepsány tyto knížky teprve na Krakovci, a tudíž r. 1414.

15. Jádro učení křesťanského

(rkp. dva Víd., Budiš., Klem. z roku 1469),

těž pod nápisem: „Otázky a odpovědi pravého křesťana o božských mocech.“ Jest to jakýsi katechismus, který Hus pro žáky sepsal, aby se mu z paměti učili. Praví totiž na konci: „Dajž ten milostivý spasitel tomu, ktož bude toto písmo krátké čísti, aby je spatatoval, i skutkem, což jest dobrého naplnil.“ V rkp. Budiš a Víd. z 1/2 15. stol. má na konci datum: „Léta božieho 1414. v Ústí, den svatých mučedlníkův Jana a Pavla“ (= 26. června).

Palacký také ve svých Doc. otiskl „Catechismus a Huso, ut videtur¹⁾, compos.“ dle rkp. Víd. z r. 1444, jenž ale jest rozdílný od tohoto ve vyd. Erbenově. Začíná slovy: „Že bez viery žádný nemož spasen býti, jakož dí S. Pavel k Židům v 11 kap.“ Pak následují otázky a odpovědi: „Co jest viera? Odpovídá S. Pavel“ atd. „Kolikera jest viera? Dvojí jest“ atd. „Co jest živá?“ atd.

16. Kázání na den památky těla božieho.

(Mus. z r. 1413.)

Vykládá tu, co jest přijímání, které věci k důstojnému přijímání příslušejí, a uvádí na konec 10 požitkův, v počtu desatera božieho přikázání zavřených. Erben se domnívá, že bylo psáno ke dni 22. června r. 1413, poněvadž Hus slíbil ve Výkladu v kap. 92., že o přijímání těla Kristova jinde bude psáti. Praví (I.331): „A tuto měl bych něco psáti o těla Kristova přijímání, ale dlouho by bylo, protož toho nechám do jiného času.“

17. Předmluva k bibli Šafhausské

(rkp. v Šafhausích z pol. 15 st.),

jejíž novou recensi Hus zpořídil. Napomíná v ní především čtenáře, aby, naleznou-li v bibli nějakou změnu, ihned ji neodsuzovali, ježto prý bible obecné nové na mnohých místech jsou po-

¹⁾ Důvody své vyložil v Praef. XIII. Míni tež, že složen byl dříve, nežli onen z r. 1414.

kaženy, ale tato česká bible psána jest prý z dobré staré bible latinské. Také co se týká pravopisu poznamenává tu, že kde jest nad i krátké nabodeničko, žeť má spěšně to slovo řčeno býti (místo = civitas, naproti místo = locus).

Kdy toto přehlédnutí písma sv. provedl, není známo. (Dle Šembery asi r. 1413—14, dle Erbena asi r. 1412, což se zdá býti pravděpodobnějším.)

Jos. Jireček soudí, že tato předmluva Husovi neprávem se přičítá, Hus že „našel písmo sv. již úplně přeloženo; on a stoupcenci jeho podnikli jen reviditi textu českého“ a to již někdy při sklonku života Husova. (Č. Č. Mus. 1863 str. 327. Srov. též jeho Ruk. k děj. č. 1.“ a Č. Č. Mus. 1864. str. 386. a 1872 str. 385.)

Také sepsal Hus

18. abecedu českou,

začínající slovy: „a bude celé čeledi dáno,“ a mravné průpovědi v chatrných hexametrech. (2 rkp. Vid.)

19. Listy české

(4 rkp. Vid., Třeb., Budiš., Klem., Křížov. a lat. Mus.),

jichž jest dosud známo 21, uveřejněny jsou všechny společně s latinskými ve spisu Palackého „*Documenta M. J. Hus,*“ ve vydání Erbenově jenom 17, z rukopisův rozličných, a nejvíce ze sbírky Mladěnovicovy.

Některé svědčí Pražanům všem, jiné píše králi, jiné přátelům i žákům svým bývalým, jiné konečně svým příznivcům a dobrodincům. Některé jsou z doby, kdy ještě v Praze meškal, jiné z času vypovězení z Prahy, a jiné opět z vězení Kostnického. Jsou velmi zajímavé, a pro životopis Husův zvláště důležité.

Erbenovi tyto 4 nebyly ještě známy: „Proti radě doktorské“ (Doc. epist. 25.) „Urozeným pánům král. čes.“, začínající slovy: „Páni milí, dědicové svatého království českého“ (ep. 11.), Pražanům „Milost a pokoj od pána našeho“ (ep. 32.), a konečně „Urozenému pánu Jindřichovi z Dubé,“ kdež připojena jest ona písnička, o níž se Erben zmiňuje (ep. 68.).

20. Písňe nábožné.

(Kanc. Jisteb. z pol. 15 stol., Králický z r. 1576 a Pražský z r. 1573).

Jest jich známo dosud 6, tři z nich Hus sám v Postille na konci čtení 20. cituje, ostatní pak mají ve svých pramenech výslovné dosvědčení, že je Hus složil. Dotčené místo v Postille zní takto: „— — — řkúce: ‚My klnem jménem Ježíše všechny ty, kteříž chodíe na kázanie do Betléma, a všechny ty, kteříž zpievají:“

Vstal jest böh z mrtvých svú mocí;

a opět ktož zpívají:

Jezu Kriste, štědrý kněze,
s otcem duchem jeden bože;

a opět ktož zpívají:

Navštěv nás Kriste žádúci,
pane světa všemohúci!
daj nám se v srdci poznati,
bez hrózy sebe čakati.'

Ale odpovie takým braničóm závistivým pán Ježíš“ atd. (II. 132.)

Všechny uvedeny jsou ve svých pramenech s notami. Píseň „Jezu Kriste, štědrý kněze“ jest o milosti boží a má 21 sloku; „Vstalt jest bůh z mrtvých svú mocí“ jest o vkříšení páně, obsahuje 10 slok; devítisloková píseň „Navštěv nás“ obsahuje prosbu, aby bůh lidí od hříchů sprostil.

Z těchto písní známa byla Erbenovi jenom jedna, a to ještě necelá, jedna pak dosud tištěna nebyla *). V Erbenově vydání máme za to ještě tyto písně:

„Ježíš Kristus, božská múdrost,
vydal církvi tuto svátost . . .“

mající 16 sloh o čtyřech verších rýmu združeného, jedná o svatém přijímání; dále 17slohovou píseň:

„Živý chlebe, kterýž's z sebe
život zpuosobil zvoleným . . .“

Slohy jsou tříveršové, rýmuje se zde však vždy jenom 2. a 3. verš. Jest o Ježíši Kristu, kterak s nebe sestoupil, trpěl za nás a svátost oltářní ustanovil. — Obě tyto písně vzdělány jsou podle latinského originálu. Konečně šestá píseň:

„Králi slavný, Kriste dobrý,“

od níž znal Erben jenom první slohu a tu „Modlitbou“ nazval, obsahuje 6 sloh bez rýmu, a jest to zase prosba k pánu Kristu a k panně Marii, aby svou přímluvou prosícím přispěla. —

Zmíníme se jenom ještě o písni, kterouž Hus z Kostnice panu Jindřichu Škopkovi z Ústí poslal, jak sám (III. 281.) praví: „Domino Henrico Skopek literam pergameni dirigatis, quia in sui memoriam semper eam in carcere servavi et composui illum cantum (= a složil jsem onu píseň), quando fui otiosus.“

Erben jí ještě pohřešuje, ale Palacký otiskl ji i s listem k ní náležitějším pro pana Jindřicha v Docum. (ep. 68.) z rkp.

*) Píseň „Navštěv nás“ uveřejnil K. Konrád v „Dějinách posvátného zpěvu staročeského“ v příloze na str. 10 z rkp. Klem. XVII. F. 30 i s varianty Husovými v kanc. Jistebnickém. Z toho kancionálu známe také píseň prvou „Vstalt jest bůh,“ jež mimo to jest i v rkp. kláštera Vyšebrodského č. 42 fol. e) 1.

Vid. č. 4902. List začíná slovy: „Již tě, pane milý! pánu bohu poručím, jehož se boj“ atd. Píseň pak má 23 verše nerýmované a začíná takto:

„Tu po smrti my shledáme
vážiec málo boha svého
jež po hříechu přielíš pasem.
Radost věčnú chceme miati
jichž lovití ráda nechce“ atd.

Nepodobá se ani za mák ostatním písním Husovým, jest tak jakož i psaní celé pobožného smyslu, ale příliš temného, a zdá se mi, že asi bude notně porušena; neboť ačkoliv jest jisto, že nebyl Hus v básnictví mistrem, že se na př. s nezdarem pokoušel o hexametry (?), jakýmiž měly býti také „Mravné průpovědi“ jeho (III. 259), přece shledáváme se i při formě méně zdařeně vždy s řádným a jadrným smyslem; toho pak v písničce jmenované není. Možná, kdybychom k ní znali více rukopisů, že by se mnohý nesmysl opravil. Věc tu podporuje okolnost, že ani řečené psaní samo jasného smyslu nemá. —

Jednu píseň poslal prý Hus, jak sám praví (III. 270.) „pannám klášterským, aby ji zpívaly na nešpoře panen svatých.“ Zdáli jest to některá z těchto známých, aneb nějaká jiná, dosud neznámá, nevíme. —

Jmenovaných šest písní složil již v prvním desetiletí 15tého věku, poněvadž je již synody z r. 1406 a 1409 zakazovaly; viz Höfler Concilia Prag. str. 52, a *Jireček*: Hymnologia bohem. (1878) str. 3 a 89.

Úvahy a zprávy.

O Horatiových názorech filosofických. Napsal *Jan Petráček*. Str. 23. Program c. k. státního gymnasia v Třebíči na Moravě. Koncem šk. roku 1887—8.

Za úkol položil své rozpravě p. spisovatel zevrubné prozkoumání otázky, kterému směru starověké filosofie názory Horatiovy nejvíce se blíží.

Promluviv v úvodě stručně o počátcích filosofování římského a označiv hned předem Horatia za ethika eklekticky si počínajícího, probírá jeho poměr k epikureismu a stoicismu; několika slovy vzpomenu též jiných soustav filosofických. Souhrn úvahy zavírá se známým místem: Nullius addictus iurare in verba magistri.

Došel tedy p. autor k témuž soudu, co předchůdcové jeho, kteří tou otázkou speciálně se zabývali. Z nich však mezi pra-

meny svými uvádí pouze R. K. Riedla (Triest 1873) a A. Kirchoffa (Hildesheim 1873), ač bylo mti slušný zřetel též k současné monografii J. Reisackrové (Horaz in seinem Verhältniss zu Lucrez und in seiner kulturgeschichtlichen Bedeutung, Breslau 1873). Práce tato zkoumá ovšem hlavně Horatiův epikureismus; nicméně bohatým obsahem jest z nejcennějších, vytýkajíc mimo to i správné stanovisko, s kterého pohlížeti máme na básnickou filosofii vůbec (srv. zvl. str. XIV. násl.) O jiných příspěvcích ku poznání povahy Horatiovy a jeho názoru světového, jež později napsali Wiedel (Hildesiae 1875), Weise (Colbergae 1881), Oertner (Gross-Strelitz 1883) a Arndt (Harburg 1884), spisovatel našeho programu se nezmiňuje. *)

Že pak nevyvázil nových výsledkův, nevyložil by mu referent za nedostatek, ani to, že sebrání látky zde není ani úplnější ani přehlednější, než u jeho předchůdcův; avšak domnívá se vším právem, že, kdo se znova pouští na věc tolikráte prospanou, má povinnost, aby obšrněji všimal si aspoň detailův posud na čisto nerozřešených. Pan Petráček pouze na jednom místě své práce (str. 20) šířeji a samostatněji píše, tam kde se snaží obsah C. I. 34 v souhlas uvést s ostatními výroky Horatiiovými o bozích. A přece jsou ještě kontroveršní kusy ve filosofii Horatiově. Co básník vyjádřil formou technických terminův epikurských a dialektiky stoické, nemusil již proto z teorie oněch škol přenášeti do životní své praxe. Dlužno rozeznávat, co v jeho názorech náleží už vychování, co jest specifickým majetkem římské v něm povahy, a posléze co si osvojil ze studia řecké filosofie a z imitace předošlých satirikův. Jest obecné tvrzení, že Horatius v mládí lnul k epikureismu a stoikům se posmíval. Ale kořistí-li vykladatelé na důkaz toho šmahem na př. ze sat. II. 3 a 7, nevedou si ani methodicky správně ani věcně. Nedbají při tom jednak vlastní ironie Horatiiovy, ve které tolik si liboval, jednak nerozlišují dosti opatrně míst, kde posměch stíhá více formu učení stoického a osoby kazatelův jeho než zásady, v nichž vedle paradox byly také pravdy tak absolutní, že jich ani mladý epikureovec zapřítí nemohl. Kdyby v tomto směru zkoumání Horatiiovy filosofie se dalo, bylo by tuším, přes všelikou přebranost předmětu ještě užitečné, i zvláště pro výklad plodné.

Alois Fischer.

Topografie Vergiliova podsvětí a jeho obyvatelé.

Napsal prof. *M. Molčík*. Str. 28. Čtvrtý program českého gym. v Uh. Hradišti za rok 1887—8.

Kdežto homerská nekyie podobá se spíše episodě, tvoří Aeneova pouť do podsvětí partii s ostatním celkem Aeneidy daleko spojitější. Přispívá k tomu nejen tendence její, nýbrž i zvláštní

*) Též loňský program německého gym. v Kroměříži psán o témě předmětě.

studium básníkovy, na jehož základě podrobné líčení světa podzemského patrně jest osnováno. Přes to však zpěv šestý stížen jest četnými aporiemi, k nimž marně hledáme světla v komentářích, které dílem různí se příliš ve výkladu, dílem i méně jistých stránek si všimají. Zvláště pak topografie Vergiliova podsvětí posud vybízí k systematickému a podrobnému výkladu.

Práci tuto vzal na se spisovatel Hradištského programu. Vedl si způsobem opatrným, ba až nad potřebu opatrným. Vyhýbá se diskussi tam, kde slova básníkovy neposkytují samozřejmých praemis k závěru; jak se zdá, běželo mu více o to, aby podal souhrn fakt, než aby pokoušel se o vyplnění mezer a odklizení záhad, které v šestém zpěvu zůstaly. P. spisovatel nekryje se sice pohodlnou a nyní zbytečně oblíbenou výmluvou, že Aeneis jest dílo nedokončené, přece však dokládá, že básník ve svém popise není tak důkladným, aby pověděl všecko, čeho v souvislém líčení zvědavost čtenářova pohřešuje (srv. str. 5). Po soudě referentově nebyla tato opatrnost místnou v monografii, jejíž úkolem především jest všude ukázati na mezery a spory a pak o vysvětlení jich se snažiti. Zde hledá zajisté ten, kdo speciálně otázkou topografie Vergiliovy se nezabývá, úplnosti, aby si mohl vytvořiti celistvý a pravdě podobný obraz o podzemské říši Vergiliově. Není tedy proč bychom neměli pomoci nejasnému textu i hypothesi. Tak to činil i Eichler ve svém pojednání (*Die Unterwelt Vergils, Zeitschrift für öst. Gymnasien* 1879 str. 600 násl. a str. 621 násl.), které právě proto má proti práci p. Molčíkové tu přednost, že konstruuje celek; jeho konstrukci rozumíme zvláště, když užijeme mapky později připojené k výboru z básní Vergiliových (*P. Vergili Maronis carmina selecta* ed. Edm. Eichler. Pragae, Tempsky 1887). Podobný nárys mohl také p. Molčík snadno připojiti k práci své, aby byla jasnější a srozumitelnější.

O sporném umístění sluje Sibylliny poznamenáno správně, že nemá se svatyně tato klásti ani do vnitř chrámu na zadní jeho stěnu, ani zase zcela se odlučovati od chrámu, na svah hory, nýbrž že leží hned za samým chrámem, z něhož jediná cesta tam vede. Nevychází však ze slovného znění v. 9 a 10, že obě budovy nejsou spojeny, jak tvrdí p. Molčík, třeba se tu mluví o dvou lokalitách. Slovem 'procul' neklade se obydlí Sibyllino daleko od chrámu, nýbrž 'procul', položeno jsouc se stanoviska Aeneova, z daleka k výšině chrámové pohlízejícího, má též svůj vztah k 'arces'. Celá však situace žádá, abychom vykládali 'antrum' za místnost samostatnou, se zvláštním vstupem (límen v. 45, fores v. 47), před nímž stojí oltář (nikoli 'oltáře'), který jen nevhodně dal by se mysliti uvnitř chrámu; vždyť také ostia sluje, když se otevrou, ferunt responsa per auras (v. 82). — Stěna tedy skály, v níž jest sluj vytesána, zdvihá se těsně za chrámem a musí s ním nalézati se ve společném svatém okrsku, od venkova jsouc

jakožto 'secreta' Sibyllina úplně odloučena a jen chrámem přístupna.

Větší jasnosti bylo by si přát i též ve výkladu o řekách podzemních a jejich souvislosti. Čtenář, přečta výklad a nemaje po ruce nákresu, přece se bude ptáti, co jest tedy vedle názoru Vergiliova Acheron, jezero či řeka; ústí-li do něho Cocytus jako do nějakého jezera anebo se z něho chrlí; jest ve v. 296 líčený gurges jisté místo anebo celkový Acherontu obraz? Dle jedné 'Styx noviens interfusa' ve v. 439 znamená devatero záhybů — a k tomu přidává se též p. spisovatel —, dle druhých však má to býti delta. Bylo by bývalo ještě na místě, kdyby p. spisovatel, nepřestávaje na obecných zmínkách, byl hlouběji přihlédl k nesrovnalostem, jež se naskýtají při popisu Tartaru a ve známé zmatenou svojí skladbou partii přehlídky Římanův. Bývá též zvykem v monografických pracích podati co možná úplný přehled příslušné literatury; pan Molčík zná sice většinu pramenů, přece však některé scházejí, jako n. př. dosti důležité programy Herrmannovy.

Alois Fischer.

Ottův Slovník Naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl I. A—Alpy. Str. 972.

Články v dílech toho rázu, jako jest Ottův Slovník Naučný, mají býti psány netoliko věcně správně, nýbrž i slohem úsečným, jasným a přístupným i tomu, kdo není odborně vzdělán. I pro spisovatele i pro redaktora jest úkol ten nesnadnější, než se býti zdá. Od spisovatelů článků takových žádá se netoliko sčtetlost v literatuře odborné, nýbrž i schopnost podati věc, o níž jde, v stručné a přece průhledné formě, schopnost, které leckdy i odborníkům velmi důkladně vzdělaným se nedostává. Redaktor pak musí netoliko hleděti toho, aby články byly k sobě v jakémsi úměru, aby důležitosti věci odpovídaly i větší nebo menší rozsah jejich, nýbrž i toho, aby byly i v náležitě shodě, totiž aby jeden druhému (třeba v podrobnostech) neodporoval. Redaktor části, týkající se filologie klassické, má úkol tím těžší, že filologie klassická skládá se z oborů tak různých a rozsáhlých, že sotva najde se na celém světě učenec, jenž by je ovládal všechny stejnou měrou. Kdo by, jsa sám jediný takovýmto redaktorem, chtěl úkolu svému vyhověti v plné míře, musil by mu věnovati mnoho času a mnoho pílě. Že se tak v tomto díle ani v části, týkající se filologie klassické, nestalo plnou měrou, vyložila obšírnější recenze, vyšlá nedávno v „Athenaeu“, ke které za úsporou místa ukazujeme, přičiňující tu jen některé poznámky, jež mohou býti jaksi jejím doplněním.

Dokladem neobratnosti slohové, svádějící i k nevěcnosti výkladu, neobratnosti, které odpomoci měla redakce, jsou tato místa, hlavně z článků, týkajících se starožitností římských.

Známo jest, že aedilita kurulská opravňovala také k *ius imaginum*, t. j. potomci toho, kdo aspoň aedilitu kurulskou zastával, měli právo mít v atriu obraz tohoto svého předka. Pan Pražák praví však o té věci (s. v. *aedil*) toto: „aedilové kurulští mají *ius imaginum*, t. j. právo vystaviti v atriu ve zvláštní skříni voskovou masku předka, jenž zastával aedilitu kurulskou.“ Masku předka, jenž zastával *praetura* nebo konsulát, vystaviti nesměli? A jich potomci musili býti snad aedily kurulskými, aby měli toto právo? Má-li o věci té p. Pražák jasnou představu, vyjádřil se zajisté velmi neobratně. V témž článku čteme: „že aedilis s aedes souvisí, zdá se býti jisto, avšak vysvětlení jest nesnadné“. Že aedilis s aedes souvisí, nezdá se pouze býti jisto, nýbrž jest prosto vši pochybnosti; vysvětlení vyžaduje pouze to, jak aedilům tohoto jména se dostalo, t. j. proč podle aedes (a podle jakých aedes) byli pojmenováni. Jinde čteme: „V některých případech, jak patrně, srovnává se tato funkce aedilů s úkolem nynější stráže bezpečnosti, ale přece dozor policejní v našem slova smysle jim nepřislušel, na př. pátrati po ukradených věcech“. Aedilové a — stráž bezpečnosti! — V článku aes čteme: „tak representuje se nám mohutná a velkolepá budova moderního finančnictví u starých kmenů italských nad pomyslení neapetrně a chudiče“ a j. v.

Zcela snášíme se s úsudkem „Athenaea“ o chatrnosti článků mythologických. P. Dohnal, jenž jich psal nejvíce, držel se při svých výkladech hlavně Prellerových mythologií a slovníku Roschero-va, tedy pramenů dobrých, arci méně často, zcela bez příčiny, pořádek jednotlivých statí článků v slovníku Roscherové. K užívání článků těch však jest potřebí dokonalé znalosti mythologie, ježto pocházejí od učenců různých, beroucích se někdy směry dosti rozdílnými. P. Dohnal někdy nahlédal i do pramenů novějších i starověkých, uváděných Roscherem a Prellerem, do recensí v „Listech fil.“, ale teprve v článcích na konci prvního dílu „Slovníka“ začal si, jak se zdá, novější literatury všimati samostatněji. Pro p. Dohnala (a snad i pro „Slovník“ vůbec) bylo jediné stanovisko nejvýhodnější: přestati na prostém zaznamenání faktu a snad různých výkladů a nepouštěti se v rozhodování o nich. Na doklad toho chceme tuto uvéstí několik příkladů.

Adrasteii řeckou pokládají Preller a Roscher, prameny p. Dohnalovy, za bohyni fryžskou, totožnou s Rheou Kybelou. Proto ji ovšem také p. Dohnal pokládá za bohyni cizí, ani nezkoumaje, na jak vrátkých důvodech mínění to jest založeno. Zakládá se hlavně na epithetu jejím *ὀπίση*, jednou připomínaném, a na tom, že idští Daktylové slují jejími sluhy. Že Adrasteia byla s Kybelou míšena, o tom nelze pochybovati. Vyplývá však z toho, že je svou podstatou cizí? P. Dohnal cituje Clause de Dianae antiquissima natura p. 87 n., ale pochybuji, že měl dílo toto v ruce. Tam přece jsou dosti pozoruhodné důvody proto,

že Adrasteia jest bohyně původně řeckou. Pan Dohnal vzal tento citát z pojednání mého „Eileithie, Moiry a Parky“ (Sborník prací filologických 1884, str. 36), kde též se o Adrasteii vykládá, ač tohoto českého pojednání neuvádí*). Pan Dohnal, jak viděti z toho, neváží náležitě důvody, pro různá mínění pronesené. Kdož pak také, kdyby si věc rozvážil, mohl by jméno rázu tak eminentně řeckého *Ἀδραστία* pokládati za asijské, odvolávaje se na jméno fryžského heroa Adresta v Hom. Il. 2. 830. Jakoby Homeros svým asijským bohatýrům dával jména všude asijská a ne řecká, a jakoby jméno *Ἀδρηστος* nebylo vskutku řecké! Že se tétéž nekritičnosti dopouští i Roscher, nemůže býti p. Dohnalovi omluvou; jest to jen znakem úplné jeho závislosti na pramenech jemu přístupných.

Také výklad o rohu Amaltheině (s. v. Amaltheia v druhém díle „Slovníka“) jest velmi povážlivý. Jest sdělán v duchu M. Müllerové podle článku v List. fil. I. 31 nn. Směr Müllerův byl již r. 1874, kdy článek ten vyšel, překonán. Mezitím bádání mythologické octlo se na dráhách zcela jiných.

V článku Admētōs tvrdí se, že dle jedné pověsti Alkestis byla vyrvána bohu smrti Herakleem. Spojení mythu o Admetovi s mythem o dobrodružné výpravě Herakleově k Bistonům pochází však teprv od Euripida. O tom se mohl poučiti p. Dohnal, kdyby byl jednotlivá vypravování o Alkestidě probral a nelpěl tak houževnatě na pramenu svém, Roscherovi, kterýž (s. v. Admetos i Alkestis) svádí k takovému omylu; anebo mohl se toho dočísti i v řecké literatuře Bergkově 3, str. 498. Kdo píše o mythologii, musí si přece — to jest prvním požadavkem a požadavkem nezbytným — látku kriticky probrati a kritickým rozbořem proniknouti k původnímu tvaru báje. V „Slovníku“ ovšem takové rozbořování činiti nemůže, ale musí stručně vysloviti aspoň jich výsledek.

V článku Achilleus se tvrdí, že Agamemnon sliboval v Il. 9. 288 Achilleovi „dvacet nejkrásnějších žen, mimo to ještě své tři dcery s bohatým věnem za manželky.“ To není správné. Básník tu zřejmě praví: τὰ ὅσα ἦν κ' ἐθέλῃσθα φίλην ἀνάδωρον ἄρισθαι. Tedy slibuje mu jednu, ne tři!

V článku Abdēros čteme: „od konů thráckého krále Diomeda, jež mu Herakles, ubíraje se do boje s Bistony, svěřil k opatrování, byl roztrhán.“ Diomedes byl král bistonský, Herakles při tomto dobrodružství v zemi Bistonů. Čtenář

*) Také při článku Afrodite a Ambrosie, o nichž jsem v obšírných člancích jednal, není o těchto člancích ani zmínky, ač jest povinností českého Slovníka Naučného, aby českou literaturu v první řadě uváděl. Za to jest jeden článek mythologický z Listů fil. I, str. 31 n., obnášející 8 stran, citován na místech vhodných i nevhodných. To jest počínání malicherné, kterým asi ani tak není vinen p. Dohnal, jako spíše někdo jiný.

špatnou stilisací může být tuto sveden k omylu. Mélo se říci: „jež Herakles dal mu držeti, aby odrazil Bistony, pronásledující jej pro odnětí koní krále Diomeda“ (srv. Apollodora 2. 5. 8).

V článku Aganippé smíšen omylem pramen Aganippe s pramenem Hippukrenou, prýstícím se pod vrcholem Helikonu. Oba prameuy přesně od sebe liší Pausanias (srv. 9. 29. 5 a 9. 31. 3, jakož i Prellerovu Gr. Myth. I³. 401). — V článku Agdistis kombinováno vypravování Pausaniovu a Arnobiovo, což nelze schvalovati. Také není pravda, že Agdistis porodila, poživši ovoce mandloně; dle Paus. 7. 17. 11 vložila si je *ἐς τὸν κόλπον*. — V článku Aigyptos odkazuje se k výkladům mythu, jež prý podává Bernhard v slovníku Roscherově. Ale Bernhard v článku onom výkladu mytů, Aigypta se týkajících, nepodává.

V článku Alfeios čteme: „Alfeios nezřídka sdružen býval s bohyní Artemidou (mající — zvl. v Élidě — dokonce i příjmení Alfeiaia, Potamia).“ Příjmení ta měla Artemis proto, že vůbec ráda byla ctěna u řek a také u Alfeia.

K článku Acca Larentia třeba poznamenati, že mythus I. nevypravuje Gellius, jak se tvrdí. V Noct. Att. 7. 7 zmiňuje se sice Gellius o pověsti, že Acca odkázala své jmění Romulovi nebo národu římskému, ale o ničem více z toho, co zahrnuje jest v článku pod mythem č. I. Že se v něm neuvádí důležité pojednání Mommsenovo o Acce Larentii, jest s podivním.

Jiný mytholog, p. Winter, v pojednání o Afanasjevu praví, že „jest přívržencem té školy mythologů německých (Kuhna, Schwartze), která snaží se vykládati báje z úkazů povětrných (naproti theorii solární, jejímž předním zastavatelem jest M. Müller)“. To jest velmi nedostatečné a částečně i nesprávné ocenění činnosti Afanasjeva. Nad to Kuhn a Schwartz pokládají se za mythology směru zcela téhož a ještě se míní, že by různé mythologické směry bylo lze seskupiti ve dvě skupiny: v nějaký směr meteorologický a solární. To může učiniti jen ten, kdo o bohaté a tak různé produkci v oboru mythologie nemá řádného ponětí.

Příčinujeme některé poznámky menší váhy, týkající se některých z ostatních článků filologických.

Místo nesprávného výrazu „katalegované stopy“ (v čl. Alkajská stopa) třeba říkati „katalektické stopy“ (*καταληκτικόν* není přece transitivum). Divně se nese, když v článku Aineias *ὁ τακτικός* čteme o vůdci, „který v dějinách Xenofontových slove Aeneas Stymfalius“. To má být Aineias Stymfalský, připomínaný kdesi v *Anabasi* Xenofontově. Latinský tvar jména přenesen asi z latinského pramene, z něhož tuto čerpáno. Že nezná pisatel tohoto článku žádného novějšího vydání Aineia taktika, než jest Orelliovo, které uvádí, jest divno. — V článku Adea překládá se slovo *ἀδεια* nebázlivost místo jistota, záruka,

dovolení'. — A dyton nazývala se netoliko prostora, naležající se za cellou chrámovou nebo pod ní, nýbrž často i cella sama. Místo Richova Illust. Wört. der röm. Alterthümer měl se přece citovati Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, kde s. v. o dytu pojednáno velmi správně a důkladně. — Výklad slova *αιωνιστης* (s. v.) „o slušné podělení dbalý“ není nikterak jistý; srv. řeckou grammatiku G. Meyera² str. 75.

Z jazykozpytných článků jsou vady hlavně v článku A a Ablativ. Ze se při *a* čípek více zvedá, než při jiných samohláskách, není správně. R. 1888 nelze ovšem při výkladech fonetických dbáti pouze M. Müllera, jenž, mimochodem řečeno, ani samostatně fonetikou se nezabývá. Z tohoto nedbání novější literatury o fonetice vysvětlujeme si, proč se na př. o činnosti hlasivek a rtů při pronášení *a* ani slovem neděje zmínka. Spisovatel článku toho — jak známo, dle častého tvrzení svého horlivý stoupenec školy mladogrammatické — seřaďuje v něm samohlásky podle velikosti ústní dutiny v řadu *a u o e i*, čímž nabyl stupnice, bez níž prý nelze dobře rozuměti „stupňování jejich vůbec a kvalitativnému zvlášť“. Kdo takto o stupňování mluví, nehlásí se skutkem nikterak k nové nauce. Pro stupňování, jak se vykládá nyní, nemá stupnice ta vůbec žádné ceny. I ve článku Ablativ jeví se spisovatel jeho rozhodným stoupencem Schleicherovým, tvrdí-li, že již i v nejstarší latině ablativ dvojný a množný splyvá s dativem. Zajisté míní tím, že původně každé jméno mělo pro všech osm pádů v každém čísle zvláštní tvary, jež se pak v jednotlivých jazycích ztrácely. Mínění jistě nesprávné. Ablativ na př. jistě už původně vyskytoval se jen u kmenů některých. Že v čudských jazycích elativ a ablativ označen jest hláskou *t*, jako ablativ v řečech indoeurospkých, jest náhoda, jejíž uvádění nemá významu. Lat. ablativ sg. kmenů na *o* (servō, lupō) neshoduje se s lit. (vilko); neboť lat. *o*, řec. *ω* má v litevštině střídnici *ū*. Proto i srovnávání jeho s našimi gen. sing. kmenů na *o* jest pochybné*).

*) Skladatelem článků výše vytčených jest prof. Hattala, jak viděti, zároveň i veliký odpůrce i veliký obhájce theorii Schleicherových. Přie nám o tom jeden slovanský filolog, jenž se podivil názorům p. Hattaly, kterýž rád vydává se za mladogrammatika: „Čítal jsem často v rozličných pojednáních p. Hattalových, že jest stoupencem školy mladogrammatické a stopoval jsem jeho neustálé polemiky se Schleicherem. Ale z článků jeho ve „Slovníku“ poznávám, že není nad něho věrnějšího stoupence Schleicherova a houževnatějšího rozšiřovatele nauk, mladogrammatiky nadobro; vyvrácených. Jest to patrně omyl, míní-li p. Hattala, že mladogrammatikové jsou jeho stoupenci. Upozorňuji Vás v té příčině zvláště na článek Aorist, obsažený v druhém díle „Slovníka“. Tímto článkem dává si p. spisovatel neklamně svědectví, že k novější mluvnici zhola se znáti nechce. Pan H. myslí, že pův. jednoduchý aorist *nes-om* změnil se v *nesq*, toto v *ness*; nezná mladogrammatik přední mladogrammatické a nyní snad již všeobecně uznané zásady, že

V článku A a čteme: „A a, sthn. -a h a, později a h e, a c h e, l. aqua = got. ahva, sl. -ava (Vltava, Sázava)“. Sl. -ava nemůže souviseti s aqua, ahva. Velární *q* v slovanštině dává *k* (c, č), nikdy *v*. Ostatně i z jiných příčin výklad tento jest směšný.

Co o citování literatury řečeno bylo v „Athenaeu“, lze rovněž jen schvalovati. Literatura cituje se často namátkou, aniž se kolikráte spisovatel se spisem obeznámil. Jinak by nebylo možno, aby na př. v článku a es necitovala se Mommsenova „Geschichte des röm. Müuzwesens“ (srv. co výše řečeno o článku Mommsenové o Acce Larentii) anebo aby se s. v. Aeneas necitoval dosud důležitý spis Klausenův „Aeneas und die Penaten, Hamburg 1839 n.“ nejspíš proto, že ho Wörner u Roschera nazývá „oft dunkel und wirr.“

Pro širší neodborné obecenstvo však články v „Slovníku“ podané úplně dostačí; některé (zvláště literární články pp. R. Nováka, Sládka a Krska) hodily by se i do slovníka čistě odborného. Z té příčiny lze dlo to, nákladné a praktické, širšímu obecenstvu vřele doporučiti.

Josef Král.

Лекции по исторіи русскаго языка. А. И. Соболевскаго. Киевъ 1888. V. 8° str. 216.

V ruské linguistice vzrůstá se v poslední době utěšený ruch a mezi horlivými badateli ruského jazyka vyšinul se brzy na první místo prof. A. J. Sobolevskij. Vynikal hlavně rozboru jazyka jednotlivých staroruských památek, tak ve spise *Очерки изъ исторіи русскаго языка 1884* popsal řadu památek haličsko-volyňského i pskovského podřechí. Ve spise přítomném, příliš skromně „Lekce z historie rus. jazyka“ nadepsaném, podává nám p. sp. toužebně očekávanou historii rus. jazyka. Skromňoučký *Очеркъ исторіи Колосова* byl založen jen na tiskem vydaných památkách staroruských, jichž bylo tehdy — před desíti lety — málo a pečlivě vydaných ještě méně a mimo to bylo dávno již rozprodáno. Sobolevskij leta již studuje staroruský jazyk přímo z pramenů rukopisných, přítomný

táž hláska za týchž poměrů nemůže se měniti dvojako? Proč by a měnilo se po *s* v *z*, když jindy se nemění (1. os. praes. nesą)? Neví p. H., že pův. *-om* má *vždy* ve starobulharštině střídnici *z*? Dále nemá se tvar dělití v *nes-om*, ale v *neso-m*. Kmen *neso-*, *nese-* rovná se řec. *λεπο-*, *λεπ-*. Od *bodq* jest aorist složený *bas* (= *bōd-so-m), od *nesą* jest *nēs* (= *nēs-som); původní samohláska se dloužila, ale pan H. myslí, že se stupňovala! Aorist *pek-o-ch-s* shoduje se jak známo se sansk. *a-bōdhi-š-am*, naše *o* = pův. *ə*, sansk. *i*, *ch* = pův. *s*, sansk. *š*, *z* = pův. *om*, sansk. *am* analogií podle aoristu jednoduchého (v starobulharštině jako v sanskritě); 2. a 3. os. *peče* není, jak známo, takto tvořena, ale je vzata z aoristu silného (*pekz* — *peče* — *pekomz* atd.). Pan H. rozdíl v tvoření tvarů *pekochs* a *peče* nevidí, ale „přiráží“ přípony aoristové ke kmeni praesentnímu. Kde se vyskytují tvary *pekota*, *dvigota*, *dvigote* atd., které p. H. v článku uvádí, rovněž nemohl jsem se dopátrati.“

jeho spis zakládá se na velkém počtu staroruských památek posud nevydaných. Rozumí se dále, že mimo to material jazykový nejen sebrán bohatý než i spracován s výše moderní vědy linguistické.

Všecka ruská nářečí považuje p. spis. za jazyk jeden. Učencům, kteří považují maloruštinu (i běloruštinu) za samostatný jazyk vedle velkoruského, vytýká Sobolevskij, že berou za základem srovnávání nejrůznější od sebe nářečí, s jedné strany moskevské a s druhé strany nejvzdálenější od velikorus. nářečí maloruská, která mají *i* za velkorus. *e*, *o*, a nedbají na maloruské nářečí, mající *u*, *uo* m. velkorus. *o*, *e* (vr. *вои, бѣи* — severomalorus. *вуй, вуйи* — *вуй, вуйи* a ukrajinsko-halič. *би*). Vezmeme-li všecku massu zvláštností nářečí velkoruských a srovnáme-li všecku massu nářečí maloruských, nenalezáme příčiny, proč spatřovati v každé skupině zvláštní samostatný jazyk. Nářečí běloruské považuje Sobolevskij jako daleká většina slavistů ruských i neruských za část velkoruského nářečí.

Úvodem promluveno o pramenech jazyka staroruského od XI. do XIV. v. a uvedena jich vydání, popisy i rozборы. Jest to jedna z předností knihy vůbec, že se všude při jednotlivých kapitolách o hláskosloví i tvarosloví staroruském uvádějí případné práce vědecké. Sobolevskij probírá v přítomné knize hláskosloví i tvarosloví ruského jazyka. Dříve než vypisuje historii hlásek i tvarů v jazyce ruském, vypisují se stručně i přehledně zvláštnosti ruského jazyka od staré slověnštiny i od ostatních slovanských jazyků. Pojednává o nosovkách, tvrdí p. spis., že v pol. XI. v. nebylo v rus. více nosovek, ale dříve, kdy začaly styky Rusů se Skandinavci, s Varjagy, kdy počal vliv jazyka skandinávského na ruský, tehdy že ještě byly nosovky v rus. jazyce. Kdyby prý tehdy nebyly bývaly nosovky v ruštině, to by nyní nebylo v ruštině *варягъ* (z *варягъ* = *varingr*), než *варенгъ atd. Poč. IX. stol. prý v rus. ještě „*существовалъ носовой звукъ*“. v tuto dobu stýkali se poprvé ruští Slované s Maďary, i tedy říkalo se pak ještě *арпе*, z čehož později *урпе*. Koncem X. věku nosovek již nebylo, jména práhů dněprových uvedena touto dobou císařem Konstantinem Porphyrogenetou nemají již nosovek: *Нарпѣчь* = *нарпази, наприязи*. V další hlavě pojednává o hlavních zvláštnostech staroruských nářečí (hl. IV., str. 33—37), neboť ruský jazyk rozpadává se již v nejstarší době v několik nářečí shodné s rozdělením ruského národa na kmeny dle Nestorových letopisů; tak známe nářečí Krivičů čili Slověnů, nářečí novgorodské, pskovské i polocko-smolenské mezi sebou se různící; dále západoruské čili běloruské nářečí, nářečí to starých Drjagvičů; nářečí středoruské: starých Vjatičů i Radimičů; nářečí haličsko-volyňské starých Dulěbů-Volyňanů, předchůdce nynějšího maloruského nářečí; staré kyjevské nářečí velmi málo známe a o perejaslavsko-černigovském nic určitějšího nevíme.

V V. kap. str. 39 vypisují se hlásky, jež měl ruský jazyk na úsvitě historie. — *š* byla dle Sobolovského jediná dlouhá hláska v ruském jazyce v době nejstarší; hlásek *z*, *z* v pol. XI. v. více nebylo.

V kap. VI. líčí se historie samohlásek (str. 44—79). V *сунъ* (lit. *sunùs*), *ночь* (lit. *naktis*, *ночесь* = *ночьсь*) byl ovšem kdysi přízvuk na *z*, *z*, ale zajisté nevytizely, když byl na nich přízvuk, než teprve když byl přízvuk s nich postoupil na předcházející slabiku. V kap. VII. (str. 80—104) líčí se dějiny souhlásek — *г* *кому* znělo asi *кому*; sotva přece přešlo *k* před *k* v *g*! (srv. str. 90). „*перепелъ изъ перепелъ*“, str. 98. omylem patrně m. „*перепелъ изъ перепелъ*“, čes. křepelka, pol. *przepiora*. — V kap. VIII. podává p. spis. přehled hlavních tvaroslovných zvláštností ruského jazyka (str. 105—119): gen. sg. i nom. acc. pl. fem. g. jest starorus. *землѣ, доброу, моеу* — stslv. *земля, добрымъ, моимъ*, pod. acc. pl. masc. g. *ключѣ въсѣ* — stslv. *ключи, вѣса*, vedle těchto nalézáme stslv. odpovídající na *-а*, (*-я*) *земля*, ale hlavně jen v prepisech památek staroslověnských. Sobolevskij s těmito tvary srovnává české: gen. sg., nom. acc. pl. *země*, acc. pl. vše krále, pod. pol. gen. sg. *ziemie*, z *dziewice Marije*, acc. pl. *nasze winy*. Toto *š* nevzešlo z *z*, ale možno dle p. spis. předpokládati, že se *š* vyvinulo z téže skupiny hlásek (*сочетанія звуковъ*), z kteréhož stslv. *z* se v těchto tvarech vyvinulo. Poukazuje na střídání *z* i *z* i dodává, že rus. tvary *землѣ, мужѣ* mohou být stejné co do tvoření s tvary *жены, рабы*, t. j. tedy přece tolik jako že jest rus. *š* z *ians. Výklad tento podal p. spis. již ve svých *Изсѣдованія въ области русскои грамматики* (Рус. Филолог. Вѣст. 1881, seš. 3); prof. Jagić vyslovil proti němu vážné námitky (Archiv f. slav. Philol. VI. 153). P. spis. uvádí na doloženou „střídání se“ *z* i *z* několik dokladů: stslv. *дрязга*, rus. *дряга* = les, souvisí se srb. místním jmenem *drězga*, ale nikoliv se srb. *driježga* (*drežga*) znamenajícím jakousi rostlinu (srv. Akad. Rječnik hrv. ili srb. jez. II, 772, 778, 780); pol. pak *drzazga* vedle *trzaska* jako č. *dřízha* vedle *třízka* zcela jiného jest původu. V rus. *примо* proti stslv. *примо* není *z* z *z*, neboť i v srb. i chrv. jest *примо*. Ani rus. *румянъ* proti stslv. *роуманъ*, není z *-анъ*, také přípony ani není. Vůbec nemělo by se o „střídání se“ hlásek lépe ani mluvití, řekneme-li, ty ony hlásky „se střídají“, opisujeme tím jen, že jich vzájemný poměr neumíme vyložití, že jest nám temný. Strus. jazyk měl part. praes. act. *ида, река, мора* atd., jako č. *jda, řka, jsa*, kde v stslv. byla koncovka *-и*: *иди* atd. Původ koncovky *-а* a poměr její ke koncovce *и* není úplně jasný. P. spis. se zdá, že jest toto *а* schodno s *š* v gen. sg. *душѣ* i pod. (str. 117). — Není snad v tom svědectví, že *z* znělo někdy jako nosové *а*, srv. stslv. *сам, моимъ* a j. (cf. Jagić *Zograph. Ev. Prolegom.* XXIV.) —

Zajímavý rus. tvar *двумя, тремя* atd., vykládá tu stejně jako ve svých *Изсѣдованіяхъ*, vidí v nich koncovku *-мя*, kterou vykládá z *-ма*, a za stejného původu považuje srb. tvary dat. i instr. pl.: *time, zlime* atd., zajisté neprávem, jak Jagić ukázal (*Archiv VI*, 294). Tvary tyto jsou v srb. i v rus. velmi mladé, v srb. známy jsou poč. od XV. stol., v rus. též teprve od této doby, i nemožno proto již konstruovatí pro ně zvláštní koncovku *-ма* (z indoevrop. **-bhjams*). — VI kap. IX. (str. 120 až 162) vypisují se dějiny deklinace, změny další mají příčinu svou v smíšení kmenů, pádů, též rodů, vzájemného vlivu pádů atd. Gen. syna, *отца* dostal funkci akkusativní ne tak rozsáhlým užíváním gen. partitivního, jak spíše snahou, aby akk., který stejně zněl jako nomin., byl od nom. zřejmě rozdílný. Nemá užívání dat. místo gen. i naopak příčinu též syntaktickou? Vedle gen. possessiv. býval velmi často dat. possessiv. (Mikl. Vgl. Gram. IV. 469, 605); uvedený p. spisovatelem příklad *преже праздника пасцѣ* (str. 144) čte se také v stsl. památkách. — Analogií tvarů *рука, руку, руки* (*-я*) atd. ujímá se: dat. loc. *рукѣ м. рукуѣ*; zajímavě, že nejstarší příklady jsou v skupenině *-ск-*: *на дѣскѣ* atd.; snad bude zde třeba předpokládati jiný postup, nepovažovati totiž tyto tvary za analogické, že zde *-сма* se vyvinulo z *-сѣ*, *ѣ* bývá místo *к* (srv. str. 92). Kap. X. (str. 163—187) líčí historii časování: hnutí imperfektu i aoristu, vývoj praeterita opsaného atd. Tvary praes. 2. sg. *дашь, ѣшь* nejsou asi původní imperat. tvary *дажь, ѣжь* (str. 173) — imperat. *дажь* byl, jak praví p. spis. na str. 176, již ve XIV. stol. přepisovatelům nesrozumitelný — než vyvinuly se analogií ostatních tvarů 2. sg. praes. — Pozoruhodné jest hojně užívání imperativních, původně konjunktivních tvarů *шуйшь, шуйте, творите, пусьте*, *мр. шуйте, отвайте*; jsou to patrně tvary shodné se stsl. *снате* z *снате* = **biēte*. V kap. XI. (188—194) pojednáno o přízvuku ruském: místo *бѣрегъ, гóлодъ* (čak. břeg, glád) čeká p. spis. *берѣгъ, голóдъ* z **берегъ, *голодъ* (srv. blh. *брѣгъ'т, глэдъ'т*; náhled tento podporovalo by malorus. *горóдъ* vedle *гóродъ*, proti tomu však svědčí, že rus. má za čak. bradà, glavà, plàtnò atd. *бородá, головá, полотнó*, t. j. za cons. $\vdash$ *rã, lã* pouhé *оло*; je-li koncovka v čak. bez přízvuku: črěvo, drěvo, zláto jest rus. *чѣрево, дѣрево, зóлото* (p. spis. uvádí blh. *златó*, v blh. slovníku A. Djuvernua čteme jen *златó*, i uh.-blh. *злату*), ruské pak *орó, ерѣ* odpovídá čak. *гà. гè*: vràna, vlàga, mrèža, blàto, zdràvje — rus. *ворóна, волóга, мерѣжа, болóто, здорóвье*. Dle toho budeme moci i nyní v jednoslabičných slovech proti čak. cons. $\vdash$ *rã, lã* atd. v ruštině předpokládati jako praruské jen cons. $\vdash$ *оро, оло* atd.; maloruské *горóдъ* bude třeba posuzovati za novotvar.

V poslední XII. kap. shrnuje prof. Sobolevskij své náhledy o historickém poměru ruských nářečí. V nejstarší době byl ruský

jazyk jeden jazyk; rozpadal se sice na různá nářečí, mezi nimi severozápadní zvláštní — novgorodské, pskovské i smolensko-polocké tvořily zvláštní skupinu, lišice se od ostatních svým konsonantismem. Vymizení ъ, ь vedlo k dalšímu rozdělení ruského jazyka na skupinu jihozápadní i severovýchodní. V první a to menší části, v nářečí haličsko-volyňském mělo mizení ъ, ь tytéž následky jako v západoslovanských jazycích (a můžeme dodatí zde, částečně i v jihoslov., v srb. a slovin.), tvoření totiž dlouhých hlásek (srb.-chrv. đân, lāv, lân z đънь, лъвь, льнь). V hal.-vol. utvořily se dlouhé hlásky ē, ō (пѣчь, кōнь) a ty přešly pak ke XIV. v. v í, u (иць, кунь) aneb v různé dvojhlásky. Tím utvořilo se zvláštní maloruské nářečí, rozdílné od velikoruského i běloruského. Severovýchodní část ruského jazyka rozpadla se opět na dvě skupiny: v XIV. stol. počala „akání“, totiž bezprízvučné hlásky o, α, e měnily se kvalitativně, a sice v nářečí jihovelkoruském i běloruském. Jižní tato část opět se rozpadla, v XVI. v. měnily se hlásky ѡ, ѣ v dž, ѣ: utvořila se zvláštní skupina běloruská různá i jinými zvláštnostmi hláskoslovnými. V každé skupině jsou ovšem ještě různá podřečí, různorečí. Oblasti jednotlivých nářečí ruských během času se dosti značně pozměnily. Maloruské nářečí zaujímajíc úhel mezi Černým mořem, Dunajem i Karpatami posílulo se od XVI. v. značně na východ i zaujalo země od Dněpru až do Donu i pobřeží Černého moře. Jihovelkoruské nářečí, které se mluvilo mezi prameništi Volhy, Donu, Donce, Dněpra i Oky od XVI. stol. znenáhla se šířilo jednak na východ k Volze, jednak na jih přibližujíc se Azovskému i Kaspiskému moři. Stalo se, jak známo, spisovným jazykem ruským jakožto nářečí moskevské. Severovelkoruské nářečí zaujímalo v XVI. v. nynější gub. Oloneckou, Vologodskou, částečně Archangelskou, Vjatskou i Permskou, přešlo do oblasti nářečí pskovského i od pokoření Kazanského círství šířilo se na východ do Urálska i Sibíře. Běloruské nářečí rozšířilo se jen poněkud na sever do oblasti smolensko-polocké; na východ poněkud do černigovské gubernie. Kijevské nářečí za nájездů tatarských vyhynulo; za poměrů neznámých nám vyhynula v XVI. v. též nářečí pskovské i smolensko-polocké.

Knize dodána paradigmata staroruského sklonění i časování v XI. v. (str. 205—211). Podrobný ukazatel (str. 212—216) usnadňuje značně užívání této knihy.

J. P.

Revue de philologie de litterature et d'histoire ancienne. Nouvelle serie continuée sous la direction de *O. Riemann* et *Em. Chatelain*. Année et tome XI. 4. Octobre. Paris 1887.

Fr. Blass: *Ad Henricum Weil epistula de oratione in Aristogitonem priore* (129—141). Blass ukazuje k tomu, že

v dikci, hiatu a rytmičnosti řeči prvá řeč proti Aristogeitonovi se shoduje s Demosthenovými pravými, ale zase od nich některými tvrdostmi slohu se liší, i soudí, že pochází sice od Demothena, ale že nebyla proslovena, nýbrž jen napsána jako řeč cvičná (*μαλέτη*). Toto mínění pak hájí proti možným některým námitkám. — L. Havet: *Quelques passages de l'Aulularia* (142—153). Kritika textu některých míst a metrický rozbor i úprava I, 2. 120—161 (canticum), 196 n., 427—31, 445 nn., 457. — *Bulletin bibliographique* (153—160). — *Revue de revues et publications d'Academies relatives à l'antiquité classique*. Anné XI. str. 225—372.

a.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von *Otto Ribbeck* und *Franz Buecheler*. Neue Folge. XLIII. Band. Frankfurt a. M. 1888.

2. Heft.

J. BRUNS: *Lucians philosophische Satiren II* (161—196). Na základě systematických útoků Lukianových na filosofii pokouší se spis. nakresliti co možná živý obraz boje onoho. Asi v 37. až 39. roce svém uchýlil se Lukianos v soukromí, kde věnoval se studiu mezi jiným též filosofie. Ovšem nebyl to interest o filosofický obsah, nýbrž prostě aesthetická záliba ve formě, jež ho ke studiu spisů filosofických poutala. Avšak klid samoty Lukianovi nesevědlil, čilý duch zatoužil zase po veřejné činnosti. L. chtěl znova buditi pozornost svojí satirou, jejíž hrot k zvýšení pikantnosti měl býti obrácen na předmět nový, proti filosofii. Úmysl tento provedl L. ve svém 40. roce produkováním několika spisů tohoto rázu (současné anebo rychle po sobě). V řadu jejich, kterou uzavírá *Bis accusatus*, odůvodňující nutnost satiricko-filosofických dialogů, čelících převrácenosti ve filosofii, náležejí invektivy proti všem filosofům všech dob j. *Hermotimus*, v duchu *Menippově* složené *Dialogy mrtvých*, *Ikaromenippus* (spisovatel nesrovnává se s *Fritzschem*, který klade dialog tento v r. 180.) a *Necyomantia*. Nedlouho na to — snad ani ne po uplynutí jednoho roku — následovalo první předčítání dialogů *Auctio* a *Piscator* (tento psán před r. 165.), kde L. ještě prudčeji útočil na pseudofilosofy, avšak odvolal dřívější své křivé výroky o opravdových zástupcích filosofie, jež byl z pramene *menippského* vážil. Jsou tedy *Auctio* a *Piscator* jakousi palinodií. Posledním z tří hlavních polemických dialogů jeho jsou *Fugitivi*, v nichž L. upozorňuje na nebezpečí hrozící filosofii a zároveň společnosti od filosofického proletariátu stále vzrůstajícího. — O. CRUSIUS: *Συμπικτικοὶ ἀνάπαιστοι* (197—202). Spis. míní, že výraz *συμ. ἀν.* značí anapaestické verše, rovnající se počtem dob anap. tetrametru, v parabasi užívanému, s neobyčejně dlouhou pausou uprostřed, a skanduje verše u *Hefaist.* v kap. *περὶ ἀντισπαστικού* a v c. 15.: *ἄνδρες, πρόσχετε τὸν νοῦν* ∪ ∪ - ∥ ∪ ∪ ἐξυρήματα

καὶ φ | συμπύκνους ἀναπλοούς ο ο - || ο ο - ω - ω λ - |
 Ferekrates neužíval asi katalektického glykonea; staří grammatikové aspoň neuvádějí druhého příkladu z jeho básní; jméno 'phecrateus' zakládá se asi na nedorozumění. — O. Apelt: *Gorgias bei Pseudo-Aristoteles und bei Sextus Empiricus* (203 až 219). — K. Lugebil: *Zur Frage über die Accentuation der Wörter und Wortformen im Griechischen II* (220—235).
 O přízvuku slov doby předalexandrijské nemohli mti učenci alex. žádných pozitivních vědomostí, nýbrž pouze o analogie se opírající domněnky, které, jak spis. na některých příkladech okázal (srv. hom. ταρψιαί Ἀπολοταρχος ἀνέγνω ὡς πικυαί a ταρψιαί Ἀπολοταρχος δέξναι ὡς πικυάς), leckdy byly nesprávné. V době poalexandrijské, i když předpokládáme, že učenci alex. přízvuk slova v současné mluvě vždy správně poznamenali, musil časem následkem změny přízvuku v řeči obyčejné vzniknouti nesouhlas mezi výslovností a písmem, mezi přízvukem v mluvě a mezi označením jeho v písmě. A poněvadž nevíme, od které doby tato různost se datuje, ani kterých výrazů se týká, nemáme, ani co se tkne mluvy doby poalexandrijské, žádné jistoty o správnosti přízvuku některého slova. — H. Nissen: *Die Abfassungszeit von Arrians Anabasis* (236—257). Složení Anabase datuje se: v r. 166. kn. I—III, v r. 168. kn. IV—VII. — Robinson Ellis: *De codice Priapeorum Vaticano 2876* (258—267). — F. Blass: *Demosthenische Studien* (268—290). Blass hájí svého mínění o rhythmické komposici u Demosthena a vykládá o zásadách, jimiž řídil se při upravování I. svazku Dindorfova vydání tohoto řečníka. — F. Bücheler: *Coniectanea* (291—297) k Noniovi, Longinovi πρὶ ὕψους, schol. Persiovým, Juvenalovi a Propertiovi. — Fritz Schöll: *Ueber das Original von Plautus' Rudens nebst einigen weiteren epikritischen Bemerkungen* (298—302). Originalem Plautova Rudenta jest Diflova Pera. Připojena jest odpověď O. Seyffertovi, recensentu Schöllova vydání Rudenta. — **Miscellen.**
 Erwin Rohde: *Ein griechisches Märchen* (303—305). — O. Crusius: *De inscriptione Imbria versibus inclusa* (305-6). — C. Wachsmuth: *Die Diabathra in Alexandria* (306-8). — Ed. Wölfflin: *Atellanen und Mimentitel* (308-9). Na základě pozorování Ritschlova (Parerga 140 n.), že Naevius zavedl adjektivní názvy palliat na -aria, j. Corollaria, Nervolaria, Carbonaria, Testicularia, jež sobě též Plautus velmi oblíbil, kdežto pozdější básníci palliat od nich upouštějí, probírají se tituly kusů Laberiových, Caeciliiových, Afraniových a j. — G. Amsel: *Eine Erwähnung Catulls bei Notker* (309-10). — B. Barwinski: *De Dracontio Catulli imitatore* (310-11). Z parallel patrně, že Dracontius z básní Cat. četl aspoň Epithalamium Thetidis. — M. Hertz: *Der Name des ersten römischen Geschichtschreibers aus dem Stande der Freigelassenen* (312-3). Jméno náitele Cn. Pompeia v rhetorice, který dle Suet. rhet. 3. složil životopis

svého žáka a jeho otce — v běžných dějinách literat. řím. různě udávané — zní L. Voltacilius Pitholaus. Jest as o 12—15 let starší než M. Voltacilius Pitholaus, připomínaný Macr. II 2, 13 a Suet. Caes. 75. — Rudolf Hirzel: *Ein Symposium des Asconius* (314-17). Asconiov spis, u Suidy s. v. *Ἀσκόνιος Μάκρονος* připomínaný, jest symposiem, imitujícím stejnojmenný dialog Platonův. — B. Bunte: *Zu Tacitus Germania c. 40.* (317-8) čte m. Nuitones Vitones. — Th. Aufrecht: *probus* (318-9). Spis. shledává v pro-bo- (tüchtig) kořen *θs*; slovo tvořeno stejně jako profecto, profectu-. — Fr. Vogel: *vestibulum* (319-20). V souhlase s Ovid. Fast. VI 301 n., Noniem a Serv. k Aen. II 469 přivádí se 'vestibulum' ve spojení s 'Vesta'; původně bylo 'vestibulum', ale latina reduplikace stisti nesnesla. — H. U(sener): *Berichtigung zu S. 150* (320). Zprávu o epickém panegyriku rhetora Anaximena na Alexandra Vel. podává již Pausanias VI 18, 6.

3. Heft.

Elimar Klebs: *Die vita des Avidius Cassius* (321 až 346). — R. Thurneysen: *Zur Inschrift von Corfinium* (347 až 354). — Ferdinand Dümmler: *Skenische Vasenbilder* (355—359). Popisuje se vignetta jednoho skyfu bologuského, jež zároveň dle neúplné a technicky nedokonalé publikace v Mus. ital. di antichità classica II tav. I 4 tu reprodukována. Představuje epifanii boha Dionysa na voze podoby loďovitě, čmž potvrzuje se také příbuznost jeho s bohy mořskými a říčními. Vůz Thespidův byl rovněž carrus navalis. — Joh. de Arnim: *Philodemea* (360—375). — Fried. Marx: *Studia Cornificiana* (376—398). I. De codicum ratione. II. De codice Corbeiensi. III. De archetypo. IV. Quonam tempore Cornificii rhetorica in canonem scriptorum rhetoricorum Ciceronis recepta sit (koncem 4. st. snad Aeliem Donatem; a protože teprve později byla nalezena, nazvána 'rhetorica nova M. Tullii' vzhledem k dávno již ve školách čteným knihám de inventione, rhetorica vetera). V. Critica et hermeneutica. — Karl Brugmann: *Lateinische Etymologien* (399—404). sinister uvádí se ve spojení s koř. sen- (žádoucího cíle dojíti, něco získati), jenž mimo jiné obsažen v sans. compar. sánijas- a řec. *ἀ-ρώω, ἄ-ρώω*. K *i* v první slabice, jež zastupuje starší *e*, srv. simili-s vedle semel. laevo-s (*λαός-s* z **lau-Fo-s*). Původní význam slova **laj-uo-s* (druhá jeho indoevr. forma jest **slaj-ua-s*) dle analogie germ. **slaj-ua-z* a sans. a-srē-mán- (souv. se sri-vaya-ti) zdá se býti 'slabý'. reciprocu-s vzniklo splynutím dvou indoevr. suffixem -qo- (= lat. -co-) utvořených adjektiv **re-co-s* a **pro-co-s* (= 'v zad se obracející' a 'v před se obracející'). K vyložení nápadného sestavení obou (čekáme **proci-recu-s*) bylo by třeba věděti, v jaké situaci výrazů těch bylo poprvé užito; *procul* (acc. neut. sing. jako simul) souvisí s **pro-qo-* (**pro* = sans. prá, *πρό* atd., -qo- (-co-)

suffix, užívaný již v indoevr. prajazyku ke tvoření adjektiv z adverbíí j. při antí (= ante)-quo-s, antícu-s, vl. co v čase nebo prostoru jest napřed). K pro-co- z doby předitalské utvořeno na pldě latinské slovo protivného významu re-co-. equifer, ovifer souvisí s ferus. — L. Cohn: *Unedirte Fragmente aus der atticistischen Litteratur* (405—418). — F. Schöll: *Interpolationen, Lücken und sonstige Verderbnisse in Ciceros Rede de domo* (419—442). — R. Reitzenstein: *Die Uebearbeitung des Lexicons des Hesychios* (443—460). — O. Crusius: *Zu Plutarch* (461—466). — E. Rohde: *Zu Apuleius* (467—471). — **Miscellen.** Arthur Ludwich: *Zu den Kypria des Stasinós* (472-3). — W. Schmid: *Zu Thukydides II 2.* (473-6). Spis. snaží se odstraniti chronologickou obtíž na tomto místě čtením *μηδὲ δεκάτω* nebo *δωδεκάτω* místo *ἕκτω* a označuje slova *ἄμα ἤρι ἀρχομένη* jako interpolovaná; podobně sluší škrtnouti v II 19, 1 *τοῦ θέρους καὶ τοῦ σίτου ἀμύζωτος* slova *καὶ τοῦ σίτου* jako glossema, vysvětlující nápadný tropus *ἀμύζωτος*, a v V 20, 1 slova vztahující se na *ἐσβολή ἐς τὴν Ἀσικίην*, jak žádali již Müller-Strübing. — E. Rohde: *Stichometrisches* (476-8). — O. Crusius: *Die Adagia des Hermodorus Rhégius* (478-9). — F. Bücheler: *Altes Latein* (479-80). — K. Brugmann: *Suum cuique* (480). Na svrchu zmíněnou souvislost slova 'reciprocus' s pro-co- + re-co- a slova 'procul' s pro-co- ukázal již Corssen *Kritische Nachträge* 136 n.

V. N.

Wisła, měsíčník geograficzno-etnograficzny, pod kierunkiem literackim *Jana Karłowicza*. Księgarnia M. Arcta Warszawa Nowy-Świat Nr. 53. Ročně 7 rublů. Roč. 1888 II. seš. 2. 3. 4. (Viz. L. F. XV. 389.)

Doplňkem k článkům o folkloristice uveřejněným v 1. seš. II. roč. podává *W. Lutosławski* zprávu o folkloru ve Španělsku a Portugalsku (398), *J. Karłowicz* dodatky k svému dřívějšímu článku a obsahy několika časopisů cizích, věnovaných folkloru (401). Ve Španělsku od r. 1881. utvořil se spolek „Folklore Español“; tvůrce jeho je Don Antonio Machado y Alvarez (adresa: Madrid, Paseo Santa Gracia 42; psátí možno též francouzsky neb anglicky). Mimo něj pracují v Andalusii Alexandro Guichot y Sierra (adresa: Sevilla, calle del Teodosio, 63), a Francisco Rodríguez Maria, jenž vydal 5 sv. lidového podání španělského. Četné spolky vznikly ve větších městech. O folkloru španělském za nedlouho vydá důkladnou monografii A. Veselovský v Petrohradě. V Portugalsku pěstují folklor Adolf Coelho a Theofil Braga. V Anglii je spolek „Folklore Society“ pod předsednictvím hr. Strafforda. Vydává Folk-lore Record, Folk-lore Journal a Folk-lore Magazine. Všímá si duševního života všech mimoevropských

národů. — Ve Spojených Státech tvoří se spolek, jehož sekretářem je nyní Wilh. Wells Newell v Cambridge (Massachusetts). Jmenovati se bude bezpochyby „The American Folk-lore Society“. V Itálii mimo časopisy dříve uvedené vychází v Neapoli od r. 1882. měsíčník „Giambattista Bassile, archivio di letteratura popolare,“ redaktorem je L. Molinaro del Chiavo. V Řecku od r. 1883 je v Athénách spolek „Parnassos,“ jenž všímá si lidových věcí. — V Belgii spolek „Het Taalverbond,“ nedávno utvořený, pěstovati chce folkloristiku a etnografii a vydává měsíčník folklorist. v jazyce vlámskem. — Ohlášené články o studiu folkloru u Slovanů zahajuje *Jiří Polívka* důkladným přehledem bibliografickým folkloristiky české (563). Udává podrobně materiál sebraný ve sbírkách a po časopisech v Čechách, na Moravě a na Slovensku, i články a knihy folkloru se týkající. Škoda, že článek ten ve Wisle je málo přístupný našemu obecnstvu. — Mnoho pěkných článků věnováno je speciálnímu studiu lidového podání. *J. Karłowicz* podává první část studie o látce, která u nás je známá jménem „Záhořovo lože“ (804), mimo to legendu pod titulem „Brzo za Gryżyńska“ (817), a s *J. Bystroněm* polská podání, příbuzná se středověkou legendou o sv. Řehoři (762). O látkách, příbuzných s pohádkami v 1001 noci, jedná *S. Ciszevski* a otiskuje pohádku zapsanou ve vsi Bukownu v okolí Sławkowa, příbuznou se známým vypravováním „O lampě Aladina“ (467). V krátké pohádce, kterou zapsala v Brwinowé *Wanda Pławínska* o králi Zygmuntovi, jak chtěl prozkoumat moře (603), jsou zbytky nějaké knižné látky, příbuzné snad s vypravováním o Šalomounovi, jak chtěl vidět dno mořské. Charakteristika vyprávěče, kterou sběratelka napřed podává, je velmi pěkná, a mohla by býti našim sběratelům vzorem. Karłowicz v předmluvě k své studii vykládá metodu spracování pohádek. (O sbírání pohádek psal již dříve, v úvodě k své sbírce pohádek litevských; L. F. XV. 373). Kdo chce pracovati, má si zvoliti látku lidovou, shledati všechny verse domácí, najíti z nich versi typickou, vyhledati, kde vliv látky té na látkách jiných se jeví; pak má sebrati verse téže látky u národů sousedních i příbuzných, jíti i k vzdálenějším, až do Ameriky, Indie atd. Při tom stále má přihlížeti k ustrojení látky, dbáti výkladu historicky-kulturního. Nemá jednostranně vykládati pohádky jen z jedné příčiny, která snad při jich vzniku spolupůsobila. Mimo to nesmí předčasně hledati národního ducha v pohádkách, dokud náležitě si neobjasnil, odkud je která látka. Na ukázkou metody takové podává p. sp. svou studii, dosud však ji nedokončil. Ostatní uvedené látky o sv. Řehoři, o králi Zygmuntovi a o lampě Aladinové podávají praktický doplněk k metodě tuto popsané, ukazujíce na knižnou literaturu jako na pramen některých látek lidového podání. Z poznámek pp. sběratelů vysvítá, že pokládají látky, z literatury knižné přejaté, za méně hojně v lidovém po-

dání, než původní pohádky lidové, takřka za výjimky. Myslím naopak, že téměř všechny látky lidového podání, kterým říká se u nás „pohádky,“ přešly do lidu z literatury knižné, jedny dříve, druhé později, podléhající ovšem změnám, závislým na jistých zákonech; p. Karłowicz pěkně nazval tyto změny „mechanism skládání bájek“ a doložil, že třeba hledati zákony, jimiž se řídí. — Písní sebráno hojně, jako v ročníku minulém; některé látky v nich pro srovnání jsou zajímavé a důležité. *M. Dowojna Sylwestrowicz* pokračuje v otiskování textů šlecht z žumudské (312). Dvě písně litevské se zmínkou o Chodkěviči ve sbírce Liétiuviškos dáinos, vydal *J. Juškevič*, přeložil *J. Kibort* (780). Starou píseň o bitvě pod Vídní r. 1783 *Bronisław Grabowski* (350). Mimo to v článku srdečně psaném vylíčen pilný sběratel polských písní Żegota Pauli J. Karłowiczem (653) — *J. S. Ziemia* podává obyčeje vánoční z okolí Dąbrowy Górniczej (325), při čemž hojně kolo a celé divadlo o božím narození. Hru o božím narození otiskuje též *Mikołaj Janczuk*, jak hraje se ve vsi Kornici v gubernii sedlecké (729); pěkný úvod o podobných hrách v Polsku, Litvě a již. Rusi a pečlivý rozbor celé hry mimo text vlastní s hojným srovnáváním z literatury polské toho oboru. Článek i methodou velmi pěkný. Obyčeje vánoční v Radlowie Galicyjskim zapsal *Z. Gloger* (815). — Dr. *A. Cinciała* uveřejňuje dodatky ke své sbírce: *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku w księstwie Cieszyńskiem. Cieszyń 1885* (306). — Zmínili jsme se tuto jen o článcích, týkajících se lidového podání, pomíjejíce články statistické a etnografické, hlavně Poláků se týkající. Mimo ně ještě několik článků obecně zajímavých. *L. Krziwicki* píše o antropologii v historiosofii a sociologii (445). *W. Nałkowski* o zeměpise (475), Dr. *Nadmorski* o užívání a psaní názvů zeměpisných (703). — Při každém sešitu je hojná a dobrá bibliografie, výtahy z časopisů a zajímavá korrespondence o některých otázkách, na které žádá redakce odpovědi. — Co se týče způsobu práce ve Wisle je zvláště chvály hodno, že méně si všímajíc praehistorie a mimoevropských národů, studovati hledí hlavně život a lidi současné, ve své vlastní zemi, že hledá vhodné metody k spracování jednotlivých oborů etnografie a pobíží své soukmenovce, aby pilně si všímali svého lidu. —

Spolupracovník Wisly JUDr. *Karol Mátýas* uveřejnil o sobě rozpravu *Z ust ludu* Krakov 1884; *Cholera w górach*, jedna karta z góralskiej kroniki. Szkiec historyczny Krakov 1887; *Chłop czarownik* sylwetka etnograficzna Krakov 1888. Všechny týkají se etnografie polské a podávají pěkným slohem pečlivě upravené obrázky z charakteristiky polského lidu. Wisla chválí spolehlivost p. sp. Pro Poláky je to potěšitelným zjevem, že i právníci u nich studují svůj lid a snaží se porozuměti mu.

V. Tille.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія.
R. 1887. ¹⁾

Podáme přehled článků i referatů ze slovanské filologie.

Замѣтки къ исторіи хожденія Данила нгумена od M. A. Venevitinova (leden, str. 11—67) pokračování ze Ж. М. Н. П. 1883 kv. — **Баллада о Добраманѣ и Франкѣ въ румынској народной поэзиі** od A. N. Veselovského (březen 21—27): shodná s ruskou bylinou o Mikulovi. — **Славяно-румынскіе отрывки** od P. Сырку (květen, 1—17): v rum. jest slovo sfarogŭ neb švarogŭ, suchost i odvozené od toho sloveso asfarogi sušiti; toto slovo, dovozuje spis., jest převzato podle všeho v VIII.—X. v. od Rusů, když v ruštině „semasiologicko-mythologický význam“ slovo Svarogŭ rozkládal; spis. uvádí různé zprávy o Svarogovi i Svarožiči u Rusů i u západních Slovanů i hájí existenci Svaroga u Rusů. — **Бѣлорусскія повѣсти о Тристанѣ и Бовѣ въ Познаньској рукописи XVI. вѣка** od A. N. Veselovského (květen 58—136, srpen 185—241): srovnává se až do minuciosnosti v květnovém sešitě běloruský Tristan s francouzskými recensemi a s italským románem dle vydání Polidova; v rkp. připomíná se, jak již Alex. Brückner ve svém pojednání o tom běloruském sborníku v Archiv f. slav. Philologie IX uvedl, že převzata běloruská pověst ze srbského pramene, Veselovskij ukazuje, že předloha nezachovaného nám srbského románu o Tristanovi byla jiná než rozbraný jím román italský. První tři čtvrtiny překladu rus. Tristana jeví se býti dosti věrným překladem jakéhosi nejspíše italského románu, ostatní část nenalezá se ani v jednom západním originalu, ke konci zvláště byla pověst silně skracována. Tak mají i rekové jiná jména v první a jiná v druhé části. Autor srb. spracování měl asi před sebou dva originaly italské a možná že pracoval v Dubrovnice neb jeho okolí. Též pověst o Bově (v srpnovém seš.) převzata z jihoslov. (chrvatské) předlohy a tato opět z italské — italianismů se několik zachovalo v běloruské recensi. Tato shoduje se často až doslovně s veneciánskou recensí této pověsti. Pověst tato byla velmi oblíbena i ve velkorus. lit., spis. srovnává bělorus. recensi s velkorus. i předpokládá, že tento román objevil se ve dvou překladech ze srb. ²⁾ — **Кіевъ-градъ Дѣвпра** od A. N. Veselovského (červen 294—301): znám jest v nord. eposu jako Danpar stadir. — **Евгеніи, митрополитъ кіевскій** od E. F. Šmuria (červen 302—372, červc. 1—29). — **Житіе св. Алексѣя челоуѣка Божія въ западно-русскомъ переводѣ конца**

¹⁾ Viz Filolog. listy XV, str. 155.

²⁾ Texty obou románů byly nyní vydány Veselovským ve knize „Изъ исторіи романа и повѣсти.“ Матеріалы и изслѣдованія академика А. Н. Веселовскаго. Выпускъ второй. Славяно-романскій отдѣлъ. СПб. 1888. Срв. referát A. Руріна о této knize v prozincovém seš. Вѣстник-а Европы на r. 1888, str. 710—742.

XVI. stránka od P. V. Vladimirova (říjen str. 250—267): vytištěna recense uvedená shodná s redakcí v *Legenda aurea*, a byla patrně spracována dle nějaké české předlohy: na римский берегъ, ve všech lat. textech in romanum portum, tak i v pol. do portu, v rus. *Gesta Roman.* до пристанища, ale česky: k římskému břehu, люди его чтити . . . почали — počechu lidé ctíti (pol. poczęli chwalić), při překladě kladena dvě slova vedle sebe, vedle čes. (neb pol.) srozumitelnější ruské, na př. зборъ albo рада, келикъ albo чаша, на валце albo на волне, лотръ — гать, з его мощи albo волости, оукрижоуи albo распяи, реч albo языкъ, кряжъ albo крсть; zachována česká slova: декоую, помые (v pol. místo toho blotem), прото = igitur. — *Старець Артемиї, писатель XVI. в.* od P. M. Zankova (listopad 47—64). — *Судьба Супрасльскої рукописи* od P. O. Bobrovského (říjen 268—311, listopad 79—102): Supr. rkp. nalezá se jak známo z menší části (118 l.) v lublaňské lyceální bibliothece, ostatní část jest rozbita, dva quaterniony chová u sebe A. Th. Byčkov, větší pak část (146 l.) chová se v knihovně hr. Zamojského ve Varšavě; spis. snaží se ukázati, jak se stáie, že rkp. chovaný v Supraslském klášteře v grodenské gubernii tak byl po světě roztroušen. Líčí jak Michael Bobrovský rkp. nalezl i o něm podával zprávy Köppenovi, Vostokovu i Kopitarovi; že pak druhou část rkp. od 17. quaternionu počínaje nejprvé poslal Kopitarovi, a když tento tuto část byl vrátil, poslal mu první (1—16 quat.) Tato část pak nebyla více vrácena, než dostala se s knihovnou Kopitarovou do Lublaně; část druhá zůstala asi u Bobrovského a když tento náhle na cholera zemřel (1848), dostala se s ostatní knihovnou polskému bibliofilovi Trębickému. Další osudy její jsou nejasné. Do kláстера Supraslského přinesen rkp. snad Athonskými mnichy, pro které byl založen ten klášter r. 1498, snad byl již dříve v některém klášteře ruském. Mimo to líčí se obšírně činnost Mich. Bobrovského jako badatele staroslovanského písemnictví i jako jednoho z předních pracovníků pro sblížení řecké sjednocené církve s pravoslavnou. Nil. Попов v dodatku k tomuto článku *Къ вопросу о Супрасльскої рукописи* (prosinec 304—306) ukazuje zvláště, že se živě zajímal o Supr. rkp. též Hanka. P. Bobrovský doplňuje pak ještě svou zprávu (tamže 307—315), ukazuje zvláště na práce Michala Bobrovského o některých rukopisích Vatikánské biblioteky i snímky z nich, které se nalezly v jeho pozůstalosti (*Archiv f. slav. Phil.* X, 360). — *Три незвѣстныхъ произведенія князя Антиоха Кантемира* od V. G. Дружинина (pros. 194—204). — *Очерки изъ исторіи русскої драмы* od P. O. Морозова (pros. 205—250). — Referaty podali A. J. Stepovič o W. Czajewského *Historya literatury czeskiej* (Warszawa 1886) leden 185—193: úsudek velmi nepřiznivý. — E. A. Volter o Ch. Bartschových *Dainu Balsai. Melodien litauischer Volkslieder gesammelt und im*

Auftrage der Litauischen litter. Gesellschaft herausgegeben (leden 193—195). — G. S. Destunis o vydání archimandrita Leonida Повѣсти о Царьградѣ (его основаніи и взятіи турками въ 1453 г.) Нестора Искандера XV. вѣка (únor 366—383). — Th. D. Batjuškov o J. Sazonovičově knize „Пѣсни о дѣвущкѣ воинѣ и былинны о Ставрѣ Годиновичѣ“ (březen 132—150). — E. A. Volter o knize Alex. Alexandrova Sprachliches aus dem Nationaldichter Litauens Donalitis I. Zur Semasiologie. (ib. 170—172, srv. květen 222). — R. Brandt odpovídá kritikům svým A. Sobolevskému a S. Buličovi (ib. 172—183). — A. N. Veselovskij v recenzi Em. Cosquinových Contes populaires de Lorraine (duben 285—303) obšrněji probírá theorii o přejímání látek, k jednotlivým pak pohádkám dodává poznámky i odkazuje na pod. slovenské. — P. Vladimirov o dvou nových spisech o Simeonu Polockém (duben 325—337). — A. Sobolevskij o E. Karského Обзоръ звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи (květen 137—147). — P. Morozov podává zprávu o Léona Sichlera Histoire de la littérature russe a Ch. Edv. Turnera Studies in Russian literature, prvé knize mnoho vytýká. — A. Budilovič o Iv. Malyševského spise „Святѣи Кириллъ и Меѳодіи первоучители славянскіе“ (červen 378—385). — A. J. Kirjičnikov oznamuje souborné vydání článků Th. J. Buslajeva „Народная повѣзїа“ (červen 406—407). — E. A. Volter: Maurycy Stankiewicz Studya bibliografyczne nad literaturą litewską a spis A. Bezenbergera Über das Litauischen Haus (červen 407—410). — G. S. Destunis oznamuje Записки греческаго историческаго и этнологическаго общества (*Δελτιον της ιστορικης και εθνολογικης εταιριας της Ελλάδος*) více méně důležité i pro slavisty (čs. 148—172). — E. A. Volter oznamuje pod titulem Изъ области латышской письменности и словесности nové vydání A. Bezenbergera a A. Bielensteina „Undedsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesänge welche in den Kirchen . . im Liefflande gesungen werden“ a Th. J. Trejlanda-Briozemniaksa Латышскія народныя сказки. — A. Sobolevskij pojednává o 4. sv. rus. překladu Miklosichovy Srovnávací mluvnice slovanské, obsahující v sobě tvarosloví české a polské (září 154—159) — vytýká redaktoru ruského překladu prof. Rom. Brandtovi, že nedoplnil české tvarosloví podle novějších prací a publikací stč. památek, jak doplnil na př. polské, opírá se mimo jiné i tomu, že Patera řehořské glossy nazývá starobulharskými, a jediný doklad na nosovku censto považuje spíše za pouhou chybu písařskou. — E. Kurskij oznamuje Бѣлорусскій сборникъ E. Romanova Матеріалы для изучения быта и языка русскаго населенія сѣверо-западнаго края od P. Šejna (říjen 320—330). — A. Sobolevskij: A. Šachmatova spis O языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII. и XIV. вѣка (listopad 103—111). — K. N. Bestužev-Rjumin: Jak. K.

Grota spis Пушкинъ, его лицейскіе товарищи и наставники a kopecně odsuzuje V. Th. Miller spis M. Sokolova: Старорусскіе солъечные боги и богини, praví tu mezi jiným: должно сознаться что наши мнѣологи-любители ничего не позабыли и ничему не научились, i vyslovuje naději, že seriosní přednášky o srovnávacím jazykozpytě na histor.-filologických fakultách učiní konec takým zjevům. U nás máme také podobné zjevy, ale neoddáváme se stejným nadějím.

J. Polívka.

Периодическо списание на Българско-то книжовно дружество въ Сръдецъ. Кн. XIX—XXVI. 1886-8.

Obsahuje následující pojednání filologická: **Западнитѣ българскія говори** od A. Teodorova (XIX—XX, 146—213): spis charakterisuje velmi důkladně hlavně podřečí trnské i připouští v něm mnohé srbismy, ač ovšem právem prohlašuje toto podřečí za bulharské: srbismy jsou u veskrze za Ж, acc. sg. га, кога, нѣга, nom. pl. jmen statných rodu žen. na -e (войне, главе), 3. os. pl. praes. na -и (stblh. -жтъ) neb na -е (жтъ), pod vlivem pak srbským dle náhledu páně spisovatelova zachovány tvary nom. pl. jmen rodu střed. na -а (писма, села), aor. 2 pl. улезосте, 3. pl. джогше, бжше. Mimo to má trnské podřečí жд z *dj, ale ч místo шт z tj; toto ч se dle náhledu p. sp.-ova vyvinulo z шч, které jest běžné místy v Makedonii, i jinde v blh. nalezá se dialekticky чужди, вече a v Sofijsku чем m. штем (stblh. хомтж). Spíše se však zdá, že i toto ч jest srbismus a z h se vyvinulo, tomu nasvědčuje silný jinak vliv srbský v tomto nářečí, jest také divno, když z шч předpokládaného odpadlo ш, jak se zachovalo жд, proč tu nepůsobil též pochod hláskoslovný; v чем konečně mohlo odpadnouti ш, nalézáme v tomto tak přechoasto užívaném slově nejružnější hlásky, též ше i же. Lépe pak a správněji bude považovati trnské nářečí za smíšené srbsko-bulharské, ovšem s menší přísadou živlů srbských a dle toho bude nutno i obyvatelstvo trnské považovati za bulharské, smíšené se srbským. Konsekventní na př. provedení tak různého jevu hláskoslovného, u totiž za ж nedá se vysvětlovati pouhým vlivem sousedního jazyka. P. spis. vzpírá se tomu, aby se maked. к', г' (čili кь, гь = к' г') ze шт, жд směšovaly se srb. h a ђ; ale právě к', г' nemůžeme považovati za blh. jev hláskoslovný: к'ерка (k'erka) vyvinouti se mohlo jen z (d)tjerka jako брака z брата, a nikoliv z *дъштер-ка, či by se tu mělo předpokládati, že odpadly ш, ж od skupenin ш, жд? — **Особности-тъ на езика въ Мариинския паметникъ** od L. Miletiče (XIX—XX, 219—252): Spis. pokouší se hájiti ryzí bulharský ráz této památky proti prof. Jagičovi, podobně jako dříve referent (v. Listy fil. XI, 410), on poukazuje, že i v dnešních blh. dialektech, zvláště v Makedonii a v západoblh. jest za časté u m. Ж: кука, врукина (кжшта,

рождѣнъ), tak učinil i referent (na uv. m.) arci omylem, jest totiž pravdě podobnější, že se u ujalo vlivem srbským, tomu nasvědčují i k' m. *ж* v uvedených slovech; on chce předpokládati v stblh. ještě znění *ж* jako *ц*, z toho pak *u* jak v maked. o z q i přibírá na pomoc i lit. tuším že marně, ano on má mnoho chuti viděti na př. в *мѣжѣхъ мѣдрѣу* „neorganické“ *ц*, i srovnává s tím dialekt. *гromбове!* Při *слѣзати* poukazuje na *сѣн*, *мѣшка* m. *сын*, *мышка*, jak se vyslovuje v některých vesnicích u Soluně. Ve *многъ*, *многъ* vyvinulo se prý parantní *ј*, náhled úplně zvrácený. Mezi užíváním i neužíváním epenthet. *л* v stsl. památkách a velice řídkým užíváním jeho v dnešních blh. dialektech jest zajisté jistý poměr (srv. Jagić Archiv X, 178), výrok p. spis-ův že historie epenth. *л* v st. i nov. blh. jest silný argument ve prospěch stblh. theorie není oprávněný; dle p. spis. vyvinulo se z *емѣа* ze *земѣа!* v nbulh. se epenth. *л* vynechávalo. Při záhadných tvarech *рождѣство*, *мѣжѣ* poukazuje na blh. dial. *чужда* m. *чужда*, k vysvětlení těchto tvarů tím nic se nepřispívá; *рождѣство* dalo by se vysvětlovati na blh. půdě, totiž z *рождѣство* vyvinulo se *рождѣство* — *рождѣство* — a foneticky *роство*, pisatel etymologisoval i myslel na předložku *роз-*, ale tu jsme již zase u tvaru považovaného za pannonism! *мѣжѣства* sin. žal. pod. bylo by konečně možno vyložiti: *nevěždѣство* — *nevěždѣства* — *nevěždѣства*, pisatel předlohy napsal to *мѣжѣства* (ale proč?), pisatel pak žaltáře napsal m. *ъ* jako jinde *е*, imperat. *мѣжѣ* však nijak nelze vysvětliti. — Při *корогъ*, které Jagić vytkl jako příznak srbské národnosti píše Mar. ev., poukazuje p. spis., že u peloponeských Řeků se ujalo slovo *κόκκοτας*, gallus, i na maked.-rum. kukotu, gallus. P. spis. rozhorluje se, že jest to při nepatrné známosti zvláště lexikálních zvládností bulh. dialektu, smělost, tvrditi, že slovo *корогъ* na blh. půdě nebylo známo, byl by však mnohem více prospěl, kdyby byl jako „panonská“ vytknutá slova byl skutečně v blh. doložil. — *Български старъ рѣкописецъ паметникъ отъ XIV. вѣкѣ* sděluje V. D. Stojanov (XXI—XXII; str. 267—278): jest to žaltář s výkladem, psaný r. 1337 na rozkaz blh. císaře Joanna Alexandra, jeden z nejkvotnějších rukopisů bulharských, nalezá se nyní v knihovně bulh. literárního spolku v Sofii; rkp. krátce se popisuje. — *Членъ-тъ въ Българския езикъ* od L. Miletiče (XXI—XXII, str. 305—331): Spis. opírá se náhledu, dle kterého se v blh. ujal člen vlivem trako-illyrským i hájí proti němu mínění, že se prý člen v blh. vyvinul a ujal zcela samostatně. On stotožňuje ještě slov. nom. sg. *вѣлка* s lit. *wilkas*, řec. *λύκος* atd., z **wilka-sa*, **wrka-sa* vyvinulo se lit. *wilkas*, skr. *wrkas* a taktéž blh. *вѣлка* z **вѣлка-са*. „Poněvadž nomin. s v slov. jazycích záhy vymizelo, nahradil blh. jazyk ztrátu skrze *тъ* i *са*: lit. *wilkas*, skr. *wrkas* byly i etymologicky i významem svým prvotně totéž, co novoblh. *вѣлкас*, *волас* neb *вѣлкат*, *волат* či stblh.

ОБРАЗОСЪ, ИРАДОСЪ, УЛОКЪКОТЪ“! V době praslov. ještě utvořeny adjektivní tvary ДОБРЪ-И (УЛОКЪКЪ = ἀγαθός ὁ ἀνθρώπος), dle toho čekali prý bychom, že by se byl vyvinul tvar УЛОКЪКЪ-И (pisatel píše stblh. tvar УЛОКЪКЪ!), ale nestalo se tak, poněvadž и, и přestalo záhy žítí jako samostatné zájmeno, a proto zvolena jiná zájmena. Správně ostatně vidí hlavní příčinu toho, že se ujal člen v tom, že vyhynula flexe, vývoj klade do doby úpadku blh. cárství i dodává poznámku „známo, jaký převrat způsoben v češtině bouřlivou dobou husitských válek“! V jazyce blh. byla snaha vyvíjeti člen praepositivní. Uvozuje příklady jako го държеше стара игумена; кога сутра го видо'а дете; тамо го најде Петре войвода atd., to jest prý místo старого, дете + го, Петре + го, zajisté zvrácený to výklad. — Vedle синѣтъ, кумѣтъ а сино, кумо užívá se místy zápbh. tvarů сына, кума; tvary ty dříve A. Teodorovem nepochybně správně vyloženy jako acc. sg., jichž pak užíváno i jako nomin., p. Miletič však chce tomu, že сына se vyvinulo ze синат odsutím т, ale v blh. nebývá а за с. V množ. č. má se správně dle výkladu p. spis.-ova psáti тѣ, а jest to dle něho casus generalis, vyvinuvší se dle тѣхъ, тѣмъ, тѣми, chybně píše se m. něho те, ти. Slabé stránky tohoto článku p. Miletičova dobře vytkl A. Teodorov v kn. XXV—XXVI, str. 207—225, stojí p. Teodorov vůbec na výši moderního jazykozpytu а pro poznání historie blh. jazyka můžeme od něho velmi mnoho očekávati. Na jeho výklad, že в рабо-тъ, ирадо-съ se zachoval starý nom. sg. *рабо, *вълко odpovídající lit. vilkas, ř. λύκος přistupovati nelze, přece velmi často nalézáme о m. т, срв. можето-съ Mar. ev., а taktéž в домотъ, kde jest nepochybně о mladší než т vyvinuvší se з u. — Константивъ, епископъ Българский и негово-го поучително Евангелие прѣл. з рус. архим. Antonia (XXI—XXII, 373—425). — Българе подъ стѣни-тъ на Цариградъ od Ofejkova (XXI—XXII, 480—499): vycítají se vesnice bulbarské u Саѣиhrada, kѣи se зvyку а sdѣлují се нѣктерѣ пѣснѣ lidové; založeny jsou недáвно od vystěhovalců з мѣст под-balkanských, nejvíce з Сирпану, Калоферу а j. — К. Шаркарев sdѣлује нѣколикъ прѣспѣвкѣ к животопису братѣи Миладоновѣ (XXI, XXII, 561—571). — L. Miletič oznamuje knihu „Родопски старини, или сборникъ отъ обичаи, суѣвѣрия, пѣсни ... и пр. на родопски-тъ житѣли. Отъ Н. Шишковъ. Кн. I. Пловдивъ 1887“ (XXI—XXII, str. 574—7), а knihu „Баба Ега, или сборникъ отъ различни вѣрования, народни глѣкувания, магии, баяния и обичаи въ Кюстендилско. Отъ Свящ. Петръ Цв. Любеиовъ. Търново 1887 (XXIII—XXIV, 929—937). — Изъ Родопи-тъ. Рупчосъ (едно Българско краище въ северни-тъ расклонения на Родопски-тъ планини) sdѣлује Chr. P. Konstantinov (kn. XXIII—XXIV, str. 654—681): подробиный земѣписный а статистický popis. — V. Dobruský sdѣлује Нѣколко древни надписи намѣрени въ България (XXIII—XXIV, 796—803) do-

datkem ke K. Jirečkovým *Archaeologische Fragmente aus Bulgarien* (*Archaeolog.-epigr. Mitth. aus Österreich* 1887). — За народни-гѣ умотворення, особно за пѣсн-гѣ od K. A. Šapkareva (XXIII—XXIV, 860—880): poznámky k některým edicím blh. písní, zvláště ke sbírce Kačanovského. — V každé knize vytištěno několik lidových písní, pověstí atd. národních.

J. P.

Rad Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti. Kn. 85, 86, 89, 91¹⁾.

Obsahují následující filologická i literární historická pojednání: *Kako je rabila riječca čez (novoj) slavenskoj knigi od prije 50 godina* od M. Valjavce (kn. 85, str. 34—120; 86, str. 1—75; 89, str. 25—60). — *Veznici u slovenskijem jezicima* od dra. T. Maretića (kn. 86, str. 76—150; 89, str. 61—128; 91, str. 1—80): probírá se vývoj významu spojek ve slovanských jazycích, rozbírají se spojky více s hlediště semasiologického než syntaktického. Posud probrány spojky kopulativní a adversativní (I. kap.), spojky *ko, če* i pod. (II. kap.), *ljubo, bo, bi* (III. kap.), z adverbii způsobu, místa a času vzniklých z pronominalních kmenů (IV. kap.). Spojky kopulativní a demonstrativní odvozuje p. spisovatel z pronominalních kmenů, a souvisí s demonstrativním pronominalním kmenem *jo*, původní pravý její tvar byl *ja*, který se částečně zachoval posud v bulharštině a srb.-chrv., proto se *a* adversativní často sesilňuje slovcí *to* neb *ono*, a *to* (a *ono*) jest tolik jako *a + a*; pro ten svůj původ bývá *a* často po větách hypotetických a temporálních 86, str. 100—1); *a* mohlo by býti dle výkladu spis.-ova instr. sg. jako řec. *οὐρα*. Spis. v části jednající o spojce *a* věnoval delší úvahu, jak nabylo ve slov. reklъ bychъ nyníjší svého významu. Tam kde part. praet. act. II. nabylo významu modalního, jako chrv. živio! rus. номеръ! tam vlastně prvotně bylo živio bil bi (by) odpadlo, aby se získal právě tak stručný výraz jako imperativ. Příčina toho, že reklъ bychъ nabylo modalního významu leží v bychъ. A při výkladu, proč bychъ nabylo takého významu, vychází p. sp. od tvarů bimъ, bi, bivě atd. Pokládá je za optativy i spojuje je s lit. tvary -bime, -bite, -biva, -bita na př. v suktumbime atd. Od slovesa byti byly dva stupně bū i bū, jak v ř. lū i lū (od lū) a jak 3. pl. ем vzniklo z *būont, tak емъ, емъ z *bvimī, bivivē; 2. a 3. os. sg. ем z *būis, būit má své i z tvarů pl.: v první os. sg. ujalo se -mъ dle дамъ, емъ, нмамъ. Tvary tyto přetvořovaly se dle aor., tak 3. pl. емма, du. емста, емсте m.

¹⁾ V. Listy fil. XV, str. 151 sl.

***БЫТА**, ***БЫТЕ** dle **БЫМА**, **БЫСТА** (-е), a dalším působením analogie ujaly se tvary **БЫМА**, **БЫСТА**, **БЫТЕ** a konečně i **БЫКЪ** atd. m. **БЫМЪ**, převzaly význam pův. optativu **БЫМЪ**. Pro jazyky, ve kterých splynulo *y* s *i*, jest splývání obou tvarů pravdě podobným, méně však v jazycích, kde se stále aneb velmi dlouho obě rozeznávaly. Mnohem pravděpodobnější jest výklad starší, proč praeteritní tvar nabývá funkce modální, třebaš připouštíme uvedený výklad tvaru **бимь**, tvary složené s **быхъ** nezávisle na tvarech s **бимь** složených nabývaly významu modálního; srv. blh. ženo moja egda *neběhs poznals boga tvoego, pribytokъ iměhs mnogъ vь domu moemъ i zlatu moemu ne bē čisla* (Starine V, 59); i imperf. a aor. namnoze nabylo významu modálního zvláště v blh. Mikl. Synt. 786, 788; mimo příklady tu uvedené srv. probav, svinjo, vino inako t'ovi bat omlatih o glavu Stari pisci 7, 32, ako ga vidješe .. on čas ga uzeše, ib. 33. — Finální význam spojky *at* vyvozuje p. spis. z exklamativního, který má také již pouhé *a*, *t* zesilňuje jen význam první části složeniny *at*, i tu myslí p. spis., že se *at* prvotně spojovalo s praes. jen perfektivních sloves, později teprve působením analogie ujalo se též u imperf. (86, str. 114). Spojka *i* pošla z pronom. kmene *e*, z něhož pošla i spojka *e*, a jest i asi loc. sg. *ei, jako v ř. *oikoi, nisi* (86, 121; 89, 68). — Spojku jedá má Maretic za složeninu ze spojky *e* + *da*, i nesouhlasí s výkladem Miklošičovým z *εστς да* (cf. franc. *est-ce-que*) (89, 69). Význam čes. nebo vykládá Maretic jinak než Miklošic (Syntax 183), namítá proti němu, že se jeho výkladem vysvětluje na nejvýše jen kausální význam slovece nebo, ale ne význam = sive (89, 73). První část slovece nébrž pokládá Maretic též za identickou s negací — „po postanu, ali ne poznačeŋu“ —, ale vzpírá se výkladu Miklošičovu a srovnání jeho s ř. *oi γαρ ἀλλὰ, μή τι γς* a pod. (Syntax 183), namítá, že v nébrž jest né těsně spojeno s druhou částí složeniny, že se nikdy od ní neodděluje, kdež v uvedených příkladech řeckých velmi slabě se cítí spojení negace s ostatními slovy v jeden celek (89, 74). — Stslov. **амте**, nevykládá sp. z *atje, než vyvinulo se z *a-že-ve*, z toho *azьče, *ašče, *-ašče* jako **амтѣ** z *iščā (89, 89—90). — Spis. dávká přednost Miklošičovu výkladu slovece *li* před Fickovým a Leskienovým, dvouslabičnou spojku *libo*, *lubo* začali považovati za složeninu i tak ujímaly se jak zvláštní slovece a spojky obě části zvláště, *li* i *bo*. Pochybujeme, že Fick i Leskien méně správně vykládají *li*, spojnice je s lit. *lai*. Miklošičův výklad, k němuž přistupuje Maretic (89, 106—7) zdá se býti nuceným, mimo to máme značnou závadu hláskoslovnou, přehláška *ju* v *i* jest v stslov. i v ostatních jihových. jazycích slov. velmi řídká a samé -*lju* jest velmi řídké, a proto bylo by asi lépe spojovati oba výklady; slovece *li* žilo od dávných dob ve slov. vedle *ljubo*, a když *ljubo* nabylo významu podobného

s li, vplývalo li na lju bo i hláskoslovně, obě slovice i vnějším svým tvarem splývala. Slovenské lebo má sp. za složeninu z le + bo, jak již Miklošić učil. Dokladů uvádí se z jednotlivých jazyků slov. hojná řada, ač použito při tom poměrně málo pramenů; jest ovšem grammatických prací o jednotlivých jazycích slov. počet nepatrný, takýchto vůbec téměř není a pro srovnávání jazyků slov. jest práce tím nad míru ztížena. Tu ondy použil p. sp. svých dokladů ne právě vhodně, na př. ve větě: „Janeček pásal kozy, a dědoušek dělal doma syrečky, a pak je spolu jedli“ není přece a adversativní (86, 87). — *Religija Srba i Hrvatâ na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog* od N. No dila (85, 121—201; 89, 129—209; 91, 181—221): Dio V. Momir i Grozda, pa Sunce kroz godinu; Dio VI. Gromovnik Perun i Oganj; Dio VII Vile. — Fr. Maixner podává bibliografický přehled vědeckých prací v programech chrvatských gymnasií a reálék v letech 1867—1886 (85, 202—228), — *O Dubravci, dramâ Ivana Gundulića* od dra. Fr. Markovića (89, 1—24). — *Misli i djela biskupa Strossmajera* od T. Smičiklase (89, 210—224). — *Književna obznana*. Crtice iz hrvatske književnosti. Napisao Ivan Broz. Sv. I. Uvod u književnost. Zagreb. Naklada „Matice hrvatske“ 1886, od dra. T. Maretića (89, 225—240). — *O hrvatskom prievodu XV (XVI) Ovidijeve heroide „Paris Helenae“ od Hanibala Lucića*. Od dra. Fr. Maixnera (91, 81—124): překlad pochází z let 1503—1519, jest tedy jen o málo let mladší než nejstarší překlad do italštiny od Dominika de Monticella a současný s nejstarším překladem francouzským; Lucić překládaje XV (či XVI) heroidu Ovidiovu měl před sebou dvě edice, jednu, ve které nebylo pseudo-Ovidiovských veršů 39—142 a která měla komentáře Ant. Volsca a Ulbertina Clerica, a druhé, ve které byly verše 39—142, asi vydání Aldinovo, neboť Lucićovy verše 81—106 zakládají se na uvedených verších mylně Ovidiovi připisovaných. Možná, že měl Lucić také vydání, které obsahovalo komentáře vzpomenuté, verše 39—142 s poznámkou, že jest pochybno, jsou-li Ovidiovy a po v. 166 interpolaci „Quae propero circucet“. Při své parafrázi Ovidiovy básně se Lucić valnou měrou měrou řídil dle vzpomenutých komentářů, a to více než dle originalu samého.

J. P.

Príspevky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

1. **Raba** slov. usus upotřebení, „ni za nobeno rabo“ není k žádné potřebě, slov. charv. srb. po-raba id. slov. také: spotřebaování *consumtio*, slov. *rabiti*, -bim vb. dur. *uti*, po-rabiti vb. pf. a) id. b) *consumere* spotřebovati, charv. *rabiti* komu (vb. intrans.) *usui esse*, *utile esse*, slov. *rabljiv* po-rabljiv adj. upotřebitelný *utilis*. Slova tato mohla by kořenem *rab* býti ve spojitosti se skr. *rabh* (1. átm.) — *rábhê* 1. sg. praes. med. *rabhatê* 3. sg. praes. med. — *capere*, s praef. *â-* *incipere*, s *â* praef. *anu capere*, *accipere*, *recipere* (*anu praep. praef. post. secundum*). Prvotné značení sloves slov. charv. mohlo býti: chytiti, bráti, vzíti, ujmáti se, chopiti se něčeho, *capere*, *sumere*, *recipere*.

2. **Raba** srb. *vectura*, z turc. *araba vůz*, povoz *currus*, odrašením počátečního *a*. Téhož původu jest, jak se podobá, také rum. *roabe Handwagen mit 2 Rädern*.

Rabata pol., jinak *grzęda*, *lecha*, *pulvinus*, *areola*, záhon v zahradě, záhrobec, čes. *rabátko* n. *záhonek* kolmo ležící proti jiným záhonům *tabule zahradnické*; něm. *Rabatte* — pol. — ta slova jsou původu román. i pocházejí od fr. *rabattre* vb., které mezi jiným značí: *rovnati*, *urovnati* (válcem) *zemi*; *náležitěho stat. jména* fr. *jsem ale nenašel*. v. *Rabaty* pol.

Rabaty pl. pol. *to, co wyłogi* (výložky) *limbus*, *limbus collaris*, ze fr. *rabat*, m. *Überschlag*, *Kragen* — od slovesa *rabattre* ve značení: *vyhrnouti*, *odhrnouti*, *zahrnouti*.

Rabelj slov. gen. -*eljna*, také *rablin carnifex*; původu german. uváženo buď *holld. raven-kok*, *kat*, (*rave havran*, *kok*

- kuchař, tedy: kuchař pro havrany), což by v hornoněm. znělo: Rabenkoch.
- Ràbula**, také làbora (počát. *l* na místě *r*) charv. prov. decipulae genus (Nem. 32. i 33.), jak pravděpodobno, ze vlask. trappola past' decipula — odražením počátečního *t* a proměněním souhlásky *p* ve příbuzné *b*.
- Rabulina** slov. uvarum species „Köllnertraube“ - Janež. — asi ze sřlat. rabiola (na místě raviola), vini species: „nobilissima vina, Rabiolas“. DC.
- Raca** charv. prov. genus (Nem. 23.) — ze vlask. razza rod, plémě, plemeno.
- Racek**, gen. -cka, m. čes. larus, tvar stsl. byl by *рацѣкъ; kořen rat zaniklého slovesa, jehož značení bylo asi: clamare, vociferari; srv. skr. rať (1. par.) vociferari, mugire, ululare; srov. také lot. rāt-ēt objurgare, increpare, prvotně asi: křičeti, vociferari.
- Рация** f. раціонъ m. rus. racya pol. demensum cibarium vel pabuli, původu román.: fr. ration, f. vlask. raziòne špan. ración id.
- Rače**, gen. -eta, n. srb. — dle Vukova slovníku to, co pače: a) pače, gen. -eta, n. (na místě patče od patka anas) káče pullus anatis, v tomto značení pochází rače od raca anas; b) pače pl. gelatum roszol; jestli se slova rače ve značení gelatum skutečně užívá, pochází to slovo z rum. řeči gesulzte Schweinsfüsse, -ohren atd.
- Rádati**, -am s předponou na- srb. (ve Srijemu) fabulari, garrire, na-rádalo, n. fabulator, na-radaljka fabulatrix, femina garrula — v jiných slov. řečech jsem nic podobného nenašel; — cizího původu? Srov. stněm. radja, pozdější tvar redja, sřněm. rede collocutio, narratio, ratiocinium, oratio, sermo etc., stněm. redjōn, redōn z *radjōn, sřněm. reden ratiocinari, loqui, sermocinari, disserere, stfris. radja, redja reda fari, loqui atd. — Staroir. rád-im dico, nomino dalo by se co do hlásek i co do významu sestaviti se slovy srb. — sotva jest ale jaká stýčnost mezi nimi a slovem staroir.
- Radičnica** charv. prov. leontodon (Nem. 56.) pléška, pampeliška — odvozeno, jak se podobá, od vlask. radice kořen.
- Radika** bulh. cichorium intybus; z nřec. ῥαδικη kořen čekanky; slovo nřec. ze vlask. radica kořen.

Радина stsl. označení nejisté, možná, že muka, trápení tormenta, cruciatus „пльуъ бескомехуицъ и радине отъ мьнѣхъ и до вѣка“ — Misc. 47. Jest-li udaný význam toho slova pravý, mohla by kořená slabika rad přesmykem hlásek býti utvořena z ard a slovo řečené kořenem býti ve spojitosti se skr. ard (1. par. 8tm. et 10. par.) vexare, zend. ard (Beitr. VII. 271.) laedere, vexare occidere, kořen z dohadu stanovený, pak s lot. ārd-ināt, -inaju vexare, affligere. Sem náleží také, jak se domnívati lze, stsl. не-радыѣ *āvektós* tolerabilis snesitelný, tedy °радыѣ obtížný, trapný, nesnesitelný.

Радити, радѣ, -дѣишн с předpon. къ-, къ- vb. stsl. hleděti spectare къвьрадѣкомъ perspeximus I. Io. 1. 1. - Šiř. 250. Op. 2. 1. 172. сядѣте, и къвьрадѣте, послушайте глаголемьнѣхъ - Ant.-hom. 220. — къ-ш-радѣти Vost. (v. List. fil. XI. 325.) Slovo osamělé; možná, že jest kořenem rad ve spojitosti s lit. ród-yti, -au ukazovati monstrare, ród-yti-s jeviti se, ukazovati se, мап ródos mihi videtur, mně se vidí, mně se zdá, koř. rod; lot. rād-it, -u, -iju ostendere, monstrare, koř. rād; základné značení mohlo by býti: činiti viditelným.

Радѣска, редѣска rus. ředkevka, ředkvice Radieschen, ze fr. radis id. odkud také něm. Radieschen; základem jest lat. radix kořen.

Radla srb. kružádko, kolečko ke krájení těsta „das Backrädchen“ — z něm. dial. rakous. Radel kolečko; pravě srb. jméno toho nástroje jest kovrtač.

Радуга vedle раѣдуга rus. iris duha; раѣдуга jest, jak se zdá, původnějši a správnějši tvar nežli радуга; раѣ-дуга buď považováno za složené z раѣ i дуга, раѣ, nyní paradisus, mělo prvotně zejména také jiné významy, jak viděti z rus. dim. раѣжъ a) Opt. le prisme, b) l'iris (de l'oeil) duhovka, duhová blána v oku; c) une optique kukátko, d) Theât. le paradis, galerie v divadle; kořen mohl býti ra lucere, splendere, náležitě sloveso se ale nezachovalo; srov. zend. raya (them.) lesk, bleskot „éclat, splendeur“ (Beitr. VII. 335); také v míst. jméně morav. Rajhrad (Rejhrad, něm. Reigern) bylo značení 1. slova bezpochyby jiné, nežli paradisus. Co se týče složení bez spojovací samohlásky, srov. kromě uvedeného Raj-hrad (*раѣ-градъ) rus. раѣ-дерево, le peuplier laurifolié, topol vavřínolistý. Дуга

ve složeném *paň-дуга* značí: oblouk *arcus*, což jest také značení nesloženého rus. *дуга*.

Raga srb. *caballus vilis* špatný kůň; jak se podobá, cizí; podobně zní provenç. *raca, racca* id. (Diez II. 407.)

Рáгоза a) f. rus. prov. = *свара, ссора* lis, *rixa*, b) c. g. = *сварливый человекъ* homo *rixosus, litigiosus, pározнь* = a) *пустословить* *garrere, blaterare*, b) = *суетиться по пусту* *starati se* bez potřeby, *бýти без причýны* *nepokojným, pározнь-ся* = *ссорить-ся* *rixari* - Вольт. p. 52. Kmen *par*; kořenem příbuzné může býti stsl. *рoгалькати, -наж* *vehare*, kmen *рoг*; srov. lot. *rēdzēt* z **rēg-ēt* *irasci, iratum esse, infensum esse*, kořená slabika *rēg* může státi na místě staršího *reg*. — Společného původu mohou býti: slov. *regljati* *blaterare, regljač, m. blatero, regljača, f. femina garrula, regetati, -etam i -ečem sonum edere* (de *pica*).

Rahor čes. zastar. „herodius“ Jel. Petr. v. Rehek.

Rachot čes. *strepitus, fragor, rachot* hromu, *rachotiti, -ím* vb. dur. *strepitum edere, tumultuari, crepare, crepitare*; kořen *rach* z *ras*, srov. skr. *ras* (1. par.), *rasati* (3. sg. praes. act.) *sonare, strepere, vociferari, clamare, ululare, rasita-m, n. fragor, strepitus, clamor*; pak lit. *rasoti* (psáno „*rassoti*“) *jubilare „jauchzen“*, Bezz. — srov. také švéd. *ras-a* vb. *ruere, corruere, collabi*; *petulantem, protervum esse, furere*, prvotné značení mohlo býti: *fragorem edere, tumultuari, ras, n. lapsus, ruina*; *petulantia, tumultus, strepitus, skand. ras-a* vb. *collabi*; *furere, ras lapsus, impetus, vehementia*.

Raja pol. (ryba) *rejnok Roche* — z lat. stejnoznačného *raia*.

Rajfur pol. *svodník conciliator, leno, rajfurka lena* *svodnice*; jak se zdá, přetvořeno z něm. dial. *ruffer leno* — mud. *roffer, ruffer* a) id. b) *fornicator, roffen, ruffen* vb. *fornicari*. — Možná, že tato slova german. jsou ve spojitosti se vlask. *ruffiano*, špan. *rufian*, fr. *ruffien* *svodník*.

Rajka slov. *equula hřebice?* (Janež. Fohle, f.), jak se podobá cizí, možná, že na místě **ranjka*; srov. sřněm. *rein, reine, m. admissarius hřebec*.

Raka slov. *aquaeductus* *vodovod*, častěji ve pl. *rake*, mohlo by kořenem *rak* býti ve spojitosti s lot. *rak-t* vb., *rak-āt, -aju* vb. *iter, fodere, kopati*; viz také Ciz. Sl. p. 288.

Rakajca f. dlouhá kráska, mandelík coracias garrula, může státi na místě *rakawica od zaniklého slovesa *rakas clamare, srodného se stsl. рѣкатымъ са id. — možno ale také, že to slovo jest původu german., srov. nném. Rack coracias garrula, švéd. råkka havran corvus frugilegus.

рѣкатымъ са, -амъ са vb. dur. stsl. clamare, rus. zastar. paká rixa, jurgium; srb. rakoliti gracillare, prvotně asi vůbec sonum edere, kořen rak; za srodná možno pokládati: lit. rėk-itū, rėk-ti clamare, vociferari, plorare, rėka c. g. qui vel quae saepe clamat, rėkāwimas clamor, tumultus, rėkautojis, m. qui vociferatur, tumultuatur, kořen rėk z rak. Srov. také lat. raccare řvátí, brüllen (vom Tiger).

Rak-i, a, -ie pol., poslední část složených čísel rodových, jeví se v lit. ve tvárnosti -rok-as, m. -a, f. vedle častějšího -rop-as, m. -a, f. (vlastně adj. form. indefin.), na př. pol. jedno-raki, m. ejusdem generis jednaký, lit. wėne-rokas i wėne-rópas id. (wėna-s jeden jest srodné se stsl. нмъ unus); pol. pięcio-raki quinque generum paterý, lit. penke-rópas id. pol. sześćcio-raki sex generum šesterý, lit. szesze-rokas (Bezz.) vedle szesze-rópas id. pol. dziewięcio-raki novem generum devaterý, lit. dewyne-rópas id. pol. dzieściocio-raki decem generum desaterý, lit. deszimte-rópas id. pol. sto-raki centum generum sterý, lit. szimte-rókas vedle szimte-rópas id. — Kurschat píše -riopas, n. př. penke-riópas atd. -riopas jest pozdější než -ropas. *K a p* se někdy zaměňují, srov. v té příčině stsl. немъ coquo, čes. pek-u coquo (panem), asso, skr. pač-āmī coquo (kořen pak: pāka-s, m. maturitas) a lit. kep-ū (inf. kėp-ti) coquo (panem), asso. — Možno se domnívati, že tyto části s číslovkami složené, které se nyní pouhými příponami býti zdají, dávněji také jako samostatná jména (adj.) se vyskytaly. Který z obou tvarův lit. rokas (pol. rak-i) nebo ropas starším jest, nepadno rozhodnouti. Kdyby bylo jisto, že lit. ropas, fem. ropa jest ve spojitosti se skr. rūpa-m, n. tvárnost, postać, podoba, povaha „forma, natura, indoles“, ježto se také ve složených slovech nachází, na př. pitr-rūpa-s patri similis na otce podobný, bahu-rūpa-s multiformis, multifarius mnohotvárný; pak by se mohlo lit. -ropas považovati za starší, nežli -rokas, ale ů kořenné slabiky skr.

naproti lit. o, pol. a číní srovnost se skr. rûpa-m pochybnou. Také v mrus. a hluž. vyskytá se -pakiñ, -raki co poslední část složených čísel rodových, na př. mrus. decare-pakiñ decem generum, cro-pakiñ centum generum, mnogo-pakiñ multimodus, multifarius; hluž. piećo-raki quinque generum, šesto-raki sex generum, sto-raki centum generum atd.

Rakiti, rakitici pl. charv. prov. arthritis (Nem. p. 40.) dna, jak se podobá, ze stejnoznačného vlask. artetica (vedle artritide) — tak že by počátečné ar bylo přesmykem hlásek proměněno v ra a první t v k.

Rakla slov. fustis, kyj; etymologie toho slova jest temná; srov. holl. rakel furca fornacalis; srov. také lit. réklės, f. pl. ein Stangengerüste (über dem Ofen oder im Schornstein).

Ракла m. st. slov. (rak koř., lů suff.) vestis „оуспроуце пьстрым и мръмыце и раклам“ - Pat. 122. rakno vestis „rakno nakn-rakno“ Šaf.-glag. 100. slov. rakno Totentuch, raknič, m. linteum pluviale, lacerna, charv. prov. rākno tapes (Nem. 4.). srb. rakno pannus collaris et pectoralis „od plavetna (z modrého) sukna kao kratak šal (angl. shawl), što žene na zimi nose oko vrata (okolo krku) i dolje niz prsi.“ (Vuk); náležité sloveso, které by pocházelo od kořene rak, jenž jest základem těch slov, se nevyskytá. Možná, že ta slova jsou ve spojitosti se skr. rač, prvotně rak, (10. par.) facere, conficere, apparare, 1. sg. praes. act. račájami, 3. sg. praes. act. račajati; račita- (them.) instructus, praeditus aliqua re, vi-račana-m, n. (vi praef.) actio faciendi, apparandi. Tím měním to, co v příčině uvedených slov. slov řečeno v Ciz. Slov. str. 288.

Rákon čes. rakun srb. ursus lotor jamajský medvěd; uvedeno v novější době z angl. racoon id. — fr. zní to jméno raton.

Rákos, rokokos, m. rákosí, rokokosí n. collect. čes. a) arundo, b) scirpus, juncus. „Z rákosí bezsukého, podřezaného rohože dělají, ex scirpo enodi succiso tegetes conficiunt“ Com.-jan. 140. c) rákos carex, jinak „ostřiš“, rákosí, rokokosí, n. coll. id. „Jestíť z morského sietie nebo rokokosie bodlavého.“ Ms. Mand. d) typha Rohrkolbe, e) cukrový rákos, Har. *arundo sacchari, f) [rákosí spartum, genista - Wn. 505. rokokos f. (obs.) carectum, „v rokokosí in carecto“, Mamm. — rokyta slk., rokytí, n. čes. a) carex, b) juncus; pol. rokieta,

m. hypnum, jinak mech galazkowy Astmoos. Srv. angl. reak juncus.

Rakoš mor. dial. (laš.) hranice cihel acervus laterum; z maď. rakás acervus, multitudo.

Ramònika charv. prov. (Nem. 54.) harmonika — přesmykem hlásek ze vlask. armónica id.

Rámoví, n. collect. čes. rami; cizího původu, jest, jak se podobá, ve spojitosti s lat. ramus haluz, větev, fr. ramée, f. větve.

Ramponch čes. fornix, arcus klenutí, oblouk, původu něm. — asi ze sřněm. rant-boge, m. stněm. rant-boug, -poug -pogo, -pauc, -baug, m. umbo vypuklina, zvláště vypuklina štítu (rant margo kraj něčeho, také štít; pogo, bogo arcus, boug, poug orbis, circulus).

Rap, m. rapa, f. mor. dial. spěch, pîle festinatio: „v tem rapě (také: v téj rapě) sem zapoměl“; „bylo s tým tak na rapě“ (val.), rapem, rapkem adv. (laš.), vlastně instr. sg. stat. jm. rap, = honem celeriter, velociter, festinatim, rapitať vb. dur. (laš.) = utíkati currere, fugere, kořen rap; srov. lat. rap-tim adv. honem, rychle, kvapně, rap-idus rychlý kvapný, vlastně pochvacující, kvapně porývající, od slovesa rap io, -ěre porvati, porývati, vydřati, loupiti atd. — Srov. také lit. į-si-ropti (Geitl. 86, b) praecipitare se, irruere, irrum-pere, penetrare, kořen rop; nesložené *rop-ti mohlo asi praecipitare značiti. — V dán. rap adj. alacer, celer, velox, švéd. rapp adj. id. dán. rapp-e sig vb. spěchati festinare odpadlo na počátku h, jak viděti ze skand. hrap-a vb. intrans. festinare; nemají tedy slova tato s uvedenými morav. dial. výrazy nic společného.

Rap, g. -u, m. rapina, rapavina, f. slk. morav. variolae cicatrix, rapavý notis variolarum sparsus, rapavec, rapoš, rapůch, id. jak se podobá původu german.: něm. Rappe f. crusta vulneris, porrigo, pustulae in pedibus equorum, scabies; mnd. rave sanies, immunditia sanguinis, Voc. Engelh. hold. rappe porrigo, scabies, sřněm. rapfe scabies, stněm. raffi adj. asper, hold. rappig porriginosus, scabiosus, něm. dial. (bavor.) räpfig id.; stněm. rafjan, rapfen crustam ducere, incrustari, de vulneribus, sřněm. rapfen id. nnēm. v rakous. dial. rapfen, bavor. sich räpfen crusta obduci

(de vulneribus); vlask. rappa Schrunde an den Füßen der Pferde (z něm.)

Rapa pol. scopulus, útes, úskalí vodní (morské), „Niedaleko miasteczka Rumszyszek jest największa rapa w Niemnie żegludze (plavbě) niebezpieczna“ — ze švéd. ref útes scopulus nebo z dolnoněm. reff řada útesův č. úskalí morských — proměněním hlásky *e* kmenové slabiky *v a* tak, jako ve traříc, kteréž pochází z něm. treffen, a v jiných.

Rapon (němski) bulh. = řepa, rapa; cizí, jak se podobá, z něc. *ῥάπανον*, *ῥαπάνον* vedle *ῥαφάνιον* ředkev; slova něc. ze střec. *ῥάφαρος*, m. (také *ῥαφάνη* f.), odtud také lat. raphanus, vlask. rafano id. Společného původu jest bulh. raponče ředkev raphanus, utvořeno, jak se zdá, z něc. *ῥαπαράνον* ředkev — proměněním koncovky *-άνιον*, vlastně *-άνι*, v *-če*.

Rapotati vb. dur. slk. crepitare, rapkati vb. dur. id. rapka, rapkáč crepitaculum Klapper, Ratsche, rapot crepitus, rapotač, rapotačka, 1. crepitaculum, 2. rapotač, m. garrulus, blatero, rapotačka, f. garrula; rapět vb. dur. mor. dial. (laš.) = praštění fragorem edere, crepare, „až mu kosti rapěly“; kmen rap. Ta slova mohou býti společného původu se stsl. *рѣпѣтъ* murmur, *рѣпѣтъ* id. rus. *попоть*, stsl. *рѣпѣтати*, rus. *попѣтъ*, čes. reptati murmurare, fremere; hluž. ropac vb. dur. ropnyč vb. pf. crepare, crepitare, strepitum edere, ropot tumultus, strepitus, ropotač intens. i. q. ropac. Kořen stsl. *рѣп* z rap; srov. skr. rap (1. par.), 3. sg. praes. act. rapati, loqui, prvotně asi vůbec zvuk vydávati sonum edere; srov. také dán. raeppe vb. blaterare, crepitare, stridere „schnattern, ratschen“, kořen rap.

Raptularz, m. pol. Conceptbuch, čes. raptulář id. jak se domnívati lze, ze sřlat. *raptulare, nebo *raptularium v podobném značení; DC. ve slovníku sřlat. ale těch slov neuvádí; od sřlat. raptus = lat. rapidus, velox spěšný, rychlý, jako spěšné, kvapné, běžné sepsání; společného původu jsou pol. raptem adv. náhle, nenadále, vlastně instr. sg. stat. jména rapt; raptowny adj. náhlý, nenadálý.

Раръ stsl. sonitus, — *многихъ гласъ* — Men.-Mih. 133. *многомеремъ* — ib. kmen rar, od něhož odvozena jsou: pol. rarów, gen. -rog-a falco cyanopus (dle Mrong. I. a) falco buteo, b) hierofalco), čes. rarah falco cyanopus; dle Wn.

accipiter stellaris; také falco buteo; falco gentilis, Us. — raro herodius (místo herodius) Veleš. i Mm. — hluž. raro falco cyanopus, dle slovníka hluž. také falco stellaris, falco lanarius, polab. rereg falco buteo (ve Schleicher-ově sbírce slov se nenachází); lit. ráragas vultur, Ness.; jak se zdá, z pol.-maď. ráró falco cyanopus, též falco aeruginosus, ze slk. — od téhož kmene pocházejí také: slov. rarakati altercari, čes. rarach, slov. rarašk daemon, tak že by prvotné značení bylo: strepitum edens, srov. něm. Poltergeist. — Srov. kmen rar se sřněm. rar-n, boare, mugire, rugire, s ags. râr boatus, râr-ian fremere, clamare, rugire, râr-ung rugitus, râr-dunle onocrotalus, angl. roar 1. vb. boare, rugire, vociferari, tumultuari, 2. subst. boatus, rugitus, clamor, tumultus; mnd. rar-en clamare, mugire, rudere, rare-dump ardea stellaris bukač.

Ras, m. čes. a) detractor pellium pecoris morticini, b) qui latrinās, cloacas purgat; c) vexator hominum, carnifex (convicium), d) malus artifex, rasovna die Schinderei carnificina, rasovati a) esse detractorem pellium pecoris morticini, b) vexare, excruciare, c) rasovati se, se fatigare (nimio labore), rasovati se s někým vexare, incommodis afficere aliquem, rasovství das Schindergewerbe. — Srov. dněm. střed. (mnd.) racken „vile opus agere, purgare latrinās, plateas“ (Kil.), racker qui purgat latrinās, cloacas, „cloacarius“, detractor pellium pecoris morticini; švéd. rackare carnifex, také pacholek rasovský, dán. rakker 1. = čes. ras, 2. kat, carnifex, angl. rack 1. cruciatus, tormenta, 2. vb. torquere, cruciare, racker tortor; kořen rack. Obyčejně sice stává v těch pádech, ve kterých ve slovan. jazyku *s* zaujímá místo prvotného *k*, ve příbuzných german. slovech *h* slovanskému *s* na proti; ježto se ale v german. řečech hrdelné souhlásky *g*, *h*, *k* častěji zaměňují, jako na př. got. vrohjan accusare, stněm. rôken, roaken, rôgan, ruogen, ruagen, sřněm. rûegen id. nněm. rûgen verbis castigare, kárati, stfris. wrôgja, ruogja, rueka agere in aliquem; got. rahnjan numerare, computare, imputare, stněm. rehhanôn, sřněm. rechenen, nněm. rechnen; stfris. rekenja, reknja; ags. recuan, recnian computare, dividere, distribuere — jesti možno, že i v german. slovech svrchu uvedených *k* kořenné slabiky rack

(rak) zaujímá místo staršího *h* i že ta slova jsou kořenem českému *ras* i odvozeným od něho slovům příbuzna.

Rasketati, -etam i -ečem vb. dur. slov. hinnire fehtati se; základem jest, jak se podobá, zaniklé stat. jméno *раскѣтъ clamor, strepitus, hinnitus, kořen *rask*, suff. *ѣтъ* jako ve stsl. *ос-ѣтъ* carduus, spinae genus, čes. *os-et*, slov. *os-et*, *os-at* carduus, pak ve stsl. *рѣм-ѣтъ* murmur, murmuratio, odkud *рѣмѣтати* murmurare; *раскѣтъ mohlo by zase od slovesa *raskati hinnire, prvotně asi: sonum edere, pocházeti; slov. *razgetati*, -ečem hinnire jest pozdější obměna, v níž zg. zaujímá místo prvotného *sk*; srov. skand. *rask* tumultus, ags. *rāsc-ian* vibrare (vibrare značí také: zaznívati, ozývati se) *rāscettan* stridere, crepare, *rāscetung*, -e, f. stridor, stněm. *rascazan* singultare, kořen *rask*.

Rastiti vb. dur. srb. inire, — se coire, de volucibus; slov. *rastiti* = serb.; rus. *постѣть-ся* vor dem Eierlegen gackern, *на-постовать* a) id. b) emittere ova (de piscibus etc.) *на-постъ* „le germe de l'oœuf, der Hahnentritt im Ei“, dial. *рыбіи на-постъ* ova piscium, rus. dial. *на-постъ* tempus, quo animalia coitum appetunt. (v. *Нерестъ* v List. fil. XI. 184 i 185). Dodej: lit. *raistas* appetitio coitus, *raistas* wilku eine Schar Wölfe in der Brunstzeit. J. (Geitl. 105).

Раструбы m. pl. rus. Stiefelstrippen (Schmidt-Wb.) slovo temné; možná, že jest přetvořeno z holdd. *laars*, f. *bota* + *strop* funis, funiculus, švéd. *stropp* f. *Strippe*. Udané tu značení toho slova rus. jest ale pochybné, neb *Reiff* udává ve svém slovníku rus. značení: *la genouillère* (de botte) Stiefelstulpe okolenka (u boty); jest-li toto značení pravé, pak možno *рас-трубы* považovati za složené z předpony *пазъ* i *труба* tubus Röhre.

Rašiti, -šim vb. dur. čes. *gemmare*, *gemmascere*, *pullulare*, *frondescere*, stromy raší - D. víno raší, Us. — také *rašiti* se id. kořen *rach* z *ras*; srov. slov. *rašiti* se coire (de alitibus), nestojí-li na místě *rašiti se; srov. také lot. *rasma*, *ras-me* f. *incrementum* *Gedeihen*, *ubertas*, *rasmigs*, *raš-igs* *crescens*, *was gut und rasch gedeiht*, *fecundus*, *fertilis*, *rašiga* sēkla úrodné osení „fruchtbare Saat“.

Ratičoka charv. prov. solani tuberosi genus (Nem. 60), jak pravděpodobno, *helianthus tuberosus*, druh zeměčat, něm. *Erd-*

artischeke, Unter-artischeke; přesmykem hlásek ze vlask. artiocco cynara scolymus, artyčok.

Ratinovati vb. dur. čes. asi = čechrati carminare, crispum reddere, odtud „ratinované sukno“ - Tech. III. 288. pol. ratynować id. — ze fr. ratiner (du drap) kräuseln.

Ратиште, n. stsl. hasta, pro суица, A z buk. — pro рогатина, ошпыль, волочня, стрѣла, болтъ, Ber. jaculum, venabulum, hastile, sagitta, slov. ratišče hastile, securis, charv. ratište hastile, scapus, mrus. ратиште, ратисько, hastile, ратиора, ратишь hasta, jaculum, čes. ratišť, f. hasta, obyčejně ratiště, n. a) hastile „Ciesar niemeckych zemí má ratišče kopie božieho“ - Ms. Mand. b) hasta, lancea „lomoz ratištij, lancearum fractura“ Troj. 4, 2. — ratištník hastatus, hastifer „ratištníci“ pl. Troj. — stsl. ратиошште, n. pertica, fustis — to bylo, jak se zdá, prvotné značení stat. jména ратиште; rus. ратиошште hastile. Stejnokoženným jest, jak se podobá, slk. pa-rato, n. pertica, fustis; kmen rat, možná, že přesmykem hlásek z art; srov. lit. art-a antenna ráhno lodní, prvotné asi „žerď, tyčka, bidlo“ vůbec.

Ratiti -tím čes. s předponou u- perdere, delere „zlé zle uratí a svú vinnici jinými vinaři osadí“ (Mat. 21. 41.) „Král ty vražedlníky utratil i jich města sžeh“ (Mat. 22. 7.) Živ. Jež. 14. s. — za-ratiti něco a) ponere in loco alieno, verlegen „Kam si to zaratil? (= poděl) Us. — b) delere, abolere „kterak bych ten obyčej zaratila?“ Leg. D. 38. — hluz. račić impedire, intersepire, obstruere viam (arboribus stratis), račićo impedimentum, račina interclusio viae, munimentum ex arboribus stratis, za-račić obstruere, intercludere, za-račićo impedimentum, za-račina = račina. Srov. švéd. rat-a vb. rejicere „ausmerzen“.

Равелинъ rus. propugnaculum exterius vnější okop, vnější hradba, předval, pol. rawelin zewnętrzny okop; ze fr. ravelin id. — odkud také něm. Ravelin; vlask. rivellino Wallschild.

Ravsati vb. dur. captare, ravsnuti vb. pf. slov. rapere, corripere. — Z něm. dial. rapps-en na místě raffsen, rapere, arripere, corripere uchvátiti; švéd. rafsá ihop corripere.

Ráz, m. charv. srb., historium shánědlo (s míry obilné), razati historio modium aequare, slov. razan, a, o urovnaný, sháněný, razana měra urovnaná, sháněná míra ein gestrichenes Maß; ze vlask. ras-o, -a urovnaný, sháněný, -á (o mírách); (rasièra historium, radere la misura shánědlem urovnávati míru); také fr. mesure rase sháněná míra; sřlat. rasa mensura frumentaria. Základem jest lat. ras-us, -a, -um ořkrabaný, urovnaný atd. od slovesa radere řkrabati, ořkrabati, smetati, urovnati atd.

Раздобáры m. pl. rus. garritus tlachání — dle Schmidt.-slovn. zábava mezi důvěrnými „vertraute Unterhaltung“ — раздобáрыть, раздобáрывать garrire, blaterare, confabulari tlachati, klábositi, dle Schmidt. slovn. přátelsky se baviti „sich vertraut unterhalten“. Slova etymologicky temná, záhadná; že by v nich got. razda loquela vězelo, domnívati se nelze; nezdá se také, že by raz bylo předponou, neb ruské slovníky pod *D* ničeho nepodávají, z čeho by se souditi mohlo, že ta slova jsou s předponou razъ složena.

Разіня i розіня g. c. rus. hians, oscitans zevloun, zevlounka, na místě раз-зіня, роз-зіня, kmen зня: зінуть, stsl. zni-мжти hiscere, s nímž jsou srovná: skand. gín-a hiare, stněm. gín-an dehiscere, ags. gín-an hiare.

Разити, ражъ stsl. s předlož. по vb. pf. ferire, percutere, laedere -зи Никова въ чело, Prol.-Mart. — ножемъ Prol.-Mart. по-раженіе n. subst. vb. actio percutiendi, по-ражати, -аж vb. dur. percutere, bulh. po-razè vb. pf. po-razěvam vb. dur. damnare, delere, ad nihilum redigere, po-razija damnatus, desertus, slov. po-raziti vincere, cladem inferre, ražati, -žam mactare, Habd. charv. po-raziti, -zim vb. pf. po-ražati, -žam vb. dur. cladem inferre, perdere, delere, evertere, po-raz clades, srb. po-raziti, -zim vb. pf. perdere, pessumdare, rus. разіть, -жы ferire, percutere, prosternere, по-разіть vb. pf. -ражать, -аю vb. dur. ferire, fugare, prosternere, occidere, поразіть корó мечемъ, поразіло егó громомъ громемъ, bleskem byl zabit; cladem inferre, vincere поразіть неприятеля; affligere, contristare, печальная сія вѣсть егó поразіла, по-раженіе n. plaga, clades, mrus. разіти, -жу; pol. razić, -żę ferire, penetrare, laedere, vulnerare, ražony piorunem fulmine ictus, po-razić prosternere, cladem inferre, po-razá, po-ražka

clades, čes. raziti, -im vb. dur. ráznouti, -nu vb. pf. ferire, percutere, laedere, raziti cestu viam facere, raziti peníze signare numos, raziti se na někoho irruere, „mužně razili se na nepřátely“. Pulk. 276. razič něčím slk. olere rem, „dýmem to razi“ - Koll. mor. dial. (val.) raziť na někoho = podobou býti, čes. rážeti iter. i. q. raziti, etiam dejicere, decutere, rážeti jablka, ořechy decutere poma, nuces, rážeti kuželky cuneos evertere, po-raziti vb. pf. po-rážeti vb. dur. ferire, prosternere, dejicere, evertere „zeď poraziti“ Flav. porážeti, poraziti strom sternere arborem; mactare: porážeti dobytek, poraziti vola; cladem inferre, vincere, „porazil krále Perského“. Flav. affligere, „Zmámeni a na mysli poraženi byli.“ Jel. Petr. 114. po-rážka clades, hlůž. razyć, -žu ferire, percutere, plagam dare, po-razyć, -ražec prosternere, cladem inferre, po-ražka clades; dluž. razyś, -zu; kořen raz ze staršího *rag, mezi *rag-iti a raziti mohlo býti *radziti. — Mnoho odvozených a složených slov. — lit. rožyti tangere, icere, ferire asi z pol. razić. Srodným by mohlo býti skr. argh (1. át.) offendere, laedere, occidere, tak že by raz i starší *rag bylo přesmyknutím hlásek z arg vzniklo.

Razlat adj. bulh. aequus, planus, synonym. ploštuk; slovo, jak se podobá, cizí; možná, že přesmykem hlásek se vyvinulo z arz-lat i že jest ve spojitosti s turc. arz šířkost, rozsáhlost, latitudo, extensio; l po z ve slově razlat může býti vsuvkou.

Raz-opa, m. stslav. vituperatio, reprehensio, kořen or, to slovo jest, jak se podobá, ve spojitosti se slov. oriti se sonare, strepere, charv. srb. oriti se, vb. dur. resonare, ori se šuma (silva), raz-oriti se vb. pf. resonare coepisse, rus. opátъ, opý vb. dur. křičeti clamare, raz-opatъ-sa dáti se do křiku clamorem tollere, za-opátъ, -opý vb. pf. id. opánъe actio clamandi, opátель clamator, rus. prov. opáva = крикуть (Вольт. 144); kořen společný or. Srov. staroir. ar, or inquit.

Razka stslav. 1. adv. praeter kromě мѣсть ми къ скрокници разка грѣсть моуѣице Hom.-Mih. 140. — 2. praep. cum gen. jungenda praeter — хлѣба и коды Chron. 81. 14. розка Sup. 298. 438. 441. — 3. conj. sed „не просихъ вина, мѣся, синкѣра, разка (sed) хлѣвъ хоудъ. Chrys.-lab. (Lex. II.) rus.

pázb̄ 1. adv. an? zda, zdali? „est-ce que? etwa, vielleicht?“, 2. praep. cum gen. jungenda, praeter, 3. conj. nisi, nisi forte; pázb̄, páza, pób̄ dial. na místě pázb̄; slov. raz-ma, charv. raz-ma, raz-mi, srb. raz-ma praep. cum gen. jungenda, praeter, excepto:

„Jer se Marko neboji nikoga,
Razma jednog Boga istinoga.“ (Nar. Pjes.)

Kmen raz vedle roz, z *rag, *rog, srov. lit. *rég-i adv. „vielleicht, wohl“ Ness.

Raža charv. ryba mořská, rejnok, raja clavata — ze vlask. raggia id.

Раждѣтис n. psl. splendor, но -тъмъ слѣдѣтъ къ расотѣу кънадома - Psalt. Theod. — etymologie toho slova temná; раждѣтисъ stojí asi na místě *razdžitije nebo *raždžitije z *razgitije od kmene razg, jehož z může býti vsunuto, tak že by kořen byl rag; srov. skr. ráġ (1. par. atm.) ráġati 3. sg. praes. act. ráġatê 3. sg. praes. med. splendere, vi-ráġita (th.) collustratus, splendens, splendidus.

Ражіѣ rus. tělnatý, otlý corpulentus, carnosus, obesus, ражестъ corpulentia, obesitas, ta slova mohou býti stejnokořená se stsl. родити, раждати vb. generare, parere, kt. v. značení těch sloves bylo prvotně také, jak se domnívati lze: augere, facere, ut crescat; tomu domnění nasvědčují: a) rus. родныѣ adj. veliký, tělnatý, otlý magnus, crassus, obesus, пак до-родныѣ, до-родивыѣ corpulentus, crassus, до-родность, до-родство corpulentia, до-родитъ, до-родничать crassescere, tedy také augeri, crescere, které se sotva od uvedeného stsl. родити odděliti dají; b) lot. srodná slova: raditê-s augeri, opimum esse, též: býti sporým, radiba auctus, incrementum; c) skr. příbuzné ard h, rd h (4. et 5. par.) augeri, crescere. — Lot. raža a) zdar, hojná úroda, hojná žeň „Gedeihen, reichliche Ernte“; b) četná rodina „eine zahlreiche Familie“ — s odvozeným od něho adj. ražens dařící se, švarný, výborný, boubelatý „wohl gedeihend, schmuck, trefflich, bausbackig“ — o němž by se pro podobné znění mysliti mohlo, že jest shodné s rus. ражіѣ, ражестъ, buďto stojí na místě raša (rašens), jsouc společného původu s rašigs adj. úrodný: rašiga sēkla „eine fruchtbare Saat“, anebo pochází,

jest-li ž kmenové slabiky raž prvotným, z některého nářečí ruského.

РАЖИМЪ m. a) stimulus, дaстb мн ca ражимъ палти Svjat. ражимъ stimulus Op. 2. 2. 118. - b) fuscina пaмницa ego и ражимъ ego Pent.-Mih. Ex. 27. 3. - Vost. c) ражимъ subula, ражимъ же-лзыны — Prol.-Mih. bulh. rûžen veru, rutabulum, на místě *ražen, slov. ražen, raženj veru, charv. ražanj, gen. -žnja id. srb. ražanj m. 1. id. 2. Schwarzschnepfe, rus. роженъ stimulus, palus acuminatus, роженецъ furca lignea, mrus. роженъ, pol. rožen, g. -žna, m. (dim. roženek) veru; palus acuminatus; digitus index; Orion (sidus); rožnem pa-trzacy limis spectans, strabo, čes. rožeň, gen. -žně, m. i rožen, -žnu, 1. veru „Na rožny vziechu těsto“ - Dal. c. 46. 2. palus (acuminatus) „Tu jsme se okopali, děla zatočivše a rožny okolo sebe obtýkavše.“ Tur. Kron. rožník 1. fuscina; 2. der Spann der Seiler, 3. to, co rožnice, rožen u hrabice, Sensenspitze, hluž. rožeń f. (dim. rožeńka) veru, dluž. rožon, polab. rizan veru, Šaf. Nár., správněji, jak se zdá, ruzan. Slova uvedená jsou, jak pravděpodobno, ve spojitosti s bulh. rûg-am pungo, defigo, na-rûg-am vb. pf. na-rûgavam vb. dur. cuneo intrudo, rûg asi na místě rog pak s lit. rag-inu, -inti impellere, incitare, irritare, trudere, urgere arklius raginti equos impellere.

РАЙТЬ, РАУ (praes. e conject.) vb. dur. rus. sonare, kořen ra; za srodná možno pokládati lit. roj-óti, -óju krákati „unordentlich krähen“, kořen ro; lot. rā-t, rā-ju objurgare, increpare, skr. ra latrare: rájati (3. sg. praes. act.); srov. také lit. rejastis spor, hádka lis, rixa rē-ti, rē-ju vociferari, rudere, kdež e kořenné slabiky jest z a stenčeno. Ježto l bývá dosti často obměnou staršího r, jest možno, že v лaмтѣ (stslav.) latrare, rixari stojí l na místě r. v. List. fil. IX. p. 191.

Rzasnąć się s předponou prze- vb. pf. obs. pol. terrore percuti, perterreri, s-rzosnō syō contremiscant Bibl., a. 1455. 134. sō s-rzesili terruerunt, 132. v-rzesnyesz pogany, Psalt. Puł. z-rzesnyeny attoniti (Arch. X. 380.) z-rzásnął sie - Bibl. a. 1561. zw-rzasnąć się (Mrong. II.) obstupefieri, „sich entsetzen“, jak se podobá, na místě *wz-rzasnąć się; kašub. z-d-rzasnąć się perterreri, d jest vsu-

nuto; rz v těch slovech zaujímá místo staršího ž, rovně tak i v mor. dial. u-řisnúť sa (val.) perterreri — z užiesnúť sa; ta slova jsou ve spojitosti se stsl. жасати са, -сам са terreri, жасати terrere, жасати stupefieri, rus. у-жасать vb. dur. у-жаснуть vb. pf. terrere, perterrere, -ся terrore percuti, ұжасъ terror, horror, čes. žasnouti, -nu terrore percuti, stupefieri, žásati (obs.) deterrere, Lex. vet. ú-žest f. (Kat.) = úžas horror, terror atd. žas z gjas. Za srodná buďte považována: got. us-geis-nan vb. stupefieri, stupescere, us-gais-jan vb. trans. perterrere, stupefacere, ags. gaes-an vb. percellere, angl. gas-t terrere skand. geis-kr pavor, dán. gys horror, gys-e vb. horrere.

Rbina srb. střep testa stojí na místě hrbina — podobným způsobem jako rbat dorsum místo a vedle hrbat id. — jest cizího původu, odvozeno od rum. хрѣс testa.

Rdesen slov. pulicaria blešník, přesmykem hlásek dresen id. čes. rdesen, m. (*ръд-есънъ), rdesno, n. (*ръд-есно, nebo *ръд-есамо) - Com. - jan. 134. polygonum „Vezmi rdesnu, vydavie vodu, zapuť jemu v ránu - Ms. o kon. rdesen uzlovitý polygonum nodosum; rd. blešník p. persicaria Flohkraut, Rõthschel, má květy červenosti růžové; rd. písečný p. arenarium, má květy krásně krvorudé; rd. lepkavý p. lapathifolium, má květy červenosti růžové; rd. hadí kořen p. bistorta, má květy bledo-růžové; kořen rd na místě red, stsl. : рѣд: рѣд-ати са rubescere, рѣд-ръ rutilus, rus. dial. рѣд-ръи id. — suff. -esen (asi -есънъ), -esno (*-есно nebo -есамо). Srov. dněm. střed. (mnd.) rud-ik, rut-ik persicaria, kteréž jest, jak se podobá, ve spojitosti s adj. rôt (pl. rod-en) ruber a subst. rod-e f. rubor — co do střídání se samohlásek u i o v kořeně slabice srov. dněm. střed. rude i rode virga, pertica. — Stejnokořená jsou:

Рдестъ, m. rus. (rostl.) potamogeton, „la nafade, l'épi d'eau, das Wasserkraut“, slov. rdest potamogeton „Samkraut“, pol. rdest, m. a) polygonum hydropiper; polygonum persicaria = čes. rdesen blešník, b) rdest wodny Samenkraut potamogeton, c) rdest węzownik polygonum bistorta Schlangenkraut, d) rdest ptasi polygonum aviculare, e) rdest gryka polygonum fagopyrum, f) rdest wilec polygonum dumetorum; čes. rdest potamogeton, — vodní neb splývavý

p. natans, — prorostlý p. perfoliatum, — rdest červenavý p. purpureascens atd. — tvar stsl. byl by *рѣдестъ, рѣд коřen.-естъ suffix; srov. lit. příponu -estas v rem-éostas řemeslo; pol. rdestnica potamogeton. Téhož původu jsou: hluž. dróst m. Zweizahn, bidens tripartita, Flohkrant, polygonum persicaria? přesmykem hlásek ze *rdóst, pak dróst-nica potamogeton, dluž. drest na místě *rdest to, co dróst, wódny drest potamogeton.

Rdrina charv. prov. rubor, červenost (Nem. 40) na místě *radrina od zaniklého adj. *radar, -dr-a, -o, srodného se stsl. рѣд-рѣ rutilus, rus. dial. рѣд-рѣ id. koř. рѣд.

Rèba f. charv. prov. a) mulier parva, b) nomen ovis (Nem. 20) srov. lit. rémb-iu, -èti a) male crescere (de plantis), b) pigrum fieri vel osse, lot. ap-rembēt, -eju im Wachstum zurückbleiben. Jest-li to sestavení pravé, vyvinulo se rèba z *rèba. Zda charv. reb-ast, a, o adj. sine caudā sem patří, jest pochybno.

Reber, gen. -bra, m. slov. clivus pahorek, výšina, na v-reber sursum vzhůru do kopce, rieber (rêber) Steigung — na místě staršího rëber? srov. lot. rumba jede Erhöhung (klein und lang) auf ebener Fläche. Jestli však také možno, že reber jest cizího původu; srov. sřněm. riffel, f. gezackter Berggrat.

Recelj, gen. -lja, m. petiolus stopka, recelj, gen. -ljna, caulis (Mikl. Gramm. II. p. 114). — cizí? srov. něm. prov. Ränkel, dim. stat. jména Ranke palmes. Jest-li to sestavení pravé, stojí recelj na místě staršího *rëcelj.

Rediti slov. nutrire, rediv, rediven nutriendo aptus, redivost, redivnost vis nutriens, rednik nutritor, rednica nutrix, ob-rédiťi educare zchovati, — se recreari, pinguescere, pod-rediti saginare, kmiti, v-réditi id. za-rediti vb. pf. za-rejati vb. dur. züchten, — se augeri; reja, z redja, nutrimentum, pabulum, cura, rejen adj. bene nutritus, rejenec, dim. rejenček, alumnus, rejenka alumna, rejilo nutrimentum, réjiti se sich gut nähren, rej- z redj-; kořen red z rëd, srodné jest lit. rinditi hospodařiti, hospodárství vésti „wirtschaften“ (Geitl. 106). Slov. réditi z rëditi ordinare, in ordinem redigere může býti téhož původu, jako rediti alere, nutrire. — Uvedené v Miklosichově stsl.

c) ars, artificium umění „Naučení, jak má země dělána býti, sebral jest v způsob řemesla, praecepta collegit in formam artis“ Jel. Petr. 57. - d) in pl. řemesla = instrumenta opificum: Na rozličná řemesla (t. j. nástroje hudebné) vzhudechu“. Leg. hh. ij. také řemeslo, sg. collect. = nástroje řemeslnické: „Všecko pozůstale řemeslo - kus po kusu - spočítali.“ r. 1598. Čel. Dod. — hluž. rjemjesło opificium; *ремесльнъ, -ный adj. rus. ремесленный opificii, mrus. ремесный id. pol. rzemieślny a) id. b) conveniens arti, čes. řemeslný a) id. b) artificiosus, „slibného a řemeslného mluvení hledající“. Br. na 1. Kor. 1. 17. řemeslné dílo = umělecké dílo opus artificiosum, artificium, řemeslně adv. arti convenienter, artificiose, „Dům řemeslně vystavený“ Com. jan. 536. *ремесльничъ: rus. ремесленникъ opifex, blrus. ремесникъ, pol. rzemieślnik, rzemieśnik, kašub. rzemieśnik id. čes. řemeslník a) id. b) artifex (zastar.), hluž. rjemjeslnik opifex, ž jest tu proti pravidlu; *ремесльница: rus. ремесленница conjux opificis, femina artem exercens, čes. řemeslnice id. hluž. rjemjeslnica a) id. b) deversorium opificum, pol. rzemieśniczka to, co rus. - ремесленничать, -аю vb. denom. rus. exercere artem, opificem esse; ремесленничій adj. opificis, opificum, pol. rzemieślniczy, -śniczy id. čes. řemeslničí a) id. b) artificiosus (zastar.), - dílo artificium, Troj. *ремесльничъскъ, -ьскій adj.: rus. ремесленническій opificis, opificum, čes. řemeslnický id. — mechanicus, Jel. Petr. - hluž. rjemjeslniski id. *ремесльничъство: rus. ремесленничество conditio opificis, „l'état d'artisan“, pol. rzemieślnictwo, hluž. rjemjeslnistwo id. (ž jest proti pravidlu); čes. řemeslnictví id. (-ничъстие); *ремесльность: rus. ремесленность l'état d'artisan, čes. řemeslnost artis peritia; kazí řemeslo (čes.) malus artifex Pfuscher; srov. co do složení vlask. guasta-mestiêri id. guastàre kaziti pokaziti, mestiêre řemeslo, umění. Stslov. také реместко Krmč.-Mih. 227. Bus. 920. a jinde, vedle ремьство, n., které možno pokládati za starší tvar, a) ars, b) professio късе крьмляше отъ ремьства скогго Мен.-Mih. 205. ремьствомъ (arte) оухьтрити, Ном.-Mih. враль хьтрь ремьствомъ. Мен.-Mih. — *μηχανή*, na tomto místě asi: způsob něco učiniti, umění, umělost, Psalt.-Vost. scientia bezъ ремьства сложесна Cozm.-ind. stslov. také

Renkloda pol. Weinpfanne prunum viride — ze fr. reine-claude id.

Repetica slov. ala major veliké křídlo, vedle krilo ala, jest, jak se podobá, cizího původu, to slovo může býti ve spojitosti s maď. repít, röpít facere, ut volet, repp-en evolare vzletěti, reppent auffliegen lassen, röp let volatus.

Répiti se s předponou pod- vb. pf. srb. váznouti haerere, „kád se kakav posao (negotium, labor) podrepi, pa nemože više, da ide u napredak“, pod-repljivati se, -repljuje se, vb. dur. id. čes. řepiti vb. dur. facere, ut haereat „kleben machen“, řepiti se adhaerescere sich anhängen, v-řepiti vb. pf. inserere, immitere, infigere, v-řepiti se infigi, inhaerescere? „vřepil se do něho jako řepík“. Ros. pol. w-rzepić, -pię to, co čes. — čes. vy-řepiti = vymásti explicare, solve, expedire, vlastně učiniti, aby něco přestalo váznouti, za-řepiti implicare, conturbare, perturbare. Kmen rep, řep, rzep na místě stsl. řep? — Srov. skr. věd. rip (3. sg. praes. act. rimpati) linere, illinere, ungere, adlinere, mazati, lepiti, api-ripta (th.) oblýtus zalepený, fig. obcaecatus oslepený, zaslepený, osleplý, rēpas, n. macula, sordes, vlastně maz (PW. VI. 348.). — Zda srb. po-répiti, -pim vb. pf. abducere a fide, -se a fide desciscere sem náleží, jest pochybno.

Repuch, m. hluž. pars rei prominens, ramus, apex zubec, roh, parah Zacke (des Geweihes), Zwiesel rozsocha, radix kořen, — mohlo by kořenem rep býti ve spojitosti s čes. ropouch, stč. ropúch stiria, také ropouch ledový id. srov. též lit. réplės pl. f. forceps kleště, kořen rep z rap, jak viděti ze stprus. raples pl. id. Rozličnost významu činí ale příbuznost slov lit. i stprus. s hluž. i čes. pochybnou.

Résiti, -sim vb. dur. charv. srb. ornare — Geitler Lit. Stud. 69, a) píše riesiti i sestavuje to slovo s lit. raiszyti scribere; avšak résiti pochází ze staršího rēsiti, jak viděti ze stsl. paca ornatus; nemá tedy s lit. raiszyti nic společného.

Respa dial. slez. (opav.) traversa příčná žerď, příčné břevno — možno považovati za cizí, pochází asi ze sřněm. respe f. sarmenta.

Рессоръ m. **рессора** f. r. spira pružné péro (kočárů), **коляска въ рессорахъ** kočár na pérách; čistě rus. **пружина**, pol. **resor**, obyčejně ve pl. **resory** id. **kareta** (kočár) na **resorach** t. j. na pérách; čistě pol. **sprężyna**; ze fr. stejnoznačného **le ressort** (de voiture).

Решето n. st. slov. **cribrum**, **рѣшето** Dial.-Šaf. 33. 44., což se zdá býti správnějším psaní způsobem, bulh. **реšето** i **рѣшето**, slov. charv. **rešeto**, srb. **rešeto** id. rus. **рѣшето** i **решето**, dim. **-ерцо** 1. id. 2. **incerniculum** pytlík mlýnský, mrus. **pešeto**, pol. **rzeszoto**, dim. **rzeszotko**, **cribrum sito** s velikými děrami (lýčené sito), čes. **řešeto**, **řešato**, dim. **řešetko**, **-ítko**, **řešátko** = pol., **řešato** na podsívání krup. Us. — značí také tolik, co **cedidlo colum**, „Prvé proced skrze řešeto“ Gád. Rkp. „Propálil řešátko“ sein Unternehmen ist misslungen; hluž. **rješeto**, také **rješo**, gen. **-šeca**, n. **cribrum**, dim. **rješatko**, **cribellum**, **corbis oblonga**, **corbula**, 2. = **pasmo ein Garnebinde**, dluž. **řeso crates**, polab. **řesétu řisétu** n. **Schleich**. (**risséte** J. **rissete** J. P. **risete** P.) **cribrum**; maď. **rosta**, **resta sito**, **řešeto** ze slovan. — **rešetar** slov. charv. srb. **rzeszotarz** pol. **qui cribra conficit**, **cribrarius**, čes. **řešetař** id. — **rešetati** vb. dur. denom. slov. charv. srb. **cribrare**, rus. **рѣшѣть**, **-чы** vb. dur. 1. **cancellare**, **asserculis obducere**, mit Latten belegen, 2. mit Rohr beschlagen, (um darauf den Gips zu werfen), čes. **řešetovati**, **-tuji** vb. denom. **cribrare**; slov. charv. srb. **řešetka clathri**, **cancelli**, **opus cancellatum**, bulh. **рѣшетка crates ferrea**, **Rost**, slov. charv. srb. **řešetka cancelli**; rus. **рѣшетка** a) id. b) **crates ferrea**, **Rost zum Braten**, **Staketenzaun**, **Würfel in der Stickerie**, **рѣшетина** a) **la latte**, b) **le crible**, **lať**, **sito**, **řešetka** čes. zastar. **trebina** (inter plantas) **Rozk.** — rus. **рѣшетный** adj. **cribrarius**, pol. **rzeszotny**, čes. **řešetný** id. rus. **рѣшетникъ** **qui cribra conficit**, **cribrarius**. Srov. lot. **rekšis cribri genus Riehensieb**, **rekšēt cribrare** mit dem Riehensiebe sieben, **k** před **š** jest, jak pravděpodobno, vsunuto. Sřněm. **ris-el**, n. **druh sit ein grobes Sieb**, švéd. **riss-el** das Kornsieb, **riss-la cribrare sem potahovati nelze**, neb ta slova jsou, jak se podobá, ve spojitosti s got. **us-hrisjan excutere**, **decutere**, **kofen hris**.

Рѣста charv. prov. **corona** (Nem. 20.), jak pravděpodobno, cizí, srov. vlask. **résta series**, **fasciculus**: **resta di cipolle**, **d'aglio řada** nebo **svazek cibulí**, **česneku**.

nosové zvuky — ruten by se ve stsl. jevílo ve tvárnosti **°рѣтънѣ** — ta slova mohou kořenem, jehož stsl. tvar byl by **°рѣт**, býti příbuzná s lot. rant-īt dissecare, per transversum secare, striare, lit. rė́s-ti z rent-ti, rencz̄ z rent-jū dissecare, striare, rant-ýti, -au incidere, striare, dissecare. Stejnokofenným jest, jak se zdá, také čes. pa-řát.

Retl m. hluz. fustis kyj; pochází ze sřněm. reitel, m. baculus crassus; od retl odvozeno retlować vb. dur. ope fustis constringere; sem patří také slov. retljati, po-retljati id.

Rév, révek mor. dial. (val. laš.) roubík na štěpování, propago talea, révit (strom) inoculare arborem, révit děti = štěpovati děti inserere (parvulis) variolas vaccinas; srov. lot. rēva incisura, rima, fissura in ligno; sinus, ruga, vráska, depressio, vyhloubenost, brázda, révains adj. rugosus.

Rěvsati slov. gannire hafati, štěkati kläffen; ze sřněm. refsēn, stněm. refsan, objurgare, increpare, reprehendere, arguere, láti, haněti, kárati.

Резина́этиръ rus. gummi elasticum; ze fr. résine élastique id.

Režýc, režę vb. dur. pol. prov. (Poznaň.) corroborare lintea škrobiti, tedy tužiti rigidare, režydło amyllum škrob, kořen reg, tvar stsl. byl by **°рѣт**, neb kdyby *e* po *r* bylo prvobytné, pak by na místě počátečního *r* v těch slovech pol. stálo *rz*. Srov. sřněm. rė́g-en (1. sg. praes. rige, praet. sg. rac) erigi, rigēre, „sich aufrichten, steif gestreckt sein, starren“; srov. také lat. rig-eo, -ēre býti přímým, tuhým, koravým, neohebným, rig-idus stuhlý, tuhý, koravý, neohebný, rig-or stuhlost, tuhost, koravost; fig. přísnost; prvotný tvar kořene slov tu uvedených mohl býti rag. Možná, že kořenem příbuzna jsou také slov. rag stiria ropouch „Eisacken“, raglica pertica, contus žerď, tyčka.

Rętowny adj. rętowne mięso, pol. prov. (Poznaň.) caro bubula, na místě wołowe mięso, wołowina; jak pravděpodobno, ze sřněm. rint, něm. Rind, bos.

Rgati, rgam vb. dur. srb. deterere, na místě *ragati? srov. řec. ῥαγή rima, fissura, ῥαγάς, -άδος, f. id. ῥήρημι vb. (1. sg. praes.) 1. trans. trhati, roztrhati, protrhnouti, prolomiti, rumpere, dirumpere, scindere, 2. intrans. rumpi dirumpi, findi,

scindi, nřec. *ράγος* m. rima, fissura, *ράγζω* rumpo, dirumpo, findo. Jest-li to sestavení pravé, pochází slovo srb. ze řec.

Řičeti, -čím vb. dur. řes. barrire, rugire, rudere, fremere, vociferari, řičení slonové barritus - Wn. 134. - vyskytá se vedle ryčeti, mohlo by býti jiného původu, než toto a zároveň s dluž. ricasá rugire, rudere, mugire býti ve spojitosti s lit. su-rik-ti exclamare, ryka uti clamare, vociferari, kořen rik, lot. rik-le vox; guttur, fauces, rĕk-ls adj. rixosus.

Rid bulh. collis, Milad. 357. 512. 526. stojí na místě hrid i jest srodné se stsl. *хридъ*, m. collis, rupes, *хрида*, f. rupes, charv. hrid f. id. srb. hrid, m. et f. také hrida, hridina a rupes skála vedle rid m. id. s odraženým počát. h:

Sidjele su tri djevojke

Na ridu, na kamenu — Nar. pjes.

Rida slov. řada, obrat, series, conversio, ridati dělati řady in series redigere, jak se podobá, ze vlask. ridda chorea, riddare saltare in orbem, versare se, točiti se.

Rida charv. pannus šátek

Navezi mi ridu plemenitu

Što junaci nose oko vrata (okolo krku).

Nar. pjes.

Slovo v ostatních slovan. řečech se nenacházející, jak se zdá, cizí; srov. stfr. ride, druh hrubého plátna, „espèce de grosse tolle“; nynější fr. ride f. vrap, záhyb, řasa, vráska, Krause, Runzel, rideau m. závěsa, opona velum, aulaeum, rider vb. crispate; možná, že v některém nářečí vlask. nachází se podobně znějící, s uvedenými fr. slovy stejnokořenné stat. jméno, značící šátek nebo něco podobného, od kterého by charv. rida pocházeti mohlo.

Ридикюль, m. (dim. ридикюльчикъ) měšec do práce, schránka na dílo (modistek), der Arbeitsbeutel, „длинная, высокая англчанка съ ридикюлемъ и книжкой въ рукахъ“ Gog. Nevsk. Prosp. p. 19. - ze fr. ridicule, m. id. - slovo fr. není společného původu se stejně znějícím adj. ridicule, lat. ridiculus, směšný, než pochází z lat. reticulum (dim. stat. jména rete síť) a) síťka, sítko, b) měšec a vůbec dílo pletené, sítkovité, jak vysvítá ze stejnoznačného angl. reticle, kteréž kromě toho také sítko značí.

1. **Рифъ** rus. Mar. les ris (des voiles) Schleife (Reiff-Wb.) smyčka na větrníku? cizího původu, z angl. stejnoznačného reef (subst.); за-рѣѣть vb. pf. arriser, prendre des ris, die Segel beschlagen (od. aufbinden), z angl. to reef, reef in vb. die Segel einreffen stáhnouti větrníky a stočiti je.

2. **Рифъ** rus. syrtis, pulvinus maritimus, scopulorum series jesep, mělčina, řada skal morských — původu german.: holld. rif, n. mnd. rif, ref úzký jesep, úzká mělčina v moři, něm. Riff; angl. reef jesep, úskalí morské. Téhož původu také pol. ryw, uvedené ve Mrong. něm.-pol. slovníku pod Riff.

Рикасъ vb. dur. dluž. pedere — může kořenem rik, jak se zdá, na místě ryk, býti ve spojitosti s lit. (žem.) ruk-inė, f. After, J. (Geitl. 107.), lot. rūc-a majs anus, podex; srov. — co se týče stenčení hlásky y v i — hluž. ripac vedle ry-pac vb. dur. (na někoho) invehī in aliquem, petere aliquem diceriis, pak hluž. rihać, čes. říhati ructare naproti stsl. рыгати, rus. рыгать id.

Рикиати, -иѣ vb. stsl. rumpere, да рикноуѣ горы веселье - Esai. 49. 13. - Op. 2. 2. 87. Kořen рик; slovo v jiných pramenech se nevyskytá; srov. lit. rėk-iù, rėk-ti secare, desecare, rėkė f. segmentum (e. g. panis), api-raika id. kořen rik; lot. rika, ap-rika, f. ap-rik-s, m. segmentum panis, rėcenis id. kořen rik; srov. také řec. ε-ρικω rumpo, řindo, lacero, contero, aor. 2. ἤ-ρικε, kořen rik; skr. véd. rikh scarificare, leviter incidere, scindere, rumpere, divellere, rėkhā, f. linea, virga čára, pruha, vlastně něco vrytého.

Рикометъ rus. (artill.) Prellschuss, pol. rykoszet odskok, odraz, repercussio, rykoszować resilire, repercuti; ze fr. ricochet das Aufprallen, Wiederaufspringen.

Řip, m. čes. nomen proprium montis in Bohemiā, něm. jméno Georgenberg; srov. skand. řip-r clivus, Holtzm. 86.

Risac s předponou roz- hluž. separare, cernere, cribrare, roz-ri-sować vb. dur. ib. roz-ris actio cernendi, cribrandi pře-sívání; germ. původu; srov. švéd. riss-el cribri species sito na žito, riss-la cernere, cribrare, sřněm. ris-el, n. cribri species hrubší síto, jak se podobá, od slovesa *ris-en, srod-ného s got. *hrisjan quater, agitare v af-hrisjan, us-hrisjan decutere, stsas. hris-jan agitari, tremere. O spoji-

tosti řečených slov hlauž. se stsl.в. решето, čes. řeš eto cribrum nelze mysliti.

Рискъ, kmen stsl.в. : **рискание** n. subst. vb. **cursus**, **кошь** — Мен.-Мih. od slovesa ***рискати** currere, съ-**рискати** сд., -**скам** сд concurrere, съ-**рискание** concursus, „сърискание множества народа“, Мен.-Мih.; рус. **рыскать**, 1. sg. praes. **рыскаю**, **рыщу** currere, cursitare, circumcurrere, **рыскание** cursus, cursitatio, **рыскунъ**, m. circumcurrens, otiosus ambulator, **рыскуня** f. femina circumcurrens, **рыскучиѣ** currens, celer, velox, **рыскъ** citatus cursus, mrus. **рыскати** currere; dle stsl.в. by se na místě **рыск-** mělo správněji **рыск-** psáti; srov. lot. rikši pl. klus gradus tolutilis, rikšēm klusem im Trab, rikšōt -oju klusati traben, kmen rikš asi přesmykem hlásek z rišk; srov. také dněm. střed. (mhd.) risk, risch adj. celer, gerisk adv. celeriter, sřněm. (mhd.) risch adj. ze staršího *risk alacer, agilis, celer, velox, rische, f. ze staršího *riski alacritas, agilitas, velocitas.

O nápisových památkách staroitalských.

Napsal Jos. Zubatý.

(Pokračování.)

O *jižní Italii*, pokud nebyla územím řeckým, dělili se dva národové, či lépe řečeno, dvě skupiny kmenů, mezi sebou aspoň blíže nepříbuzné: na východě Iapygové, na západě rozličné kmeny samnitské. Jenom o těchto kmenech posléze jmenovaných jest nám mluvíti ve hlavě věnované Italikům v užším slova smyslu: Iapygové, ač podle všeho jsou také původu indoevropského, patří k jinému odvětví veliké této rodiny národové.

Jednotného pojmenování skupina jižních Italiků, jak se zdá, neměla, jako neměla náležitě zorganizované jednoty politické. Byla to řada kmenů, žijících z největší části samostatně vedle sebe, pojených ovšem svazkem velmi úzké příbuznosti jazykové i vůbec národní a vedle toho i svazky politickými, více nebo méně pevnými. V dobách starších mluví se v těchto končinách o *Oinōtrech* (*Oinōtroy*), snad býval tu i kmen, jenž dal jméno celému poloostrovu italskému (v. str. 82). V dobách vlastně historických jest řeč o *Frentanech* či *Frentranech*, o *Samnitech*

v užším smyslu slova (zvaných od Římanů i *Sabelli*, od Řeků *Σαβίται*, patrně = *Σαβήται*), k nimž druží se více či méně samostatní kmenové *Caraceni*, *Pentri*, *Caudini*; byli zde i *Hirpini*, *Tarricini*, *Campani*, *Lucani*, *Bruttii* (*Βρῦττιοί*), části téže rodiny jsou i původcové první války punské, *Mamertini*, kteří na čas dovedli si založiti obec na Sicilii v městě Messaně. Styky a svazky politické mezi jednotlivými těmito kmeny zajisté byly od dob pradávných pěstovány i všelijak upevňovány: nejpevnější jednotu mezi nimi utvořilo nepřátelství proti vzrůstající moci Říma, jež skončilo se počátkem 1. st. př. Kr. úplnou porážkou kmenů jihoitalských a většiny středoitalských, sloučených k boji na život a na smrt proti příbuzným Latinům. V době tohoto boje vědomí jednotnosti kmenové došlo i nejraznějšího projevu na venek tím, že raženy společné mince s patrnou snahou i jménem označiti onu jednotnost: zachovaly se z doby této peníze s nápisy *Vitelio* (*Italia*), *Italia*, *Safinim* (= *Sabinorum*; v. *Zvet.* 186—190 = 279—283).¹⁾

Jedno jest pojtíko mezi rozličnými kmeny těmito, jehož existence jest tím podivu hodnější, čím větší rozdrobenost v této příčině shledali jsme u kmenů, z části s jižními Italky také úzce příbuzných, v Italii střední. Tito kmenové, kteří nevzmohli se ani na vůbec běžné jediné pojmenování, měli svoji společnou spisovnou mluvu. Jest to faktum na jisto jedno z nejzáhadnějších, s jakými ve staré Italii se setkáváme: faktum tím záhadnější, že ustálení jednotné mluvy spisovné hledati musíme v dobách poměrně dosti starých. Patrně již z tohoto fakta samého, co víme i z věcí jiných, že u Italků jižních vyvinula se již v dobách dávných kultura dosti znamenitá a samorostlá, o níž jen jest litovati, že nezachovalo se nám po ní dosti stop (v. *Nissen* l. c. 538); faktum toto svědčí i o tom, že kmenové tito mluvili na jisto jazyky na vzájem velmi sobě podobnými. Že vůbec jednotný jazyk spisovný mohl se vyvinouti, jest tuším i té okolnosti děkovati, že jižní Italkové měli po dobrém i po zlém hojně činiti se živly jim cizími, se živlem řeckým i iapyžským: tím jaksi z venčí dohnáni byli k vědomí své pospolitosti, kteréž z nedostatku podobných okolností v Italii střední (kde leda sousedství Etrusků na severovýchodě mohlo podobným směrem působiti) jenom nesnadno bylo by se mohlo vyvinouti.

Tento jazyk spisovný sluje Řekům *γαστή Ὀσκιῶν, τῶν Ὀσκων ἢ διαλέκτος*, Římanům *lingua osca, obsca*. Ovšem dlužno míti na mysli, že zejména asi Římané označovali leccos tímto jménem, co se spisovným jazykem jižních Italků mělo málo společného. Odkud asi jméno toto pochází, jest nesnadno říci: patrně od nějakého kmenu, jehož sídlo není určité známo, příčiněním Řeků přene-

¹⁾ Číslo první zde i v následujících citátech vztahuje se k *Zvetaiefově* *Sylloge* (v. d.), číslo druhé opět k *Inscr. Italiae infer. dial.*

seno bylo za označení všech kmenů, jež samy, jak řečeno, označení jednotného neměly. Památek tohoto jazyka nápisových jest velmi značné množství: nalezeny byly na území frentanském, samnitském, hirpinském, tarricinském, campanském (zejména Pompeji jsou bohatě zastoupeny), lucanském, bruttijském i v Messaně. Soubor jich, s údajem posavadní literatury, lze naléztí v díle *Sylloge inscriptionum Oscarum ad archetyporum et librorum fide edidit Johannes Zvetaieff* (pars prior s texty, výkladem a glossářem, p. posterior s krásnými fototypiemi, Petropoli, Lipsiae 1878), rovněž v téhož vydavatele *Inscriptiones Italiae inferioris dialecticae* (Mosqua 1886) čís. 81—284; o nápisích objevených doby nejnovější poučuje na př. Bücheler, *Rhein. Mus. N. F. XLIII.*, 128 n., 557 n.; před tím jmenovati jest (mimo Fabrettiovo dílo) *Die Unteritalischen Dialekte von Th. Mommsen* (Leipzig 1850), *Die Oskischen und Sabellicsen Sprachdenkmäler usw. von Ph. E. Huschke* (Elberfeld 1856) a soubor oských nápisů ve *Versuch einer Formenlehre der oskischen Sprache von E. Enderis* (Zürich 1871)¹⁾. Jazyku oskému dostalo se vylíčení ve *Bruppacherově Versuch einer lautlere der oskischen sprache* (Zürich 1869) a v *Enderisově knize právě jmenované*, pak ovšem ve *Schleicherově Compendium a Brugmannově Grundriss der vergl. Grammatik* (zatím jen co se týče zvukosloví a jmenného kmenosloví); glossáře jsou u všech vydání.

Písmo, kterým památky tyto jsou psány, jest trojí. Největší jich část psána jest písmem domácím, velmi pěknou odrůdou téhož písma řeckého, přineseného do Italie osadníky chalkidskými, z něhož se vyvinulo n. p. i písmo etruské. Písmo toto jde od pravé k levé: nejkrásnější ukázkou jeho je nápis pompejský (Zvet. č. 63 = 143, tab. XI), zajisté jeden z nejkrásnějších nápisů starověkých vůbec. Na některých nápisech lucanských, bruttijských i na nápisech messanských nalezáme i písmo ionské, přejaté od pozdějších osadníků hellenských, na nápisech několika hlásá již i písmo latinské rozmáhající se vliv Říma. Doby jednotlivých nápisů ovšem na určito udati nelze: památky oské pocházejí asi z dob od 4. st. asi do r. 80 př. Kr. (Nissen 523), při čemž většina bude data spíše mladšího než staršího. Po zlomení odporu kmenů jihoitalských na počátku 1. st. př. Kr. zdá se, že i trvání domácích jazyků bylo na krátce: zejména nápisové památky pompejské svědčí o rychlém odnárodnění obyvatelstva aspoň městského.

¹⁾ Připomínám ještě (z části dodatkem ke str. 89 a 95), že londýnské knihkupectví Trübner a sp. oznamuje právě brzké vydání spisu *The Italic dialects*, ed. and arr. by R. S. Conway, jehož první díl má obsahovati texty nápisů oských, středoitalských (i s nejstaršími latinskými) a umberských, díl druhý úplný glossář (s výklady, jež vydavateli zdají se zaručenými, a s glossami Varronovými a Festovými), jakož i mapku italských dialektů.

Památky oské jsou z největší části dosti skrovného rozsahu: značný jich počet obsahuje pouhá jména, a to začasť zkrácená. Proto také o jazyce oském nelze si učiniti představy zcela přesné: možná, kdybychom měli památek více a sice obzajnějších, že objevily by se přece nějaké jazykové neshody mezi památkami z krajů a z dob rozličných (mimo některé rozdily mezi jednotlivými nápisy, které možno anebo i nutno jest prohlásiti za grafické, zdá se přece, že deska bantijská [srv. Danielsson v Pauliových *Altital. Stud.* III, 178] nebo deska olověná z Curti [Zvet. 50 = 129] má dialekt od běžného oského poněkud odchylný). Ze značné části jsou památky tyto ovšem posud temny, a v jednotlivostech zajisté nikdy nedocílí se žádoucího výkladu: v celku však smíme říci, že jazyk oský, mimo některé věci spíše do slovníka slušící, nám, pokud památky dovolují, je dosti podrobně objasněn.

Nejdůležitější z nápisův oských jsou asi tyto. — Zvet. 9 = 87: Deska kovová, nalezená v městě Agnone, popsána po obou stranách, obsahující dle obyčejného výkladu seznam soch, věnovaných rozličným božstvům, dle Bréalova (*Revue Critique* 1879, 72) pořádek rozličných slavností. — Osudy svými poučným dokladem způsobu, jak se vykládají italské nápisy, je nápis Zvet. 17 = 95, nalezený v Pietrabbondante. Zprva se myslilo, že kámen jest jen něco málo otlučen: dle toho doplnil a vyložil Böheler (a před ním z části jiní) text jeho do všech podrobností, a ovšem i krásné saturnie v něm objevil. Zatím se ukázalo pravdě podobným, že kámen je na obou stranách otlučen mnohem více: Böheler i jeho předchůdci vykládali i vyložili kusé tvary, koncovky i počátky slov, a ač i mimo části slov celá slova scházela, našli v nápisě tak, jak jej četli, výtečný a souvislý smysl. Znova obíral se nápisem Pauli (ve svých *Altital. St.* II., 75 n.), jenž znamenitě posvětil na chyby zejména Böhelerovy: sám nápis doplnil (schází ho dle něho asi polovice) a vyložil, avšak způsobem, o němž bylo by opakovati, co jsme řekli o jeho výkladu nápisu corfinijského (str. 93). — Kulturně jsou zajímavý nápisy Zvet. 49. 50 = 128. 129, kletby na nenáviděné nepřátely, ryté do olověných tabulek, jež pak byly sbaleny a do hrobů vloženy. Bohužel je nápis druhý, jeden z největších nápisův oských, posud velmi temný, ač smí se vykázati již malou literaturou (mimo pojednání jmenovaná u Zvet. 49. 50 patří sem E. Huschke: *Die Oskische Bleitafel und die Pelignische Inschrift aus Corfinium.* Leipzig 1880). — Důležit jest t. zv. cippus Abellanus (Zvet. 56 = 136), na němž vysekána jest smlouva, kterou uzavřeli Abellští (Abellanos) a Nolští (Novlanos) o právcích k území mezi oběma obcema ležícímu a ke svatyni Herkulově, na území tomto postavené; z pompejských nápisů uvéstí jest dva, obecních prací se týkající (Zvet. 62. 63 = 142. 143). — Největší je však z nápisův oských t. zv. deska bantijská (Zvet. 142 = 231), předpisy

o soudnictví a o censu obsahující: tato památka již pochází z doby, kdy vliv Říma vítězně pronikal jižní Itálii, a jest psána již písmem latinským, a mimo text oský již má na jedné straně i znění latinské. Bohužel jest památka tato, o jejích výkladech lze se poučiti u Zvetaieffa, dosti značně pouchána.

Nebude snad od místa a čtenáři těchto Listů nevhod, přihlédneme-li i k jazykové formě památek, o nichž posud jsme mluvili. Ovšem učiníme tak se vši možnou stručností, obmezíme se pouze na úkazy zvukoslovné a tvaroslovné, a i na ty jenom potud, aby vynikl v nejhrubších obrysech ráz jazykův italských v té příčině a poměr jich k ostatním jazykům indoevropským se strany jedné, rozdíl obou větví, v něž kmen italský jsme rozdělili, se strany druhé.

Hledíme-li ke zvukovým vlastnostem kteréhokoliv jazyka, známého nám jen z památek psaných, musíme vždy bedlivě přihlížeti k tomu, že žádné písmo nedovede zcela určitě vystihovati všechny rozdíly zvukové mluveného slova: v některém písmě měrou menší, v jiném měrou větší splývají zvuky rozličné ve znak jediný. O věci této zmiňujeme se na tomto místě, protože písma národův italských v užším smyslu podávají důležité jí doklady, a protože dosti často se i stávalo (a časem posud stává), že z nedokonalosti písma nesprávně se soudilo o skutečné výslovnosti některých zvukův italských i latinských. Písma italská jsou vesměs vypůjčena: nelze tedy se diviti, že aspoň z prva v některých kusech jenom velmi nedokonale postihovala skutečný způsob vyslovování.

Na poli konsonantů zejména jest vytknouti nedostatek líšení znělých explosiv od neznělých, jenž v písmech italských vystupuje u veliké míře. Písmo etruské nezná rozdílu mezi *k g, t d, p b*, užívajíc jenom řeckých znaků pro *k t p*: zdali etruština v skutku měla jen *k t p*, či zdali snad i zde máme před sebou jen nedostatek grafický, nelze zatím s jistotou říci.¹⁾ Důležité však jest, že desky umberské, psané písmem etruským, nečiní rozdílu mezi *d t, k g*, ač rozdíl ten, jak vidíme z desk písma latinského, v umberštině byl²⁾:

¹⁾ Je zcela možno, že onen kmen řecký, od něhož Etruskové se naučili psáti, užíval v skutku jenom znaků pro *tenues*: zejména n. p. v obchodním písmě zajisté nedbalo se v oněch dávných dobách přílišné věrnosti písma.

²⁾ Je zajisté zhoła nemožno (ač někteří se tak i domnívali), aby byla umberština ve skutečnosti ztratila dávný rozdíl mezi *t d, k g*, a později jej obnovila tak, že (mimo některé případy, kde dle určitých zákonů zvukoslovných nastala změna *t > d, k > g*) nalezáme *tenuis* i *medii* vždy tam, kde dle etymologie ji očekáváme. Směli bychom se leda domnívati, že desky starší i mladší jsou nejen časem, nýbrž i dialektem různé.

tak na př. teřtu, v mladších deskách *dirstu* (lat. datō, vl. *de-ditō) jest čísti asi deřtu nebo diřtu. Rozdílu mezi *p* a *đ* písmo umberské, na rozdíl od etruského, šetří; za to v nápisích faliských, ale opět jenom starších, píše se *i V i p i a* (Vibia), *c u p a t* (cubat) a *p*. Písmo oské, vůbec samostatněji přispůsobené skutečné výslovnosti, má pro explosivy znělé i neznělé zvláštní znaky. I písmo latinské v dobách starších aspoň z části mělo tutouž neurčitost. Znak *C* označoval prvotně *k* i *g* a teprv krátce před dobou, z níž se datují nejstarší zachované veřejné nápisy, diakritickým rozlišením povstal k označování *g* znak *G*. Nalézáme-li ve starých nápisích i u grammatiků v citátech starolatinských *psáno C* za *G*, nemá to ovšem se skutečnou výslovností nic společného;¹⁾ jakož starý *pravopis* (nikoliv výslovnost stará) zanechal po sobě stopu ve známých skratkách *C. = Gaius* a *CN. = Gnaeus*. Znaky *C* a *G* mátlly se časem u písařů méně sběhlých i tak, že *G* psáno za *C*: tak na faliském nápisě (Zvet. 70 = 72) čteme n. p. *GONLEGIUM, GONDECORANT = conlegium, condecorant*.

U samohlásek nemá etruština zase rozdílu, aspoň v písmě, mezi *u* a *o* (cosi podobného jest i v nápisích messapijských). Starší desky umberské opět mají ve shodě s etruštinou pro tyto samohlásky, v deskách mladších znaky *V* a *O* velmi určitě lišené, jediný znak *V*. Tak čteme v deskách starších *puplum puplu* (populum, populō) za *poplom poplu* desk mladších.²⁾ Písmo oské patrně prvotně mívalo týž nedostatek, i v něm prvotně *V* označovalo *o* i *u*: ale diakritickým bodem rozdíl naznačen i v písmě, tak že *V* označuje *u*, *V* pak *o* (transskribováno všelijak: n. p. *ù, ú, i o*). Ovšem v zachovaných památkách tohoto diakritického bodu časem se nedbá: ale i v tom nesmíme hledati svědectví o skutečné výslovnosti. — Veliký zmatek panuje v nápisích italských v příčině hlásek *e* a *i*. Patrně měly jazyky italské i zvuk nějaký, jenž výslovností stál mezi naším *e* a *i*, jakési zavřené *e* anebo otevřené *i*, ale neměly pro něj znaku. Tím, že užíváno bylo k jeho označování brzy *i*, brzy *e*, brzy *ei*, zejména v památkách umberských a starolatinských, vznikl takový zmatek, že o znění (a jak uznáváme za dobré přidati, i o kvantitě) zvuků, v těchto památkách psaných *i*, *e* nebo *ei*, skorem ani nelze si utvořiti náležitý soud. Zejména i v nejstarších památkách latinských užívá se těchto označení promiscue, a píše-li se *ei*, daleko ještě není to důkazem, že latina v dobách historických vůbec a v jednotlivých slovích, v nichž je nalezáme, zvláště měla skutečnou dvojhlásku *ei*.³⁾ Písmo oské i zde jest dokonalejší: kromě znaků

¹⁾ Též *ACVM* desky bantijské je čísti patrně *agum* (agere).

²⁾ Psáno-li v deskách starších na př. *tu*, lze čísti čtvrtým způsobem: *tu, to, du, do*, nehledě k nedostatku označení kvantity a přízvuku.

³⁾ Z části podobná neurčitost v nejstarších památkách latinských jest i v příčině *o, u* a *ou*: i *ou* psáno časem, kde zajisté dvojhlásky u výslovnosti nebylo.

dávnych pro *e* a *i* užívá i znaku *ı*, *z* | utvořeného diakritickým přídavkem pro onen zvuk střední (transskr. *ı*, *ı̇* a *j*). Ovšem ani tohoto nového znaku neužíváno zcela důsledně.

To jsou jenom dvě ukázky nehotovosti písma, jež rozmnožití bychom mohli i jinými. Zejména připomínáme, že přízvuk slovný neoznačován nijak, délka samohlásky jenom výminkou, tak n. p. v nápisech latinských časem dvojením nebo t. zv. apexem, v památkách umberských rovněž časem zdvojením nebo písmenem *h* (n. p. *ā* psáno zde *a*, *aa*, *ah*, *aha*): proto také o přízvuku n. p. jazykův umberského a oského nepochybného nevíme ničeho, o kvantitě samohlásek málo.

Co se *zvukosloví* jazykův italských týče, nalezáme je v celku na stanovisku dosti starobylém.

Staré *samohlásky* indoevropské, *a ā*, *e ē*, *o ō*, *i ī*, *u ū* zachovaly se ve slabikách přízvuchých s velikou ryzostí: tak v l. *agō*, osk. *actud* (*agitō*), ř. *āyo*; *māter*, u. *matrer*, o. *maatreis* (*matris*), ř. *μάτηρ μήτηρ*; l. *decem*, u. *desen* -, ř. *δέκα*; l. *mēnsis*, u. *menzne* (*mense*), ř. *μήν(σ)* -; l. *ovis*, u. *uvifovi* (*acc. pl.*), ř. *ὄφις*; l. *dōnum*, u. řunu (či *dunu*?), o. *donom*, stind. *dānām* (ř. *δάρον*); l. *quis*, u. o. *pis*, ř. *ίς*; l. *vivos* (*gvivos), lit. *gīvas*, slv. *živs*; l. *ruber*, u. *rufu* (*rubros*), ř. *ῥουθρός*, stb. *rudr̥s*; l. *fūmus*, ř. *θυμός*, lit. *dūmai*, slv. *dymr̥*. Jenom ve vzácných případech, podmněných zákony *zvukoslovnými*, mění se tyto samohlásky jinak ve slabikách přízvuchých (poměr *i*, *e* a *ı̇* bohužel v oských památkách pro nedostatek materiálu nedá se v té příčině praecisovati).

Za to ve slabikách nepřízvuchých podlely prvotní samohlásky rozličným změnám, o nichž jest pravdě podobno, že aspoň z největší části nastaly teprv po rozdělení jazykův italských. Tak v latině v nepřízvuchých slabikách přešlo *e* v *i* (n. p. v *agis agit agite* z *ages **age*te *āyets*, *colligō* z *cōnlegō), zachovalo se však *i* zde před skupinami souhlásek, před *r* a v zásloví (*auspex auspiciis*, *cōnferō*, *āge*); *o* v nepřízvuchých slabikách, zejména zavřených, v historických dobách latiny přechází v *u* (*filios dōnom* > *filius dōnum*). Ve slabikách zázlovných kráčí latina samohlásky, následuje-li za nimi *m*, *t*, *r*, *l* (*amem amet amer* v. *amēs amēmus*; *animal animālis*); zázlovné *-i* změněno v *-e* (*mare* v. *maria*); zázlovné dlouhé samohlásky kráceny v iam-bických slovích (později byla v nich působením analogie z části opět délka restituována): *legō* (v. *flectō*) atd. V jazyce umberském a oském zázlovné *a* v době historické mění se v *o*: tak v u. *mūta* = *mutu* (l. *mo[l]ta*, *multa*), o. *vīo* = lt. *via*. V zázlovných slabikách *ō* v památkách umb. a osk. změněno v *u* (*ū*?): tak v koncovce imperativné u. *-tu* o. *-tud* = lt. *-to[d]*¹⁾.

¹⁾ Osk. -o d (sakaraktod; psáno i -u d, n. p. aragetud) v abl. sg. t. sv. II. dekl. (= lat. -ō[d]) patrně má o m. u z jiných pádů. Ostatně zdá se, že před některými konsonanty obstálo starší *ō* i v slabikách zázlovných: pro grafickou neustálenost a skrovnost materiálu těžko je zde se dobrati plně jistoty.

Krátké samohlásky slabik nepřívzvučných i vůbec se ztrácely, dle zákonů posud v podrobnostech nedosti jasných. Tak v lat. *audac[i]ter*, *Man[si]lius*, v umb. *osatu* (l. *opesatōd, operatō), pihaz *pihos* (l. piatus), v osk. *actud* (agitō[d]), horz (hortus). A naopak vyvíjely se v sousedství souhlásek trvalých v lat. a osk. jazyce samohlásky anaptytické: tak v l. *pōclom pōcolom pō-culum*, o. *sakaraklom* (*sacrāclum, sacellum).

Nasalis sonans (v. Kovář, LF. XIV, 117) v latině se jeví (prvotně patrně podlé různosti přízvuku) jako *em en* (n. p. *centum* ř. *ἐκατόν*) nebo *im in* (n. př. in-, ř. *á- áv-* priv.); jazyky u. a o. mívají tu *an-*, snad střídnicí dlouhé nasalis sonantis, n. p. v u. anter *ander*, o. anter (inter). Latinskými střídnicemi slabikotvorných liquid je *or* (*vorsus*, stind. *vřttás*), *ol* (*polsos *pulsus*, ř. *παλτός*).

Indoevropské dvojhásky *ai au*, *ei eu*, *oi ou* jazyky italské měly před svým rozdělením všechny, mimo *eu*, jež již v době jich jednoty přešlo v *ou*. Ovšem v jednotlivých jazycích tyto dvojhásky podlehy změnám dalším: *ai* > l. *aí*, později *ae*, u. *e*, o. *ai ae*; *au* > l. *au*, u. *o*, o. *av*; *ei* > l. *í*, u. (*e ei í*), o. *ei ei*; *oi* > l. *ū* (*oe, i*), u. *o* (?), o. *oi*; *ou* > l. *ū*, u. *o*, o. *ov*. Tak n. p. v l. *quaistor quaestor*, u. *kvestur*, o. *kvalsstur*; l. *aut*, u. *ote*, o. *avti*; l. *dicō*, o. *deicum*; l. *moinicipiom moenia mūnia*, o. *molniko*, l. *oinos oenos ūnus*, u. *unu*; l. *Loucina Lucina*, o. *Lovkis* (Lucius), ř. *Λουκός*; u. *rofū* (rubos), cf. got. *rauþs* (roth). O dlouhých dvojhláskách *āi āu*, *ēi ēu*, *ōi ōu*, jež vůbec v jazycích indoevropských se vyskytovaly jen v málo dokladech, a osudech jejich v jazycích italských, pro nedostatek místa zde nepromluvíme.

Větší změny stihly jazyky italské, co se *souhlásek* týče. Souhlásek explosivních lze srovnáním jazykův indoevropských mezi sebou pro nejstarší domyslu přístupné doby konstatovati pět řad, hledíme-li k nim dle místa artikule; v každé pak tvořena byla tenuis, tenuis aspirata, media a media aspirata. Obdržíme tak explosivy retné *p ph b bh*, zubné *t th d dh*, podnebné *k' k'h g' g'h*, hrdelné bez možnosti affekce labialné *k' kh' g' gh'*, hrdelné s affekcí labialnou *k' kh' g' gh'*. Ovšem doklady pro některé z těchto zvuků, tak pro *ph b k'h kh'*, jsou posud velice vzácné i pochybné.

Z hlásek retných *p* (i *b*) zůstaly bez podstatných změn: tak v l. *pater*, u. *pater*, ř. *πατήρ*. Staré *bh* v latině v násloví jeví se jako *f*, ve středosloví jako *b*, v jazycích italských skupiny druhé v násloví i v středosloví jako *f*: tak v l. *ferō*, u. *ferar*, stind. *bhárzami*, ř. *φάρω*, l. *tibī*, u. *tefe*, o. *tifei*, srv. stind. *tábbjam*.

Ze řady zubné beze změny zůstalo *t* a *d*: tak v l. *tuos* *tuos*, u. *tover* (tuī), o. *tuvai* (tuae), ř. *τῆρός*, v koř. *dō-*, ř. *δω-*.

Prvotní *th* v latině se jeví jako *t* (*rota*, ř. *ρόθος*, stind. ráthas), *sth* však ve středosloví jako *ss* (LF. XV, 384¹. 461¹). Staré *dh* v lat. v násloví jako *f*, ve středosloví dle rozličných podmínek jako *d* nebo *b*, v jazycích italských skupiny druhé vůbec jako *f*; srv. l. *filios*, u. *feliuf* (*lactantes*, ac. pl.), s ř. k. *θη-* (*θηλύς* atd.), l. *rubet*, u. *rufu* (*rubros*), ř. *ῥουθρός*; l. *medius*, o. *me-fial* (in media), stind. mádhjas.

V příčině explosiv podnebných a hrdelných patří jazyky italské k oně skupině jazykův indoevropských, v níž prvotní podnebné explosivy jeví se jako explosivy, a sice hrdelné, a v níž prvotní explosivy hrdelné vykazují z části afekci labiálnou. Velmi průzračně chovají se prvotní explosivy podnebné a nelabializované hrdelné. U prvních nalézáme za *k' g' g'h* střídnice *k g h*: tak v l. *decem*, u. (v. *desen-* n.), o. *dek-*, v. ř. *δέκα*, stind. dása, v l. *argentum*, o. *aragetud* (*argentō*), v. stind. arğ-, av. *arez-*, v l. *vehō*, v. slv. vežā. Tytéž střídnice nalézáme i u hrdelnic bez labializace: tak v l. *augeō*, v. stind. oğ-, av. aoğ-, lit. *aug-*, v l. *hostis*, v got. *gasts*, slv. *gostъ*.

Velmi důležitý jsou střídnice italské hrdelných explosiv labializovaných, jelikož zde obě větve italské velmi určitě se od sebe rozcházejí. Prvotní *kv* v latině a dialektch s ní nejdže příbuzných jeví se jako *qu* (*qu*, v některých určitých případech jako *c*), v jazycích druhých jako *p*; tak v l. *quis*, u. o. *pis*, l. *que*, u. *-pe*, o. *-p*; prvotní *g'* v latině zní *v* (po *n* však *gu*), v druhých dialektch *b*: tak v l. *veniō*, u. o. *ben-* (l. *unguen*, u. *umen* z *umben); podobným způsobem jeví se v latině i prvotní *gh'*: n. p. v. *nivem*, ř. *νίγα*, v. *ninguit*. Před souhláskami jinými a před *u* v latině labiální afekce se ztrácí (odtud vysvětlíme poměr *nix* k *nivis* a *ninguit*).

O ostatních souhláskách nebylo by hrubě mnoho zajímavého říci: pomlčíme o nich. Rovněž o hojných změnách souhlásek, podmíněných zvláštními podmínkami: zmíníme se tu jen o některých, jež dialekty italské zvláště význačně charakterisují zejména proti latině.

Skupiny *kt pt*, jsouli starého původu, mění se v jazyce umberském v *ht*, v jazyce oském v *ht ft*: tak v u. *rehte* (*recte*), o. *sa a h tom* (*sanctum*), u. *screhto* (*scriptum*), o. *scriptas* (*scriptae*). Vznikly-li skupiny ty pozdní ztrátou samohlásky, zůstávají beze změny v jazyce oském, v jazyce umberském hrdelnice s předchozí samohláskou tvoří dvojhlásku, končící se na *i*: l. *faciō agiō* = o. *factud actud*, u. *feitu* (*feitu*) *aitu*.

Některé úkazy zvukoslovné jsou specialným majetkem umberstiny. Tak změna *d* mezi samohláskami ve středosloví ve zvuk, jenž patrně zněl podobně našemu *ř*, a jenž v deskách starších psán zvláštním znakem, v deskách mladších spřežkou RS: tak

v teřa *dersa* (det, *didat)¹⁾. Před samohláskami *e* i staré *k* v umberštině mělo zvuk sykavý: starší desky zde píší opět znak zvláštní, mladší *š* nebo *S*. Tak v *fašia* (faciat), *curnaše* (cornice), *desenduf* (duodecim, vl. *decemduos). Srv. str. 94. Ovšem tento zákon zvukoslovný porušen je z části působením analogie. Zdá se, že neznělého *š* byl v umberštině i analogický zvuk znělý: srv. str. 86¹⁾. Po nosovkách a před *r* měnily se neznělé explosivy ve znělé (*ander*, l. inter; *subra*, l. supra).²⁾

Velmi důležitým úkazem zvukoslovným v jazycích italských jest i měnění *s* v *z* a *r*, strany kteréhož čtenáře odkazují ke zprávě, již jsem dal LF. XV, 365 n.

Z osudů záslovných souhlásek poujají pozornost naši zejména tři úkazy. Prvním z nich jest jich odsouvání, jež nejvyššího stupně dosáhlo v umberštině. Zde úplně se ztratilo záslovné *d* a *t*; i ostatní souhlásky záslovné velmi často se vynechávají³⁾. V latině na počátku doby historické velmi se ztrácelo záslovné *s* a *m*, jazyk spisovný však dovedl aspoň na povrch úplnou ztrátu těchto zvuků v zázloví zabrániti. Za to se úplně ztratilo v dobách historických záslovné *d* po samohláskách dlouhých (n. p. v ablativěch na *-ād -ōd -īd*). Nejkonservativnějším je jazyk oský, v němž jen záslovné *m* s časem aspoň v písmě se ztratilo (tak n. p. v au. sg. via pompeiana).

Velice poučný jsou osudy záslovného *ns*. V latině ve tvarech, jež od pradávna se končily na *-ns* (jsou to accusativy pl.), nalézáme jenom *-s*: *equōs* z *ak'vōns. Tvary, v nichž teprv později se vyvinulo v zázloví *-ns*, zachovaly je beze změny: tak participia praes. act. *ferens* a p.: jeť prvotní koncovkou nom. sg. těchto tvarů *-ōn -ō*⁴⁾. V jazycích oském a umberšským

¹⁾ V jednom starém nápisě čteme i teře (dedit), řunu (donum) s náslovným ř. Jest však otázka, není-li snad přece čísti dede (nebo deře), řunu: týž znak nemusí označovat v onom nápisě týž zvuk, co v iguvijských deskách. Nápis však je tuderský a může býti i jiného dialektu než iguvijské desky.

²⁾ Tato změna však snad (aspoň z části) pochází z dob historických. Aspoň píší starší desky *pr* za mladší *br* (na př. *apruř abrof*, lat. *apros*), ačkoliv rozdíl mezi *p* a *b* jinde se četí.

³⁾ Patrně rytcové desk umberšských záslovných souhlásek nevyslovovali anebo jenom zcela slabě.

⁴⁾ V. LF. XIII, 364 n. Předpokládáné tam koncovky *-ōn -ō* nalézáme v skutku v jazycích řijských, ovšem ne zcela zřetelně. V Avestě mají participia tato v nom. sg. *-qe- āo*, koncovky vedoucí k *-āns -ās*; t. j. starší tvary na *ān -ā* byly tu rozšířeny ještě nominativním *-s*. Nominativ na *-ō* vězí v av. m a z a (se známým krácením v zázloví); stind. mahān v. av. maza jest právě dokladem prvotného *-ōn* v. *-ō*. Vědský accusativ mahā m (v. mahāntam) dále svědčí i o existenci aspoň bývalé nominativu *mahā; k nominativu mahān sotva by byl mohl povstati acc. mahā m. A konečně tento nominativ *mahā zachován jest v hojných kompozitech, počínajících se mahā-; tvar nominativný zde strnul asi tak jako v pitā-mahā-, djaur-lōkā-, djaur-dā- a j., a mohl se zde ustáliti tím spíše, že v prvotní funkci vyšel z obyčeje.

rozeznávatí musíme neméně než trojí záslovné *-ns*, z různých dob pocházející, a různým podle toho změnám podlehajícím: 1. Staré *-ns* v acc. pl., 2. pozdější, vzniklé u kmenů *n*-ových a týchžze participií sekundárním přidáním nominativního *-s*, 3. nejmladší, vzniklé patrně vysutím samohlásky, v záhadné a jen v těchto jazycích se vyskytající slovesné koncovce *-ns* (3. os. pl.). V příčině 1. *-ns* se jazyky umbersko-samnitské rozcházejí dialekticky: v dialektě oském přešlo toto *-ns* v *-ss* (felhoss, vlass), kdežto v dialektě n. p. umberském (srv. i str. 94) zůstalo beze změny. Později na celém území umbrosamnitském nastala změna *-ns* > *f*: jí podlehly acc. pl. v umberštině (feliuf = filios) a naše 2. *-ns*, jež zatím bylo vzniklo (u. zeřev = sedens, o. statif = statio, vl. *statins). Naše 3. *-ns*, nejpozději vzniklé, pak zůstalo beze změny (u. p. u. *dirsans* dent, *didant, o. *fufans* *fubant, *fubant = erant). Srv. Brugmann, Grundriss, II, 338 a Danielsson, v Pauliových Altital. St. III, 146.

Poslední ze zvukoslovných úkazů, k nimž obracíme čtenářovu pozornost, týká se zase jenom umberštiny. Jest to změna záslovného *-s* po samohláskách v *-r*. Tuto změnu nalezáme jen v deskách V—VII (srv. str. 86, 87): ovšem pak i v deskách starších časem *-s*, i v deskách mladších časem *-r* se nepíše. Tak gen. sg. jména *tota* (obec) zní onde *tutas*, zde *totar* (osk. *tovtas*), dat. abl. pl. podobně *tutes *toter (osk. *tovtals). Beze změny zůstalo *-s* v dat. abl. pl. jmen lat. 3. deklinace (n. p. *sacris sacres*): *-s* zde stojí za *-fs* (= lat. *-bos*, *-bus*), a bezpochyby i u výslovnosti byl mezi obojími tvary jakýsi rozdíl.

V příčině *tvorosloví* obmezíme se zde hlavně na pouhé vyčtení kusů, v nichž jazykové umberský a oský se liší podstatně od jazyka latinského, užívající forem různých svým tvořením, ne pouze působením zákonů zvukoslovných. Ovšem dlužno zde mítí na mysli, že *tvorosloví* dialektův italských mimo latinu je nám známo jen nejvýš zlomkovitě.

Deklinace jmenná je v jazycích druhých italských zařízena v celku na týchžze základech, co v latině: jenom v jednotlivostech nalezáme skutečné rozdíly.

U kmenů souhláskových v g. sg. nalezáme v jazyce u. i o. tvar kmenů *i*-ových, u. *-es* *-er*, o. *-eis*, za latinský tvar *-os*, **-es* *-is*. Abl. sg. má v jazyce oském koncovku *-od*, která buď jest přejata od kmenů *o*-ových (je-li *-ō-* dlouhé), anebo ke genetivu *-os*, zaručenému starší latinou, je tvořena podobně jako avestské *-ađ* (při kvantitě krátké); památky umberské mají *-e*, *-i*, tvar nezřetelný, latina *-e*, což jest koncovkou vlastně lokálnou. Nom. plur. má v jazycích u. a o. koncovku *-s*, po *r* odsouvanou, z *-ēs* (zachovaného časem u Planta, kdežto *-ēs* je koncovkou vl. kmenů na *-i*): na př. u. *frater* (m. *fraters), lat. *fratres*. Dat. abl. pl. má v umberštině koncovku *-us* (patrně **-ufs*) s temným *u*, v památkách oských *-is* (— *ifs, lat. *-ibus*). —

Jak se jevil starý kmenostup v jazycích mimolatiných, pro nedostatek materiálu těžko poznati. Celkem asi vyrovnán byl touže měrou, co v latině: podstatnější odchylku nalezáme u ženských kmenů na *-jen-*, jež v latině nominativný stupeň provedly celou doklinací (n. p. *legiō*, *legiōnem* atd.), kdežto n. p. v o. *tanginod* (z usnesení, l. *tangiōne) nalezáme nejslabší stupeň *-in-*, jenž časem vnikl i v nominativ (kde vyskytá se *-if* = *-*ins* v. *-uf* = *-*ōns*).

Kmeny *i-ové* nemají hrubě tvard zvláštních. Gen. sg. *týž*, co u předešlých: o. *-eis*; abl. sg. o. *-id*, asi z **-id*.

Kmeny *u-ové* vykazují zvláštní úkaz, že totiž časem přecházejí v deklinaci kmenů *i-ových*. Tak o. vedle g. sg. *castrous* (pole, vl. *castrī*) abl. sg. *castrīd*, acc. sg. *manim*.

Kmeny na *-o-* mají tvar odchýlný v gen. sg.: o. *-eis*, u. *-es -er (-e)*; snad opět tvar vl. *i-ový*.¹⁾ Koncovka dat. sg. zní o. *-ol* (patrně **-ōi*, ř. *-ø*), n. *-o -e (-e* z jiných deklinac). N. pl. vede ke koncovce *-ōs*, běžné v jazycích srijských a germanských: o. *-os*, u. *-us -or*. G. pl. má o. *-um*, n. *-o[m]*, tvar i v latině běžný vedle novotvaru *-ōrum* (*nummum* a p.)²⁾. — Loc. sg., tvar v latině běžný jenom v určitých případech (humí, Corinthi), byl, jak se zdá, zejména v jazyce oském tvarem paradigmatickým, možným u všech kmenů na *-o-*; koncovkou jeho je zde *-ei*.

Kmeny na *-ā-* měly v gen. sg. prvotně koncovku *-ās*, zachovanou i v latině starší i ve známých rčeních s *familiās*. Tutouž koncovku vidíme v o. *-as*, u. *-as -ar*. Loc. sg. má koncovku o. *-aī*. V nom. pl. nalezáme koncovku o. *-as*, u. *-as -ar*: srv. stl. *laetūias insperatas*.

Kmeny na *-ē-* (lat. V. dekl.) jsou mimo latinu doloženy jen několika málo poučnými doklady.

Zájmena rodová celkem se skloňovala v jazycích mimolatiných dle deklinace jmenné: jen zájmeno relativné a tázací, jak se zdá, jako v latině podstatněji se od ní lišilo. V starší latině a v jazycích druhých nalezáme některé zájmenné kmeny latině pozdější cizí, z části velmi temné: tak demonstrativné kmeny stl. *so-* (známý kmen *so- to-*, se spovšechněním náslovného *s-*), o. *eizo-* *eiso-* u. *ero-* *eso-* (LF. XV., 367), o. *eko-*, *eks-*,

¹⁾ Dle prof. Ludwiga vzniklo toto *-eis* z **-eios*, zvukoslovně nutnou ztrátou *-o-*: *-eis*, jest tak totožno se zájmennou koncovkou *-iaw* gen. sg. v latině. Předpokládané **-eios* bylo by sotva něčím jiným, než latinským genitivem na *-ei-i* (jenž bohužel sám jest záhadný), rozářřeným genitivnou koncovkou *-os* jiných deklinac.

²⁾ Psaní *nummūm* a p. je ovšem úplně nesprávné: vzniklo z klamně domněnky, že *nummūm* povstalo stažením z *nummōrum*. Prvotní koncovkou g. pl. t. zv. II. dekl. bylo *-ōm* (= ř. *-ow*), jež v latině muselo se zkrátiti v *-om* *-um* (srv. str. 194); nápodoběním koncovky *-ōrum* (**-āsōm* = ř. **-āow* *-āow* *-āw*) vzniklo teprv *-ōrum*. Koncovka ona starší musela se státi nepohodlnou právě tím, že *-ō* se zkrátilo: splynul tak gen. pl. tvarem s acc. sg.

etanto-, relativné kmeny o. *poizo-* (*po-eizo-) a pollo- (lat. ullus). Jako zvláštnost udáváme, že neutrum relatiu v památkách umberských (poři poře = quod s nějakou partikulí) a snad i oských (*pod*) vystupuje jako všeobecné relativum (LF. XIII, 309. XV, 268). — *Zájmena nerodová* máme mimo latinu v několika dokladech ne zvláště pozoru hodných.

Flexi slovesnou jazyků mimolatiných známe posud velmi nedokonale. Jednak materiál zachovaný jest v té příčině zvláště kusý, jednak zachovaly se i tvary nám posud tvořením svým úplně záhadné.

Z koncovek osobných vytknouti jest koncovku 2. os. pl. imperativi v umberštině, *-tuta -tuto*, vzniklou patrně na základě jednotného *-tu* (= lat. tō[d]). Passivní imperativ má v umberštině ve 3. os. sg. koncovku *-mu*, v 3. pl. *-mumo*, v desce bantijské v 3. os. sg. *mur*. Koncovka *tato* jest zajisté původu infinitivního nebo participiového, jako starolatinská koncovka *mino* (n. p. v *is eum agrum nei habeto nive fruimino* CIL. I, 199, 32) a běžná koncovka *-minī*: poměr koncovek umbersko-oských k latinským je týž, co poměr slovanské přípony part. praes. pass. *-mъ* k ř. *-μενος*. Záhadna jest koncovka *-ns*, již nalezáme v 3. os. pl. zejména tvarů konjunktivních (ač i jiných); tak v u. *dirsans dirsas* (dent, *didant).

Futurum památek oských a umberských má tvar snad příbuzný s lat. konjektivem impf. a tvoří se rovněž z kmenu přítomného: u. *fer est* (feret), o. *didest* (dābit, *didet). Patrně patří toto futurum ke konjugacím t. zv. bezpříznakým: proto má 3 pl. koncovku *-ent* (o. *cenazet* = censēbunt *censābunt, n. *sta-heren* = stabunt: srv. *sent set* = lt. sunt). Možná, že lat. coni. impf. *legerem legeret* atd. vznikl z prvotní flexe *legesem *legest *legesent*, která by se úplně kryla s tímto umberským a oským futurem, spověchněním slabiky **-se- -re-* ve všech osobách.

Zvláštní tvary nalezáme v perfektní soustavě konjugac odvozených. V nápisech oských nalezáme od sloves t. zv. I. konjugace tvary *aik d a fet* (od slovesa **aik daum*), *profatted* (přobavit) v. *proffed* (*přobit). Tvary s *-tt-* snad souvisí s lat. tvary s *-ss-* (Bartholomae., BB. XII, 80 u.). V umberských deskách objevují se úplně záhadné posud tvary konjunktivu perf. a futuri exacti, jako *combifianši*, *purdinšius* a p.

Infinitiv nalezáme v památkách umberských a oských jediný a to u kmenu přítomného. Koncovkou jeho jest o. *-um*, u. *-o[m]* tak o. *esum*, u. *erom* (esse). Řadí se tento tvar ke staroindickým infinitivům na *-ām*, užívaným k opisování perfekta a tytéž i jiných tvarů slovesných.

Jiných tvarů slovesných tuto pomíjíme, buď že nejsou příliš zajímavé, anebo že poměr jich k latinským a vznik není posud náležitě objasněn.

(Pokračování.)

Ctění předků.

Příspevek k objasnění vývoje mythu, podává Frant. Krejčí¹⁾.

Neurčitost mytologických poznatků a neobyčejné množství různých směrů, jež úvahou J. Krále v předešlém ročníku těchto Listů vypočteny a oceněny byly, zavinuje především ta věc, že ani rozsah ani problém mythologie jakožto vědy není ustálen tak, jak u jiných disciplin jsme zvykli. Mythologie obyčejně považována bývá jen za *výklad bájí*, což konečně zůstane vždy hlavním praktickým účelem její, jakož právě z potřeby báje vykládati dějepisci a filosofové základy vědě té položili. Vykládáno bylo sem tam, jak komu ostrovtip dovolil, až dospělo se k poznání, že musí se při výkladě postupovati dle nějakých zásad, jimiž by libovůle vyloučena byla, a to je pravý, abych tak řekl, pud vědecký; teprve tímto poznáním vzniká vědecká theorie. Ve zmíněném článku Králově je postup ten vylíčen a dostačí k tomu odkázati. Patrně jest, kterak vedle otázek, co znamená ten a ten mythus, ta a ta báchora, ta a ta legenda, vznikla otázka, co jsou mythy, báchory atd., jak vznikají, slovem hledán theoretický podklad. Přirozeně hledán byl a dosud se hledává ve filologii, hlavně ve srovnávací, ježto filologům nejvíce s výkladem mythů činiti bylo. Když však se shledalo, že i filologie svou teorií o nově založenou psychologii a s ní vznikající srovnávací psychologii čili sociologii musí se opřít, odkázány theoretické ty záhady o vývoji a vzniku mythu do psychologie, a psychologie tedy musí skýtati theoretický podklad mythologii. I mohli bychom *dle toho* všechny směry mytologického bádání ve tři veliké skupiny rozdělit, z nichž jedna theoretického podkladu postrádá, druhá o srovnávací filologii a třetí o psychologii se opírá. *Nynějších*, tedy moderních směrů všech jest známkou nejpodstatnější, že vycházejí od psychologie, a na této půdě shledáme se i s Maxem Müllerem i Tylorem i Vignolim i Spencerelem.

Avšak do nynějšího bádání nová různost směrů se zanáší tím, že *rozsah* mythologie není ustálen, což není vinou psycho-

¹⁾ P. prof. Krejčí žádal mne, abych mu dovolil stanovisko jeho, jehož jsem se v „Listech fil.“ XV. str. 431 v článku „O nynějších směrech bádání mytologického“ stručně dotkl, vyložiti šíře. Žádosti té vyhovuji ochotně a s radostí, připomínaje pouze, že v článku mém širší výklad o poměru mythu k náboženství úmyslně nebyl učiněn. Přestal jsem na stručných poznámkách o té věci, pokud k mému účelu byly nutny. V článku p. Krejčího jest mnoho věcí, ve kterých se shodujeme, a leccos, kde se rozcházejme. Vráťm se k diskusi o této věci (avšáště k diskusi o Spencеровu pojmání mythologie) někdy později, jak to jiné neodkladné práce připustí.

J. K.

logické teorie ale filologických mythologů, kteří poznatků a vý-
těžků vědy té nedbajíce staré hříchy obnovují. Není jednoty
v tom, co mythem považovati jest.

Charakteristickou známkou mythů jest jinotaj, t. j. že zna-
menají něco jiného, než na co slova, vnější výraz myšlenek uka-
zují. Jen takovou myšlenku za mythus pokládáme, na níž po-
zorujeme z jakýchkoli důvodů, že původně něco jiného znamenala,
takže nyní jest nepravdivou. Tu ovšem předpokládáme, že za doby,
kdy pronesena byla ponejprv, jí bylo věeno, že platila někdy za
pravdivou. Již tím jest tedy na jevě, že mythem rozumíme
zbytky starého názoru o něčem, který jiným lepším byl nahrazen.
Dokud Řek věřil, že Zeus na Olympu trní, dotud to nebylo
mythem, dokud lidé věřili, že slunce na voze bujarými oři vle-
čeném dráhu kolem země koná, dotud bylo to pravdou.

Aby o mythu řeč byla, jest nutno lepší poznání a s ním
vyšší stupeň vzdělání; mythus je relativný a vzniká všude tam,
kde rozdíl dvojího poznání vzniknouti může. Klamné názory dří-
vějších pokolení jsou nám mythem, názory méně vzdělaných vrstev
nazýváme pověrou. Rovněž nazývá pravověrný křesťan názory
jiných sekt bludem, a osvícení mluví o předsudcích zpátečníků.
Dle toho jest pro psychologii činnost mythologická čili mytho-
tvorná (mythopoiická) *apperceptí, způsobem vnímání* na nějakém
nižším stupni duševního vývoje. Nelíší se pak mythotvorná činnost
od vědecké ničím, leč tak zvanými tlumy osvojujacími, jež utvo-
řeny jsou z celé zásoby představ zkušeností nabytých veškerému
dějstvu duševnímu základem jsou a podle stupně duševního vývoje
nebo, určitěji řečeno, podle stupně individuálního a národního
vzdělání různé býti mohou. Indián, jenž o moderní fysice a me-
chanice ponětí nemá, nemá také potřebných osvojujících tlumů, aby
vysvětlil si zjev parního vozu, a pojímá jej tak, jak mu dosavadní
zkušenost dovolí. Nazve jej na př. ohnivým koněm, což se stano-
viska našeho vzdělání mythem se jeví. Jiní divoši nazvali výjev
zatmění slunce jaguarete vu, t. j. jaguar zadával slunce, poněvadž
tak si zjev ten vysvětlovali nevědouce nic o zákonech astrono-
mických. A tak i naši předkové mnoho se nabájlí z nedostatku
určitějšího poznání, nečiníce ovšem nic jinak než my nyní, tytéž
záhady jinými praemissami řešíce.

Než appercepte vztahuje se dle zákonů psychologických ke
všem představám, tedy mohou mythy vznikati ve *všech* oborech
vědění a dají se také dle těchto oborů klassifikovati. Pozoro-
vání přírody vede k mythům přírodním, výklady etymologické
k etymologickým, nedokonalá ponětí ethická k mythům ethickým,
změtené pojímání dějů k historickým atd. Jestliže pak náboženství
vyměříme určitý obor představ, plyne z předešlého, že vedle
jiných mythů mohou vznikati i mythy náboženské. Avšak právě
v této věci vězí kámen úrazu pro mnohé mythology.

Podle úvahy naší musí se dospěti k otázce, co jsou mythy náboženské, jaký jest poměr představ náboženských a mytické činnosti lidské, zdali je náboženství a mythus jedno čili lišiti se mají. Na ty otázky musí býti předem odpověděno, nežli k systematickému vykládání bájí jednotlivých přistoupiti možno, a poněvadž tak mnozí badatelé opominuli a opomíjejí in theoria na ně odpovídati, nastávají v praxi mnohé zmatky, jež neurčitost mythologických poznatků jakožto vědeckých rozmnožují. Mnohý „směr“ by odpadl, kdyby se stanovilo předem, že není jedno mluvíti o ctění zjevů přírodních a o zosobňování jich, že jiného jest *idea* božství a houfy bohů maiorum i minorum gentium, že idea může všelikým způsobem vyjadřována býti.

Postavíme-li s tohoto stanoviska náboženství a mythus proti sobě, jest jen dvoji možno. Buďto mythus stotožníme s náboženstvím anebo je pokládáme za rozdílné.¹⁾ O tom musíme obšírněji se zmíniti, aby stanovisko naše náležitě vysvitlo.

Stotožníme-li mythus s náboženstvím, pak náboženství rovná se nedokonalému poznání vůbec a stálo by proti vědě jakožto poznání pravému (aspoň relativně). Myšlenka to jistě filosoficky závažná a vyskytla se několikráte (Lotze, Vignoli). Jakož pak jí postupný vývoj lidské intelligence znamenitě se osvětluje, tak na druhé straně pro výklad bájí, tak jak si ho filologové přejí a jak praktická potřeba vyžaduje, jest neplodná a musí se jenom na sociologii omeziti, což patrnó bude z následující úvahy.

Cílem veškerého poznání lidského jest názor světový, v němž zahrnuta odpověď na otázku, co jsem já (subjekt poznání) a co jest to okolo mne (objekt) a jak se obé k sobě má. Na otázky ty musí si odpověděti každý, kdo myšlení je schopen, a odpovídá na ně tak, jak dovede, tedy podle stupně svého vzdělání. Poznání však jest cílem věd, a je-li filosofie jich výslednicí, má ona podávati názor světový, má ona ukojiti všechny otázky laického ducha. Vědy však nejsou hotovy, nemohou na všechno odpověděti; ježto pak člověk odpovědi ty míti chce, musí neúplnost vědění doplňovati odjinud, a v tom spočívá sociální význam náboženství. Všechny ty otázky, jež věda nechává nevysvětleny, docházejí náboženstvím uspokojení; proto jest ono každému, kdo s pouhou negací spokojiti se nedovede, nutností. Tím způsobem stálo by náboženství oproti vědě a v tomto smyslu bylo by velikým mythem, jsouc souhrnem všech poznatků čerpaných jinou cestou než pozitivním badáním.

Takovýto pojem náboženství kryje se ovšem s pojmem mythu výše udaným, ale ve skutečnosti musíme počítati s faktem, že

¹⁾ Podotýkáme výslovně, aby se předešlo nedorozumění, jež že možné jest bohužel, ze zkušenosti jsem seznal, že nemáme zde náboženstvím kterékoli náboženství *pozitivní*, jehož podklad vymyká se, jak samo sebou se rozumí, úvahám sociologickým, nýbrž onen cit náboženský, jenž člověku vůbec přisluší.

vedle vědy a náboženství jest tu nedokonalé poznání nižších stupňů vzdělanosti a sice i vědecké i náboženské, že tedy vedle objektivního mythu, stojícího proti objektivní vědě jest možný mythus relativní, stojící proti dokonalejšímu poznání vůbec. Ale jak máme lišiti představy náboženské od vědeckých? Vymežeme-li náboženství určitý obor představ, pak je vlastně také vědou; neboť souhrn věd jest souhrnem našeho veškerého poznání. Nejvýznačnější představy náboženské jsou idea boha, jakožto moci, od níž člověk odvislým se cítí celým svým bytím, a teleologie člověka, zahrnující v sobě představy o životě záhrobním; ale těmito věcmi obírá se také filosofie, hlavně disciplína její, metafysikou zvaná, jež třeba nedovedla vysvětliti záhad pojmů těch se týkajících, může je svým problémem učiniti. A přece zase představy náboženské od filosofických se liší a lišiti musí, jelikož s nimi (totiž s náboženskými) nerozlučně spojen jest určitý cit. Filozof bádá o ideách těch vědecky, ale nábožný člověk boha nebo bohy *ctí, vzývá je*, tak že důležitým a rozhodujícím znakem náboženství jest *kultus*. Nepostačí tedy vykládati náboženství jakožto mythus, jako nedokonalé pojmání některých představ, nýbrž vysvětliti zároveň vznik *citu náboženského a vývoj kultu*. Výklad vzniku mythu vůbec objasní nám sice, *jak* dospěli lidé k tomu, aby *boha představovali si* ve způsobě zvířecí anebo fantastické, ale nepoví, proč představa o bohu vznikla, čili proč ty a ty předměty lidé *ctili a vzývali*.

Myslíme tudíž, že jako nezbytným požadavkem jest, aby mythologická theorie od psychologie vycházela, tak že také nezbytně vznik mythu a citu náboženského *vedle* sebe vykládati se musí, což skýtá nové kritérium pro posouzení směrů bádání mythologického. S tohoto stanoviska stojí ony směry nejvýše, které opírajíce se o psychologii vysvětlují vznik mythu, ale náboženství od něho dělí. Nechtějíce zde podávati přehled úplný zmiňujeme se pouze, že *Hartung*¹⁾, *Max Müller*²⁾,

¹⁾ Ve spise *Die Religion und Mythologie der Griechen*, Li pako 1866 V náhledech svých *Hartung* mnohdy přepíná a jakož v článku *Králové ukázáno*, málo kriticky si vede; jeho výklad mythu nedá se držeti (= *Wundererzählung*), za to uhodil na pravé tvrzení, že náboženství nevysvětlí se spekulací, ale citem. Jako kuriosum uvádíme, že *Pausanias* pro poznání řeckého náboženství se mu jeví důležitějším než *Homeros* a *Hesiodos*, a že religio odvozuje od ligare ve smyslu smír s bohy.

²⁾ Ve známých *Essays* (X. čtení 2. řady) dří, že málo je tak rozšířených a zakořeněných předsudků jako ten, jenž svádí k zaměňování náboženství starých národů s jich mythologií. Jest prý sice pravda, že náboženské představy nejvíce podléhají mythologické oné nemoci řeči, již vysvětluje vznik mythu, ale rovněž nelze tvrditi, že by náboženství starých bylo veskrz mythologické. Naopak předpokládá prý mythologie náboženství rozumné, čisté, jako nemocné tělo zdravé. Nežli řekové nebo a zemi jako bohy ctíli, musili již nějakou ideu boha v sobě mítí. A k této idei dospěl člověk jakousi neurčitou tuchou božstva, vznikající

Tylor¹⁾ a Spencer²⁾ důrazně stanovisko to hájí, a doplňujeme přehled páně Králův poukázáním na *Lazarusa* a *Steinthalu*, kteří v známém časopise svém od mnoha let mythologické otázky s tohoto stanoviska řeší.³⁾ Ovšem že tím nezastáváme se jednostrannosti, v níž uběhli někteří z nich při *praktickém* provádění svých zásad při výkladu jednotlivých bájí.

Vznik mythu jest dostatečně vysvětlen definicí výše podanou. Je-li totiž výplodem appercepcce na nižším stupni vývoje a myslíme-li si nejnižší stupeň, pak musil člověk všechno pojímati jako sebe, musil všem zjevům, které nějak lidskému konání se podobaly, tytéž pohnutky, tytéž causas moventes podkládati, jaké shledával u sebe, slovem musil nemaje jiného vysvětlení vše zosob-

z citu závislosti, jenž na člověka se všech stran naléhal, jakmile měl sebevědomí a dovedl rozeznávati věci kolem sebe.

¹⁾ Anfänge der Cultur. Mythos pojímá v tom výmyslu, jak výše udáno; mythologie jest souhrn poznatků na nižším stupni vývoje, pozorovaných se stupně vyššího. Náboženství přesně od mythologie liší v 11. kap. a udává jeho definici genetickou: víra v oživené (oduševněné) bytosti = animismus.

²⁾ H. Spencer mezi jiným i ve spise *The study of Sociology*; německého vydání Marquardsenova str. 224 cap. VIII. Ostatně srovnaj výklad Králův str. 430.

³⁾ Zeitschrift für Völkerpsychologie. Pozoruhodný jest článek Lazarusa v 1. ročníku: Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie, kdež dří mezi jiným: Nicht aus Religiosität, wie man gemeint hat, sehen die ältesten Zeiten alles mythologisch an, als wären sie religiöser gewesen als wir und überhaupt als die Zeit späterer, höherer Entwicklung, sondern weil der Volksgeist zuerst nur mythologisch apperzipiert, bildete er in der Vorzeit auch seine Religion mythologisch. Srovnaj co jsem příležitostně pověděl v Listech fil. XV, str. 132. Ze stoupenců Lazarusových jmenovitě *Delbrück* o té věci píše ve článku *Über das Verhältnis zwischen Rel. und Myth.* Z. f. V. III. 487—497.

Pozoruhodný jest dále *Steinthalův* článek v roč. XVII. Mythos, Sage, Legende atd. str. 113. Směru toho drží se i *Elard Hugo Meyer* ve spise *Indogermanische Mythen*, kdež ve předavku stručně celý postup od čtení předků až k monotheismu vykládá, jen že chybuje dle mého zdání v tom, že představu o duši má za dřívější než víru v oživenou přírodu, což s psychologickým stanoviskem *Vignolim* praecisovaným je nesrovnatelné.

Zmíníme se ještě o dvojím způsobu zaměňování mythu s náboženstvím. Jeden byl obvyklý u filosofů, kteří přirozené s vědeckého stanoviska své teorie hleděli vysvětliti záhady, jež v náboženství jsou rozřešeny. Ti hledali jenom představy o bohu a shledávajíce ji v rouše mythologickém vysvětlovali z původu náboženství mythus. Zmínky zasluhnjí z novějších jmenovitě *Schelling* s *Hegelem*, *Schleiermacher* a *Feuerbach*. Všem ale učiněna právem výtky Tylorem, že řešení záhad takových nesmí se díti z nějakých ideálních schemat, nýbrž na základě dát kulturně historických. Naproti tomu starší filologové a mnohdy i novější vidouce, že na př. *Zeus* a *Hera*, mythické to postavy, byly zároveň bohy, domnívali se, že výkladem mythu a jeho vzniku vysvětlují také vznik představ náboženckých a z toho vznikl směr celý, jehož znakem je názor, že mythus vznikl čtením přírody, jenž velikého rozšíření došel (na př. *Preller*, *Welcker* a j.) Zde je smíchání, nevědomky sice vzniklé, přliší patrné, aby udržeti se mohlo v theorii vedle požadavků psychologických.

ňovati. Personifikováním zjevů přírodních liší se tedy appercepce člověka na nižším stupni od stupňů vyšších a personifikování zjevů přírodních a také výtvorů přemítání (pojmy — typy) jest pramenem mytů, jakož všeobecně se uznává. Někteří učenci stoupají ještě dále, hledíce vysvětliti toto stadium intelligence, jmenovitě pak Vignolimu patří zásluha, že našel zákon, jímž celý vývoj vnímání nejen u člověka, ale i u zvířat se řídí (das fundamentale Gesetz der Intelligenz im Thierreiche). Již zvíře přenáší svůj vniterný život na všechny předměty a zjevy přírodní, vše oživuje; a člověk má při každém vnímání neurčitý cit nějaké jednající bytosti, tak že naplní prostor kolem sebe bytostmi jemu zle nebo dobře činícími.

Vznik citu náboženského vykládán bývá z *egoismu* nikoli ve smysle opovržlivém, ale jakožto oprávněné sebelásky jevící se přirozeně pudem sebezachování, a to zase jest výsledkem citu okamžité bázně, jenž s citem vděčnosti spojuje se v cit závislosti. Také Vignoli přidružuje se k myšlence té, která nejvíce u filosofů se vyskytuje, řka na str. 83: „der Naturmythus des Thieres verwandelt sich beim Menschen in Fetischdienst oder in jenen Aberglauben, der Gutes und Böses, Freude und Schrecken von dem und dem Object oder von seiner blossen Vorstellung ausgehen lässt.“

Přijímáme výklad tuto podaný jakožto *objasnění citu* náboženského, ale *vznik* dle našeho soudu nedá se z fetišismu vyloužiti, nýbrž jenom ze ctění *předků*. Nepovažujeme s Vignolim „Fetischdienst“, ctění fetišů, za první stadium náboženství, ale s Tylorem a Spencerem „Ahnencultus“.

1. Ctění předkův jest dle dat těchto dvěma učenci sebraných tak obecným zjevem v kultuře plemen nižších, že možno je za stadium kulturního vývoje lidstva vůbec považovati. To jest: každý národ k němu buď dospěl nebo dospěje; jsou národové, kteří na tom stupni stanuli, a u moderních civilisovaných národů můžeme předpokládati, že stadia toho více méně zřejmé stopy ve zbytcích staré kultury se jeví. Nelze tedy považovati je za zjev sekundární, nýbrž třeba je ve spojení s fetišismem, daimonismem, polytheismem a monotheismem jako stejnomocného činitele vřaditi. Že předchází polytheismu a monotheismu, to jest nade vši pochybnost: s daimonismem může nanejvýše se zaměňovati a obecně, jest-li se vůbec daimonismus připouští, předchází také jemu: tak že běželo by o to, co je původnější, zdali fetišismus, t. j. ctění předmětů a zjevů vůbec, či ctění předkův. A v této otázce rozhoduje dle mého zdání ta okolnost, že fetišismus ze ctění předků vysvětliti lze, nikoli naopak. Kdyby nebylo ctění předků, tedy z fetišismu lze polytheismus vysvětliti zcela pohodlně; jestliže totiž člověk všechno kolem sebe zosobnil, co mu zlo nebo dobro působilo, mohl později působením dokonalejší reflexe oddělití zjev od ducha jím vládnoucího tak asi, jak to Vignoli vykládá. Proč

by však ctil předky a činil z nich bohy, když tu byly jiné mocnosti, od nichž závislým se cítil? A přece nedá se mysliti doba, kde by měl člověk fetiše a ne předky. Rovněž nedá se mysliti, že by oboje měl najednou, t. j. že by ctil fetiše a předky stejnou měrou, jak toho náboženský cit vyžaduje. Stejnou příčinu uctění obou předpokládati nelze; neboť je rozdíl mezi představou mocného zjevu přírodního, jenž elementární silou člověka sklání, a mezi představou děda, jenž tento přírodní úkaz ovládá, aby prosícím člověku pomoci mohl, jemuž tedy moc nad tím, čeho se člověk bál, co ctil, připsati se musila. Za to dá se mysliti doba, kde člověk ctil předky a nectil fetiše jako bohy, čímž ovšem nikterak netvrdíme, že by stadium personifikování zjevů přírodních teprve ze ctění předků se vyvinulo; on viděl vše oživeno a bál se toho, co mu škodilo, ale ta bázeň byla docela jiná, než jakou vzbuzovala posvátná vzpomínka na dědy, o potomky své nadpřirozenou mocí pečující.

2. *Ἀποθροπος φύσει πολιτικόν*, starý ten výrok Aristotelův dlužno mítí vždy na mysli, kdykoli o duševním vývoji člověka přemítáme. Člověk stal se člověkem jenom rodinou, jež jest základem společnosti; všechny zjevy duševního života, jak nyní v dokonalosti své se jeví, jsou výsledkem vychování ve společnosti a musí se v posledních koncích hledati v rodině; neboť člověk bez rodinných poměrů nedá se mysliti. Všechny pak zjevy duševní, jež dále ještě stopovati se dají alespoň in theoria, náleží stavu zvířeckému, náleží k tomu, co člověk na sobě má s veškerým živočištvem společného. Náboženství jest něco člověku vlastního, čemuž podobného u zvířat neshledáváme, ba co více, náboženství jest v nynějších poměrech očividně sociální instituce, musí tedy a priori mítí v rodině základ. Jdeme-li dále, pak ovšem najíti můžeme nějaký podklad psychologický, na př. onu bázeň před možnou škodou a touhu po dobru, jichž i zvíře schopno jest, ale takovým způsobem dá se konečně každý duševní zjev na stejný princip uvésti; všecken proud duševního vývoje prýští z pramene jednoho: z působení vnějška na nitro subjektu vnímajícího, a vše, co oči, uši atd. má, jednomu a témuž zákonu podléhá; ale ten jednotný princip nevádí, aby rozmanitost vývoje z rozmanitých příčin se vykládala. Proto také náboženský cit lidský, chceme-li jej v jeho tajuplné vznešenosti pochopiti, musíme vysvětlovati zase jenom z člověka a tu je, jak praveno, východiskem život rodinný. Rodinný však život vykazuje hned v počátcích ctění předků jako nejnižší útvar náboženského uctění. Připustíme-li tedy, že fetišismus jest první stadium, v němž náboženský cit vzniká, tož jest to princip všemu živému, jakéhosi stupně intelligence schopnému, společný, jenž potřebuje něco specificky lidského, aby v náboženství zase specificky lidské se obměniti mohl. A tato specificky lidská přísada hledaná v rodinném životě jest ctění předků.

fetišismus
= zlidštění
předci =
pobití ?

3. Ve чтění předků sledáváme všechny příznaky cita náboženského, jak jej z historie vzdělanosti známe, v zárodku. Poměr člověka k mocnostem, od nichž závislým se cítí celým svým bytím a osudem, jest analogický poměru dětí k otci. A toto analogon provádějice dle rozličných stupňů vývoje vzdělanosti, sledáváme rovnoběžnost, již mnoho světla na vývoj ideje božstva se vrhá. V dokonalejších systémech náboženských nazývá se bůh otcem; zušlechtěnému pojmu božstva odpovídá zušlechtěný poměr rodiny civilisované; ideálnímu pojmu poměr ideální. Zajímavé jest postavení ženy v obou poměrech. Dokud otec byl vším a žena ničím, nebylo ženských bohů, nebyla také žena ničím mezi zbožněnými předky; tou měrou však, jakou jí přibývalo vážnosti v rodině a tím i v společenském životě vůbec, přetvářela se i představa o božstvu, ano v monotheistických systémech národů, kde ženě náležitě postavení společenské zjednáno, postarala se zbožná fantasie o bytost nebeskou, jež by doplnila ideál božské moci dle vzoru zušlechtěných poměrů rodinných. A v okamžicích, kde vážnost ženy převládala ve společnosti (ve středověku), ona bytost nebeská, vzor ženy, více a upřímněji ctěna byla než bůh sám. U národů asijských, kteří k monotheismu dříve dospěli, nežli žena náležitě postavení v rodině si zjedнала, pohřešujeme té bytosti, která kultus náboženský dojemně vznešenou poesíi obestírá, zmírňujíc a přístupnější činíc abstraktně přísnou představu boha (na př. u Židů). Ještě více. Národ jest vlastně veliká rodina, poměr bohů k člověku jest pak i tím podmíněn. Rozšířenému pojmu rodiny v tomto smyslu odpovídá zmocněný pojem boha, jenž láskou oteckou celek společnosti obejímá. Čím níže, tím více této obecnosti bohové pozbývají, zároveň k rodinnému svazku se přikloňujíce. Myslíme-li si nejnižším stupněm rodinu bez vědomí jakéhokoliv většího společenského celku, jsou její předkové jejími bohy čili těmi bytostmi, k nimž člověk o pomoc se utíkal a od nichž jí žádati mohl na základě krevního svazku. S tím souvisí i ta okolnost, že nenajde se národa, kdež by rodina každá pouze předky své ctíla a kdež by nebylo bohů obecnějších; za to ale nedivíme se, že u každého národa najdeme vedle bohů vyšších i bůžky domácí, ony praoce nejen rodiny lidské, ale i božské, celému národu náležející. Staroitalská mythologie jest v tom ohledu velmi poučná. Zřízení státní Itálie vyvínovala se z rodiny zcela průhledně, jakož historikové práva římského dokazují, a u nich je také kult předků nejvýznačnější; cokoli je na pozdější cizím vlivem obměněné mythologii původního, vede k Penátům a Larům.

4. Také vznik kulta je pochopitelný z poměrů rodinných. Otec rodiny byl v rodině vládcem; všichni členové, vědomi jsouce své slabosti, rádi odvislosti té se podrobovali. On vyžadoval neobmezenou poslušnost a za to byl rodině ochráncem, živatelem, repräsentantem na venek, jakož se jeví v zařízeních státních.

Přirozeně hleděli členové jemu se zavděčiti, on propovídal uznání a trestal přestupky, on vůli svou i činnost rodiny určoval. Tradice rodinná byla pak základem ethického posuzování. Po smrti žije otec dále v upomínce v týchž poměrech k rodině, jaké byly za živa, jenže ovšem stanou se nadpřirozenějšími, tajemnějšími¹⁾. I po smrti je otec ochráncem rodiny, i po smrti jeho musí býti členové rodiny poslušni; i po smrti má moc trestati zlé, odměňovati dobré. A jak jinak mohly se k ochránci svému obracet duše vděčné leč modlitbou, když nemohly přímo s ním mluvit? Jaký jiný rozdíl jest mezi modlitbou a prosbou? Nyní otázka, co se stane s člověkem po smrti, která současně vznikati musila, vede k dalšímu utváření představy o předcích, ke zbudování světa záhrobního, jež jest rovněž podstatným znakem všech systémů mythologických a jež nedá se vysvětliti Vignoliho „typy“. Dvě okolnosti měly tu rozhodující vliv; představa o principu životním — o duši a o zjevech sna (o čemž viz článek můj v programě gymn. novobydžovského z r. 1885).

Na tomto stupni stýkají se teprve představy náboženské, a mythická činnost zmocnivši se jich nabývá jimi kvasu. Ona vlastnost intelligence personifikovati všechno kolem sebe, ať ji s Tylorom jako animismus považujeme nebo jako fetišismus ve smyslu Vignoliho nebo Comtea, přichází zde k platnosti, a nikterak tím neruší se postup vývoje ani platnost zákona výše zmíněného; ale zároveň vysvětlení a ocenění docházejí Tylorovy a Spencerovy nepopíratelné výtěžky sociálního bádání. Je snadno obrániti tento výklad ctění předků proti výtce euhemerismu. Výtku tu učinil nejprve Vignoli (str. 14) Spencerovi, nazýváje výklad jeho „pokusem rehabilitovati Euemerovo učení o původě mythu *aspoň částečně* v jeho podstatných rysech“ a obavu vyslovuje, že „vědě může se státi přímo škodlivým“. Jestliže však pojme učení jeho tak, jak tuto se stalo, neshledá se shody s euhemerismem téměř žádné. Dle Spencera, anebo pustíme-li jej se zřetele a máme na mysli směr zde vylíčený a zastávaný, nemůže nikdo Dia nebo Heru pokládati za praotce nebo za zbožněné krále řecké: ale nebude pochybovati, že společnost bohů olympských jest vlastně odleskem společenských poměrů lidských, že také mezi jiným se zbožněnými heroy se setkáme, a že i v kultu bohů přírodních *stopy* tohoto stadia zachovati se mohly aspoň v epithetech²⁾. Rovněž

¹⁾ Mythus u. Wissenschaft str. 116: „Ist das Bild eines Gegenstandes in der Erinnerung wieder vor die Seele getreten, so zeigt es sich ja sicher in der Gestalt, welche er als Theil der Aussenwelt besass, erweckt wieder die Vorstellung des Gegenstandes, dessen äusere Hülle sie nur ist, und mit ihr auch nothwendig die der causalen Virtualität, so dass der objektive Process der Bildung von Vorstellungen in der Erinnerung aufs Neue sich abspielt.“

²⁾ Typy Vignoliho, o nichž jsme několikráte se zmínili, jsou šťastná myšlenka, již pochopitelným se činí vznik *pojmu*, který psychologům nemalé činil obtíže. Není zde místa pro diskusi psychologickou a také

nepopírá konsekvencemi svými theorie tato výklad, že by bohové olympští byli původně bohy přírodními, nýbrž vysvětluje, jak k tomu Řekové dospěli, aby přírodní zjevy ctíli. Neboť po stadiu ctění předků následoval daimonismus a z něho individualisováním (typy Vignoliho) polytheismus přírodní, aniž by ovšem úcta předků mizela, nýbrž obmezovala se na rodinu, kdežto bohové mocnější, národu a státu náležející, stali se předními repraesentanty ideje božstva, z jichž milosti heroové dobře činiti mohli svým příslušníkům (jakož o tom zmíněno v uvedeném článku mém str. 8 n.)¹⁾

Ovšem kdyby někdo pojal Spencerův výklad tak, jakoby všichni bohové dali se zpět na zbožné heroxy uvéstí, pak by výčitka ona byla oprávněna. To dovolil jsem si podotknouti, abych v pravé světlo postavil stanovisko svoje, o němž p. Král příležitostně se zmínil: od Spencerova liší se tím, že nepokládám za pravé, že by mythické představy teprve z náboženských se byly vyvinuly, jakož z celého výkladu přítomného patrnó.

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

V. 9. 'sic congregatis ignium seminibus soles alios atque alios semper splendere, sic exalatis terrae vaporibus nebulas semper adolescere, quibus densatis coactisque nubes altius surgere, isdem labentibus pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare, vel nimbis conclidentibus tonitrua mugire, rutilare fulgora, fulmina praemicare: adeo passim cadunt, montes inruunt, arboribus incurrunnt, sine dilectu tangunt loca sacra et profana, homines noxios feriunt et saepe religiosos'.

Ji není třeba; podotýkáme jen jako důležitou věc, že i pojmy, jež typy Vignoli zove, a člověkem zosobňovány byly. Jako byly bytosti jednotlivé, tak byly i obecné; jako ctíli pramen každý nebo strom každý, tak ctíli první lidé i pramen vůbec a strom vůbec. Tím stává se pochopitelným, jak z houfů duchů (daimonů), již oživovali celou přírodu a všeho příčinou byli, co člověku prospívalo nebo škodilo, vzniknouti mohlo několik jenom jaksi repraesentantů, kteří se stali pak bohy přírodními. Jiní nazývají tento postup individualisováním.

¹⁾ Daleko pravdě podobněji vypadá tento postup v mythologiích národů jiných. Nemluvím o divoších; poukazuji k Slovanům, jichž Radegast, Jarovit, Svantovit v bájích mnoho heroům podobného mají. Faminycyn ve spise *Божества древнихъ Славянъ* nazývá docela Svantovita = храбрый воецъ, возведенный въ достоинство небеснаго Бога, což, třeba nebylo pravdou, svědčí té okolnosti, jak i v kultu nejvyššího boha stopy kultu předků se zachovati mohly.

Heumann post vocem 'soles' verbum regens 'videmus' supplet, a quo constructionem accusativi cum infinitivo pendere statuit, Maehly 'cernimus' post 'seminibus'. contra Baehrens coniecit 'sic consequens est'. sed codicis scriptura optimum sensum praebet neque quidquam supplendum est: etenim accusativi cum infinitivo usus in oratione affectus vel admirationis plena satis frequens est. conferas quae Cic. ad fam. VIII, 17: 'ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis', ibidem XIV, 1: 'me miserum! te ista virtute . . . in tantas aerumnas propter me incidisse'. eodem modo apud Graecos in exclamationibus ad admirationem, indignationem, laetitiam significandam accusativus cum infinitivo usurpatur. — post 'nebulas semper' Sauppe (Göttinger gelehrte Anzeigen 1866, p. 1992 sqq.) 'alias' addidit nulla cogente necessitate. Davisius vocem 'nimbis' omittit, quae aegre desideratur; contra Koch proponit 'ventis nubes conlidentibus' collato Lucretio 6, 96 sqq., Baehrens 'vel nimbos conlidentibus'. equidem censeo scripturam traditam, quae sensum optimum praebet, esse retinendam neque temere vexandam. significat sane ablativus absolutus: 'vel nimbis conlidentibus': 'anebo tím, že mračna se srážejí', quia activa forma verbi collidendi intransitive ponitur velut III, 1 'impingere'. adde quod vel transitivi verbi participium praesens saepenumero passive aut intransitive ponitur, cuius generis exempla collegit Usener in *Fleckeis. annal.* 1878, p. 56, veluti 'annus mensis vortens', 'moventia = res moventes', 'gigaentia' (Sall. *Iug.* 79, 6; 93, 4), 'continens terra, agmen', 'amicè desiderantissime' (M. Aurel. ad Fr. p. 17 [Naber]), 'vocabula terminantia in us'.

VI, 1. 'cum igitur aut fortuna caeca aut incerta natura sit, quanto venerabilius ac melius antistitem veritatis maiorum excipere disciplinam, religiones traditas colere, deos, quos a parentibus ante imbutus es timere quam nosse familiaris, adorare, nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi saeculo in ipsis mundi natalibus mernerunt deos vel faciles habere vel reges. inde adeo per universa imperia, provincias, oppida videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere et deos colere municipales, ut Eleusinos Cererem, Phrygas Matrem, Epidauros Aesculapium, Chaldaeos Belum, Astarten Syros, Dianam Taurios, Gallos Mercurium, numina universa Romanos.'

Codex habet 'fortuna certa', cuius loco Dombart 'fortuna caeca' edidit, voce 'fortuna', quid significet, haud recte perspecta, cum vertat: 'blindes Geschick (Schicksal), osud slepý'. attamen scriptura tradita optimum sensum praebet, cum fortuna (veluti 5, 13: 'variis et lubricis casibus soluta legibus fortuna dominatur') significet 'přihoda, náhoda, das Ohngefähr, der Zufall' apteque opponatur sequenti voci 'natura'. adde quod vis oppositionis, quae inest in verbis traditis 'cum igitur aut fortuna certa aut

incerta natura sit', Dombarti coniectura extenuatur. nihil igitur mutandum est. — pro 'certa' inepte coniecit Dombart 'incerta', ineptius adeo J. N. Ott (cf. Zeitschr. f. öster. Gymn. 26, p. 900 sq.) 'acerba'.

'antistitem veritatis' Dombart male vertit: 'Richtschnur der Wahrheit', Leonard 'magistrum seu doctorem veritatis'. contra vertendum erat 'als Stellvertreterin der Wahrheit, anstatt der Wahrheit, co zastupitelkyni pravdy, misto pravdy'. itaque Wower 'antistitem' bene restituit ex 'antistites', quod codex exhibet. Useneri autem coniectura 'ancipites veritatis' ('in unserer Unfähigkeit die Wahrheit zu erkennen') supervacare possumus. — 'faciles' offensi-
oni est omnibus, quod adiectivum solum substantivo 'reges' plane opponi non possit. quare alii alia proposuerunt. velut 'patres' Perizonius, 'familiares' Io. Scheffer, 'famulos' Usener, 'cives' Cornelissen. ego 'vel' ante 'reges' delendum esse censeo, quo deleto 'vel' ante 'faciles' vim augeat orationis vertendae sic 'jižto zasloužili bohy mlti i za lidumilné krále'. iam vero facile evenire potuit, ut librarius locutione 'vel faciles' haud intellecta alterum 'vel' addendum esse falso iudicaret. 'numina' addidit Halm, 'universam', sed littera m erasa, codex exhibet. attamen nihil addendum esse puto, sed 'universitatem' ex 'universam' conicio; nam illa vox per compendium scripta facile virgula compendii omissa in 'universam' abire potuit. adde quod Minucius substantivis abstractis in - as exeuntibus frequentissime usurpatur.

VII. 1. 'nec tamen temere (ausim enim et ipse concedere et sic melius errare) maiores nostri aut observandis auguriis aut extis consulendis aut instituendis sacris aut delubris dedicandis operam navaverunt.'

Sententia, quae est interiecta 'ausim enim et ipse concedere et sic melius errare' interpretibus magnas difficultates praebet. Baehrens, qua est libidine artis criticae, transpositis inter se 'concedere' et 'errare' vocabulis statuit 'errorem' nempe Caecilium vocare, quod cur maiores tam religiosi exstiterint inquirat (cf. V. 6), sed hanc investigationem propterea a se institui affirmare, quo melius recte illos egisse concedere Caecilius possit. quae interpretatio difficilis est intellectu. neque sensum aptum ea praebent, quae Cornelissen auctoribus Rigaltio et Maehlyo edidit: 'ausim enim interim et ipse concedere me, etsi melius, errare'. etenim de populi Romani errore hoc loco agitur, minime vero de Caecili, ut falso coniecit Rigalt explicans 'ait Caecilius sese melius errare quam Octavium, si Romanorum superstitiones probare videatur tam utiles et prosperas cultoribus suis'. equidem vero inter voces 'concedere' atque 'et' infinitivum 'esse' per compendium scriptum eē excidisse putaverim, id quod facile fieri potuit, cum quattuor litterae 'e' sese exciperent: '... e eē e.'

Ait igitur Caecilius, esse et sic melius errare, ut erraverint maiores auguriis aut extis consulendis, cum fortuna certa aut incerta natura sit (cf. VI. 1), quam religiones traditas non colere aut deos negligere. et in hanc sententiam discessit ipse Ursinus, qui similiter suspicatur 'concedere esse melius'.

VII. 3. 'testes equestrum fratrum in lacu, sicut se ostenderant, statuæ consecratae, qui anheli spumantibus equis atque fumantibus de Perse victoriam eadem die qua fecerant nuntiaverunt: testis ludorum offensi Iovis de somnio plebei hominis iteratio; et Deciorum devotio rata testis est: testis et Curtius, qui equitis sui vel mole vel honore hiatum profundæ voraginis coaequavit.'

Usener post vocem 'lacu' genitivum 'Iuturnæ' recte supplevit, quo supervacare non possumus, ut ab aliis lacubus propinquis, veluti lacu Curtio, lacu Servilio, illum distinguamus, allatis locis similibus, ubi illud attributum nunquam omittitur, veluti: Val. Max 1, 8, 1: 'ad lacum Iuturnæ'; Flori 1, 28 p. 48, 7: 'apud Iuturnæ lacum'; Lact. c. d. II, 7, 9: 'apud lacum Iuturnæ'; Symmachi ep. 1, 89: 'apud Iuturnæ lacum'. quam Useneri conjecturam Baehrens et Cornelissen in textum receperunt.

'sic' (c in rasura) codex exhibet; 'se ut' coniecit Schaeffer, 'sicut se' Ursinus, 'sicut ostenti erant' Usener. contra egomet puto lectionem traditam 'sicut ostenderant' non esse vexandam, quippe quæ optimum sensum præbeat: 'jakož dokázali, wie sie es bewiesen haben'. Halmio totum colon 'et Deciorum devotio rata testis est', quo aegre repetitionis figura interrumpatur, ut glossema suspectum est. sed Deciorum devotio h. l. aegre desideratur atque deletis modo verbis 'testis est', quæ ex sequentibus 'testis et' orta esse videntur, oratio facile decurrit. Dombart apte atque eleganter vertit verba 'devotio rata': 'die erfolgreiche Opferung, obětivost, jež se výsledku svého neminula' conferens locutiones 'spes rata, preces ratae, vota rata', quibus opponitur: 'inrita'.

Maehly unus omnium interpretum recte suspicatur in verbis traditis 'vel mole' verbum 'immolatione' latere itaque ansam dedit locum corruptissimum corrigendi. etenim cum 'immolatione' per compendium scriptum fuerit: 'f moloe', facile ex eo perperam intellectu 'mole' quod legitur oriri potuit, cui postea interpretandi causa adscribebatur 'vel honere', quæ est forma aspirata pro 'vel onere' in hoc codice haud raro usurpata. sæpenumero autem in codicibus Sallustianis 'honere' et 'honore' perfunduntur; adde quod et in hoc codice pro 'dolere' legitur 'dolore' (cap. IV. I). pari modo ortum est ex verbis 'vel honere' falso 'vel honore', quod in textum irrepserit; itaque codex exhibuit: 'mole vel honore'. particula 'vel' ante 'mole' oriri potuit; e compendio $\bar{i}$ (id est im) aut ex altero 'vel' suppleta est. neque quisquam 'equitis' apertum

glossema pronominis reflexivi 'sui' esse negabit. quae cum ita sint, legendum propono 'testis et Curtius, qui sui immolatione hiatum coaequavit'.

Et hic locus depravatione scripturae, unde orta sit, haud rite perspecta a viris doctis mirum in modum temptatus est. veluti 'equi' coniecit Wower, 'equi et sui' Bursian, 'qui eques sui olim devotione hiatum' Heumann, 'qui equi vel sui vel mole vel honore hiatum' Baehrens, 'qui equi equitisve vel more vel honore' Usener, 'qui sui vel mole vel honore' Halm, ut haec sit sententia 'qui sui equo insidentis vel mole vel frugum copia honoris gratia super eum iniecta (cf. Liv. 7, 6, 5 et Val. Max. 5, 6) hiatum coaequavit'. sed neque equi equitisve mole neque donis ac frugibus a multitudine congestis patentes terrae hiatus expleti sunt. immo mirum in modum devotione sola Curtii.

O spisovatelské činnosti M. Jana Husi.

Napsal Karel Novák.

(Dokončení.)

4. Obsah jednotlivých spisův latinských.

Z latinských spisův Husových jsou nejvíce povšimnutí hodny tyto:

1. Tractatus de ecclesia (Traktát o církvi, rkp. Klem.),

sepsaný r. 1413. Jest velmi objemný (obsahuje 23 kapitoly), a jsou v něm uloženy hlavní náhledy Husovy o církvi katolické, o klatbě, vyobcování, interdiktu, o papeži, jeho moci a povinnostech, a přivedeny k tomu důvody z písmá, ze sv. otcův a z dějin církevních, a to vše v části první; v druhé části jsou důsledky z toho proti zdání doktorů, jaké byli podali k synodě únorové.

Spis tento veřejně přý v Betlemě v Praze byl čten a dočten v červenci r. 1413, jak při vylíčení „Pobytu Husova v Tábořsku“ ukázáno.

Již v Postille k němu se odvolává. Práví tam: „O tom psal sem v knihách o přikázání a v knížkách o církvi svaté“ (II. 39). — „A ty sieti stavenie služby, jakož sem jinde v knihách latinských o církvi svaté o tom psal, najprve rozestřel papež“ atd. (II. 175). — „O tom psal sem plně v knížkách o církvi svaté.“ (II. 63). — „Pak potom, až tomuto bude srozuměno, více o církvi, dá-li buoh, napíši“ slibuje ve Výkladu. (I. 26).

2. Responsio ad scripta M. Stanislai de Znojma,

Doctoris Theologiae (Odpoveď ku spisu M. Stanislava ze Znojma, doktora theol.). Obsahuje 12 kapitol. Hus poráži v ňom protivníka svojho, jenž papeži a kardinálům strašně pochleboval, často vlastními jeho slovy. Zejména proti výroku jeho, že papež jest zemským bohem, že jest svatým, jakmile na stoliči Petrovu zasedne, a že ve všem má se ho poslouchati, opírá se Hus, uče, že ne všichni papežové byli hodnými náměstky Kristovými, což historie církevní dostatečně ukazuje. Bylať také v konklave za papeže zvolena jakási „Agnes“ z Mohuče, kteráž 2 léta a 3 měsíce hanobila stolec papežský*). A takových příkladů, ne mnoho vzorných, vyčítá též v traktátu „De ecclesia“ několik a i jinde. — Autoritu církve uznává, ale, že svatým jest papež, jen potud věří, pokud vede život svatý a úřad svůj důstojně spravuje. Z podobných důvodů nespolehá také na tradici, poněvadž tytýž bývá majetkem lidí nehodných, a myslí, že písmo svaté u věcech víry postačitelným jest pramenem.

Však náhled tento jest již také jasně vysloven v jeho spisích českých, jmenovitě v Postille, kdež praví: „— — — aby jim nevěřili, jedné v tom, což písmo svaté velí a světlí, a což rozum pravý ukáže, aby nic proti bohu pro jich učenie neb příkázanie neučinili.“ (Čt. 41. D.). — „Znamenajmež, že náš spasitel písmem se bránil, ale nebránil se řka: Já jsem tvůj pán, neb tvůj bůh! Proti tomu jsou nyní antikristovi uředníci, jenž nechtie, by věrní křesťané písmem se bránili, aniž chtie, by zjevovali lidu obecnému písmo, a chtie, aby ihned po jich vůli činili, jakož oni káží; a když věrní chtie, aby oni písmo ukázali, tehdy řkú: Tot jeden z nich! Tot Viklefista! neposlúchá cirkvi svaté! mieniece, že jich vôle nečiní. Ale milý Kristus tvrdě své písmo a dáva je naučenie nám, všechna diablova pokušenie přemohl písmem“ (II. 93.) a přeslyšel tiše i ďábla v písmě. (II. 94. a 95.)

V dopisu svém ke Křišťanovi r. 1413 sľubuje Hus, že mu pošle „Traktát proti spisu Stanislavovu.“ (Doc. 57.).

3. Responsio ad scripta Doctoris theol. Mag. Stephani Paletz.

(Odpoveď ku spisu doktora theol. M. Štěpána Pálče)

jest spis podobný předešlému, ale menšího objemu. Pojednává o důstojnosti, významu a moci papežské a ovšem kritisuje ostře

*) Proti tomu horlí ostatně také v Postille (čt. 6. B.), kdež dří: „A tak sú zavedli bludné posľušenství lid kněží, že mnozí pravie a káží, že cožkolivěk přikáže papež, to mají lidé uđiniti neb držěti, jakoby papež nemohl poblůditi, a nechtie pomnieti, že mnozí papežové byli sú kaciefi, a že jedna žena byla jest papežem dvě létá a tři měsiece, jenž jest byla rodem z Mohuče, a slula Agnes, a kdy papežila, tehdy slula Johanes (Anglicus); a pak jedúc od sv. Petra do Latránu, i porodila dietě. Čert ji na papežovo miesto a jejie frejř vsadil, že byla učená a pán bůh přepustil pro náš užitek, abychom ne ihned za svatého měli, kterýž bude držěti biskupství neb papežství.“

an trad:
 is písmo velí, přejede.
 toho se nutno držet
 122 900
 v svatém písmě otte se
 klavie.
 122 250

vrtkavé jednání Pálčovo, jehož „Fictor“ v tomto spisu jmenuje. Vytýká mu hned z počátku, že jej a přátele jeho „Quidamisty“ nazývá. Pálec pak později proto, že si tu Hus toto slovo stále opáčí, „Quidamon“ tento traktát jmenoval. Byla to začáteční slova, jichž v tehdejší při někdo ze strany Husovy užil. — Pálec napsal odpověď zase k tomuto spisu a tak se polemika ještě protáhla.

Pochází, jakož i předešlý, z dob vyhnanství Husova. —

Štěpán Pálec a Stanislav ze Znojma spisy posledně jmenovanými, v nichž odkryto podlé jejich počínání, k nenávisti největší popuzeni; onen vybral z nich bludné články, pro něž byl Hus později odsouzen.

4. Refutatio scripti octo Doctorum Theologiae

(odmítnutí spisu osmi doktorů theologie, — citováno obyčejně jen: „proti doktorům“)

jest spis velmi objemný, má 17 kapitol, a účel jeho udán jest hned na počátku slovy: „Zbývá mi ještě spis osmi doktorů fak. theol. rozebrati, kterýž Štěpán Pálec, tehdy děkan téže fakulty, v domě farářově v obci Žebráku za přítomnosti týchž doktorů a mnohých i z mé strany vysokým hlasem začal proti mně čísti, kterýžto spis takto se začíná: „Cum in nullis scholis aliis theologicis erratur in dogmatisando.“ (Op. I. 293.)

Tento spis nyní kus po kuse uvádí a vyvrací. Mluví zde o bullách papežových, že nemá války vésti, o odpustcích, jak se udíletí mají, o simonii atd. Mezi jiným stěžují si doktoři, že Hus odepřel předložiti k rozkazu děkana fak. theol. spis svůj o bulle papežově a o odpustcích. Hus praví, že chtěl dáti jej na Žebráku před konciliem pod závazkem ohně, a k námitce, že by se byl bál spis tento předložiti, odpovídá: „Vždyť jsem se s ním netajil, nýbrž veřejně jej ve škole četl.“ (Op. I. 304.)

Skončen byl tento traktát r. 1413 po vypracování spisu „De ecclesia,“ kterého se tu dovolává a po sepsání replik proti Stan. a Pálči, a proto začíná slovy: „Zbývá mi ještě rozebrati spis“ atd. V traktátu proti Pálči jej již slibuje: „Jak mě označili ve spisu jednom doktoři, jichž vůdcem byl tehdy Št. Pálec, t. č. děkan fak. theol., na pozdější dobu si ponechám.“ (Op. I. 262^b).

Jména těchto 8 doktorů byla: Pálec, Petr a Stanislav ze Znojma, Jan Eliae, Jan Hildissen, Ondřej z Broda, Hefman bratr Heremita, Matěj mnich z hradu královského. (Op. I. 265). — Ze strany Husovy byl tam Marek z Hradce, Prokop z Plzně, Bedřich Epinge a jiní. (Op. I. 266).

5. De sex erroribus.

(O šesti bludích.)

Obsahuje 6 krátkých kapitol; první nadepsána jest „Věřiti,“ druhá „Stvořiti“ atd., a uvedeny jsou v nich krátce důvody z písma

a ze sv. otcův, čelící proti každému z bludů, tehdy o věcech nadepsaných panujících. — Nalepen byl na stěnách v kapli Betlémské jeho vlastní péčí („cura ipsius“; Op. I. 191^b).

Pochází z r. 1413 a přeložil jej Hus do češtiny, jak dříve již pověděno, v českém traktátu „O šesti bludích.“

6. Liber de Antichristo.

(Kniha o Antikristu.)

Ve „Výkladu“ (I. 393.) slibuje Hus: „A proto slove Antikristus, t. j. protivník Kristův. O němžto něco, dá-li pán buoh, napíši.“ A v Postille již dí: „O té chytrosti (Antikristově) psal sem plně v jiných knihách, i v českých i v latinských.“ (II. 11.) Sepsány byly podlé toho oba spisy, český i latinský r. 1413. Podobného spisu českého však neznáme, a latinská kniha o Antikristu, vytištěná v Norimberském vydání, překladu od kněze Viktorína Anxigina Skutečského, uveřejněnému od Erbena, neodpovídá.

7. Replica contra occultum adversarium

(Obrana proti skrytému protivníkovi)

sepsána r. 1411 „in die sanctae Scholasticae“ t. j. 10. února. Protivník neznámý vytýkal Husovi, že nikdo nemá moc a právo kněžím něco předhazovati a pod., Hus pak to vyvrací. Spisu tohoto dovolává se Hus v traktátu „De ecclesia“ (Op. I. 251^b).

8. Replica contra praedicatorem Plznensem

(Obrana proti kazateli Plzeňskému),

spis téhož druhu jako předešlý. Sepsán byl r. 1412.

9. Replica contra Anglicum Joannem Stokes.

(Obrana proti Angličanu Janu Stokesovi.)

Hus hájí zde Viklefa proti Angličanu Janu Stokesovi, jenž jej a spisy jeho tupil. Sepsal repliku tuto v neděli po Narození panny Marie r. 1411 (t. j. po 8. září.)

10. Obrany spisův Viklefových.

Ve vyd. Norim. vytištěna jest též „Obrana spisu Jana Viklefa *De Trinitate*“, kterou prý Hus v neděli po svátku sv. Jakuba (27. červce.) r. 1410 veřejně četl, a „Obrana některých článků Viklefových“, jež překládal a vykládal v kolleji Karlově r. 1412 na třikráte: in primo actu *De praedicatione et auditione verbi Dei*, in II.º actu *De ablatione bonorum temporalium a clero* in III.º actu *De decimis*. (Něco více o tom viz Los. 132.) —

Menší spisky:

11. De indulgentiis a Contra bullam papae Joannis XXIII.
(O odpustcích a Proti bulle papeže Jana 23.)

četl Hus ve škole po sv. Vítu (15. června) r. 1412. Mluví o nich ve spisu „Proti doktorům“ (Op. I. 292^b a I. 304).

12. De sanguine Christi

(O krvi Kristově),
vl. „de omni sanguine Christi glorificato“,

jest traktát, vyvracující některé pověry, rozšířené tehdy o krvi Kristově. „Tak dalece již vzrostla,“ praví Hus, „lakomých kněží zlomyslnost, že se shledalo, že mnozí antikristovi poslové krvi svou oplátek potřísnil, a ji jako krev Kristovu od hloupých lidí uctívati dali.“ (Op. I. 155^b). — Sepsán byl asi brzo po roce 1407. Ve vyd. Norimb. jest na konci poznamenáno, že byl schválen od university a od arcibiskupa Zbyňka.

13. De corpore Christi in sacramento altaris.

(O těle Kristově ve svátosti oltářní.)

Začíná slovy: „Utrum in transsubstantiatione panis in corpus Christi incipiat esse corpus Christi?“ (Zdali v přepodstatnění chleba v tělo Kristovo počíná býti tělo Kristovo?) Učí, že se tu tělo boží nestvořuje, ani nepočíná býti, a dokazuje to proti hrubším bludům papeženců („contra crassiores papistarum errores.“ Op. II. 340). — Datum ve spise udáno není, sepsán byl však r. 1401, jakž sám Hus ve spise „O svátosti těla a krve páně“ praví. Dovolává se ho tam těmito slovy: „Tu myšlénku před svým kněžstvím jsem držel a od začátku kněžství svého hlásal a psal, jakž zřejmo jest v knižce v řeči „O těle Kristově,“ kterouž jsem napsal prvního roku kazatelství svého, kterýž byl, jak myslím, rok Páně 1401.“ (Op. I. 29^b).

14. De corpore Christi

(O těle Kristově)

jest rozšířený traktát předešlý a jedná o téže věci. Začíná: „Impugnantibus verba evangelii“ etc. Vyvrací v něm Hus 5 mylných ponětí a bludův, o přijímání těla Kristova rozšířených. „Nebot někteří chtí popírati,“ praví, „že Kristus jest chléb, a říkají, že tělo Kristovo se láme, zuby rozdrťí, roztrhá, na kusy rozdělí, tělesně ohmatá, tělesnými očima spatřuje a rukama nahmatá.“ — Sepsán byl asi nedlouho po prvním, t. j. za prvních let století 15., kdy se o této věci v universitě jednalo (zejm. r. 1403).

15. De sacramento corporis et sanguinis Domini.

(O svátosti těla a krve páně; rkp. Klem.)

Obsahuje 5 kapitol. Hus vykládá v něm své náhledy o přijímání svátosti oltářní, proč se má přijímati, jaké jsou v tom užítky atd. Při citátech omlouvá se, aby mu odpuštěno bylo, necituje-li správně, poněvadž nemá knih v žaláři. — Jest psán totiž r. 1415 ve vězení Kostnickém strážci Robertovi. Janovi z Chlumu píše dne 4. března t. r.: „Dnes dokončil jsem jeden traktát De corpore Christi.“ (Doc. 99.)

16. De matrimonio

(O manželství)

jest traktát sepsaný též ve vězení Kostnickém, a oznamuje o něm Hus v témže listě k Janu Chlumovi (4. března 1415), že jej „včera,“ tedy 3. března dokončil. (Doc. 99.)

V Nauč. slovníku, kdež ostatně o spisích Husových jest zpráva velmi chatrná, se praví, že Husův český traktát o manželství, jehož rkp. jsou ve Vídni a v Č. Mus. (!), jest věrným překladem lat. původního spisu „De matrimonio,“ kterýžto na žádost strážce vězňů Roberta sepsal v Kostnickém vězení; to Erben (III. 330. a 331.) vyvrátil, a spis český do r. 1413—14 klade.

17. Ve vězení Kostnickém

mimo dva uvedené složeny byly ještě tyto spisky :

Explicatio symboli, decalogi, orationis dominicae (Výklad víry, desatera, modlitby páně, — ovšem jenom krátký a rozdílný od svrchu jmenovaného), **De peccato mortali** (O hříchu smrtelném), **De cognitione et dilectione dei** (O poznání a milování boha), **De tribus hostibus hominis et septem peccatis mortalibus** (O třech nepřátelích člověka a sedmi hříších smrtelných), **De poenitentia** (O pokání), „*quae omnia in carcere in gratiam custodum composuit*“ (což všechno v žaláři k libosti strážcův složil), jak se praví ve vyd. Norimberském. K vůli úplnosti jmenujeme ještě aspoň tituly následujících spisečků v Norimberském vyd. Husovi přiřítaných: *De arguendo clero pro concione* (z r. 1408 dle Los. 104.), *Appellatio ad papam Joannem 23.* (tiskem též v Doc. 387—396. Viz úsudek o tomto spisku u Los. 111.), *Contra imaginum adorationem, De tribus dubiis factis in Holomutz* (viz o něm Los. 128.), *De fidei suae elucidatione et de verbis „Pax huic domui,“ De pace, De credere, De sufficientia legis Christi ad regendam ecclesiam, De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo, De quinque officiis sacerdotis.*

18. Z řečí neb kázání Husových

zachovaly se:

a) Řeč o výroční památce císaře Karla IV., proslovená u sv. Klementa blíže mostu Pražského r. 1404.

Krátká, ale velmi nadšená tato řeč nachází později mnohé ozvěny v českých spisech Husových. Jedná o pomějnicosti slávy, moci a bohatství vezdejšího.

Jest vyzdobena pěknými výňatky z Claudiana, Vergilia a j., a uvedena jest v ní též povídka z Petra Alfonsa o Alexandru Velikém.

Dále vzpomíná v řeči této slavných mužův z doby právě minulé, a císaře Karla zejména těmito slovy: „Co by řekl nejslavnější vladař, císař a král český Karel, jehož dnes památka se slaví, jenž byl církve ochránce, míru obnovitel, kněžstva přítel, světlo knížat, živitel chudých, stavitel basilik a slavné naší university zakladatel? Zajisté, kdyby pohřben jsa, ještě mluvití mohl, řekl by: „Marnost nad marnost a všechno je marnost.“ (Op. II. 41^b).

b) Řeč Husova, kterou měl v synodě na dvoře arcibiskupa Pražského l. p. 1405, obsahuje výklad na slova Mat. 22: „Milovati budeš pána boha svého z celého srdce svého“ atd.

e) Jiné kázání synodální měl Hus 18. října 1407 též ve dvoře arcibiskupově.

d) Mimo to jest ve vyd. Norimb. ještě 6 kázání, jež měl nejvíce při mších žakovských. U dvou z nich nalézáme datum: r. 1410 kázal prý při mši universitní u sv. Jakuba a r. 1411 okolo svátku všech svatých měl řeč k lidu „o pohřbívání mrtvých.“

e) Dále jest tam uvedeno (v II. díle) 28 řečí kratších k lidu, jež prý nalezeny byly v bibliothece Huttenské a roku 1524 s jinými spisky Husovými po prvé vydány.

f) Kromě toho zachovalo se ještě synodální kázání Husovo z roku 1409 v rkp. bibl. kapit. Pražské (O. 71).

19. Obrany proti žalobám u arcibiskupa a papeže.

Obrany, jimiž vyvrací Hus žaloby protivníků svých, zachovaly se a v „Doc.“ Palackého vytištěny jsou tyto:

a) Články první od duchovenstva předložené arcibiskupovi Pražskému r. 1408 a odpověď Husova k nim. (Rkp. Klem. a dva Víd.)

b) Články r. 1409 témuž arcibiskupovi předložené (rkp. Mus.). „L. p. 1409 články uvnitř psané,“ píše Hus, „dány jsou proti mně, ku kterýmž odpověděl jsem Zbyňkovi, Pražskému arcib., bez přísahy.“ Vždy napřed jest žaloba a pak odpověď Husova. Na počátku praví o článku jednom, že tu udává farář Protiva, „co jsem před 15 léty řekl“ (Doc. 164). Udání to, jakož i později mnohá jiná, obsahuje však slova, jež Hus prý mluvil v domě

Václava češře r. 1399. Z toho jest patrné, jak již Palacký (Doc. 164) poznamenal, že sepsány tyto články teprve r. 1414 před odchodem Husovým do Kostnice. Že si tenkrátě krivá svědectví sepsal a popsal, i ta, jež do Říma poslána byla, vysvítá z listu jeho, kterým v říjnu roku 1414 s Pražany se loučí.

c) Články od Michaela de Causis do Říma poslané r. 1412. (rkp. Mus.) O těch píše Hus způsobem podobným, jako v předešlém. Nad udáním protivníků jsou tu ihned všelijaké poznámky: „mentitur,“ „verum est,“ „dixi“ a t. p. A tak i v ostatních skoro všude.

d) Depositiones testium (rkp. Mus., Budiš.), t. j. svědectví proti Husovi sebraná r. 1414. Obsah je všude tak pestrý, že si z něho nemůžeme leda některou zajímavější ukázkou níže přivésti.

e) Ordo procedendi in causa M. J. Hus, per ipsummet signatus. (Mus., Vid.) Mistr Hus posuzuje tu způsob, jakým bylo s ním jednáno ve příčině víry, dříve než do Kostnice přišel. Se-psáno v Kostnici r. 1414.

f) Odpověď M. J. Husi ku 42 článkům, jež byly od M. Ště-pána Pálče předloženy proti němu v koncilii Kostnickém r. 1415. (Rkp. Mus. a Vid.)

g) Podobná odpověď ku článkům, vybraným ze spisu „De ecclesia,“ sepsána 18. června 1415, jakž udáno na konci. (Rkp. Mus. a Vid.) — —

Abychom ukázali, jak vyvrací a uvádí Hus žaloby nepřátel svých v těchto spisech, podáme některé příklady.

Na několika místech udává se naň, že prý říkal: „Ctihodného Jana Viklefa kaceřují, jenž pravdu mluvil; někomu hlavu zvikle!“ Hus přiznává, že řekl i psal: „O Viklef, Viklef, nejednomu ty hlavu zvikleš! an již mnohými vikle, a zvláště kněžimi lakomými.“ (Doc. 168 a 177). Též přiznává se, že řekl: „V naději chtěl bych, aby tu má duše byla, kdež jest mistrova Janova Viklef,“ což vykládá, aby mu to ve zlé počteno nebylo (Doc. 154, 168, 177).

Jiná žaloba jest, že měl 45 článků Viklefových za pravé. Odpovídá: „To není pravda, poněvadž není všech oněch 45 článkův samého Viklefa, tak že by je byl držel, nýbrž slátány jsou skrze M. Jana Hubnera, jemuž svaté paměti ve shromáždění university řekl M. Mikuláš Litomyšl: „Ty nesprávné a nespravedlivé a lživě vytáhl jsi články z knih, které nestojí tak!“ A já jsem řekl, „že takoví falsifikátorové knih byli by spíše hodni upálení, než tihle spálení jsou,“ připomínaje dobré paměti Berlína a Vlašku, kteří toho času pro falšování šafránu byli upálení. — Přiznávám pak, že jsem řekl, že v dobrém smyslu mnohé články jsou pravé“ . . . atd. (Doc. 179.)

Jinde žaluje se: „Hus řekl k lidu: „Ejhle papež nedávno zesnulý, totiž papež Alexander V., nedávno psal arcibiskupovi Pražskému, aby vykofenil bludy Jana Viklefa v Čechách a na Moravě, a že tam jsou mnozí lidé, náhledy a bludy Viklefovy

držící, jichž srdce jsou bludařstvím nakažena; a já tvrdím a bohu děkuji, že jsem nižádného Čecha neviděl bludaře'; a že k slovům předeslaným lid volal: Lže! lže!" — Odpověď: „Není pravda, pokud se konce týká, že by tak byl lid křičel; neboť volali pravice: Lžou, kteříž praví o nás, že bludaři jsme; a pravdivý jest článek v začátku.“ (Doc. 232—233.)

Jinde zase žalují nař protivníci, že tvrdil, že lépe jest přisáhati na boha živého, než na obraz anebo pergamen. Hus se k tomu přiznává a líčí scenu, při které to řekl a v jakém smyslu. Když totiž mučili inquisitoři kněze Abraháma*), aby přísahal při křížifixu, zastával se ho Hus, jsa právě přítomen; byl však od vikáře Kbelá zakřiknut zuřivě: „Ha! mistře, přišel jste sem poslouchat, ne soudit!“ (V Depos. test. Doc. 184. a sl.)

Pozn. V „Docum.“ (str. 353.) uveřejněn jest též zlomek listiny latinské, již se ospravedlňuje Hus proti nářku, že by byl vyhnal Němce z Čech. V rkp. (Mns.) připsal Sixt z Ottersdorfu, že jest to písmo Husovo vlastní, pozdější příspěvky však to vyvracejí.

20. Listy Husovy latinské

vydány byly, jak již řečeno, společně s českými ve spise: „Documenta M. J. Hus,“ počtem 92, z nichž jest českých 21, latinských pak 65, ostatních 5 pak svědčí Husovi, ale od něho psány nebyly. Jsou to: list 46., 53. a 55., které pan Jan z Chlumu jemu posílá, pak 74. a 76. píše mu „Pater“**) a konečně 42. píše mistr Jan Kardinál, farář z Janovic, „věrným Čechům“ o Husovi 10. listopadu 1414, že prý bude kázati a pod.

Jsou všechny psány mezi léty 1408—15, a sice před vyhnanstvím, z vyhnanství, z cesty do Kostnice, z vězení u Dominikánův a z vězení u Bosákův. List 38., svědčící M. Martinovi (z Volyně), žákoví jeho, psán byl na poč. října r. 1414, a byla k němu připojena poslední vůle Husova s podmínkou, aby jí mistr Martin nerozpečetil dříve, dokud by ho o jeho smrti zvěst nedošla.

Co se důležitosti listův lat. týká, platí o nich tolik, co o českých, obsah pak jednotlivých bylo by dlouhé sledovati, poněvadž se u mnohých nedá pověděti krátce.

21. Písň latinské.

V Norimb. vydání z r. 1558 vytištěna jest lat. písň Husova „De coena Domini,“ o devíti slohách čtyřveršových, rýmu združeného. Začíná takto:

1. *Jesus Christus, nostra salus, — Quod reclamat omnis malus, — Nobis in sui memoriam — Dedit hanc panis hostiam*

*) Tak jmenován byl mistr Mikuláš z Velenovic. (D. P. III. 458.)

**) Matěj z Knína přezděn Pater (D. P. III. 456.)

etc. Je také v katolickém kancionálu Jistebnickém. Píseň tu podle Konráda (l. c. str. 160 sl.) složil Hus sám již ve 14. století. Podlé ní spracoval pak onu českou píseň „Ježíš Kristus, božská moudrost.“ Feifalik uveřejnil jiný starý překlad této písně z rkp. Třeboňského A 6 (stol. 15.), jenž začíná: „Jesus Christus naše spása, toť každý zlý die ot hlása, — nám věrným všem svú památku — dal jest v chlebě i oplatku.“ (Konrád l. c. v dodatcích).

2. Latinský text od písně „*Živý chlebe, kterýž's z sebe*“ jest podle Blahoslava též od Husa (Tamže str. 166.) —

3. Dále jmenuje se Husovou píseň „*Jesu salvator optime,*“ jejímž překladem snad jest „O spasiteli Ježíši,“ uvedená se jménem Husovým v písních Martina (J. Jireček: „Rukověť k děj. čes. lit.“ sub voce *Hus* a „Jan Hodějovský z Hodějova“ str. 60 v Poj. kr. čes. spol. nauk 1883—84). V kanc. bratrském z roku 1581 a 1598 je s nadpisem „O utrpení Páně“ a připsáno: „Mistr Jan Hus latině složil, B. Lukás starý přeložil.“ —

4. Podle Drevesa jest dobře připisována Husovi v Antiqua et constans confessio píseň latinská: „*Mg. Joh. Husi consolatoria.*“ Mimo to napsal přátelům svým v jednom listu (Doc. ep. 56) 17 veršů hexametrických, jež jmenuje „rhythmi consolatori“ (píseň útěchy). Jak ty ku předešlé písní se mají, nemohli jsme na ten čas vyšetřiti.

22. Orthographia bohemica.

(Pravopis český; v rkp. Třeboňském.)

Spisek tento nezachoval se nám ve formě původní, poněvadž v něm ne vždy dosti souhlasí příklad s výkladem.

Obsahuje pravidla nového pravopisu českého. Hus zamítá tu dosavadní pravopis spřežkový, a navrhuje diakritické znaménko *bod* k naznačení každé souhlásky, která zní jinak než latinská, (tak že z pravidla jest pro měkkost mimo u písmene *l*, kdež naznačuje tvrdost), *čárku* pak k označení délky při samohláskách, a dává pravidla, kdy se má psáti *i* a kdy *y*, jichž dosud užíváme až na to, že spojka *i* má psána býti dle něho *y*.

Pravidla jsou latinská, příklady ovšem české. O každém písmenu pojednává se zvláště, a všude jest uvedeno, po kterých samohláskách v násloví, dosloví a prostředku ta která souhláska přichází, a při tom připomíná Hus několikráte: „Příklady, abych věc zkrátil, zůstávají mladíkům.“

Když prý sobě Čech, co tuto pověděno, dobře bude pamatovati, bude moci *zřetelně a hbitěji* čísti, zření též maje k délce a krátkosti slabik.

Ku konci podává též některé skratky palaeografické, aby dle nich psáť dále skracoval dle vlastního domyslu, a dodává česky: „Takým obyčejem učte se Čechové psáti, a nechcete-li všeho zachovati, aspoň mějte rozdíl mezi *i* a mezi *y*, a ne-

kladte tak často *y*, jako kladete, neb tím tiežíte číslo. — Také pomněte, aby ne vždy psali dvě *v*, ale jedné *tu*, kdež není po něm samohláska, jako teď: *wlk*, *dáwno*, *daw* etc. In die Leonardii“ (= 6. listopadu roku, který zde udán není, nejspíše 1406, anebo před tímto rokem, poněvadž nový zákon Mikulovský z téže doby pocházející jakož i některé jiné bible z let nejbližší následujících mají pravopis Husův již provedený.

Hus jeví se nám tu jako dobrý znatel mluvidel a hláskosloví vůbec, dokládá se latiny, řečtiny, hebrejštiny, polštiny a některých jiných jazyků, v etymologii však stojí na stupni své doby (Bohemi prý od böh, jako Pulkava.) Znamének diakritických již před ním po různu se užívalo, on však k soustavě to přivedl.

O výhodnosti pravopisu jeho svědčí zajisté co nejlépe, že se udržel přes celá 4 století, nyní pak až na nepatrné změny zcela opanoval, a dále, že i v jiných jazycích, slovanských i neslovanských se ujal.

5. Přehled spisův Husových podle doby jejich složení.

Abychom Husovu činnost spisovatelskou v tom kterém čase jasněji přehlédli, uvedeme si jeho spisy podle let, ze kterých pocházejí, listův a některých drobných traktátův latinských pomějíce. Ty pak, u nichž vrocení nemáme, a které ani podle obsahu nemohly v bouřlivých letech 1412—15 psány býti, a jež tedy v prvním desetiletí 15tého věku, aneb alespoň

před r. 1412 sepsány byly, nejprve vyjmenujeme. Jsou to :

- a) české : 1. Písně nábožné.
2. O sedmi smrtelných hříchích.
3. Zrcadlo hříšníka menší.
4. Devět kusův zlatých.
5. Výklad písniček Šalamúnových.
6. Traktát o braní odmrťí.

- b) latinské : 1. De sanguine Christi.
2. De Corpore Christi in sacramento altaris (1401).
3. De corpore Christi (1403).
4. Kázání několik (1404, 1405, 1407, 1409 a j.).
5. Replica contra Anglicum J. Stokes (1411).
6. " " occultum adversarium (1411).
7. Orthographia bohemica (1406).

Z r. 1412:

- a) české : 1. Předmluva k bibli Šafhausské.
2. Zrcadlo člověka hříšného větší.
3. Provázek třípřamenný.

4. **Výklad** na víru, desatero boží přik. a modlitbu páně.

5. Dcerka, čili **O poznání cesty pravé k spasení.**
- b) latinské: 1. De indulgentiis.
2. Contra bullam papae Joannis XXIII.
3. Replica contra praedicatorum Plzenensem.
4. Obrana některých článků Viklefových.

Z r. 1413:

- a) české: 1. **O svatokupectví.**
2. O šesti bludích.
3. Kázání na den památky těla božího.
4. **Postilla.**
5. O manželství.

- b) latinské: 1. De ecclesia.
2. Responsio ad scripta M. St. Palecz.
3. Resp. ad scr. M. Stan. de Znojma.
4. De Antichristo.
5. De sex erroribus.
6. Refutatio scripti octo doctorum theol.

Z r. 1414:

- a) české: 1. Proti knězi kuchmistrovi.
2. Jádro učení křesťanského.

- b) latinské: 1. Depositiones testium.
2. Articuli ab anno 1409.

Z r. 1415 konečně pochází 7 jmenovaných spisův latinských, jež složil v žaláři, a odpovědi ku článkům, od Pálče a ze spisu „De eccl.“ vybraným.

Pozn. O spisech domněle Husových, a pak o takových, jichž nyní nemáme, ač jsou zprávy některé, že je sepsal (III. 344—346), zmínky nečiníme.

6. O původnosti ve spisech Husových.

Pod tímto nápisem podali jsme článek již ve Sborníku historickém 1886*), zde pak chceme dáti místo pouze některým dodatkům, jež se nám během dalšího studia naskytly.

*) Tamže na str. 307 v odst. předposl. přáli bychom si pozměnění druhou větou takto: „Konrád ²⁹⁾ a později Loserth ³⁰⁾ poznamenávají“ atd., větu následující vynechati, a k poznámce ²⁹⁾ pod čarou dodati: „v poznámce na str. 160, kdež píše: K tomu srovnajme také důkaz dra. Lenze, že M. J. Hus v učení o vel. Svátosti „zúplna jest pravověrný“; ano jeho důkaz o této Velesvátosti svědčí též o tom, že tehdejší nauka o této Svátosti na theolog. fakultě pražské skorem týmiž slovy přednášena byla, jakými teprv o sto let později sněm tridentský články víry sem hledící vyslovil. Ke str. 332 tamže ohledně nedbalosti v udávání pramenů za středověku vůbec, srv. též na př. co o Petru Alliackém poznamenáno v Athenaeu I. 1884, str. 190 při posouzení spisu Loserthova.

Se *Štítným* má Hus velikou podobnost ve slohu a obsahu. Ve *Štítného* vydání Erbenově str. 230 na př. živě připomíná Husa (I. 447, že se všichni ženou na kněžství k vůli bohatství). Jeho podobenství o věčnosti (I. 285 a pod I. 22) jest též v rukopise Krumlovském 391^b („Orloj múdrosti“), jenž patří, jak se za to má, ku pracem *Štítnenským*. V *Dalimilově* kronice kap. 41. verše 27 a 28 připomínají kapitulu 40 R v Husově *Výkladě*. V *rukopise Hradeckém* (Desatero, verše 1155—1158) nacházíme obraz Husovi obvyklý; viz na př. II. 284. V písni jedné připsané při kronice Pulkavové, rkp. Lobkovickém, čteme: „Jedinát smrt rovné měří, bez peněz každému věří, tak šarlatu jako šefi.“ (Listy fil. XI. str. 299). Podobné místo jest v Husovi II. 244.

Husův „*Výklad písni Šalam.*“ měl asi za základ „*Commentarius in Cantica Canticorum*“ (jenž bez udání původce nachází se v rkp. Klem. X. F. 20), jest však obširnější, ač způsob výkladu v hlavních rysech stejný se zdá. Blíže vyšetřena věc ta dosud není. — Husovi přičítaný v rkp. Klem. V. H. 27 „*Commentarius super aliquot capita evangeliorum*“ jest proveden způsobem podobným, jako *Postilla* jeho, ač velice stručně, suše a školsky.

Tyto droby po různu zaznamenané slouží poněkud též ku potvrzení našeho náhledu, že Hus spisy předchůdců svých buď v jisté míře za prameny měl aneb alespoň s nimi byl seznámen (Sborn. hist. 1886, str. 334). Hlavním pramenem byly mu však spisy Viklefovy, které jednak po latinsku způsobem středověkým „vzdělával,“ jednak v českých výkladech svých, ač volněji, jich užíval. Jakkoli však spisy Husovy, co se učení týče, původní nejsou, ob stojí čestně před jinými toho druhu, ano nade mnohé theologické spisy vynikají, pozorujeme-li je se stanoviska spisovatelova a jeho doby.

Ve spisech českých větší samostatnost shledá se zejména v kompozici a výkladu, pak mnohé narážky osobní a episy čásové, jimž se ovšem původnost neupře nikdy.

Nej slabší stránkou v tomto ohledu sou jeho písně nábožné, o nichž tuto něco více zaznamenáme.

Píseň „*Jezu Kriste, štědrý kněže,*“ kterou máme z kanc. Jistebnického (str. 53.), vytiskl již Erben z Králického kancionálu, ale je tam o 7 sloh kratší a již značně pozměněna. Je to vzdělání a rozšíření starší 19strofové písně 3veršové s refrenem: „*Kyrie elejson*“ (rukopis Svatovítský ze skl. 14. stol.), kterouž synoda z r. 1406 dovoluje, kdežto Husovu, jenž přijal začátek a přidělal k němu ostatní strofy, zapovídá. Později i jiní předělávají tuto píseň, tak že se v následujících kancionálech stále jinak jeví. Konrád (str. 76 sl. l. e.) klade původní složení do polovice 14. století.

„*Navštěv nás Kriste žádúci*“ v Husitském kanc. Jistebnickém (str. 54.) má červeně před notami nadepsáno: Tuto pyefny

geft flozil mystr hus. Ve stč. modlitbách (Klem. 17. F. 30) je tato píseň, ale kratší. Jazyk její jeví stáří větší, než jest tento rukopis, jehož opisovatel měl nejspíše před sebou sbírku starší, tak že píseň původní padá do doby, kdy Hus ještě mlád byl, a tudíž složení původní Husovo není. V našem kanc. jest však píseň rozšířenější než podklad její (z rkp. ze skl. 14. století). Rozšíření pochází zajisté od Husa, poněvadž se tu jmenuje, pak že v Postille (čt. 20) se dvěma *svými* písněmi ji uvádí, a konečně, že byla r. 1409 synodou zakázána. Mimo to jsou 3 poslední slohy této písně vždy až na poslední verš totožny s 3 posledními slohami písně „Jezu Kriste, štědrý kněže,“ kteráž za Husovo vzdělání v tomto smyslu (t. rozšíření, ne vzdělání pův.) obecně se uznává. Ovšem že i v této způsobě jest zásluha Husova velmi malá, poněvadž píseň rozšířena tu jen o poslední slohu, jež ve stč. modl. není a ostatní obměny, jimiž po většině vinni asi opisovatelé, jsou nepatrný.

„*Králi slavný, Kriste dobrý*“ přichází v kanc. Jisteb. s notami (str. 70), a proto jmenujeme ji písní. První slohu její uveřejnil Erben (III. 268) pod nápisem „Modlitba“ z kancionálu na perg. chovaném v archivu městském v Praze, kdež na každé slovo její sepsána jest „Proza o sv. mistru Janovi z Husince“ od Jana (Táborského), a na konci jest poznamenáno: „Navrátě se zpátkem k počátku Prozy, vezmi z každého verše přední slovo červené, a tak zpívaj jeho píseň až do konce.“ — Latinský text prvních tří sloh této písně jest v rkp. univ. knihovny Pražské (pod sign. X. E. 2.) z poč. 16. století, a Dreves vytiskl ji odtud ve spise „Cantiones bohemicæ“ 1886 na str. 86 pod č. 48. Začíná: Rex gloriae, Christe pie etc.

Písně „*Ježíš Kristus božská múdrosť*“ a „*Živý chlebe, kterýž s z sebe*“ vzdělal Hus, jak jsme již připomenuli, podle svých originálů latinských. Zbývá tedy z uvedených šesti jeho písní českých jenom jedna „*Vstalt jest óh z mrtvých sví mocí,*“ ke které posud žádného podkladu neznáme, ač se zdá, že pošla též z nějakého textu latinského, jak ve sloze 7 nechaný lat. genitiv *Jacobi* svědčí.

Z toho ze všeho vidíme, že Hus neskládal písní původních, nýbrž jen starší písně české předělával anebo latinské vzělával po česku.

Záslužno však jest, že zpěvu českému zjednával oblibu, že písní českých vůbec si hleděl a je jaksi do života uváděl. Že činnost jeho v té příčině nebyla nepatrná a zajisté úspěchem se nemýjela, toho svědectvím jsou zákazy písní jeho se strany protivné, jeho slova z Postilly svrchu již uvedená, a pak i list jeho (Doc. ep. 84), v němž čteme: Dixit mihi etiam (sc. Pálež), quomodo literam haberent, quae scripta est ad Bohemiam, in qua scribitur, quod ego sub nota „*Buoh všemohúci*“ cantavi in castro duos versus de vinculis.

7. Husův sloh.

U Husa shledáváme všechny vlastnosti dobrého slohu. Sloh jeho jest ono kouzlo, jímž se stává, že můžeme jeho spisy, obsahu theoreticky náboženského a na mnoze dosti suchoparného, několikrát se zálibou čísti, a že nás nepřestávají zajímati. Není to jenom historická muže toho znamenitost, jež nás k nim vábí, ale každá věta téměř teplotou jakousi a vřelostí sálá, prozrazujíc ohnivou a nadšenou mysl svého původce.

Hus zajisté patří mezi klassické spisovatele našeho starověku a v obratnosti slohu jenom několik a to velmi málo mužů našli bychom jemu v staré literatuře naší rovných. Jeho sloh honosí se vlastnostmi vzácnými ovšem u starších spisovatelů vůbec, ale na mnoze i podnes. Jest *logický, pádný, jasný* a *živý*, jazyk pak jeho jest *čistý*, vynikající ryzostí nevšední. Provedeme charakteristiku jeho podrobněji s některými rázovitějšími doklady, kde jich třeba bude.

1. Na počátku každého pojednání mívá Hus v obyčeji udati stručně *rozvržení látky*, o níž se rozepsati hodlá. Při vypisování obsahu uvedli jsme mnoho takových příkladův.

Počádek a sled, jaký z prvu udal, v pojednání následujícím velmi *důsledně zachovává*. Přesvědčí nás o tom přečtení kteréhokoli spisu, po případě jeho stati.

Na konci *rekapituluje* někdy mimo to obsah obšírnější kapitoly krátce. Ku př. (I, 307.): „Sberžž kratičce tuto kapitolu takto . . .“ atd. A tak i jinde často.

2. *Mezi jednotlivými částmi* každé rozpravy panuje *náležitý poměr*. Rozšíří-li některou stať svého pojednání nepoměrně k ostatním částem, shledáme na konci obyčejné *omluvu* toho; buď že jest věc sama vůbec důležitější než jiné, aneb že vidí právě pro svůj čas anebo pro své okolí zvláštní z některých příčin toho potřebu, aby se při ní zdržel. Na př. I. 93. „Již máš, kterak jméno božie nadarmo berú, kteříž více poslouchají ustavení lidských než božích, a kteří poslouchají vyšších ve zlém. A nebuď teskliv, že dlouho jsem tuto psal, neboť vizi, že antikrist velmē jest podtrhl lidi duchovnie i světské chytrostí poslušensvie svého.“

I. 298, „Něco sem tuto prodlil o milosrdenství; a zdá mi se, že nevelmi zle, neb jest nesmierné; a také, že mně hříšnému jest utěšenie mysliti, mluvit i psáti o jeho svatém milosrdenství; a také (že) nižádný mi v tu dobu, když sem psal, nepřekazil.“

Jinak vystřihá se velmi pilně, aby některé věci příliš nerozvlékl, zachovává ve všem patřičnou míru, a tak opouští mnohou stať se slovy, že by o té věci více mohl psáti, „ale bylo by dlouho.“

Jednotlivé stati spojeny jsou *přechodnými větami*, kteréž jsou velmi krátké a případné.

3. *Myšlienky, dôvody i spořádání* jeho jest *logická*. Pěkně umí *definovati*, definice vykládati a rozebirati.

4. Periody jeho jsou velmi *souměrné*; jinak častěji nalézáme *věty jednoduché*, a mnohá místa *úsečností* svou přímo uchvacují; na př. I. 21. líčení posledního soudu.

5. Rád a velmi často vyčítá *k vůli zdůraznění* celou řadu konkrétních pojmů vedlé sebe (obyč. v podmětu), nebo spřežení několika synonym (zvláště ve výroku), anebo opakuje totéž slovo několikrát za sebou v různém spojení. Tak téměř napořád místo „kněží vůbec“ říká: biskupové, preláti, faráři, třídníci atd. — I. 75. — — — jako se klanějí lakomí, chtějíc sobě obroky neb dary biedné vyklekati, vyklaněti, vymodliti, vycítiti.“ — I. 7. Protož věrný křestane! hledaj pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti.“

6. *K vůli objasnění* užívá hojně příkladův a přirovnání. Podobenství z písmá sv. jsou v Postille rozváděna a vykládána.

Příklady jsou vždy případné, vzaté nejčastěji ze života obecného, některý též z přírody. Uvedeme na doklad tyto:

I. 321. „A můž býti tento příklad o jména božího v nás osvícení: aj slunce to vždy v sobě jest světlo; avšak když mlhy jsú neb oblaci aneb jiná zástěra, tehdy dieme: ‚Osvět se, milé slunečko!‘ Co mieníme, než aby nám svietilo a v nás světlo učinilo? Též ač bůh neb jméno jeho v sobě jest svato, však my žádáme, aby v nás se osvatilo neb osvětilo, aby mrákoty rozumu našeho, to jest hlúposti a mhly, to drahé slunce, pán Ježíš, porazilo.“

I. 30. Hříchý odpouští bůh svou mocí, Kristus jakožto člověk a biskup nejvyšší, umučení jeho jakožto přístroj, a kněz jakožto sluha boží. „U příkladě, když člověk rubá dřevo, tehdy dieme: člověk rubá, ruka rubá, a sekyra rubá; člověk, od něhož jest najprve rubání, druhé ruka, neb jest v člověku, a třetíe jako najposlednie rubá sekyra. Též myje-li člověk hrnec, myje ruka a myje voda.“ Tak podobně něco bůh hříchý odpouští atd. (Podobný příklad též II. 231.)

I. 82. Nevezmeš jména božího nadarmo. „Tu věz, že to bývá nadarmo, což bývá neužitečné k tomu konci, k němuž právě mělo by přijíti. U příkladě, když kto rozsievá, mieně, aby žal, a pak nebude mieti co žietí, když zrno zhyne, tehdy sětie stalo se nadarmo.“

I. 285. Věčnost znázorňuje tímto příkladem: „A tu věčnost takto u příkladě važ: by vešken svět mákem neb pieskem od země až do nebe neb jakož móż najdále byl nasut, a po tisíc tisíciech letech jedno zrnce odloženo bylo, ještě by vesele člověk vysvobozenie po počtu všech zrn makových z muk čakal, neb vždy někdy konec by přišel.“ (Podobně I. 22.)

I. 310. Dává příklad, že jmění nepřítel často lepší jest, než nejmenší. „Některý panoše doufá své síle, chtě obržžeti čest

a zbožie, pozove druhého k sedání; a on nechťe hubeným slúti, povolí, tepe se s ním o penieze, zistíe i čest i zbožie. Odkud je mu to? jisté od onoho, jenž ho pozval a pokusil. Protož pán buoh týmž obyčejem přepúští pokušení na člověka“ atd.

I. 94. Výklad o přísaze „U příkladě někto die: Král tě volá. A ty dieš: Nevěřím tomu. A on ukáže prstem na nebe, mieně, aby böh nebeský jeho pravdy posvědčil, ten již přísáhl jest.“

II. 117. Velmi vhodným příkladem vysvětluje, proč kárá kněžstvo.

I. 470. dává příklad na hře v koule.

II. 258—9. příklady o lékaři, který ránu zažívá nebo úd některý řeže, aby tělo bylo zdrávo, a o kupci, jenž na moři pro zachování života vyvrhne koupi. —

Těž nalézáme pěkné *příklady z historie a z bible*, jakož i mnohé *anekdoty*; na př. o Katonovi, jenž nechťel v zlosti syna svého bít (II. 182.); „o jednom mudrci pohanském (Sokratovi), jenž měl dvě ženy, a když byl při jejich hádce vodou polity řekl: „Však jsem věděl, že po hromobití rád dešť bývá.“ (III, 198.); o císaři Erakliovi (II. 127); I. 153. uvádí Boeciovo vypravování „o jednom, jenž prosiv, aby před smrtí políbil otce svého, ukusil mu nos, řka, že otcovo tresktanie dovedlo ho oběšenie;“ I. 245. vypravuje, kterak Eli trestán byl, že syny své „vlažně“ trestal; I. 290. pohané modlíce se modlám mněli, že böh veličejšími hlasy spíše pohnut bude a jich uslyší; I. 281. o Šalamúnovi.

I. 274. „Protož staří Říměné měli sú obyčej, že když sú ciesaře kterého korunovali, v tu hodinu kamene tesci před ciesaře kaménky rozličného mramora sú nesli, řkúce: Z kterého kamene Tvé Ciesařstvie hrob mieti chce? A musil jest on ihned voliti, tak že ten deň, v kterýž jest korunován, jest jemu hrob dělán, proto aby pýcha ho marná nepozdvihla.“

I. 157. „Aristotiles radil jest velikému králi, aby varoval se od vylitie krvi člověčie řka, že když kto zabie člověka sobě podobného, že moci nebeské volati budú k bohu řkúc: Pane! sluha tvój chce býti tobě roveň.“ —

Přirovnání vzata jsou též ze života a z přírody.

I. 27. Vykládaje o svatých obcování praví: „Jako když která ves má drahy, ty drahy slovú obec, to jest proto, že každý z obce má právo, aby těch drah bez přiekazu řádně požíval: a tak Kristovo utrpenie všichni světi mají jako krásné drahy spolu, na němž pasú se světi v nebesiech, světi zde, světi v očistci.“

I. 38. „Máme se smrti nestrachovati, abyhom od prikázanie božieho ustúpili, ale směle státi do smrti, májic žádost vyjiti z světa, jako plavci z lodie, jenž tone, a pútník z cizie země, a přěbyvač z domu padúcieho, a vézeň z vézenie ukratného; neb

jsme na moři, na púti v zemi cizí, v padúciem světu a u vězení těla, jenž jest těžký žalář.“

I. 58. a 59. provedeno přirovnání pána nebeského (boha) a pána světského vzhledem k jich služebníkům. Onen jest mocný, dobrotivý a milostivý, tento malomocný, skoupý a bezohledně přísný.

I. 70., 75—76. a 81. přirovnává obrazy ku knihám. Tertium comparationis leží zde v tom, že obrazy i knihy jsou jenom znamením a prostředky, aby se pomocí jich myšlenky jisté vzbudily. —

I. 85. přirovnání věcí pozemských ku knihám: „I chválé boha drakové, hadové i všechny věci stvořené; neb ukazují seba moc, múdrosť a dobrotivost nesmiernú pána boha a jsú nám jako knihy, abychom skrzě ně poznali, že od věčnosti z své múdrosti umienil jest, aby ty věci tak byly.“ (Štítný svět přirovnává též ku knihám.)

I. 115. obraz a přirovnání dvoje: „— — neb hřiech ihned Lucipera těžkostí svú stáhl jest s miesta najvyššieho do najnižšieho pekla. A proto slove hřiech těžký, neb jakož těžká věc vždy tiehne dolóv, což móż najniže, jako kámen, olovo a jiná věc těžká: též hřiech tiehne duši doluov, ale té těžkosti nečije ani znamená, jeliž vystúpi z těla. Neb jakož pes na lodi, maje kámen veliký na hrdle zavěšen, nečije té těžkosti, jeliž z lodie bude vyvržen a potopen: též duše nečije té těžkosti, dokud jest v těle; ale až z těla vystúpi, tehdy počije, když v hlubokost pekla padne.“

I. 126. „— — rmúcenie a zaneprázdněnie v mnohých věcech zaneprázdnuje papsrlek prvého světla, to jest boha, a slunce Krista, že neosvietí vnitř člověka; jako dřévo neb štěp křivý, rozložený a hustý listím zastierá, že nemóž světlo slunečné papsrkóv pustiti k tomu stromu.“

I. 170. přirovnání boje tělesného k boji duchovnímu.

I. 175. přirovnání Krista k biskupům té doby.

I. 14. Kněží mluvíce vyjí jako vlci, chtějí sami se nad laiky vzněsti a lakomství rozšířiti.

I. 271. „A věrně jakož žrnov, když běží a nemá pod sebu zrna, jedné větrem (se) hýbá a sám se tře a kazí: též blekotný (mnohomluvný), když pravdy nemá pod svú řečí, lže [sic] vymýšlí.“

Abý naznačil velikost milosrdenství božího, uvádí *podobenství* o králi, který zlosyna a nepřitele svého, když jej již popadli a na šibenici vedli a odkud nenadál se vysvobození, vysvobodil, sám se zaň umučiti dav; a pak praví ku čtenáři: „Takt jest učinil tobě i mně biednému nepřieteli svému ne král český neb uherský, ale král nad králi“ atd. (I. 298).

II. 244. Krásně rozvedeno *podobenství* o bohatci a Lazaru pohřbeném.

7. Rád užívá *kontrastu*; na př. I. 175. Kristus a biskupové nyníž; I. 283. Alexander za živa a po smrti; I. 14. (kněží mluví), „jako by byli stvořili svého stvořitele, a nemohouce všichni spolu jedné máchy stvořiti!“ — I. 107. pánek tohoto světa a bůh. — I. 108. „Ale nyníie herci světa styděli by se zapřieti svého v boji svět-ském hesla, ale nestydí se v boji duchovním zapřieti svého boha!“ — II. 244. „— — neb ta smrt rovně dělí: ani šarlata ani šeri (nešetří), všem rovně odměří! ta pána s sluhú, a královu berlu i papežovu v hrobě položí s motykú. Nechť v kostnici rozeznají, které papežovy, královny a sedlákovy jsú kosti!“

8. Místo obecného jména *člověk* užívá často v příkladech jmen vlastních, jako: Jan, Pavel, Petr, Lucek, Hodek, a pod.

O pojmech abstraktních mluví *obrazně*. Již nápisy některých jeho spisů jsou obrazné, jako „Zrcadlo,“ „Provázek“ (tu viz zejména III. 164—5.), „Devět kusův zlatých.“

Tropy a figury velmi pěkně zdobí nejednou mluvu jeho; zvláště krásné metafory četně se vyskytují.

III. 119. mluví obrazně o Kristu, jeho na nebe vstoupení atd.

I. 124. „A pověz mi, kdy krvavý Vehemot více zakrvaví lid než v svátek? kdy více mordou obecně a svárův způsobě lidi mrtví?“

I. 179. „A také bránie (kněžie) mečí tomu, aby proti hříechu nebyl vytržen, když bránie pravdy mluvíti a kázati slova božieho, jímž se jich krvaví hříechové sěkají.“

II. 284. „O milý Kriste! by každý, jenž jiné horší zlým příkladem, byl tak utopen, málo by kněží ostalo“ atd. „I kam by se děli kuběnáři kněžie i mnišie a my moře nemáme? a snad s ženami svými, by měli s žernovy u potocě topeni býti, zastavili by potok, a učinili by rybník!“

I. 168. „Ó by měli knížata, pány, rytieře a púvodý . . . zvěšeti na šibenici, kto by je zvěšel, ano Mojžíše čistého nenie?“

I. 108. lidé jsou „herci světa.“

III. 149. „— až by jemu z očí dvě řece tekly.“

9. Mimo to *oživuje* sloh svůj hojně *krátkými otázkami a odpovědmi, častým oslovením čtenáře, zvoláním, apostrofami k bohu nebo Kristu, strojenými dialogy, apostrofami k osobám, jež cituje*, a konečně tím, že nechává osobu, již cituje nebo za příklad uvádí, *přímou mluvíti ku čtenáři*. Místa posledního druhu jsou často opravdu básnická.*) Též *ličení* jsou u Husa velmi zdařilá.

Čtenáře oslovuje: „učedlníku Kristóv!“, „věrníče Kristóv!“, „milý křesťánku!“ atd.; zejména v napomenutích: „Ale ty ne tak, věrníče boží! ty važ více boha“ atd. (I. 107). — „Ne tak, ne tak, o věrní křesťánkové, číhne!“ (I. 127.)

*) Zdali jsou vlastní fikci Husovou, nelze rozhodnouti, pokud neznáme pramenův jeho.

Často tiež nachádza se vzdech k bohu nebo ku Kristu, na pr. „O pane bože! by to tvé slovo splněno bylo, co by bylo kněží jako zlé soli vykydáno!“ (I. 183.) Toho příkladův uvedli jsme již výše několik.

I. 78. a 79. s velikou vřelostí cituje delší místo ze *sv. Bernarda*, jehož tu apostrofuje, a dává mu i odpovídati. Poněvadž sloh Husův charakterisuje lépe než který jiný výňatek, uvedeme si je celé.

„Ej ty milý Kriste! ty sám znáš srdce, pověz jim, proč ty věci tak vedú. Svatý Bernarte! rci něco k tomu; ty's vídal, ty takto si psal v klášteríech před bratřími: . . . (citát). Tak psal jest sprostný Bernášek, mnišek o mnišiech.“

A dále: „Aj tato řeč všechna bez přetržky, a ne má jest, ale svatého Bernarta; — chtěl-li si, srozuměl si. Také, že kosti svatých na vnađu vystavují, dí sv. Bernart: . . . (citát). —

O svatý Bernarte! Snad by ty nevystavil kostí pozlacených, aby je líbali a peníze kladli; snad by nepodával monstrancie, to jest ukázky, již ukazují, kdy jdú k ošefe, aby ji líbali? neb vieš ty, že nenie rovná směna dáti zlato neb stříebro neb měď polbiti, a zase zlato neb stříebro vzieti; ba kto jest tu chytrá směnu nalezl? Snad také neřekl by ty, svatý Bernarte: Pomáhajte svatému Václavu, svatému Vítu, postavě hlavu neb ruku stříebřnú, neb snad to mienil si, že by tak ti světi, jenž jsúce živi, peněz netbali, byli puzeni, aby žebřali? Milý Bernášku! máš-li kakého tovařiše k té řeči, abych lépe věřil dvěma než jednomu? Mám! Koho? Velikého patriarchu sv. Jana Zlatoušého. Kde? V kázání. Kterak svědčí? Takto: „Věrně nejsou ostatkové penězmi ctění, kdy penězmi ctie, a chudí pláčí. Kaká jest to spravedlnost zbohatiti mrtvé a lupiti živé? krev nuzných vzieti a bohu obětovati? Toť nenie obětovati, ale svého násilě tovařiše boha činiti, aby . . . hřiechu přivilil!“ Aj teď slyšíš mého Jana tovařiše, jenž jest pro také řeči a pro jiné, že jest lakomství a hřiechy jiné naše tupil, od biskupův dvakrát za kacieře potupen, a sedm let od nich klet. Protož já, Bernart, pravi tobě, ty jenž toto píšeš, aby téhož na se míle čakał. — O milý Bernarte! co's mi to trpkého navrže! protož já nestatečný prosím tebe i tvého Jana tovařiše stále následovati, učiti tak, jak vy. Buoh ať mí dá pomoc, abych se nelekal, ale směle psal i kázal tu pravdu, kteráž vy ste psali; neb bez pomoci božie mnozí protivníci velicí a ostří brzce by mě odhrozili od té pravdy.“

I. 123. „O Danieli, muži svatých žádostí! zamkni nynie Béle a potrus prachem, ať král pozná, kdo to žere. Ale dieš, Danieli svatý! že netřeba trúsiti; neb netoliko ty, jenž jsi muž žádostí božích, rozsuzuješ ty hanebné věci, ale již Hodek, Klimeš, Pabeš umějí to znáti, i jich děti, avšak i ti obžerstvie nenechají, ani se pro obžerstvie na posviecenie, na svatby i do krčem svolávají.“

I. 283. velmi mistrně, ba přímo básnicky líčí, dáváje příklad o marnosti a pomíjejicnosti tohoto světa, jak by Alexander Veliký, kdyby mohl, z hrobu mluvil: „A by Alexander, jenž jest vešken svět pod sé byl podbojoval, by mohl mluvití mrtev, mohl by řéci: Aj toť já, jenž vešken svět válkú sem přemohl, Alexander řečený, přemožen sem v hodinu krátkú! Každé drže královstvie, nade všechny sem panoval v světě: již sebú nevládnú, aniž mi sé královstva hodie. Krále sem porážel: mé již smrt biedná porazila. Vše sem zabíjal: již sem zabit biedně. Všeho sem pokúšal: mne již červ pokúšie i kúsá, mé črvie hlozí; črv sem na světě já byl! Vše sem brával: mé již smrt vzala, jenž všechny lidí béfe. Ničímž vlásti nemohu, ja prach a stien. — Nestačil mi svět ode mne osažen: již mé malý hrob osáhl, mněž jest mál byl svět! Pod nebe sem od noha vnesen: již s najnižšími pekla nízkého dotýkám. Mé moře čilo ve stkle hlubokosti, když sem pokúšel: již korba krátká mé nadutého a křehkého zavřela! Proč, člověče, jenž mřeš, žádáš povýšen býti? Čím více dobudeš, více držeti žádáš. Všechny věci minují, hyne také rozkošný živótek. Čím výše sé pozdvihneš, najvyšší najníže spadneš. Patři na mé biedného, jemuž sú všichni přieli: již korba v úzkém súžila mé hrobci. Kto sem a kaký, mé ktož slyšíš, již vieš.“*)

I. 36. velmi pěkné místo, kde Hus líčí, jak „budú mluvití zlí v den súdný, u velikém utrpení a pro súženie ducha lkajice.“

II. 244. líčí scenu známou z podobenství o bohatci a Lazaru pohřbeném a vypravuje to tak, jako by mluvil s Kristem; táže se ho, a tento odpovídá.

Pěkné jest též III. 110. vylíčení stáří.

10. Mimo líčení, příklady, přirovnání a vůbec prostředky ad 6—9 uvedené slouží k oživení jeho slohu velmi příhodně, ač ne příliš často, vplétaná *příслови*. Poněvadž pak jsou důležitá také vzhledem k tomu, že jsou, ne-li všechna, tedy aspoň z valné většiny obecná, výplod filosofie prstonárodní, chceme si vyčísti všechna, jež jsme v českých spisích Husových shledali.

I. 100. „A tiemto obyčejem měla by pokolenie německá, jenž sú v Čechách, jíti před krále a přísáhnúti, aby jemu i zemi byli věrni: ale to sé stane, až had na ledu sé shrěje!“

*) Jest to volně citovaná kapitola 157. povídky o Alexandru Velikém („Kniha o všech skutciech Velikého Alexandra“, tištěna v Plzni r. 1513., Klem. 14. F. 130), kdež tyto myšlénky uvádějí se pod nápisem: Ca CIVIL. stđ., t. j. „kapitola 157. drží nadpis Demoscenuov nad hrobem Alexandrovým.“ Totéž místo nalézá se v latinské řeci Husové z r. 1404, kdež jest ve formě distich, a připojeno jest k anekdotě Petra Alfonso o mudrcích, kteří k jeho hrobce ze všech koncín světa se sešli, a každý nějakou průpověď nad ní pronesl. „Unde ipse Alexander“, praví Hus, „defunctus, si loqui potuisset, dixisset:

En ego qui totum mundum certamine vici,

Dictus Alexander, vincor in hora brevi“... (Op. II. 41.)

- I. 191. „A tak říkají Čechové: Svá vůle jest i ráj i peklo.“
 I. 166. „Protož příslovie jest mezi jeho (Krista) bojovníky: Ten vítězí, kterýž zabit bývá. Ale světských rytířův příslovie jest opak.“
 I. 290. „Die příslovie české: Vše vhod dobro.“
 II. 322. (a pod. I. 246.) „Jakýž otec, tacíž synové“.
 I. 246. (a pod. II. 173.) „Črt črtu oka nevykline, a zmek oba do pekla vezme!“
 I. 307. „Protož die obecné příslovie: Darmo jazyk pracuje, když se nemodlí srdce“ (si cor non orat, in vanum lingua laborat).
 I. 311. „(Sedláci) vľcky vyjí, když svú vůli mají.“
 I. 307. „Protož jest příslovie toto: Úlomky hodinných slov zbiera Skríetek.“
 I. 421. (a pod. II. 66.) „A mají tuto výmluvu: Proto kovář má kleště, aby se neožehl. Ale k tomu odpovie sprostný, řka: že čert nechaje kleští i chopí se kováře!“
 II. 111. „Co bude kto sieti, to bude po smrti žieti. Psota po psotě leze, a duše se do pekla veze.“
 II. 173. „Tenť jest kněz statečný, jenž smie chlapa s húsle urubiti.“
 II. 242. „Jakýž pán, takýž i sluha.“
 III. 207. „— jakož jest příslovie: Ktož nemohú chleba krájetí, že se od přirozenie nehodie k stavu manželskému.“
 III. 246. „— toto příslovie: Nenie lepšie silnice, než z kuchyně do pivnice.“
- Jakož se i jinde, obyčejně ku konci nějakého oddílu dá pozorovati, *versuje*, t. j. přísloví několik rýmovaných přivádí; ku př. I. 203. „Ráno vstane ke mši, již úmluvu od jiného vzemši. — Druhdy věnec nese, a panenství již ztraceno v lesě. Chod, stroj, řeč, oko, tanec na ni svědčí; kaká vnitř jest, poznáš z jejé řeči. — Cot má tůhy, nevěz druhý.“
- Dále přivádí též často příklady a příběhy ze *známějších plodů tehdejší básnické literatury* aneb aspoň z tradice, a poukazuje k nim obyčejně jen velmi stručně.
- I. 72. bajka o opici. „Mnohý vezma knihu okovanú, okování pilně ohledává a na písmo netbá; a jest v tom nemůdřejší než opice, jenž vezmúc ořech, nekochá se v škořepině, ale ihned jádra dobývá.“
- I. 208. bajka „Vlk a beránek“. Kněží odívají se pláštíkem spravedlivosti; „pod rúchem ovčím jsú vľcie hľavi, jimž nevinný beránek v dole pod nimi vodu kalí.“
- I. 205. vypravuje legendový příběh o Jidášovi, jak na dvě se rozpadl, a čert vzal jeho duši.
- I. 165. „A tak deset tisíc rytířův mľe sú trpěli smrt bez obrany, než by se byli bránili.“

I. 107. Dívky Kateřina a Dorotea raději ukrutnou smrt trpěly, než by byly přikázání boží přestoupily, a

III. 284. svatá Kateřina, dívka mladá, 50 mistrův přemluvila atd.

I. 472. „A k tomu podobně a vesele cierkev svatá zpívá: Věřiti jest více samé Mariji pravé, než-li židovské zběři falešné.“

Konečně slova svrchu uvedená I. 28. („pod nebe sem od noha vnesen“ atd.) a I. 157. (Aristotiles radil králi velikému atd.) narážejí na skladby a báje o Alexandru Velikém.

11. *Kde co cituje, udává s největší svědomitostí* (pozorujeme-li spisy jeho samé; jinak hledíme-li též ku pramenům. Viz o tom čl. O původnosti). Na nejvýše některá věta našla by se jako ozvěna slov cizích, ale i tu jsou k jeho obyčejí přispůsobena; na př. II. 244. praví: „(Smrt) pána s sluhů a papežovu berlu i královu v hrobě položí s motyků“. Na jiném místě pak (Op. II. 41.) cituje Hilberta: „Mors dominum servo, mors sceptru ligonibus aequat.“ Citáty doslovné udávány jsou vždycky velmi přísně. („Tato řeč jest všechna ne má, ale svatého Bernarta.“)

Dokládá se nejčastěji sv. Bernarda („Bernášek“), Augustina, „mistra hlubokých smyslův“*), sv. Jana Zlatoústého („Zlatá ústa“) a Bedy, a mimo svaté též velmi často Origena, Aristotela (Aristotiles), Seneky, Platona, Vergilia, Ovidia. Ač byl Hus věrou tak nadšen, přece neštítal se bráti doklady a příklady krásné z pohanských klassikův řeckých a římských. Ku př.: I. 156. „Protož řekl jest pohan Plato: Bychom svrchovaně dobré očima opatřili neb viděli, mocí té dobroty bezděky bychme k té dobrotě přitaženi byli.“ — III. 111. „Die Ovidius: Ta milost vysušuje duši, ta milost jest tesklivost, rána, hanba i smrt. A jinde die: Kolik kvietkóv na poli, tolik bolestí v milosti. A opět die: Ach běda, že nižádným milost nemóž býti uléčena kořením“.

12. *O čistotě mluvy* jeho zmínili jsme se již několikráte. Vystřihá se pilně germanismů, — ovšem jen u porovnání s ostatními spisovateli staršími, — a užívá i neobyčejných slov českých, často dle vlastního domyslu nově utvořených, za obvyklá tehdy obecně slova německá, tak že shledáváme nejednou, že jest nucen vedle svého slova, aby mu bylo porozuměno, položit i též německé zpotvořené, „jakéhož obecně u nás se užívá.“

Celkem vyznati jest o Husovi, že slova jeho pronikají až k srdci, že umí rozehřáti mysl pro věc skrovné zajímavosti, že uchvacuje čtenáře za samé nitro, a to již slovem psaným, mrtvou literou! Kdož se tedy bude diviti, že živé slovo jeho tak bylo účinné a mocné, že dovedlo do srdce celého národa místo velkolepého lešení povrchnosti a prázdných forem vkouzlení chrámek pravé, vnitřní, upřímné zbožnosti? —

*) „Knihy hlubokých smyslův“ jsou bezpochyby „libri sententiarum“ Petra Lombarda, jež Hus r. 1410 v universitě vykládal.

8. O Husově umění překladatelském.

Překlada Husova neznáme žádného, nepočítáme-li některé jeho spisky vlastní, kteréž latinsky i česky napsal, mimo „Zrcadlo člověka hříšného větší“, o němž starý jakýsi seznam spisův Husových v ČMas. praví, že je Hus ze sv. Augustina „přeložil a rozmnožil“ (III. 318.), z čehož souditi lze, že jest to asi vyložení podobně Štítenským, totiž velice volné. Než přece možno u něho v překladech znamenitou na ten čas pozorovati pokročilost, zvláště v Postille, kde čtení evangelia s latinským textem srovnává; a jmenovitě, kde překládá způsobem toho času neobvyklým, anebo kde si sám nebyl jist, přivádí slova také latíně, aby čtenář mohl si vybrati. Ku př. „Latině stojí mittunt, to jest, posielajú, ale že česky nedobře slušie, a pravda jest, že sú poslali jemu učedníky své, protož bez újmy položil sem: ‚i poslali sú‘.“ (II. 397.) Viděti z toho, kterak musil se ospravedlňovati, chtěje praesens historické přeložiti perfektem, nad čímž nikdo se nyní nezastaví.

Ale ještě více: On si byl již vědom pravidla nynějších překladatelův; věděl alespoň, jaké vlastnosti má míti dobrý překlad, pravě: „A rád bych vždy, co bych mohl najpravějie a najrozumnějie položit, tak položil, aby i pravda plně ostala, i dobřě a lehce věrná duše rozuměla.“ (II. 397.) — Uvedeme ještě tato místa: „Tu věz, že latině stojí: non judicatur, a toho slova česky jedním slovem podobně k rozumu nemohu vyložiti; neb řekl-li bych non judicatur: nesúdí se, to slovo táhne k jinému rozumu, pakli bych řekl: není sůzen, to jest: non est judicatus; pakli diem: nebude sůzen, to jest: non erit judicatus. I zdálo mi se lépe řeci, že, ktož věří, ‚nesudie ho‘. Pakli komu se lépe co zdá neb vřklad nahodí, chvála bohu, rád jsem tomu.“ (II. 215-6.) — „Protož věz, že prvý Čech, který jest najprve vyložil to slovo řecké: ecclesia, zle jest rozuměl tomu slovu; protož zavedl jest hlupé tiem slovem: kostel neb cierkev, že mnějí, by choť pána Jezu Krista byl kostel kamenem, a cierkev dřevem ustavený. Ale byl by to slovo: ecclesia takto vyložil, že ecclesia jest zbor, i byli by ne tak zablúdili. (I. 24.) — „Latině lucerna stojí, a slove orudie koží neb plátnem neb jinú věc oblečené, v němž světlo od větra nemož býti uhašeno; řceme jí česky: světlínicé, protože v ní víetr světlu nice neb nic neuškodí.“ (II. 365.)

9. Rukopisy.

O rukopisích, ovšem hlavně *českých*, podáme tuto jenom vřtah z Erbenovy obřirnějši zprávy na konci III. dílu vyd. sp. Husových, s některými menšimi dodatky, a uvedeme si tudíž v přehledu:

Věšné číslo	Jméno rukopisu	s kterého roku	číslo neb signat.	které Husovy práce obsahuje
1.	Musejní (= v CMus. v Praze)	1413	23. B. 23.	1. Traktát o víře (pochybný!). 2. Zrcadlo člověka hříšného větš. 3. Kázání na den památky těla božho. 4. Menší výklad na víru. 5. Výklad menší na páteř.
2.	Musejní (Horčičkův) (psán od Sigmunda z Domažlic)	1414	2. D. 18.	1. Postilla. 2. O šesti bludích. 3. Dcerka.
3.	Musejní	—	3. F. 22.	Dcerka.
4.	Budišínský (v Gersdorfské bibl.)	1440	—	1. Výklad víry, desatera a modlitby páně. 2. O šesti bludích. 3. Postilla. 4. List (v Erb. č. 3.)
5.	Budišínský	—	č. 4. 22.	Jádro učení křesťanského.
6.	Budišínský (snad totožný s předch.)	z konce XV. stol.	—	Traktát o svatokupectví.
7.	Vídeňský (v čís. dvor. bibl.)	1444	č. 4557.	1. O brání odmrť. 2. O manželství. 3. Listy (Erb. 10—16.) 4. Jádro učení křesťanského, 5. Mravné průpovědi.
8.	" "	½ IV. st.	4935.	1. O šesti bludích. 2. Jádro učení křesťanského. 3. Abeceda a Mravné průpovědi. 4. Listy.
9.	" "	—	4902.	
10.	" "	—	4936.	
11.	" "	—	4941.	Listy latinské i české.
12.	Klementínský (v čís. bibl. Pražské)	1469	XVII. B. 6	1. Zrcadlo hříšníka větš. 2. Zrcadlo hříšníka menší. 3. Jádro učení křesťanského.
13.	" "	½ IV. st.	XVII. B. 13	Postilla.
14.	" "	" "	XVII. A. 11	Postilla.
15.	" "	" "	XI. D. 9	5 listův.
16.	Křížovnický (v Praze)	1472	XXII. A. 4	9 listův.
17.	Musejní (Musilův)	1448	—	Výklad na písně Salamounovy.
18.	Norimberský	½ IV. st.	—	Postilla.
19.	Pařížský	" "	č. 29 Fonds Slave	Devět kusův zlatých.
20.	Mikulovský (Dietrichst. bibl.)	" "	—	1. Výklad víry, desatera a modlitby páně. 2. Devět kusův zlatých.
21.	Jistebnický kanc.	" "	(v Č. Mus.)	4 české písně.
22.	Třeboňský	1486	B. 3.	1. O brání odmrť. 2. Listy.
23.	Musejní (Douchův)*		2. D. 18.	Postilla.
24.	Plzeňský**)		Městské Museum č. 83.	Část Postilly.

*) Zprávu o něm podali jsme ve Sborníku historickém IV. 5.

**) Ceť o něm p. Fr. Prusk v Učené spol. 6. června 1887, sr. Hlídkka liter. IV., č. 6., str. 247.

Práce Husovy přicházejí ve sbornících smíšený s cizími, mimo snad jenom Klem. XVII. A. 11. a Budišinský z r. 1440, a jsou psány pravopisem již po většině Husovým, jenom první Musejní z r. 1413 jest ještě psán po starém způsobu. Ostatné jsou všechny přepisy.

O rukopisech latinských. Podáme zase přehledný seznam, prozkoumání jich ponechávajíc těm, kdož se vydáváním latinských spisů Husových budou obíratí. Všeobecně o nich poznamenáváme, že jsou ve sbornících smíšených po většině se spisy Viklefovými, Stanislavovými, Pálčovými a j., a pocházejí, jak se dá mysliti, nejvíce z doby Husovy a vůbec z 15. stol.

Rukopisy Klementinské:

Následující signatury obsahují tyto kusy Husovy:

1. Sign. V. E. 16. 1. De ecclesia.
2. Articuli.
2. „ IV. F. 12. 1. Commentarius in IV. lib. Sententiarum
Petri Lombardi, episcopi Parisiensis.
Ab anno 1412. In 4°.
3. „ V. F. 6. 1. Tractatus de reali existentia sanguinis
Christi post consecrationem.
4. „ VIII. F. 2. 1. Quaestio de sanguine Christi.
2. Sermones synodales.
3. Utrum liceat Cleri malitiam coram populo
detegere.
4. De corpore Christi.
5. „ X. F. 20. 1. De ecclesia (fol. 1—116.)
2. Commentarius in Cantica Canticorum.
[Přívodce neudán.] (fol. 117—162.)
6. „ III. G. 6. 1. Epistola IV. ad Mag. Christianum de
Prachatitz (fol. 11—15.)
2. Responsio M. I. Hus ad replicam M.
Stephani de Palecz (fol. 62—74.)
3. Contradicta M. Stanislai (fol. 75—116.)
4. Contra scriptum octo doctorum facultatis
theologicae.
7. „ III. G. 16. 1. Replica contra indulgentias.
2. De matrimonio.
3. De tribus hostibus.
4. De poenitentia.
5. De sacramento corporis.
6. De mandatis Dei.
7. De cognitione Dei.
8. Responsio ad articulos ab anno 1408.

8. „ III. G. 17. 1. Articuli, quorum causa damnatus est.
 9. „ I. G. 11. 1. Epistola Ioanni Sywret.
 10. „ V. G. 9. 1. Responsio ad scripta Stanislai de Znojma
 (1—53.)
 2. Responsio contra scripta octo doctorum
 Pragensium (53—114.)
 11. „ V. G. 11. 1, De ecclesia (1—112.)
 2. Quaestiones de cruciatu (127—137.)
 12. „ VIII. G. 32. 1. De sacramento altaris.
 2. De Trinitate.
 13. „ IV. H. 7. 1. De sacramento altaris (1—8.)
 14. „ IV. H. 19. 1. De ecclesia (1—95.) Anno 1410 (zajisté
 omylem).
 2. Commentarius in lib. IV. Sententiarum
 (fol. 96.) Anno 1413. In 4°.
 15. „ V. H. 27. 1. Commentarius super aliquot capita Evan-
 geliorum (1—58.)
 2. Articuli fol. 170.
 16. „ VII. H. 18.* 1. Sermo Mag. I. Hus De sortilegio, t. j.
 traktát lat. o kouzlech a čarách.
 2. Sermo M. I. Hus contra corisantes.
 3. Menší výklad na páteř.
 17. „ X. E. 24. 1. Defensio libri de Trinitate (fol. 124 až
 127.)

Z ostatních rukopisů můžeme na ten čas uvésti toliko tyto**):

1. Vid. č. 4483. } Responsio M. I. Hus ad articulos ab anno 1408.
2. „ „ 4512. }
3. „ „ 4524. Responsio ad articulos e libro de ecclesia
 excerptos.
4. „ „ 4511. Resp. ad artic. 42 M. Stephani Palecz.
5. „ „ 4002. Defensio libri de Trinitate.
6. Budišínský č. 24. Depositiones testium.
7. Třeboňský (Manuale fratris Crucis de Telcz č. 63.) Ortho-
 graphia bohemica.

*) Rukopis latinsko-český z 15. stol. Viz o něm zprávu J. Truhlá-
 řovu v L. fil. a paed. V. 227.

***) Další přehled, jakož i seznam posavadních vydání zakládá se
 na zprávách Erbenových, Palackého, Tomkových, Jirečkových, Šembe-
 rových a Loserthových. Nemohouce pátráním vlastním doplňovati je
 z knihoven cizích a vzdálených, byli bychom si ještě přáli podati úplný
 seznam rukopisů těch, pokud chovají se alespoň v našem Nár. Museu;
 tam však bohužel z různých příčin zvláště v posledním čase byla práce
 taková velmi obtížna. — Přes to však přece doufáme, že přehled náš
 pro počátek bádání v rkpsích lat. bude i při své neúplnosti podporou
 prospěšnou, zvláště proto, že máme v c. k. univ. knihovně Pražské
 rukopisů těch hojnost, a v nich všechny důležitější lat. spisy Husovy za-
 stoupeny, některé i vícekrát.

8. Rkp. v bibl. kapit. Pražské (O. LXXI.) obsahuje lat. kázání z r. 1409.
9. Musejní (Mladěnovicův) 4 F. 35. má tyto kusy:
1. Articuli a. 1409 archiepiscopo missi.
  2. " " 1412 a Mich. de Causis Romam missi.
  3. Depositiones testium.
  4. Ordo procedendi in causa M. I. Hus.
  5. Responsio ad articulos 42 St. Palecz.
  6. " " " e libro De eccl. excerptos.
  7. Mnoho latinských a 13 českých listův.
10. Boleslavský (v knih. kapit.) obsahuje lat. traktáty Husovy, zejm. též De eccl., dále některé lat. listy jeho, z nichž mnohé dosud uveřejněny nebyly, a konečně *české* Odvolání k bohu. Obšírnější zprávu o tomto sborníku spolu s opisem neznámých dosud listů k tisku chystá red. p. Karel Nedoma.
11. Katolický kancional Jistebnický, obsahuje až na 8 českých, vesměs lat. písně, mezi nimi též Husovo „Jezus Christus nostra salus“. Chová se v Č. Museu.

Pozn. 1. Matouš Kolínský prý ve spise „Expositio compactatorum“ z r. 1462, chovaném ve Švédsku v knihovně Strengnässké, připsal ku konci, aby prý vyplnil místo, některé písně, zejména též M. J. Husi „Jesu Salvator optime“; mimo to „Articuli pro condemnatione Hussi“, dále „Aurea dicta eiusdem I. Hussi“ (= Devět kusův zlatých) a jiné articule, Husa se týkající. (Jos. Jireček: „Jan Hodějovský z Hodějova“ str. 60. v Poj. kr. čes. společnosti nauk za r. 1883—1884.) — Dva rukopisy Postilly kdysi v bibl. královny Kristiny a jeden 1695 byl v bibl. Stockholmské. (Jir. Ruk. s. v. *Hus*.)

Pozn. 2. Ve sborníku Klem. IV. F. 12. čte se poznámka, že léta 1412 M. Jan Hus, byv tehdáž rektorem akademie (sic!) četl a vykládal v kolleji tuto knihu Magistri Sententiarum, a to prý „sám teď svou vlastní rukou sepsal“. — Jiná zpráva jest, že ve Stockholmě v král. bibl. chová se 5 filosofických traktátů Viklefových, opsaných rukou Husovou, a skončených r. 1398 ve Stockholmě. (Jir. Ruk. s. v. *Hus*.) Jak dalece zjištěna, není nám známo. — Obojí toto udání zdá se býti podezřelé.

10. O vydáních.

Vydávány byly spisy Husovy jednotlivě i hromadně nejhojněji ve století šestnáctém; v 15. stol. toliko bez udání roku a místa *Gesta Christi* nejspíše ve Špýru a Memmingách. (Die Hainova „Repertorium Bibliographicum“, jenž sub voce *Hus* uvádí trojí vydání této 11(12)listé knížky, jinak o traktátu „Gesta Christi“ nevíme pranic. V univ. knih. zdejší není.)

- R. 1509 „Knížky proti knězi kuchmistrovi,“ vytištěné „per Paulum in Monte Oliveti“ (t. v Litomyšli, kdež byla tiskárna bratrská).
- R. 1510. „O šesti bludích“ od téhož a také v Litomyšli.
- R. 1520. Liber egregius de unitate ecclesiae*).
- R. 1520. „Výklad na víru, desatero a modlitbu páně“ vydal Mikuláš Konáč z Hodištkova v Praze.
- R. 1521. (Dle Jirečka v Rukověti lit. č. sub voce *Hus*) De anatomia Antichristi bez r. a místa v 5 dílcích, obs. některé lat. spisy Husovy.
- R. 1536. tres epistolae, e carcere Constantiensi ad Boemos scriptae.*
- R. 1537. vydány „Epistolae piissimae,“ v nichž jest též několik lat. spisův Husových.
- R. 1545. vydal tiskem česky i německy Pavel Bydžovský: „Kázání na den památky těla božího.“ Téhož roku vytištěn „Provázek třípramenný“ u Jana Hada, též od Bydžovského vydáný.
- R. 1547. uveřejněna „Abeceda“ Husova v slabikáři Prostějovském; a „Zrcadlo člověka hříšného větší“ v Mladé Boleslavi u Václava Anstského.
- R. 1554. vyšel na Horách Kutných překlad Husova sp. „O Antikristu“ od Vikt. Anxigina Skutečského.
- R. 1558. vyšly poprvé v Norimberku *sebrané spisy latinské* pod titulem: „Johannis Hus et Hieronymi Pragensis, confessorum Christi, historia et monumenta. Norimbergae in officina Joannis Montani et Ulrici Neuberi“, s heslem: „Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra (Gen. 3.)“ ve dvou dílech. Obsahují však též jiné spisy nežli Husovy, a tyto zase nejsou zde všechny. Přece však jest ze sbírek latinských, dosud vyšlých, nejlepší vydání toto. (V univ. knihovně Pražské má sign. 51. A. 6.)
- R. 1563. vyšla v téže tiskárně Norimberské u Jana Montana a Oldřicha Neubera „Postilla svaté paměti M. J. Husi“ atd., k níž přidány: „Traktát o šesti bludích,“ „Devět kusův zlatých,“ traktát „O sedmi smrtelných hříších“ a několik listův. Druhé vydání r. 1592.
- R. 1564. uveřejněna Postilla v Praze u Melantricha.
- R. 1576. vytištěn Kancionál bratrský v Králicích, v němž jsou některé písně Husovy.
- R. 1587. „O braní odmrť“ ve Velešlavínově spisu „Hospodát.“
- R. 1715. vyšly po druhé v Norimberku sebrané spisy H. latinské.

*) O těchto vydáních máme zprávu ze spisu „Die Litteratur der ersten hundert Jahre nach der Erfindung der Typographie“ etc. Von dr. Chr. F. Harless. (Lipsko 1840), kdež na str. 28. mimo uvedené zmínka se činí o vydání ještě jiném, jež prý více let před r. 1536. vyšlo pod názvem *Opera* ve 3 svazcích bez udání místa a roku.

- R. 1825. „M. J. Hus Dcerka“ od V. Hanky.
- R. 1848. v Časop. Č. Musea I. str. 401—415. devět listův Husových.
- R. 1856. ve sbírce „Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen“ (Scriptores rerum hussiticarum) od Höflera, díl II. r. 1865., díl III. r. 1866, vydány ve Vídni Husovy spisy latinské, ale jenom z části, a velmi nespolehlivé podle svědectví Palackého*).
- R. 1857. vydal ve Vídni v Miklosichově Slavische Bibliothek A. V. Šembera spis: „Ortografie česká M. J. Husi,“ v němž jest: Abeceda, Ortografie a její překlad, Mravné průpovědi, Předmluva k bibli Šafhauské, a jiné výňatky Husovým pravopisem psané: „Orthographia bohemica“ vydána jest dle opisu Palackého.
- R. 1865—8. vydal ve třech dílech Karel Jar. Erben v Praze „M. Jana Husi sebrané spisy české“ s přídavkem „O spisích českých M. Jana Husi, a o jich nynějších pramenech.“ V I. díle uveřejněny „Výklad“ a „O svatokupectví,“ v II. Postilla, a ve III. ostatní spisy Husovy.
- R. 1869. vydal v Praze Frant. Palacký spis: „*Documenta Mag. Johannis Hus, vitam, doctrinam, causam illustrantia.*“ Obsahuje 5 dílův, a sice:
- I. Listy Husovy ve sbírce úplnější české i latinské. K listům českým připojen také překlad latinský.
  - II. Obžaloby M. J. Husi a jeho odpovědi.
  - III. M. Petra z Mladénovic zpráva o při M. J. Husi, ve sboru Kostnickém vedené.
  - IV. Doklady, objasňující rozepře náboženské v Čechách v letech 1403—1418.
  - V. Přídavek, v němž jest „Catechismus“ a 20 výňatků z českých spisův Husových napřed česky položeno a pak i překlad latinský.

* * *

Z posledních dvou přehledů vychází na jevo, kterak datilo se během časův literatury Husitské, i kterak památka slavného mistra stoupala, klesala a ožívala.

Jak hojně byly opisovány spisy jeho ve století XV., a tudíž i jak veliké oblibě se těšily, vysvítá z nemalé síly rukopisův dosud zachovaných; zejména uváží-li se, že za doby hromadného konfiskování knih českých hlavně po spisech Husových slíděno

*) Doc. Praef. 4.— Srv. též Palackého „Die Geschichte des Hussitenthums und prof. Const. Höfler.“

bylo, aby spalovány neb aspoň způsobem vandalským pokaženy byly. Po vynalezení a rozšíření knihtisku byly nejen četné jednotlivé vydávány, nýbrž i mimo to s prací zajisté nemalou alespoň latinské v jedno sebrány. Byli to zejména Bratři čeští a protestanté, i sám Luther, kteří v dobách těch je vydávali a rozšiřovali, hledíce jich ovšem začasťe použití za podporu svých náboženských oprav. V XVII. a XVIII. století nalézáme v statistice tisků děl Husových studené prázdno, a teprve v našem osviceném věku vstává klassický náš spisovatel z hrobu zapomenutí.

Rovněž tak bylo s památkou jeho. Katané Kostničtí spálili tělo i oděv, odkoupivše tento katu, jemůž podle zvyku náležeti měl, roztloukli a spálili kosti jeho, a uvrhli popel do chladného Rýna, aby nic neměli Čechové na památku po miláčkoví svém, nevědouce, že, co jim on na paměť věčnou zanechal, upáliti ani jinak zničití se nedalo. Smrt jeho otrásla do základů celým národem, hranice na Rýnu plápolající osvítila celou Čechii, a k činům obrovským a nejslavnějším v dějinách podnět a sílu zavdala předkům našim. Po celá dvě století ctěn byl Hus v Čechách jakožto mučedník, a teprve neštěstím po katastrofě Bělohorské hleděli nepřátelé naši, „závistná Teutonie“ a úzkoprsý hierarchismus s větším úspěchem přivéstí jej v zapomenutí. Bylo to zejména v dobách, kdy s národností naší již již tak daleko se to schylovalo, že by byl bezmála i nad touto dobou zejícího temna zapětí mohl nadšený pěvec Slávy Dcery:

„Národ i čest zmizely, s jazykem bohové tu zanikli. . .“

Než nepodařilo se jim. Památka jeho nevyhynula, a což zvláště zajímavá: Hus byl lidu českému znám — ač ovšem v podobě chatrné — i v době, kdy ve světě učeném bádati o něm ledva se začalo.

Dnes již učenci rádi obírají se jeho památkami, umělci jednotlivé scény z jeho života považují za nejdůstojnější předměty k osvědčení svých tvůrčích sil, vyobrazení jeho nacházíme v příbytku téměř každého uvědomělého Čecha, každý rok slaví se někde jeho památka, a Čech rád ubírá se do Kostnice jako na místo poutnické! Ačkoliv ani tělo, ani údy, ani jazyk, ani kosti jeho nechovají se ve zlatých schránkách, ač nejsou obnášeny s okázalostí před lidem jeho ostatky, ač není v kalendáři jeho jméno, přece — což jest cennější — památka jeho v srdci každého Čecha věčná, vždy živá jest, a jeho ideje — svoboda smýšlení, mravnost, pravda — mohou se nazvati nesmrtelnými.

D o d a v k y.

11. O sborníku Musejním (Horčičkově) a jeho pravopise.

Pročetli jsme Postillu Husovu v rkp. Musejním (MusH), jenž sloužil za základ Erbenovu přepisu *). Od Erbena byl také dosti obšírně popsán. K popisu jeho chceme však přece některá poznamenání dodati.

Rukopis Horčičkův má signaturu 2. D. 18. (na rozdíl od Douchova 2. D. 18. II.). Paginace vždy na 10tém listě. Na zadní desce uvnitř přilepena fotografovaná ukázka z rukopisu Budištnského (kousek písně o Husovi). Na listě 2^a dole podepsán: „Benzel Cerner, knihár 1805.“ Inicialka na l. 3^a Milosrdný atd. jest podobna oné ve sborníku Douchově, avšak jest větší a vkusněji provedena (červené květované M v poli modrém uvnitř, zlatém v rozích, okraj zelený, dvojitý).

List 2^a a začátek traktátu „O poznání cesty pravé k spasení“ jest rukou novou černým inkoustem ano i rasurami co se týče diakritických znamének úplně zmodernisován a tudíž značně poškozen. Po listě 221. jest nový opis z rkp. Mus. 3. F. 22. na 4 listech originálem, pořízený v Praze 22. března 1823; od koho, se nepraví. Po krajích pérem i tužkou poznámek mnoho; na l. 186^b na př. popsána téměř celá strana, která starému písaři zůstala prázdná, nějakou modlitbou z 18. stol.; jiné přípisky na l. 196^a, atd.

Ku pravopisu tohoto sborníku poznamenáváme tolik: Zigmund z Domažlic, písař jeho, zná sice již soustavu Husovu, provádí ji přísněji, než rukopisy jiné, avšak přece ne zúplna a důsledně. Tak na př.:

č = č, cz, cž,	c = c, cz, (č).
ž = ž, z.	z = z, (ž).
š = š, s, ff, ano i ff a pouhé f.	s = f, s, (š).
ř = ř.	
u = u, v.	v = w, v, u.

Rozdíl mezi *i* a *y* velmi správný, jako v ně.

ie psáno z pravidla ie (zř. ié), ač ne vždy.

ě „ „ ie, a jen velice zřídka ie.

---

*) Posouzení tohoto jakož i některé opravy podali jsme do Listů filologických pod nápisem: „Příspěvky kritické a exegetické k Postille Husově,“ seš. 2, r. 1888.

Ohledně jotace patří kodex tento k rukopisům přísným. (Viz o tom v čl. „O jazyce.“).

Dvojhláska **uo** psána s dlouhým **ó** několikrát, na př.: **stúól**, **knón 31^b**. (Dokladů podobných několik též v bibli Olom.)

Virgule celkem správně a velmi hojně užíváno, ač ne všude, kde by měla býti, a ne vždy na pravém místě.

Slovo *spasitel*, *spasiti* a pod. psáno vždy **ſ**: **ſpaſſitel . . .**, **ſpaſſi lid svůj 12^b** **ſpaſſitel 14^b** a tak pravidelně. Podobně zpoſſobila 12^b.

Slovo *diabel* vždy psáno **diabel**, **diablé** atd., ačkoliv Hus v Orthografii své již učí, že má se psáti **dábel**.

Při slovech vzoru *kost*, *host*, není ani jediný doklad, že by měkkost označena byla, ač jindy **t = t̃**, na př.: **Tit nejdú pěš** (sic) 60^a. To jest zajisté mimo svědectví čerpaná z rukopisů jiných nejzávažnějším důkazem toho, že již ve stč. měkkost v těchto tvarech ani v jazyce nebyla znamenána; v novém jazyce spisovném zavedená měkkost v těchto případech má oporu jenom v některých nářečích, zvláště východních. —

Místo dokladů jednotlivých postačí snad nějaká ukázka originálu, a k tomu cíli zvolili jsme si konec Postilly na l. 196^a:

fkrze zaſluzenie pana naſeho gezu křiſta, gehož léta tiſicieho cztýřſtého a trinádcetého w den poſtný ſvatých apoſtolow, Simona a Judy, na hradie genž ſlove kozí, toto vyloženie ſvatých czení geſt ſkonano, Amen.

Tyto knihy ſu ſkonany w ſobotu pried ſwatu kateřinw leta od narozenie božieho Tiſicieho čtyřſtého čtrnádčeteho ſkrze ruku Zigmundowu z domažlicz, daiž pan boh abychem cztúce ſkutkem plnili což geſt tuto pſano Amen*).

Že tedy Zigmund z Domažlic ještě pravidly Husovými náležitě nevládl, dokazují hojně spřežky, nesprávné kladení bodu a virgule, a konečně rasury při spřežce **ſ**, ze kteréž často jedno **f** bývá vyškrabáno, ač najisto pověděti neumíme, stalo-li se to rukou jeho. Mnohem lépe vládne pravopisem Husovým písař bible Tetínské z r. 1462**).

12. O jazyce v Postille Husově.

O jazyce u Husa můžeme na základě Postilly v rkp. MusH. tolik asi pověděti:

Rozdíl jazykový mezi spisy Štítného a Husovými jest veliký. Ale právě tak veliký rozdíl shledá se při bedlivějším pozorování

*) Prvý odstavec od slov „leta tiſicieho“ atd. až do konce podtržen červeně, druhý odst. veskrze psán jest inkoustem červeným.

**) Patrně, že důvod Jirečkův, pro který sepsání Orthografie Husovy na r. 1411 klade, nemá platnosti; bylať soustava jeho dlouho věcí novou, zejména různým písařům.

mezi mluvou Husovou a způsobem novočeským. Hus totiž jednak vyhýbá se tvarům archaistickým a kloní se v té příčině k mluvě obecné a způsobu novému; jednak pozorovati jest při něm jakési brusičství a pravidlování, tak že formy, kterou si oblíbil, důsledně užívá, a jen s velmi řídkými výjimkami. Uvidíme to při jednotlivých stránkách jeho jazyka, kteréž chceme si tu připomenouti, aby bylo zřejmo, jak ve mnohém ohledu zasluhují spisy jeho důkladného prozkoumání i vzhledem ke staročestíně.

Dualy vyskytují se v Postille s takovou pravidelností, jaké nenalezeme rovny v žádném rukopise z této a nejbližší doby, ba ani v biblích. V tom právě jest důkaz, jak Hus pravidloval. Ač dualy byly za doby jeho ještě při síle, přece pozorujeme v četných rukopisích z té doby již patrné jich klesání. Hus však vida, že dualy ještě v přesile jsou, že jsou pravidlem, užíval jich velmi přesně a důsledně, nedávaje se sváděti četnými asi odchylkami mluvy obecné.

Aoristy a imperfekta naproti tomu byly tvary u lidu tehdejšího již neoblíbené, i vzdal se jich Hus a nabrazoval je tvary složenými, ačkoli zase rukopisy z té doby, zvláště bible, ještě velmi hojně užívají jednoduchých tvarů minulých. V tom je tedy patrné novotářství. Ve čtení evangelí a v citátech jiných dosti často nacházíme u něho aor. a impf., ve výkladu Husi samého však již jen vzácností, jako na př. polozích 65^a.

Jotace jest tu ve stavu takovém, jako v nejlepších rukopisích té doby. Ve slabikách *čě, zě, sě, řě* velmi pravidelně se zachovává, ač ovšem i tu vyskytují se doklady s jotací setřenou. Ve slabikách *čě, zě, sě* dosti často přichází jotace, avšak u veliké menšině naproti příkladům s jotací setřenou. Velmi zřídka zachována jotace ve slab. *jě: hágiegi 29^a*.

Ve slabikách *ně, dě, tě* jest arci již naprosto pokleslá a slabiky ty vesměs píší se *nie, die, tie, i tam*, kde jsou v zastoupení staršího *ne, de, te*.

ě vyskytá se s velikou pravidelností, zřídka zúženo, a snad nikdy chybou analogií písařskou nezneužíváno.

Jmenné tvary adjektivní jsou u velikém poklesnutí. Všude téměř usus novočeský. Tvary *mdel, tepl, múdr, lacin, odiven*, 8 tvarů komparativních na *-ejí*, 3 plurály týchž komparativů na *-ejše*: *duše* jsou mileiše 81^a, (*lidé*) jsou k hrěšení hotovieiše 24^b, to jest vše, čeho užil Hus v této příčině přes meze zvyku nynějšího.

To zdály se nám býti nejvíce charakteristické stránky jazyka Husova ohledně grammatiky v užším smyslu, statisticky vyšetřili jsme však toliko případ poslední *).

*) V písemné práci, podané v Pražském semináři pro filol. slovanskou v letním běhu 1886: „O jmených tvarech adjektivních ve staré čestíně. Na základě rkp. Postilly Husovy z r. 1414.“

Jisto jest, že i v *přehlasování*, *skloňování některých substantiv jednotlivých* a p. shledá se mnoho zajímavého a pro historické vyličení jazykového vývinu poučného při bedlivějším bádání.

Rovněž tak,¹ co se *skladby* týče, poznamenáváme, že spisy Husovy chovají poklad vazeb specificky staročeských, a zdá se nám, že v ohledu tom nemnoho objeví se u něho novotářského. Zaznamenali jsme si pro příklad jenom toto: Ai kral twoi gde tobie 3^b (dativ cílový), kteříž učie k spravedlnosti mnohé 7^b (vzácná analogie k AlxV 1671—2, k boji rozumný, k sěči umný, Olom. uměti k boji).

Konečně spisy Husovy mohou býti bohatým zdrojem pro staročeský *slovník*. Nalézá se u něho mnoho slov a rčení starožitných, ačkoli na druhé straně také nejeden novotvar. I ohledně výběru slovního pozorovati lze u něho často jakousi snahu brusíčskou, kteráž ho svádí až k *etymologisování*, často chybnému. Na př. Latině *lucerna* stojí . . . řceme jí česky: světlnicě, proto že v ní vietr světlu nice neb nic neuškodí (Erb. 365), pokostnicě, že po kostech se tluče a slove dna (Erb. 376).

Pozn. Vzhledem k tomu, že Hus v jazyce spisovném veliký obrat učinil, tak že od doby jeho starší způsob stále mizel a směr jím ražený dostával převahu, dále že mluva jeho má mnoho stránek specifických a velice jest vytříbena, konečně že kodex MusH ve příčině kvantity a mnohých jiných zvláštností nižádnou transkripci nahraditi se nedá, byl by zajisté veliký vděk učiněn grammatikům, kdyby original tohoto sborníku byl tiskem pečlivě a věrně vydán.

K otázce jerové v staré češtině.

Napsal Ant. Havlík.

(Pokračování.)

Vokalisace předložek.

Koncové jer předložek vokalisuje se, kdykoli následuje slovo, jehož první slabika rovněž jer obsahuje na př. otebrati = oťbrati, předeň = přěďz jě. Shledáváme tu tedy totéž, co jsme u dřívějších případů formule *o o* byli shledali. O poměru vokalisace předložek k ostatním případům oživení jerů na konec se vyslovím. Zde vytknu, jak se pravidlo strany vokalisace jeví v stě.

památkách, a sice uvedu abecedním pořádkem nejprve doklady z *passionalu* musejního (památky to zdánlivě nejnepravidelnější v tom ohledu) pořadem tímto:

a) Případy, kde dle formule $\cup \cup$ vokalisace správně se objevuje.

b) Případy, kde vokalisace, ač dle formule $\cup \cup$ možná, se opomíjí.

c) Případy, kde by podle subjektivních pravidel libozvuku a některých našich moderních grammatik bylo vokalisaci očekávali, ale kde se přirozeně nejeví, poněvadž v následující slabice nebylo nikdy jeru. Z těchto dokladů uvádím pod

d) takové doklady *passionalu*, kde zvláště nápadným způsobem vokalisace nenastala, ač předložka končí touž souhláskou, kterou se počíná slovo následující. Výjimek od c) jest nepoměrně málo a uvedu je všechny společně až na konci této části rozpravy.

Doklady *passionalu*.

B.

a) febrachu 276, febral 463, febrali 381, 476, febraw 307, 394, 422, 429 febrawfe 459;

b) dokladů není;

c) rozberuc 481, fbieral 415, k branye 298, nad branu 485, f bratrem 285, 333, fbratry 409, k bratzi kazatelom 419, przed bratry 466, f bratzencoma 291, z britanye 386.

C—Č.

a) fe czty 316, we czty 455, we czteny 275, 283, 335, 387, we cztwrtich 487.

b) dokladů není;

c) z czlowieka 457, w czlowieczyey 321, w czlowieczyey 386, w czlowieczkem 483, w czlowiecztwi 278, 285.

D.

a) we dne 302, 304 atd., ode dyablow 357*), zedran 302, plaiczik zedrani 477, rozedrze 326, rozedziel 460, rozedziela 343, przed drzwi 476, we dwu 400, ke dwyema 395, fe dwiema 207, 289, 345, 345, 410, 420, 424, se dwiemanadriet 347

b) od dnefnye 313, rozdziela 478; od dyabla 402, przed dyablowe 421;

c) z draheho 453, fdrahu mafty 335, w drahich 332, wzdrazdyl 349, nerozdradzylf 349, f druhe 324, 346, 379, f druhu 469, k druhey 468, k družiei 366, wdruzyl 361, z drzyewie 360, w drzyewnych 370, z drziwny 282 (dvakrát); zdwiha 426, zdwihauce 314, wzdihaicz 415, nezdwihagicz 327, wzdwihly

*) srov. *dsébolz* cloz I. 483, 487, 717, *dsébolé* sila cloz. I. 610.

278, rozdwihsly 383, wzdwihsse 344, zdwihsse 327, wzdwihsł 307, 308, 373, wzdwihsła 292, z dwora 377, k dworu 328, 358.
d) od dwora 307.

H.

a) fehlytyli 381, wehnachu 282, rozehnachu 303, fehnal 376, fehnali 374, 376;

b) dokladŭ není;

c) od hladu 336, od hlawne boleſti 428, w hlawu 278, w hlawach 480, w hluboku 487, rozhnyewaw 300, 310, 348, 349, 351, 374, 376, 388, 390, 434, 435, 471, rozhnyewa 300, rozhnyewal 350, 475, rozhnyewali 455, rozhnyewawſſe 352, rozhrany 309, 353, rozhranye 454, k hrobu 343, 387, 403, 477, nad hrobem 387, 475, w hrobie 387, 403, 476, w hrobu 403, w hrob 403, z hrobu 387, 422, 476, w hrozni 304, w hrozney 326, 326, f hroznym 293, 293, 326, wzhozuge 322, wzhozuy 483, z hrziecezke 328, f hrzieſnami 419; rozhrzieſfugy 417, rozhrzieſfity 396, zhrizli 305, 392, od hwiezdne 291.

CH.

na a) a b) není dokladŭ;

c) z chrama 276, 276, w chram 275, 397, 455, w chramie 275, 276, 456, 458, przed chramem 276, na wchwale 328.

J.

a) weymie 296, 356, 363, 388, 393, 403, 434, weymye 353, 395, we imie 354, oteymie 339, oteymi 356, wezma 366, wezmiete 477, ſenducz 474, ſenducze 417, ſendy 409, ſendes 382, ſendeta 362, wende 414, wendyete 451, newendu 417;

na b) a c) není dokladŭ.

K.

a) ke knyzezyety 317;

b) w knyzezieciech 283, z knih 319, w knybach 319, 323, 389, 396, 404, 409, 462, 463, 467, 486, od knyzezat 328, f knyzezu 337, przed knyzeze 316;

c) w klaſterzie 396, 416, 422, w kletwie 414, sklimentem 291, wzklonyty 388, z kragie 345, od krale 424; przed krale 363, 459, przed krale 361, przed kralewu 354, przed kralem 358, 452, od kraloweſho 378, od kralewſtwie 325, z kralewſtwie 387, w krafie 311, w krafye 333, w krafnem 307, 391, w krafnich 299, w kratkem 328, zkropil 418, skropugycz 470, wzhrzieſity 340, wzkrzieſil 285, 299, 300, 334, 369, 370, 379, 393, 403, 420, wzkrzieſila 350, wzkrzieſyw 387, wzkrzieſiw 411, wzkrzieſeny (a. sg.) 486, wzkrzies 380, wzkrzieſity 379, nad krzeſtani 284, 364, nad krzeſtany 286, w krzeſtanſkey 353, w krzyzy 486, w kteryt 401, w ktery 322, od ktore 291, z ktoreli 361, z ktoreho 368, wzkwetla 361, 470, zkwetla 360;

d) k kolebcie 328, k kralowi 459, 484, k kukle 403, k ktery 362.

M.

a) bezemne 337, odemne 300, 381, 400, otemne 486, ke mnye 280, 313, 325, 331, 342, 351, 351, 373, 381, 381, 397, 417, 451, 463, 482, wemnye 349, 463, nademnu 316, 339, 348, 388, 430, 471, 475, przedemnu 338, 381, femnu 294, 323, 327, 340, 348, 380, 381, 386, 397, 399, 399, fe mnohymi 316, 476, wemnohich 302, 302, zemrzieli 365, 403, 425, zemrziety 436;

b) w mdlobie 302, f mnohymi 393, 428, 481, rozmnozilo 376, rozmnozyw 487, f mnozstwim 451;

c) z mlady 309, 421, z mladofy 280.

P.

a) podeprziel 390, podeprziewfe 817, fe pfem 297;

b) není dokladŭ;

c) fplaczem 312, 340, s placzem 293, 476, 481, k plachemu 416, wzplakaffe 285, wzplakala 287, fplanul 469, zplafa 297, odpłati (g. sg.) 309, 477, odpłatu 310, 390, 429, pod placzem 338, wzplodyli 285, wzplodil 350, wzplodyl 460, rozplozeny 407, wzplywagy 488, wzplywffe 374, f pracy 357, f praci 470, z pracnich 473, prziel prah 422, s prawym 463, f prawym 474, 487, od prawe 283, s prawe 481, k prawemu 282, rozprawl 339, wzprawi 299, rozprodaw 404, s prorokem 304, zprostyl 276, zprostyli 451, zprosczen 285, zprosczen 396, 413, zprosczena 402, zprosczeni 395, zprosczenye 390, 392, 393, 403, zprostyw 391, zprofczy 351, rozprostrzew 351, od przatel 311, bez prziemna 302, nad przyrozenie 391, pod prziworzym 404, f prziworem 414.

Ř.

a) prziede rczene; ostatní kategorie zastoupeny nejsou.

S.

a) wfflafra 307, rozeflal 408, 408, zefna 340, 366, wesnye 287, wefnyeli 366, zefnuchu 365, zefnuli 381, ze fpatu 349, keftu 355, 454, 454.

b) wfbozy 333, odshrzyesseny 294, s fkrufenim 419, s skutkem 429, nadsmrty 301, k smrty 305, k fmyflu 326, w fmyfle 309, 309, zsmysla 289, wsmutciech 302, k fpaľeny 404, rospiete 374, wfproftne 323, wzfprofty 466, w stworzenych 288, k swazany 305.

c) w fkaplerz 411, wfkocziw 416, wskorzie 288, w fladkem 387, od flow 280, k fluzbye 378, w fluzbu 319, nad fnyeznu 469, wfłtanu 426, k fтары 293, w ftarem 390, w ftarich 275, 276, 328, 329, 353, k ftarostye 369, 372, prziel ftaroftu 375, 454, w ftarofly 295, k ftaroftnim letom 275, w ftarzz 465, k ftarziyfny 319, w ftarzi 287, 319, w ftarzy 331, w fław 324, 335, wstawssy 287, 287, wstawsse 293, nad stranu 373, roztrachowaty 383, w ftraftni zalarz 345, k ftrazy 324, pod ftrazy 298, 327, 429, 451, w ftraz 428, od ftrziebra 391, nad fłupi 314, 338, odstupil 283, 283, odstupifra 289, odstupiw 453,

odstupy 462, předstupil 409, předstupi 397, wftupenym 312, před fwateho 352, 412, 415, 424, 431, od fwateho 306, 316, 339, 340, 383, 399, 422, 435, w fwateho 274, 312, 329, 356, k fwateho 327, k fwatemu 288, 290, 298, 313, 337, 342, 350, 351, 351, 351, 352, 352, 355, 356, 356, 357, 382, 386, 403, 410, 412, 422, 428, 428, 431, 431, 484, 453, 457, 475, 476, 477, w fwatem 277, 342, 380, 409, 433, 460, 486, před fwatym 382, od fwate 278, 337, k fwate 343, 383, 462, k fwatái 372, k swietyey 410, 472, w fwatu 205, w fwatey 312, 352, 359, před fwatu 379, od fwatych 332, nad fwate 382, před fwate 460, w fwate 377, 467, w fwatofiti 281, k fwatbie 328, od fwieczke 467, k fwietu 320, od fwietá 454. w fwietle rucho 307, wfwietlofty 431, před fwitanym 481, od fweho 333, 469, 472, w fweho 483, k fwemu 278, 292, 303, 303, 306, 311, 325, 331, 348, 349, 350, 363, 373, 389, 454, 478, 485, w fwuoy 287, 328 334, 378, 381, 399, wfwé 284, 297, 381, w fwem 317, 318, w fwem 279, 309, 320, 325, 327, 328, 328, 330, 346, 358, 364, 366, 375, 380, 383, 387, 389, 401, 408, 313, 433, 451, 463, 469, 473, 483, 483, nad fwym 338, před fwym 285, 388, 408, 417, 466, od fwe 331, k fwey 309, 323, 327, 340, 382, 406, 471, 472, 473, w fwey 312, 326, w fwei 336, 464, w fwey 283, 310, 346, 363, 392, 306, 428, 454, 457, 460, 462, 466, nad fwa 320, 333, pod fwu 383, w fwu 291, od fwych 317, 324, 462, w fwych 293, 301, 407, 486, w fwich 334, 412, k fwym 305, 329, 365, w fwe 321, 377, 464, nad fwymi 285, 314, 346.

d) s řadu 320, zřapawfly 282, 332, 337, ssobu 287, s řobu 250, 372, 383, 394, 401, 472, 476, s sebu 337, 483, s řebe 379, ř řochorem 313, s řoh 482, s řtarofitu 368, s řtola 465, bez řtudu 333, 436, rozřtupila 485, rozřtupilo 488, řřtupil 348, 408, s řtupila 485, s fwateho 298, z fwateho 388, 404, ř fwatym 313, ř fwatim 425, s fwatym 430, s fwatim 290, 292, 293, 293, 294, 313, 327, 332, 332, 353, 353, 378, 378, 395, 397, 425, z fwate 464, s fwatu 276, 333, 340, 453, 453, z fwatebneho 282, s fwietem 457, bez fweho 421, 427, zz fweho 325, 487, z fweho 462, 404, s fwym 303, 307, 333, 374, 378, 380, 387, 403, 404, 432, 464, ř fwym 302, 436, ř fwe 301, 361, s fwe 326, 330, s fwu 275, 336, 336, 378, 394, 401, 418, 459, 472, z fwych 335, 367 (zwyeh 474 = z svých), s fwymi 289, 293, 294, 314, 387, 407, 434, 483, s synoma 287, 292, ssinoma 291, s fynem 355, s fynowczem 390.

Š.

- a) we řkole 409, 410, řřelli 397, řřella 400, rozřřlu 378;
 b) w řkolnem 220;
 c) wřřel 317, 323, 342, 344, 355, 369, 409, 413, 414, 476, 477.

T.

a) Setnyete 301, setnu 485, setrzyety 295, zetryety 454, zetryeno 468, zetryieli 490;

b) dokladů není;

c) ztlukl 458, ztratyl 305, ztraty 417, ztratywssy 287, ztratywly 473, ztracemch 303, roztroskota 291, roztroskotagy 354, w trzety 382, 411, k trzetyei 468, w trzetych 467, w twarz 290, 295, 362, 468, w tweho 362, 460, k twemu 288, k twey 459, w twei 409, w twem 276, 325, 342, 531, 462, w twě 469, f twym 415, s twymi 292, w twogy 306, stworzeny 288;

d) nad twym 325, od twe 330, od tweho 337.

V.

a) otewrziel 399, 409, 415, otewrzieli 419, 475, otewrzieli 471, odewrzieli 388, otewrziene 383, otewrziena 454, otewrziwffe 355, otewrziwly 479, otewrziw 433, otewrziechu 276, otewrziessie 298; bezewffeho 321, 335, 397, 433, 490, odewffeo 311, odewffeho 282, 481, sse wsseho 309, ze wffeho 283, 307, 348, 433, 485, we wffem 280, 337, 394, fe wffym 314, 365, 489, Nade wffym 300, 371, 390, bezewffie 354, bezewffye 453, ode wffye 330, 458, ze wffie 391, we wffey 315, 328, 329, 329, 329, we wffiey 329, fe wffy 331, 343, 344, 393, 403, 429, 435, 451, 453, 484, fe wffiech 327, 423, 470, nade wffiech 466, we wffiech 279, 467, we wffyech 328, ze wffyech 281, ze wffiech 285, 300, 373, 394, nade wffe 294, nade wffye 291, 328, 329, 371, 434, 486, 486, prziefewffe 349, we wffe 304, 436, nade wffyemi 275, nade wffiem 484, prziefewffemi 326, prziefewffyemi 277, 299, 343, 369, 376, 387, fe wffyemi 287, 371, 407, 425, 459, otewffad 312;

b) není dokladů;

c) f wlafi 376, od wlazenye 432, fwleczy 347, fwleka 379, fwlekffe 349, zwlek 485, zwlekffe 425, 432, k wraceny 427, przed wrati 474.

d) obwlawowachu 334.

Z.

a) wezdrawy 410, we zdrawi 357, we zlem 303, wezley 303, 405, we zlofty 307, neprziedeznal 386, seznal 290, sezna-
chom 291, feznawffe 404, feznamenaw 486, wezpod 348, obe-
zrzyety 332, obezrzyew 415, fezrzyewffe 316, wezrzyety 306, we-
zrzyew 290, 391, 306, 291, 392, 454 wezrzyew 290, wezrzyewly
320, 462, wezrzyewffe 299, 362, 485, wezrzyewffe 374, newezrzyel
320, wezrzyel 328, 390, 415, 418, wezrzy 330, 379, 413, 454,
wezrzyete 285, wezrzyenye 312, 391, 463, wezrzyenym 432, we-
zrzyew 319, 330, 407, wezrzyenym 282, ke ztrawie 336, odezwati
388, odezwal 375, fezwaty 414, fezwaw 332, 369, fezwal 370,
377, sezwal 376;

b) od zleho 311, od zlych 302, 315, sznamenal 280, 292,

sznamenaw 419, sznamenawffe 330, 335, w znamošt 280, bez zpowiedy 343, w zpowiednych 461;

c) od zlata 391, od zwierzi;

d) f zađu 405, s zemie 278, 303, s zlatem 457.

Ž.

a) fežhli 465, po zezzeny 322, obezraw 336;

b) a c) dokladů nemí;

d) z zalarzye 354, z zalarzie 320, 321, 393, 423, 479, 490, rozzalostyw 474, rozzalostywyfły 451, z zenfkeho 277, 281, z zy-dowfkeho 275.

Z tohoto seznamu jest především patrno, že se vokalisace zhusta opomíjí v případech, kde by jinak dle pravidla *o u* nastati měla (v složení slovesném však jest výjimek nepatrně). V dalších ukázkách uvedu dle těchto kategorií vždy případy jedné památky pohromadě, tedy nejdříve případy a) AlxV, pak a) Hrad atd. Pořádku toho přidržuji se z toho důvodu, aby jasněji vyavítlo, jak která památka se tu jeví.

Ukázka vokalisace památek jiných.

B.

a) wzebraty AlxV 2041, webrachu AlxH 8. 40, achz ruka takefe kmezczu gma iakšto kebranýu peczu AlxB 1. 6, 7. Dalšíh dokladů hojně se vyskytujících neuvádím, postačí tyto pro důkaz Leskienem a Jagićem hájeného a nyní i od Miklosiche přijatého tvaru brati.

b) od blych ŠtV 290. 10.

c) wzbludy AlxH 6. 22, k brany (bor-brati) AlxV 2013, ot brzyeha AlxV 577, k braniem DalF 51. 9, z brány DalVJ 15. 36, LZ tu mají z bran; k bráněné DalZ 86. 11 = k bráni Ff; ostatní doklady viz Jg.; z brava Dal 64. 8, Hrad 89^b. 9, LJř 128, Sberz (imp.) Hrad 8^b. 2, wblato Vít. 32^a, wblaty 88^b, fblazenym 96^b, wbladu 21^b, k bližniemu ŠtE 21. 2, ŠtV 121. 30, v blaznové ŠtV 96. 17.

C—Č

a) ve čtvrti Dal 79. 36 (srov. čtvrtěcký ostrom. 20. 2), kecztyrzem KR 211, 215, wecztyrzech Vít 8^a, ze cztysz 9^a, ze czneho Kat. 2600, zeči ŠtE 281. 2, ve čtveře 198. 12, ze čtyř 265. 17, ve čtvrtém 151. 19, ve čtvrtak 264. 20, ve čbánek ŠtV 64. 8, ve čas (= vž tž časž) 134. 27. 28, 240. 37, 240. 37, 240. 39, 340. 39, 240. 39, 265. 36, 265. 36, ze čtyř 102. 5, wecznošti NR 451, 492, we cznošti 370, wečas HusE I. 94, 99, 99, ve čtení 10, 20.

b) ot czbana Hrad 132^a, 11, w cznošti Vít 10^b, Kat. 3413, w cztwrtcy Vít 13^b, s čtvrtého ŠtE 65. 38, v čtvrtých 10. 5, z čtvrtého 66. 6, 7, v cti ŠtV 28. 16, od ctností 110. 10,

k ctnostem 110. 11, s ctnostmi 228. 32, v čtvrtém 106. 32, od ctnosti HusE I. 59, v ctnostech I. 86.

c) z chzlowiekem AlxB 1. 27, w czlowieczie ŽW 46. 7, w czlowieka 117. 8, k člověku ŠtE 193. 3, od člověka HusE I. 6.

D.

a) otedne AlxV 1767, fjednem 675, przedjednem AlxH 5. 39, se dcerami Dal 95. 22, se dvě 62. 25, ze dvě 76. 14, ote dvě 97 (nápís Camb. FfV), se dvěma 68. 12, ve dvanact 89. 34, wadrzwech Hrad 27^a. 12, ode drzwy Zrc 9^a, ke dfkam KR 106, wedfky 32, wednye Vít. 105^a, rozedrzye 87^b, nade dwamezstaty den Kat. 3508, ze dweho 2698, 3201, wednech ŽW 43. 2, 43. 2, we dnyech 114. 2, we dfczy CDent. 2, bezednove 76. 17, bezedny 32. 7, ode dne ŠtE 48. 36, vzedmu 41. 8, bezedví 208. 9, ze dcer ŠtV 300. 2, 108. 16, odedřiti 269. 2, odedře 246. 33, rozedřel 244. 30, ke dvěmu 103. 32, ve dvěcat 31. 7, ve dvěmf 292. 23, ve dvěm 215. 29, ze dvěho 243. 32, we dfkach NR 717. Pro češtinu „dřva“ jeví se tvarem pravidelným. (Srov. dřva assem. dvojzj cloz I. 840, 868 dvojzu sup. 340 atd.);

b) wdny Hrad. 124^a. 7, rozdrzie 84^a. 12, rozdrziel 145^a. 9, k dfkam KR 97, k dwiema 20 ot dnow ŽW 93. 13. w dwoyduchim 108. 29;

c) wzduťehl AlxB 2. 18, wdworzyech KR 290. wdrahem Vít. 4^a, wdruhém 3^b, oddrzewe 97^a, rozdrzdily ŽW 105. 7, k dřevní řeči ŠtE 86. 17, od dřvna ŠtV 221. 34, 221. 38, v dlaň 203. 13, z dľhu 303. 10, z dřěva 174. 37, s dřeva HusE I. 103, vzdvihuje I. 73.

H.

a) oťehna — obehna AlxV 1618—1619, Sehna 1384, wehnaly 1170, zehňaw AlxB 6. 42, wzehřmfelí 2. 12, sehřiti ŠtE 200. 33;

b) dokladů není;

c) whľoby AlxV 2150, s hradu Dal 15. 46, s hradów 101. 10, k hradu 39. 68, v hrad 56. 38, k hradóm 57. 13, v Hradci 13. 29, v hvozd 44. 42, z hľny Hrad 132^a. 11, k hradu KR 16, 18, zhľuozye Vít 27^b, vľluczye 37^b, Shrabe 34^a, w hromadu 5^a, rozhnycvaty 61^a, bez hrzyechu 1^a, k hrzyechu 7^a, w hrzyeffye 2^a, k hwyezdám 12^a, k hwyezdye 7^b, nad hwyezdamy 3^a, nad hlas Kat 1693, zhľuchla 3246, W hnyew 1315, ot hromu 3371, Whrozney 1524, wzľhedayucze 1902, fhľedu 3012, w hľaw LJř 441, Whľuche KatB 24, z hnoġe ŽWCA 8, k hľavě ŠtE 53. 30, z hľny 6. 10, shľilých 286. 21, rozhnie 234. 35, shřéli sě 3. 2, v hlasiech ŠtV 241. 9. z hľubiny 163. 21, v hrubém 120. 6, fhľadi NR 267, od hľuka 1367, bez hľuku 1467, f hroznu 1791, s hřiechy HusE I. 34.

Ch.

a) wechtyeny AlxV 1480, ve chřbet DalC 30. 36, wzechřiel KR 28, wzehczeff Kat 3199, wzehczesř ŠtV 161. 36.

b) Nemám dokladů.

c) w chwilu AlxH 6. 5, v Chrudimi Dal 45. 41, 100. 34, w chwale Kat. 606, 3475, nezchlubeny 3056, w chram 1167, z chwoſta 2881, wchod 993, wchramye ŽW 10.5, wzchwalyu 68. 31, vzchřesti ŠtV 165. 18, k chwále 77. 1, v chwále 85. 24, w chlapiech NR 488, z chrámu HusE I. 51, v chwále I. 50. České „chtieti“ nepovstalo tedy výsuvkou o z „chotěti,“ nýbrž pochází od tvaru chřtěti.

J.

a) zeymene AlxV 1, ^{Wz} podeyma 1161, ſeyme — oteyme 2412, 2413, podeymem 2360, zejmati Dal 64. 35, zejmati 86. 6, zejmuće 193. 12, keyhrzie Hrad. 126^b. 20, weymye Vít 3^a, zeygmene 83^a, weymeno 96^b, weyme Kat 1990, Weymye 931, 3132 weymenu ŽW 32. 21, 43. 6, 43. 9, 62. 5, 88. 25, 104. 3, 117. 26, 122. 8, weyme 117. 10, 117. 11, we ymye 117. 26, wzeyme 38. 4, ve jhru ŠtE 229. 23, odejme 237. 4, senmu 64. 31, senme 204. 8, sejdu ŠtV 100. 6, vejduć 107. 9, obejdeš 14. 3, ze jhry 66. 37, odejmem 247. 12, 247. 22, odejme 38. 24, 49. 10, 158. 6, 162. 31, 241. 23, ve jmě 34. 4, 66. 14, 188. 1, 310. 30, ve jmeno 170. 11, 192. 25, 295. 8, 295. 24.

b) k jmeni Dal 74. 49, zgmena Hrad 48^b. 7, bezimena (trojslab.) 33^b. 2;

c) otgyma ŽW 75. 13, zgemaly 105. 46, zgemucze Hrad 75^b. 7, vjiti HusE I. 53.

Tvary „vzejme“ a p. vznikly dle formule $o o o = o - o$. Ji-
ného původu jsou tvary: vezme AlxV 1627, vezme 1311, vez-
mucz Kat 656, 2087, vezmu ŠtV 38. 29 atd.: povstaly dle for-
mule $o o z$ *vzlymu atd. Úplné analogon toho jest v stbulharštině:
jěti (мти) jьма (нмж), ale ~~кзати~~ — ~~кзъмж~~. Tak vznikly
i tvary: otme ŠtV 132. 31, otměm 131. 5, neotme 11. 20,
132. 12, 132. 27, 136. 11; v stb. vyskytují se tu druhotvary
отати, отатое sup. 68 — отьати sup. 51, отьати sup. 23.
Z otěti — otmu tedy pochází české „otmu“ a z otjěti otjьmu
(psané stb. отьмж) čes. otejmu; vždy stejný tvar (v češtině
i stb. má sniti — sejmu сьмати — сьмж. V češtině tvar „imě“
jest naprosto nemožný, vokalisace předložky by tu nemohla zrovna
tak nastati jako ve „v ymně“ ŠtV 108. 21 = v hymně.

K.

a) wekla AlxV 1599, zekláni DalP 11. 30, Kekniečatóm
DalL 29. 17, ke kněziu 36. 1, 36. 24, ke knězi DalFf. 69. 4,
ve krvi 10. 54, (v krvi Camb. VZ), 62. 17 (Camb. wkrwi), vze-
ktvénie 6. 4, vzektve 6. 17, Zekrwaweny Hrad 54^a. 17, zekr-
wawy 82^b. 6, wzektwu ŽW 71. 16, newzektwe Hab. 17, wzektwe
131. 18, otektwe 102. 15, vzeklnú ŠtE 157. 7, se kněši 1. 16,
ze křstu 227. 31, předečřstem 210. 4, beze křstu 210. 10,

210. 21, zeklně ŠtV 122. 18. vzeklně 100. 2, ke knězi 332. 22, se knězem 227. 2.

b) z kněžstva Dal 25. 2, s kniežaty 29. 11, ot klanie 102. 27, w knyazy Hrad 109^a. 19, w knyach Vit 39^a, 106^a, w knihach ŽW 138. 16, w knyazy 98. 6, z knyezet 81. 7, w kniezata 117. 9, 145. 2, f kniezaty 112. 8, 112. 8, Ann. 8, od kněze ŠtE 235. 19, s knězem 228. 16, 229. 18, 229. 19, 229. 19, v knihách 60. 8, 124. 3, bez krve 213. 15, 213. 19, s knězem ŠtV 299. 38, v knihach 139. 34, 164. 17, 262. 36, 263. 3, 263. 37, 265. 5, atd. krvi 260. 39, s krví 318. 1;

c) kľafy AlxV 875. w kratcze 913 w kterem 107, w kterey AlxB 1. 12, ot krale 1. 25, k kralowu AlxBM 2. 34, k králi AlxŠ 5. 15, f krzizy Hrad 10^a. 16, k krzizy 42^a. 15, Skrrzyzie 44^b. 10, Skrzyzye 44^b. 10, w kľasterzie KR 65, od ktereho 107, f ktereho 40, 41, 41, z ktereho 92, 227, z ktere 209, 247, w ktery 209, pod kterym 226, w kterey 80, 200, w ktere 33, Z kteru 283, nad kraly. Vit 5^a, W krafnem 5, w krafy 37^b, f krzywdu 5^b, W ktere, w křetem 6^a, z kwytie 25^a, wkwetlas 83^a, bez klama Kat 378, w kralowie 188, w krafy 757, w krafy 991, wkratkem 1433, w krysta 1134, 1509, wkrufye 1378, z křeřtanow 2955, wkrzyefeny 913, W kterey 595, 3553, wkwietu 222, wkrzhecze ŽW 36. 12, 111. 10, wkwetnu 99. 6, v kľamu ŠtE 32, z kľášterów 133. 30, v kľášteriech 133. 34, v kľetvu 236. 13, k kľmenu 33. 7, k kľonci 275. 20, skřivdú 20. 2, k křivdě 108. 24, 108. 24, od kvasów 75. 21, k kázání ŠtV 22. 20, k kázni 61. 7, k každému 202. 36, zklamán 173. 8, atd. k kľewetným 44. 33, wklonúti 140. 12, s kľahujci 242. 7, z křečného 104. 34, v kwapky 18. 10, v kwasiach 46. 12, bez kwětu 167. 7, k kazdey NN 1107, z kľatowile 982, k kľaciefstwi HusE I. 100, k kľonci I. 85, w kľeré I. 6. Koljā — kľati jest utwořeno jako borjā — brati (recte brati srov. brati se sup. 85. 18), beru — brati, kde infinitivné *a* jest přiznakem třídy páté; náležitý tvar infinitivní jest tedy „kľati“, což dosvědčují doklady ewangelia Assemaniova zakľa 96. 10. zakľanъ 96. 18, a zakľa Zogr. 27. 191^a. (srov. Arch. I. 23). Aby swrchu uvedené doklady české s předložkou wokalisanowan byly výjimky, nedá se dobře pomysliťi, jelikož v složení slovesném wokalisanace zvlášťe jest přesna. Zajímavé jest kolísání wokalisanace před „*kn*“, jehož *s* záhy asi neznělo dosti jasně t. j. u výslovnosti se ztrácelo, tak že někdy dosti jasně zaznělo, aby způsobiti mohlo wokalisanaci předcházející předložky, někdy při nedbalejši výslovnosti docela bylo vysouváno. Kolísání to mohlo třebas povstati wlivem dialektu, který tu měl výsuvku. Tak vysvětlují si též kolísání starobulh. památek, které tu *s* kladou, tu wynechávají. Že zjev tento není grafického jen původu, nýbrž že má příčinu swou fysiologickou, widěti z toho, že se opakuje i v jiných skupinách s liquidami *n* a *l* (srov.

mnohý, zlý). Pouhou výsuvkou jeru tohoto kolísání vysvětliti nelze, neb tu by vůbec žádné vokalisace předložek nebylo jako u „který“, výsuvkou povstalého, z „koterý“ neb „kžterý.“ Výsuvka tu nastala asi velmi záhy, čemuž dle mého nasvědčuje způsob psaní slov: gdyz, gde, gda, stb. ještě kžde, kžda; stž. psané „ktery“ (AlxB 1. 13, 1. 19, atd.) udrželo se asi vlivem „kto“ a toto analogií nepřímých pádů „koho“, „komu“ atd., později i v kde, kdy (AlxV) zavládl theoretický způsob psaní. Záhy též asi odsuto jer v slově „kniga.“ Nejistá jest etymologie slova „kmen.“

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Mluvnice jazyka řeckého pro gymnasia česká. Vzdělal Jaroslav Gustav Schulz, c. k. gymn. prof. v Brně. V Praze a ve Vídni. Nákladem F. Tempského, 1889. Tiskem Ad. Holzhausena ve Vídni.

Teprve z předmluvy dovídáme se, že kniha tato vzdělána je na základě a v mezích německé mluvnice Hartlovy *). Pokud je přiměřeno mluvíti zde o „vzdělání“ knihy, vyjde na jevo z jednotlivých poznámek v následujícím rozboru. Nám zdá se kniha ta na mnoze spíše překladem než-li vzděláním, a překlad ten — připomenuto budiž zrovna — nejeví na všech místech stejnou pečlivost. Odtud lze si vysvětliti, že vedle věci dobré naskytne se tu a tam leckterý obrat nebo slovo nasvědčující tomu, že nepřihlédnuto někdy k obsahu a k slovům knihy Hartlovy s pozorností žádoucí. Nehledíc k některým přednostem věcným, podmíněným podstatou knihy Curtiovy a Hartlovy, možno celkem říci, že kniha Schulzova po stránce dokonalosti formální na mnohých místech nedostihuje stručnosti, jasnosti a správnosti mluvnice Hartlovy. Rejstřík obsahu a uspořádání látky při mluvnici neradi pohřešujeme.

Nejčetnější a poměrně nejdůležitější změny, jež spisovatel proti knize Hartlově učinil, týkají se přirozeně oddílů syntaktického. Ovšem zůstala také zde mluvnice Hartlova hlavním pramenem i podkladem knihy Schulzovy, avšak mimo to užil pan spisovatel, jakož sám v předmluvě doznává, také mnohých věcí z mluvnice Niederlovy. Z některých poznámek předmluvy možno

*) Dr. G. Curtius' Griechische Schulgrammatik, 17. und 18. Auflage bearbeitet von Dr. Wilhelm von Hartel.

souditi, že pan spisovatel klade těžisko práce své hlavně do části syntaktické, a v této že samostatnost vzdělání knihy nejvíce na jevo vychází. Uvážíme-li způsob, jakým ostatní hlavní oddíly knihy Hartlovy u Schulze jsou spracovány a ten skrovný počet změn v nich učiněných, přiznáme ovšem rádi, že si pan spis. ve skladbě vede daleko samostatněji, k čemuž arci nucen byl již tou okolností, že knihu českým školám přispůsobiti hleděl. Proto také úplně přiměřeným abledáváme, že tu a tam uvádějí se české obraty a rčení s řeckými obdobná. Analogie tyto vzaty jsou po většině z mluvnice Bartošovy; mohly však po našem mínění býti o něco četnější.

Srovnávajíce knihu Schulzovu se syntaxí Hartlovou, zpozorovali jsme asi tyto změny: Některé §§ pozměněny byly a rozšířeny drobnými poznámkami od jinud čerpanými. § 140. (subj. praed.; zvláště o shodě pověděno více); 145. (vyponuštění členu); 148. (postavení adj.); 162. (gen. auct.); 184. (postavení poss. pron.); 190. (attractio); 196. (pass.); 198. (praes.); 199. (imperf.); 201. (aor.); 204. (tvary děje dokonaneho; dodatek); 216.—219. a 223. (přidány stručné schematické vzorce period hyp. a p.); 220. (věty concess.); 233. (participium praedic.); 235. (adj. verb.). Jindy spokojil se spisovatel tím, že jen krátké dodatky a jednotlivé obraty tu a tam vložil [§§ 236.; 224.; 221. (relat. věty); 210.; 207. (conj. delib.); 202. (aor.); 197. (tempora); 195. (medium); 188. (pronom. relat.); 186. (demonstr.); 170. (dat.); 169.; 165.; 158.; 157.] nebo jednotlivé věci poněkud jinak urovaln tím, že ve dvě rozdělil, co Hartal společně probral, něco do poznámek vložil a něco zkrátil [§§ 156.; 158.; 159.; 161.; 164.; 167.; 170.; 172.; 183.; 188.; 191.—193.; 198.; 199.; 201.; 211. (věty vyjadř. a příčin.; u Hartla věty vyjadř. a tázací); 212.; 217.; 221.; 226.]. Podobným způsobem naloženo i s příklady, jichž počet někde rozmnožen a pořádek někdy změněn (§§ 233.; 232.; 226.; 224.; 220.; 217.; 214.; 213.; 201.; 186.). Mimo uvedené změny, z nichž velmi mnohé jsou významu jen podřízeného, podrženo spracování Hartlovo i v syntaxi z části daleko největší; ano některé oddíly (praeposit.; particul.) převzaty skoro beze změny. Učivo syntaktické došlo omezení; a právě v této okolnosti vidí spisovatel podstatnou přednost knihy své proti mluvnici Niederlové, klada svých 111 stran proti 240 stranám Niederlovým. Nejsme také přátely příliš objemné školní knihy, avšak počet stran nepokládáme v přední řadě za rozhodující. Větší objem knihy Niederlovy není nikterak jediným následkem nahromaděné látky snad zbytečné; třeba zde uvážiti bohatý výbor příkladův a jich citování, četné poznámky analogické z jazyka českého a latinského, přehledné schematické vzorce (z nichž leckterých také Schulz užil) a konečně i úpravu typografickou. A tak, přihlédneme-li misty pozorněji, najdeme v knize Schulzové dosti mnohé stránky, na nichž je grammatické látky mnohem více než-li na

stránkách knihy Niederlovy. Mimo skladbu je v této příčině zvláště poučným celý oddíl o nářečí Homerové a Herodotové. Nicméně připouštím, že mnohé věci v syntaxi Niederlově mohly by být podány stručněji, a jsem přesvědčen, že by tím cena knihy té nikterak neutrpěla. Ovšem třeba omezovati a kráťiti na místech vhodných, aby snad na jedné straně méně důležité věci nebyly vynechány a na druhé rovněž takové anebo ještě méně důležité drobnosti do knihy se nedostávaly. Tak na př. zdá se mi býti úplně přiměřeným, že počátky syntaxe (subj. praed.; člen; postavení attrib. a praedic.) o mnoho stručněji jsou podány než-li dotyčná partie v mluvnici Niederlově. Avšak v nauce o pádech a dalších částech změněno leckdy něco, co podle mého mínění méně je důležité a uváděno naproti tomu, co uvedeno býti ani nemusilo. Bývá ovšem mínění v otázkách takových na mnoze rázu subjektivního, a proto žádáno, aby školní četba sama rozhodovala o tom, pokud a kde co vynechati. Avšak uvážíme-li, že výbor klasiků školních není právě skrovný, že nebývají od téhož spisovatele vždy stejná díla a stejné části čteny a že konečně i v jednom díle jednoho spisovatele veliké množství rozmanité látky syntaktické skutečně je zastoupeno: dojdeme aspoň do jisté míry oprávněného mínění, že podrobnější skladba není pro školu zrovna neštěstím. Aby jí s prospěchem bylo užíváno, o to stará se učitel, a jeho návodem naučí se žáci knihy řádně užívati i při takových zvláštěnostech drobnějších, jimž se ve škole systematicky neučí. Ostatně málo tuším našlo by se v Niederlově skladeb věcí, jež by v četbě zákonitě připuštěné skutečně se nenaskýtal; o tom snadno lze se přesvědčiti, všimne-li sobě kdo i v nejdrobnějších poznámkách citátův označujících, odkud příklady jsou vzaty.

Při rozdělení jednotlivých pádů v hlavní platnosti uspokojuje celkem rozřídění dativu ve a) vlastní b) instrumentální a c) lokální, nelišíc se od obyčejného způsobu dělení. Rozdělení akkusativu není již tak přesné, a záhodno bylo přidržeti se obvyklých skupin (akkus. předmětný 1. jednoduchý, 2. dvojitý; akkus. rozsahový; akk. směrový). Nejméně však podle mínění mého možno schvalovati rozřídění genitivu, ježto jím platnosti jednotlivé přilíhají se tříští, jak snad z tohoto srovnání jasněji se ukáže:

Niederle:

A. <i>Genitiv vlastní</i> 1. possess. { subj. obj. { qualit. { defin. 2. partit. 3. object. (= relat.) 4. (dotyk.) 5. loc. temp.	B. <i>Genitiv ablativní</i> 1. orig. auct. 2. mater. 3. caus. 4. pret. 5. separ. 6. compar.

Schulz:

- A) Gen. vlastní = lat. gen.; B) ablat. = lat. abl.
1. *G. u subst.* 2. *G. u adj. a adverb.* 3. *G. u sloves* 4. *G. nezávislý*
a) auct.	A) vlastní:	A) vlastní:	1. loc.
b) possess.	1. přísvoj.	1. partit.	2. temp.
c) qualit.	2. dotyk.	2. dotyk.	3. příč. vzvol.
d) partit.	3. vztah.	3. vztah.	4. gen. absol.
e) mater.	B) ablativní:	B) ablativní:	
f) explic.	1. látč.	1. auct. orig.	
g) caus.	2. cen.	2. compar.	
h) subj.	3. příč.	3. mater.	
i) obj.	4. srov.	4. separ.	
	C) příslov. čas.	5. pret.	
	míst. zpūs.	6. caus.	
		7. verb. προ-, κατα-	

Mimo to zdá se mi takové rozdělování genitivu již také z té příčiny nemístným, že se uchyluje v zásadě od způsobu dělení jinde zachovávaného. — Význam „akkusativ volný“ není dosti vhodný, a také dělení jeho v akk. relat., extens. a adverb. není případné; spíše hodil se akkus. adverb. za hlavní platnost. Také význam „genitiv nezávislý“ měl by být nahrazen jiným, přímě-
řenějším, a definován být přesněji; u Hartla nazývá se „der lo-
sere Genitiv“ a pojmenování toto dobře se snáší s následujícím
vysvětlením. — *Ὀμνῆσαι τοὺς θεοὺς* § 153. p. 2. bylo lépe po-
nechat u § 152., jakož to u Hartla shledáváme. — Místo *λαγ-
χάνειν* § 140. p. 2. mohlo být uvedeno jiné, užívanější sloveso;
tímto verbem přijata vlastně také 1. pozn. § 509. Niederlovy
knihy, a zde přece citován jako příklad řídké této vazby pouze
Demosth. 57. 47. a v Kühnerovi je příklad z Aischina. — Po
řídku asi také naskýtají se mimo jiné i *κοιτωνεῖν τιλ τινος*; *γεῶω
τινά τινος* (u Kühnera jeden příklad z Plat. Nom.); *δίωγν τινός*;
clam parentibus; *ἀπολαύειν τι*; *πλουονεκεῖν τινός τινι*; *σπανίξω*
(u Nied. žádný příklad; u Kühn. věta z Xen. Hier.); *ὀσφραλ-
τομαί τινος*. Příklad na toto sloveso uvedený vzat je z Herodota
(1. 80), kdež v téže kapitole vedle genitivu i akkusativ u toho
slovesa se čte, a mimo to nikoliv *ὀσφροτο*, nýbrž *νοβοιον*. *ὀσ-
φρατο* psáno jest. Že spisovatel sám verbum *ὀσφραλοεσθαι* za dů-
ležitě pro školu nepokládá, souditi lze i z toho, že je v V. třídě
§ 126. ani neuvádí. — § 140. 6. není dost praecisován, ježto
o relativech v této příčině neplatí totéž, co o demonstrativech. —
§ 142. *ἑμὸς φίλος* má vedle „jeden z mých přátel“ také jiný
význam; podobně *οἱ ἄλλοι* není pouze „ceteri.“ — § 144. 4.
vysvětlivka „totiž *ἑμεῖς*“ lépe by se hodila zrovna za apposici.
— § 145. pouze „*ρομνοζήνδ*“ jména národů stávají bez členu;
to slovo nemělo být vynecháno, zvláště když krátce před tím
(§ 141.) čteme v příkladu *τόν γε Πάλονα καὶ τὸν Πλυρίον*. —
§ 146. *ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων* není totéž, co *ὁ δῆμος ὁ τῶν
Ἀθηναίων*, jak také na jevo jde z pozn. 5. § 157. 3. — § 148

ἐν πάσῃ ἀναρχίᾳ ζῆν lépe přeložiti „ve všeliké nevázanosti žítí“ (místo „v samé“), jakož v § 155. *πάσων ἀδύκτων* správně přeloženo. — § 153. „slovo se slovesem souznačné;“ správněji „substantivum.“ — § 157. 3. p. 6. výraz „zpodstatnělé *nádměstky* rodu středního“ nehodí se na *μέγα, πολὸ, πᾶν*, ježto p. spis. ani jinde slova ta náměstky nenazývají. — § 158. B. 1. k slovům „u adjektiv“ bylo dodati „a adverbii,“ neboť následuje *ἄλις* = satis. — Jako *διάφορος*, vyskytá se i *ἄλλοτριος* s gen. a dat.; i mohlo také toto býti poznamenáno. — § 159. *ἰσθίειν* a *πίπειν* není vlastně rovno „snísti,“ „vypítí“; ostatně není dotyčná věta přesně stilisována. — § 163. *κρατεῖν τινα* zlovena arci „býti s koho,“ nikoli však „býti seč.“ — § 157. slovo *υἰός* v obrátě *Σωκράτης ὁ Σωφοροσκοῦ υἰός* mohlo býti uzávorkováno, hledíc k 3. p. 1. a k obvyklému způsobu užívání. — § 140. p. 3. a § 148. 2. (postav. adj.) mohly býti spojeny. — § 144. 3. o postavení praedik. a attrib. mluví se dříve, než-li je z knihy známo (§ 146). — § 152. *φθάσω*, ač velmi obyčejno, naskytá se teprve v příkladech; mohlo v seznamu sloves s akkus. již předem býti vylíčeno. — § 158. genitiv u *μιστός, πλήρης* a *κενός, ἔρημος* jenom stěží možno sloučiti v genit. materiae. — § 170. verba affectuum náležejí vlastně k dat. caus. a nemusily býti uváděny na dvou místech. — V části o předložkách vhodně poukázováno tu a tam na význam předložek ve slovesných složeninách; mohlo však s prospěchem státi se tak častěji. — § 181. také u *ἐπί* mohla býti naznačena jeho protiva, jak toho při jiných předložkách šetřeno. — §§ 176. a 177. *ἀνά* objevuje se zde jenom s akkus. a čítáno je k předložkám jednopádovým; *ἀνά* s dat. vzato teprve v dodavek o nářečí Homerově. Avšak správněji přece jest čítati *ἀνά* k praepos. dvojpádovým právě tak, jako *μετά* nikoli dva, nýbrž tři pády řídívá a nemá býti v přehledu uváděno mezi předložkami dvojpádovými. Dostačilo by připomenouti, že to či ono způsobem je pouze básnickým, jako učiněno při *παρὶ* s dat. a v § 181. při *ἀμφὶ* s gen. a dat. — § 181. u *ἐπί* pohřešuje se obyčejný obrat *τὸ ἐπ' ἐμέ*; naproti tomu při *οἱ παρὶ Πλάτωνα* zbytečná jsou slova „a) společníci Platonovi; b) Platon (jako hlava školy filosofické) se svými žáky, společníky,“ protože totéž bylo již řečeno o stránku dříve při *οἱ ἀμφὶ Πλάτωνα*. — Při předložce *πρός* bylo by správněji akkusativ klásti na místo prvé.

Časy rozdělují se ve čtyři skupiny: 1. o časových tvarech děje trvajícího; 2. o čas. tvarech děje prostého a jednodobého; 3. futurum I.; 4. o čas. tvarech děje dokonaneho. Roztřídění toto nezdá se mi býti dosti vhodné jednak proto, že nesouhlasí se způsobem dělení v knihách našich obvyklým, jednak také proto, že není při něm zachována totožnost dělidla. Zvláště pak, pokud aoristu se týče, pokládám rozdělení Niederlovo za lepší a češtině přiměřenější. Název „aor. ingressivní“ nekryje se dokonale se slovem „jednodobý“; nový termin „aor. plusquamperfektní“ (před-

časný) mám za zbytečný a do jisté míry i nesprávný. O způsobech ve větách jednoduchých (nezávislých) pojednáno stručně a dosti přehledně; avšak ani zde nebylo nutno zaváděti nové termíny potencial, irreal a optat. připouštěcí. Také část jednající o způsobech ve větách podřazených (závislých) uspořádána celkem přiměřeně v obvyklých osm druhů vět, při čemž věty příčinné připojeny zrovna k' vyjadřovacím, kdežto u Niederla řaděny jsou samostatně. Při větách podmíněčných lépe by se hodilo klásti formu neskutečnosti teprve na místo poslední, čehož v jiných knihách našich šetřeno. Zvláštnosti vět relativných (přesmykování, připodobování, podjímání) vhodně by uzavíraly část o větách vztažných; byly však (a myslím bezdůvodně) umístěny docela jinde, v oddíle, kde se vlastně o větách ani nejedná. Nauka o infinitivu obsahuje stati: *A*) O užívání inf. vůbec; *B*) podmět a výrok infinitivní ve vazbě (?); *C*) inf. beze členu; *D*) inf. se členem. Toto rozdělení zdá se býti jednoduché, avšak jaké jest jeho dělidlo a důvod? Mimo to bylo i dbáti poněkud způsobu, jakého se užívá v knihách našich při třídění infinitivu v hlavní platnosti. Přiměřenější je rozdělení participia v *A*) attrib.; *B*) appos.; *C*) absol.; *D*) praedik., ačkoliv ani ono nespočívá zcela na jednotném základě. Infinitiv s *αν* ponechán teprve k partic. s *αν* *E*), a jedná se o obou společné; tu však bylo na místě při nauce o infin. aspoň k tomu poukázati. Adjektiva slovesná vzata ještě do rozdělení participia sub *F*), kamž vlastně nenáleží. — § 203. *ἀγοράν οὐδεις ἔτι παρέξεν ἐμῶν* neshoduje se úplně s českým překladem; taktéž v § 204. *Οὐδὴν ἐπειτέχιστο*. Totéž říci lze o *σὶ τις καὶ ἄλλος* = *si quisquam* § 238. — § 206. místo *ἐχρησ* mělo býti raději uvedeno *χρησ* (srvn. § 207). — § 206. jako částice vět práci jmenují se *εἴθε*, *εἰ γάρ*, *ὥς*, a zrovna na to následuje příklad s pouhým *εἰ* (u Vaníčka v téže větě správně *εἴθε*). — § 207. praví se: „(conj. deliberativus) rozvažovací“ a v § 273. „rozvažovací conj. (dubitativus).“ — § 214. řecké *μή οὐ* neznačí v latině pouze „ne non,“ nýbrž i „ut.“ — § 218. název „způsoby vybízečí a tvrdící“ je nově užit; při nauce o modech nebyl název ten stanoven. Ještě nejasněji pak řečeno: „indikativ aneb imperativ, ale i ostatní způsoby tvrdící a vybízečí.“ — § 218. pro *ἐὰν ἀδικοῖς* mohlo české „jestliže by..“ do schematického vzorce býti přijato, ježto tak nezřídka bývá překládáno. — § 221. *οἷσθ' οὐδ', ὃ δρασσον* bylo by získalo uvedením analogie české, druhdy se naskýtající. — K slovům „opětování v minulosti“ nezdá se mi dosti vhodným opak „opětování v době neurčitě.“ — § 227. *ὀμῶμαι* značí na jedné str. „přisahou zaručiti“ a na druhé „přisahou zaručovati“. — Slova *ἐρίγιστο* *χρησός* správně znamenají „stávalo se,“ nikoli „stalo se.“ Rovněž nepřesně přeloženo § 223. *παρέμεινεν*; § 227. *αἰρεῖσθαι*; § 178. *δησαι*, *κρεμάσαι*; § 172. *συναποθανεῖν*, *ἐμμένειν*; § 241. *ἀλλασθαι*; § 180. *μεθιστάται*, *μεταπέμπεσθαι*; § 194. *ἀποκτείνειν*, *θάπτειν*,

οικοδομῆιν; § 233. *ἔφενγον* (fugam capessiverunt; u Vaníčka v téže větě správně capessebant); § 166. *ὀπάσειν*. — § 223. věta *ἐμοὶ ἂν ἐξείη* . . . není v dobrém souhlasu s § 205. 1., co se týče postavení slova *ἂν*. — § 238. při slově *ἦ* bylo by ještě k výrazu „v otázkách rozlučovacích“ dodati „v druhém členu.“ — § 238. *ὁ αὐτός καὶ* nebylo obyčejno; *ὁ αὐτός* pravidelně spojováno s dativem (srov. § 172.). — § 238. srovnávají-li se výsledné partikule řecké s latinskými, rovná se *ἄρα* lat. igitur (někdy ergo) a *οὖν* rovnou lat. itaque; avšak v knize Schulzové *οὖν* srovnáno s igitur a pro *ἄρα* nedán výraz žádný (srov. Kühner § 545. 3. str. 857.). — § 212. k slovu „optativ“ k vůli úplnosti dodáno býti mělo „zástupný“ nebo „střídný.“ — § 215. *εἰ (αἰ)* původně bylo částicí práci; avšak ani v § 205. ani § 206. není výslovně vytčeno. — § 221. věty uvedené spojkou *ὅπως* s ind. fut. bylo by snad lépe ponechati při větách účelných než-li řaditi je do vět relativních. — § 221. na *ὅπως* uvádí poznámka příklady dva; na *ὅπως μὴ* žádný. — § 221. 4. B. dva poslední příklady náležejí spíše do pozn. 1. než-li sem. — § 222. 2. p. slovo „hlavní“ („po záporné nebo podmíněčné větě hlavní“) je chybné. — § 227. seznam sloves, při nichž infin. stává, podle mého mínění mohl býti omezen. — § 231. účelné partic. fut. druhdy naskytá se také bez supplem. part., o čemž zmínka neustává. — Při partic. attributivném a appositivném aspoň v poznámce mohlo býti dotčeno toho, jaký význam zde mívá člen; pak by sotva *ὁ μὴ δαρείς* (str. 232.) vykládáno bylo za part. appos. — § 237. spojení partikulí a konjunkcí nezdá se mi býti vhodné, ježto význam a úkol obou dosti přesně lze oddělit; podle toho by pak arci také rozřídění vypadalo jinak.

Příklady k jednotlivým pravidlům syntaktickým jsou, až na některé výjimky, vhodné k tomu, aby zvláštnosti v pravidle vyslovené názornějšími činily. Jestliže však kniha za úkol si vytkla přikloniti se ve výboru látky grammatické co možno nejvíce k četbě školní, mělo toho také při volbě příkladů tu a tam více býti šetřeno. Cvičných vět takových našlo by se v ní zajisté dosti, a nebylo by třeba sáhati k Aischinovi, Aristofanovi, Thukydidovi, Isokratovi, Lysiovi, Xenofontovu Agesilau a p., čímž ovšem nemíním tvrditi, že by příklady takové byly právě špatny. V uspořádání příkladů pohřešuji jakési stejnoměrnosti a důslednosti. Necituje-li se vůbec, odkud který příklad jest, proč činí se tak na str. 155. (Sof. Ant. 100.); 186. (Xen. An. III. 2. 7.; I. 6. 6.); 203. (*Ω* 74., s 356.); 230. (Tac. An. 1. 59.); 170. (Sof.); 183. (Xen. An. III. 2. 5.; Dem. 3. 29.); 184. (Sof. Fil. 56.). Uznává-li se toho potřeba na některém místě slova příkladu vysvětliti nebo přeložiti, proč činí se tak u obrátův a slov známých a srozumitelných (*καταστρέψατο* „podmanil si“; překlady celých věd na str. 193. a j. v.) a opomíjí se toho, kde by spíše bylo toho třeba n. př. *ὁ μιλῆα δεῖνᾶς τόλμας* (str. 169.); *ὥρα ἄρδεν* (str. 218.); *τοῦ θανάτου*

καταφρονεῖν παρὰ τὴν αἰσχύνην (str. 174.), str. 254 *κισθῶν*; *καθά*; str. 286. *βουβῶνα*; *ἔπος*; str. 290. *κυσζῶσω*; *δηραῖός* a j. v. ? Oddělují-li se příklady od sebe ležatými čárkami, proč se tak nečiní všude a proč na př. v jednom a témž odstavci se toho dbá a hned zase nedbá? Některé příklady nedobře jsou umístěny; na př. str. 168 z příkladů *οἱ πατέρες προνοοῦσιν . . a Ἀθησῖλος, δπου φέτο . .* náleží vlastně onen ku gen. obj., tento ku gen. separ.; jiné zbytečně obměňovány. Str. 236 psáno *ἔφθασαν*, ačkoli v dotyčné větě Isokratově jest *ἔφθησαν* (srv. str. 119. *ἔβησαν*). S prospěchem konečně bylo by uskrovniti počet příkladů smyslem úplně bezvýznamných, jako když místo Hartlova *κλαίων εἶπε* utvoří se nová věta za příklad *γελῶσας εἶπε* (§ 204).

Druhá hlavní část mluvnice, tvarosloví, obsahuje obvyklé tři oddíly, před nimiž umístěny některé poznámky o jazyku řeckém, jeho mluvách a nářečích. Zvukosloví knihy Schulzovy neuchyluje se nikde v rozdělení a výkladu od knihy Hartlovy, z níž mnohá pravidla doslovně jsou přeložena. Nově uváděny pouze české a latinské výrazy za příčinou srovnání zvukoslovných úkazů řeckých s češt. a lat. Čerpáno při tom hlavně z mluvnice Blažkovy. S prospěchem užito výhod podávaných růzností tisku, a důležité od méně důležitého vhodně tím odlišeno (Hartel Vorw. VII.), čehož arci i jiné knihy školní šetří. Dobře by byl p. spis. učinil, kdyby byl též po způsobu Hartlově k výrazům řeckým důsledně všude přičiňoval překlad. Vlastní zákony zvukoslovné podány co nejstručněji v §§ 8.—13. a obsahují nikoliv neobratnou směsí starého i nového. Ačkoli mezi výsledky nového bádání grammatického jsou velmi mnohé věci jisté a tak pochybnosti prosté, že by již nyní ve školní knize nemusely zůstatí nepovšimnuty: spokojil se Hartel jednotlivými pouze poznámkami a jenom tam, kde starší nějaká poněkda modifikace a změny nutně vyžadovala, odvážil se k novotě. Takovým kompromissem vzniklo rozdělení souhlásek, kde zastoupeny mutae a semivocales, explosivae a continuae; vedle nich pak zůstávají také gutturales a obvyklé tři třídy tenues, mediae, aspiratae. Dle toho rozdělení víme arci, co je labialis spirans (pozn. 3.), ale neznáme, co je „palatalis spirans“ (pozn. 3.), protože termin palatales v rozdělení nepřijat. Totéž platí o výrazu „měkká sykavka“ a „tvrdá souhláska“ (σ). — Při roztřídění samohlásek nezadají se mi názvy „měkké“ a „tvrdé“ přiměřeny a odůvodněny; také novější mluvnice se jich vzdávají. — Hartlovy „Doppelconsonanten“ překládány „sloučené souhlásky“; snad by byl mohl býti zachován obvyklý termín „složené souhlásky“. — Rovněž pro *συνζήσις* užíváno proti slovu „slučování“, v našich knihách obyčejnému, výrazu „srážení“, jímž nyní *συγκοπή* bývá označována. — Str. 14. 1. slovo *τεῖνω* vykládá se epenthesí z *τεν-ω* a na téže stránce v pozn. 2. staví se dvojhláska *ει* před *ν* a *ρ* (na př. *τεῖνω*, *φθειρω*) za následek náhradného dloužení: *φθειρω*

z aiol. $\varphi\theta\acute{\epsilon}\rho\omega$; v tvarosloví při konjugaci $\varphi\theta\acute{\epsilon}\rho\omega$ a $\tau\acute{\epsilon}\iota\omega$ vysvětluje se opět epenthesi. Srovn. i str. 251. — Podobně má se věc s příklady $\acute{\alpha}\mu\acute{\iota}\sigma\iota\omega\upsilon$ a $\chi\acute{\iota}\sigma\tau\omega\upsilon$. Srovn. str. 261. — Str. 14. hrdelné hlásky (řidčeji τ , θ) s následujícím ι přecházejí v $\sigma\sigma$ (novoatt. $\tau\tau$) a tento přechod objasňuje se několika příklady: $\eta\sigma\sigma\omega\upsilon$, $\Theta\rho\acute{\alpha}\sigma\sigma\alpha$, $\iota\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$, $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$ . . . V celé knize pak (až na skrovné nedůslednosti a nářečí homerské a herodotské) píše se pouze sprežka $\tau\tau$. Bylo záhodno udati také důvod tohoto způsobu psaní, jež liší se od ostatních našich školních knih (Lepaf, Slovn.; Niederle; Lepaf, Cvič.); neboť v druhé poznámce úvodu (str. 2.) nelze přece odůvodnění toho shledávati. — Vůbec bylo by si přáti v §§ 10—13. na některých místech více praecisnosti, aby neurčitost a kolísání terminů bylo zamezeno. Při setkání se souhlásek (str. 10.) mnohdy předchozí souhláska „vypouští se čili vysouvá, (= vysouvání, elisio)“; str. 15. mluví se o úplném vysouvání (= elisio) a sice σ mezi dvěma samohláskami a souhláskami j a f před samohláskami. Str. 15. hiat hledí se zameziti odsouváním koncovky (= elisio) a pro tento úkaz stává se termin odsouvání (odsuvník, elisio, apostrof) stálým. Ve zvukosloví Homerové jest elisio = odsouvání a vysouvání = synkope. — Podobně není jasně vymezen rozdíl mezi názvy „sesouvání“ a „odsutí hlásky v násloví“ a „odmítání ($\acute{\alpha}\rho\alpha\kappa\omicron\mu\eta\acute{\iota}$)“. — Str. 6. „circumflex stává jen na dlouhých slabikách“; mělo býti dodáno „přirozené dlouhých“ (srv. str. 18. a 19.). — Jak má se všeobecné, ničím neomezené pravidlo § 18. 2. a. (stažená slabika nemá přízvuku, neměla-li ho žádná z kontrahovaných) k příkladu $\chi\rho\acute{\upsilon}\sigma\epsilon\upsilon\iota = \chi\rho\epsilon\sigma\acute{\upsilon}\iota$ (§ 8. 2. a)? — Při ν přísuvném spojil Schulz čtyři body Hartlovy poučky v jedno, pravě, že se přidává ν před náslovím samohláskovým ke všem tvarům na $\sigma\iota$. Tím tuším řečeno trochu mnoho; jsou také tvary na $\sigma\iota$, jež přísuvného ν nepřijímají. — § 14. p. 1. $\omicron\upsilon\ \varphi\eta\sigma\iota$ není dosti vhodný příklad, ježto o enklisi mluví se teprve v §§. 19. a 21. — § 14. $\acute{\epsilon}\xi\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon\upsilon$ neznačí „vybral jsem.“ — Vedle $\acute{\alpha}\chi\iota\varsigma$ a $\mu\acute{\epsilon}\lambda\chi\iota\varsigma$ také i $\pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}\nu\iota\varsigma$ nemá často koncového ς . Ostatně všechny tři poznámky nemají co činiti s ν efelk. a mohly lépe a určitěji umístěny býti v části o zamezování hiatu. — Naproti tomu mohlo býti zmíněno, že také $\sigma\iota$ 3. os. plsq. druhdy přijímává ν přísuvné. V ukasovatelích jest ν přísuvné vůbec vynecháno. — § 16. pohřešuje se přiměřená poznámka o syllabae ancipites a positio debilis; připojená výjimka nezdá se mi býti dostatečna. — Přízvukování slabiky stažené určuje se dle tří punktův a) b) c), z nichž však žádný se nehodí na podobné tvary jako $\sigma\kappa\acute{\alpha}\omega\upsilon = \sigma\kappa\acute{\alpha}\omega\upsilon$, $\mu\epsilon\alpha\acute{\omega}\upsilon = \mu\epsilon\alpha\acute{\omega}\upsilon$. — § 22. řečeno, že místo $\omicron\upsilon$ také $\omicron\epsilon$, $\omicron\eta$ se jevívá, ale o $\omicron\eta\acute{\iota}$ není v celé knize žádná zmínka. Proč p. spis. kratičkou poznámku Hartlovu („ $\omicron\eta\acute{\iota}$, ein nachdrückliches $\omicron\upsilon$, ist immer betont“) vynechal, není mi pochopitelné. — Tvar $\varphi\eta\varsigma$ je správnější než-li $\varphi\eta\varsigma$; $\acute{\epsilon}\iota\varsigma$ mělo býti dáno na místě přednějším

než-li *é*; (srv. str. 169., 318., 314. a 287.) — Pro slova *οὐ φησι* k vůli důslednosti a zvláště v té počátečné partii mělo býti užito jediného překladu, jak to činí Hartel, klada vždy „er sagt nicht“ (str. 16., 19., 20). U Schulze na str. 17. čteme: „praví že ne, zapírá“; na str. 21. nahoře píše se „nepraví“ a na téže stránce dole „zapírá.“ — Při elisio (§ 13.) k *παρὰ μέγροι, ἀχροι, δευ* bylo také dodati i deiktické, ježto také ono elise nepřipouští (srvn. i str. 252.); naproti tomu není *krasis* u relativ *ὅ* a *ἃ* tak příliš husta, jak viděti i z toho, že neuveden žádný příklad, ač *ἄν* (= *ἄ ἄν*) bylo na snadě. — § 18. 5. při anastrofě bylo by dostačilo přestati na *ἀμφὶ* a *ἀντὶ* jako výjimkách; neboť o schopnosti či neschopnosti zvratu přízvukového u předložek *ἀνά* a *διά* ani mezi starými grammatiky nedosaženo shody.

Změny, jakéž proti knize Hartlově provedl p. spis. při obhýbání jmen, jsou celkem málo významny. Tu a tam mezi příklady jednotlivé slovo vynechal, jiné přidal (§§ 25.; 45.; 49.; 50.; 52.; 53.); příklady dle rodu srovnal (§ 41.); jednotlivé tvary pádové vedle sebe postavil (§§ 50.; 46.); k vzorům mluvnice Hartlovy*) *λόγος, δῆμος* § 34.; *αἰξ* § 45. přidal (snad jsou již v 18. vyd. Hartl.); *πρόσβυς* a *προσβυτής* (§ 54.) a *χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν* (§ 56.) úplně skloňoval. Mimo to v § 29. vpletl kratičkou umínku o *α* purum a impurum; v §§ 42. a 52. výslovně uvedl některé vokativy zvratem přízvuku důležité; v § 46. urovnal příklady Hartlovy dle nomin. sigmat. a asigm. a v § 75. rozdělil Hartlova numeralia multiplicativa v multiplic. a proportion. Ostatně všude přiléhá kniha Schulzova úplně k spracování Hartlovu. Látka grammatická je přebrána a mnohé drobnůstky jako méně důležité vypuštěny. Urovnání je celkem přiměřeno. Umístění adjektiv deklinace na A- a O- přehlednosti snad napomáhá, avšak systematika by vyžadovala jiného pořádku. Přehledné tabulky koncovek jistě by získaly připojením dotyčných koncovek latinských, což by asi s větším prospěchem bylo nežli uváděti celé formy teprve při vzorcích jednotlivých; anebo mohlo býti obě přiměřeně sloučeno. Rozdělení kmenů souhláskových odpovídá kategoriím ve zvukosloví přijatým, a tudíž také objevuje se *ἡγεμῶν* u kmenů zubných, ačkoliv obyčejně stává při plyných. Kmeny samohláskové o jednu kategorii rozmnoženy tím, že dělí se a) v kmeny na *v av ov* (*ιχθός, οὖς, βοῦς, γοατός*); b) na *ev* (*βασιλεύς*); c) na *i-s* a *v-s* (*πόλις, πήχυνς*). Odloučení *ev*-kmenův od *av-* a *ov-* kmenův nezdá se mi být přiměřené, ježto všechny tyto tři skupiny přechodem svého *v* ve *F* a analogickými úkazy zvukoslovnými na sebe tak říkajíc jsou odkázány. Mělo-li by co při kmenech těchto být pozměněno, dlužno by bylo spíše začíti u vzoru *πόλις*. Také v této části, kde se zdála vhodná k tomu příležitost, Hartel zření měl k výsledkům vědeckého zkoumání.

*) 17. vydání; 18. neměl jsem po ruce k nahlédnutí.

Při první dekl. *ov* v gen. masc. vysvětluje se obdobou o-kmenů. Při souhláskové deklinaci mluví se o kratších kmenech *πατρ*, *μητρ* a delších *πατρω*, *μητρ* (*πατρα*, *μητρα*), což u Schulze není dosti praecisně podáno, ačkoli Hartlova slova jsou úplně srozumitelná. — *Μαζέους* a *μαζέω* vykládá se z *μαζώσες* (*maiores*) a *μαζόσα* (*maiora*); avšak ve vzorci ponecháno *βελτιωτες*, *βελτιωτα*. — Str. 26. dle § 4. 3. není správně řečeno, že koncovka *ων* gen. pl. vždy je perispomenon. — Při *-ων* ukazuje se ke kontrakci § 8. 2., avšak tam právě *ων* neuvedeno. — Str. 30. věta „všechna složená adj. jsou dvojnýchodná“ není v tomto právě znění úplně přesna. *Ἡμερος* bývá po většině užíváno jenom dvojnýchodně, avšak naskytá se také fem. na *-η* (u Herodota). — O zvláštnosti v přízvukování slov *καροῦν*, *χρυσούς* (srov. § 8. 2. *χρῦσοι*) neděje se výslovná zmínka. — Kontrakta na *ρους* jsou velmi řídká v četbě školní; i mohlo přestati se na složeninách s *πλοῦς* a *ροῦς*. — Str. 33. místo slov „jména vlastností na *τητ*“ má být „kmeny jm. vl. . . .“ — Str. 34. řecké *φρην* (Hartel „Zwerchfell“) překládá se nepřiměřeně slovem „podbřišnice.“ — § 47. mezi slovními příklady k deklinování pod vzorcem uvedeno také nom. defect. *τὸ ἦτορ*, kteréhož přece jenom v tomto tvaru (*a* jednou dativ *ἦτορι*) se užívá. — Nominativ *ὁ ἡ ἀρην* (str. 39.) nebyl běžný a zastupován pravidelně slovem *ὁ ἡ ἀμνός*. — Kmeny *ιχθύ*, *σῦ* (str. 39.) měly se krátce; pak však měly být vysvětleny tvary *ιχθύς*, *σῦν*, *ιχθύ* (vokativ prý roven kmeni). — Paradigma *οἶς* nemá vokativu, ač bychom při vzoru vyžadovali tvarů všech (srov. i *γῆ* při první dekl.). Ostatně bylo lze vok. *ὦ σῦ* přijmouti bez rozpaku (u Hartla jest), anebo vzítí za vzor slovo jiné. Ve vzorci jest pouze *ἡ οἶς*; avšak na str. 34. čte se *τὸν σῦν*, *τοὺς οἶς*. Srovn. také *ἡ οἶς* (str. 40.) a *ὁ ἡ ὄρνις* (str. 45.). — Akkus. pl. *ιχθύας*, *σῦας* mohly jako vedl. formy vedle att. *ιχθύς*, *οἶς* býti ponechány; nejsou tak neobyčejny. — Str. 40. akk. pl. *οἶας* je tvar běžnější a mohl aspoň vedle *οἶς* býti položen. — Akk. pl. novoionského slova *χρυσός* (samo sebou v četbě školní řídké) má zaručenější tvary *χρῶας* a *χρῶσις* než-li *χρῶας*, jež jediné se uvádí. — § 52. 1. u km. *σ* elidujících tvoření nomin. není přesně vymezeno. — Tvary *ὕγιη*, *ὕγιᾶ* a *εὐφρη*, *εὐφρᾶ* (str. 43.—44.) nejsou co do času a způsobu užívání stejně oprávněny. — K baryton. adj. (str. 44.) na- *ωδης*, *-ηρης* mohla také dosti obyčejná konc. *-ετης* býti připojena; *τριετης* jest asi častější než-li uvedené *κατηρης*. — Místo *κρέα* lépe psáti *κρέαι*; *κρέασι* nesprávně místo *κρέασι*. — Dat. pl. *δένδροις* (str. 45.) jest méně užíván než-li *δένδροισι*; podobné měly být také rozlišeny *Ἄρην*, *Ἄρη* a *Ἀπόλλωνα*, *Ἀπόλλω*. — Při slově *δρῦς*, *-ιθος* pohřešuje se označení délky [nad *ι*, kterouž slovo to zachovává v tomto způsobu sklonění; mimo to dlužno bylo zmíniti se, že také *δρῦς* podle *πόλις* se obývá, když vzpomenuť již tvarův *δρῦα*, *δρῦων* (od *δρῦον*). — Místo *φρέατος* obyčejnější je tvar *φρέατος*; *φρητός* nebylo třeba v knise

školní ani uváděti. — Str. 46. dual slova *ναῦς*, když jindy tvary řidší nebývají uváděny, mohl tím spíše býti vynechán, ježto *ἡς* vůbec se nevyskytá, *ναῖν* jednou u Thukydidy. — Při slově *νίος* klade se vedl. forma *νίος*; mělo však býti nějak označeno, že to tvar řidký. — Tvary *φιλικος*, *φιλιακος* (poet.) a *μᾶλλον φιλος* (str. 50.) pro školní četbu sotva vystačí; jsou i u Xenof. leckdy formy *φιλατερος*, *φιλατατος*, nehledíc k tomu, že se u básn. také *φιλιων*, *φιλιστος* čítává. — Str. 52. ku *πλεῖν ἢ* místo *δέκα* lépe se hodilo *μύριοι*, jakožto úsloví v attičt. oblíbené; srvn. str. 245. *ἐτη γεγονώς πλεῖν ἑβδομήκοντα* uvedeno, avšak na do- tyčném místě Platonově není *πλεῖν*, nýbrž *πλεῖω*. — Str. 55. vý- znamy české pro *δε*, *οὕτως* (srvn. str. 57.) nejsou dobře voleny a nesarovávají se s termíny v našich knihách přijatými. — Slovo *οὕτως* bylo lépe psáti *οὕτω(ς)*, jakž i Hartel činí, a tím § 14. 3. znova na paměť uvéstí. — Tvary *τοσοῦτον*, *τοιούτον*... v neutru u některých spisovatelů výhradně, u jiných po většině běžny byly a měly býti jako důležitější označeny (srvn. Kühner § 173. 2. str. 465.). — V přehledu korrelat. zájm. a přísl. některé české výrazy nejsou dosti přesně udány a někde neurovnány dle ob- vyklých platností. — Str. 60. čís. *εἰς καὶ εἰκοστικός* bylo lépe umístiti hned v přehledu, protože je důležitá pro tvoření dalších číslovek řadových. — Tvary *δυσί*, *δυσί* nebylo třeba uváděti; nebo měly býti označeny jakožto pozdější. — Že lze „29 mužů“ přeložiti pomocí part. *δύων*, uvedeno; i mohlo také býti zmíněno, jak podobně možno opsati číslovku řadovou „dvacátý devátý.“ — Při num. multiplic. slabika *-πλοῦς* srovnává se s lat. *-plex*; hned na to *διπλοῦς* rovná se pouze lat. *duplus*. — U číslovek substan- tivních aspoň první (*μοῦράς*) vyžadovala členu.

Také v části o flexi slovesa nelze mluvit o podstatných změnách, od Schulze v spracování Hartlové učiněných. § 78. předložky *ἐν*, *σύν*, *ἐκ* výslovně jmenovány, kdež se spokojil Hartel poznámkou vše- obecnou. — § 92. při slovesech stažených předeslán přehled staženin, což ostatně mohlo již v § 8. úplně býti provedeno. — § 94. některá slovesa, za příklady uvedená, jinak srovnána. — § 103. nově přidán kmen *τεμ*. — Pouze § 106. změněn o něco více: počet příkladů rozmožněn, a přičiněny dvě krátké poznámky. — Některá nová slovesa přidána také k §§ 112. a 132. — Úchýlně od Hartla vložen do § 114. přehled slovesných tvarů (verba muta srovnaná dle kmenů gutt., dent. a lab.), o jehož nezbytnosti arci mohou býti mínění různá. — § 115. pořádek některých konj. tvarů zjinačen. — v § 124. *στορέννμι* sloučeno se *στέρηννμι* a *στέρηννμι*, avšak opo- menuto označiti je výslovně jako formy vedlejší; v *τέμζ* § slo- veso *κορέννμι* úplně zmizelo, ač v rejstříku je k němu ukázáno. — § 127. pozn. o *ἀποστρέω*, *μετέστω* vynechána; v § 131. pozn. o přízvukování komposit vložena.

Omezení a uspořádání látky je celkem uspokojivé; rovněž přiznati dlužno, že s prospěchem na některých místech užito

novějších výsledků vědeckých a že moderní theorie kmenové, pokud se to snaželo se stanoviskem knihy, příležitostně si všimáno. Avšak co do stanoviska toho litovati jest, že se Hartel neodhodlal k tomu, aby vysvětlení tvarů slovesných na základě spony z knihy Curtiovy již vymizelo. Nepriměřenost věci i slova Hartel sám naznačuje právě „*der Bindewort ist nicht ein zum Zwecke der Verbindung von Stamm und Endung eingefügter Vocal . . .*“ Že se nauka o slovese řeckém bez spony obejítí může a že možno bez ní žáky flexi verbální naučiti, dosvědčuje mimo jiné i kniha Niederlova, v r. 1873. zpracovaná. Námítka, že na základě spony žáci lépe a snáze verbu se učí (Schulz, předml. str. V.), zdá se mi býti rázu subjektivního; jiní tvrdí z vlastní zkušenosti, že pomocí příznaků dobře bylo lze pracovati. A jestliže dále Meyer § 19. φέρ-σ-εσ; βάρ-α-θα; veh-i-te; vez-o-te; φέρ-ο-μασ . . . a Brugmann § 119. φέρ-ο-μασ, φέρ-σ-εσ . . . píše, činí tak onen, aby střídání samohlásek dotyčných názorněji označil, a tento píše tak, kde mluví o rozdělení hlásek *e*, *o* po různých tvarech; avšak podporovati tím teorii sponovou nechťel asi jeden ani druhý. Co se týče rozdělení učiva, pojednává se nejprve o všech časech sloves samohláskových, k nimž poji se praesens a imperfektum verb stažených; na to společně probrána slovesa souhlásková. — Definice sloves krytočinných není podána dosti přesně. — Str. 62. ἔ-λυον a λύουσι mohly býti rozděleny tak, aby vynikl i rozdíl mezi příponami prvotními a druhotnými. — Při náslovném εν (str. 64.) lépe bylo připouštěti pouze přimnožek ην. — Koncovka ει 2. os. sing. pass. měla by všude býti uváděna v závorce; bylo jí užíváno ovšem často, avšak po většině v mluvě obecné a pozdější. — Str. 68. pro 3. pl. opt. udává se příznak způsobový ισ, což není v úplném souhlase s § 77. 5 (ι, ιη); i mělo býti přiměřeně vysvětleno. — K formám οἴσι, θύσι, βόλσι přidáno také ještě δέσι, myslím zbytečně; neboť δέη zajisté je tvar daleko užívanější. — V některých vzorcích dobře by bylo, kde se naskýtají dvojí tvary, častější a důležitější odlišovati buď tiskem buď uzávorkováním tvarů méně častých a pozdějších. — Že 3. sing. plusqu. na ει také *v* přísuvně přibrati může, není nikde výslovně poznamenáno. — Str. 72. κεντρώμη vysvětluje se z κεντα-οίμη; správněji κεντη-οίμη. — Imperat. koncovky τωσαν, σθωσαν mohly býti také u verb. kontrah. v závorce uvedeny nebo menším tiskem označeny; úplně jich opominouti nezdá se mi přiměřeným. — Přisuvně *v* při 3. sing. impf. ve vzorci sloves složených nemusilo býti uvedeno, a pak byla další poznámka zbytečna. — Str. 72. při slovesech stažených mělo býti jasné udáno, že kmenové α (τιμάω) krátké býti musí; dlouhé α kontrakce nepřipouští. — Proč se dává tvarům κλάω, κάω přednost, není nikde výslovně vytčeno; a přece jsou formy κλάω, κάω u Xenofonta, tragikův a j. častější. — Str. 78. οἴμαι není dosti přesně vysvětleno. — Str. 79. při

fut. *καλώ* bylo by dobře ukázati k § 101. (futuram atticum). — Aor. pass. od *χράω* není výhradně *ἐχρήσθη*; jsou i jiné osoby v užívání. — Perf. *κάλισμαι* a *κέρουμαι* střídají se s *κάλισσαι*, *κέρουσαι*; i mohlo *σ* aspoň v závorce být uvedeno. Totéž platí o *ἐπαύθη*. — *Χρῶ* má již v praes. *ι*, kteréž teprve v uváděných tvarech označováno. — Místo *σινγ-μή* bylo lépe uvésti obyčejnější *σίγμα*. — Aor. *ἔλιπα* (str. 83.) měl být označen jako tvar pozdější. — Str. 84. vedle tvarů *φανόην*, *δεροίην* nejsou *φανοίμι*, *δεροίμι* zcela neobyčejny; i mohlo jich být vzpomenuo, jako při verb. contr. — Významu „fut. contract.“ užívá se při plynných slovesech, při fut. attic. *τελώ* . . . a při fut. dor., čímž může vzniknouti jakási nejasnost; dobře by bylo ty tři formy fut. určitěji praecisovati. — Str. 87. *γέγραφα* = napsal jsem; mohlo být dodáno „mám napsáno“ na označenou rozdlu mezi perf. a aorist. — Tvary *ἐφθάρατο*, *κεκράξομαι*, *ἐσκέψομαι* jsou velmi řídké. — Při *ᾤξυμαι* (str. 90.) mělo být ukázáno k § 107., kdež je také forma *ᾤξουμαι*. — Str. 95. *διαβατός* co do východu neurčeno přesně. — Sloveso *ἐθῆω* mělo v násloví nejen *σ*, nýbrž *σφ*. — Str. 97. impf. slovesa *ἐνοχλώ* mohlo být uvedeno. — Přímnožek časový při náslovném *εν* sloves složených a prostých kolísá, a nelze jej složením přesně vymeziti. — Slovesa *ἀπειλώ*, *καθαίρω*, *ἀναγιάζω* nebylo nutno uváděti. — *Κλάζω* má častěji pf. *κέκλιγα* než-li *κέκλαγγα*. — Při *ἐκέλιγα* ukázáno k § 112. 5.; tam však právě tento tvar jako neuzívaný vynechán. — Pf. *πέπληκα*, *ἔσφαλα* jsou tvary pozdější. — *Ἠλλαχα* v čistě att. se nenaskytá a jinak obyčejně jenom ve složen. — Str. 106. vedle *ἐκλήθη* mělo i *ἐκλήθη* být uvedeno (srvn. § 108.). — Také *ἔθηκαν* a *ἔδωκαν*, jsouce dosti častý, mohly být vzaty za vedlejší formy k pravidelným *ἔθεσαν*, *ἔδωσαν*. — Místo *τιθείην*, *τιθείο* (str. 111.) byly tvary *τιθοίμην*, *τιθοίο* (*τιθῶ*) . . . oblíbenější; srvn. také *θείμην* a *θοίμην*, *ισίμην* a *ισίμην*. — V 3. pl. imperat. skoro úplně pomíjí se příp. *τωσαν*, *σθωσαν*, kteréž přece nebyly zcela neužívány. Při *σιμ* vynecháno zase *δτων* a nahrazeno pozdějšími *δτων* a *δτωσαν*. Tvar *ἴωσαν* (str. 117.) je řídký. — Při *θου* (str. 113.) dobře by bylo úchylku v přízvukování komposit ukázati pomocí předložky jedno- a dvojslabičné; stává se tak ovšem o něco dále v pozn., ale ta dobře nesouhlasí s citovaným § 102. — Při tvarech *ἔδδθη*, *ἐκέθη*, *ἔσαθη* mělo se upozorniti na krátkou kmenovou samohlásku. — Str. 114. *ἔσταιην* je tvar poetický; zde udán tiskem za častější a důležitější; *ἔσσηνία* sotva je užívanější než-li *ἔσῶσα*. Neutra *ἔσῶς* a *ἔσῶσός* zdají sobě odporovati. — Str. 115. kmen *δι* bylo vlastně psáti *δφι*. — Perf. *πέπληκα* jeví se pouze ve složení, což mělo být přiměřeně označeno, jakož i mnohé jiné tvary sloves na *μι* a verb. nepravidelných (*ἐδήδασμαι*, *ἐνεχθήσομαι*, *ἐπόθη*, *σχήσομαι* . . .) — Po *χρή* (str. 117.) nebylo třeba psáti *ἔσσι*. — *Ἐχρη* mělo být označeno jako tvar řídký a nepřesně tvořený. —

Při *ἀπογραῶ* nebylo všech tvarů stejně užíváno; odlišovalo-li se jinde, mohlo se tak státi i zde. — Místo *ἔλλακα* (str. 118.) bylo by správnější psáti *ἔλλωκα*; dobře ovšem *ἔλλων*, což opět zde nenacházíme. — Verbum *ἔκκλην* (str. 119.) se svými formami všim právem mohlo býti vynecháno; spíše mohlo býti zde uvedeno *κτείνω* aspoň s odkazem k § 262. 1. — Medium při verbech *ἐπιλαμβάνω*, *μεταπέμπομαι* (str. 131., 173.) v českém významu neoznačeno. — Fut. *ἀναπνέω* (str. 121.) je velmi řídké; taktéž *ἐπιτάσθην*. — Vedle *ἀμφιῶ* zasluhovalo i *ἀμφιέσομαι* býti jmenováno; za to *ἔσβησαι*, *ῥώσω*, *ἰσχυρόθην*, *ἔρῶσα*, *πήξω* jsou formy dílem pozdější, dílem jenom ve složení běžné. — Výraz „slovesa nosová“ není dosti vhodný, aspoň ne tak, jako Hartlova „Nasalclasse“. — *Ἰλάσσομαι*, *βιβρώσκω* jsou dost obyčejná slovesa a snesla by dobře tisk větší, jakž i Hartel je uvádí; spíše hodil se tisk drobnější pro *κεράσσω*, *πέπρωται*, *τέλλω* a j. — Str. 124. *ἀν-ἄλω* (u Hartla *ἀν-ἄλω*) tak tištěno, jako by sloveso dotyčné bylo složeno. — *Οἴωμαι* (str. 126.) mělo býti výslovně jako dep. pass. označeno; srvn. str. 105. *πίθωμαι* M. P.; *διαλέγομαι* D. P. — Perf. *οἶχονα* má tvar vedl. *ῥῆονα*; sloveso *ὄψελω* má mimo uvedený km. také *ὄψελ*. Aor. *ὤψελσα* mohl býti přijat. — Vedle *ὀνήσομαι* jest také, ač řídkější, v att. obvykle *ὀνύσομαι*; prvý tvar vlastně náleží k aor. pass. — *Ἐρόντην* není dosti přesně dáno česk. „tekl jsem“; srvn. i str. 93. — Mimo *ἰδοῦ* = en (str. 126.) bylo uvéstí také *ἰδοῦ* k vytčení rozdílů. — Str. 127. čte se aor. pass. pouze *ἐτύπην*, ale na str. 11. položen také inf. *τυφθῆναι*. — Verba *παιλέω*, *πιπράσκω*, *ἀποδίδομαι* přijaty do třídy smíšené; avšak poměr km. *παιλε*, *πρα*, *δο* k sobě a k verbům je přece jiný než-li mezi *ἴσθι*, *ἴδ*, *φαγ* a *ἴσθια* aneb *ῥα*, *ἴδ*, *ὄπ* a *ὄραω*. Rovněž možno pochybovati, patří-li sem *καθίζω*, *καθίζομαι*, *καθέζομαι* s *κάθημαι*. Také *πάσχω* ukazuje svým inchoativním *σκ* k jiné třídě. — Optat. *σχοίμι* jeví se in compositis (srvn. str. 128. *παράσχοιμι*); verbum simplex tvoří *σχοίην*, načež neupozorněno. — Dor. fut. *πισθῶμαι*, nejsouc právě neobyčejno, mohlo vedle *πίομαι* býti umístěno. — Km. *πιτο* mohl, jakož leckde jinde se stalo, dán býti dlouženým *πιτω*. — Přízvukováním důležité *παράσχω* a *προσχωῦ* (str. 129.) vyžadovalo odkazu k dotyčnému § nebo pozn. — Verba activa s med. futurem možno bylo pohodlně srovnati dle významu v jednotlivé skupiny; slovesa, která vytvářejí act. futurum, třeba řídkěji, nebylo nutno v seznamu přijímati. — Sloveso *αἰδέομαι* má vedle akt. i pass. futurum; *ἐνθυμηθήσομαι* je řídkší a pozdější vedle obecného *προθυμηθήσομαι*. — Tvary, jako *σεβήσομαι*, *ἰσέφθην*, nemají pro četbu školní valné důležitosti.

Nauka o tvoření slov omezena pouze na nejdůležitější a probrána přehledně (ovšem tu a tam ne dosti úplně) na pěti stránkách. Také tato část přiléhá úplně ke knize Hartlové a obsahuje jednoduché tvoření slov (subst. mají 9, adj. 7, verba 9 a adv. 3 suffixy) a skládání slov. Pro účely školní přehled takovýto arci

může vystačiti; avšak v omezování látky jíti zde dále nebylo by lze chváliti. K uvádění analogií česk. a lat. byla tu vítaná příležitost, ale nebylo jí užito náležitě. — Místo věty Hartlovoy: „die Nomina werden durch Endungen (Suffixe) gebildet, welche den Begriff des Nomen's näher bestimmen“ praví Schulz: „jména se tvoří přítvorky (příponami slovo-tvornými), jimiž význam kořenův a kmenů zevrubněji se určuje“ (Niederle „... přičiňováním přípon slovo-tvorných, přítvorků, jimiž význam kořenů a kmenů všelijak se určuje, obměňuje...“). Avšak výraz „kořen“ jinak v mluvnici Schulzově tuším se ani nevyskytá, aniž význam jeho proti „kmeni“ jest vysvětlen; u Niederla ovšem tak učiněno. — Při βασιλεια není nutno ani správnou psáti *ε-ια*; příponou jest *ια*, kteréž přistupuje ku kmeni βασιλευ. Totéž platí o παιδεια (= παιδε ϵ -ια). — Místo σωφροσύνη mělo se spíše voliti příkladem slovo km. samohl., dle nichž teprv ono tvořeno (σωφρο(σ)σύνη). — Místo κουργιον snad by mohl dán býti příklad škoie bližší a prospěšnější (Vaniček λογιον); taktéž místo ησδριον. — Přítvorky ιο, αο jsou dosti obyčejny a zasluhovaly zmínky. — Přizvučnky tu a tam na příponách umístěné nejsou sice pro školu bez významu, ale nesnášejí se se zásadou, na str. 22. od p. spis. vyslovenou. — Mnohá slova dle kmenův a přípon dělití opominuto, ač jinde tak se stává. — Σικελώτης není totéž, co Σικελός = Siculus. — Názvy obecné skupinám dávané nejsou někdy dosti vhodné; z adj. skupiny sedmé („přípony méně určitého významu“) leckteré pohodlně možno vřaditi do některé ze skupin dříve jmenovaných. — Αοιδμος není v obou významech (act. a pass.) pro četbu školní stejně důležité; naskýtá se obyčejně jenom pass. — Pozn. „akt. i pass.“ za příponou σμο je tak umístěna, že není jasno, patří-li k φόξιμος či ku χρήσιμος (u Hartla úplně zřetelno; srvn. také interpunkci). — Str. 137. k slovům „určení části druhé“ dobře bylo by dodati „a to hlavní.“ — Tvar γυναικώδης je řídký a co do přízvučku nepravidelný. — Při ἀήθης (str. 137.) a jeho km. σ ϵ θ ukázáno k § 130., kde však místo σ ϵ θ je pouze ϵ σθ (u Hartla správně σ ϵ θ).

Třetí část celé knihy (str. 249.—295.) tvoří přídavek, který s uznání hodnou důkladností a hlubokou věcí znalostí jedná o nářečí Homerově a Herodotově. Přídavek tento je zdařilou prací Hartlovou a byl od Schulze do jeho knihy bez proměny přijat. Objem části této je značný a přesahuje hezkou trochou míru učiva a zvláštností mluvy epické, pokud jí škola vyžaduje. Avšak spisovatel v předmluvě naznačuje, proč pojednává o věci zevrubněji a obsírněji; přídavek má býti řádným rádcem pro porozumění a vyhledávání tvarů homer., nejsou ovšem určen k tomu, aby se mu žáci celému učili nazpaměť. Z té pak stránky arci netřeba výtky činiti objemu poněkud většímu; připomenouti pouze dlužno, že také obsírnější skladba (ač-li jinak dobrá) má stejné, ne-li ještě větší, právo sloužiti žákům jako „Nachschlagebuch“, když

se právo toto přisuzuje přídavku o mluvě epické. Před stručnou stať Hartlovu o iambickém trimetru umístil Schulz některé poznámky o původě a vývoji umění dramatického až k době Sofokleově a Euripidově, jakož i nejnntnější věci z díkce tragiků. Poznámky ty jsou přiměřeny a může jich ve škole s prospěchem býti užíváno. Avšak přídavek na konci knihy Schulzem nově přičiněný na vysvětlenou neznámějších měr, vah a mincí valně asi neprospěje, protože se leckde uchyluje od udání knih jiných.

Vůbec jest toho litovati, že p. spis. jmenované knihy neměl všude náležitého zření k školním knihám, na našich ústavech užívaným. Snahy spisovatelů mluvnic školních a cvičebnic v posledních dobách velice dbaly toho, aby v knihy disciplin filologických, pokud možno, jakási jednota byla zavedena, a snahy ty aspoň z části značně uskutečněny. I je zajisté požadavkem spravedlivým, žádáme-li také od knihy nové, aby terminologii, orthografii a věcná udání knih ostatních — pokud nejsou chybná — nenechávala nepovšimnutými a jednoty zmíněné co možno šetřila. Kniha Schulzova někde tak činí, ale velmi často také toho nedbá a myslím, že mnohdy bez důvodu. Důležito dále a pro školu přímo nezbytno jest, aby kniha v každé přičině byla, pokud možno, spolehlivou i co do věci i co do formy. Nedůslednosti formální, nesprávnosti citace a velký počet omylův a nedopatření je ceně knihy školní na ujmu vždycky; pročez předpokládáme, že každý, kdo knihu pro školu píše, také stránce formální svědomitou péčí věnuje. Avšak v knize Schulzově je menších a větších nedostatků tohoto druhu množství opravdu povážlivé a nasvědčuje tomu, že při převodu dobré knihy Hartlovy pracováno zběžně a že nedbáno korektury s pozorností žádoucí. Již pouhý pohled na poslední stránku dostačí k poznání, kde s náležitou pečlivostí bylo opravováno: Hartel má tři corrigenda, kdežto u Schulze jest jich udáno na 55, a tím není ani z daleka počet vyčerpán. Ostatně jest to při školní knize vždycky úkaz smutný, když vůbec k takovému rejstříku oprav dojíti musí.

Nesprávně (aneb alespoň neúplně) citováno, pokud posuzovatel postřehl, asi na 130 místech. Těžko skutečně pochopiti, jak tolik přehlédnutí mohlo proklouznouti. Byl-li p. spis. nucen od uspořádání a číslování Hartlova někde se uchýliti, měl býti tím opatrnější a nepřejímati beze všeho číslice mluvnice Hartlovy. Takovou nejistotou trpí také rejstříky knihy Schulzovy, obsahující na některých místech (v ukazovateli ke skladbě a v části ukazovatele k tvarosloví asi u 50 slov) udání více méně nespolehlivá.

Dalším nedostatkem formálním při knize Schulzově jeví se také nedůslednost v užívání terminův grammatických a pravidel orthografických; také toho má školní kniha, pokud možno, býti prosta. Avšak zde shledáváme poměrně mnoho nedopatření při způsobu přízvukování příklonek, slov oxyton, při diairesi, v přísuvném a p.,

což činí knize Schulzové také značnou ujmu. Nedopatření toho druhu shledáno zajiště u více než-li 80 slov.

S prospěchem užíváno také v této knize výhod tisku na označenou věc důležitějších a méně důležitých, pro vytčení slov (v pravidlech a příkladech) nad jiné důraznějších a ve vzorcích k upozornění na tvary něčím pozoruhodné. Mimo to také dosti péče věnováno označování kvantity, proti kteréž často bývá chybováno. Avšak ani zde nevystřehl se p. spis. leckterých nedůsledností; vůbec zdá se mi, že i v této příčině kniha Hartlova, pokud jsem v ni nahlédl, vede si důsledněji. Tak shledává se *ἑξήματα* i *ἑξήματα*; *πολιταὶ* *πρᾶσι*; *αἰσχίον*, *ἄλιον* i *αἰσχίον*, *ἄλιον*; *ἑάλωκα* i *ἑάλωκα*; *ἔδομαι* i *καταδύομαι*; *νεῆλιος* i *νεῆλιος*; *φιλέω* i *φιλέω*; str. 118. *φθάω*, *φθα*; str. 122. *φθάω*, *φθα*; str. 279. *φθάω*, *φθα*. Při některých slovech kvantita nenaznačena, ač by toho při nich bylo třeba: *δικτύος*, *ιστιάς*, *ἐλάττων*, *ἰκάνω*, *ἐκλίην*, *ἐόρακα*, *κρέω* *λυπέομαι*, abl. *ναῦρα*, *Τυθείδην*, *τριακοστός*, *τριακοσιοστός*, *χιλιοστός*, *quotus*, *ἐπένναι*, *πιακ*, *παγ*, mnohé tvary sloves nepravidelných a sloves na *νῦμι*, *μῖα* a *μῖαν* (Hartel správně), *ἑήλακα*, *ἑήλαμαι* (u Hartla označena), *οὐδεμία*, *τέκταρ*, *πύρ*, *πυρός* (u Hartla všechna ta slovesa kvantitu mají označenou), *τύνη* a mn. j. V některých případech není kvantita udána přesně. Daleko méně však dohlédnuto k správnému užívání znamének a dělidel. Jest ovšem pravda, že při hojnosti rozmanitých znamének písma řeckého leckaké nedopatření pozornosti ujde, a do jisté míry lze tedy poklésky takové omluviti; ale v každém případě (a zvláště při knize školní) dlužno přece dbáti, aby počet jich byl co možno nejmenší. K tomu v knize Schulzové nehleděno měrou náležitou; při interpunkci proklouzlo asi 70 poklésků, přehlédnutí znaménkových napočítáno na 130 (na př. *δοῦρος*; *πάτι*; *βρότος*; *ἀναμάριτος*; *παικίμενον*; *ἐποιήσας*; *σπόνδας*; *ὄπως*; *ζήλοισι*; *ἀοιδμός*; *ἑύρεα*; *ἰῆς*; *ἀραγήσι*; *ῥορον*; *δαίνωται*; *πήχυν*; *τοσοῦτος*; *γαῖσι*; *ὕσιον*; *ἡδέατε* atd.). Znaménkových nedopatření ani vzorce nejsou prosty.

Velmi značný (přes 140) jest konečně také počet jiných omylů různého způsobu a chyb tiskových, jež by byla pečlivější korektura vůbec odstranila neb aspoň slušně omezila. Že se tak nestalo, jest v zájmu knihy samé politování hodno.*) Stájtež zde aspoň některé ukázky: *οἰκήδομαι*; *ἀναγισωέω*; *ἀπαβαλέεις*; *ῥρον*; *τάλω*;

*) Z ohlášení Schulzova dověděli jsme se, že kniha jeho, než-li ještě úřední schválení oznámeno, došla vydání nového, kdež zároveň všechny tiakové (?) omyly opraveny jsou. Obíráme se však přece vydáním původním, aby jasně bylo viděti, jak zběžně a povrchně dobrá kniha Hartlova byla „vzdělávána.“ Ve vydání druhém, pokud jsme se přesvědčiti mohli, jest ovšem největší část pokléskův a omylův opravena; avšak to snad nepřičte p. Schulz sobě za zásluhu. Ostatně ani vydání pozdější není nedostatků takových úplně prosto. Nejméně však při něm schvalujeme, že vydání nové na titulním listě neodlišeno od chybného vydání původního a *nevytčeno* stejně jako *vydání* opravené.

μαγεοόμενος; ὄμυδι; ὄβλον; νοιαῦτα; γθ (místo χθ); ἐπιλαῖα; ἱαντῶ; μητ' ὄρα; ὁ ἄρχον; ὄσον ἄξιον (místo ὄσον); ἀποθρῶπον; τὸν ἱσθῆτα (necháno i v opraveném vydání); δειπνάσαντες; κακαίρω; πέπνυσμαι (místo πέπνυσμαι); ἀέκονσα (místo ἀέκονσα); τέταρος (akkus. pl. ve vzorci); tru (místo dru); piši; předcházejímu; přípoštěcí; záhálku; adj. vinny; nepřisluší; naměstku; davnitř; vztahující (vynecháno „se“); ve vzorci „same“; nevedle; je jich (místo „jejich“); zastupné; zavislý; padě; povzbudení; pochvátíl (místo „pochválil“); ne větách (místo „ve“); trary; akusativ; nasledují; nasledující; tež; dponentia; řídící; zaporným; iótvou; o vyznamě; dávám (místo dáván); pouštěm; starosloví (místo „tvarosloví“); povšimnutí; pl. (místo pf.); vzdalují kolo od čeho; co pod zemí jest; příslovec; důraznějí; zaměňují (oni); dvojhásece; přízvuk; s nimž; kdo koho (místo „kdokoliv“) atd.

V příčině češtiny vůbec pozorovati lze tu a tam zvláštnosti některé, jež se nesnášejí s obvyklým na mnoze způsobem psaní. Nápadno je na př., že pan spis. píše veskrze „přízvukování“ místo obvyklého a správného „přízvukování“; není přece stejného významu „přízvukovati“ (= zustimmen) a „přízvukovati“ (= betonen). Proto také něco jiného značí „přízvukuje se“ (str. 262.) než-li „přízvukuje se.“ Podobně raději bychom psali: zdvíhám (zdvihnu), stříhám (stříhnu), píchám (pichnu) než-li se Schulzem: zdvihám, stříhám. — Také „plači, plače“ není pro nás obyčejno. — Místo „obdivovati se“ lépe „podivovati se“; místo „alexandrinští“ správnější jest „alexandrijští“ (str. 167. a 249.). — Nedůsledně psáno str. 155. „z obou stran“ a str. 173. „s obou stran“; str. 95., 102. „rozvázatelný“ a str. 74. „rozvazatelný“; str. 297. „opačný“ a str. 149. „opáchnou“; str. 142. „blíží“ a str. 151. „blížíš“; str. 166. „Kýrem“ a „Kyros“; str. 57. „próse“ a str. 294. „prosy“; str. 189. „jakost“ a „jakost“; str. 258. a 256. „vyskytají se“ a jinde „vyskýtají se“. — Někdy řekne se: „rody, způsoby slovesné“; „vazba osobná, neosobná“; „částice přáci,“ ale jindy: „slovesní,“ „osobní, neosobní,“ „přáci.“ — Několikrát shledáváme termin „středosloví,“ několikrát opět také „slovo-středí“; na téže stránce čteme za sebou: „thesis(klad)“ a „thesis(kles).“ — Str. 188. „děj jednodobý“ a tamtéž v pozn. jest „děj jednoduchý“. — Slovesa „posýlati, obesýlati, vysýlati,“ ač bylo při nich mnoho kolísáno, bude jistě správněji psáti s í. — Slovo „sounáležitost“ (str. 156.) netřeba klásti místo přiměřeného a obecného „spojitost.“ — Místo „oblíčeť“ (str. 259.) častěji bývá psáno „oblíčeť.“ — Na tvarech „dober“ (str. 156.) a „zel“ (str. 222.) není podle mého mínění nic právě pěkného, čím by se sluchu zamlouvaly. — Slovo „celý“ (str. 174. po celý život; 175. po celém Aegyptě) lépe bylo nahraditi významy „všechn, všecek, veskeren.“ — Ukazovacího „to“ někdy zbytečně užíváno: seslabeného to tvaru (str. 246.); jediný to (str. 119.); veselou to družinu (str. 295.). — Na str. 64. místo „ve slovesech“ lépe bylo napsati „ve

tvarech.“ — Výrazy: ořeslav (str. 256.), pozadržel jsem (str. 270.) neshledával bych dobře volenými. — Mezi „vládyka“ (str. 256.) a „vládyka“ býval činěn rozdíl. — Zvláštní zálibu dává p. spis. na jevo pro vokalisování předložek, čině to i tam, kde není k tomu žádná příčina. Mimo to patrna jest i zde jakási nedůslednost, neboť při stejných jinak podmínkách p. spis. brzo předložku vokalisuje, brzo nikoliv. Nepěkně tuším k sluchu se nese: ve *πέπτωκα* (str. 128.); ve *φ* (str. 128.): ve *θειμάτιον*, ve *θάλασον* (str. 16.); ve thesi (str. 293. a j.); ve zobecňujících (str. 316.); ku *βασιλέως* (str. 41.); ke mluvč (str. 298. a j.); ze přízvuku (str. 19.); ze *προτιω* (str. 254.) a mn. j. — Rád také užívá p. spis. předl. *υ* místo *υ* s lokálem. Jsou ovšem některé již ode dávna ustálené obraty, v nichž té předložky jest užito; avšak zaváděti zde novoty nějaké není asi třeba. — Věty nedostí spořádané také lze na některých místech postihnouti (str. 295., 221., 262., 263., 270., 272., 275., 276., 291., 61.). Nevhodně užito v knize někdy slova „následný“ (= *consecutivus*) místo „následující“ (= *sequens*) nebo „tento“ (= *hic*).

* * *

Proti knize Hartlově nejví mluvnice Schulzova pokroku žádného, nedostihující (jak z počátku poznamenáno) její stručnosti, jasnosti a mnohdy ani správnosti. Vím právem sluší litovati, že nedovedl p. spis. všechny přednosti knihy dobré, již na mnoze jenom překládal, k místu přivést v knize vlastní a že jí zanedbáváním stránky formální sám značnou měrou uškodil. Rozdíly jsou zde patry jak ve věcech méně důležitých (prokládání tisku, vysvětlivky, citování, pravopis a p.), tak i v důležitých. Hartel správně cituje § 233. A. 2. s part. u *παῶν*; avšak Schulz v pravidle i poznámce má jenom *παῶμαι*, čímž se udání ono proň stává nemístným. Podobného způsobu jsou udání Schulzova při *γέγηθα*; *γηθήω*; *χῶν*; *τέμνειν ὄρνια*; *προίστηκα*; *φυλάττομαι τινα*; *οὐδ' (μηδ') ὦς*; *καὶ ὦς*, což všechno pro Hartla jest správně. — U Hartla čte se správně *πολιτεύομαι*; Schulz má místo něho *πολιτενομαί τινα*. — Hartel dobře cituje a píše: *Α. 145.*; *ψ. 135.*; kmeny na *-εῖς*; gen. sing. na *ᾶω*; *σι(ϕ)*; *Ἰλοιο*; imperat.; *ἰῶα*; *Ἰοις*; *κακαίρω*; Schulz místo toho napsal: *B. 145.*; *Ψ. 135.*; kmeny na *-ος*; gen. sing. na *ᾶω*; *σι(ϕ)*; *Ἰλοιο*; imperf.; *ἰῶα*; *Ἰοις*; *κακαίρω*. — Str. 251. za slovem *ὁ αὐτός* vynechána čárka a udání Hartlovo *E 396*. — Str. 164. druhé *-είος* je zbytečno a převzato z Hartla, kdež arci dobře jest umístěno. — Str. 313. sub *ἄρχομαι* jest udání § 233. A. 2. p. 1. pro Hartla správně (jsouť u něho poznámky dvě); avšak Schulz udání to přijal, ačkoli poznámku má pouze jednu. — Z Hartla vzato do ukazovatele sloveso *κορέννμι* s odk. § 124. 6, ale v § tom úplně opominuto; i vyskytá se v mluvnici po prvé teprv na str. 271., kdež by vyžadovalo udání významu. — Že na str. 133. místo Hartlova dobrého *λεγ-* objevuje se u Schulze chybné *λογ-*, již

svrchu dotčeno. — § 269. je proti Hartlovu § 268. zbytečně rozvlečen. — Podobnou rozvlácnost pozorovati na str. 289. — Str. 257. a 258. skloňují se βασιλεύς a Θεμιστοκλής; opominuto při tom tvary důležitější (jako u Hartla) tiskem proložití; totéž stává se ještě častěji. — Str. 289. užívá Schulz nového výrazu „opativu připouštěcí“, myslím, že zbytečně; Hartel i zde i v § 204. zůstává při terminu povšechnějším. Schulz vůbec přeje novým názvům jako: aor. plusquamperfektní, aor. tragicus, doslovi, sloučené souhlásky a j. v. — Užívá-li Hartel o verbech λαγγάνω, δοκέω a p. slov „copulaartig“, „als Copula,“ jest patrno, co tím myslí; podobně též srozumitelná jest jeho „bindevocalische Classe“; avšak nejasno jest v češtině obě naznačovati přídavným jménem „sponový“ (str. 317. sloveso sponové λαγγάνω; 314. slov. sponové δοκέω; 275. třída sponová; 274. (sloveso) bezesponové). — Nejasnost jakási jeví se také na str. 286. v poznámce, čehož u poznámky Hartlovy není. — Na str. 288. vynechán Hartlův dodatek o aor. gnómicném; proč? — Na str. 147. podle Hartla („abhängig“) přeložil Schulz casus obliqui = pády odvislé; avšak říká stále potom přece „pády nepřímé“ (str. 168.; 177.; 54.; 53.; 231.; 226.). — V Hartlově příkladě dobře se píše: ἐπι ἄπαξ φῶλος ἀντοῖς ἐγένετο, ale Schulz i v druhém vydání nechal chybné φῶλοις (str. 224.). — Hartel při οὐδέτερος správně píše „neuter“; Schulz napsal „žádný z obou (neutr.)“ — Str. 287. ἐν δέ nemusí znamenati pouze „uvnitř“; ostatně jest u Hartla „darunter.“ Podobně při μετὰ s dat. (str. 287.) nepochopeno Hartlovo „mit“ ve smyslu českého „s“ (Hartel: unter, mit; Schulz: mezi, ve; srvn. však μετὰ ποιητῆς ἀνέμοιο ἐπέοντο τῷ αἰετῷ). — Hartlovo „folgende Bildungen“ a „als besondere Bildungen“ překládati „tato tvoření“ (str. 270.) a „jako zvláštní tvořeni“ (str. 282.) nezdá se mi býti přiměřeno; rovněž terminus „dvojité tvary“ (Hartel: Doppelformen). — „Verwandt“ jest ovšem „příbuzný“ (§ 240. 10.); avšak „ähnlich“ není „totéž“ (str. 274.) a „fühlbare“ nemusí znamenati „patrný“ (str. 287.). — Taktéž není přesno říci prostě „v tom se jeví stopa jejich . . .“ (str. 294.), praví-li Hartel: „es mag hierin . . .“ — Neshoda jeví se (a to právem) při překládání některých verb: str. 272. μιμάομαι = bečím (Hartel: brülle); str. 269. βαμβάλω = drkotám (Hartel: wanke); str. 282. φαύσκω = svítím (Hartel: zeige), πλώω = pluji (Hartel: treibe herum). Slovesa τελέθω (str. 269.) a ἰδρύω (str. 273.) bylo lépe přeložití než-li „jsem tu“ a „upevňuji“ (Hartel: bin da; setze fest); totéž možno říci o ἀλδαίνω a ἀλδήσκω na str. 282. (Hartel: mache grosz, werde grosz). — V § 45. ve vzorcích φύλαξ, αἰξ, γλήψ při sing. opominuto udati, že vok. = nom., což je tím divnější, jelikož u Hartla udání to neschází. — Na str. 286. čtáme: „Nejnápadnějším zjevem v mluvě Homérově jest, že pády podržely na mnoze ještě původní význam místní“; avšak věta Hartlova není takto stilisována, a Schulz by byl měl raději

(jako jindy čínívá) voliti překlad doslovnější. Jak potom rozuměti slovu „tu“? — Čteme-li v záhlaví partie u Hartla: „Subject und Praedicat beim Infinitiv,“ víme hned, co to znamená; avšak nad slovy Schulzovými: „podmět a výrok infinitivní ve vazbě“ (§ 226.) se právem zastavíme. — V § 10. 7. p. 2. praví se: „Porüznu nastupuje $\sigma\mu$ na místo $\nu\mu$ v perf. pass. a ve kmenech jmenných na ν na př. $\tau\acute{o}$ $\varphi\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$ km. $\varphi\alpha\sigma-$ “; tak jsou přeložena správná slova Hartlova: „und in den Nominibus von ν - Stämmen.“ — Na str. 133. p. 2. u Schulze psáno: „Kmeny objevují se při tvoření kmenů časových tu v silném (dlouženém), tu ve slabém tvaru“; smysl věty této objasní se opět teprve z Hartla: die Stämme treten wie bei Bildung der Tempusstämme bald in starker . . .“ — Na str. 291. ve slovech „ku znázornění rozličných stavů duševních“ neshledáváme vše v pořádku; i poučí nás zase Hartel, mluvě o „Hervorbringen mannigfacher Effekte.“ — Slovo $\epsilon\kappa\acute{\alpha}\nu\upsilon\sigma\sigma\alpha$ u Hartla správně je dáno výrazem „hauchte aus“ (srv. $\acute{\alpha}\pi\omicron$ $\delta\grave{\epsilon}$ $\psi\upsilon\chi\eta\nu$ $\epsilon\kappa\acute{\alpha}\nu\upsilon\sigma\sigma\epsilon\iota\nu$); avšak Schulz přeložil: vzdechl jsem (str. 278.). — Aor. $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\alpha$ Hartel dobře přeložil „legte zu Bett“; ale Schulz píše „ulehl jsem si“ (str. 280.). — Tu a tam vložil Schulz nově některé drobnosti; avšak zvláštní náhodou se stalo, že právě na některých takových místech postřehl jsem leccjaké nedopatření. Na př. v § 233. vložena slova: $\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\omega$ $\sigma\upsilon\nu$ $\acute{\alpha}\delta\omicron\tau\iota\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\omega$ $\sigma\epsilon$ $\acute{\alpha}\delta\epsilon\iota\nu$; zde psáno α bez ι subscriptum. — Na str. 133. uveden nově příklad $\acute{\upsilon}\pi\text{-}\epsilon\chi\text{-}\alpha\text{-}\nu\alpha\text{-}\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\iota$; avšak mně se nezdá býti šťastně volen, nebo jeho složení je přece jiného rázu než-li u slova $\lambda\omicron\gamma\omicron\text{-}\gamma\acute{\rho}\acute{\alpha}\varphi\omicron\varsigma$. Rovněž tak Schulzem nově uvedený příklad $\lambda\omicron\iota\upsilon\pi\acute{o}\varsigma$ (v pozn. 3.) není k ostatním přiměřený; jeť slovo to jinak tvořeno než-li $\kappa\eta\rho\upsilon\zeta$, $\delta\psi$ a $\acute{\alpha}\rho\pi\alpha\zeta$. — V § 56. přidal Schulz slovo $\acute{\sigma}\acute{\omega}\delta\eta\varsigma$ a připojil k němu zrovna gen. pl. $\acute{\sigma}\acute{\omega}\delta\omega\nu$; avšak toto přízvukování je nesprávně, neb aspoň méně správně než-li $\acute{\sigma}\acute{\omega}\delta\acute{\omega}\nu$, jak se obvyčejně čítává v rukopisech (srvn. Kühner § 134. 4. str. 375.). — Na str. 93. přibral Schulz sloveso $\mu\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$, avšak zapomněl, že jinde píše veskrze s Hartlem novoatticky $\tau\tau$ místo $\sigma\sigma$. — Podobně naložil se slovesem $\acute{\alpha}\pi\alpha\text{-}\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$ (v § 109.), v němž mimo nedůsledně $\sigma\sigma$ ještě chybně psáno λ (místo $\lambda\lambda$). — § 231. nově Schulzem rozšířen o příklad, v kterém naskytá se chybné $\delta\epsilon\iota\pi\acute{\nu}\acute{\alpha}\sigma\alpha\upsilon\tau\epsilon\varsigma$ místo $\delta\epsilon\iota\pi\acute{\eta}\sigma\alpha\upsilon\tau\epsilon\varsigma$. — V § 212. nově umístěn vzorec, v němž místo správného $\acute{\alpha}\pi\omicron\delta\iota\text{-}\delta\rho\acute{\alpha}\sigma\kappa\omicron\upsilon\mu\iota$ psáno jest $\acute{\alpha}\pi\omicron\delta\iota\delta\rho\acute{\alpha}\sigma\kappa\omicron\upsilon\iota$. — Na str. 195. v § 204. mezi příklady nově přijata věta, kdež chybně píše se $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\omicron\nu$ místo $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\omicron\upsilon$ ($\acute{\epsilon}\pi\iota$ $\kappa\alpha\kappa\acute{\eta}$ $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\omicron\upsilon$ $\sigma\acute{\iota}\delta\eta\rho\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\eta}\tau\alpha\iota$ Her. 1. 68).

František Krsek.

Z elegií Tibullových. Podává *Timothej Hrubý*. V 5. programu českého vyššího gymnasia v Opavě 1888.

Pan Hrubý podává ukázkou z úplného překladu Tibullových básní. Z elegií položeny tu pouze z části 1. a 10. elegie knihy

první, zato však přidán celý panegyrikus na Messalu. Necht si p. překladatel pokládá i Tibulla za autora tohoto školáckého plodu na vzdor obecnému již nyní mínění *) — proč však na místě takého nechutného čtení neuveřejnil raději některé jiné z elegií nepochopujeme, zvláště měl-li úmysl získati překladem svým přátely tak lahodnému básníku jako jest Tibullus. Zdá se také, jakoby inferiorita originálu byla působila v jeho práci; čte se aspoň překlad panegyriku proti předchozím dvěma elegiím dosti kostrbatě.

Překlad zhotoven byl dle textu L. Müllera; filolog by volil recenzi Vahlenovu anebo aspoň Hillerovu. Ale překladatel nedrží se textu svého věrně a činí tak beze vši poznámky. Nedbá na př. transposice Haaseovy Müllerem v I. 1. přijaté, ani mezery, kterou Müller označil za I. 10. 50.; v paneg. 129. čte Müller: *quin largita tuis sint muta silentia votis* — a periodu interpunkcí končí. P. Hrubý však tím veršem počíná periodu novou: = 'Tento němý poklid za modlitby tvoji všude vládl: Sám Jupiter' atd., tak že se zdá, jakoby kontaminoval druhé čtení: *quin largita tuis sunt cuncta silentia votis*. Interpunkcí svojí, která ani na toto ani na ono čtení nepadá, chtěl snad překladatel logickou souvislost opravit. Možná, že takové licence v úplném překladě jsou zaznamenány; jest to nejen zvykem, nýbrž i povinností překladatelův.

Žádáme na dobrém překladě, aby při veliké volnosti formy byl věren myšlenkám autorovým, co možná úplně je podáváje; aby čtenářům originálu neznalým byl srozumitelný a jasný, aby byl plynňý, a konečně, aby — ovšem pokud relativně toho lze dosíci — snažil se i slohový charakter originálu vyjádřiti. Těmto potřebám přítomný překlad jen z části vyhovuje.

Pan Hrubý jeví talent překladatelský; avšak, co se týče přesnosti, dlužno rozhodně odmítnouti nešetrnost jeho k autoru.

Vel. I. 1. 17. *ruber custos Priapus* přeloženo: 'strážče Priapus s růměncem'. Co ten decentní 'růměnec' znamená, jen filolog se dovzpí (srv. Hor. Lat. I. 8. init. Ov. Fast. I. 400. 415. VI. 333. Carm. Priap. (ed. Bücheler) LXXXIII. 8. a j.). Buď jest přeložiti věrně, anebo bez ostychu vyložití věc poznámkou. — V. 25.: *Iam mihi, iam possim vivere parvo* (Müller) = Již vím, jak spokojen s málem mohl bych v světě žítí; to není ani překlad Müllerova čtení ani žádného jiného ze čtení běžných. Mimo to porušena i log. spojitost s verši předcházejícími, kteréž obsahují podmínku k v. 25. Ve v. 38. nesmí se vypustiti významný atribut 'puris' u 'fictilibus'. — V. 35: *lustrare solem pastorem* = 'smířívám pastýře'; laik smyslu

*) Srv. soubornou revii té otázky u H. Hartunga: *De panegyrico ad Messalam Pseudo-Tibulliano*. Halle, 1880.

originálu nevystihne, i tvar slovesa jest trochu podezřelý. — I. 10. nepřeloženo 'varias' při 'oves'. Někdo by mohl mysliti, že 'varius' položeno = 'rozptýlený', srovnáváje originál a slova překladu 'ovce, ježto se pásly kolem'; ale v tom významu bylo by teprv 'varius' doložití, sic znamenají variae oves pravidlem ovce bílé s černými. — V. 29. Sic placeam vobis = Kéž jsem v příznivaši; avšak důrazné sic ukazuje k obsahu předešlého disticha; třeba je tedy přeložiti slovně; v. 37. usto capillo = s vlasy vypraženými. Tomu čtenář laik neporozumí. — Paneg. v. 50. Vixerit ille senex (sc. Nestor) quamvis, dum terna per orbem saecula fertilibus Titan decurreret horis = pokavad Titan po okrajkú nekroužil tři celá století v Hór průvodě plodných. Panegyrista ví dobře, co u Nestora znamenají tria saecula, neboť v. 112 a 113 terna saecula (kde v překladě zase: 'tři století') výslovně počítá za okrouhlých 100 let. Pakli někde římští básníci skutečně saeculum u Nestora za 100 let kladou (Ov. Met. XII. 188, ale proti tomu ib. 442), činito s vědomou hyperbolou. — V. 94. curvo brevius convertere gyro nepřeloženo brevius, na čemž právě nejvíce záleží, ani nevystiženo convertere, v. 129 interpunkcí logická souvislost místa zvrácena a překlad není věren ani textu Müllerovu ani žádnému z běžných čtení.

Přízvučnému kladení tvarův tě, ho, je mohl se překladatel snadno vyhnouti. Do diskusse o detailech metrické správnosti recensenti s autory nerádi se pouštějí; *τοῖς καὶ τρωάδης* by opětovati se měly výtky zvůle, která v překladech metrických důsledně se vrací.

O překladě svém praví p. Hrubý, že byv již před lety zhotoven několikrát byl přepracován od té doby; soudíme, že by nová 'lima', hlavně věcných nesprávností se týkající, tomuto překladu Tibulla nikterak nebyla zbytečnou.

Al. Fischer.

Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft
herausgegeben von Dr. Iwan Müller. B. III. IV. V. 1. VII.
Cena: 16.50 M., 17 M., 5.50 M., 12 M. Nördlingen 1887—9.

Encyklopaedie této, o níž zmínka se stala již v roč. XIV. str. 138—41, vyšly v poslední době tyto díly.

Díl třetí, věnovaný zeměpisu a politickému dějepisu starého světa, počíná *náčrtem dějin kulturních národů předoašijských a Aegypta až po dobu válek perských od Fritze Hommela*. Práce ta orientalistům ovšem mnohem více může se líbiti, než filologům klassickým, ač spisovatel, jak sám vyznává, pro tyto psáti chtěl. Proč redakce určila za mezi pojednání toho právě

počátek válek řecko-perských, nechápeme; nás zajímalo by nejvíce zvědět, jak soudí orientalista na základě svých pramenů o politickém stavu říše perské za doby té, zvláště pro kritiku vypravování Herodotova. Mimo to i pozdější doby mohly být vylíčeny, n. př. styky Římanů za doby císařské s říší novoperskou a pod. Vše to mohlo i v rámci šesti archů, ovšem stručně a přehledně, být vylíčeno.

H. G. Lollinga, bibliotekáře něm. archaeol. ústavu v Athénách, *Hellenský zeměpis a místopis* jest práce znamenitá, jak zdařilým spracováním celé látky, tak úplností dát bibliografických. Však zatajití nelze, že dílo to jest pro účel podniku samého velmi rozsáhlé (str. 99—289), tak že hodí se spíš k nahlédání příležitostnému. Jako dodatek připojil Lolling velmi důkladnou a pěkně psanou topografii Athen (str. 299—352), jež opatřena jest dvěma mapami, z nichž jedna představuje okolí Athen moderních s vyznačením zbytků starověkých staveb, druhá pak akropolis.

Veliká rozsáhlost díla Lollingova byla nespíš příčinou, že *dějiny řecké*, jež spracoval Rob. Pöhlmann, jsou nepoměrně stručně a suché. Neobsahují více než 7 tiskových archů (strana 353—464). Války perské až po tak zvaný mír Kimonův odbyty jsou na 3 listech, vlastní válce peloponnesské věnovány jen 4 listy. Přehled ten psán jest se stanoviska čistě politického; pro znalce neposkytuje nic nového, pro toho, kdo by se chtěl jím uvést v důkladnější poznání dějin řeckých, jest nesrozumitelný, předpokládá příliš mnoho.

Zeměpis Itálie a římských provincií spracoval prof. zdejší něm. university Jul. Jung velmi šťastně (str. 465—565). Jung píše stručně, ale velmi jasně; dobrým taktem veden, zachovává všude pravou míru, tak že jeho práce ke studiu velmi dobře se hodí. Výkazy literatury, v nichž i badatelů našich vřele vzpomíná, nabývají zvláštní ceny tím, že provázeny jsou cennými pokyny praktickými.

Náčrt dějin římských od Benedikta Niese (str. 567 až 721) jest dílo velmi pěkné. Ačkoliv není tak obšírný, jak bychom si přáli, podává nicméně veškerá potřebná data, líčí vývoj i úpadek státu římského velmi živě a názorně, při čemž případným způsobem upozorňuje na jednotlivé problémy historické.

Závěr dílu 3. tvoří *místopis Říma* od Otty Richtera, jenž úkol ten převzal po † prof. Jordanovi. Richter podává zde v podstatě svoje dřívější pojednání o Římu, jež v létě r. 1887 v Baumeisterových Denkmäler vyšlo, jen že nově spracované a rozšířené na základě studií, vykonaných zvláště k tomu účelu v Římě samém. Zdařilé dílo toto ozdobeno jest 4 mapami. První zobrazuje Řím za nejstarších dob, druhá forum, třetí Palatin, čtvrtá konečně moderní Řím s naznačenými nad tím stavbami a ulicemi starověkými. Topografie tato vyšla i o sobě (za 5 M.).

Díl čtvrtý věnován jest starožitnostem, vyjma sakrální a scénické, jež v pozdějších dílech spracovány býti mají. Počátek tvoří *řecké státní a právní starožitnosti* od Jiřího Busolta (str. 1—222). Busolt založil práci svou na širším základě, vloživ v prvních třech kapitolách to, co veškerým státům řeckým bylo společno. S tohoto stanoviska líčí pak v kap. 4. stát lake-daimonský, v kap. 5. státy kretské. V kap. 6. jedná o zřízení athenském, při čemž po způsobu Gilbertově nejprve dějiny ústavy podává, načež teprv přikročuje k systematickému vylíčení jich. V kap. 7. jedná o nejdůležitějších spolcích řeckých.

Vojenské starožitnosti řecké důkladně spracoval Adolf Bauer. Po stručném přehledu válečnictví věku Homerova následuje nástin vojenství spartského, athenského, thebského, sicilského a makedonského. K tomu přidáno jest 49 vyobrazení na XII tab.

Nejlepší však prací tohoto dílu jsou *starožitnosti soukromé* od vydavatele Ivana Müllera, jež podal tu vlastně kulturní dějiny řecké, jichž dosud jsme postrádali. Zachoval sice obvyklý rámec systematický, pojednává ve zvláštních kapitolách o domu, o kroji a pod., ale uvnitř kapitol těch provedl velmi určité rozlišení jednotlivých dob. Vycházeje od dob předhistorických, přechází k vylíčení doby Homerovy, pak obrací se k vlastní době klasické, kterou dle povahy předmětu ještě dále dělí na dobu před Perikleem a po něm, končí pak popisem doby hellenisticko-římské. Neposlední přednost díla toho jest, že psáno jest velmi jasně a půvabně. Vyobrazení (počtem 35 na 4 tab.) podávají jen věci nejobyčejnější.

Vhodně sestavené kompendium *římských starožitností státních a právních* jakož i *vojenských* pochází od Hermanna Schillera. Psáno jest stručně, mnohdy ne dosti jasně. Po stručném historickém přehledu vývoje ústavy římské následuje čistě systematické vylíčení ústavy, čemuž se u historika divíme.

Přáli bychom si, aby se někdo podjal té práce, vylíčiti po Langovi ústavu římskou způsobem historickým, bychom takřka v průřezu měli před sebou jasný obraz jednotlivých dob. Stručné starožitnosti vojenské opatřeny jsou 15 obrazy na 4 tab.

Díl čtvrtý zavírá se *soukromými starožitnostmi* od Morice Voigta. Spisovatel podává pěkné kulturní dějiny. Rozdělení jest na 3 doby: první (až do pol. 6. stol. města) líčí StaroŘímany, druhá (až do konce republiky) vnikání hellenismu, třetí (až po Diokletiana) vnikání živlů provinciálních. Přáli bychom si, aby líčení bylo obšrnější, čehož spis. i při omezenosti místa mohl dosáti, kdyby byl zanechal zbytečného citování z klasiků pouhými ciframi, jež četbu nemile ruší. Při účelu, jaký celý podnik sleduje, není možno pro každíčkou věc uváděti doklady; kdo obšrnějšího poučení potřebuje, nalezne citáty ony úplně vypsané v Marquardtovi-Mauovi.

První oddělení dílu **pátého** obsahuje dějiny *antických věd přírodních a dějiny filosofie*.

Vhodně ve svazku tomto položeny jsou dějiny starověkých věd přírodních vedle dějin filosofie, vhodné proto, že k pochopení vývoje filosofie nezbytno znáti vývoj věd ostatních a především exaktních. Proto také spisovatel dějin filosofie může se (str. 178) místo delších předběžných výkladů odvolávat na část prvou, obsahující dějiny starověkých nauk přírodních, sepsané od vynikajícího odborníka S. Günthera, jenž letošním rokem převzal referát o tomto oboru starověkého bádání v časopise „Jahresbericht über die Fortschritte d. Alterthumswissenschaft.“ Spisovatel podává na základě vynikajících děl nejnovější stručný a, pokud může ref. o tomto souditi, pěkný přehled dějin antické (byzantskou dobu v to počítaje) 1) čisté matematiky a geodésie (str. 3—47) 2) fyziky a chemie (47—64), 3) astronomie a geografie (64—96), 4) věd popisných: mineralogie, botaniky, zoologie (96—102), 5) nauky lékařské (100—113).

Druhá část jest věnována dějinám starověké filosofie a sepsána od W. Windelbanda, od něhož kromě menších spisů máme velmi pěkné dílo: *Geschichte der neueren Philosophie in ihrem Zusammenhange mit der allgemeinen Cultur und den besondern Wissenschaften* (2 díly, Lipsko 1878). Dle výbornosti tohoto díla přistoupí každý s očekáváním i k přítomné práci, a očekávání jeho se zajisté ve veliké míře splní. Ovšem W. byl vázán při díle svým různými zřetely: kniha jeho, jsouc částí souborného díla Müllerova, má býti spolu kompendiem dějin filosofie starověké, a proto bylo radno, aby se přihlíželo i vnější formou k přehlednosti, proto nutno bylo odkázati rozličné podrobnosti a vysvětlení jednak v odstavce menším tiskem označené, jednak do poznámek připojiti výkazy literatury pomocné. W. uvádí literatura starší i novější ve velmi pečlivém výboru.

O spracování látky možno se vysloviti jen pochvalně a uznati, že spisovatel vskutku úlohu, kterou si vytkl (str. 337), aby totiž podal filosofické systémy starověku v rysech co možná jasných a přesně vyznačených, provedl zdařile. I nebude nevhodno zajisté přehlednouti krátce obsah díla W.-ova, ježto v dosti mnohých věcech vedl si spisovatel originálně a zasluhuje pozornosti naší, i kde s touto originalností souhlasiti nemůžeme.

Celé práci předeslána jsou „Prolegomena“ (str. 117—25). Vytknuv správně přednosti filosofie starověké a zejména řecké i poukázav také k ceně její paedagogické, rozděluje historii antické filosofie — odchýlně od zvyklého rozdělení — na dvě periody, z nichž prvou, ukončenou Aristotelovým systémem, zove řeckou, druhou pak hellenisticko-římskou. Když pak rozdělení své odůvodnil, pojednává o methodách dějin filosofie, pramenech a spracováních novověkých.

Po té v prvném oddílu v úvodu rozebírá podmínky vzniku a vývoje filosofie v VII. a VI. století u Řeků, liče poměry života politického, společenského, ve vědě i v umění, i dotýká se otázky, jaký vliv měl orient na filosofii řeckou. Postupuje pak od názoru světového, jak jej shledáváme v básních Homerových, Hesiodových a v theogoniích orfických, k osobám historickým, Ferekydovi a Pythagorovi, o němž právem dokazuje, že musí se odloučiti od školy tak řečené Pythagorské a že význam jeho tkví v působnosti nábožensko-mravní a politické. Vyrožliv dále, jak dospělo se od theogonií a kosmologií k hledání praprvcu (*ἀρχή*), jedná o názorech fysiků ionských (str. 138—144) i vykládá, jak názory ty, octnuvše se ve sporu s náboženskými představami Řeků, vzbuditi musily ve filosofii přeměťání o poměru mezi vznikáním a bytím a takto vésti opět ku dvěma protivným směrům filosofickým, Herakleitovu a eleatskému. Uprostřed ionských fysiků a soustav Herakleitovy i eleatské, myslí W., stojí Xenofanes, jehož prý neprávem považují za zakladatele školy Eleatův. K tomuto mínění přisvědčiti nemůžeme; nehledíc k zprávám starověkým, Platonově, Aristotelově, Klementa Alexandrijského, jež prohlašují Xenofana zřejmě za „zakladatele“ školy eleatské, samo učení jeho nás vede k tomu, abychom pokládali jej aspoň za předchůdce soustav Parmenidovy a Zenonovy. Tak na př. učení jeho o neproměnnosti boha, dále o tom, že bůh jest *ἕν καὶ πᾶν* a že proto jakožto *ἀρχή* všeho nemá ani *κίνησις* ani *ἀλλοίωσις*: vše to ukazuje nám učení eleatské jaksi in nuce vysloveno, a dobře lze tedy Xenofana pokládati aspoň za duševního původce nauky a školy této. Naproti tomu W. neuvedl nám důvodů pro vztah učení Xenofanova k Herakleitovi, a co o něm možno říci vzhledem k nauce miletských filosofů „Man kann seine Lehre in den Satz zusammenfassen: die *ἀρχή* ist Gottheit“ (a také i zprávy starověké vypovídají takto), možno říci o učení každého z hylozoistů. Za to však správně W. Xenofanovo učení o bohu pojímá jako pantheistické a nikoli monotheistické, jak chtěli někteří z novějších badatelů. Co se týče pojednání jeho o soustavách Eleatův, bylo by vytknouti, že W. neuznává (jako to činí Zeller), že by musila Parmenidovu nauku předcházeti theorie o číslech Pythagorovců a že by vůbec jaký vliv bývali měli Pythagorovci na tohoto Eleata (strana 153⁶, 155³); vztah takový připouští teprve při nástupci Parmenidově, Zenonu. Když pak podal vyličení soustav Herakleitovy a eleatské, přechází ve 3. odstavci, nadepsaném „Vermittlungsversuche“ (rozuměj mezi směry Herakleitovým a Eleatův), k soustavě Empedokleově, Anaxagorově, atomistů a Pythagorovců. Právili jsme „atomistů,“ ale lépe by bylo řečeno pouze „Leukippově,“ neboť W. tu podniká důležitou odchylku od běžného způsobu, odděluje od sebe Leukippa a Demokrita, jak myslíme, právem, připomínaje, že mezi oběma jest doba asi 40 let, v níž padá působení sofistiky, bez níž by nebylo

možno propracování theorie atomistické tím způsobem, jak Demokritos to učinil. Z toho důvodu hlavně, že sofisté měli vliv na utváření systému Demokritova — vzpomeňme jen, že Demokritův krajan byl Protagoras — W. nejprve vložil vznik a činnost sofistů, dále působení Sokratova (str. 189—196) a škol t. zv. Sokratických, probírá pak soustavu Demokritovu jako protiobraz k Platonově filosofii. Toto seřazení obou filosofů velikých máme za velmi vhodné i z jiných příčin: přes různost svých názorů mají oba zajisté leccos společného (pokud lze ze zlomků o Demokritově činnosti spisovatelské souditi), což takto lépe vynikne, ale spolu i jich protivné názory vzájemně se objasní. Ostatně byli oba filosofové (jakkoli Platon nikde Demokrita nevzpomíná) již za starověku, aspoň co se výtečnosti díkce tkře, vedle sebe kladeni (Cic. Or. 20, 67, de or. I, 11, 49.). Pro jeho důležitost věnoval systému Demokritovu spisovatel delší stať (str. 206—218). *) — Při Platonovi (str. 218—247; věk jeho klade v r. 427—347) bylo by především vzpomenouti, jak W. pohlíží na obtížnou „otázku Platonskou.“ Vcelku přidržuje se ustáleného mínění o pravosti dialogů; za neplatonské však má mezi jinými také dialogy Sofista (str. 146⁴, 182, 207, 222, 225), Politika (225), Parmenida (207, 221, 222), za pochybné pokládá také Charmida (223) a Iona (226), s kterýmižto domněnkami souhlasiti nemůžeme; co se Sofisty týče odkazujeme na vlastní výklad W.-ův na str. 232. Rovněž tak, tuším, by sotva dokázal W. své tvrzení, že Epinomis jest *výtahem* ze „Zákonů“ (str. 227); že jest podvržená, arci není pochyby. Než se však můžeme dále zmíniti o mínění W.-ově o chronologickém pořadí dialogů Platonových, musíme připomenouti, že W. také se přidává k mínění, jež poprvé naznačil Hermann, dále pak Krohn, Siebeck a j. hleděli provésti a odůvodniti a které hájí nejnověji konečně E. Pfeiderer (spisem: Zur Lösung d. platon. Frage. Freiburg 1888, kterýž spis W.-ovi při sepsávání díla ještě znám nebyl), o nejednotném složení Politie Platonovy. Ale otázka jest tak obtížná, že nelze nikterak stručnou poznámkou (str. 225) W.-ovou, ba ani monografiemi zmíněnými jí míti za dokázanou. Bylo by záslužno, kdyby nám někdo podal aspoň přehled vývoje jejího, uváže důvody uváděné pro nejednotné složení Státu i námítky, které se proti nim činiti dají a z části (od Zellera, Döringa, Grimmelta, Westerwicka a j.) již učiněny byly. Když toto jsme předeslali, můžeme naznačiti skupiny, ve které W. dialogy platonské řadí. Jsou to tyto: 1) díla sepsaná v mládí (Lysis, Laches, Apologie, Kriton, Euthyfron a „jeou-li pravé“ Charmides, Hippias min., Alkibiades I.), 2) spisy s tendencí protisofistickou (prý „bez pozitivního resultátu“: Protagoras,

*) Naznačeno jest poněkud postavení jeho poprvé u W. Diltheye: Einleitung in die Geisteswissenschaften (I. díl Lipsko 1883 str. 200). Vůbec budiž za této příležitosti upozorněno na oddíl knihy té (str. 187—314), kdež pěkný přehled vývoje metafysiky v starověku jest podán.

Gorgias, Enthydemos, Kratylos, Menon, Theaitetos a I. kniha Politeie), 3) spisy z doby vrcholu Platonovy činnosti spisovatelské: Faidros, Symposion, Politeia p. 367—486 a 588—konec. 4) spisy hlásající teleologický idealismus: Faidon, Filebos, Politeia pag. 487—587. 5) „Zákony.“ Vysvětliv taktó mínění své o spisech Platonových, líčí jeho noetiku a dialektiku, etiku, psychologii, sociologii a konečně fysiku a kosmologii. Zde by si bylo přáti, aby bylo aspoň vzpomenuto i jiného výkladu o ideách Platonových, jenž právě v novější době počíná nabývat více půdy (srv. práce Cohena, Kilba, Auffahrta, Shoreyho, Lotzeho: System d. Logik str. 501 atd.) a při němž se nemůže opakovati výtka nesporná, již od Aristotela stále činívají Platonovi a činí též spisovatel této knihy (str. 231.), že by byl svět „zdvojit“. Jestliže W. s výkladem oním nesouhlasí, bylo aspoň záhodno v poznámce jej uvést. — Od Platona postupuje pak ke starší akademii a po té k Aristotelovi (str. 250—285), jehožto spisy poskytují také obtíže kritice vyšší, ale přece jsou tu mínění badatelů více sjednocená než při Platonovi. Co se pravosti 3. knihy Rhetoriky Aristot. týká, myslíme, že nyní po práci Dielsové (Abh. d. Berl. Akad. d. W. 1886, IV.) není více „pochybná“ (str. 258); o pravosti knih Metafysiky, zejména pokud knihy K. se tkne, souhlasíme s W.-em, že jest správné mínění Roseho, Spengla, Überwega, Natorpa a j. Spisy Aristotelovy dělí W. obvyklým způsobem ve spisy 1) určené pro širší kruh obecnstva, 2) souborné spisy (obsahující z větší části excerpta a sbírku materiálů; obě tyto skupiny zachovány zlomkovitě), 3) ve spisy určené pro posluchačstvo Aristotelovo.

Zachované spisy pak dělí podle obsahu (spisy k logice, rhetorice, metafysice atd.). Na to pak podává v přehledu Aristotelovu logiku, metafysiku a kosmologii, biologii, psychologii, etiku, sociologii a poetiku; tato probrána jest poměrně stručně.

Na to přechází k druhému svému dílu dějin filosofie starověké, dějinám filosofie hellenisticko-římské, jim předesílá stručný úvod (str. 285—8), ve kterém vytýká, v čem se odlišuje tato doba od předešlé. Po té přistupuje k líčení činnosti škol peripatetické (288—91), stoické (291—300) a epikurské (300—6.). Ve druhém odstavci vykládá systémy staršího i pozdějšího skepticismu, dále soustavy synkretické (řecké i římské) a konečně mystické nauky platonisující Novopythagorovců, Filonovu a Platoniků 1. a 2. stol. př. Kr. Jak patrně, v celku postup shoduje se s dílem Zellerovým. Poznámky by snad vyžadovalo, že nepřesně pověděno (str. 312) o M. Varronovi, že se „tak horlivě zanášel dějinami řecké filosofie, že 288 sekt její rozlišoval,“ kdežto přece polyhistor tento jen *in abstracto* dovedil, že by bylo 288 možných sekt, jak zřejmě praví sv. Augustin (de civ. dei XIX) 1). Netřeba arci připomínati, že W.-ovi zajisté tato věc jest známa, ale slova jeho svádějí vskutku k omylu, s jakým se setkáváme na příklad

i u Pascala (Pensées). Také není zcela vhodno, praví-li se (na téže str.) o Ciceronově spisu „de legibus“, že jest zachován „nur bruchstückweise“ a klade-li se v jednu řadu s „Hortensiem“ a „Consolatio“; neboť, jak známo, máme ze spisu zachovány 3 knihy a z ostatních (3) arci nepatrné zlomky, tak že mělo býti o něm řečeno asi, jako dí o „de republica“, že jest „unvollständig“. — V následujícím odstavci jedná o apologetech křesťanských, o učení gnosticizmu a o učení alexandrijské školy katechetické (Clemens a Origenes). Poslední pak odstavec věnován Novoplatonským školám alexandrijské, syrské a athenské, i jich zástupcům Plotinovi, Iamblichovi a Proklovi, dále pak komentátorům děl Platonových a Aristotelových. Takto sleduje dějiny filosofie starověké až k sv. Augustinovi, jímž zakončuje, a právem dí (336): „Er ist mehr ein beginnender als ein abschließender Geist, und deshalb gehört er nicht mehr in die Geschichte der alten Philosophie.“

Již přehled tento, trvám, dostačí k tomu, aby ref. mohl doporučiti knihu W.-ovu (která také ve zvláštním otisku vyšla) pozornosti všech, kdo o starověkou filosofii se zajímají. Poskytují stručný sice, ale pragmaticky prohloubený přehled dějin filosofie antické i skýtá příležitostnými poznámkami a případnými odkazy k podobným zjevům novověké filosofie leckdy zajímavý vhled v názory starověkých myslitelů.

Díl sedmý tvoří *dějiny řecké literatury až po dobu Justinianovu* od Viléma Christa. Přiznáváme se, že jsme z počátku s jakousi nedůvěrou sáhali po spise tom; tím větší však bylo naše uspokojení při studiu jeho. Sotva který z účastníků encyklopaedie této představil si účel její tak určitě a sotva který tak důkladně jej provedl, jako právě Christ. Jeho spis je pravou příruční knihou pro studium, poskytující všecko potřebné v jasném přehledu. Literaturu dělí Ch. ve dvě periody: klassickou a poklassickou. V periodě klassické přidržel se z důvodů praktických pořádku systematického, vykládaje v souvislosti o poesii epické, lyrické, dramatické, pak o dějepisectví, řečnictví, filosofii; v periodě poklassické běře se způsobem historickým, probíraje nejprve dobu alexandrijskou, pak dobu římskou, konečně dobu od Konstantina až po Justiniana. Ve zvláštním dodatku vyloužil co třeba znáti z odborné literatury vědecké a ze spisovatelů církevních. Doba byzantská v dílo to pojata není, ježto spracována bude v některém z dílů pozdějších od Dr. Krumbachera. Kniha Christova jak pro výklad o době klassické (i přes výběrnou literaturu Sittlovu), tak obzvláště pro část, o době poklassické jednající, dojde tuším všeobecné oblíby. Nemámeť pro dobu tuto dosud jiného díla než zastaralou a nehrubě spolehlivou literaturu Nicolaiovu. — Výjimkou od dosavadního způsobu encyklopaedie této přidán jest k dílu VII. index, což ovšem mělo se státi též u dílů dřívějších. Vadu tu napravití hodlá pořadatelstvo tím, že po ukončení celého podniku vydá generální rejstřík ke všem dílům.

Zvláštní dosud neobvyklé ozdoby dostalo se literatuře Christově tím, že ku konci připojeno 21 vyobrazení klassických autorů počínaje Homerem až po Juliana Apostata. Vyobrazení ta pořízena jsou vesměs na základě spolehlivých poprsí a soch antických. — Ještě jednou věcí liší se díl tento od dřívějších a to tím, že výkazy bibliografické omezují se na pomůcky nejnutanější. Ačkoliv pochopujeme, že *úplnou* bibliografií by dílo nepoměrně vzrostlo, přece bychom si přáli, aby spisovatel byl býval ve věci té méně stručným.

Dle oznámení nakladatelstva budou v roce 1889 „na jisto“ vydány díly: VI. obsahující dějiny antického umění od Flasche a VIII: Dějiny literatury římské od Schanze. R. 1890 prý dílo bude ukončeno.

B. V.

Manuál ník M. Václava Korandy, t. ř. rukopis bibliothéky Klementinské. Přepsal a vydal *Josef Truhlář*. V Praze 1888. Nákladem král. české společnosti nauk. 8°. Str. XXIII a 221.

Rukopis tento označený není manuál ník v pravém smyslu slova, — nebyl totiž pořízen, aby pak jednotlivé písemnosti do něho postupně se zapisovaly, nýbrž je to sborník divers, spojených pouze mechanicky a beze vší chronologické spořádanosti v jeden celek. Název, který mu dal Palacký a který mu i p. skriptor Truhlář ponechává, jest tedy poněkud neoprávněn, ač ovšem zvykem nabyl již jaksi domovského práva. „Manuál ník“ skládá se z řady polemických písemností, které jsou cenným materiálem ku poznání úřední činnosti konsistoře utrakvistické, zvláště za doby administratorství Korandova. Na 192 stranách jest obsaženo 66 písemností českých i latinských. České vydány všecky, z latinských jen ty, které jsou historicky zajímavý aneb jinde neotiskěny. Některé kusy latinské jsou patrně jen formuláře listovní (osobní jména v nich označována jen zkratkem *N. N.*) a právem vynechány. Z českých kusů některé (na př. 4., 22., 23., 58., 61., 62., 64. a 65.) byly otištěny již dříve (ve „Výboru“, v „Archivu českém“ a j.), nicméně bylo dobře, že byly pojatý i do tohoto souborného vydání; zabírají málo místa a mimo to jsou na mnohých místech přesněji podány než v otiscích dřívějších. Publikace páně Truhlářova je záslužna nejen tím, že našim historikům cenný tento pramen historický činí přístupnějším, než i tím, že uchránila jej přímo od záhuby, která mu stále více a více hrozila. Pověstný zub času totiž působil zhoubně na papírový rukopis, mimo to vlhko a nějaká žíravina způsobily, že písmo někde vybledlo až k nepoznání a že se papír znenáhla drobil a ulamoval. Co bylo Palackému, Hanušovi atd. ještě čitelné, to nyní vydavatel jest nucen mnohdy vytečkovatí na znamení mezerovitosti nebo pomáhati si konjekturami.

Avšak nejen historicky sborník tento jest zajímavý, nýbrž i jazykové, a hlavně lexikálně. Lokál archaický *o velcenoci* (75^b) odpovídá starému „o velicé noci“. Nom. pl. substantiva „vlk“ zní ještě i na konci XV. stol. *vlicie* (a ne *vlicz*) 28^a (dvakrát), 154^a (dvakrát), 161^b a 162^a, podobně jako *mnišie* a j., odpuštenie hriechóm (Dat.) 88^b přichází ještě vedle Gen. („pro odpuštenie hriechuov“ 12^b a „odpuštenie hriechov 67^b); Nom. plur. *Rímené* 17^b (dvakrát) a 69^a, *Moravené* 19^a, 21^b, 90^a a 150^b¹⁾ s Akk. plur. *Moraveny* 23^b a Dat. pl. *krajeninóm* 41^b atd. atd.

Hojný jest výtěžek pro staročeský slovník. Podáváme zde malou ukázkou²⁾: Aristotyleš 168^a; báchora 13^a; bezdušnost vlka hltavého 172^a; budúcky (adv.) 181^b, čerňidlo 151^a; donatizovati 56^a; děbanaf 78^b (dvakrát), přezdívká přijímajících pod jednou, tak jako i kobař 78^b (dvakrát), jednovočec 78^b (dvakrát); naopak zase husák, kališník a obojetník 78^a; faleš (masc.): a to jest faleš zřejemný, horší než židovský 38^a, falešem barevným 161^b; falšier 68^b; horutný 12^a, 38^a a 79^a; hrochnůti 40^b; hrochnutie 70^b; holant 58^b (přezdívká, srv. fláma od Vlamů); rovněž chocholůš (oholený mnich) 79^b a „Němci jikavci okolní“ 49^a; maso jehencie 90^a; mečem, kycínem neb bíčem 12^a; v katřech bydleli 24^b, v katřiči 38^a; kazi-máškové kubenářští 56^b; kápička 38^a a 41^a; kapaun 90^a; prodávají kuřence 90^a; conferāt (= kurfiršt) 178^b; kolomast 67^b; kalús 75^b, 169^a a 170^a; kostřáb, krt 170^a; kačice 169^b; řetěz z krušného železa 183^b; lúďaf 12^b a 38^a; lilkovým obyčejem 49^a; léčeti 170^a; lucek (= Luciper) 70^b; luňák 169^a; v krámiech mastných 90^a; modlekánie 123^a; v Magunci (= v Mohuči) 49^a; mrzutý (srv. u Štít.) 66^b, 144^b a 170^a; matloka 70^b, 81^a a 141^b; mudroch 74^a; nakažovati 67^b, 68^a a 79^b; navyčenie 181^b; nosatec (kopáč?) 169^b; nebožníček 80^a; nákvasa 62^a; nakvašenina 76^a a 179^b; napeleskati 150^a a 151^a; v Novémberce 151^a (= Norimberk); nadlých 175^b (dvakrát) a 183^a; někteří z novákuov doktorové 12^b, doktorové světí staří i nováci 42^b, 40^b, 49^b, 50^a, 70^a, 78^a, 80^a, 180^b a 181^a; netopýř 75^b, 169^a, 170^a a 172^b; návnada 161^b; oddělení 177^b (2krát) a 180^a; odřezanci 177^b; obecnstvie 169^b; plch 172^b; poknífile se mieti 28^a, mluvenie poknífilé 31^a; pachtovati (od pachtiti) 54^a; pochopný 144^a a nepochopnost 145^a; poleknůti 163^a a poléčka 161^b; přihozovati se 162^b; příušník, podpažník 176^a; poddaci (poddaný) 173^a a 173^b; popelice 64^a; pomazovati

¹⁾ Jen jednou (41^a): Moravené.

²⁾ Slovesa v infinitivní, subst., adj. atd. většinou v nominativní formě.

72^a; potakač 73^a a 181^b; poletmo 169^b; pohádka (= sporná otázka) 9^b, 100^a, 101^a a 168^a; robák 170^b; robata, plískače, pankharty 113^b (lat. garciones, locatores, bastardos); radný (consultor) 148^a; rémovanie 184^a; repták 33^a; rozpačný 181^b; strašlivý (= tímípus) 181^b a 182^b; vrahové, lapačky neb sahanové 172^b; salemandra (fem.) 171^a (dvakrát); snabděti 184^b; soléř 174^a; svěceninský 116^b; svacený 123^a a 123^b; snad (subst.) 147^a (dvakrát) a 147^b; škabryně 12^b (dvakrát); štpavý 81^a; šetelný 70^b; tantěř (srov. u Štít.) 114^a; tantovati 38^a a 49^a; tantovanie 172^a; tarmarčiti 38^a; trávenina (= otrávení) 57^b; tarantovati 63^a; úrupné 5^b; úrazčivý 62^b; na roziech uličných 80^a; úročník 150^b; ušišmati (srv. u Štít. Vrt. 140, 25) 58^b; útrpný 80^a a 38^a (s význ. passivním = utrpení nesoucí, ne misericors!), podobně útrpnost 89^a (2krát) a 89^b (2krát); vzatek 12^b; vidědlný 45^b a 148^a; vyřihovati 65^a; vrše (stř) 149^b; vyslychovati 65^b; vrtlavý 35^a (2krát); vrtlák 32^b a 68^a; věnček 80^b, Gen. věnečku 79^a; vlčatý 24^a a 80^a; vopičný 80^b; podle své vóličky 30^b, 39^a, 67^a, 113^b, 174^a a 180^a; varda 184^a; vyžlátko 183^b; zřejemný (= zřejmý) 28^a, 38^a, 112^a, 114^a, 149^a a 161^b; zjed 66^a; zarpucený 67^b; zarpucenie 32^a a 181^b; zšiptavěti 61^b; živati 169^b atd. atd.

Na str. 67^a čteme: „nezablúdíme do temnosti, jako vy, slepí haknové“; v této přezdínce, jak p. Tr. dobře podotýká, skrývá se jméno jednookého Hagna, známého reka z písně o Nibelunzích. Podobná narážka na střhn. literaturu je na str. 171^b: „leč by chtěl fryckovati neb najthartovati“ (= žertovati).

V důkladném „Úvodu“ p. Tr. podává popis rukopisu, rozděljuje všecky kusy v šestero skupin, uvažuje o době, kdy sborník byl sestaven, atd. Velmi poučný je výčet všech těchto kusů, opatřený hojnými literárními a historickými poznámkami (str. X—XXIII).

Rovněž úprava textová jest zdařilá. Dovolujeme si připojit jen některé poznámky.

Na str. 160^a třeba čísti: „Pokrytci, ačkoli před lidmi jsú <u> příjemné pověsti,“ neboť hned dále čteme: „ale před bohem u veliké mrzkosti; a zjevní hříšníci před lidmi jsú ve zlé pověsti, ale před bohem ne tak u veliké vině“. — Na str. 177^a setkáváme se s obvyklou chybou písařů stěeských: „uzdřelo by se dobře, jest-li (to učení) domnievané (= domněnka) či viděnie,“ správně věděnie, t. j. jistá pravda, jistota. — Slovo czeledne (= čeledné) na str. 179^a mělo býti pojato do textu; „čeledná (-ie) rada Ducha svatého“ je výraz ve stč. památkách běžný. — Str. 183^b „Kozel po skalí vysoko skáče,“ čtu: po skalí (ntr.

skalé, srv. úskalé, úskali a na př. „kamení i *skalé*, tráva, listí..“ v Hájkově Kron. k r. 1003, *Wřkaly* (= v *škali*) Nová Rada atd. — Hanušovo čtení: „knězie měli by spravovati věci duchovnie a ne *ženské vrkoče* ¹⁾“ ve 12. odpovědi na „šprochy“ (183^b) jest úplně správné; srv. 182^a, kde (taktéž ve 12. „šprochu!“) čteme: „Kdež knězie a ženy šaffují, obecně přemistrují; neb jest staré příslovie: Nebývaj tu hostem, kde pleš (= knězie) a *vrkoš* (= ženy) vládne mostem.“ — Str. 4^a: Pán Kristus ráčil ukázati veliký rozdiel mezi apoštoly . . . a mezi obecnými, totižto menšími *úředníky* v Emaus přijímajícími“; třeba čísti *úředníky*, srv. 21^a a 73^b. — Na str. 102^a psáno: Dubecský (sic) a Hradecský (sic) kdežto v „Úvodě p. XV. „Dubecský a Hradecský (sic). Rkpné -cz/- třeba čísti -čs- (ne -cs-) ve slovích: řečskú 42^b, svatokupečsky 57^a, svatokupečství 57^b a 112^b, v svatokupečství 61^b, svatokupečské 60^b a zákonníctvu 79^a. — Citát na str. 61^a: pastýři modlo (sic) měl býti opraven dle str. 174^a, kde čteme: . . . o takových písmo die: „Ó pastýři a modlo!“ Dale ne třeba se pozastavovati nad: *seshuory* (26^b), srv. 159^b: „všeliký dar dokonalý *seshuory* (s)stupuje od otce světlosti.“ Podobně na str. 173^b bez příčiny za slovem *smyslé* (3. pl.) položeno „sic“: „jakož mudrci tak o tom smyslé“; srv. Štít. Vrt. 231, 28 „Již staří nesmyslé“ a j. — „Pláštěk“ (26^a) je chybná transkripce místo pláštěk (pláštěk, za starší pláštěk); podobně posměvání 37^b (srv. posmievati se), pojdu 76^a, zřítel (m. zřétel) 173^b; „Apoštoly své nazval městem na hoře ustaveným“ 13^a (ne: městem); str. 35^b dobře: nikdíž (dlouze jako v tudíž, tudž), ale jinde nikděž (75^a a 193^b). — Vedle správně difthongovaného diabel psáno někdy též novočes. ďábel (str. 2, 59, 64, 70, 77, 82, 82, 91, 141); děblík (z diablík) je dlouhé (148^a). — Příčinějice (3^b), doleje 11^b (ale dolejší 8^b, dolejší 43^b atd. a dolejší 142^b a 155^a) a kápěmi (m. -ě-) 64^a napsáno patrně jen nedopatřením. Jméno Čatonovo třeba čísti dlouze Katún (srv. Šalomeín, kartoun za cizí o) 9^b, 40^a, 41^b a 145^b. — Na str. 151^a čteme Lok. „v Bazilí“ a podobně třeba čísti „do Basile“ 16^b (ne: Basilee; rkpné *ee* = *é*); vedl. formy: v Basileji 11^b a 41^b, v Basilei 50^a, v městě Bazilejskému 151^a. Nač uchýleno se od rkpného „w Indy, w Afy“, t. j. v Indí (vyslov tvrdě = v Indý), v Así 17^b, a psáno nesprávně: v Indii, v Asii? Na jiném místě (59^a) necháno „v Indy“, jinde opět čteme: v Yndý, Asii ¹⁾ (101^a). Formám psaným „v Macedonii a v Achajii (!)“ (69^a) příliš nedůvěřuji; jak má rkp.? — Na str. 117^a p. Tr. píše: „A to nemnož býti bez poškrvny ani bez *urážky* hanebné;“ ale rkp. má správně „wrařky“ t. j. *vrásky*, srv. týž obrat: „a tělo jeho (jest) bez vrásky a poškrvny“ 67^a, „an nemá poškrvny ani *vrásky*“ 55^b a „kterak bez *vrásky* a bez špíny bude mocí

¹⁾ Pan Tr. čte: „zemské . . .“ (druhé slovo nyní nečitelné).

býti^a 19^a. — Na str. 12^a čteme: (bývají-li) lidské *vyrážky* nad božské ustavenie a prikázanie staveny^a, tedy = výmysly; rovněž 24^a: „mníšie mají oděv z lidí *vyrážený* stavu duchovního“, t. j. vymyšlený, srv. to, co před tím řečeno: (zákonníci), jenž *vymyšlený* oděv měli nad jiné sobě rovné“ — a pak se praví: „nevelíme jim (mnichům) v tom *výrazku* státi“, tedy *výrazek* (masc.), srv. *nálezek* („nálezky lidské“ v tomto rkp. často). Dle toho třeba čísti i výše (12^a) *vyrážky* (ne: vyrážky). — Ve „šproších“ str. 215 (= 183^b): „I kto muož vypraviti *výtazky* (ne: výtazky; rkp. wytazky) lidí lstivých, falešných i nevěrných.“ K tomu srv. str. 217 (= 184^b): „i kto muož vypraviti skutky člověka lstivého?“ a str. 182: „to drž za vieru . . ., *nevytazuje se* všetečné, kterak to muož býti.“ —

Při 7ém „nešprochu vajovském“ (p. 212): „Kdož se boji chřestu, nechod do lesa“ mohlo býti poukázáno ke stejnému přísloví Smila Flašky z Pardubic (Výbor z literatury české 1845, str. 841, 11.).

Zajímavo jest, že nacházíme celá místa skoro doslovně ve dvou kusech tohoto sborníku, ač jich autoři jsou prý rozdílní. Je to zmínka o tom, co praví Bohecus (Boetius) o Římanech, která se jeví v „Odpovědi mistrů“ z r. 1489 a v „Odpovědi na matrykát bosákuov“ z r. 1496, — srv. str. 17^b s tím, co čteme na str. 59^a. Rovněž nápadna je shoda toho, co je napsáno o bisk. Donátovi a Ambrožovi na str. 18^a, s tím, co čteme téměř doslovně na str. 56^a. Myslím, že autor obou těchto odpovědí jest jeden (snad Koranda).

Neméně zajímavý jsou některé upomínky na Štítného, kterých jsme tu a tam postřehli. V listu pana Jana Zajice z Hasenburka z r. 1489 omlouvá se pisatel mistrům: „I nebuď vám divno ode mne učeného vám mistrům a učeným toto připomenutí, ano divnějšíe od voslice promluvenie ku proroku Balamovi“; podobně Štítný (Nauč. křest. 1^b); „Ale dobrých učených, jimž by mla byla pravda, by ji slyšeli i od oslice . . ., prosím, aby v tom, co je dobře povéděno, obránce moji byli“ — a v „Knížkách šesterých“ p. 2: „ukáží-lič vám dobří učení bohojbní, jimž by mla byla pravda slyšeti i od oslice, žeť sem kde schybil, nic se tiem nesmučejte . . .“ atd. — Týž pan Zajic končí svůj list takto: „Vy pak všemu lépe rozumiete nežli já neučený; i prosím, pochybil-li bych v čem, nemějte za zlé; nepřítel by mi to z vuole, ale toliko z sprostnosti; neumiem písma a učenie.“ (7^a), s čímž shoduje se Štítný, jenž prosí učených, pakli by kde pochybil, aby ho v tom i jeho knihy opravili milostivě, „neb se všim, cožť jsem psal neb psáti budu, poddávám se kostelu k opravení a škole pražské“ (Nauč. kř. 1^b); srv. ještě: „Pravda jest, že

1) Rukopis má snad Afij t. j. Asf (ij = f)?

já i se všim tiem, což sem kdy psal neb psáti budu, kostelu k opravení poddávám se, ufaje tomu, že mě z milosti první opraví, budeli třeba, nežli knihy.“ (Kn. šest. p. 2) a jinde. — Důležité je místo na str. 28^b. „Avšak, což jsme psali, *jakýž byvd tenor položen, takýž má diskant přistrojen býti, jinak by nebylo zvučno* a v tom učinili jsme snad dosti povinnosti na nás vložené.“ Místo to znamenitě přispívá k objasnění příkladu, který čteme u Štítného („Nauč. kř.“ 136^a): „Protož, má-li kto více darův božích, větší měj pokoru! *Neb, potáhneš-li na húslech jedněch strun výše, potáhnutí je i bardúnův, at by ze všech šel hlas řádný.*“ Shoda podivuhodná! —

Pojednali jsme poněkud šíře o této pěkné publikaci, abychom poukázali na její význam a ocenili pilnou a svědomitou práci vydavatelovu.

K. J. Černý.

Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik.

Herausgegeben von Dr. A. Fleckeisen und Dr. H. Masius. 135 und 136. Bd. 9. Heft. Leipzig 1887.

P. Weizsäcker: *Die Beschreibung des Marktes von Athen und die Enneakronosepisode bei Pausanias* (577—612). Dle zpráv Pausan. sestruje sp. obraz náměstí athen. na mnoze jinak, než dosud se činilo. Episodu pak u Paus. I. 8, 6—14, 5 uvádí v souvislost s předchozím výkladem Paus. Sp. věří, že popisuje Paus. na základě autopsie. — W. H. Roscher: *Nochmals die Schlangentopfwerferin des Altarfrases von Pergamon* (612—617). Dodatky k článku ročníku 1886. str. 225 nn. — H. Stending: *Zu Sophokles Oidipus Tyrannos* (618). Ve v. 360 navrhuje čísti ἦ 'x πείρας λέγεις; v. 715 čte τότε m. ποτὲ, v. 1478 čte τῆς γὰρ σῆς ὁδοῦ, v. 1528 *os deī m. idēiv*. — G. Knaack: *Zu Gregorios von Nazianz* (519—620). — E. Schulze: *Zu Horatius c. III. 30* (621—627). Podává novou úpravu básně té. Vyloučiv v. 2 a uznávaje mezeru ve v. 12 po slovech regnavit populorum <ortus at ingeni, fama factus in urbe> ex humili potens...., rozděluje básně na 4 strofy. Důvody jeho jsou: 1) slovo situs nelze dostatečně vyložit; 2) myšlenka v. 2 nesouhlasí s výrokem Hor., kterými popírá, že by byl schopen skládati básně *velkolepé*; 3) nehodí se k myšlenkám v. 1 a 3. Naopak pohřešujeme ve v. 12 myšlenku naznačenou od sp. v mezeře. — H. Stending *Zu Tacitus dialogus* (627—628) čte v kap. 6. alia (diu) serantur, k. 25. místo si cominus čte eominus si, k. 31. místo porušeného cítěm navrhuje principem. — Th. Vogel (629—636). Referát o spise S. Dossona *Étude sur Quinte Curce*, sa vie et son oeuvre. Pař. 1887. — H. Gilbert: *Zu Terentius* (636). — K. P. Schulze: *Martialis Cautustudien* (637—640).

10. Heft.

A. Thumb: *Die Pronomina μὲν und εἰς* (641—647).

Dokazuje nesprávnost výkladu Boppova i Döderleinova a podává nový výklad, že *μὲν* složeno z částice *σμα (staroind. *śma*) + acc. *εἰς*. Částice *σμα mizela a udržela se jen ve spojeních **δ σμ' εἰς*. **δ δέ σμ' εἰς*, **εἴρη σμ' εἰς* a j. Pak vymizela zcela a produktu *μὲν*, užívalo se jako tvaru zájm. Důvod shledává sp. ve shodném větovém postavení *μὲν* u Homera s postavením snk. *śma*. — *εἰς* uvádí v souvislost s částicí *nu, ř. *śó*, staroind. *nu*. Z *νη εἰς (*νη) povstalo *νη, *νη* a *εἰς*. — A. Ludwich: *Zu den orphischen Argonautika* (647—648). — P. Stengel: *Opfer-spenden*. (649—654). Víno bylo obětováno smíšené, tak jak se ho požívalo. Ale některým bohům nebylo víno obětováno z rozličných příčin. Úlitby při přísahách, při obětech na usmíření a za mrtvé byly různé jakosti. — K. Nieberding: *Zu Sophokles Antigone* (654—656). Ve v. 4 čte ἀτήρ' ἀπερ a vykládá střídaní čísel rozčlením, s jakým slova jsou pronášena. Ve v. 782, κτήμασι mění v ἐλήμοσι (= hrdinům), k čemuž vede jej protiva νεανίδες; ἐπνηγεταί není = „číhati“, nýbrž „bdíti“ (= lat. excubare). — O. Crusius: *Ad Plutarchi de proverbis Alexandrinorum libellum nuper repertum* (657—675). — W. H. Roscher: *Zu Horatius* (676—680). V c. II. 13. 15. čte ve v. 45 místo Poenus poenas a spojuje Bosporum poenas. — H. Liers: *Zur Geschichte der Stilarten* (681—717). Sp. chce srovnáním učení, obsažených ve spise Δημητρίου Φαληρέως περί ἐρμη-*τείας* δ ἔστι περί φράσεως, s učením jiných rhetorů přijíti k poznání, kdy spis ten byl složen. Probírá tedy v první části učení Demetrio o poměru formy k obsahu, v II. části jedná o vývoji druhů slohových. Dem. rozeznává druhy: μεγαλοπρεπής, γλαφυρός, ισχυρός, δεινός. Výsledek srovnání jeho jest ten, že spis περί ἐρμ. byl složen dlouho před Ciceronem a Dionysiem Hal. V části III. sp. vyvrací námitky C. Hammerovy a Blassovy učiněné proti tomu, že by auktozem byl Demetrios Falerský. Obtíže jediné činí § 289, kde uvádí se výrok samého Dem. Fal. S jistotou nelze spis přičísti Dem. Falerskému, ale nelze též mínění to zholo odmítnouti. — F. Blass: *Zu Demosthenes Leptinea* (717—720).

11. Heft.

E. Lange: *Zur Frage über die Glaubwürdigkeit des Thukydides* (721—748). Sp. zabývá se otázkou, pomlčel-li Thukydides úmyslně o důležitých některých událostech a pátrá dvojím směrem: jak líčí Th. události vnější a vnitřní. Dokazuje, že Müller-Strübing neprávem podezřívá Thukydida, jakoby události v Thracii úmyslně líčil zlomkovitě; počínáť si Thukydides tak i jindy. V líčení vnitřních poměrů pak nebylo třeba Th-ovi, aby vždy podrobností vykládal, neboť on chce líčiti jen dějiny války, nikoli dějiny Athen v době té. Ale přece dovidáme se z líčení Th. o vnitřních poměrech aspoň tolik, co žádoucně jest

věděti k jasnému porozumění války peloponneské. — E. A. Jung-
hahn: *Zu Thukydides* (748—753). Thuk. II. 2—5 jedná
o vpádu Thebanů do Plataj. O témž předmětě jedná též Aineiás
poliork. 2, 3—5, Pseudodem. řeč proti Neaíře p. 1378 nn.
a Diodor 12, 41 n. Sp. srovnává a poznává, že ve věci není
mezi uved. místy souhlasu takového, jako ve slovech. Dřívod
a vysvětlení toho shledává ve své hypotesei (Studien zu Thuk.
Neue Folge, Berlin 1886), že dílo Thukydidovo, jak je nyní máme,
jest přepracováním původního díla stručnějšiho. Teprv později,
dlouho po válce peloponneské, rozšířeno bylo přidavky, aby do-
sáhlo většho úspěchu, poněvadž snad poprvé „u Hellenů dosti
neproniklo.“ — E. Hiller: *Zu Theognis* (754). — G. F.
Unger: *Das Sophistengesetz des Demetrios Phalereus* (755 až
763). Alexis u Athen. XIII. 92 p. 610 mluví o zákoně Demet-
riově proti filosofům. Sp. dokazuje, že jest míněn Dem. Fa-
lerský (nikoli D. Poliorketes) a klade zákon ten do r. 315. —
F. Hulsch: *Zu Polybios* (763—766). — K. Jacoby: *Zu
Dionysios von Halicarnassos* (666—767). — K. E. Georges:
Miscellen (768). — E. Baehrens: *Zur Origo gentis Romanae*
(769—781). Spis ten jest nadmíru důležit pro poznání podro-
bností báje o Aeneovi; mnohé správy jsou věrnější než Serviovy.
Jest to výťah z Verria Flacca, učiněný po roku 360 po Kr. —
P. Regell: *Die Inauguration der duoviri sacris faciundis*
(781—782), Duoviri s. f. neměli inaugurace. Byliť zástupci ře-
ckého kultu a směli tedy své funkce konati jen *capite aperto*,
kdežto augurové konali je *capite velato*. — A. Otto: *Zur Agri-
tudo Perdiccae* (783—784). Emendace básně té proti Baehren-
sovu vydání (Poetae lat. min V. p. 112 nn.). — R. Förster:
Zu Ausonius (784).

12. Heft.

M. Zucker: *Zur älteren griechischen Kunstgeschichte*
(785—797). Georgios Kedrenos mluví na str. 322b a 351
o soše Atheny lidské, kterou přikládá Skyllidovi a Dipoinovi.
Sp. poukazuje k Herodotovi II. 181, z něhož soudí, že socha
byla původu egyptského a představovala egyptskou Neith
(= Athena). Na základě téhož místa Herodotova pronáší do-
mněnku o soše Apollona na Samu, přičítané Theodorovi a Tele-
kleovi u Diodora. Snad byla to jedna z podob krále Amasia,
které Amasis poslal Polykratovi. — U Pausania VII. 5. 5 od-
straňuje obtíže položením slov *τὸ δὲ ἀγαλμα . . . Αἰγύπτῳ* před
slova *Ἡρακλῆος ἀρχαῖστῃα*. — P. Weizsäcker: *Zur Eurytas-
statue des Eutychides* (798—800). U Plinia N. H. 34. 78 a v epi-
grammu Anth. Pal. 9. 709 velmi nejasně se mluví o této soše.
Spis. podává výklad jich. — G. Knasack: *Nochmals Charnabon*
(800). Doklad k článku na str. 318, — F. Susemihl: *Die
Textüberlieferung der Aristotelischen Politik* (801—805). Proti
G. Heylbutovi (Rh. M. 42, str. 102—110). — R. Peppmüller:

Zum Homerischen Hermeshymnos (805—806). — E. Baehrens: *Emendationes Vergilianae* (807—229). Řada konjektur k IV. a V. kn. Aen. — M. Kid'erlin: *Zu Quintilianus* (829—832). — K. Rossberg: *Zu Dracontius und der Orestis Tragoedia* (833—860). Proti vyd. Baehrensovu P. l. m. V. p. 126—261. — W. H. Roscher: *Zu Ovidius metam.* III. 643. Proti námitkám Ehwaldovým hájí sp. svou konj. ore m. aure. (861—862). — K. Schrader: *Zu Tacitus Annalen* (863—867). II. 26 praví Tiberius, že byl devětkrát od Augusta do Germanie poslán; to bylo r. 8. a 7. př. Kr., 4., 5., 6., 9., 10., 11. a 12 po Kr. — XIII. 6. Tac. chybil v udání stáří Pompeiova a Octavianova. — Moritz Müller: *Zu Livius* (867). T. S.

Hermes. Zeitschrift für klass. Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert. 23. Bandes 3. Heft. Berlin 1888.

J. Toepffer: *Die attischen Pythaisten und Deliaisten* (str. 321—332). Vyvrací mínění, že theorové náleželi jen k jednomu neb dvěma starým attickým rodům. Z toho vyvozuje, že *Πυθαισταί* a *Δηλιασταί* nejsou totožni s úředníky kněžskými, o nichž se zmiňuje Filochoros u schol. Sof. *Oid. K.* v. 1047. — Th. Thalheim: *Der Prozess des Androkles gegen Lacritos und seine Urkunden* (Dem. 35. ř.) (str. 333—345). Objasňuje zvláště poměr listiny, týkající se pětčky, k řeči a pokládá výroky svědků a proto smlouvu samu s Blassem, Kirchnerem a Lipsiem za pravé. — Br. Keil: *Epikritische Isokratesstudien* (str. 346—391). Sděluje výsledek opětného prozkoumání papyrusů musea Borély u Marseille, obsahujících Isok. ř. II. 1—31. — U. Köhler: *Hermokopideninschriften* (str. 392—401). Úvaha o třech zlomcích, týkajících se prodeje statků tak zv. Hermokopidů. — A. Busse: *Der Historiker und der Philosoph Dexippus* (str. 402—409). Historik P. Herennius Dexippus žil asi r. 210—273, filosof Dexippus zemřel dle komentáře svého k Aristot. *Kategoriím* p. 5, 13. (ed. Spengel), psaného okolo r. 350 v pokročilém věku, asi o 80 let po historikovi. Spis. podává, co nám známo o jich životě a literární činnosti. — B. Niese: *Das sogenannte Licinisch-Sextische Ackergesetz* (str. 410—423). Známý zákon *Liv. VI. 35, 5* „ne quis plus quingenta iugera agri possideret“ jest v podstatě totožný se zákonem, o němž se zmiňuje Appianus ve v. obě. I. 8 a Plutarchos *Ti. Gracch.* 8. Dle tohoto odchýlného a staršího podání, jež zakládá se v poslední řadě na Poseidoniovi, byl zákon ten dán drahnou dobu po podrobení Italie, sotva před r. 180. Za doby Catonovy zákon ten byl v platnosti; tento zmiňuje se o něm v řeči za Rhodské, pronesené r. 167. Tím zviklána jest i chronologie druhých dvou zákonů Liciniových, zvláště pak doba zákona, týkajícího se plebejského konsultatu. — C. Robert: *Olympische Glossen* (str. 424—453). — A. Wilhelm: *Zur Geschichte der attischen Kleruchen auf Lemnos* (str. 454—463)

S 2 přílohami. — U. Wilcken: *Zu den Berliner Fragmenten der Ἀθηναίων πολιτεία des Aristoteles* (str. 464—468). Spis. dokazuje, že zlomky papyrusů Faijümských, chovaných v berlínském museu, jsou zbytky nějakého βιβλίον ἠρωσθηγῶρων, a poněvadž v nich chronologický pořádek jest porušen, kloní se k mínění, že zlomky ty nejsou Aristotelovým rukopisem. Zlomky řadí takto: I^b (zlomek Damasiův), II^a (zlomek Kleisthenův), II^b (zlomek Themistokloteův), I^a (zlomek Solonův). — *Miscellen*. A. Busse: *Aristoteles de anima* II. 11, 434^a 12—15 (str. 469—470). — A. d. Wilhelm: *Attisches Psephisma aus dem Jahr des Kallimachos 349/8* (str. 471—474). — M. Köhler: *Die Grabstätte bei der Hagia Trias* (str. 474—476). — L. Holzappel: *Der kapitalistische Jupitertempel und der italische Fuss* (str. 477—479). — Ed. Wölfflin: *Nachträgliches zur Rettung Scipios am Tessin* (str. 479—480). Spisovatelovo mínění (srv. str. 307 až 310) potvrzuje Plinius N. H. 16, 14, dle něhož byl učiněn pokus vyznamenati mladého Scipiona corona civica, jenž ji však nepřijal. Plinius jmenuje jako pramen svůj 16. knihu Cornelia, jenž čerpal z Coelia nebo z tradice místní. J. N.

Archiv für slavische Philologie. Unter Mitwirkung von A. Brückner, J. Gebauer, C. Jireček, A. Leskien, Fr. v. Miklosich, W. Nehring, St. Novaković, A. Wesselsfky herausgegeben von V. Jagić. Elfter Band. 1888.¹⁾

J. Gebauer: *Unechtheit der Königinhofer und Grüneberger Handschrift* (str. 1—39, 161—188): II. Parallelen und Nachahmungen, Reminiscenzen u. Entlehnungen. III. Geschichtliches. IV. Palaeographisches. V. Technologisches. VI. Scheinzeugnisse zu Gunsten der K.- und G. H. VII. Endergebniss. — W. Körner: *Ergänzungen und Berichtungen zu den russischen Wörterbüchern von Dahl und Pawlowski* (40—80): z novoruské literatury, z Turgéneva, L. Tolstého, Dostojevského a j. — A. Brückner: *Böhmische Studien. Abhandlungen und Texte*. (81—104, 189—217, 481—522). Ve sbírkách hr. Vikt. Bavorovského ve Lvově zachoval se velký sborník rukopisný z XV. stol. — nalézá se v něm datum písařovo 1472 —, čítající 226 l. v m. 4°; na konci několik listů se ztratilo. Obsahuje 1. povídku o Bruncvíkovi, nepatrně prý rozdílnou od textu vytištěného ve Věrovaně z lit. české, ale není tu povídky o Štylfrýdovi²⁾, 2. veršovaného Ezopa, 3. básně o vévodě Arnoštovi, 4. básně o králi Artušovi a o Tandariušovi, má tu ondy lepší

¹⁾ Viz Listy filolog. XV, str. 72 sl.

²⁾ Jiný ještě text Štylfrýda a částečně i Bruncvíka zachoval se v rukopise nyní Náchodském z r. 1487, obsahujícím kromě toho „Kroniku trojanskou“ a prosaickou povídku „o Alexandrovi Velikém“. Nalézají se v C. Skalici p. K. J. Černý, který hodlá uveřejniti všechny tři rkpné texty Št. a Br. i s variantami všech tisků dostupných a s literárně historickou úvahou.

čtení než rkp. Stokholmský, 5. báseň o Jetřichovi Berúnském a 6. povídku o Apolloniovi necelou (končí odpověď Apolloniovou na hádanku Tarsinu). Jak patrně, sborník hr. Bavorovského zachoval nám také některá dosud neznámá skládání česká. Spis. líčí v kap. II. v úvodě literárně-historické osudy Esopa v západoevropských literaturách, rozebírá české vzdělání Esopa — sepsání jeho klade do XIV. stol. podle nedostatku všeho rozčlenění náboženského, podává stručný náčrtek jazyka jeho, rýmu i verše. V kap. III. otištěn diplomaticky věrně text Esopa (189—217, 481—492), v kap. IV. otištěna báseň o Arnoštovi (493—522). — Fr. Miklosich: *Ueber Fremdwörter* (105—111): slova šíří se ústním podáním, cizí slova velmi silně se mění a i význam dvou etymologicky souvisejících slov bývá různý; vše to se hojnými příklady ilustruje, hlavně slovy převzatými z jazyků orientalských, klobukъ, lóšadsъ a j. — Th. Jungfer: *Bemerkungen zu altpolnischen Texten* (218—233) 1. Pamiętniki Jańczara Polaka, 2. Kronika polska Stanisława Chwalczewskiego. — V. Jagić: *Die Ausgabe des altruss. Codex vom Jahre 1076 nebst den Berichtigungen Simony's* (233—241, 368—383): opravy k vydání Šimanovského, srv. Русск. Филолог. Вѣстникъ sv. XIX. (1888, str. 74—117). — St. Novaković: *Die Oedipus-Sage in der süd-slavischen Volksdichtung* (321—326): sděluje se stsrb. pověst téhož obsahu jako pověst o sv. Řehofí na kameni a srb. píseň o Nahodu Simennovi. — A. Wesselofsky: *Die Wunderepisode der mittelgriechischen Alexandreis* (327—343): stsrb. Alexandreis zpracována jest z originalu středofeckého. Znamé a Veselovským již použité fecké texty, zvláště rkp. Videňský, mají několik mezer; nenalézáme jmenovitě v nich a rovněž v prstonárodním románě feckém episodou o smrti Jeremiášově: nalezla se v jiném feckém rukopise a vytištěna zde v doslovném textu (srv. Журналъ мин. нар. просв. 1888, sv. 256, str. 232 sl.). — J. Baudouin de Courtenay: *Das Slavische in den Werken von Bartholomeo Georgiewicz* (343—354). — Hilarion Ruvarac: *Pop Nikodim, der erste Klöstergründer in der Walachei † 1406* (354—363). — J. Milčetić: *Das silbenbildende und silbenschiessende l im kroat. ča-Dialekte* (363—367): na ostrovech Krku, Kresu i Lošinjí neslychati l sonans, než buď u neb el, al i e, a, o: peln, delg, malčí, dalg, i sence, sance, dóg, sonce; al, el jest mladší jev než l sonans; i v zásloví mizí l: part. praet. užě (ušal), pustí, bí, mógě (mógal), rěkō (rekal) atd. — Ign. Kozlovskij: *Zur Geschichte des slavischen Consonantismus* (383—395): I. Původ slov. x v slovech domácích: obyč. vzniká slov. x z s mezi samohláskami, ale namnoze nalézáme slov. x, kde i v stind., řečtině i ital. (lat. os.) jest h, x: xад-, ř. xад- v xáζομαι; xот-, ř. xат- v xатлs, xатрoς desiderium; xлaxъ, lat. libus, got. hlaibs; xлaxъ- stind. hlād, sich erfrischen, nikoliv není převzato z got. kalds. Snad byla

tu hláska jiná, jakýsi bezezvuký velární či gutturalní spirant x^2 ? II. Indoevrop. aspiratae tenues v slov.: proti Brugmannovi hájí spis. svého mínění, že indoevrop. aspiratae tenues všude v baltslov. jazycích pozbyly aspirace; na doloženou uvádí se řada pozoruhodných etymologií na t z indoevrop. th , k z kh , p z ph . III. Doklady ve slov. na rozeznávání indoevrop. z od spiranta v : lit. $kárvė$, lat. $cervos$ — stsl.ов. мрѣа, rus. корова, ale gall. $tarvos$ neodpovídá ve slov. *травъ, *торовъ, nýbrž $травъ$; z *орвънъ: рѣкъ, rus. ровънъ, ale lat. $alvus$, $alveus$ neodpovídá *lavij, lovij, nýbrž оуѣни; prvé právě ukazují na voc. + liqu. + spir. v (*kerva, *орвънъ), druhé na voc. + liqu. + u : u nebylo souhláskou pravou, dostalo se epenthesí do předcházející slabiky i tvořilo se samohláskou v této slabice dvojhlásku, tak i $коруъ$ z *qorvos, lat. $cervus$. Podobně mělo by se ve slov. rozeznávati liqu. + i a liqu. + j : $ѣкъ$ z *bhālijos, $одѣсъ$ z *bhālijos; $мѣтаръ$ got. $motareis$ z r + spir. j , jinak bylo by * $мѣтаръ$. — V. Oblak: *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slowenischen* (395—423, 523—561). V části dosud vytištěné probrány pády sing. u muž. i střed. kmenů na $-o$; líčí se nejen jazyk starých tisků a rukopisů poč. od XV. stol., než i dnešních podfečí slovinských; p. spis. měl tu k dispozici hojnost soukromých zpráv. Všude dovolává se p. spis. obdobných zjevů z ostatních jazyků slovanských. — F. Fortunatov: *Phonetische Bemerkungen* veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen (561—575): řada pozoruhodných poznámek i nových výkladů; spis. obrací se proti Miklosichovu pojmání stupňování (Steigerung) $e-o-a$, podává nový výklad $ѣ$ v $ш$, $ѣ$, $ѣ$, $с$, místo Miklosichových předpokládaných pratarů * $delgũ$, * $gerdũ$ předpokládá irracionalní samohlásku z před liquidou, v lit. slov. z toho ve slov. z , v balt. z , někdy ale též z , slov. z ; tuto irracionalní samohlásku předpokládá před nosovkou, v lit. in , im , praslov. an , am ; pro praslov. předpokládá ještě nosovky $ĩ$, $ũ$: nebyla-li předcházející souhláska měkká, vyvinulo se ve slov. $ĩ$, jinak e , na př. $ѣмѣтъ$, stind. $chind-$, lat. $scind-$, $жѣдѣ$ a $жѣдѣ$ lit. $geidziũ$, nhn. $geiz$: kořen * $zind-$ a j. v.: podobně $ũ-ũ-ш(y)$, ale $-jũns$ (z $-jons$) $-jũs$, $-jũs$, $-jũs$, $-jũs$), $-jẽ$, ale jiné z než v $sẽmẽ$, $jẽdro$, za které ve strus. bylo $ẽ$ (neb e), ne z : $semzẽ$.

Z oznámených knih buďtež uvedeny: Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen von Fr. Miklosich (A. Brückner, 112—143), hlavně pol. — V. Brandl: Život Pavla Jos. Šafářka, Život Karla Jaromíra Erbena (V. Oblak, 149—153). — Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn. Von Dr. Fr. Pastrnek (J. Polívka, 242—250), Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského, napsal Prokop Lang (V. Oblak, 590—4).

V Drobných zprávách ref. V. Jagić o publikacích c. rus. společnosti přátel starého písemnictví (154—160). — *Bibliografie slavistických prací* vyšlých za posledních 4—5 let (270

až 288). — *Neuentdeckte Quelle der Fabel von Istok, Upravda u. a.* (300—304): ze samého počátku XVII. stol. — *Slavisches in nordischen Sagen* (305—8), *Ist mléko ein Lehnwort?* (309—9): hájí se slovanský původ jeho. Vše od V. Jagiče. *Etymologische Miscellen* od K. Štrekelja (460—467): č. berla, berdla, pol. berko atd., prostřednictvím něm. z lat. ferula, koža: odvozuje též od koza, ale ve významu „Haut, Rinde, Decke“; č. mikter: srovnává bavorské „Kalbsgeschling und Gekrös oder Mucker,“ sthn. mittigarne caro ferina a j.; není: z ne-jestě stažením *mz, *nie; dle nejsem, nejsi, nejsme atd. ujalo se ne též před *nie; ryblář z bav. rueblerbazen a j. v. hlavně slovin. — *Fremde Vorlagen und Fassungen slavischer Texte* od A. Brücknera (468—476, 613—622), mezi jinými k bajce o lišce a džbáně v Hrad. rkp. — *Weitere Beiträge zur Kunde über das slovenische Alexiuslied* od K. Štrekelja (597—606). — *Germanisch-slavische Etymologien*, od Dra. M. Kawczyńského (607—613): bezcenné. — *Über die Verbreitung und die gegenwärtige Bedeutung des slav. kračunskoročun* (62—8), od E. Kalužniackého. — *Zur Geschichte der Wanderungen des „Traumes der Mutter Gottes“* (628—630) od téhož. — *Zur Legende von dem sich verbergenden und wiederkehrenden Kaiser* (630—631), od V. Jagiče — *Bibliographie* (633—640). — *Rejstřík věcný, jmenný a slovní* (641—6) sestaven A. Brücknerem.

J. P.

Ze života básníkův antických. Paběrky *Timotheje Hrubého*. Ve Velkém Meziříčí. 1888.

Dodatek ke kritice, uveřejněné v Listech fil. XVI. str. 52—55.

Pan Timothej Hřubý žádal mne listkem, abych přijal odpověď na kritiku jeho spisu, jež uveřejněna byla v „Listech fil.“ Odpověděl jsem p. Hrubému, že každý slušný list přijme odpověď na kritiku a že ji uveřejní, jak může, nejdříve. Pan Hrubý poslal mi 1. dubna t. r. odpověď, kterou níže uveřejňuji, s tímto připsím, psaným na neofiznuté čtvrtce papíru, jež vytržena byla, jak se zdá, z nějakého školního sešitu:

Slovutný pane!

V Opavě ¼.

Posílám odpověď a žádám, aby celá do slova byla otištěna; své poznámky, jež prosím, aby byly psány tonem universitního profesora a redaktora důstojným, dejte do zadu, jak se děje v Gymn. Zeit. S úctou T. Hrubý.

Odpověď p. Hrubého měl jsem v úmyslu uveřejnit co nejdříve, totiž v třetím sešitě „Listů fil.“ Ba byl bych ji, hledě ke zvláště zdvořilé prosbě p. Hrubého, uveřejnil ještě v druhém

sešitě, kdyby nebyla přišla tak pozdě. Kdo ví, že k vysazení pětiarchového čísla nesnadné sazby, kterouž třeba korigovati pětkrát, k sešití a k rozeslání jeho jest třeba aspoň 6 neděl (sešit druhý sázel se už od 20. března), kdo ví ze zkušenosti, že při malém rozsahu „Listů fil.“ možno některým přispívatelům vyhověti někdy teprve za půl leta, ba někdy až za rok, má-li každé číslo obsahovati články i úvahy a vyhovovati aspoň něčím každému čtenáři, kdo ví dále, že téměř při každém čísle třeba z různých příčin odložit i články již vysazené: přisvědčí mi zajisté, že jsem chtěl p. Hrubému prokázati vzácnou ochotu, ustanoviv odpověď jeho pro nejbližší číslo třetí. Této mé ochotě p. Hrubý neporozuměl a proto hned 3. května 1889 v časopisech „Národních Listech“ a „Politik“ uveřejnil toto prohlášení, které tuto do slova otiskují.

(Zasláno.)

Přátelům pravdy a Dr. J. Královi.

V prvním čísle letošních „Listů filologických“ strhal pan Král svým pověstným způsobem můj skromný spisek „Ze života básníkův antických.“ Žádal jsem, aby v druhém čísle uveřejnil mou čistě věcnou odpověď. Pan Král sice mi odepsal, že každý slušný list odpověď na kritiku přijme a co nejdříve uveřejní, ale, ač jsem mu na to již dne 1. dubna odpověď poslal a tedy celý měsíc na vytištění mu zbýval, pan Král na onu slušnost jako jindy často zapomněl. Odkazují tedy přátele pravdy, zvláště pp. kollegy a čtenáře „Listů filologických“, aby se v příštím čísle brněnských „Literárních Listů“ přesvědčili, proč a kdy p. Král onu kritiku napsal, jak úskočně a nepoctivě kritizuje a jakým při své absolutistické zpupnosti ještě v některých věcech je ignorantem.

V Opavě, dne 2. května 1889.

Timothej Hrubý.

Asi po osmi dnech vyšlo toto prohlášení také v „Hlasu Národa“ s koncem trochu změněným. Ujistil jsem p. Hrubého v novinách, že odpověď jeho uveřejněna bude v třetím sešitě „Listů fil.“ „Hlas Národa“ — mimochodem řečeno — neuznal za nutné toto moje prohlášení uveřejniti.

Vyhovuje slušné žádosti p. Hrubého, otiskují tuto jeho odpověď a dávám poznámky své do zadu, a to hned do zadu každého odstavce jeho odpovědi, jsa přesvědčen, že tak dobře činím netoliko pro pohodlí čtenářů, nýbrž i pro uhájení cti a dobrého jména p. Hrubého. Nebo při takovém sestavení jeho hluboce zakořeněná pravdy milovnost a neoblomná poctivost vyjde tím světleji na jevo.*)

Slova p. Hrubého odlišena jsou od mých tiskem, a to tím způsobem, že posunuta jsou o něco dále v pravo.

Sine ira et studio.

Od r. 1884—1888 vydával jsem v časopisech: Lumír, Zlatá Praha, Ruch, Literární Listy, Komenský některá po-

*) Odpověď p. Hrubého otiskují věrně dle originálu, i s chybami.

jednání o starých básnících, z nichž 7 jsem vydal souborně loni v březnu a dubnu v Moravské Bibliotheca. Vyšly příznivé kritiky v Kroku a Literárních listech a nyní vydal třetí p. dr. Král a to zdrcující. Ač jsem přesvědčen o nedokonalosti spisku, jemuž jsem dal název p a b ě r k y, doufám, že se mi podaří nepředpojatým dokázati, že kritika ta vyšlá ze strannictví nemá ani jediné vlastnosti kritiky objektivní.

Z jedné z textu vytržené věty soudí p. ref., že nevím, že Orfeus byl mythický. Ale já několik řádek před tím píši: Velmi jasně vyznačuje obzvláštní kult básníků hellenských z pověsti o thráckém pěvci Orfeovi. Na str. 179: Zvláště na prahu poesie řecké zastáváme posvěcené velikány. Jsou to mythičtí pěvci (Orfeus, Amfion atd.) Kam by vedlo takové úmyslné vyhledávání chyb ve věcech všeobecně známých, pozná p. ref. z této věty Niederlovy (Malá slovesnost, str. 313³): „... pěvci nejstarší, jichž některá jména zachována jsou pověstí, byli zároveň kněží. Takovým byl známý Orfeus, jenž ...“ Myslí p. ref., že ani slavný náš Niederle známé domněnky Aristotelovy neznal?

Vytkal jsem p. Hrubému, že Homera pokládá za osobu nehistorickou, a pravil jsem doslova: „S rozhodností ještě menší lze upíratí nyní historickost osoby Hesiodovy, která je také p. Hrubému ještě mythickou (str. 15). Za to však mythický Orfeus dle str. 12 „jest jedním z největších vychovatelů světa, neboť odvykl nevzdělané člověčenstvo doby své vražditi a páchatí nepravosti“. Lituji velice, že p. Hrubý se nedovtípl a že vyčetl z mých slov něco jiného, než co je v nich obsaženo. Nevytkám mu nikterak, že Orfeu pokládá za osobu mythickou, ale to mu vytkám a myslím právem, že o osobách, které sám pokládá za mythické, t. j. o nichž sám praví, že neexistovaly, mluví jako o osobách skutečných, kdežto osoby, jichž historickost jest dosvědčena, odkazuje v obor mythu. Byl-li Orfeus osobou mythickou, t. j. neexistoval-li, jak tvrdím já i p. Hrubý, jak mohl býti jedním z největších vychovatelů světa, jak mohl odnaučiti lidi vraždám a nepravostem? P. Hrubý tu patrně kdysi něco četl o tom, že v mythech o Orfeovi dobře naznačena jest zúšlechťující moc zpěvu a poesie. Poněvadž však nerozumí slovu „mythický“, popletl ani sám nevěda zdravou myšlenku někde zběžně přečtenou a nepochopenou tak, že stala se naprosto nesmyslnou. —

P. ref. rád poukazuje na díla nová. Bohužel dopadá to s jeho znalostí spisů nejnovějších velmi bledě, jak dokáží. P. ref. je divno, že píši o Naeviovi, že „zaváděl ve svých kusech karikatury náčelníků obce“. Charakteristické je, že jsem napsal chtěl zaváděti, ale i zaváděl je svatá

pravda, o které se přesvědčí každý v nejnovějším výtečném spise O. Ribbecka *Gesch. der röm. Dichtung* str. 22. würzte er ... durch manche scharfe und scherzhafte Anspielung auf italische u. insbesondere römische Zustände u. Personen ... die unerfahrene Politik junger Gecken, welche das Gemeinwesen in Gefahr bringe ...

V této věci patrně já i Ribbeck jsme na omylu. Ribbeck totiž, jak z celého jeho výkladu vysvitá (a já aspoň v tom jemu i jiným dával za pravdu), soudí, že Naevius, tak jako jiní komičti básníkové římsí, vzdělával nové komoedie attické, které, jak známo, neměly satirické tendence komoedie staré, nekarikovaly určité osoby, jako to činil Aristofanes a jeho vrstevníci (srv. jeho karikaturu Kleona, Sokrata, Euripida a j.), nýbrž uváděly na jeviště typické osoby z tehdejšího života athenského, realisticky věrně kreslené. Komoedie nová jest realistická, jako komoedie naše; realistické líčení charakterů vylučuje všecko karikování určitých osob, vylučuje také všecku satirickou tendenci. V komoediích Plautových a Terentiových nevidíme vskutku žádných karikatur určitých osob, ježto se do rámce nové komoedie nehodily. Naevius, jak poznáváme ze zachovaných titulů, nepsal jiné komoedie než Plautus a Terentius, ale jako tyto užíval v nich vtipných a trpkých narážek na poměry své doby. To míní Ribbeck svými slovy „durch manche scharfe und scherzhafte Anspielung auf italische und insbesondere römische Zustände und Personen“. Podle p. Hrubého však německé „Anspielung“ značí totéž, co „Karrikatur“. Tedy bude třeba uznati, buď že „Anspielung“ značí totéž co „Karrikatur“ anebo odsouditi šmahem dosavadní mínění o rázu komoedií římských, o nichž se dosud soudilo, že nebyly rázu tendenčního, prohlásiti všechny zachované komoedie Plautovy a Terentiovy na základě toho za falsa a činiti i trpké výčitky Ribbeckovi, že rázu římské komoedie neprohlédl. Za tyto důležité objevy bude učený svět p. Hrubému zajisté vděčen. — —

Že Terenc v prologu *Hecyry* se vymlouvá, nemyslí ani Dr. Cumpfe *Světózor* 1887 str. 74 a ani Ribbeck str. 137. Man lief vor der Zeit unter Geschrei auseinander, um Faustkämpfer Seiltänzer Gladiatoren zu sehen.

O smyslu Římanů pro literaturu má snad každý na světě stejné mínění se mnou. Cituji jen Dr. Cumpfe l. c. a pokud divadla se týče též *Světózor* 1888 str. 230 a též Ribbeck str. 57 udává krátce rozdíl mezi Řeky a Římany.

O této věci napsal jsem v recenzi: „Že se *Hecyra* Terentiova dvakrát hráti počala, ale nedohrála, „poněvadž se po obakrát rozlášilo, že akrobati a zápasníci budou dávatí představení“, čteme

ovšem v prologu této komedie. Uvážil však pan Hrubý, lze-li na-prosto věriti této výmluvě Terentiové, kterou špatný úspěch svého kusu omlouvá, a činiti z ní závěry, že už v době Terentiové neměli Římané smyslu pro literaturu a zvláště poesii?" Pan Hrubý uvádí dvě auktority pro své mínění, Ribbecka a dr. Cumpfe. Z Ribbecka cituje p. Hrubý jen jednu větu, patrně přehlédnutím; neboť — *quandoque bonus dormitat Homerus!* Ribbeck totiž praví o této věci doslovně toto (str. 137): *Es ist nicht zu verwundern, dass dieses peinliche Familiendrama auf das römische Publicum keine grosse Anziehungskraft ausgeübt hat: weder das erste noch das zweite Mal . . . hat es zu Ende gespielt werden können. . . Man lief vor der Zeit unter Geschrei auseinander um Faustkämpfer, Seiltänzer, Gladiatoren zu sehen.*" Ribbeck tedy tak, jako já, za příčinu propadnutí Hecyry pokládá chatrnost kusu samého; a tak soudili dosud všickni literární historikové. Drama to vskutku jest velmi slabé, jak přisvědčí každý, kdo je četl. Mohli bychom nyní o někom, kdo z divadla odejde, protože se mu kus vskutku slabý nelíbí, a jde raději, řekněme do cirkusu, říci, že nemá smyslu pro literaturu? A můžeme z toho, že se Římanům chatrná Hecyra nelíbila a že raději šli z divadla kamsi do amfiteatru, činiti výčitky takové, jaké jim činí p. Hrubý? Zajisté nikoliv. Naopak: věc ta svědčí, že lepší obecnostvo římské, na které divadlo bylo odkázáno, mělo dosti správný aesthetický úsudek. Druhá auktorita a zároveň pramen p. Hrubého, p. Dr. Cumpfe ve Světozoru 1887 str. 75, vskutku myslí, že Hecyra propadla proto, že na blízku produkovali se akrobati. Tento výrok však jen svědčí, že také p. dr. Cumpfe tuto i jinde píše často bez náležité úvahy a že jest nezbytná toho potřeba, aby „Listy fil.“ přístě všimaly se také populárních článků filologických; p. Hrubý (a za to jsem mu vděčen) upozornil mne, že i v nich jsou hrubé chyby, a toto upozornění bylo bohužel, jak jsem se přesvědčil, zcela oprávněno. — —

Tvrdím prý vážně, že byl Euripides syn zelenářky.

Christ, též Christ, kterého se p. ref. dovolává, ale kterého špatně přečetl, na str. 188 praví . . . *diente das niedere Gewerbe seiner Mutter Kleito, angeblich eines Höckerweibes, wiederholt den Komikern zum Gespötte.* A Nauck dle Christa nejdůkladnější životopisec Euripidův se nerozpakuje nad zelenářkou pranic. Ani učenci jako Kock ad Ran. 840. a W. Ribbeck ad Equit. 19 neváhali ji nazvati „Gemüsehändlerinn“.

I tuto bohužel musím se přiznati, že jsem si vykládal slova Christova, která p. Hrubý uvádí („*diente das niedere Gewerbe seiner Mutter Kleito, angeblich eines Höckerweibes, wiederholt den Komikern zum Gespötte*“) z neznalosti němčiny chybně.

Mínil jsem totiž až dosud, užije-li Němec o nějakém výroku

slova „angeblich“, že nepokládá nikterak výrok ten za dokázaný, nýbrž že dovolává se jen jiných svědků, nezkoumaje pravdivost jich zpráv. P. Hrubý však nás poučil, že „angeblich“ má význam právě opačný. Mátló mne také, že Christ v pozn. 3 k tomuto svému výroku přidává: „Anders Philochoros bei Suidas: *Εὐριπίδης Μησαρχῶν ἢ Μησαρχίδου καὶ Κλειτοῦς, οἱ φεύγοντες εἰς Βοιωτῶν μετόπισσαν, εἶτα ἐν τῇ Ἀττικῇ. οὐκ ἀληθὲς δὲ ὡς λαχανόπωλις ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τῶν σφοδρῶν εὐγενῶν ἐτύχασεν, ὡς ἀποδείκνυσι Φιλόχορος.* Patrně zaslouhují více víry tvrzení hodnověrných starých komiků, kteří z bohatého továrníka Kleona udělali jircháře a z vážného filosofa Sokrata malicherného a nepoctivého sofistu, než zpráva historika Filochora. Za novější doby vskutku někteří badatelé byli tím uvedeni na scestí a věřili, že Euripides pocházel z dobré rodiny. Zdálo se jim, že by syn sprosté zelenářky sotva byl při slavnosti Apollonově ve Fliji vedle jiných vznešených hochů mohl zastávati úřad číšníka a při jiné slavnosti Apollonově nésti oheň. Tvrdili tedy, že poměry finanční rodiny Euripidovy se zhoršily, tak že otec byl později nucen zabývati se obchodem (dle komiků byl arcí krámař) a jeho matka musila těžiti ze zelin, rostoucích v její zahradě (dle komiků prodávala je sama na trhu). Mínění novější zamlouvalo se mi také tím, že Euripides vynikal vzděláním, zvlášt filosofickým, které přece bylo trochu značnější, než jaké mívají obyčejně synové zelenářek (srv. o tom všem Sittl, Geschichte der griech. Literatur III. 1887, str. 311). Třeba tedy podle komiků a jich vykladatelů, kteří ovšem jejich *λαχανοπωλήτρια* překládají „Gemüseverkaüferin“ nebo „Gemüsehändlerin“, pokládati Kleona za jircháře, Sokrata za sofistu a matku Euripidovu — abychom s p. Mejsnarem mluvili — za „zelenářku-babiznu“, a třeba dále souditi, že i německého „Gemüseverkaüferin“ a „Gemüsehändlerin“ možno užiti jen o ženě, která sama v nůši zeleninu na trh přináší a prodává, tedy jen o takové ženě, kterou my nazýváme „zelenářkou“. —

Menander napsal přes 100 veseloher, z nichž ani jediná se nám nezachovala, ač to byly kusy znamenité. Ale p. ref. mi vytýká, že jsem napsal: „Menandrový bohužel ztracené plody.“ Že vše to, čím mne p. ref. poučuje, znám, dokazuji překladem některých zlomků Menandrových a stručným pojednáním o něm v Lit. list. 1887 str. 381 a 396. Byl-li jsem povinen, vše co o Menandrovi víme, podati jednaje o kultu básníků antických, rozhodne každý nepředpokátý.

Z míst p. Hrubým uvedených nikterak bohužel nevysvítá, že ví, že máme překlady některých komoedií Menandrových. V Literárních Listech 1887 str. 380 přeložen jest jeden fragment Menandrův (o 3 verších) a na str. 396 7 krátkých fragmentů.

Na str. 396 dokonce čteme: „Zlomky jeho ač hojně nedovolují nám přece úplně nahlédnouti ve způsob jeho tvoreb, avšak tolik patrné, že v kusech jeho mravnost hrála úlohu neposlední.“ Z toho by každý spíše vyčetl, že známe kusy Menandrový velmi nedokonale, a že pan Hrubý patrně neví, že na př. Plautovy Bacchides, snad i Poenulus, Terentiova Andria, Eunuchus a Adelphe jsou přímé, ovšem většinou kontaminované překlady dramát Menandrových, ze kterých i o osnově jich i o charakteristice osob můžeme si učiniti zcela přesný soud. Ale p. Hrubý tvrdí, že o tom v „Literárních Listech“ vyložil, i musíme výroku takového nepřítele nepoctivosti dáti víru, třeba bychom onen výklad na uvedeném místě naléztí nemohli. Rovněž tak schvalovati lze jen zásadu p. Hrubého, že nemusí všechno obecnstvu říci, co o Menandroví ví. Není dobře, zvláště širšímu obecnstvu, říci pravdu všechnu; pro ně dostačí jistě několik drobtů. —

Pro jedinou chybu stilistickou, již jsem učinil udávaje obsah Žab, pro slovo „v tom“ ptá se mne p. ref., zdali jsem Žáby četl. Nechci vypočítati, na co vše bych já jeho se ptáti mohl a zajisté daleko větším právem, ale odkazují p. ref. na Lit. listy r. 1886, kde jsem velkou část Žab metricky přeložil.

O věci té jsem napsal: „Dle str. 28 Aristofanes v „Žabách“ líčí, „kterak Aischylos a Euripides, kteří zemřeli dříve než Sofokles, mají počítí v podsvětí zápas o přednost. V tom přichází do podsvětí právě zemřelý Sofokles, Aischylovi, který sedí na čestném sedadle, podává pěvec Kolonský ruku a líbá jej.“ (srv. i str. 123). Četl p. Hrubý Aristofanovy „Žáby?“ — P. Hrubý tvrdí, že je četl, že jich kus i přeložil a že ho kárám pro jedinou stilistickou chybu. Je-li to chyba jen stilistická — a musíme tvrzení p. Hrubého věřiti —, je to chyba bohužel velmi nemilá. Nebo ze stilisace p. Hrubého každý musí vyčísti, že v Žabách Sofokles hraje nějakou a to dosti značnou úlohu. Ale Sofokles, jak je každému známo, kdo „Žáby“ četl, v této komoedii vůbec ani nevystupuje. O tom, co p. Hrubý o něm vypravuje jako o osobě v kuse hrající, zmiňuje se pouze Aiakos (v. 788—790). Patrně i tu p. Hrubý nepsal na základě přímé znalosti „Žab“, nýbrž opisoval špatně nějaký německý obsah jich, jemuž ani náležitě neporozuměl. —

Pan ref. umí znamenitě vytrhovati z textu. Tak prý píšu na str. 52: V Platonově lásce věnované rozmluvě „Hostina“, jež je fotografií mnohých našich venkovských známostí. Já však píšu: „Jak při svých smyslných pojmech o lásce dovedl již starověk tu a tam uhoditi na pravou strunu, vidno z rozmarné řeči spisovatele veseloher Aristofana v Platonově lásce věnované rozmluvě „Hostina“, jež je fotografií mnohých našich venkovských známostí. „Milenci“ praví se tu „ku podivu bývají

uchvácení přátelstvím“ atd. Každý nepředpojatý pozná, kam jsem relativum táhl, když cituji řeč.

V uvedené p. Hrubým větě jsem vskutku nesprávně spojoval relativum jež s bližším Hostina, a proto jsem „vytrhl“ z textu jen část věty. P. Hrubý pojí relativum jež ne s „Hostina“, nýbrž se slovem „řeči“. Tím jsem se dopustil na p. Hrubém ovšem těžké křivdy. Neboť kdo by neviděl, že toto relativum vztahuje se ke slovu, které jest devíti jinými slovy od relativu toho odtrženo? Tedy podle p. Hrubého ne Platonovo Symposium vůbec, nýbrž jen rozmarná řeč Aristofanova, v něm obsažená, jest „fotografií mnohých našich venkovských známostí“. V řeči té vykládá Aristofanes, že z počátku byli lidé obojohlavní, kulatí, s dvojitým hřbetem a boky, čtyřruční a čtyřnozí a s dvěma obličejí. Zeus je později rozdělil na dvě. Od těch dob prý jedna půle člověka hledá druhou; tato touha po druhé polovici člověka jest Aristofanovi láskou. Kde je tu jaká fotografie našich známostí vůbec a venkovských zvláště? Nebo jest snad fotografie ta obsažena ve větě p. Hrubým uvedené „Milenci ku podivu bývají uchvácení přátelstvím atd.“? Že ve svých slovech uložil p. Hrubý nějaký hluboký smysl, o tom nepochybuji, ale že nám nezasvěcencům v. mysterie slohu p. Hrubého tento hluboký smysl připadati může — s odpuštěním — jako makavý nesmysl, musí nám už p. Hrubý prominouti. — —

Z mé úvahy o Platonově kritice básnictví psané na 10. str. vytrhl p. ref. dvě věty a z nich soudí, že jsem velmi směle Platona odsoudil a že jemu soud Pl. vydává svědectví o jeho opravdovosti. Já pak hned bezprostředně po onom citatě pokračuji: Ale na druhé straně vyznívají nám z kritiky jeho dva velice důležité a překvapující momenty. Předně nezdolná láska k pravdě ... za druhé pak paedagogické požadavky na poesii ... Jediné odtud plynou, jak se přesvědčíme, všechny výtky ... A úvahu svou končím: „Tot v stručnosti, kterak Pl. o poesii a básnicích soudil. Leccos připadá nám příliš rigorosní, přepjaté a směšné; uvážíme-li však neobmezenou volnost básníků starofeckých a mnohé výhony naturalismu jejich, a naproti tomu přísně paedagogické stanovisko pro mravnost lidstva zaníceného Pl., nezazlíme mu příliš.“ Jak místy směšné jest nám mínění Pl. pozná čtenář z mého překladu celé dotyčné části z 10. knihy Politeie v Lit. list. r. 1886 a z kritisaného spisku str. 173 a n., kde podány přepjaté myšlenky Pl. ze 3. knihy Kirchmann v překladě Pol. str. 457. konstatuje: Es ist viel Anklage deshalb zu allen Zeiten gegen Plato erhoben worden. Prantl, jenž psal i o řecko-rímské filosofii ve svém zajisté s pietou pracovaném překladě Pol. str. 424

užívá o tomto mínění Pl. slov „grober Verstoß“, „stumpfsichtig“, „argen Missverständnis oder ein Mangel an Einsicht“ a ke konci praví: „so wird unser Urtheil kaum zu hart oder zu schroff erscheinen“. Dá se srovnati tento ton zkušeného odborníka s mým tonem a smí mi někdo vytýkati, přečte-li si důkladně, co jsem napsal, přikrost ke Pl.?

P. Hrubý praví, že také vydal Platonovi svědectví o jeho opravdovosti a o jeho nezdolné lásce ku pravdě. To jsem v recenzi nepopíral, ale vytkl jsem, že o opravdovém a vážném soudu Platonově o básnictví nesmíme psáti tak, jak píše p. Hrubý na str. 138: „Soud jeho působí na nás v mnohé příčině neodolatelnou komičností. Musíme se smáti, slyšíce tak naivní myšlenky o básnictví a zvláště o Homerovi z úst muže, jemuž se koří geniové všech věků.“ U obyčejného smrtelníka ten, kdo domáhá se vážně pravdy, třeba dopouštěl se při tom nesprávností a chyb, nevzbuzuje smích. Smáti se horlivému hledání pravdy jest frivolnost. Takové frivolnosti arci může dopustiti se p. Hrubý. Nebo on, jak jsme viděli, i učností i poctivostí tak velice vyniká, že může vším právem jedním dechem konstatovati sice, že Platon pravdu hledal, ale zároveň se mu vysmáti z plna hrdla, že došel k jinému úsudku o básnictví než on. P. Hrubý dovolává se i tuto některých auktorit. Cituje Kirchmannovy poznámky k překladu Schleiermacherovu (*Platons Staat*, str. 457), kteréž mají svědčiti, že smích p. Hrubého jest oprávněn: „Es ist viel Anklage deshalb zu allen Zeiten gegen Plato erhoben worden“; ale zapomněl — p. Hrubý by řekl nepoctivě — vypsatí z Kirchmanna i to, co bezprostředně za těmito slovy následuje: „man hat indes mehr gelächelt und gespottet als widerlegt. Auch ist diese Widerlegung schwer für alle jene Systeme der Aesthetik, welche das Schöne nicht von dem Sittlichen zu unterscheiden vermögen . . . Diesen Systemen gegenüber ist Plato unwiderleglich . . . Die Kunst hat thatsächlich nicht die üblen Folgen, welche Plato ihr zur Last legt, allein um Platons Angriffe zu widerlegen, muss der Begriff des Schönen in seiner ganzen Tiefe und Fülle erfasst sein, und dies ist erst nach langer Arbeit, man kann sagen, erst in diesem Jahrhundert erreicht worden.“ K těm, kteří Platonovi pro jeho vážný a opravdový úsudek o básnictví hřmotně lají, patří i p. Hrubý, — a přý také Prantl, ač necituje-li tohoto p. Hrubý tak, jak cituje Kirchmanna. Nemohu citátu toho nyní kontrolovati, nemaje Prantla po ruce.

Malicherný jsou výtky o nesprávnostech metrických. Pan ref. věděl, než kritiku psal, že to uznávám, ale že jsem vložených úryvků nepřepočítal, poněvadž kniha vyšla pro širší kruhy, které neskandují. Metrika je koníčkem

p. ref. a celá jeho kritika povstala jen pro metriku a pro slovo Kvičala. P. ref. přečta v letošních Květech úvod k Živsovi Svat. Čecha, nebude snad tak rigorosním. Ostatně divno, že p. ref. se nepostaral, aby naše školní knihy přestaly podávati chybnou metriku. O správné metrice ví jen několik jednotlivců.

Chyby metrické (a těch jest ve všech překladech p. Hrubého mnoho a hrubých) nestojí prý za řeč. P. Hrubý totiž překládal pro širší kruhy, které neskandují. Pro takové kruhy dle chvalitebné zásady p. Hrubého už výše vytčené je zbytečno překládati metricky správně. V překladech pro ně určených máže býti chyb na sta; vždyť jich beztoho nepoznají. P. Hrubý mohl si však ušetřiti práce, kterou mu dalo sestrojování špatných veršů, a mohl pro tyto neskandující kruhy překládati raději prosou. Nebyl by tak v tyto své ukázky vpletl tolik věcných nesprávností, kterými jen jen všechny jeho překlady se hemží. Neboť i v té příčině spoléhá se p. Hrubý vždy na nevědomost tak zv. širšího publika. Doklady toho, jak p. Hrubý řeckým a římským originálům rozumí (ač-li nepřekládá přímo z němčiny), podám v těchto „Listech“ později. Nyní k tomu není místa. Čtenáři se zhrozí chyb p. Hrubého. Jak mají Čechovy hexametry ve Václavu Živsovi býti omluvou chybám p. Hrubého, nerozumím. Myslí p. Hrubý, když se Čechovi hned na začátku úvodu připlétl mezi hexametry pentametr, že jest tím dáno klassickému filologovi dovolení, aby kupil metrickou chybu na chybu? Poznámce o chybné metrice v školních knihách rovněž nerozumím. Pan Hrubý, jako filolog, snad přece ví, kde se té metrice má naučiti, chce-li vůbec překládati metricky. —

Subjektivních mínění má p. ref. mnoho, ale neměl by jich vyhlášovati za neomylnou pravdu. Každý nepředpojatý srovná-li samochválu básníků řeckých s chloubou básníků latinských, nemůže nedati mi za pravdu, že výrazy Řeků jsou nevinnější. I když abstrahujeme od pohrob-
ních nápisů postačí Ennius, Attius (viz, co o něm napsal Dr. Cumpfe Světozor 1887 str. 75), Horac a Ovid. Nevěří-li p. ref., prosím, aby mi dovolil v List. fil. překlad všech výroků a srovnání jich.

Ovid bude mi i na dál vedle Catulla (jak jsem napsal na str. 61) nejduchaplnějším básníkem římským, jako je jiným vážným učencům. Cituji jen Dr. Kopp-Hubert, Gesch. d. röm. Lit. str. 75^b „Ovid ist unter den römischen Dichtern jedenfalls wie der modernste so auch der talentvollste u. geistreichste.“

Že jsem básníkům alexandrinským jenom málo ukřivdil, dosvědčí celá úvaha Christova a divím se upřímně, že p. ref. tak málo této nejnovější literatury, které se proti mně dovolával, v jiných věcech dbal. Christ

ku př. praví str. 383. Jetzt ... wo das Dichten zur Kunst, zur Gewandtheit in der Versifikation herabgesunken war a zvláště odkazují na jeho soud o Kallimachovi, nejvíce u Římanů nápodobeném str. 402 a 403. Hermesianaktovi jsem ublížil nezávažně, neboť o jeho zlomku čtu u Dr. Kopp-Hubert Gesch. d. griech. Lit. str. 169⁴ seine Darstellung ist geistreich, aber vielfach schwülstig und gekünstelt.

Na to odpovídám krátce, že vše to, co p. Hrubý praví, dovolává se auktority p. Cumpfa a Koppa-Huberta, není správné. Sebevědomí u básníků antických vůbec bylo veliké. Srovnávali na př. Pindaros sebe s orlem směle do výše létajícím a soupeře své s kavkami, ohlašuje-li Fokylides každou svou sentenci chlubným *καὶ τόδ'ε Φωκλίδεω*, nevidím v takých výroctích o nic méně sebevědomí, než v počínání Acciově, jenž si, podobně jako asi řecký Astydamos, dal prý postaviti sochu v chrámě Mus. Že byly i v té příčině u Řeků i Římanů výjimky, na pravidlu ničeho nemění. Věc sama jest dávno jasná a není třeba, aby p. Hrubý v „Listech“ překlady chlubných výroků římských básníků uveřejňoval. Nebo sbírkou takových výroků se věc nevyřídí, i kdyby už dávno nebyla vyřízena, a pro nějaké učené výklady p. Hrubého nejsou „Listy“ příslušným orgánem.

Imponuje-li p. Hrubému auktorita p. Koppa, skladatele stručnoucké literatury římské pro gymnasia, tak, že od mínění svého o Ovidiovi, nejduchaplnějším básníku římském, neustoupí, popřávám mu rád té radosti, aby o něm i nadále jako o nejduchaplnějším básníku mluvil a psal. Jeho výrokem se střízlivější soud nynějších literárních historiků o ceně básní Ovidiových pranic nezmění. Ovšem mohl by i tomuto duchaplnému básníkovi přičísti epitheton „nezáživný“, které šmahem uděluje všem básníkům alexandrijským. Nebo Ovidius více než kdo jiný krácel v jejich stopách. Úvahy Christovy o básnících alexandrijských dovolává se p. Hrubý velmi neprávem. Ani Christ ani kdo jiný z novějších badatelů neodsoudil všechny básníky alexandrijské tak šmahem, jako p. Hrubý, ovšem proto, že je důkladně prostudovali. Kdo vytrhává na př. ze soudu Christova o některých z nich jednotlivé věty, nic tím nedokazuje. Básníky alexandrijské, mezi nimiž byli básníci znamenití (jmenuji jen Theokrita, Biona, Apollonia Rhodského), nelze i při všech jejich vadách stále a stále uctívati epithetem nezáživní a nechutní. Kdo tak činí, nerozumí jim. Ostatně že p. Hrubý jen zastaralé frase opisuje bez náležité rozvahy, viděti z toho, že ve svém spisku uvedl velmi záživný zlomek Hermesianaktův na důkaz jeho prý nezáživnosti. — —

O Lykoridě dočte se p. ref. stejného mínění u Servia k Ecl. X. 1. a v Teufflově článku v Paulyho Reallexikon II. 1318. i ve Volzově Röm. Elegie str. 34².

Jak jsem Simonida a Platona v onom Pittakově výroku nepochopil, nedovedu se domysletí.

Že by Lycoris, připomínaná v 10. ekloge Vergiliově, byla Gallovi prchla za Antoniem, jest domněnka ničím nedokázaná. Kdo ji pronáší, věří bez důvodu tvrzení Serviovu. P. Hrubý (str. 112) tvrdí dále, že Simonides Kejský chtěl si, jak dí Sokrates v Platonově Protagoru, pomoci k slávě „kritikou“ výroku Pittakova, že těžko jest býti šlechetným. Vytkl jsem tento výrok p. Hrubého za chybný. P. Hrubý však tvrdí, že nedovede se domysletí, jak by byl jím Simonida a Platona nepochopil. Na to mu pravím krátce, že vskutku jest těžko chápavý, když nepochuje, že Platon a jen Platon přikládá tu Simonidovi úmysl, kterého on sám jistě neměl. Kdo to nechápe, nechápe vůbec dialektických způsobů Platonových a s takovým učencem jest nesnadná hádka. — —

O Rytířích vykládám na str. 131. a 209. že jednají o Kleonovi, mimo to podotýkám, že tu lid viděl svou karikaturu. Co je na tom chybného nevím dosud. Z celého počtu podobných výroků uvádím jen Christ 224: . . . der (Dichter) mit unserem Polizeiregiment schwer begreiflichen Redefreiheit nicht bloss dem Mächtigen des Staates, dem Kleon, rücksichtslos sein Sündenregister vorhält, sondern auch dem souveränen Demos unverblümt die bittersten Wahrheiten sagt. Nebeský (Č. Č. M. r. 1850 str. 267) praví „... a tento svrchovaný vladař (lid) seděl v divadle . . . díval se na svůj obraz na jevišti, smál se, věnoval básníka při svrchovaném jásání atd.

Pravil jsem a káral v recensi, že p. Hrubý tendenci Aristofanových „Rytířů“ nesprávně pojímá, když se tomu diví, že obecnstvu se kus líbil, volaje s úžasem: „A obecnstvo, jež tu vidělo svou nejohavnější karikaturu, přifklo ještě Aristofanovi první cenu!“ Za výrok ten ani snad p. Hrubý nemůže; on tu opisuje článek Nebeského z Č. Č. M. 1850 str. 368, kde se vyskytá podobná věta, p. Hrubým výše uvedená, která je prototypem jeho výroku. P. Hrubý, jak se opisovačům často stává, vyčetl z výroku Nebeského, ostatně také ne úplně správného, více, než co v něm jest obsaženo, a dal se strhnouti až k neoprávněnému podivu, že drama to nepropadlo. Kdo se tomu diví, nerozumí vtípu vůbec a tendenci Rytířů zvlášť. Lidu Aristofanes ovšem v nich povídá tak trpké pravdy, že my, kteří často žehráme i na toho, kdo mluví čistou pravdu, nemůžeme to ani pochopiti, zvláště pojímáme-li pravdy milovnost v tom smyslu jako p. Hrubý. To a nic více tvrdí literární historikové a také Christ, jehož se p. Hrubý proti mně velmi neprávem dovolává. Ale přes tyto trpké pravdy jest ostří satiry Aristofanovy obráceno na Kleona, jenž

Demos klame a svádí na scestí. Demos to také nahlédne a na konci komoedie stává se z mrzutého a nechápavého starce opět zdravý a bujarý junák. Básník postaral se tedy dostatečně o to, aby obecnstvu (a staří nebyli tak nedůtkliví, jako my) trpké, ale vtipně projevené pravdy, které mu pověděl, byly náležitě oslazeny. Atheňané byli by bývali neobyčejnými pedanty a naprosto nepřístupni vtipu i pravdě, kdyby byli — jak si přeje p. Hrubý — upřímně míněných rad básníkůvých neprohlédli a celé drama z přílišné nedůtklivosti zavrhli. Kdo je vskutku zavrhuje, jako p. Hrubý svým výrokem, tendence tohoto drama nechápe. —

Ve článku „Milenky básníkův antických“ všecka svá tvrzení doklady jsem opatřil a vytknuv vše chvalné, co se dalo, přišel jsem k závěrku: „naše milostná poesie po boku milostné poesie antické vypadá jako zdravím kypící, ideální junák vedle vyžilého, materialismem blaseovaného mladíka-starce.“ Pan ref. se odvážil otázky: „Není tomu spíše naopak?“ a na jiném místě praví, že u nás je více pokrytství a že sotva jsme o mnoho lepší. Odporučím panu ref. srovnání Hálkových večerních písní s Ovidem aneb Propercem a čtenářům přečtení onoho svého článku a článku dr. Krška, Lumír 1885., jenž ku př. praví str. 505.: „Celkem-li věc vezmeme, nenajdeme ve starověkých písních milostných té právě čistoty a oddanosti, jakéž bychom snad očekávali vedle svých poměrů.“ — Nemám prý pro starověk užívati slov „dama“, „kollega na Parnasse“ atd. Slova těch až na některá neužil jsem prvý a směř-li Němci modernisovati starověk řízskou měrou, nesmíme si my dáti v tom brániti. Ostatně podotýkám, že sloh můj se líbil oběma kritikům a mnohým čtenářům a že těmto nepředpojatým více věřím než panu ref., neboť k posouzení slohu snad není třeba odborníka. — Anekdoty podávati bylo nutno, chtěl-li jsem baviti širší kruhy. Pachtění se po nich v nejrůznějších životopisech a vydáních klasiků stálo mne mnoho práce. Všem redaktorům se proto články mé líbily. Arbesovy studie: Z duševní dílny básníků, jež mne ke spisování nadchly, kypí též anekdotami, jimiž ani učenci Christ a Bernhardy nepohrdají.

O upřímnosti starověké poesie proti neupřímné a často vyňhané poesii moderní nebudu se s panem Hrubým přiti. Jest to věc dávno známá, že básníci vůbec a také lyrická až do doby alexandrijské básnili z vnitřní své potřeby. Co pje Kallinos, Tyrtaios, Mimnermos, Alkaios, Sapfo, to šlo jim ze srdce; vidíme to právě z toho, že neutajují ani svých vad a představují se posluchači takovými, jakými vskutku jsou. Že této upřímnosti

citu ve větší části naší poesie není, poněvadž většina moderních básníků básní mezi čtyřmi stěnami, nestarajíc se o život skutečný, jako činili mnozí básníci alexandrijští, v tom přisvědčí mi každý, kdo má celkový obraz o lyrice moderní. Že se vyskytne sem tam básník upřímného citu, na věci pranic nemění. Výjimky jsou všude. Myslí-li p. Hrubý, že v našich básních jest více čistoty a oddanosti než ve starověkých, je na velikém omylu. Z naší vlastní literatury lze uvést celou řadu básní, které nejsou o nic čistší než básně starověké, ba které jsou starověkých i horší, a to proto, že věci mravně závadné podávají se v nich ve formě raffinované, která jest nebezpečnější a nemravnější než starověká přímota a nepokrytost. — Sloh p. Hrubého, v němž hemží se frása často směšné a pro starověké látky nevhodné, prý se jiným kritikům líbil. Mně a jistě i mnohým jiným, kteří jsou emancipatoris naris, se nelíbil. Zda-li oni kritikové či já mám pravdu, může se přisvědčiti každý z několika stránek spisku p. Hrubého, ač nepoznal-li sloh p. Hrubého dosti i z této odpovědi. P. Hrubý dále praví, že musil podávati anekdoty, jimiž literární historikové vskutku povrhají, poněvadž chtěl obecenstvo bavit, a že si obral za vzor články Arbesovy. Pro svoje účely obral si vzor dobrý. Chtěl-li obecenstvo bavit, o pravdu a poučení se nestaraje, ukřivdil jsem mu arci svou recenzi, ježto jsem uvažoval o díle jeho jako o díle vážném a poučném. Bylo by však radno, aby uveřejňoval p. Hrubý přístě plody své v nějakých humoristických listech, do kterých se obsahem i slohem svým lépe hodí, a nemýlil jimi redaktory sbírek, které mají obecenstvo v první řadě poučovati a nejen bavit. Všecku lehkomyšlnost p. Hrubého, která ve spisu jeho se jeví a kterou jsem mu právem vytkl, dotvrzuje tento výrok jeho mnohem lépe než dlouhé výklady. Vidím, že p. Hrubý nemá úmyslu psáti vážně a že jsem se klamal, když jsem v recenzi tvrdil, že nepochybuji o dobré vůli jeho prospěti naší literatuře. Jemu — jak se sám přiznává — o prospěch literatury a čtoucího obecenstva nejde, jemu jde o lacinou zábavu — třeba na úkor pravdy. Kdo slyšel kdy takto mluviti člověka, jenž jest obhájcem pravdy a poctivosti? — —

Chyby důvodné, jež mi p. ref. právem vytýká, jsou, že jsem chybil o Homerovi a Hesiodovi, o Aitňankách, o fescenninách, a ve slovech Horatiových stans pede in uno. Mimo první dvě nejsou chyby ty závažné a zvláště nevýtky o Luciliovi, již p. ref. tak veliké váhy přikládá. Všichni, kdo u nás poslední dobou o Luciliovi psali, vykládali si slova Horatiova jako já.

Nebeský (Č. Č. M. 1865 str. 265), Petrá ve své lit. str. 310, Dr. Cumpfe Světozor 1887 str. 75. Vím však o jiných závažných chybách, jichž p. ref. nepostřehl, neboť, když tolik malicherností vypočetl, byl by zajisté vážných

věcí neopomenul. Chybil jsem nechav pojednání, z nichž prvá tři psána byla r. 1884, když jsem je do Mor. bibl. posílal, bez přepracování. Ale všechny chyby netvoří ani tři stránek a spisek má 223 str. Rád uznám chyby své, vždyť ani p. ref. není neomylný a odvolává ku př. v téměř čísle Listů fil. své chyby. Ale pracuji s pietou a nadšením a mám právo žádati kritiku poctivou. Ale tou kritika ta není.

Neznalost svou nynějšího stadia otázky homerské a hesiodské p. Hrubý sám přiznává. Že ani neví, co značí titul Aischylova dramata *Aitvaia* (dle jeho mínění jest to kus „vzatý z okolí Aitny“), že nemá ponětí o fescenninách, je mu vadou nezávažnou, nejspíše proto, že po marném hledání nenašel ve spisech, které zná, ani jediné věty, kterou by mohl z textu vytrhnouti, aby se jí před očima nesoudného obecnstva zdánlivě obhájil. Zvláště však prý nezasluhuje váhy výtka o Luciliovi.

Pan Hrubý totiž na str. 193 o Luciliovi tvrdí, že „při hořečné činnosti (nadiktovat někdy otroku svému do péra dvě stě veršů za hodinu) počínal si dosti bravurně, neboť stál jen na jedné noze.“ Tak totiž rozumí p. Hrubý místu Horat. v Sat. I. 4. 9. n.: in hora saepe ducentos versus dictabat stans pede in uno. Pan Hrubý směle tvrdí, že až dosud „u nás“ toto místo tak se vykládalo, jak činí on. Kterýkoli sebe starší komentář nebo slovník poučí p. Hrubého, že stare pede in uno značí asi tolik, co „sypati z rukávu, lehkovážně pracovati.“ Ale ovšem p. Hrubý nečerpá přímo z pramenů ani z dobrých spisů vědeckých; jeho prameny jsou kompendia pro gymnasia, jako kniha Koppova a Hubertova (Ribbecka a Christa před mou recensí p. Hrubý — to mohu tvrditi směle — ani neviděl), úvody k německým překladům a populární články v Lumíru, Světozoru, Časopisu Českého Musea atd. I tuto, jako na jiných místech své odpovědi, odhaluje nám p. Hrubý pohled do své duševní dílny. Spůsob jeho spisování jest příliš zajímavý, proto o něm tuto trochu šíře promluvíme.

Václav Nebeský v Č. Č. M. 1865 napsal článek Římská satira, v němž na str. 256 čteme „(Lucilius) neskládal je (satiry) pracně, jako klassický jeho nástupce a kritik Horatius, nýbrž „stoje na jedné noze udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě.“ Nebeský, jak vysvitá z uvozovacích znamének a ze slov „stoje na jedné noze,“ uvádí tu patrně citát Horatiův přeložený; ale ani on už nedíval se do textu, nýbrž odkudsi chybně vypisoval, jak viděti z nesprávných slov — „že udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě.“ O tom v Horatiůvi nic není. Jak si vykládal slova „stoje na jedné noze“, těžko se dopátrati; uvádí tato slova jako citát a

citát ten může býti doslovně přeložen, aniž by si ho spisovatel doslovně vykládal. Znamenitý spisovatel p. Petrá, jenž jest tak dovedný, že na př. na str. 41 své literatury uvedl pět řádek sanskritského textu a transkriboval jich (a to chybně) šest, v této literatuře při výkladu o Lucilioví, ježž téměř doslova opsal z článku Nebeského, píše o této věci takto: „Stoje na jedné noze udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě veršů po obědě.“ Slova ta neuvádí už jako citát, nýbrž podává je bez uvozovacích znamének. Z Lucilia učinil tak p. Petrá jakéhosi clowna, jenž dovedl státi hodinu na jedné noze jako husa a při tom básniti. Pak se vyskytne p. dr. Cumpfe a vskutku ve Světozoru 1887 na str. 75 napíše: „C. Lucilius († 153), jenž prý na jedné noze stoje sto veršů za hodinu diktoval.“ Clovek čta to neví, má-li se zlobiti či smáti! Konečně vyskytne se pan Hrubý, opisuje z Petrá a z Cumpfe, opisuje bez myšlenek a napíše „že Lucilius počnal si při básnění dosti bravurně, neboť — stál jen na jedné noze!“ To je přece něco pro zábavu širšího obecnstva!

A tento učenec myslí ještě, že chyby v jeho knize obnášejí pouze tři strany z 223 stránek, nazývá moje výtky malichernými a těší se, že ví o jiných závažných chybách, jichž prý sem nepostřehl, ačkoli jsem na str. 54 své recense zřejmě pravil, že přestávám na pouhých ukázkách, poněvadž se člověku znechutí uváděti toho více. Přiznání p. Hrubého o jiných ještě chybách jest velmi zajímavé: musí to býti chyby hrozného kalibru, když i on, jenž ani Horatiovu stans pede in uno nerozumí, sám je postřehl. Pan Hrubý bude mi zajisté vděčen, když i já je prozatím přikryji pláštěm milosrdenství. P. Hrubý — jak níže praví — péro neodloží; budu mítí tedy příležitost zabývatí se s ním znovu někdy později. —

V dubnu poslal jsem spisek p. ref. a tento ještě v říjnu neznal než metrické jeho chyby, na které se na lístku mně zasláném zlobí. Teprvé na mou odpověď odhodlal se ke kritice, jež vyšla za rok a z níž každý nepředpojatý vyčetl předpojatost, jež patrna mimo jiné ze zatracování slova věkožizný a ze slova Kvíčala, jemuž a jehož „už hodně zastaralým přednáškám“ kritika více platí než mně. Pan ref. nemá ani tolik slušnosti, aby mne nazval spisovatelem aneb aspoň pisatelem neb vydavatelem. Smím zajisté žádati, aby se kritik na kritiku připravil, aby netrhal z textu, svá subjektivní mínění nevydával za neomylná a jsa si vědom své křehkosti chyby vážně vytýkal. Pan ref. bude mítí ještě často příležitost mne kritisovali a prosím ho, aby si vždy, než počne, napsal *Sine ira et studio*.

Bohužel se v našem veřejném životě až příliš často člověku, ať cokoli koná, podkládají úmysly zlé a nepoctivé. Tak činí i pan Hrubý a za pramen mé „nepoctivé“ kritiky uvádí troji

věc: 1. že chyboval proti metrice, která jest prý mým koníčkem. O takové naivnosti nemusím déle mluvit. A dále 2. že užíval slova věkožizný, 3. že citoval prof. Kvíčalu.

I druhý důvod je zajisté příliš nicotný; pro to nedá se nikdo svěsti ke kritice úmyslně nepoctivé. Ale vytkl jsem to slovo schválné a a chladnou rozvahou. Jde mi totiž o to, aby filologové klassičtí přestali konečně takovým tichým, ale okázalým bráněním památek nepravých stavěti na odiv nedokonalou znalost grammatiky. Slovo „věkožizný“ neznamená nic; kdo myslí, že něco může značiti, dává na jevo jen své nedostatečné vědomosti grammatické. Tato okázalost, s jakou se mnozí filologové klassičtí touto nedokonalou znalostí grammatiky přímo honosí, mne mrzí, poněvadž v ní vidím úpadek klassických studií u nás. Prof. Kvíčalu p. Hrubý citoval, ač jinde vůbec necituje, při výkladu o Frynichovi („avšak učenci, mezi nimiž v lástě Kvíčala, domnívají se“ . .). Pravil jsem, že jest ten citát zbytečný a nemístný, ne snad z nějakého malicherného důvodu, nýbrž proto, že prof. Kvíčala o věci tam připomínané nic nepsal. Také prý platí kritika více „zastaralým přednáškám“ prof. Kvíčaly, než p. Hrubému. Za tento kompliment ať se poděkuje p. Hrubému prof. Kvíčala. Já odpovídám na to pouze tolik: kde jsem tvrdil, že r. 1889 přednáší prof. Kvíčala věci zastaralé? Diví-li se p. Hrubý, že kritika vyšla až za rok po vydání knihy, dává zase na jevo, jak málo má zkušeností redakčních.

Povím však p. Hrubému, proč jsem kritiku tu napsal. Od let nese se má snaha k tomu, aby se u nás vědecká literatura zmohla a zdokonalila. Síly své věnoval jsem téměř výhradně české literatuře a hleděl jsem a hledím, pokud mi síly stačí, odpomoci nedostatku děl školních i vědeckých i dobrých překladů starých památek a seznamovati filology klassické aspoň v hrubých rysech s pokroky naší vědy, věda dobře, jak těžko je může stopovati ten, kdo je mimo Prahu. V této snaze mne nepodporuje nikdo z mých kolegů tak, jak by mohl; celé to břímě spočívá téměř jen na mých bedrách. Této snaze věnoval jsem mnoho času a pomáhal jsem každému ochotně — také často p. Hrubému —, v čemkoli se ke mně obrátil, aniž jsem za to žádal nějakých diků, ba spíše jsem hleděl obvyklé u nás veřejné díky za každou sebe menší službu zamezovati. Nebudíž mi čtenářem vytýkáno za neskromnost, že o tom tuto tak bez obalu mluvím. V době, kdy jest plánem některých lidí tupiti mne jako ignoranta a nepoctivce, mám právo mluvit o sobě přímě. Z této snahy po zlepšení naší literární produkce vyplynula má systematická činnost kritická. Všecky mé kritiky bez výjimky plynuly z mého hlubokého přesvědčení, ať dobrého ať nedobrého. Tvrdí-li kdo opak, dopouští se lichých insinuačí. Jen v jediném případě dopustil jsem se křivdy (vyložil jsem jinde, jak se to stalo), a tuto křivdu jsem odčinil, jak nejdříve jsem mohl. Ale i to mi bylo vytýkáno. Jinak však neukřivdil jsem nikomu, zejména nic

p. Hrubému. Že jsem nikomu jinému neukřivdil, vědí dobře i mnozí jiní, kteří mne kolikrát na špatná díla česká sami upozornili, ale k upřímnému posouzení jich odvahy neměli. A přece se špatné dílo musí veřejně pokárati, nemá-li v naší literatuře bujeti jen samá plevel. Také o recenzi díla p. Hrubého žádal jsem dva kollegy: oba mi odepřeli. Byl jsem tedy nucen dílo jeho recenzovati sám, chtěl-li jsem vůbec míti o něm v „Listech“ úvahu. Chtěl jsem p. Hrubému v úvaze své ukázati, jakými cestami kráčet nesmí. Má benevolence k p. Hrubému je i přes strašné vady jeho spisku ze začátku i konce mé recense patrna. Šetřil jsem ho ještě při recenzi a to proto, že p. Hrubý po mnoho let byl se mnou v korespondenci, žádaje mne za prohlížení svých překladů a t. p. Žádostem tím vyhovoval jsem vždy rád a ochotně. Ukazoval jsem p. Hrubému soukromě na ledabylost věcnou i metrickou, s jakou překládá, ale vždy marně. P. Hrubý jest nevycherpatelná studnice nepřekonatelné moudrosti a cizího poučení dobře míněného nepotřebuje, ježto všemu sám nejlépe rozumí. Pro tuto tvrdošijnost p. Hrubého, s kterou ve svých chybách přes mé soukromé rady setrval, odhodlal jsem se pokárati ho veřejně, ježto jsem doufal, že aspoň tím se vzpamatuje. Má recenze měla účinek opačný. P. Hrubý nechce se polepsiti a ve své pýše dovoluje si sofisticky skrucovati a bojovati vůbec nekalými zbraněmi a při tom mi ještě vytýkati ignoranství, nepoctivost a neslušnost. V době, v níž vyskytá se leckde tolik Pseudo-Aristeidů a Pseudo-Catonů, v níž leckde ignoranti hrají si na učence, nelze se počínáním p. Hrubého diviti. Podpory při svém počínání najde dost a snad dostane se mu za to i vděku a odměny. To mne však nikterak nepřiměje k tomu, abych upustil od snahy zlepšiti naše literární poměry.

Na konec připomínám tolik: jsem si dobře toho vědom, že každý kritik může omylem nebo úmyslně dopustiti se křivdy, a z té příčiny rád a s velikou liberálností uveřejním každoukoliv odpověď, bude-li věcná. Učiním tak tím ochotněji, že sám ze zkušenosti vím, jak jest trpké, odnímá-li se komu možnost hájiti se. Odpověď p. Hrubého není věcná, a mohl jsem ji právem odmítnouti a limine. Jen způsob, jakým ode mne p. Hrubý přijetí odpovědi žádal, přiměl mne k tomu, abych jí otiskl: jet příliš charakteristickým důkazem úpadku, který panuje v našem životě veřejném. Čtenáři „Listů“ mi odpustí, že jsem tak učinil, ačkoli odpověď p. Hrubého do „Listů fil.“ a do vážného listu vůbec nikterak se nehodí.

Josef Král.

Ottův Slovník Naučný. Dodatek ke kritice, uveřejněné v Listech fil. XVI, str. 136 nn.

K dotčené mé kritice odpověděli pp. Pražák a Dohnal.

Dovolil-li si p. Hrubý počínati si tak, jak bylo na předešlých stránkách vylíčeno, nedivím se ovšem, že p. Pražák, který dosud nedosáhl ani toho literárního významu jako p. Hrubý, pokládal také za potřebno ozvati se proti mé kritice „Ottova Slovníka“. Tytéž zbraně, kterých užívá p. Hrubý, vyskytají se i v jeho zbrojnici.

S. v. aedilis p. Pražák napsal: „aedilové kurulští mají ius imaginum t. j. právo vystaviti v atriu ve zvláštní skřini voskovou masku předka, jenž zastával aedilitu kurulskou.“ Pravil jsem — a i tu jednal jsem šetrně s p. Pražákem, jakožto svým bývalým žákem —, že věta ta jest velmi neobratně stilisována. Odvolávám tento šetrný výrok a pravím: věta ta dokazuje, že p. Pražák neví, co ius imaginum jest. Ius imaginum bylo přece výsadou patriciů a později šlechty úřednické, nobility. Do řad nobility vstupoval, kdo zastával nějaký úřad kurulský, tedy aspoň aedilitu kurulskou. První, jenž z rodu nějakého dosáhl nobility, měl toto ius imaginum jen v theorii, v praxi užívati ho mohl teprve jeho potomek, jenž po smrti svého otce mohl si v atriu postavit jeho obraz. Potomci toho, kdo stal se nobilis, nepotřebovali zastávati žádný úřad a byli přece nobiles, i mohli si postavit v atriu obrazy všech svých předků, ať zastávali kterýkoli úřad kurulský, aedilitu, praeturu, konsulát atd. To jsou věci známé i lepším gymnasistům. Pan Pražák však praví, že aedilové kurulští měli ius imaginum, t. j. právo vystaviti voskovou masku předka, jenž zastával aedilitu kurulskou. To je chyba a chyba velmi hrubá. Neboť není pravda: 1. že aedil kurulský směl si vystaviti jen masku toho předka, jenž zastával aedilitu kurulskou, 2. není pravda, že musil býti někdo aedilem kurulským, aby měl ius imaginum. Práva toho mohl nabýti už rodem. Vůči těmto faktům neostýchá se p. Pražák zakrývati svou chybu touto výmlouvou: „Výtka při ius imaginum jest vzhledem k tomu, že článek ten jest psán pouze o aedilitě, neoprávněna. Výtka by se mohla činiti jen tehdy, kdyby věci té bylo opomenuto při hesle „ius imaginum“ (dosud nevyšlém). „Stilisace (výše uvedená) nevyklučuje, že by masku předka, který zastával praeturu neb konsulát, vystaviti nesměli.“ Ví p. Pražák, jaký jest terminus technicus pro takové jednání?

Že aedilis souvisí s aedes, nezdá se býti jisto, nýbrž jest jisto. Kdo napíše „zdá se“, nerozumí latinské grammatice. Obtíž jest v tom, proč aedilové pojmenování jsou dle aedes, a tato obtíž nikterak se nenaznačí, řekne-li p. Pražák: „že aedilis s aedes souvisí, zdá se býti jisto“. P. Pražák i tu cizí dobré myšlenky chybně opisuje.

O aedilech tvrdí p. Pražák, že v některých případech funkce jich srovnávala se s úkolem nynější stráže bezpečnosti. Vytkl jsem to. P. Pražák mi na to odpovídá, že jsem s funkcemi aedilů nápadně málo obeznámen, že prý aedilové vskutku měli funkce policejní. Tato nedovtipnost jest věru úžasná. Nikde jsem v recenzi nepopíral, že by aedilové takých funkcí neměli, ale opřel jsem se nevhodnému srovnání aedilů se stráží bezpečnosti (Sicherheitswache). Co by řekl asi policejní ředitel, kdyby někdo o něm tvrdil, že patří k stráží bezpečnosti? A aedily smíme vřaditi mezi stráž bezpečnosti? V recenzi jsem i tuto věcnou nesprávnost vymluvil neobratností slohovou ze šetrnosti k p. Pražákovi, ač jest to více než neobratnost slohová. Přes to neváhá p. Pražák na konci své polemiky tvrditi, že prý jsem dokladů o jeho neobratnosti slohové nepodal!

Ještě níže, než p. Pražák, stojí p. Dohnal. Ten nevzmoohl se ani na pouhý pokus věcné odpovědi. Co praví, jsou urážlivá slova, jakých užívá z pravidla ten, kdo se nemůže hájiti věcně. Při tom ovšem bojuje samou nepravdou; neboť je nepravda, že pokládám versi o vyproštění Alkestidy Herakleem za bezcennou. Tvrdil jsem, že tato verse není pravou pověstí, nýbrž výmyslem Euripidovým, a to se žádnou sofistickou vyvrátiti nedá. Je nepravda, že Bernhard v článku o Aigyptovi zmiňuje se o výkladech toho mythu; Bernhard odkazuje jen k Prelleerovi a jiným a k článku Danaiden. Dále jest nepravda, že pokládám vždy posledně pronesený náhled za neomylný. U mne rozhodují důvody, ne chronologický postup mínění.

Charakteristické pro p. Dohnala jest, že potřeboval k sepsání této chatrné odpovědi i cizí pomoci. Od něho zajisté nepochází věta: „Předem chci dotknouti se otázky kompetence; táži se všech nepředpojatých, je-li kritikem kompetentním ten, jenž dle vlastního přiznání posuzovatelské své působení zahájil kritikou, kterouž odsoudil dílo, o jehožto přednostech, jak později doznal, v nitru byl přesvědčen.“ Také článek p. Pražákův má podobné interpolace, na př.: „Od kritik p. Krále odvracejí se s nevolí i rozvášnění jeho stoupenci . . .“

Josef Král.

O nápisových památkách staroitalských.

Napsal Jos. Zubatý.

(Pokračování.)

B) O nápisových památkách ostatních národů staroitalských.

Památky italské, jež zbývají nám po stručném vylíčení památek, zachovaných nám po Italicích v užším slova smyslu, rozpadají se po stránce zeměpisné zcela určitě ve tři hlavní skupiny. Jednu tvoří nápisy *severoitalské* (s nápisy sousedních krajův alpských), druhou nápisy *etruské*, třetí nápisy jihovýchodní Itálie, nápisy *messapijské*. Po Itálii, zejména jižní, i po ostrovech nalezeno hojně i nápisů *hellenských*, o nichž, jak již jsme dříve vyslovili, v tomto pojednání šřítí se nehodláme, rovněž jako ne o nápisech *punských*, nalezených na Sicilii a Sardinii.¹⁾ Nijakých památek nápisových nezachovalo se nám po národech domorodých, abychom tak řekli, na ostrovech italských, po národech totiž, usedlých zde již od dob předhistorických. Jsou to *Sikanové* a *Sikelové* na Sicilii, národové snad původu příbuzného s Itáliky (srv. str. 85), *Elymové*, obyvatelé nejzápadnějšího cípu téhož ostrova, snad příbuzní s Ligury (Nissen, *Italische Landeskunde*, I. 469. 546), *Σαρδόνιοι*, *Sardi*, kmen původu úplně temného, na Sardinii a *Corsi Kýρνοι*, asi příbuzní s Ibery (Basky)²⁾, na Korsice a severní Sardinii.

¹⁾ Na pevnině posud nenalezeno nijakého nápisu punského, mimo jméno majitele patery, o níž učiněna zmínka str. 81¹⁾; André Thevet († 1590) však viděl nápis punský, pocházející dle pověsti od Hannibala, u Krotona. — Nejúplnější soubor a výklad všech posud nalezených nápisů punských (z nichž 32 patří území italskému) podán v *Corpus inscriptionum Semiticarum ab Academia inscriptionum et litterarum humaniorum conditum atque digestum, Pars prima, Tomus I, Parisiis 1881*; o souborech nápisů řeckých netřeba se šřítí.

²⁾ Zajímavé jest, že zvyk, dle něhož po narození dítěte otec tváří se nemocným (couvade), posud žijící u Basků, z národů starověkých zaručen je jen u Iberův a Korsův (Nissen, l. c. 551 n.).

Zachované ony památky jsou vesměs, jak jsme již řekli, jazykem i obsahem úplně anebo skoro úplně temny. Mohli-li jsme již v oddělení předešlém konstatovati více mínění domněnkových, než se srovnává s požadavky skutečné vědy, v oddělení tomto bude nám se obíratí skorem jenom samými domněnkami, nedokázanými, a při dnešním stavu věd i nedokázatelnými. Bohužel památkám, o nichž promluvíti nám jest na následujících stránkách, z největší části posud se nedostalo ani souborného a kritického vydání, založeného na bedlivých odlitcích a facsimilních originálech: nedostatek, na nějž žaluje se téměř v každém opravdovějším pokuse rozluštění tyto rozmanité památky.

Poměrně nejlépe v této příčině jest postaráno o *nápisy severní Itálie*: ovšem také skrovný počet jich znamenitě ulehčuje kritický jich soubor. První souborné vydání nápisů těchto, t. zv. nápisů písma severoetruského, pořídil r. 1853 Th. Mommsen (*Die nordetruskischen Alphabete* v VII. sv. *Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich*), jenž mohl uveřejniti všeho vsudy 38 nápisů. Po Mommsenovi učinil nový soubor Fabretti ve svém velikém díle (str. 84), poslední vydání učinil Dr. C. Pauli (*Altitalische Forschungen. I. Bd. Die Inschriften nordetruskischen Alphabets. Leipzig 1885*). Zde nalézáme sebráno nápisů rozličných 99, nepočítaje nápisy falšované, nečitelné a takové, jež jenom nalezištěm, nikoliv písmem se druží ke vlastním severoitalským.

Podle písma dělí Pauli (46 n.) nápisy 'severoetruské' ve čtyři skupiny, jichž naleziště se kupí kolem měst Lugano, Sondrio, Bozen a Este. Písmo skupin luganské a bozenské druží se těsně k vlastnímu písmu etruskému, jsouc buď z něho aneb s ním ze společného pramene vyvinuto: ostatní dvě odrůdy písma, opět mezi sebou úzce příbuzné, vznikly z pramene prvotně sice nepochybně řeckého, jenž však posud blíže určití se nedá. Že jiní památky severoetruské dle písma dělí jinak, než Pauli, jen mimochodem připomínáme (srv. Stolz, *Zeitschr. f. d. öster. Gymnasien*, XXXVII, 514): neshoda tato jest pochopitelná při skrovném počtu a rozměru památek i při okolnosti, že písma rozličných skupin i navzájem na se působila.

Co do času, z něhož nápisy pocházejí, míní Pauli (123 n.) na základě rozličných indicií, že žádný z nápisů těchto není datován před r. 260 př. Kr., že však většina jich patří dobám ještě značně mladším, a sice 2. st. př. Kr.

Pauli také první obírá se (69 n.) jazykovou stránkou těchto nápisů (nehledíme-li k některým dřívějším pokusům ojedinělým), ovšem, jakož dnes ani jinak nelze, způsobem úplně povrchním. Máme tu před sebou nápisy *gallské* (nápisy písma luganského), nalezené na území starých Salassů, Lepontiů, rhaetských Suanetů

a Vennonetů¹⁾; z části zdá se býti v nich zastoupen dialekt salasso-lepontijský, od vlastního galského poněkud odchylný. Nápis písma sondrijského se strany jedné, nápisy tirolské, písmem bozenským psané, se strany druhé jeví se býti *etruskými*, ovšem lišíce se dialekticky od vlastních nápisův etruských, jakožto **památky části kmenu etruského, zbylých v horní Italii a z části do krajů alpských zatlačených.** Nápisy písma estského konečně, objevující se z největší části ve staré Venetii, pak v Korutanech, mimo jeden tirolský, zdají se Pauliovi býti památkami starých *Venetů*; jeden, na kovovém pruhu, nalezeném ve Veroně (č. 38), mohl by dle Paulia býti *euganejským*. Podle toho by najisto byly indoevropskými nápisy písma luganského, bezpochyby i nápisy písma estského, jelikož Venetové byli asi kmenem illyrským: jazyková povaha nápisů ostatních pak dala by se pochopiti jen v souvislosti s vlastními nápisy etruskými. Původ Euganeů jest posud temný: snad patřili též ku kmenu etruskému (Nissen, *Italische Landeskunde*, I. 486 n.).

Ovšem jsou to vše výsledky posud velice neurčité a nezaručené: jest přirozeno, že o jazyce nápisů nebudeme moci s určitostí mluvíti, pokud aspoň do jakési míry jim nebudeme rozuměti. Proto také výsledky studií Pauliových neuznávají se všeobecně v podrobnostech za nepochybné: tak n. p. W. Deecke přičítá i nápisy písma sondrijského Euganeům (*Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1886, 65), C. Mozatti nápisy korutanské Norikům (*Studii sulle antiche lingue italiche*, Firenze, 1887, v. Pauli *Neue philol. Rundschau*, 1888, 171).

Spis Pauliův jest zatím hlavním zdrojem poučení o nápisích severoitalských: jmenovati nám jest leda recense spisu tohoto, zejména Deeckovu (*Götting. gel. Anz.* 1886, 49 n.) a Stolzovu (*Zeitschr. f. d. öst. Gymn.* XXXVII, 512 n.), pak vzpomenouti nového spracování galských nápisů, jehož původcem je slavný keltolog Whitley Stokes (*Bezzenberger, Beiträge* XI, 112 n.), kde i 5 galských nápisův italských našlo místo (st. 113—122).

Bez památek nápisových, aspoň podle dnešních vědomostí a domněnek, jsou dva národové severoitalští: *Ligurové* a *Histrové* (*Ιστροί*). Ligurové (Nissen, 468 n.) byli kmenem v dobách starších zajisté velice rozšířeným i důležitým: snad v historických Ligurech jest hledati vedle Iberů zbytek neindoevropského praobyvatelstva Evropy. Histrové, národ nehrubě důležitý, podle zeměpisné své polohy zdají se býti původu illyrského, tedy příbuznými Venetův a Messapiův (Nissen, 493 n.)

¹⁾ Jeden nalezen i na území umberském (srv. str. 86), a sice náhrobný nápis s textem latinským a galským. Patrně byla v Tuderu nějaká osada galská, anebo tam pohřben Gall nějakým způsobem nahodilým tam umřevší; že by Japuzkum numem v deskách umberských bylo označením rovněž nějaké keltské osady (Nissen, *Templum*, 116*, Bréal 176), nezdá se mi pravděpodobným.

K jedné z nejtěžších záhad starověku přicházíme, obracíme-li se dále k nápisům *etruským*. Národ etruský, záhadný po dnešní den svým původem — přes všechny výklady, jakýchž záhada etruská vykážati se může snad větší řadou, než kterákoliv jiná — v dobách, než podařilo se Římu dobyti si primatu v Itálii, patrně vlivem i osvětou svou pronikal celou Itálii, vyjma kraje, v nichž opanoval vliv řecký. Zejména v umění a řemeslech výtvarných, bohoslužbě a výkonech s ní spojených (zvláště ve věštbě) vliv etruský patrně zanechal hojně stop v životě a vývoji národův italských: u Římanů n. p. sotva kdy podaří se rozeznati, co v jich kulturním majetku, pokud ho nepřevzali od Řeků, jest živlem domácím, co etruským. Odkud a jakým způsobem nabyli sami Etruskové základů zvláštní své kultury, jest podnes stejnou záhadou, jako s kterým kmenem národovým jsou příbuzní a odkud asi a kudy do Itálie přišli.

Po Etruscích zbylo nám velké množství nápisů, množství dnes v pravém slova smyslu nepřehledné. Množství zachovaných nápisů rozmnožuje se novými nálezy každým rokem, souboru jednotného ani organu jednotného, jenž by nálezy etruské soustavně sledoval a v jedno sváděl, bohužel posud není: hlavní sbírkou jest podnes Fabrettiovo Corpus inscr. ital. se svými doplňky, novější nálezy však roztrženy jsou po rozličných publikacích a časopisech, jichž zde ovšem do podrobná uváděti nelze (odkazují čtenáře na Deeckovy zprávy v Bursianových Jahresberichte XI, 122 n. XIX, 27 n. XXVIII, 241 n. XXXII, 375 n. XLIV, 248 n. a Göttinger gel. Anz. 1880, 1409 n.). Nápisů etruských zachovalo se nepoměrně více, než nápisových památek všech ostatních národův italských (mimo Latiny a Řeky) dohromady: kolik jich posud bylo objeveno, udati nedovedeme, ale již r. 1877 mluví Deecke (Die Etrusker v. K. O. Müller, neu bearbeitet I, str. 435) 'asi' o 5000 nápisů, kterýž počet v posledních letech zajisté značným číslem jest překročen. Ovšem jsou nápisy etruské skorem vesměs obsahu velmi nedůležitého, obsahující z části největší pouhá jména, leda provázená označením rodinným nebo stavovým: málo je nápisů delších a obsažnějších, mezi nimiž jmenovati jest v první řadě nápis na kamenném cippu, nalezeném r. 1822 u Perugia (Fabretti 1914), a olověnou desku, nalezenou blízce Magliana r. 1882, o níž ostatně posud není jisto, není-li podvržena. Hlavním nalezištěm nápisů etruských jest přirozeně vlastní Etrurie (zejména kolem Perugia a Chiusi objevuje se nápisů neobyčejné množství); ale i mimo hranice etruské nalezeny nápisy etruské, tak v Umbrii i v Itálii severní, v Campanii patery a p. s nápisy osko-etruskými.

Největší množství z nalezených nápisův etruských patří ku památkám hrobovým (asi $\frac{4}{5}$); „obsahují jméno mrtvého či mrtvé, více nebo méně úplně, často s přídatky o dalším přibuzenství, stavu, stáří atd. Tyto nápisy jsou vytesány buď v kamenné

sarkofagy, rakve, skříně, popelnice atd. a nebo na jich víko a pak často ještě rudě nebo černě obarveny, anebo jsou ve hlíněné popelnice nejrůznějšího druhu vyškřábány a nabarveny, anebo jsou umístěny na stěnách hrobů, nad jich dveřmi, na jich pažení, u lůžek mrtvol a výklenků, zase brzy vytesány, brzy v omítku vryty, brzy namalovány. Velmi častý jsou v určitých krajích fallusovitě náhrobní stely a čokkovité nebo žernovovité náhrobní cippy s nápisy. Hojnou měrou vyskytají se, kde popel v nádobách jako v columbariích se ukládal, cihly k uzavření loculů, na nichž opakuje se nápis popelnice, často zkrácený. Řídké jsou vlastní náhrobky, mezi nimi některé velmi staré v podobě dveří s reliefem zeměděleho a s nápisem kolem. Časem objevují se i olovené desky s vyrytými jmeny, jež byly připevňovány na sarkofagy“ (Deecke, l. c. I, 435 n.). Mimo nápisy náhrobní jest ještě značná síla nápisů jiných, tak nápisů votivních, nápisů na rozličných výrobcích umělecko-řemeslných atd.

Písmo etruské, jak již dříve bylo řečeno, vzniklé z chalkidického písma řeckého¹⁾, z pravidla jde od pravé k levé: zřídka naopak, a ještě řídkěji *βοσειροσηδόν*. Po válce spojenecké časem na důkaz šíření vlivu římského počínají se vyskytati i nápisy s písmem latinským, jehož vliv na písmě etruském již před tím časem patrné stopy zanechává. Časem patří největší část etruských památek do posledních dvou století římské republiky a v počátky císařství; některé památky jsou starší, sahající i do 5. st. př. Kr.

Nápisy etruské počaly na se již velmi záhy obracet pozornost jednotlivých učenců, v první řadě ovšem vlašských. Smíme zajisté s nejlípším vědomím říci, že není památek, jimiž by bylo tolik učenců s tak malým nepochybným výsledkem se obíralo, jako s památkami etruskými. Uprímně řečeno, nerozumíme památkám etruským skorem nic: jsou sice učenci, kteří jim rozumějí i velmi do podrobná, ale vidíme-li, jak každý z nich zcela jinak jim rozumí, nemůžeme než přiznati úplnou nehotovost posavadních etruských našich vědomostí. Co nepochybně o jazyce etruském víme, sebral jeden z nejlepších etruskologů naší doby (dle mého subjektivního mínění nejlepší a víry nejhodnější vůbec), C. Pauli v těchto slovech: „Máme číslovky skoro úplné, máme něco jmen příbuzenských, slova označující 'slunce' (usil) a 'měsíc' (tiv), 'rok' (avil) a 'měsíc' (tivr) a několik jiných jednotlivých vokabulí, řadu nikoliv nepatrnou formulí majetkových, věnovacích a náhrobních, n. p. *alpa m turce* 'donum dedit'... atd., a máme konečně celý systém jmen etruských. A k tomuto

¹⁾ Vlastně ani by nebylo třeba mluvit o písmě etruském, jako písmě samostatném. Při tom přidávám, že nepochopuji, proč v novější době stalo se zvykem etruské (a jiné staroitalské) nápisy přepisovati písmem latinským, tím méně, že transskripce tato přece jen musí se doplňovati oněmi písmeny řeckými, jichž písmo latinské nemá.

materiálu lexikálnému družá se ještě neméně jistý grammatický. Víme, že přípony -s(i), -sa, -al, -alisa mají platnost genetivů, že přípony -sla a -alislá označují genetivus genetivi, známe lokály s rozličnými příponami, víme, že -ce a -as tvoří slovesné tvary, a známe několik kmenotvorných přípon, jako -ns, -l, -y a j. a konečně ne nepatrný počet zákonů zvukoslovných“ (Altit. Stud. IV, 101 n.). To jsou výsledky, jakých věda posud se domohla a jež dále musí rozmnožovati na základě metody prozatím jedině oprávněné, užívající jenom oněch pomůcek, jež nám památky samy poskytují: až touto methodou dospěje se i k nepochybnému poznání, ke kterému kmenu jazykovému jazyk Etruský jest počítati (patří-li vůbec k nějakému známému kmenu), pak, ale teprv pak i etymologické srovnávání s jazyky jinými přidruží se ke prostředkům posavadním. Při dnešním stavu nepochybných výsledků oně metody všechno etymologizování může vésti, a jak smíme říci, vidouce kterak výsledky, posud etymologizováním nabyté, přímo se na vzájem vylučují, i vede pouze na scestí.

Prostředky, jež památky etruské k rozluštění nápisův etruských samy poskytují, nejsou ovšem příliš veliké. Pravým štěstím bylo by, kdyby našel se konečně i jen jediný nápis dvojjazyčný, poněkud obsažnější. Máme sice řadu nápisů dvojjazyčných, s textem etruským i latinským (sebrány a spracovány jsou posléze W. Deeckem v 5. svazku jeho Etrusk. Forschungen u. Studien, Stuttgart 1883), ale nápisy, ty jsou bohužel obsahu vesměs tak bezvýznamného, že prospěch, ku poznání skutečné povahy jazyka etruského z nich plynoucí, rovná se takorůzka nule. Další pomůcky, jež památky etruské v této příčině nám samy poskytují, jsou vesměs ceny velmi chatrné (v. Corssen, Über die Sprache der Etrusker, I, XXIV). Jsou to nápisy, jež umělcové etruští přidávali na výklad ku postavám od nich zobrazeným, srovnávání jmen nápisů též hrobky mezi sebou, čímž mimo systém jmen etruských lze časem nalézt i etruská označení rozličných druhů příbuznosti a j. Bohužel poučení, jehož tímto způsobem lze nabýti, jest časem ztíženo nebo učiněno nemožným nepečlivostí nálezců památek etruských. Tak n. p. jsou i případy, že víka rakví a popelnic, okrášlená postavami zemřelých, jež svou vnější podobou by mohly prozrazovati pohlaví, stáří a p. zemřelých a tak pomáhati ku pochopení nápisu na části dolejší, byla rozbita anebo dokonce umístěna na rakvích a popelnicích, k nimž vůbec nepatří (Müller-Deecke, Die Etrusker, I, 438). A pak jsou postavy na těchto památkách zhotoveny často tak po řemeslníku, že n. p. o stáří osob jimi zobrazených ani nelze rozhodovati (ib. 439 n.). Důležitým pramenem je však srovnávání jmen italských i řeckých (osobních, i bohy označujících) s jich zněním na nápisích etruských, jež vésti může ku poznání některých zvukoslovných zvláštností etruštiny, pak srovnávání slov patrně příbuzných, ale n. p. koncovkou různých, na rozličných památkách

etruských samých, jimž možno dospěti ku poznání některých flexivních tvarů, někdy i ku poznání zvukoslovných zákonů, jichž platnost při tvorbě toho nebo onoho tvaru musela nastoupiti. Nesnáze, s nimiž spojeno je luštění nápisův etruských, rozmnožuje znamenitě faktum, že značná část nápisů a to i nápisů důležitých, má písmo in continuo, bez dělení slov: je-li správné rozdělení slov tytž i u podobných nápisových památek známého jazyka úkolem nesnadným (tak n. p. při latinském nápise na nádobce quirinalské, v. str. 90), jest to přirozené tím nesnadnější, je-li nám jazyk nápisu úplně nebo z největší části neznám.

Jinak ovšem jest, jakmile připustí se oprávněnost metody etymologické, srovnávání slov etruských se slovy jazyků jiných. I metody této užívá se od dávných dob, ale s výsledky pro vědu přežalostnými. Patrné dříve, než smí se počítí užívati k luštění etruštiny i metody etymologické, musí z památek etruských samých vysvitnouti aspoň jakási příbuznost etruštiny s jazykem některým jiným, a to příbuznost nepochybná. Celá řada učenců však dopustila se a podnes se dopouští těžké chyby, že užívá metody etymologické, nevyčkavši vyplnění této *conditio sine qua non*.

Za doklad, kterak svůdná a nespolehlivá jest metoda, etymologií hledati rozluštění památek neznámého jazyka, smí nám sloužiti faktum, že pomalu není jazykového kmenu (mimo jazyky plemen lidských, na jichž příbuznost s Etruskou pomýšleti by bylo holým šílenstvím), s nímž by byl nikdo nesrovnával jazyk památek etruských. Úkaz ten je příliš poučným, než abychom nepodali bližších dokladů svých slov.

Nejprve bylo ve zvyku, hledati v etruských památkách jazyk *semitský*. Ovšem že tomuto mínění připravována byla půda způsobem zmínky hodným: v 2. polovině 15. st. po Kr. dominikán Frà Giovanni Nanni (Annio di Viterbo) vyráběl nápisy etruské tak, že hebrejská slova vytesával do kamenů písmem etruským, pak je objevoval a poučoval svět, že etruština pochází od hebrejštiny a chaldejštiny.¹⁾ Mínění toto nicméně nalézalo dosti víry, jeho vyznavačům pak od odpůrců bylo přezdíváno aramaeů. Ještě duchaplný Scipione Maffei (*Osservazioni letterarie*, VI, Verona 1740) drží se theorie hebrejské; i v našem století hlásají semitský původ Etrusků C. Janelli (1840), C. Tarquini, Gust. Stickel (*Das Etruskische . . . als Semitische Sprache erwiesen*, Leipzig, 1858), Fr. Leoni (1874), v jednotlivostech ovšem dosti znamenitě se různíce. (Dokončení.)

¹⁾ Při výkladech o starší literatuře etruskologické byl mi hlavním pramenem úvod Corasenova díla dále uvedeného, kde čtenář najde také některé zprávy bibliografické, jichž zde pominuto.

Skladba Platonova dialogu Lacheta.

Napsal Frant. Čáda.

I.

S rozličných stanovisek lze analysovati dialogy Platonovy, a rozličným způsobem také vskutku dialogy ty, vynikající hloubkou obsahu i skvostnou formou, analysovány byly. Ne poslední místo v této příčině zajímá v novější literatuře platonské dialog Laches, při kterém vyskytly se různé pokusy o disposici jeho obsahu, pokusy však, které jen málo anebo jen částečně mohou uspokojiti toho, kdo pokládá podobné pátrání po skladbě dialogů platonských ne za pouhou hříčku důvtipu, nýbrž za prostředek k nalezení vlastního jádra rozmluvy. Míníme totiž, že jen ten rozbor dialogu některého má vskutku cenu, kterým podává se nám vhléd do myšlenkové bohatosti rozmluvy spolu se zřetelem k její aesthetické stránce, a k rozboru takovému, myslíme, že mezi jiným se hodí především vodtko, jež in concreto chceme tuto ukázati na rozmluvě Lachetu. De principu toho snažíme se vystihnouti intenci spisovatelovu, ukázati, ne jak by myšlenky s našeho (logického nebo jiného) stanoviska se skupiti mohly, nýbrž, jak spořádal je Platon sám. Nejde nám tudíž o nějaké více nebo méně umělé rozčlánkování obsahu rozmluvy, nýbrž chceme podle určitých stop a indicí, podaných Platonem samým, vypátrati, v jakém postupu Platon rozvažování své o udatnosti podati chtěl. Takovýmto způsobem, nic eziho v rozmluvu nevnašejíce, dospějeme nejbezpečněji k odpovědím na nejdůležitější otázky při každém dialogu platonském, jaký jest výsledek či myšlenkové jádro celého hovoru, a jestli vůbec jaký (positivní), jakou methodou se ho Platon domáhá atd. Nechceme, aby pojednání příliš nevzrostlo, předesílati přehled dosavadních hojných pokusů o vystižení skladby tohoto dialogu připomínáme jen krátce, že z podaných rozborů se analýse blíží nejvíce Bonitzově a to proto, že badatel onen nejvíce vynasnažil podati, ať tak díme, přirozenou disposici obsahu, byl aspoň v leckteré části rozboru svého veden řídit se principem řečeným. Jest zajisté princip ten na snadě a není třeba, že v jednotlivostech tu onde ho bylo použito; divno však, že neprováděn důsledně při celé analýsě kteréhokoli Platónova dialogu. Předpokládá pak princip ten, že Platon sám (neboť úmyslně, nejčastěji snad mimovolně) podal již v dialogu, kterýž můžeme souditi, tu že počíná nový oddíl v dialogu, že se končí, takto že třeba opravití, očištění, doplnění definici a pod. Ukázkou rozboru provedeného podle principu má býti, jak řečeno, toto pojednání.

*) Ob
(na př. v

Neptejme se tudíž zatím, co je hlavním předmětem rozmluvy a co náleží snad jen v „rámec“ její, ale všimněme si hned z počátku toho, co praví nám Lysimachos o synu svém a synu přítele svého Melesia p. 179 D: *ἡμεῖς δὲ δὴ τοῦτο σκοποῦμεν, τί ἂν οὗτοι μαθόντες ἢ ἐπιτηδεύσαντες διὰ ἀριστοὶ γένοιτο;* a podobně na konci rozmluvy (200 D): *πῶς οὖν φῆς, ὦ Σώκρατες; ὑπακούσει τι καὶ ξυμπροθυμήσει ὡς βελτίστοις γενέσθαι τοῖς μειρακίοις;* Již z toho jest viděti, co jest cílem hovoru osob zde vystupujících; jest to předmět i z jiných dialogů platonských známý, zvláště na př. z Protagora, totiž otázka o vychování mládeže. Jak se má dítí a komu svěříti vychování, k těm otázkám rád se vracel Platon, maje na zřeteli zejména zhoubný vliv sofistů, a těm otázkám, zdá se, chce věnovati i tento dialog. Ale proti thematu, probíranému v Protagoru, jeví se dialog tento omezenějším, má látku užší a řeší ji podrobněji, než v Protagoru se státi mohlo; než nicméně jest při tom zajímavo, že základní rysy dialogů obou jsou tytéž. Vizme tedy provedení bližší.

Širší ona otázka, jak sluší syny vychovávatí ve zdatné občany, se opouští a zúžuje, a to nejprve až příliš tím, že Lysimachos hned na to vypravuje (179 E n.), že kdosi (*τις*) jim řekl, že sluší jinochům, aby se znali v šermu (*ἐν δπλοῖς μάχεσθαι*). Krátkozrací otcové, kteří nedovedou si v otázkách paedagogických vésti methodicky, ale ochotně přijímají kteroukoli nahodilou radu, ihned šli se podívat na produkci Stesileovu. Tolik však přece opatrní byli, že nedůvěřující vlastnímu úsudku přibrali si jako rádce dva velmi zkušené vojevůdce, rázného Lacheta a obezřelého Nikia, i žádají je nyní po skončené produkci za radu, mají-li syny své tomuto umění dáti učiti. A tu (p. 180 A) zastihujeme velmi jasně naznačenou proposici dalšího hovoru; zdali také se uskutečňuje takto v postupu dialogu, uvidíme. Práví tedy zde Lysimachos: *ἤδη οὖν ὑμέτερον μέρος συμβουλευέιν καὶ περὶ τοῦ μαθήματος εἴτε δοκῆι χρῆναι μανθάνειν εἴτε μή, καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἴ τι ἔχετε ἐπαινέσαι μάθημα νέω ἀνδρὶ ἢ ἐπιτηδεύμα, καὶ περὶ τῆς κοινωνίας λέγειν ὁποῖόν τι ποιήσετε.* Má býti tedy uvažováno:

1. sluší-li syny dáti učiti hoplomachii čili nic;
2. čemu sluší vůbec je dáti učiti anebo jaké zaměstnání jim přiděliti;
3. zdali Laches a Nikias chtějí ve spolku s Lysimachem a Melesiem starati se o vychování synů svých.

Všimněme si předně, že třetí ona část proposice leží zajisté mimo dialog a že více jen k scenerii a charakteristice osob patří odpověď, zda-li chtějí oba vojevůdcové s oněmi Atheňany při vychování dětí se spojití. Proto také k otázce této, jako k otázce nejbližší, předem odpovídá Nikias ještě v úvodu a Laches mu přisvědčuje (180 A n.). Mohlo by se zdáti, že po odbytí této vedlejší otázky, počne vlastní rozmluva, ale úvod jde o něco

dále, poněvadž v rozmluvu zapřádá se ještě jiná osoba, nejdůležitější, Sokrates. Nikias upozorňuje Lysimacha na jeho spolukrajana (*δημότης*) „*ἀσὶ ἐνταῦθα διατριβᾶς ποιούμενον, ἔπον τὶ ἐστὶ τῶν τοιούτων ὧν σὺ ζητεῖς περὶ τοὺς νέους. ἢ μάθημα ἢ ἐπιτήδευμα καλόν.*“ Jestliže pak upozornil Nikias na Sokrata, jako učitele toho, co hledají oba starci, chválí jej Laches jako velice statečného muže a tudíž znalce v přítomné otázce; proto tedy Lysimachos obrací se k němu a prosbou ho přiměje, aby rozmluvy se účastnil. Sokrates svolí a Lysimachos dalšími slovy činí přechod k prvému dílu dialogu, opětováním prvé otázky. Ze vskutku až sem, p. 181 C, jde úvod a nikoli dále, myslíme, že opět jasně plyne z formulace slov: *περὶ δὲ ὧν ἠρξάμεθα τί φασί; τί δοκεῖ; τὸ μάθημα τοῖς μισρακίοις ἐπιτήδειον εἶναι ἢ οὐ, τὸ μαθεῖν ἐν δπλοῖς μάχεσθαι;*, kterážto slova se slovy dříve uvedenyými pěkně souvisí a úvod uzavírají.

Než dále v rozboru svém postoupíme, přihlédneme k tomu, že otázky jmenované v 1. a 2. nejsou zajisté v logickém pořadí; neboť logický postup by byl zajisté žádal dříve ptáti se, co vůbec třeba jest k vychování jinochů a pak teprve, zdali se doporučují jim cvičení v šermu; ale viděli jsme již, že ani Lysimachos ani Melesias nejsou logiky a že tedy Platon, opětně k vůli charakteristice jich obou, psychologicky pravdivě jim dává se tázati nejdříve na to, co jim právě jest nejbližší a co nejvíce je nyní poutá, totiž na hoplomachii. Uvidíme, že Sokrates zcela jinak si vede, a vidíme to z části již nyní. Otázku o užitku hoplomachie pro vzdělání jinochů velmi uhlazeně od sebe odmítá, chtěje prý vyslechnouti nejprve (*πρώτον* 181 D) mínění obou starších a zkušenějších vojevůdců, a pak teprve (*τότ' ἤδη*) chce, bude-li moci, dodat něco, co by nebylo snad pověděno. — Nemusíme výslovně připomínati, že Platon tu zcela zřejmě slovy oněmi *πρώτον* — *τότ' ἤδη* podal vodítko, jak sluší hleděti na dispozici hlavní rozmluvy.

Když tedy uvozen byl takto první oddíl dialogu, totiž hovor o významu a důležitosti hoplomachie pro vychování jinochů, odpovídá první Nikias a schvaluje cvičení v šermu jako prostředek vychovávací, ježto mladíku i prospěti může ve válce, obzvláště když dojde k boji muže proti muži, i povzbudí jej k cvičením jiným, i konečně tvářnost a pohyby jeho učiní úhlednějšími (*εὐσχημονέστερον φαίεσθαι*). Proto praví: *ἐμοὶ μὲν, ὦ Λυσίμαχε, ὡσπερ λέγω, δοκεῖ τε χρῆναι διδάσκειν τοὺς νεανίσκους ταῦτα καὶ δι' ἃ δοκεῖ εἶρηκα.* Po Nikiovi chápe se slova Laches, aby projevil svoje mínění. Praktický tento válečník učení se hoplomachii nijak nedoporučuje. Neboť má pochybnosti, předně, je-li naukou (*μάθημα*) vůbec a zdali dosti vážnou (*σπουδαῖον*), aby se jí mladíci oddávali; jemu vadí mnoho věcí, zvláště že Lakedaimonští, válečníci *κατ' ἐξοχὴν*, neváží si tohoto umění, a pak, že sám má zkušenosti, jak špatně hoplomachové ve válce se osvědčili a jak

i ten, na jehož produkci se právě dívali, nestatečně a směšně kdys si počínal (183 D nn.). Proto uzavírá Laches opáčně než Nikias: *οὐκ ἀξίον ἐπιχειρεῖν μαρθάνειν* (184 B). Nicméně chce vyslechnouti ještě soud Sokratův v této příčině. Toho také si přeje Lysimachos a žádá Sokrata, aby jim pověděl svoje mínění (184 D).

Následuje na to část, jež prostředkuje spojení prvního dílu s druhým. V přechodu tomto ukazuje nejprve Sokrates nethodičnost a nelogický postup dosavadního uvažování, který zvláště zde, kdež jedná se o věc důležitou, jako jest vychování synů, mohl by býti škodný. Mistrně uvádí Platon tento přechod tím, že zcela přiměřeně k charakteristice Lysimachově líčí rozpaky jeho, když oba vůdcové pronesli zcela protivná mínění o ceně hoplomachie; prostoduchý Atheňan myslí si pomoci tím, že přijme, co schválí většina (zde tedy dva hlasy). Tudíž se ptá Sokrata: *ποτέρῳ τοῖν ἀνδροῖν σύμψηφος εἶ;* Ale Sokrates, věren známé své zásadě*), odmítá otázku tuto, ponkazuje k tomu, že třeba věc tu rozhodnouti *ἐπιστήμη* (184 E) a proto, že nejdříve jest třeba pátrati, kdo z nich tří je odborným znalcem (*τεχνικός* 185 A) toho, o čem se chtějí raditi. Oč však v přítomném případě jde, není, jak myslí oba starci a jak Nikias s podivením opakuje (185 C), hoplomachie, nýbrž, poněvadž vždy, jde-li o prostředky k nějakému účelu, tento účel jest hlavní věcí**), jedná se o vychování a vzdělání duše mladíků a proto třeba se tázati nejprve, kdo jest *ὁ τεχνικός περὶ ψυχῆς θεραπείας* (185 E), aby jim mohl poraditi a byl s to, aby syny jich vchoval ušlechtilé. Tím znalcem může býti buď kdo měl učitele té věci aneb kdo sám ji nalezl. Obojího, přiznává se Sokrates, jemu se nedostává a proto radí Lysimachovi, aby obrátili se k Lachetovi a Nikiovi, nemohou-li oni vykázati se těmi podmínkami (—187 B). Lysimachos rady Sokratovy uposlechne, ale Nikias ukazuje mu, že nezná způsobu Sokratova, jenž, jakmile zapřede hovor s někým, neustane, dokud nepřivede jej k tomu, aby odpovídal, jakým způsobem a zda správně dosud žil; proto Nikias prý dobře ví, kam se rozmluva nyní stočí, ale právě z obratu toho prý se těší (188 C). Také Laches vyslovuje se Sokratovi ochotným ke zkoušce, ježto doufá, že při Sokratovi bude shoda mezi jednáním a řečmi jeho a takového muže vždy rád poslouchá a s ním si porozpráví (*φιλόλογός εἰμι*); činy Sokratovy zná a tedy řeči jeho rád poslechne i chce s ním o daném předmětě uvažovati (189 B). Naproti tomu Lysimachos prohlašuje se neschopným k podobné úvaze pro zapomětlivé své stáří i žádá jich, aby se Sokratem sami rozmlouvali, „*ἐγὼ δὲ*

*) Již zřejmě vyjadřuje v Gorg. 474 A n.; srv. i Kriton p. 46 B nn.

**) 185 D: *ἴσταν τις τι ἔνεκα του σκοπῆ, περὶ ἐκείνου ἢ βουλή τυγχάνει οὐσα, οὐ ἔνεκα ἐσκόπει, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ δ ἔνεκα ἄλλου ἐξήτει.*

ἀκούσομαι καὶ ἀκούσας αὐτὸ μετὰ Μελισίου τοῦδε ποιήσω τοῦτο, ὃ τι ἂν καὶ ὑμῖν δοκῇ⁴. — Těmito slovy a změnou osob rozmlouvajících naznačil Platon opětně nový oddíl, druhý v této rozmluvě i označil, že zde přechod k této druhé partii se končí. *)

Prve však než pokročíme v rozboru svém, povšimněme sobě aspoň nejdůležitějších některých slov v přechodu tom. O mnohých velmi jadrných a pro metodu sokraticko-platonskou důležitých myšlenkách se zde šffiti nemůžeme; také, ač věc jest velmi lákavá, nechceme jednati o charakteristice osob jednotlivých, zejména o veliké chvále Sokrata, vložené velmi vkusně a obratně do út prostého a rázného Lacheta; připomenuli bychom jen, poněvadž to důležité pro další oddíl, že Nikias zde již prohlašuje sebe známým způsobu Sokratova (188 A *ἐγὼ δὲ συνήθης τέ εἰμι τῶδε*): nás zajímá, poněvadž o skladbě dialogu jednáme, poměr obou částí, rozmluvy první, jednající o hoplomachii a druhé o statečnosti. Viděli jsme již, že Sokrates naznačil (p. 185 C) předešlý hovor za vedlejší a podružný i ukázal k tomu, co jest punctum saliens v přítomné poradě. Ale pěkněji ještě čteme označen poměr oné první rozmluvy k druhé, a to hlavní, ve slovech Nikiových (188 B): *ἀλλὰ καὶ πάλαι σχεδὸν τι ἠπιστάμησθαι οὐ περὶ τῶν μαιρακίων ἡμῖν ὁ λόγος ἔστω το Σωκράτους παρόντος, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν αὐτῶν*. Přeložme si slova ta v terminologii nám obvyklou a slyšíme, že Platonovi nejde tu o určení paedagogické hodnoty hoplomachie, ta že mu jest jen konkrétním případem, z něhož vycházej, hledí dospěti k poznání hodnoty a pojmu cnosti, ke které jest hoplomachie prostředkem, totiž statečnosti. Neboť ptejme se, vyjdouce ze slov Platonových *περὶ ἡμῶν αὐτῶν*, kdo jsou ti, jichž charakter a způsob života má býti rozebírán? Dva vojevůdcové, stateční válečníci, a třetího, Sokrata, naznačil sám jeden z nich jako velmi chrabrého muže, což nyní zase opětuje (p. 188 E). O čem tedy jiném můžeme čekati hovor, než o statečnosti, nejen vzhledem k první přípravné rozmluvě, ale i k povaze osob nyní rozmlouvajících, a ješto statečnost v tomto dialogu za část cnosti (190 D) se pokládá, zdaž pěkně nevyklouzla slova Lachetovi (188 C): *διὰ γὰρ ἀκούσας ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγόμενον*, poněvadž tuší již, o čem asi s nimi rozmlouvati bude Sokrates. O cnosti věru a to o statečnosti chce jednati, t. j. o druhé části proposice svrchu uve-

*) Změnou osob rozmlouvajících velmi rád — a jest to také přirozeno — naznačuje Platon nové oddíly svých dialogů; srv. na př. Theait. (p. 169 D), Gorg. Prot., a j. V tomto dialogu pak zvláště vhodně užil tohoto prostředku; souhlasně totiž s tím, jak se úvaha stává těšší, zaměňují se osoby rozmlouvající. Jakmile přestoupila se hranice občejného rozvažování, přestávají se účastníci hovoru ne příliš bystří Athéňané a rozmlouvá nejprve Laches; při obtížnějším a hlubším uvažování, vzdává se i on rozmluvy a hovoří v podobných bádáních znalejší Nikias načež, když zauzlena celá rozmluva, postupně účastní se jí zase ostatní osoby. Vše to vysvitne jasněji z výkladu níže podaného.

dené, která, jak v přechodu tomto ukázal, jest hlavní otázkou, kdežto část prvá, týkající se jinochů (*περι μειρακίων*), jest podřízena.

Počínaje tedy druhý hlavní díl dialogu, táže se Sokrates, hledě k poznámkám svým proneseným v přechodu, zdali mohou jmenovati své učitele anebo ukázati důkazy své znalosti paedagogické na chovancích, jež zdárně vypěstili (*τίνας οἱ διδάσκαλοι ἡμῖν τῆς τοιαύτης παιδείας γεγόνασιν ἢ τίνας ἄλλους βέλτους πεποιήκαμεν*). Znají-li sami tuto věc, musí uměti pověděti, co jest, a proto musí věděti, co jest cnost; neboť ta, dodána byvši duším mladíků, učinila je lepšími (190 C). Avšak ihned dodává Sokrates „*μὴ τοῖνον, ὃ ἄριστε, περὶ ὅλης ἀρετῆς εὐθέως σκοπώμεθα πλεον γὰρ ἴσως ἔργον. ἀλλὰ μέρος τι τινὸς περὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ ἰκανῶς ἔχομεν πρὸς τὸ εἰδέναι. καὶ ἡμῖν, ὡς τὸ εἶκόσ, ὄρων ἢ σκέψις ἔσται.**) A tato část cnosti, o níž promlouvati chtějí, jest právě ta, která vztahuje se k šermu (*εἰς δὲ τελευτῆ δοκεῖ ἢ ἐν τοῖς δπλοῖς μάθησις*), totiž *ἀνδρεία*. Proto formuluje si Sokrates propozici nyní slovy, jež citujeme, poněvadž pro další rozbor jsou důležitá: *Τοῦτο τοῖνον πρῶτον ἐπιχειρήσωμεν, ὃ Λάχης, εἰπεῖν, ἀνδρεία τί ποτ' ἐστίν. ἔπειτα μετὰ τοῦτο σκεψόμεσθα καὶ διαπῶ ἂν τρόπῳ τοῖς νεανίσκοις παραγένετο, καθ' ὅσον οἶόν τε ἐξ ἐπιτηδευμάτων τε καὶ μαθημάτων παραγενέσθαι.*

Tím zahájil Sokrates dialog o statečnosti, i jest si tu bedlivě všimnouti, jakou disposici další úvahy nám Platon naznačil. Vidíme, že Sokrates zcela po svém způsobu dříve chce znáti pojem statečnosti a pak teprve ptá se, jak by lze bylo jiným ji dodati; tento svůj pořad pak ještě výslovně odůvodňuje, řka, že ten, kdo ví, co by učinilo někoho lepším, a kdo by dovedl to jinému vpraviti (*ποιεῖν παραγίγεσθαι ἐκείνῳ*), musí *αὐτὸ τοῦτο*, pojem toho, znáti. Pak pozoruhodno jest, že obě žádané věci tyto dle charakteristiky, jak ji slyšíme z úst Nikiových a Lachetových, lze shledati na Sokratovi; jest udatný a dovede také jiné tomu naučiti, vychovávat, takže hledaná definice spolu nám ukáže hlubší vhled do osobnosti Sokratovy, čili jinak řečeno: Platon upravil charakter tento ideálně dle logicky (resp. dialekticky ve smyslu Platonově) požadovaného pojmu cnosti, takže nejpěknější shoda mezi konkrétním zjevem a abstraktním výtěžkem dialogu jest patrna, s hoda to svědčící neklamné o mistrné ruce Platonově. Může-li zajisté zřejměji býti naznačen tento souhlas, než to učinil Platon, velebě ústy Lachetovými Sokrata p. 186 C — 189 B? O něm vskutku platí slova: „*τῷ δὲτι ζῆν ἡρμοσμένος αὐτὸς αὐτῷ τὸν βίον σύμφωνον τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα*“. — Posléze uvidíme,

*) Poslední slova *καὶ ἡμῖν, ὡς τὸ εἶκόσ, . . . ἔσται* jsou velmi patrným důkazem, že správně ocenili jsme význam slov 188 B (*περὶ ἡμῶν αὐτῶν ὁ λόγος*). Neméně pak další slova opětne označují poměr obou částí tak, jak jsme svrchu vyložili.

že proposice tato má důležitost pro vyhledání výsledku celé rozmluvy, i nutno tudíž, abychom na mysli měli, že Sokrates chce hovořiti:

1. o udatnosti, co jest, čili najíti výměr její;
2. jak by se mladíkům vpravila.

Ale druhý tento cíl neklade Sokrates prostě, nýbrž omezuje jej velmi důležitým přídavkem, „pokud to pomocí zaměstnání (cviku) a nauky vůbec docíliti lze“. Přídavek tento charakterizuje Sokrata; neboť předpokládá se jím vlastně odpověď na otázku, zdali jest cnost učitelna čili nic, po druhé pak jest významný pro nalezení mínění Platonova o udatnosti, jak jej z tohoto dialogu vyvoditi lze.

Jádro celé rozmluvy obsaženo jest tedy p. 190 E — 200 A. Sokrates obrací se otázkou k Lachetovi, aby mu řekl, co jest udatnost. Lachetovi se to nezdá těžkým a odpovídá: *σι γάρ τις εἶθελοι ἐν τῇ τάξει μένων ἀμύνεσθαι τοὺς πολεμικοὺς καὶ μὴ φεύγει, εὖ ἴσθι, ὅτι ἀνδρείος ἂν εἴη*. Že tato prvá definice (190 E) je chybná, protože je úzká, není nesnadno Sokratovi dokázati; že pak jest to zvyk Platonův, aby prvá definice dána byla zcela jednostranně, aby byla buď příliš úzká aneb široká, jest s dostatek známo. Ale při definici Lachetově jedna věc jest nápadná, že totiž definuje statečného muže, pomýšlí především na chrabrou defenzivu; nevzpomíná toho, že statečnost jeví se také při útočení, nýbrž, maje snad na mysli neohrožené počínání Sokratovo a své vlastní, o němž se zmínil, hledí především k vytrvání v řadě (*μέμων — μὴ φεύγει*). Proč právě takto dává mu vymeziti Platon udatnost, pochopí se, jak soudíme, jasně z druhého výměru Lachetova. Sokrates ukáže mu, že nemusí se statečnost jeviti jen takto, ba že objevuje se nejen ve válce, ale i v každodenním životě soukromém, i vybití jej, aby definoval statečnost znova (*πάλιν* 191 E); jako analogii pak mu definuje sám rychlost. Laches tudíž definuje na to takto (192 B): *δοκεῖ τοῖσιν μοι καρτερία τις εἶναι τῆς ψυχῆς, σὶ τό γε διὰ πάντων περὶ ἀνδρείας περὶ κούσος δεῖ εἰπεῖν*. Máme za to, že definice tato není než bližší determinování onoho výrazu *μέμειν καὶ μὴ φευγεῖν*, že Platon, dávaje Lachetovi učiniti pokus definice se stanoviska psychologického, praví jeho ústy, že to jest jakási „srdnatost, vytrvalost“ duše, *καρτερία τις*, t. j. právě ona vlastnost, jež souhlasí se slovy *μέμειν καὶ μὴ φευγεῖν*, i vidíme tudíž, jak definice tato z předešlé takřka se vylupuje.*) Ale ovšem ani tato definice neuspokojuje Sokrata; ne každá *καρτερία* může se zváti statečností, nýbrž jen *ἡ μετὰ φρονησεως*, k čemuž Laches ochotně přisvědčuje. A zase ptá se Sokrates

*) Pozoru zasluhuje shodný výrok Platonův v Gorg. 507 B (*τὸν σώφρονα*) *καὶ μὲν δεῖ καὶ ἀνδρείον γε ἀνάγκη εἶναι*). *οὐ γὰρ δεῖ σώφρονος ἀνδρός ἐστιν ὅτε διαίκεν ὅτε φεύγειν ἢ μὴ προσήκει, ἀλλὰ ἂ δεῖ καὶ πράγματα καὶ ἀνθρώπους καὶ ἡδονάς καὶ λύπας φεύγειν καὶ διαίκεν καὶ ὑπομένοντα καρτερεῖν ὅπου δεῖ*.

po bližším určení této φρόνησις, táže se Lacheta (192 E) ἡ εἰς τί φρόνιμος. Ale k této otázce Platon odpovědět nedává Lachetovi, nýbrž zcela jednoduchou kličkou (193 A nn.) zmate jej Sokrates, že mu přisvědčí, že nedovedli určití udatnost (193 E), a ačkoli Sokrates jej vybízí k novému uvažování — slovy vtipnými právě tak, jako pro nás pozoruhodnými (194 A): καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ζητήσει ἐπιμελέσμεν τε καὶ καρτερήσωμεν —, nechce dále v diskusi pokračovati, přiznáváje o sobě καίτοι ἀήθη: γ' εἰμὶ τῶν τοιούτων λόγων (194 B). Jak patrnó, Platon ponechává konečně rozluštění bystřejšímu, a jak sám o sobě hlásá, Sokratova spůsobu znalejšímu Nikiovi, jenž nyní hovoru se účastní a praví, že již dlouho (πάλαι) nezdaří se mu dobře definovati. Neboť sám dle toho, co od Sokrata často slyšal (194 D), určil by statečnost jakožto vědění (ἐπιστήμη) a to o věcech strašných a nestrašných i ve válce i v ostatním všem (τὴν τῶν δειῶν καὶ θαρράλειων ἐπιστήμην καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν ἄλλοις ἅπασιν p. 195 A). Laches se této definici posmívá a činí námitky. Předně prý by dle toho byli lékaři, rolníci a j. každý svého oboru znalý statečný, což přece není pravda. Nikias však dobře se hájí, řka, že lékaři na př. znají, že to či ono jest nezdravé, ale nikoli, zdali tím dobro nebo zlo se přivodí, takže by nemocní buď se ho báti aneb si ho přátí měli. *) Posměšně odpovídá Laches, že dle toho jsou pak jen věstci (μάντιες) stateční, ale Nikias opět jej odbývá, že ti vědí sice, zdali koho něco neblahého aneb šťastného stihne, ale rovněž že nevědí, co komu lépe jest zakusiti anebo nezakusiti (196 A μάντιν γε τὰ σημεῖα μόνον δεῖ γινώσκειν τῶν ἰσομένων . . . ὅ τι δὲ τῷ ἄμεινον τούτων ἢ παθεῖν ἢ μὴ παθεῖν, τί μάντι μᾶλλον προσήκει κρῖναι ἢ ἄλλῳ ὄψοῦν); K tomu zase Laches v odpověď dává, že jest to jen hádka o slova, nemfni-li Nikias, že jediný bůh jest statečný, i těší se poněkud naivně, že Sokrates také Nikiovi ukáže, že ani on neví, co je udatnost. Sokrates také vskutku počíná „namítati“, že dle Nikiovy definice by bylo nemožno nazvati zvířata statečnými. Laches má z výtky této radost, ale Sokrates brzy přisvědčuje Nikiovi, že opravdu nelze zvířata a vůbec ty, kdo jednají ὑπὸ ἀνοίας, statečnými nazvati, nýbrž odvážlivými, ráznými a pod. Po té jme se Sokrates vyvraceti definici Nikiovy, ale zvláštním spůsobem (198 A — 200 A).

Rekapituluje celou argumentaci πάλιν ἐξ ἀρχῆς (198 A). Statečnost uznali za část cnosti; dále tvrdil Nikias, že se týká věcí strašných a nestrašných. Sokrates ptá se, co jest τὸ δεινόν, a odpovídá si v souhlase s Nikiem, že jen τὰ προσδοκώμενα jsou strašna, neboť strach jest očekávání nějakého budoucího zla (δῆος γὰρ εἶναι προσδοκίαν μέλλοντος κακοῦ p. 198 C). Po třetí

*) Zde p. 195 D čte se myšlenka známá z Faidona: σὺ πᾶσι φησὶ ἄμεινον εἶναι ζῆν, καὶ οὐ πολλοῖς κρείττον τεθνᾶναι; ΛΑ. Οἶμαι ἔγω γε τοῦτό γε.

pak Sokrates tvrdí, že táž věda rozhoduje i o zlu minulém i přítomném i budoucím: tudíž udatnost nejedná (*ἐπαίσι*) jen o budoucím dobru nebo zlu, než jest věděním o dobru a zlu vůbec (199 D: *ἡ περὶ πάντων ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν καὶ πάντως ἐχόντων, ὡς νῦν ὁ σὸς λόγος, ἀνδρεία ἂν εἴη*). Tomu-li tak, není, co pravili, určením skutečnosti, nýbrž celé cnosti, i nepodařilo se jím nalézt, co jest statečnost (*οὐκ ἄρα ἠρώκαμεν, ὦ Νικία, ἀνδρεία δ τι ἐστίν* 199 E).

Tím končí se tato hlavní rozmluva a následuje krátký doslov, jenž hledí opět k thematickému svrchu proposicí naznačenému. Laches i Nikias, uznávajíce svou nedostatečnost, doporučují za učitele Lysimachovi a Melesiovi Sokrata; ten pak na prosby Lysimachovy odpovídá velmi zdvořile známou svou ironií, že právě tak nic nevěděl, jak se prý objevilo, jako Laches a Nikias, nicméně prý, poněvadž *ὁμοίως πάντες ἐν ἀπορίᾳ ἐγενόμεθα*, také všichni společně (*κοινῇ πάντας ἡμᾶς* p. 201 A) 1. mají si hledati učitele co nejlepšího, 2. hledati učitele i pro mladíky, nešetříce nákladu ani proseb a nehledíce toho, že by se mohlo zdáti směšným v stáří takovém ještě se učiti. Na konec prosí Lysimachos ještě Sokrata, aby z rána k němu do domu přišel o této věci se poradit, což Sokrates slibuje učiniti, *ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ*. (Dokončen.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

VIII, 1. 'Itaque cum omnium gentium de dis immortalibus, quamvis incerta sit vel ratio vel origo, maneat tamen firma consensus, neminem fero tanta audacia tamque inreligiosa nescio qua prudentia tumescentem, qui hanc religionem tam vetustam, tam utilem, tam salubrem dissolvere aut infirmare nitatur.'

'tam' ante 'utilem' addidit Gelenius; ego vero delendum esse 'utilem', cum glossema sit vocis 'salubrem' falso in textum insertum, iudicaverim. quodsi ex mea sententia legitur: 'religionem tam vetustam, tam salubrem', conciunitas orationis, quae est bimembris (cf: 'vel ratio vel origo, tanta audacia tamque ... prudentia, dissolvere aut infirmare') et hoc loco restituitur.

VIII, 4. 'qui de ultima faece collectis inperitioribus et mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibus plebem profanae coniurationis instituunt, quae nocturnis congregationibus et ieiuniis sollemnibus et inhumanis cibis non sacro quodam, sed piaculo foederatur, latebrosa et lucifuga natio, in publicum muta, in angulis garrula: templa ut busta despi-

ciunt, deos despuunt, rident sacra, miserentur miseri ipsi, si fas est, sacerdotum, honores et purpuras despiciunt, ipsi seminudi.'

'labentibus' participium, quod est adiectivo 'credulis' per asyndeton iunctum, plurimis interpretibus suspicionem movet. quam difficultatem ut tollat, Léonard trahit ablativum 'sexus sui facilitate' ad participium 'labentibus' sic interpunctione distinguens: '. . . credulis, sexus sui facilitate labentibus, plebem . . .' Baehrens contra asyndeton, quod est intolerabile, tollere conatur addita particula copulativa 'que', cum legat: 'mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibusque'. sed ablativus 'sexus sui facilitate' pertinet ad vocem 'credulis', quae sola nexu sententiarum requiritur, cum notio, quae inest in verbo 'labentibus', plane abundet. iam vero verisimile est a librario quodam, qui id desideraret, ad ablativum suppletum esse hoc participium, praesertim cum sit ex usu scriptorum sacrorum mulierum epitheton ornans. itaque 'labentibus' e textu eiciendum censeo. 'plebem profanae (id est impiae) coniurationis instituunt' dictum est, ut paullo supra § 3. 'homines deploratae . . . factionis' per hypallagen quam dicunt pro 'ex plebe profana (id est impia) coniurationem instituunt'. miror, cur locus sanissimus inutilibus coniecturis vexatus sit. velut Usener pro 'instituunt' ('tvoří, podnikají, sestavují') coniecit: 'constituunt', Baehrens: 'legem p. c. instituunt', Cornelissen: 'globum p. c. i.' — verba tradita: 'templa ut busta despiciunt' sensum nullum praebent; quare Usener proposuit 'templa vetusta d.' ego contra collatis 11, 4 'inde videlicet et exsecrantur rogos et damnant ignium sepulturas' Minucium scripsisse putaverim: 'templa et busta despiciunt'.

VIII, 5. 'pro mira stultitia et incredibilis audacia! spernunt tormenta praesentia, dum incerta metuunt et futura, et dum mori post mortem timent, interim mori non timent: ita illis pavorem fallax spes solacio redivivo blanditur'.

Interpolata esse verba 'et futura', quibus orationis concinnitas per chiasmum, ut aiunt grammatici, formatae interrumpitur, acute vidit Usener. ante 'pavorem' suppleatur praepositio 'contra', quae compendiose scripta (c) facile e textu evanescere potuit. qua mutatione levissima, si probatur, verba 'ita illis contra pavorem fallax spes solacio redivivo blanditur' aptum efficiunt sensum: 'tak jim proti bázni lichá naděje útěchou života nového lichoti'. viri docti, qui hunc locum variis coniecturis sanare studuerunt, mihi non persuadent. velut Maehly coniecit: 'ita illis pavorem fallax spes solacii redivivi eblanditur', Cornelissen: 'ita illis pavorem facit fallax spes, fiducia ridicula blanditur (!)', Baehrens: 'ita illis pavorem fallax spes solata vita rediviva blanditur'; nescio quis in Miscell. Observ. I. p. 27: 'pavorum fallax', Dombart coll. 3, 4: 'pavorem fallens', Wopkens: 'prava et fallax spes', Davisius: 'pavore fallax spes solacia rediviva'.

Skladba Platonova dialogu Lacheta.

Napsal Frant. Čáda.

I.

S rozličných stanovisek lze analysovati dialogy Platonovy, a rozličným způsobem také vskutku dialogy ty, vynikající hloubkou obsahu i skvostnou formou, analysovány byly. Ne poslední místo v této příčině zajímá v novější literatuře platonské dialog Laches, při kterém vyskytly se různé pokusy o dispositici jeho obsahu, pokusy však, které jen málo nebo jen částečně mohou uspokojiti toho, kdo pokládá podobné pátrání po skladbě dialogů platonských ne za pouhou hříčku důvtipu, nýbrž za prostředek k nalezení vlastního jádra rozmluvy. Mínilme totiž, že jen ten rozbor dialogu některého má vskutku cenu, kterým podává se nám vhléd do myšlenkové bohatosti rozmluvy spolu se zřetelem k její aesthetické stránce, a k rozboru takovému, myslíme, že mezi jiným se hodí především vodítko, jež in concreto chceme tuto ukázati na rozmluvě Lachetu. Dle principu toho snažíme se vystihnouti intenci spisovatelovu, ukázati, ne jak by myšlenky s našeho (logického nebo jiného) stanoviska se skupiti mohly, nýbrž, jak spořádal je Platon sám. Nejde nám tudíž o nějaké více nebo méně umělé rozčlánkování obsahu rozmluvy, nýbrž chceme podle určitých stop a indicií, podaných Platonem samým, vypátrati, v jakém postupu Platon rozvažování své o udatnosti podati chtěl. Takovýmto způsobem, nic cizího v rozmluvu nevnašejíce, dospějeme nejbezpečněji k odpovědím na nejdůležitější otázky při každém dialogu platonském, jaký jest výsledek či myšlenkové jádro celého hovoru, a jeli vůbec jaký (positivní), jakou methodou se ho Platon domáhá atd. Nechceme, aby pojednání příliš nevzrostlo, předeslati přehled dosavadních hojných pokusů o vystižení skladby tohoto dialogu; připomínáme jen krátce, že z podaných rozborů se analyse tato blíží nejvíce Bonitzové a to proto, že badatel onen nejvíce se vynasnažil podati, ať tak díme, přirozenou dispositici obsahu, čímž byl aspoň v leckteré části rozboru svého veden řídit se principem řečeným. Jest zajisté princip ten na snadě a není divno, že v jednotlivostech tu onde ho bylo použito; divno však jest, že neprováděn důsledně při celé analýsi kteréhokoli Platonova dialogu. Předpokládá pak princip ten, že Platon sám (leckde úmyslně, nejčastěji snad mimovolně) podal jistá indicia, dle nichž můžeme souditi, tu že počíná nový oddíl v úvaze filosofické, onde že se končí, takto že třeba opravit, onak doplniti hledanou definici a pod. Ukázkou rozboru provedeného dle tohoto vodítka, má býti, jak řečeno, toto pojednání.*)

*) Obsahu rozmluvy podávati zajisté netřeba; znám jest a často (na př. v každém poznámkovaném vydání, pak u Bonitze a j.) podán byl.

Neptejme se tudíž zatím, co je hlavním předmětem rozmluvy a co náleží snad jen v „rámec“ její, ale všimněme si hned z počátku toho, co praví nám Lysimachos o synu svém a synu přítel svého Melesia p. 179 D: *ἡμῖς δὲ δὴ τοῦτο σκοποῦμεν, τί ἂν οὗτοι μαθόντες ἢ ἐπιτηδεύσαντες διὰ ἄριστοι γένοιτο;* a podobně na konci rozmluvy (200 D): *πῶς οὖν φής, ὦ Σώκρατες; ὑπακούσει τι καὶ ξυμπροθυμήσει ὡς βέλτιστοις γενέσθαι τοῖς μειρακίοις;* Již z toho jest viděti, co jest cílem hovoru osob zde vystupujících; jest to předmět i z jiných dialogů platonských známý, zvláště na př. z Protagora, totiž otázka o vychování mládeže. Jak se má dít a komu svěřiti vychování, k těm otázkám rád se vracel Platon, maje na zřeteli zejména zhoubný vliv sofistů, a těm otázkám, zdá se, chce věnovati i tento dialog. Ale proti thematu, probíranému v Protagoru, jeví se dialog tento omezenějším, má látku užší a řeší ji podrobněji, než v Protagoru se státi mohlo; než nicméně jest při tom zajímavo, že základní rysy dialogů obou jsou tytéž. Vizme tedy provedení bližší.

Širší ona otázka, jak sluší syny vychovávat ve zdatné občany, se opouští a zúžuje, a to nejprve až příliš tím, že Lysimachos hned na to vypravuje (179 E n.), že kdosi (*τις*) jim řekl, že sluší jinochům, aby se znali v šermu (*ἐν δόλοις μάχεσθαι*). Krátkozraci otcové, kteří nedovedou si v otázkách paedagogických věsti methodicky, ale ochotně přijímají kteroukoli nahodilou radu, ihned šli se podívat na produkci Stesileovu. Tolik však přece opatrní byli, že nedůvěřující vlastnímu úsudku přibrali si jako rádce dva velmi zkušené vojevůdce, rázného Lacheta a obezřelého Nikia, i žádají je nyní po skončené produkci za radu, mají-li syny své tomuto umění dáti učiti. A tu (p. 180 A) zastihujeme velmi jasně naznačenou proposici dalšího hovoru; zdali také se uskutečňuje takto v postupu dialogu, uvidíme. Praví tedy zde Lysimachos: *ἤδη οὖν ὑμέτερον μέρος συμβουλευεῖν καὶ περὶ τοῦ μαθήματος εἴτε δοκεῖ χρῆναι μανθάνειν εἴτε μή, καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰ τι ἔχετε ἐπαινέσαι μάθημα νέῳ ἀνδρὶ ἢ ἐπιτήδευμα, καὶ περὶ τῆς κοινωνίας λέγειν ὁποῖόν τι ποιήσετε.* Má býti tedy uvažováno:

1. sluší-li syny dáti učiti hoplomachii čili nic;

2. čemu sluší vůbec je dáti učiti anebo jaké zaměstnání jim přiděliti;

3. zdali Laches a Nikias chtějí ve spolku s Lysimachem a Melesiem starati se o vychování synů svých.

Všimněme si předně, že třetí ona část proposice leží zajisté mimo dialog a že více jen k scenerii a charakteristice osob patří odpověď, zda-li chtějí oba vojevůdcové s oněmi Atheňany při vychování dětí se spojití. Proto také k otázce této, jako k otázce nejbližší, předem odpovídá Nikias ještě v úvodu a Laches mu přisvědčuje (180 A n.). Mohlo by se zdáti, že po odbytí této vedlejší otázky, počne vlastní rozmluva, ale úvod jde o něco

dále, poněvadž v rozmluvu zapřadá se ještě jiná osoba, nejdůležitější, Sokrates. Nikias upozorňuje Lysimacha na jeho spolukrajana (δημότης) „ἀλλ' ἐπιταῦθα διατριβὰς ποιούμενον, ὅπον τί ἐστι τῶν τοιοῦτων ὧν σὺ ζητεῖς περὶ τοῦ νέου ἢ μάθημα ἢ ἐπιτήδειον καλόν.“ Jestliže pak upozornil Nikias na Sokrata, jako učitele toho, co hledají oba starci, chválí jej Laches jako velice statečného muže a tudíž znalce v přítomné otázce; proto tedy Lysimachos obrací se k němu a prosbou ho přiměje, aby rozmluvy se účastnil. Sokrates svolí a Lysimachos dalšími slovy činí přechod k prvnímu dílu dialogu, opětováním první otázky. Že vskutku až sem, p. 181 C, jde úvod a nikoli dále, myslíme, že opět jasně plyne z formulace slov: *περὶ δὲ ὧν ἠρξάμεθα τί φασε; τί δοκεῖ; τὸ μάθημα τοῖς μειρακίοις ἐπιτήδειον εἶναι ἢ οὐ, τὸ μαθεῖν ἐν δόλοισι μάχεσθαι;*, kterážto slova se slovy dříve uvednými pěkně souvisí a úvod uzavírají.

Než dále v rozboru svém postoupíme, přihlédněme k tomu, že otázky jmenované v 1. a 2. nejsou zajisté v logickém pořadí; neboť logický postup by byl zajisté žádal dříve ptáti se, co vůbec třeba jest k vychování jinochů a pak teprve, zdali se doporučí jim cvičení v šermu; ale viděli jsme již, že ani Lysimachos ani Melesias nejsou logiky a že tedy Platon, opětně k vůli charakteristice jich obou, psychologicky pravdivě jim dává se tázati nejdříve na to, co jim právě jest nejbližší a co nejvíce je nyní poutá, totiž na hoplomachii. Uvidíme, že Sokrates zcela jinak si vede, a vidíme to z části již nyní. Otázku o užtku hoplomachie pro vzdělání jinochů velmi uhlazeně od sebe odmítá, chtěje prý vyslechnouti nejprve (*πρώτον* 181 D) mínění obou starších a zkušenějších vojevůdců, a pak teprve (*τότ' ἤδη*) chce, bude-li moci, dodatí něco, co by nebylo snad pověděno. — Nemusíme výslovně připomínati, že Platon tu zcela zřejmě slovy oněmi *πρώτον* — *τότ' ἤδη* podal vodítko, jak sluší hleděti na dispozici hlavní rozmluvy.

Když tedy uvozen byl takto první oddíl dialogu, totiž hovor o významu a důležitosti hoplomachie pro vychování jinochů, odpovídá první Nikias a schvaluje cvičení v šermu jako prostředek vychovávací, ježto mladíku a prospěti může ve válce, obzvláště když dojde k boji muže proti muži, i povzbudí jej k cvičením jiným, i konečně tvárnost a pohyby jeho učiní úhlednějšími (*εὐσημονέστερον φαίνεσθαι*). Proto praví: *ἐμοὶ μὲν, ὦ Λυσίμαχε, ὡςπερ λέγω, δοκεῖ τε χρῆναι διδάσκειν τοὺς νεανίσκους ταῦτα καὶ δι' ἃ δοκεῖ εἶρηκα*. Po Nikiovi chápe se slova Laches, aby projevil svoje mínění. Praktický tento válečník učení se hoplomachii nijak ledoporněje. Neboť má pochybnosti, předně, je-li naukou (*μάθημα*) vůbec a zdali dosti vážnou (*σπουδαίον*), aby se jí mladíci oddávali; jemu vadí mnoho věcí, zvláště že Lakedaimonští, válečníci *κατ' ἐξοχήν*, neváží si tohoto umění, a pak, že sám má zkušenosti, jak špatně hoplomachové ve válce se osvědčili a jak

i ten, na jehož produkci se právě dívali, nestatečně a směšně kdys si počínal (183 D nn.). Proto uzavírá Laches opáčně než Nikias: *οὐκ ἄξιον ἐπιχειρεῖν μανθάνειν* (184 B). Nicméně chce vyslechnouti ještě soud Sokratův v této příčině. Toho také si přeje Lysimachos a žádá Sokrata, aby jim pověděl svoje mínění (184 D).

Následuje na to část, jež prostředkuje spojení prvního dílu s druhým. V přechodu tomto ukazuje nejprve Sokrates nemethodičnost a nelogický postup dosavadního uvažování, který zvláště zde, kdež jedná se o věc důležitou, jako jest vychování synů, mohl by býti škodný. Mistrně uvádí Platon tento přechod tím, že zcela přiměřeně k charakteristice Lysimachově líčí rozpaky jeho, když oba vůdcové pronesli zcela protivná mínění o ceně hoplomachie; prostoduchý Atheňan myslí si pomoci tím, že přijme, co schválí většina (zde tedy dva hlasy). Tudíž se ptá Sokrata: *ποτέρω τοῖν ἀνδροῖν σύμψηφος εἶ;* Ale Sokrates, věren známé své zásadě*), odmítá otázku tuto, poukazuje k tomu, že třeba věc tu rozhodnouti *ἐπιστήμη* (184 E) a proto, že nejdříve jest třeba pátrati, kdo z nich tří je odborným znalcem (*τεχνικός* 185 A) toho, o čem se chtějí raditi. Oč však v přítomném případě jde, není, jak myslí oba starci a jak Nikias s podivením opakuje (185 C), hoplomachie, nýbrž, poněvadž vždy, jde-li o prostředky k nějakému účelu, tento účel jest hlavní věc**), jedná se o vychování a vzdělání duše mladíků a proto třeba se tázati nejprve, kdo jest *ὁ τεχνικός περὶ ψυχῆς θεραπείας* (185 E), aby jim mohl poraditi a byl s to, aby syny jich vychoval ušlechtilé. Tím znalcem může býti buď kdo měl učitele té věci aneb kdo sám ji našel. Obojího, přiznává se Sokrates, jemu se nedostává a proto radí Lysimachovi, aby obrátili se k Lachetovi a Nikiovi, nemohou-li oni vykázáti se těmi podmínkami (—187 B). Lysimachos rady Sokratovy uposlechné, ale Nikias ukazuje mu, že nezná způsobu Sokratova, jenž, jakmile zapřede hovor s někým, neustane, dokud nepřivede jej k tomu, aby odpovídal, jakým způsobem a zda správně dosud žil; proto Nikias prý dobře ví, kam se rozmluva nyní stočí, ale právě z obratu toho prý se těší (188 C). Také Laches vyslovuje se Sokratovi ochotným ke zkoušce, ježto doufá, že při Sokratovi bude shoda mezi jednáním a řečmi jeho a takového může vždy rád poslouchá a s ním si porozpráví (*φιλόλογός σίμῃ*); činy Sokratovy zná a tedy jeho rád poslechné i chce s ním o daném předmětu uvažovati (189 B). Naproti tomu Lysimachos prohlašuje se neschopným k podobné úvaze pro zapomětlivé své stáří i žádá jich, aby se Sokratem sami rozmlouvali, „*ἐγὼ δὲ*

*) Již zřejmě vyjadřuje v Gorg. 474 A n.; srv. i Kriton p. 46 B nn.

**) 185 D: *ἴσταν τίς τι ἔνεκα του σκοπῆ, περὶ ἐκείνου ἢ βουλή τηγάνει οὐσα, οὐ ἔνεκα ἐσκόπει, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ δ' ἔνεκα ἄλλου ἐξήτει.*

ἀκούσομαι καὶ ἀκούσας αὐτὰ μετὰ Μελησιόου τοῦδε ποιήσω τοῦτο, ὃ τι αὐτὸν καὶ ὑμῖν δοκῆι". — Těmito slovy a změnou osob rozmlouvajících naznačil Platon opětně nový oddíl, druhý v této rozmluvě i označil, že zde přechod k této druhé partii se končí.*)

Prve však než pokročíme v rozboru svém, povšímněme sobě aspoň nejdůležitějších některých slov v přechodu tom. O mnohých velmi jadrných a pro metodu sokraticko-platonskou důležitých myšlenkách se zde šířiti nemůžeme; také, ač věc jest velmi lákavá, nechceme jednati o charakteristice osob jednotlivých, zejména o veliké chvále Sokrata, vložené velmi vkusně a obratně do útst prostého a rázného Lacheta; připomenuli bychom jen, poněvadž to důležitě pro další oddíl, že Nikias zde již prohlašuje sebe znalým způsobu Sokratova (188 A *ἐγὼ δὲ συνήθης τέ εἰμι τῶδε*): nás zajímá, poněvadž o skladbě dialogu jednáme, poměr obou částí, rozmluvy prvé, jednající o hoplomachii a druhé o statečnosti. Viděli jsme již, že Sokrates naznačil (p. 185 C) předešlý hovor za vedlejší a podružný i ukázal k tomu, co jest punctum saliens v přítomné poradě. Ale pěkněji ještě čteme označen poměr oně prvé rozmluvy k druhé, a to hlavní, ve slovech Nikiových (188 B): *ἀλλὰ καὶ πάλαι σχεδὸν τι ἠπιστάμην ὅτι οὐ περὶ τῶν μεираκίων ἡμῖν ὁ λόγος ἔσσιτο Σωκράτους παρόντος, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν αὐτῶν*. Přeložme si slova ta v terminologii nám obvyklou a slyšíme, že Platonovi nejde tu o určení paedagogické hodnoty hoplomachie, ta že mu jest jen konkrétním případem, z něhož vycházejí, hledí dospěti k poznání hodnoty a pojmu cnosti, ke které jest hoplomachie prostředkem, totiž statečnosti. Neboť ptejme se, vyjdouce ze slov Platonových *περὶ ἡμῶν αὐτῶν*, kdo jsou ti, jichž charakter a způsob života má býti rozebírán? Dva vojevůdcové, stateční válečníci, a třetího, Sokrata, naznačil sám jeden z nich jako velmi chrabrého muže, což nyní zase opětuje (p. 188 E). O čem tedy jiném můžeme čekati hovor, než o statečnosti, nejen vzhledem k prvé přípravné rozmluvě, ale i k povaze osob nyní rozmlouvajících, a ježto statečnost v tomto dialogu za část cnosti (190 D) se pokládá, zdaž pěkně nevyklouzla slova Lchetovi (188 C): *διὰ γὰρ ἀκοῦω ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγόμενον*, poněvadž tuší již, o čem asi s nimi rozmlouvati bude Sokrates. O cnosti věru a to o statečnosti chce jednati, t. j. o druhé části proposice svrchu uve-

*) Změnou osob rozmlouvajících velmi rád — a jest to také přirozeno — naznačuje Platon nové oddíly svých dialogů; srv. na př. Theait. (p. 169 D), Gorg. Prot., a j. V tomto dialogu pak zvláště vhodně užil tohoto prostředku; souhlasně totiž s tím, jak se úvaha stává těžší, zaměňují se osoby rozmlouvající. Jakmile přestoupila se hranice obyčejného rozvažování, přestávají se účastníci hovoru ne příliš bystří Athéňané a rozmlouvá nejprve Laches; při obtížnějším a hlubším uvažování, vzdává se i on rozmluvy a hovoří v podobných bádáních znalější Nikias načež, když zauzlena celá rozmluva, postupně účastní se jí zase ostatní osoby. Vše to vysvitne jasněji z výkladu níže podaného.

dené, která, jak v přechodu tomto ukázal, jest hlavní otázkou, kdežto část prvá, týkající se jinochů (*περὶ μειρακίων*), jest podřízena.

Počínaje tedy druhý hlavní díl dialogu, táže se Sokrates, hledě k poznámkám svým proneseným v přechodu, zdali mohou jmenovati své učitele anebo ukázati důkazy své znalosti paedagogické na chovancích, jež zdárně vypěstili (*τίνας οἱ διδάσκαλοι ἡμῖν τῆς τοιαύτης παιδείας γεγόνασιν ἢ τίνας ἄλλους βέλτους ποιήκαμεν*). Znají-li sami tuto věc, musí uměti pověděti, co jest, a proto musí věděti, co jest cnost; neboť ta, dodána byvši duším mladíků, učinila je lepšími (190 C). Avšak ihned dodává Sokrates „*μὴ τοῖνυν, ὦ ἄριστε, περὶ ὅλης ἀρετῆς εὐθέως σκοπώμεθα πλεον γὰρ ἴσως ἔργον. ἀλλὰ μέρους τινὸς περὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ ἰκανῶς ἔχομεν πρὸς τὸ εἰδέναι. καὶ ἡμῖν, ὡς τὸ εἰκός, ὀρέων ἢ σκέψις ἔσται.**) A tato část cnosti, o níž promlouvati chtějí, jest právě ta, která vztahuje se k šermu (*εἰς δὲ τείνειν δοκῆ ἢ ἐν τοῖς ὀπλοῖς μάθησις*), totiž *ἀνδρεία*. Proto formuluje si Sokrates propositi nyní slovy, jež citujeme, poněvadž pro další rozbor jsou důležitá: *Τοῦτο τοῖνυν πρῶτον ἐπιγενησόμεν, ὦ Λάχης, εἰπεῖν, ἀνδρεία τί ποτ' ἐστίν. ἔπειτα μετὰ τοῦτο σκεψόμεσθα καὶ ὅπως ἂν τρόπως τοῖς νεανίσκοις παραγένοιτο, καθ' ὅσον οἶόν τε ἐξ ἐπιτηδεύματων τε καὶ μαθημάτων παραγενέσθαι.*

Tím zahájil Sokrates dialog o statečnosti, i jest si tu bedlivě všimnouti, jakou disposici další úvahy nám Platon naznačil. Vidíme, že Sokrates zcela po svém způsobu dříve chce znáti pojem statečnosti a pak teprve ptá se, jak by lze bylo jiným ji dodati; tento svůj pořad pak ještě výslovně odůvodňuje, řka, že ten, kdo ví, co by učinilo někoho lepším, a kdo by dovedl to jinému vpraviti (*ποιεῖν παραγίγνεσθαι ἐκείνῳ*), musí *αὐτὸ τοῦτο*, pojem toho, znáti. Pak pozoruhodno jest, že obě žádané věci tyto dle charakteristiky, jak ji slyšíme z úst Nikiových a Lachetových, lze shledati na Sokratovi; jest udatný a dovede také jiné tomu naučiti, vychovávat, takže hledaná definice spolu nám ukáže hlubší vhled do osobnosti Sokratovy, čili jinak řečeno: Platon upravitel charakter tento ideálně dle logicky (resp. dialekticky ve smyslu Platonově) požadovaného pojmu cnosti, takže nejpěknější shoda mezi konkrétním zjevem a abstraktním výtěžkem dialogu jest patrna, s hoda to svědčící neklamně o mistrné ruce Platonově. Může-li zajisté zřejměji býti naznačen tento souhlas, než to učinil Platon, velebě ústy Lachetovými Sokrata p. 186 C — 189 B? O něm vskutku platí slova: „*τῷ ὅτι ζῆν ἡρμοσμένος αὐτὸς αὐτῷ τὸν βίον σύμφωνον τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα*“. — Posléze uvidíme,

*) Poslední slova *καὶ ἡμῖν, ὡς τὸ εἰκός, ... ἔσται* jsou velmi patrným důkazem, že správně ocenili jsme význam slov 188 B (*περὶ ἡμῶν αὐτῶν ὁ λόγος*). Neméně pak další slova opětne označují poměr obou částí tak, jak jsme svrchu vyložili.

že proposice tato má důležitost pro vyhledání výsledku celé rozmluvy, i nutno tudíž, abychom na myslí měli, že Sokrates chce hovofiti:

1. o udatnosti, co jest, čili najiti výměr její;
2. jak by se mladíkům vpravila.

Ale druhý tento cíl neklade Sokrates prostě, nýbrž omezuje jej velmi důležitým přídavkem, „pokud to pomocí zaměstnání (cvičení) a nauky vůbec docíliti lze“. Přídavek tento charakterizuje Sokrata; neboť předpokládá se jím vlastně odpověď na otázku, zdali jest cnost učitelna čili nic, po druhé pak jest významný pro nalezení mínění Platonova o udatnosti, jak jej z tohoto dialogu vyvoditi lze.

Jádro celé rozmluvy obsaženo jest tedy p. 190 E — 200 A. Sokrates obrací se otázkou k Lachetovi, aby mu řekl, co jest udatnost. Lachetovi se to nezdá těžkým a odpovídá: *εἰ γὰρ τις ἐθέλοι ἐν τῇ τάξει μένων ἀμύνεσθαι τοὺς πολεμλους καὶ μὴ φεύγει, εὖ ἴσθι, οὗτος ἀνδρῆσις ἂν εἴη*. Že tato prvá definice (190 E) je chybná, protože je úzká, není nesnadno Sokratovi dokázati; že pak jest to zvyk Platonův, aby prvá definice dána byla zcela jednostranně, aby byla buď příliš úzká aneb široká, jest s dostatek známo. Ale při definici Lachetově jedna věc jest nápadná, že totiž definuje statečného muže, pomýšlí především na chrabrou defenzivu; nevzpomíná toho, že statečnost jeví se také při útočení, nýbrž, maje snad na myslí neohrožené počínání Sokratovo a své vlastní, o němž se zmínil, hledí především k vytrvání v řadě (μένων — μὴ φεύγει). Proč právě takto dává mu vymeziti Platon udatnost, pochopí se, jak soudíme, jasně z druhého výměru Lachetova. Sokrates ukáže mu, že nemusí se statečností jeviti jen takto, ba že objevuje se nejen ve válce, ale i v každodenním životě soukromém, i vybízí jej, aby definoval statečnost znova (πάλιν 191 E); jako analogii pak mu definuje sám rychlost. Laches tudíž definuje na to takto (192 B): *δοκεῖ τοῖσιν μοι καρτερία τις εἶναι τῆς ψυχῆς, εἰ τό γε διὰ πάντων περὶ ἀνδρείας περὶ κῆδος δειπᾶν*. Máme za to, že definice tato není než bližší determinování onoho výrazu μένειν καὶ μὴ φεύγειν, že Platon, dávaje Lachetovi učiniti pokus definice se stanoviska psychologického, praví jeho ústy, že to jest jakási „srdnatost, vytrvalost“ duše, *καρτερία τις*, t. j. právě ona vlastnost, jež souhlasí se slovy μένειν καὶ μὴ φεύγειν, i vidíme tudíž, jak definice tato z předešlé takřka se vylupuje.*) Ale ovšem ani tato definice neuspokojuje Sokrata; ne každá *καρτερία* může se zvatí statečností, nýbrž jen *ἡ μετὰ φρονήσεως*, k čemuž Laches ochotně přisvědčuje. A zase ptá se Sokrates

*) Pozoru zasluhuje shodný výrok Platonův v Gorg. 507 B (*τὸν σώφρονα*) καὶ μὲν δὴ καὶ ἀνδρείον γε ἀνάγκη (εἶναι). οὗ γὰρ δὴ σώφρονος ἀνδρὸς ἐστὶν οὐτε διώκειν οὐτε φεύγειν ἃ μὴ προσήκει, ἀλλὰ ἃ δεῖ καὶ πρᾶγματα καὶ ἀνθρώπους καὶ ἡθῶν ἃς καὶ λύπας φεύγειν καὶ διώκειν καὶ ὑπομένοντα καρτερεῖν ὅπου δεῖ.

po bližším určení této φρόνησις, táže se Lacheta (192 E) ἡ εἰς τί φρόνημος. Ale k této otázce Platon odpověděti nedává Lachetovi, nýbrž zcela jednoduchou kličkou (193 A nn.) zmate jej Sokrates, že mu přisvědčí, že nedovedli určití udatnost (193 E), a ačkoli Sokrates jej vybízí k novému uvažování — slovy vtipnými právě tak, jako pro nás pozoruhodnými (194 A): καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ζητήσει ἐπιμελίνομεν τε καὶ καρτεροῦσώμεν —, nechce dále v diskusi pokračovati, přiznáváje o sobě καίτοι ἀήθη; γ' εἰμὶ τῶν τοιούτων λόγων (194 B). Jak patrně, Platon ponechává konečné rozluštění bystřejšímu, a jak sám o sobě hlásá, Sokratova spůsobu znalejšímu Nikiovi, jenž nyní hovoru se účastní a praví, že již dlouho (πάλαι) nezdaří se mu dobře definovati. Neboť sám dle toho, co od Sokrata často slychal (194 D), určil by statečnost jakožto vědění (ἐπιστήμη) a to o věcech strašných a nestrašných i ve válce i v ostatním všem (τὴν τῶν δειῶν καὶ θαρράλειων ἐπιστήμην καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν ἄλλοις ἅπασιν p. 195 A). Laches se této definici posmívá a činí námítky. Předně prý by dle toho byli lékaři, rolníci a j. každý svého oboru znalý statečný, což přece není pravda. Nikias však dobře se hájí, řka, že lékaři na př. znají, že to či ono jest nezdravé, ale nikoli, zdali tím dobro nebo zlo se přivodí, takže by nemocní buď se ho báti aneb si ho přátí měli.*) Posměšně odpovídá Laches, že dle toho jsou pak jen věstci (μάντις) stateční, ale Nikias opět jej odbývá, že ti vědí sice, zdali koho něco neblahého aneb šťastného stihne, ale rovněž že nevědí, co komu lépe jest zakusiti anebo nezakusiti (196 A μάντιν γε τὰ σημεῖα μόνον δεῖ γινώσκειν τῶν ἰσομένων . . . ὅ τι δὲ τῷ ἄμεινον τούτων ἢ παθεῖν ἢ μὴ παθεῖν, τί μάντις μᾶλλον προσήκει κρῖναι ἢ ἄλλῳ ὄψεσθαι); K tomu zase Laches v odvěť dává, že jest to jen hádka o slova, nemfni-li Nikias, že jediný bůh jest statečný, i těší se poněkud naivně, že Sokrates také Nikiovi ukáže, že ani on neví, co je udatnost. Sokrates také vskutku počíná „namítati“, že dle Nikiovy definice by bylo nemožno nazvati zvířata statečnými. Laches má v výtky této radost, ale Sokrates brzy přisvědčuje Nikiovi, že opravdu nelze zvířata a vůbec ty, kdo jednají ὑπὸ ἀνοίας, statečnými nazvati, nýbrž odvážlivými, ráznými a pod. Po té jme se Sokrates vyvraceti definici Nikiovu, ale zvláštním spůsobem (198 A — 200 A).

Rekapituluje celou argumentaci πάλιν ἐξ ἀρχῆς (198 A). Statečnost uznali za část cnoti; dále tvrdil Nikias, že se týká věcí strašných a nestrašných. Sokrates ptá se, co jest τὸ δεινόν, a odpovídá si v souhlase s Nikiem, že jen τὰ προσδοκώμενα jsou strašna, neboť strach jest očekávání nějakého budoucího zla (δῆος γὰρ εἶναι προσδοκίαν μέλλοντος κακοῦ p. 198 C). Po třetí

*) Zde p. 195 D čte se myšlenka známá z Faidona: οὐ πᾶσι φησὶ ἄμεινον εἶναι ζῆν, καὶ οὐ πολλοῖς κρείττον τεθνᾶναι; ΛΑ. Οἶμαι ἔγω γε τοῦτό γε.

pak Sokrates tvrdí, že táž věda rozhoduje i o zlu minulém i přítomném i budoucím: tudíž udatnost nejedná (*ἐπαίσι*) jen o budoucím dobru nebo zlu, než jest věděním o dobru a zlu vůbec (199 D: *ἡ περὶ πάντων ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν καὶ πάντως ἔχοντων, ὡς νῦν ὁ σὸς λόγος, ἀνδρεία ἂν εἴη*). Tomu-li tak, není, co pravili, určením skutečnosti, nýbrž celé cnosti, i nepodařilo se jim naléztí, co jest statečnost (*οὐκ ἄρα ᾔρηκαμεν, ὦ Νικία, ἀνδρεία δ τι ἐστίν* 199 E).

Tím končí se tato hlavní rozmluva a následuje krátký doslov, jenž hledí opět k tematú svrchu propositi naznačenému. Laches i Nikias, uznávajíce svou nedostatečnost, doporučují za učitele Lysimachovi a Melesiovi Sokrata; ten pak na prosby Lysimachovy odpovídá velmi zdvořile známou svou ironií, že právě tak nic nevědě, jak se prý objevilo, jako Laches a Nikias, nicméně prý, poněvadž *ὁμοίως πάντας ἐν ἀπορίᾳ ἔγενόμεθα*, také všichni společně (*κοινῇ πάντας ἡμᾶς* p. 201 A) 1. mají si hledati učitele co nejlepšího, 2. hledati učitele i pro mladíky, nešetříce nákladu ani proseb a nehledíce toho, že by se mohlo zdáti směšným v stáří takovém ještě se učití. Na konec prosí Lysimachos ještě Sokrata, aby z rána k němu do domu přišel o této věci se poradit, což Sokrates slibuje učiniti, *ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ*. (Dokonceni.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptit Eduardus Svoboda.

VIII, 1. Itaque cum omnium gentium de dis immortalibus, quamvis incerta sit vel ratio vel origo, maneat tamen firma consensus, neminem fero tanta audacia tamque inreligiosa nescio qua prudentia tumescentem, qui hanc religionem tam vetustam, tam utilem, tam salubrem dissolvere aut infirmare nitatur.

'tam' ante 'utilem' addidit Gelenius; ego vero delendum esse 'utilem', cum glossema sit vocis 'salubrem' falso in textum insertum, iudicaverim. quodsi ex mea sententia legitur: 'religionem tam vetustam, tam salubrem', concinnitas orationis, quae est bimembris (cf: 'vel ratio vel origo, tanta audacia tamque ... prudentia, dissolvere aut infirmare') et hoc loco restituitur.

VIII, 4. 'qui de ultima faece collectis imperitioribus et mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibus plebem profanae coniurationis instituunt, quae nocturnis congregationibus et ieiuniis sollempnibus et inhumanis cibis non sacro quodam, sed piaculo foederatur, latebrosa et lucifuga natio, in publicum muta, in angulis garrula: templa ut busta despi-

ciunt, deos despuunt, rident sacra, miserentur miseri ipsi, si fas est, sacerdotum, honores et purpuras despiciunt, ipsi seminudi.'

'labentibus' participium, quod est adiectivo 'credulis' per asyndeton iunctum, plurimis interpretibus suspicionem movet. quam difficultatem ut tollat, Léonard trahit ablativum 'sexus sui facilitate' ad participium 'labentibus' sic interpunctione distinguens: '... credulis, sexus sui facilitate labentibus, plebem ...' Baehrens contra asyndeton, quod est intolerabile, tollere conatur addita particula copulativa 'que', cum legat: 'mulieribus credulis sexus sui facilitate labentibusque'. sed ablativus 'sexus sui facilitate' pertinet ad vocem 'credulis', quae sola nexu sententiarum requiritur, cum notio, quae inest in verbo 'labentibus', plane abundet. iam vero verisimile est a librario quodam, qui id desideraret, ad ablativum suppletum esse hoc participium, praesertim cum sit ex usu scriptorum sacrorum mulierum epitheton ornans. itaque 'labentibus' e textu eiciendum censeo. 'plebem profanae (id est impiae) coniurationis instituunt' dictum est, ut paullo supra § 3. 'homines deploratae ... factionis' per hypallagen quam dicunt pro 'ex plebe profana (id est impia) coniurationem instituunt'. miror, cur locus sanissimus inutilibus coniecturis vexatus sit. velut Usener pro 'instituunt' ('tvoři, podnikají, sestavují') coniecit: 'constituunt', Baehrens: 'legem p. c. instituunt', Cornelissen: 'globum p. c. i.' — verba tradita: 'templa ut busta despiciunt' sensum nullum praebent; quare Usener proposuit 'templa vetusta d.' ego contra collatis 11, 4 'inde videlicet et exsecrantur rogos et damnant ignium sepulturas' Minucium scripsisse putaverim: 'templa et busta despiciunt'.

VIII, 5. 'pro mira stultitia et incredibilis audacia! spernunt tormenta praesentia, dum incerta metuunt et futura, et dum mori post mortem timent, interim mori non timent: ita illis pavore fallax spes solacio redivivo blanditur'.

Interpolata esse verba 'et futura', quibus orationis concinnitas per chiasmum, ut aiunt grammatici, formatae interrumpitur, acute vidit Usener. ante 'pavorem' suppleatur praepositio 'contra', quae compendiose scripta (?) facile e textu evanescere potuit. qua mutatione levissima, si probatur, verba 'ita illis contra pavorem fallax spes solacio redivivo blanditur' aptum efficiunt sensum: 'tak jim proti bázni lichá naděje útěchou života nového lichoti'. viri docti, qui hunc locum variis coniecturis sanare studuerunt, mihi non persuadent. velut Maehly coniecit: 'ita illis pavorem fallax spes solacii redivivi eblanditur', Cornelissen: 'ita illis pavorem facit fallax spes, fiducia ridicula blanditur (!)', Baehrens: 'ita illis pavorem fallax spes solata vita rediviva blanditur'; nescio quis in Miscell. Observ. I. p. 27: 'pavorum fallax', Dombart coll. 3, 4: 'pavorem fallens', Wopkens: 'prava et fallax spes', Davisius: 'pavore fallax spes solacia rediviva'.

IX, 3. 'nec de ipsis, nisi subsisteret veritas, maxime nefaria et honore praefanda sagax fama loqueretur. audio eos turpissimae pecudis caput [asini] consecratum inepta nescio qua persuasione venerari: digna et nata religio talibus moribus'

Inutilis est Sauppii coniectura, qui (cf. Göttinger gel. Anz. 1867 p. 196 sq.) 'istis' pro 'ipsis' probante Cornelisseno proposuit. etenim pronomem 'ipse' hoc loco aliisque significare 'hic ipse' acute perspexit Dombart (cf. p. 126 append.). — 'maxime nefaria' est coniectura P. Danielis, pro codicis scriptura 'maxima et varia' ab omnibus fere editoribus recepta. equidem scriptum fuisse puto: 'maximā varia' id est: 'maxime varia', sed librarum litteram e corrigendi causa supra versum positam cum coniunctione 'et' perfudisse, cum legeret: 'maxima et varia'. quare conicio: 'maxime varia'. quod in nexum sententiarum optime quadrat, cum in sequentibus verbis varia crimina Christianorum enumerentur. Baehrens edidit: 'maxime turpia'. verba tradita 'honore praefanda' corrupta videntur, quamvis omnes editores (Halm, Dombart, Baehrens, Cornelissen, Léonard) ea tueantur artificiosius quam verius interpretantes: 'Dinge, die man, ohne sich zu entschuldigen, gar nicht aussprechen kann'. apta est enim locutio: 'praefer honorem' (ich melde es mit Verlaub, mit Respect, cf. 'honor praefandus est', Cic. de fin. II, 10, 29; 'honorem non praefamus' ep. fam. IX, 22, 4; 'sine honoribus . . praefatis' Arnob. V, 27); minime vero dicitur: 'praefer honore' aut 'praefandum est honore', cui lectioni ratio grammatica repugnare videtur. quam ob rem Usener, qui de hoc loco docte disputavit (Fleckeis. ann. 1869, p. 405) conicit: 'et honore praefato vix effanda', Sauppe l. l.: 'et quibus honor est praefandus', Baehrens cogitavit de 'horrore execranda' coll. c. 28, 6. ego levissima immutatione: 'et horror e praefanda' proposuerim.

IX, 5. 'iam de initiandis tirunculis fabula tam detestanda quam nota est. infans farre contactus, ut decipiat incautos, adponitur ei qui sacris imbuatur. is infans a tirunculo farris superficie quasi ad innoxios ictus provocato caecis occultisque vulneribus occiditur. huius, pro nefas! sitienter sanguinem lambunt, huius certatim membra dispertiunt hac foederantur hostia, hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignerantur'.

Dombart verba 'infans farre contactus' haud recte vertit: 'ein kleines Kind mit Getreide bedeckt' et etiam paullo post male vertit verba 'farris superficie' 'durch die Getreidehülle'; immo verendum fuit: 'mit Mehl bedeckt'. quae fabula de occisione infantis farre contacti orta est e dogmate quod dicunt theologi perperam intellecto, quo ecclesia catholica docet panem et vinum converti in corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi (id quod ex ecclesiae dicendi usu transsubstantiatio appellatur) itaque a fidelibus christianis in sacra communione revera sub specie panis

corpus et sanguinem Iesu consumi. Baehrens enuntiatum 'ut decipiat incautos' ex eis, quae sequuntur, interpolatum esse statuit atque uncis secluit. cui non assentior. farre enim contactus est infans, ut decipiat incautos, id est haud initiatos sacris christianis, quibus remotis tum demum infantis membra dispertiuntur. sanguis lambitur ab initiatis, quos Graeci dicunt *μυστάς* vel *μυνομέτρους*. verba igitur in dubium vocata iis, quae sequuntur, non repugnant. contra verba 'is infans' delenda esse adfirmo; nam plane abundant. post 'inbuatur' ponendum est comma, non punctum. pro 'dispertiunt', quod levius dictum est de re tantae atrocitatis, recte mihi coniecisse videtur Maehly 'discerpunt', in quo verbo vis inest gravior. adde quod 'certatim' adverbium aptius quadrat ad 'discerpunt' quam ad 'dispertiunt'.

IX, 6. haec sacra sacrilegiis omnibus taetriora. et de convivio notum est; passim omnes locuntur, id etiam Cirtensis nostri testatur oratio. ad epulas sollemni die coeunt cum omnibus liberis sororibus matribus, sexus omnis homines et omnis aetatis. illic post multas epulas ubi convivium caluit et incestae libidinis ebriatis fervor exarsit, canis, qui candelabro nexus est, iactu offulae ultra spatium lineae, qua vinctus est, ad impetum et saltum provocatur'.

Halm, cui Cornelissen adsentitur, pro 'haec' mavult 'ecce', quod et mihi probatur, quia a particula 'ecce' transeundi formula exorditur, qua mens attenditur ad rem novam eamque memorabilem. de qua re confers Handium in Tursell. II. p. 348 et Seiffertum schol. Lat. I. § 29. pro 'omnibus liberis' Iac. Gronovius (cf. edit. Holdeni) egregie coniecit 'coniugibus liberis', vocem, quam sententia requirit. quam ob rem iure Gronovi coniectura ab omnibus fere editoribus praeter Dombartum, qui 'omnibus' falso retinet, in textum recepta est. at miror, cur Cornelissen pro 'multas epulas' scripserit 'unctas epulas'. etenim grammaticae rationi lectio tradita non repugnat, verba autem cap. XXXI, 5 'convivia non tantum pudica colimus sed et sobria: nec enim indulgemus epulis', quibus Octavius huic Caecili criminationi respondet, non sunt eius momenti, ut a scriptura tradita recedamus. Baehrens edidit 'post multas epulas', affirmans 'illic' spectare ad praecedens 'epulas' neque hic 'epulae' pro ferculis accipi posse. sed 'illic' ad totam sententiam, quae praecedit, spectare apertum est neque quicquam prohibet, quominus 'epulae' pro ferculis (jidla) accipiantur. 'ebriatis' Meursius coniecit, 'ebrietatis' codex exhibet, quod glossema esse putaverim, cum nexus verborum 'incestae libidinis' et 'fervor' illo substantivo interrumpatur. — Gronovius, quem Baehrens et Cornelissen sequuntur, coniecit: 'in caecas libidines ebrietatis fervor exarsit'. sed persuadere mihi non potui in verbo codicis 'incaestae' latere Gronovi 'in caecas', cum in hoc codice littera e fere semper per diphtongum ae expressa sit. 'ebrietate' Gelenius proposuit, 'ebrietatibus' Davisius. — 'incaluit' scribendum esse pro 'caluit' P.

Daniel et Heumann recte iudicant. cf. Sulp. Sev. chron. II, 13: 'cum . . . convivium calere coepisset'. adde quod post litteram m, quae antecedit, syllaba in facile excidere potuit.

IX. 7. 'sic everso et extincto conscio lumine impudentibus tenebris nexus infandae cupiditatis involvunt per incertum sortis, etsi non omnes opera, conscientia tamen pariter incesti, quoniam voto universorum adpetitur quicquid accidere potest in acta singulorum'.

'inprudenter' pro 'impudentibus' Baehrens recte restituit, cum 'inprudentes tenebrae' conscio lumini opponantur. de qua frequentissima adiectivorum 'pudens' et 'prudens', quod per compedium 'pudens' scribitur in codicibus, permutatione conferas quaeso Iordan. ad or. p. Caecina 35, 102. p. 295. quare vituperandi sunt omnes Minuci editores, qui hanc palmarem Baehrensi coniecturam in textum non receperunt. sed lapsus est etiam, ne multus sim, simili modo Raphael Kuehner, qui in opere quod inscribitur 'M. Tullii Ciceronis Tusculanarum disputationum libri quinque' nonnullis locis 'pudens' legit, ubi legendum est 'pudens' id est 'prudens'; veluti II, 21, 50: 'huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, ut severo imperatori miles pudens', legendum fuit 'prudens'; nam miles, quia providet se ab imperatore severo punitum iri, paret illi, paret prudenter non pudenter. vel III, 12, 26: 'est autem impudens luctus, moerore se conficientis, quod imperare non liceat liberis', vel paullo post III, 12, 27: 'Tarquinius vero quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui eius non tulerant superbiam', ubi sententia requirit: 'imprudens' et 'imprudenter', cum in toto capite de aequo animo vel de sapientia in malis tolerandis agatur. Cornelissen lectionem traditam: 'nexus infandae cupiditatis involvunt', quae sensum praebet optimum, immutat in lectionem 'nexu se infandae cupiditatis involvunt' nulla cogente necessitate. cui nemo adstipulatur. 'opora' habet codex, e quo, cum littera o et e saepe confundantur (veluti 'dolore' pro 'dolere' IV, 1) atque littera e per diphtongum ae exprimitur, Heumann 'opere' elicuit, quod respondet verbo 'conscientia'. 'corpore' (cpore) adeo sagacius iure malit Hartel, cui Baehrens atque Cornelissen adsentiuntur; nam Harteli coniectura et figura alliterationis, quam Minucius in deliciis habet, efficitur et vis orationis augetur.

Ad Plauti Casinam.

Scripsit Franciscus Groh.

Cas. II, 6, 25 (356 Ussing) sqq. Chalinus et Olympio de Casina sortiuntur, sortes distribuit Lysidamus. Chalinus exprobrat Lysidamo, quod Olympioni prius sortem dederit; cui ille: „Accipe“, inquit „hanc sis“. ad quae Chalinus:

„Cedo. mane: unum venit in mentem modo;
vide, ne qua illic insit alia sortis sub aqua.“

Lysidamus servi verbis iratus respondet:

„Verbero, men te censes esse?“

Tum Cleostrata*), ut armigeri suspicionem removeat, dicit:

„Nulla est; habe quietum animum modo.“

Miramur, quo modo Chalinus erum tam insulse reprehendere potuerit. eum nonne ipsum Lysidamus misit, ut sitellam et sortem afferret (II, 4, 16 = 274 Uss.) atque nonne ipse eas attulit (II, 6, 6 = 337 Uss.)? quo modo igitur suspicari potest aliam sub aqua sortem esse? estne hac in re parum accurata fabulae retractatio conspicienda? minime: commutatis personis facile tollitur ea dissimilitudo; in personis enim notandis multum peccatum est a librariis. Olympioni melius conveniunt haec verba, quia ei facile suspicio oriri potuit inimicum, cum sitellam afferret, dolose egisse, ut sortem obtineret. quare sic locum legendum existimo:

LYS. Accipe hanc sis. CHAL. Cedo. OLYMP. Mane: unum
venit in mentem modo;
vide, ne qua illic insit alia sortis sub aqua. CHAL. Verbero,
men te censes esse? LYS. Nulla est; habe quietum animum
modo.

Olympioni venit in mentem a rivali se decipi posse, a qua reprehensione se defendere Chalinum, qui vas attulit, optime decet. quod vero versibus duobus controversia dirempta est, facile concedemus a Lysidamo, cuius plurimi intererat, ne Olympio deciperetur, vilicum optime placari potuisse, ne de hac re dubitaret. huic opinioni favet, quod Olympio de aliis quoque rebus dubitat, velut in v. II, 6, 32 (363 Uss.) quaerit ex Chalino, utrum eius sors populna an abiegna sit, ne forte in summa aqua natet atque prima efferatur. postea v. II, 6, 35 et 43 (366 et 374 Uss.) Lysidamum monet, ne credat uxori neve eam sortiri sinat. Olympioni, qui nemini credit, melius convenit dubitatio in v. II, 6, 27 (358 Uss.) sqq. quam Chalino temerario et credulo.

---

*) Cleostratae verba illa tribuit cod. B.

~~~~~

K otázce jerové v staré češtině.

Napsal Ant. Havlík.

(Pokračování.)

L.

a) prziède lwem AlxV 30, ke lwovi Dal 109. 38, ze lhoty KR 127, felhaly ŽW 17. 46, ote lwow 34. 17, velnula ŠtE 194. 12, ze lsti 161. 11, vzelži (3. pl.) 9. 31, nevelnujte ŠtV 242. 4, velnúc 40. 18, 133. 9, selži (3. os. pl.) 182. 32, selbati 142. 11, velži 98. 8, bezelŕti NR 201.

Pro b) a c) dokladů nemám.

M.

a) zemdyegy AlxV 1794, we mnohem AlxH 3^b. 22, ve mnohých Dal 110. 9, zemřelo 89. 58, wemlynye Hrad 114^b. 4, Wemzyeny oka Vít 4^a, 35^b, ze mdloby Kat 2549, femczy ŽW 1. 4. wemnozŕtwy 5. 8, Wemnozŕtwu 68. 14, bezemzdy 43. 13, ze mzdy ŠtE 106. 39, ve mnohem 16. 35, 176. 26, ve mnohé 8. 8, ve mnohých 31. 32, 56. 30, 126. 25, 191. 32, ve mnohá 230. 21, ke mnohé 260. 15, ode mnohých 268. 3, zemdloby ŠtV 137. 35, zemdlé (3. os. pl.) 133. 24, ve mlýně 75. 21, ze mnoha 322. 35, 322. 35, ve mnohém 253. 15, 239. 26, ke mnohu 33. 11, ke mnohým 12. 35, 10. 33, ve mnohé 96. 14, ke mnoho 82. 28, ze mnoha 56. 15, ve mnozě 56. 12, zemřeli 187. 16, zemřeme 117. 14, ke mši 68. 14, ze mnoha NR 128, We mnozŕtwi 483.

b) s mnichy DalZ 14. 14., z mnichův DalZ. 32. 17, v mnohých 84. 8, S mlynarzem Hrad 115^a. 7, ot mnohych 11^a. 10, z mnohych 119^a. 9, z mnoha KR. 171, k mnohe Vít 29^b, S mnozŕtwym 41^a, f mnohymy 56^a, od mnohych 96^a, p'edmnohym Kat. 3455, rozmnozil ŽW. 11. 9, 17. 15, rozmnozil 35. 8, rozmnozeny 4. 8, 24. 17, 39. 6, 39. 13 wzmozeny 68. 5, wzmozo 64. 11, wzmozeno 105. 29, zmnozeny 15. 4, 37. 20, w mnohe 32. 17, ot mnozŕtwie 63. 3, w mnozŕtwy 65. 3, (ale v mnozŕtwy 32. 16, v mnozŕtwy 46. 11, 48. 7, 51. 9), od mnohých ŠtE 200. 7, 239. 18, v mnohem ŠtV 204. 12, 228. 12, 239. 23, v mnohých 317. 21, s mnohým 138. 33, k mnohemu 217. 32, nad mnohými 238. 28, rozmnozil NR 370.

c) ot mlata AlxV 1755, z mrawyŕtŕe 3039, wzmluwi AlxH 4. 38, wzmluwi AlxB 8. 14, z mramora Vít. 6^a, 24^b, s mladu Kat 2273, wzmlamola 3248, nad mye ŽW 41. 12, Dět. Jež. 122,

smluvil ŠtE 150. 5, k mravnému ŠtV 254. 17, odmluviti NR 123, k mlaweni 606, v mě HusE I. 10, k mnohé I. 38, v mnohých I. 96.

U „mn-“ totéž kolísání jako u „kn-“ (srov. Jagicí Archiv 1876, 383); u zájmena osobného mn e, m ně, m nou tohoto kolísání není, vokalisace se tu vyskytá s největší pravidelností, neznám případu opomenutí. Tvary ty arcit měly původně jeřík tedy *mьne, *mьně, *mьnā. Nikdy se nevyskytá „ku mně“. Ukázkou pro zájmeno to postačí tuším doklady passionálu.

N: ve nranich Dal 69/34

P.

a) uzeptali Alx BM 3. 3, ote pně Dal 55. 26, ze pně 55 26, vzepřachu 60. 20, se psy 23. 11, ze Pšova 25. 22, wepfy Hrad. 105^b. 16, odeprzy fie KR. 41, we pfy Vít 11^a, wzeptal 19^b, wzepna fye Kat 1963, ve při ŠtE 260. 7.

b) fplty Kat. 2371, v ptactvu ŠtV 241. 6, z ptakův 150. 30, bez psoty HusE I. 41.

c) ot platys AlxV 1948, wzplodys 1954, ot prachu 1383, z praka 1524, ot pluha Alx BM 8. 3, zprziezena AlxH 8. 35, z plena KR 69, f prawem 14, 23, 24, 25, w prazczie 17, z prazfke, v přiezni Dal 66, 4, w pracy Vít 20^a, k prawdye 3^b, wprawy 5^b, S placzem 24^b, zplanu (aor.) 6^b, ot platu 15^a, k pluha 80^b, k przyrozeny 3^b, z prachu ŽW Ann. 8, s pláčem ŠtE 271. 15, v prach 28. 30, s pravdú 29. 13, z proklatého 64. 5, z přieliš bezpřemé žádosti 72. 15, v plachosti ŠtV 257. 38, zplaněl 308. 2, v prospěchu 250. 20, v protivenství 252. 20, 252. 21.

R—Ř.

a) zeřva DalL 15. 2, sezřiechu 10. 30, poderty ŽW 139, 4, wertiech 16. 1.

b) Wrtiech ŽW 118. 13, 58. 8 ot rtow 119. 2.

S.

a) wefnye AlxV 918, 1384, 1343, welfa (aor.) 571, zechle (správn-o-li za uschlé) AlxB 2. 17, ve sboží Dal 79. 21, rozesla 55. 7, ve sně 8. 44, ze spanie 98. 17, ve stě 110. 3, we fmutcziech Hrad 21^b. 9, ze sbozie KR 30, we ftye 233, 282, ke fmyfltwu Levit. 156, fe flzamy Vít 46^a, zefpaty 30^b, ze fpanye 72^b, ke ftu 87^b, rozefla Kat. 152, 1447, feflaty 2857, Seřlal 2908, zefnuchu 679, we fboru ŽW 32. 7, 34. 18, 39. 10, 86. 6, 105. 18, 110. 1, we fborziech 22. 12, 67. 27, Rozefkrzewla 74. 4, weflanye 77. 49, ze fmutka 107. 13, We fnymanyu 101. 23, zefpal 3. 6, fe flzamy Zrc 4^a, ze fna 9^b,

we fnye 11^b, ze fta 12^a, ze sna ŠtE 69. 23, ve spolek 134. 21, 135. 2, 135. 4, 137. 8, sesmilnil ŠtV 240. 20, ve spaní 137. 10, 258. 4, 258. 26, ve spolek 95. 5, 195. 20, 196. 1, 316. 13, We smilství NR 1123, we spanie 588.

b) w smutcze AlxV 109, k smutnemu 3234, wzmutezie AlxH 7. 34, wzmutnem Alx BM 8, 25. pod skalú Dal 34. 75, v sklepu Dal V. z Kounic 41, s Smilem 78, 18. z fmyfla Hrad 98^a. 21, ot spile 97^a. 1, w fwadie 88^b. 17, w fbozy Vít 3^a, bez fkonczenye 41^b, w smutczye 25^a, z fproftnofty 100^a, rofpu 7^b, k ftworu 15^b, w fkrýtem Kat 641, k fmirty 2757, k fmyflu 2087, z fmyfla 1526, 1545, w fmyflney 2475, w fmyffle 602, z fmyflney 857, wfmutně 1181, wfmutfie 1410, wfpolek 1454, Nad fprawedlnymi 1200, zflupa ŽW 98. 7, z fkalý Deut 13, wfboru 21. 26, 106. 32. ofchodieczich 19, 4. w fktuczich 9. 17, 105. 39, w fkritu 80. 8, wflytowany 102. 4, z fmyrty 114. 8, z fmutku 59. 13, 142. 11, ot fmutka 54. 4, 106. 39, w fmutcze 4. 2, 9. 10, 117. 5, w fmutczich 45. 2, ot fnatka 63. 3, w fnatku 22. 4, wfpaftytely 9. 16, w fpaftytelyu 77. 22, w fpaftelu 105. 4, w fpa-fenyu 13. 6, wfpaftenie Mois 2, wfpaftenye 149. 4, 117. 14, 17. 21, 117. 22, z sbožíe ŠtE 85. 14., v sbožíčku 230. 32, v fkrú-fení 77. 22, od skutku 70. 4, z skutków 86. 39, rozsmilnie 86. 23, v smilstvě 110. 17, 113. 15, k smilstvu 112. 26, 116. 11 atd., bez smysla 272. 27, k smrti 20. 28, 130. 17, v smrtedním 20. 39, 88. 15, k fpasení 1. 8, rospe 77. 26, rozspá 77. 28, s fprawedlivými 154. 35, v fprostnosti 115. 30, od ftvořitele 56. 33, od ftvoření 128. 6, k ftvoření 56. 54, v svědomí 16. 33, 237. 13, v sboru ŠtV 125. 5, k sboží 223. 35, 251. 34, v sboží 47. 27, 54. 9, 55. 5, 55. 9, 139. 13, 223. 9, 260. 3, 302. 27, s zbožím 43. 16, s sbožnými 323. 5, z zbožíe 286. 12, z štěstí 153. 19, v štěstí 54. 35, k skrovnosti 310. 2, v skrytosti 277. 10, v fkrúšení 332. 27, v fkrúšením 115. 33, k skutku 157. 38, 239. 20, bez skutku 135. 18, od skutku 37. 6, k smiernosti 202. 26, z smilstva 116. 10, 115. 1, z smilně 142. 21, s smilníkem 140. 17, k smilstvu 225. 29, v smilství 44. 30, k smrti 180. 25, v smrti 115. 11, 196. 3, 233. 3, 266. 30, v smrtedním 115. 10, 196. 1, 327. 9, z smrti 180. 26, 307. 17, 308. 5, 321. 20, od smrti 324. 15, k smyslu 314. 30, bez smyslu 291. 1, k fpasení 70. 32, 80. 23, 105. 22, 115. 36, 117. 16, 171. 22, 197. 33, 211. 6, 242. 33, 244. 7, 247. 33, 248. 26, 274. 6, 277. 2, 301. 35, 312. 10, 313. 2, 313. 10, 330. 37, v fpatřování 150. 20, rozspe 20. 29, 20. 31, k fpra-vedlnosti 174. 17, 205. 36, 206. 16, 291. 5, 309. 39, 310. 4, v fprawedlnosti 163. 19, 174. 28, 206. 39, 255. 5, 320. 15, bez fprawedlnosti 202. 27, v fprostém 233. 29, v fprostých 229. 6, k ftvoření 76. 36, 111. 23, v ftvoření 102. 19, 111. 26, 210. 4, od ftvoření 76. 36, v svědomí 340. 20, k fvrcho-

vání 71. 33, 105. 29, 207. 2, 208. 9, 211. 22, 212. 17, 219. 36, 222. 38, 292. 11, 301. 22, 302. 2, 302. 8, 304. 4, w fktku NR 1408, 1523, W fktcziech 1769, od fmlftwie 1642, W fmlftwy 1350, w fmutku 1231, k fpafeni 288, 1187, k fwadie 121, 740, v sjednání HusE I. 71, v skutciech 51, 91, 102 atd., od fmrti 10, 17, 34, 38 atd., v stvoření 43, k stvořeným 65, k stvoření 66, k stvořiteli 85, k svědectví 102.

c) zřízleny AlxB 4. 23, otkoczy AlxV 1627, ot fluncze 600. k flunczy 2408, wznopie AlxH 20, k ftadu 1422, wftaty 2308, W ftranu 344, wftrafyty 2092, k ftrafty 2232, potstupiti 2223, w fwyetye 305, 792, w fwytlofty 2347, k fwatey 2088, newfmyegi 43, w ftrafty AlxŠ 5. 7, k smiechu Dal 8. 4, z smiecha 8. 30, zstawi 50. 6, s stráně 36. 20, bez strachu 103. 9, v Strachkvas 32. 43, Jan z Straže 104. 25, s strýčenú 53. 19, sstrčiti 85. 51, s stříbrem 37. 33, z Strěly 108. 60, s strěld 73. 18, roztrielichu 15. 27, k flepicy Hrad 9^b. 24, ot ftola 77^b. 3, 79^a. 19, k ftolu 137^b. 12, w ftranu 50^a. 4, wfkorzye Vit 1^a, z slanýn 105^b, w fladkofty 27^b, ot flunczy 7^b, z fmyechu 57^a, k fmyechu 62^a, W ftarem 19^b, w ftraft 30^b, w ftudenofy 8^a, Bez ftudu 90^a, w fwynye 98^a, w fpyechu Kat 1924, w fpiechu 2249, 2306, 2744, z fafierow 975, w flawy 1295, w flawney 1066, vfloni 979, k fluku (= sluchu) 3264, w flunczy 1808, W fluzebney 763, Z fmaragduow 975, Wftaw 3108, zftawy 1149, zftawyl 1375, wftona 2235, w ftrach 1405, w ftrachu 2135, 2401, 3159, w ftrafti 1780, W ftudu 2457, bez ftudu 2610, w ftydlywey 1012, k fwadbie 243, k fskotu ŽW 48. 13, 48. 21, wflawy Mois. 2, f fluhu 142. 2, z ftada 49. 9, w ftyen 56. 2, w ftonany 20. 11, od ftonanye 37. 9, ot ftrachu 63. 2, 90. 5, bez ftracha Zach. 74, w ftrachu 118. 38, f ftrachem 2. 11, nad ftrachuyeczmy 32. 18, w ftrafty 31. 4, k skokóm ŠtE 102. 31, v sloviech 11. 2, s slovem 217. 13, v sluzě 19. 3, v smole 67. 31, s smolú 167. 23, bez snadu 266. 8, k snažnosti 186. 24, v stav 64. 18, s starú 65. 6, k ftolu 46. 12, v strědu 264. 8, 264. 26, bez strachu 13. 20, s strachem 24. 8, 232. 24, v strasti 69. 21, z studnice 40. 24, zstydle 87. 6, bez sváru 103. 5, v svár 260. 5, ssaditi ŠtV 161. 36, ssazen 331. 5, s sebu 43. 13, z sebe 11. 35, z sedmi 38. 15, z serafínów 74. 8, s silú 246. 17, s synem 187. 26, z synów 178. 17, zskřeká 122. 18, v slámě 198. 16, v slepotu 171. 19, k slibu 16. 14, z slibu 211. 34, z sličnosti 90. 22, k ftovu 314. 6, z slyšenie 275. 2, zstali sme 270. 3, z statku 58. 10, 35. 22, z ftavu 69. 8, sstojí 93. 5, z strachu 250. 26, s strachem 191. 34, z stříbra 15. 32, v středniem 227. 22, z studeneho 147. 9, bez ftudu 139. 28, 157. 38, s studem 157. 38, sstúpil 181. 2, sstupájieho 178. 7, sstup 174. 35, sstúpiv 174. 37, k svárom 40. 3, s svatým 30. 35, 21. 4, s světa 56. 3, s světem 8. 1,

8. 14, 56. 5, s světskými 18. 16, z světských 55. 4, z světa 185. 25, v svornosti 62. 37, z slov HnsE I. 87, z slunce 48, v stkvostnosti 37, k stkvění 37, v zstrasti 44, z strašení 58, s synem 49.

Na opomnění vokalisace před *ss* pohlížeti lze se dvojího stanoviska: buďto jako na následek starého stavu výslovnosti (jer v slabice se ztrácelo a s ním i způsobilost vokalisovati předcházející předložky), neb tak, že analogie veliké třídy slov, kde po začátečním *s* jeru nebylo (s strachem), působila později na opomnění vokalisace, tak že utvářelo se pravidlo nevokalisovati před skupinami s počátečním *s*. Avšak analogie neměla v této době mnoho vlivu na vokalisaci, případy opomnění jejího jsou celkem výjimkou a i v stejných případech nenastává tu zmatek (srov. dva, dvůr a později výjimky od *c*). Zdá se tedy, že tato zvláštnost jest prvního původu. To se dá konstatovati s jedné u rozřpu Vít 7^b; zde patrně jer předložky *roz-* dávno vysuto a tudíž (již stb. zná jen „rasypati“, srov. též *raszrę* eversio misc. šaf.) Analogicky utvořen jest tvar *rozpe* ŠtE 20. 29, 20. 31, s restituací *z*, původně assimilovaného v *s*. Nejjasnějším však toho důkazem jest výsuvka *ь* v „stříebro“ (stb. *szrebro*, *szrebro*, *srebro*). Máme tedy za to, že v jistých případech jer tu dávno bylo vysuto (jistě asi v smrt), v jiných že již jen živořilo.

Š.

a) beze škody DalJ 103. 56, ze scody KR 252, 253, 254, 258, 271, obefleho Vít 77^a, podešwy Hrad 98^b. 3, sešla Kat 3074, we škole 540, beze špyle 310, prziedeflla ZW 17. 6, ve školách ŠtE 141. 28, se škodu 200. 34, 230. 31, vešli 286. 2, podešvy 170. 37, ve škole ŠtV 206. 36, se škodu 133. 19, sešplenie 83. 29, 142. 15, sešpiliti 83. 17.

b) z škody Dal 56. 8, bez škody 85. 61, 96. 25, bez škody Hrad 136^a. 16, beškody 137^a. 13, k škodie 117^b. 114, w školu 79^b. 4, z scody KR 254, k škodie Arch. 192. 273, k škodě ŠtE 160. 22, z škody 188. 25, s škodu ŠtV 82. 6, 253. 33.

c) s Šváby Dal 100 nadpis, 100. 40, s škarzenych Vít 105^b, z sefty Kat 2302, w flechetnosti 178, w flechetenšty 2459, w sczedrofty 2459, f sczitem 5. 13, wšel 104. 23, sešl ŠtV 115. 31, zšefedí 101. 22 atd., sšité 250. 25, zšlechti 4735, 271. 10, zšlechčují 164. 11, zšpiní 104. 37, zštiepáno 10. 33, 271. 16, k flechetnosti NR 1417, k šturmu 1408., podšev Smil prov.

Do cizích skupin *šk*, *šp* bylo asi záhy vsuto jer a tak proměněny na slovanské *šbk*, *šbp*. Slova cizí počínající touto skupinou a před kterými vokalisace se nejeví, byla zajisté přejata do češtiny v době, kdy tato jerů vůbec již neměla. K podšev — podešvy přidělány později novotvary *podšev* Krok II., 281 a *podšvy* Sychra Phraseologie.

T.

a) zetrzymem AlxV 1072, zetrzye 1555, zetrrie AlxB 2. 39, zetlelé Dal. 38. 17, zetlely 39. 77, setniechu 93. 49, podetřeli Dal Vil Zajc 8, se třmi 52. 16, 109. 54, zetce Hrad 109^b. 20, zetmyela Vit 30^b, fetrway 28. 6, fetnucz Kat 3147, zetrú ŽW 17. 43, zetrze 33. 21, zetrzye 28. 6, zetrzienie 13. 3, 59. 4, zetrzieny 36. 17, zetrziel 3. 8, ve tmú ŠtV 229. 38, 58. 6.

b) Dokladů nemám.

c) podtlaczył AlxV 702, zztwímí AlxBM 2. 40, z trona Levšt 14, w trzy řta KR 264, z trzetye 87, w trzetym 98, z trogycze Vit 17^b, W trzetym 3^b, 4^a, w trzety 37^a, f tweho Kat 2967, ztlefczy ŽW 97. 8, k tramu 5. 8, roztraty řie 23. 7, v třetie ŠtE 32. 5, s třetieho 65. 39, v třeti 179. 28, 228. 35, z třetieho 180. 22, k třetiemu 180. 33, v trojici 12. 14, v truchlosti ŠtV 268. 8, w trýzni 102. 33, v třeti 120. 19, v třetiém 106. 32, 242. 21, 278. 28, ztlaczen NR 877, z tluku 882, w twarz 880, vztrúbí HusE I. 40, bez tvé I. 34; srov. třislo a střásti u Jg.

Sloveso tru — třeš, přešlo jako dru, mru atd. do třídy třeti v tvarech infinitivních, takže vedle původního *trti* (srov. stb. *tr̥ti* pyrg. men. mih. antch a čes. otrlý, úmrtí, umrlý, zmrlý atd.) povstal tvar *třieti* stb. *tr̥eti*, mrti — mřieti stb. *m̥r̥eti* (srov. Jagić Arch. f. alav. Phil. I.). Výjimkou zvláštního rázu jest *třzi*. Vedle správného „se třmi“ vyskytají se totiž tvary: ve třech Dal 46. 3, 79. 35, we trzech Vít. 54^b, KR I. 13, ve tři ŠtE 24. 35, 118. 18, 118. 19, 123. 4. ŠtV 208. 5, 222. 16, We trogicy Levšt. 1. Na nějaké praslovanské *ter nedá se tu tuším dobře pomyslet, neb nemá opory v žádném slovanském jazyku a brání mu zejména lužičtina; pozdější česká vsuvka jeru do skupiny *tř* podle analogie třieti (= *tr̥eti*) nemá oprávněnosti, jelikož u *třásti* a *třislo* skupina dobře obstála a nikdy se tu ne-vokalisuje. Nezbyvá tudíž nic jiného než případ analogie instrumentalu. Analogii takovou neposkytovalo arcí žádně jiné slovo a byla v tomto případě tím působivější, jelikož při výčtu přidala se k ní ještě analogie číslovek *dvě* a *čtyři*: vedle tvarů *vs dvě*, *ve čtyři* bylo těžko se udržeti tvaru *v tři*. U *třeti* tato analogie částečně mizí (druhý nemá jeru), ale působí opět u *trój* (dvoj = *dvojь*, čtver = *čtverь*).

V.

a) ze wczel KR 179, we wdowftwy 122, ze wfelykeho 176, nade wfly Vit 3^a, 10^a, ze wfly 53^b, Ote wfchoda Kat 1799, beze wfleho 2215, beze wflech 1842 atd., we wnutrz ŽW. 108. 18, otewrziel 7. 16, ke wzchodu 67. 37, ote wzchoda 49. 1, ote wzchodu 74. 7, ve vdovské ŠtE 60. 26, 227. 11, ve vdovském 64. 22, ze vdovieho 71. 10, ze vdovstvie 88. 26, ve vdovstvi

110. 2, 176. 11, ve vnitř 274. 11, ke vstání 28. 23, ke vzetí 155. 30, ve vdovích ŠtV 10. 21, ve vdovství 12. 6, 31. 33, 32. 21, ve vdovském 13. 18, ve vdovské 13. 36, otevřeli 154. 10, ode všelikého 266. 29, ve vzkříšení 118. 16.

b) bez wfy AlxV 484, z wffiu AlxBM 2. 27, Nad wffie AlxH 6. 14, bez wfy Hrad 51^b. 15, 68^b. 10, nadwffit 59^b. 4, nad wfy 40^a. 1, 57^b. 17, nade wfe 32^a. 16, nad wfy 36^a. 3, nad wfym 121^b. 11, ot wchod Vít 9^b, bez wfyey Kat. 2325, nad wfym 2623, ot wchodu ŽW 112. 3, z wfiech 33. 20, z všetečstva ŠtE 31. 30, od všelikého 62. 31, nad všicknu chválu 188. 1, 190. 9, s vdečností ŠtV 323. 29, k vdovství 32. 3, s vdovami 295. 17, z všetečnosti 79. 21, k vzbuzení 311. 31, od wffelikého NR 1095, v vzkříšení (dvakrát) HuaE I. 20.

c) rozwlaczye AlxV 1510, obwladal AlxM 7. 11, odwleku AlxH 8. 27, otwraty 5. 12, k Vlastě Dal 7. 20, fwlekl Vít 4^b, wzwlekl 29^b, otwraczenye 9^b, otwraty 40^b, otwraczenych 86^a, od wlaty Kat 3239, zwlafty (zwlašti) 3287, ot wrat ŽW 9. 15, w wratech 9. 15, k wratom 42. 10, bez wrásky HuaE I. 25, odwieranie I. 33.

Zvláštnosti starých rýmovaných textů jest, že mohou vokalizaci před „všeho“, „všemu“ atd. opominouti, kdežto pozdější texty vždy téměř ji kladou, i když tím metrum verše jest porušeno.

Z—Ž.

a) kezdy AlxV 2037, 2047, fezdy 2023, 2030, 2046, wezly czas AlxV 1614, Wezlem 550, wezryzech 886, wezryze 678, Obezryze 682, fezzeno 810, fezhu 2297, zezdy AlxH 8. 18, we ztratye 7. 34, wzeffhu 9. 2, wezrfi AlxBM 1. 41, weffieczye AlxB 1. 23, zežže 39. 26, sežžiechu 93. 11, we zlem KR 269, Zze-frady 168, we zlych Vít 40^a, rozeznanye 14^b, 60^a, 67^a, rozeznaly 67^b, we ztraczenye 26^a, Sezhucz 38^b, fezrzy Kat 1572, wezry 1373, 3339, wezrzew 1375, 3055 atd., Sezwa 209, zezwany KatB 114, we zdwyzy ŽW 49. 28, wzezpiewayu 107. 4, wzezpiewamy 42. 20, wzezpiewu a wzpie w flawie mey 107. 2, we zlich 106. 26, newze zwaly 52. 6, we zpowiedy 99. 4, 146. 7, 154^b. 2, ze ztraty 102. 4, Sezhly 73. 7, fezzenym 65. 15, fezraaa 106. 27, ode zleho ŠtE 46. 36, 58. 21, 58. 36, ode zlé 182. 11, ke zlému 2. 12, 2. 13, 8. 32, 30. 9, 38. 9, 85. 5, ke zlé 201. 18, ve zlém 40. 37, 199. 1, 199. 9, 199. 19, 242. 28, ve zlé 11. 30, 165. 38, ve zlych 156. 31, se zlu 228. 9, ze zlého 98. 28, 115. 15, 152. 21, ze zlé 32. 12, 244. 18, ze zlych 102. 38, se zpovědí 239. 32, sezřieč 255. 32, rozežhla 62. 17, we zdraví ŠtV 18. 9, ode zleho 21. 10, 29. 1, ode zlych 92. 34, ve zlém 47. 13, 56. 7, 148. 20, 161. 9, 162. 13, 162. 14, 181. 22, 256. 20, ve zlé 22. 9, 153. 39, 154. 34, 264. 32, ve zlu 234. 30, ve zlosti 195. 38, ke zlému 38. 13, 40. 1, 152. 30, 231. 20, 235. 10, se zlymi 43. 38, 55. 35, 55. 37,

56. 6, 264. 24, ze zlého 22. 20, 41. 17, 149. 4, 163. 14, 268. 9, 291. 17, v zeznání 236. 37, rozeznání 23. 27 atd., sežřec 18. 4, obezřenie 239. 13, rozežžená svieci 314. 19, sě zežže 212. 13, we zdravi NR 1450 (rkp. B. wzdawi), we zlosti 956.

b) v zlobu AlxV 1928, w zlem 146, ot zlého Dal 102. 15, z zdravi Dal Vil. Kounic 73, f zlodiegy Hrad 133^a. 9, z zkazanie KR 165, z zlodyeystwa 156, f znamenym 271, bez znamenye 272, f znamym Vit 71^a, w zdrawy Kat 1065, w zloby 3240, wzrzymofy 2495, nadzdwyzhen ŽW 71. 16, nadzdwihny 150. 83, wzdwyzech 65. 13, nadzwyffmy 150. 88, nadzwyfeny 150. 89, z zhynnyezich 106. 20, W zpowied 103. 1, w ztraczenye 87. 12, ot zlost(i) 50. 4, k zlofty 118. 150, 124. 3, w zlofty 52. 2, w zloftich 105. 43, w zlobie 93. 25, w zloby 51. 3, w zloby fie 111. 10, ot zleho 33. 14, 33. 15, 36. 27, bez zleho 9. 27, v zdravi ŠtE 50. 10, 58. 26, bez zkálenie 129. 28, nad zlým 160. 4, od zleho 215. 28, ot zlého 48. 16, od zlé 38. 24, od zlých 284. 25, k zlému 78. 24, 131. 19, k zlé 40. 35, v zlé 198. 21, 260. 9, v zlý 232. 33, v zlém 136. 20, 167. 29, v zlost 196. 17, v zlosti 62. 5, od zlosyna 38. 25, k znamení 252. 18, s znamením 124. 4, bez zповědi 235. 22, v ztravě 163. 17, v zdravi ŠtV 18. 7, 279. 3, v zjevném 35. 17, 158. 33, od zlého 101. 8, 110. 7, 163. 10, 201. 22, 250. 2, 304. 6, 304. 26, 304. 26, od zlých 21. 14, v zlost 76. 9, 163. 22, v zlosti 121. 15, 158. 12, 158. 36, 232. 27, v zlém 52. 32, 99. 33, z zlosti 163. 18, k zlořečenství 32. 6, s znamenitým 133. 18, k způsobu 170. 13, pod způsobem 317. 37, v zповědi 332. 27, k zповědi 337. 19, 337. 21, 338. 20, 338. 21, pod zповědi 337. 25, bez zповědi 332. 32, od zповědi 338. 22, v zřejmú 306. 22, v ztravě 85. 31, 228. 10, 231. 2.

c) ot zlatta AlxV 1030, zzbati 1100, fzely AlxM 1. 2. v zlatě Dal 22. 41, fzluczy Hrad 92^b. 11, z zemye Vit. 3^b, ot zlata 28^b, wzlate 28^b, f zlatem ŽW 104. 37, f zwukem 9. 7, fzerze Dent. 22, v zlatě ŠtE 143. 20, k zlatu 133. 17, 133. 28 zžlútlá, 278. 13, z zvěři ŠtV 150. 3, w zlatie NR 872. Kolísání, jež pozorovati bylo u *kzn- msn-*, u *zsl-* poměrně nejlépe dopadá v prospěch vokalisace; případy s vokalisovanou předložkou jsou tu totiž hojnější než ony s opomenutím vokalisace.

Případy vokalisace předložky, kde nenásleduje v druhé slabice jer jsou řídké. Mnohé z nich jsou zřejmě chyby vydavatelů a opisovatelů, některé jsou asi jen zdánlivé výjimky. K těmto počítám častěji se vyskytující vokalisaci před „pán,“ „paní,“ „panna“ na př. se panyu KR 31, se panem 39, ode panów Dal. FS 103. 1, se panami ŠtE 5. 28, ze panny 19. 26, ze panen 81. 22, ze panen ŠtV 27. 35. Před žádným jiným slovem podobným nyní pouhou souhláskou *p* nevyskytuje se vokalisace ta a tudíž musí příčina zjevu toho spočívatí jinde než v nynějším násloví záhadného tohoto slova. V památkách, v nichž spojka *i*

má tvar *hí*, mívá i slovo pán tuto předsuvku *h*: Ale yaz hí giny *hpány* (páni) AlxBM 6:19, Poyal zzobyte sente *hpannu* L. Mar 16., Tdý pobudí gie rška *hpány* (paní) Jid 161. Oponenuto jest *h* poněvadž předchází *ch* v: hí *giných panow* ludy ursiedných AlxB 5. 12 Dokladů jiných neznám. Charakterictické jest tu opět to, že před jinými slovy s pouhým *p* počínajícími, jichž v památkách těch jest značné, tohoto *h* není. Shledal jsem je jen ještě v těchto dokladech: genfto gmíel zilna dwa *hrohy* AlxB 6. 41. hylbrát weczye hbratr vdatny Růž 122. Necht jest však jakkoli, vokalisace před slovem *pán* jest zajisté dialektická, ohromné množství případů, kde jí není, to dosvědčuje. Povážlivější jsou případy tyto: ke křestanským Dal 32. 31, Heřmanovi ze Zvieřetic Dal Ff 103. 41, Páté stane ve své moci Dal. CJ.² 6. 18 (V době Ješínové arcif chyby takové častěji se objevují), Gyn-drzich dzebeczwarz KR 127 (snad za lat. *de*?), ze fwerziopycz 71 (stb. sveręp, ač *ssverepami* pal. 1497), Ze zlata 861 (Na počátku listu a možná dost, že jest to chyba opisná), Pak fye wyetrowe przymyfeze *Ze wlahy* czo gye tu bude kamenye w to zymye bude Wít. 8^b, We fkrziehtanyu ŽWHab. 12 (srov. skrežcety mat. 38.), se strasti ŠtE 104. 6, se svárem 102. 15, ze hledanie ŠtV 336. 23, semřtížě Postavy a mravy lidské 87. V úvodě k dokladům passionalu pravil jsem, že tato památka jest v ohledu vokalisace všech nejnepravidelnější: to platí arcif jen co do výjimek od kategorie *c*) a *d*). Našel jsem tu tyto výjimky: 1. *ke* kralowie dcerzi 424, *ke* kralowi 354, *ke* kterziei 372, *ke* krzeftankey 372, *ke* kriftoforowi 358, prziede dwerzmi 300; pak 2. *ke* milemu 316, zechrama 387, We nemzto 407, feftola na ftuol 416, *ke* fwym modlam 420, nade fwym 430, ze wlafty 461. První kategorie výjimek těchto srovnává se s oněmi v Dalimilu: před *k* se někdy asi analogií předložky *ku* vokalisuje *ky* v *ke*; přede dveřmi vzniklo asi analogií ode dřvi. Druhá kategorie na prvý pohled překvapí, při bedlivějším však pozorování objeví se jakožto zvláštnost jiného rázu — jsou to vesměs chyby písařské! Chybou písařskou jest zajisté „po nyekolicie *denech*“ m. dnech, chyba ta vznikla tak, že s hláskou *d* dopisoval písař řádek a tu při hlasitém čtení zavznělo mu arcif *d* jako *dě*, napsal tedy *de*—*nech*. Zrovna tak vznikly všechny ostatní chyby kategorie druhé; ve všech těchto případech končí předložkou řádek: *ke* - milemu, *ze* - chrama, *We* - nemzto, *fe* - ftola, *kef* - wym, *nade* - fwym, *ze* - wlafty. Výjimky vyskytají se ještě v zrcadle (ČČM 1887): *ke* krzizy 4^a, 4^a, *fe* žluczy 3^a, *we* nrawyech verš 306. (ač toto slovo i v stb. se píše s jerem v slabice prvé: *nry* siš. 177 sim I. 4 *nry* - greg. naz.) Neznámá jest etymologie slova kmen a není tady jasno kam náležet doklad *ke* kmenu ŠtV 192, 10. V dokladě: fkladffe kral kaza gye fezzeczy AlxV 2000 máme chybu opisnou, jak dokazuje bezpečné nadpočetný verš a nenáležitě *sz*;

má tedy tu býti „szeczy“; gedne ze zřrdcí chybně transkribováno v ŠtV 147. 26, „ze srdcí“ m. „jdnéže z srdcí.“

Vokalisace předložek není tedy podmíněna libozvukem (srov. s strachem), ano i často proti libozvuku se opomíjí (wzłprofty Pass 466) a princip její jest nám doposud tak vrozený, že se nám přičí opravy některých moderních libozvučníků a brusičů. Též Leskienův zákon o zavřené slabice nedá se na vokalisaci aplikovati, jelikož by pak muselo býti „se bratrem“, „se strachem“, „ze mračna“ atd. spíše nežli „sebral“, „zemra“, „rozestře“. Též přízvuk hlavní neměl přímého vlivu na vokalisaci předložek (a oživení jerů). Neb rozdíl „k bráně“ a „ke brání“ nedá se vysvětliti přízvukem. České „přede mnú“ mělo zajisté přízvuk na prvé slabice, nikoli na slabice oživením jeru vzniklé. To dokazují i jazyky s pohyblivým přízvukem (srov. rus. „peredo mnoj“ srb. „iza sna“). Je-li příčina vokalisace a ožívání jerů táž, což bezpečně dokazují tvary „předeň“, „nadeň“ atd., pak arcit jest vokalisace stejného stáří s oživením jerů vůbec. To dokazují též některé dialektické tvary nejstarších rkp. starobulharských: vo ass. 39. 18, sozda 62. 24, sonmíše 84. 5, sovkupšše 4. 7, sovkupljějššte Cloz. I. 534. Pravidelně se vokalisace v stb. arcit nevyskytuje, jelikož s neoživalo tu ve formuli o o v o. Vokalisace jest nutna, nastane vždy ve složení verbálném, poněvadž tu předložka tvoří s slovesem jedno slovo; před jmény však není již nutna, protože netvořila asi předložka vždy jedno slovo s následujícím jménem. Jsou však ještě jiné příčiny, proč jer předložkové neožívá v e s touže pravidelností jako jer uprostřed slov. 1. Někdy příčinou jest potřeba verše na př.: Nade wffe panny panye zkwetla Levšt. 387 (původně tedy nad vše).

2. Někdy příčinou jest skutečné kolísání výslovnosti počáteční slabiky následujícího slova (mnohý, zlý).

3. Někdy kolísání výslovnosti předložky (roz, roz: *rospe*, *rozdrě* — *rozedrě*).³

4. Později snad i analogie případů uvedených pod c).

Pohlédneme-li na tvary mezk — mezek, mozk — mozek, modlitv — modlitev, mirtv — mirtev, medl — mdel, vešdy — vždy, jichž rozdíl jest zajisté původu dialektického, pak těžko jest uzavřítí se myšlence, že kolísání rozdrě — rozedrě, otme — otejme, může býti rovněž původu dialektického. Kdybychom i abstrahovali od fakta, že mezi dochovalými nás památkami pramálo as jest originalů, a že každý písař novým opisem zvláštěností svého podřečí vnáší do předlohy, víme předce jak těžko jest se ubrániti vlivu nářečí a podřečí jiných, kde jde o změny méně rázovité. Starý jazyk český byl spisovným jen potud, že byl primus inter pares a nebyl mluvnický tak ohraničen jako nyní a proto nelze se diviti tomu byl-li prostoupen druhotvary dialektickými, méně rázovitými.

Pravidlem o vokalisaci docházejí výzkumy mnohých slavistů s jiné strany potvrzení. Nesrovnalost jeho s nynějším stavem jiných slovanských jazyků nesmí býti na závadu, jelikož z nynějšího stavu češtiny pravidla toho rovněž odvoditi nelze.

Jery v stb. skupině „trzt“.

Úvaha naše dotýká se též případů stb. skupiny *trst* (*trst*), hlavně pokud v této skupině *s* (*š*) po *r* (*l*) jest původní. Že však stb. *trzt* povstalo zároveň též z původního *tert* (dle Miklosichova mínění) nutno jest promluvit i o případech takových, kde v stb. *trst* *s* není na tomto místě původní (prof. J. Schmidt a Leskien odchylně naproti Miklosichově *tert* berou tu za základ *trrt*, *trrt*, *tslt*, *tslt*). Podrobný seznam případů obou kategorií obsahuje Miklosichova rozprava „Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. *trst*. Denkschriften XXVII.“ Toto rozlišení slov formule *trst* na dvě třídy náleží k nejzajímavějším objevům v otázce jerové. Slova *první řady*, kde jer na svém místě jest původní, spravují se vesměs zákony vládnoucími oživováním jerů (tak nom. slova *krstz* vyskytuje se i v tvaru *krstz* cloz I. 608, 633), jich jer nelšílo se zněním svým od jerů slov ostatních. Slova *druhé řady* však zákony těmi se nespravují a právem o nich usoudili Miklosich a Jagić, že v stbulharštině *s* (*š*) tu znamená jen přibližnou výslovnost, a že slabiku tvoří tu vlastně *l* a *r*. To dokazuje i analogie češtiny.

Slova třídy první hlásí se v stč. do řady slov jer obsahujících paterým způsobem: 1. Ve formuli *o o* objevuje se střídnice *e* (křest). 2. Ve formuli *o -* jer neoživuje a 3. slabiky netvoří (*krsta* 1sl.), 4. předložky se však, (před nimi) vokalisují (se *krsta*). 5. V staročeských památkách slova ta pravidelně se píšou bez průvodního *y*, *i* (*krta*, *krwe*, *lžami*, *trfye*). Co do zvláštností kategorie 1. a 2. slova ta již byla objasněna, zbývá ještě poukázati k slovům těmto i po stránce kategorie 3. a 5. a na doplněnou i 4.

A) První řada.

a) *trzt* (*trst*).

brzd: V tvaru *bředu* (*břisti*) jest *e* původní jako v litevském *bredu* — *bristi*; *brdyeffe* Pass. 360. 2.

brnija brně: A šfen tepruv vřypa brnye AlxV 1395 (1sl.), Styt platy brnye gmu protcze 1560 (Zdá se, že v tomto verši prvotně bylo „jemu“).

brně- slovin. brněti, morav.: včelenky brňá Suš. č. 466, Nanom gyz zeleva brnye (2sl.) AlxV 1394 (ač nebylo-li původně *na onom*), Mnohy yazyczek brnyeffe Vít 27^b (2sl.). Jelikož všechna slova této třídy v češtině nové vyslovují se s *r* a *l*

vokalis, nelze tak snadno posouditi, máme-li v těchto dokladech hledati počátky této nivelisující výslovnosti neb dlužno-li považovati verše ty za rytmicky nesprávné, neúplné.

brava, český tvar *brv* nenáleží, tuším, do této kategorie.

bravino — břevno (z *brvyno): Veď oslící na úzkú *břev*.

Bozml. duše s těl.

brazda — brzda, slovo to do češtiny zavedeno nově.

(Dokončení.)

Román o Apollonovi králi Tyrském v české, polské i ruské literatuře.

Napsal J. Polívka.

Řecký tento dosti zjevně ještě na sobě pohanský ráz nosící román *) byl záhy v VI. stol. (*Historia Apollonii regis Tyri Recensuit et praefatus est Alexander Riese Lipsiae 1871, str. XVI.*), neb dříve v V. stol. (*Mauricii Hauptii Opuscula III, 12*), aneb dokonce v III—IV. stol. (*W. Meyer v Sitz.-ber. philos.-philolog. k. bair. Akad. d. Wiss. 1872, str. 4*) do latiny přeložen. V středověku hojně čtán i přepisován; v středověké latinské literatuře nezřídka se připomínají osudy Apollona krále Tyrského již od konce VI. neb poč. VII. stol. (srv. *M. Haupt op. c. str. 13 sl.*), i vypočítá se na 100 latinských jeho rukopisů (*W. Meyer na uv. m. 22*). Latinské pak vzdělání románu toho konalo pouť po všech literaturách evropských, zvláště hojně bylo zpracováno v literatuře německé, přejato pak později do známé sbírky rozprav *Gesta Romanorum*, konečně dočkalo se latinské vzdělání též překladu do řečtiny poč. XVI. stol. i hojně tištěno, tak že román tento stal se majetkem lidovým na pobřeží maloasijském. (*Hahn Griechische und albanesische Märchen II, 250 sl., Liebrecht v Heidelberger Jahrbücher 1864, str. 217.*)

V české literatuře byl román o Apollonovi králi Tyrském oblíbeným čtením, zachoval se v rukopisech dvou z r. 1459 i 1539 i byl hojně tištěn — známé jsou tisky v Jindřichově Hradci 1733, v Praze 1761, 1793, 1799, v Olomouci 1769, mimo to známo, že byl prodej této knihy biskupem Olomouckým povolen r. 1567; tento nejstarší český tisk našeho románu posud však neobjeven.

*) Jak tvrdí D. G. Schepps: *Funde und Studien zu Apollonius Tyrius* (*Neues Archiv der Ges. für alt. deutsche Geschichtskunde IX, 1864 str. 184*) zachoval se řecký original ještě v XI. stol. Srv. pěknou kritiku tohoto románu ve spise „*Der griechische Roman und seine Vorläufer*. Von Erwin Rohde. 1876 str. 408 sl.

P. bibl. *A. J. Vrtátka* vytiskl Apollona dle nejstaršího textu rukopisného i přičinil varianty z druhého rukopisu i tu onde z tisků (Č. Č. Musea 1863, 270—293, 352—368). — Všecky aspoň známé české recense Apollona jsou téhož rázu i pocházejí z jednoho a téhož pramene.

Pramen českého vzdělání Apollona jest dosud neznám. Byla sice vyslovena Ferd. Wolfem ve Videňských Jahrbücher sv. 56. r. 1831, str. 256, opakována pak M. Hauptem (l. c. str. 29.) domněnka, že český Apollon jest zpracováním německého „Volksbuchu“, ale jest to domněnka zcela bezpodstatná, jak již Vrtátka (na uv. m. 277) připomněl. Dokazuje to již povrchní srovnání českého románu s německým „volksbuchem“ jak jej v novoněmeckém překladě vytiskl Simrock („Die deutschen Volksbücher III, 209—267“, Die Quellen des Shakspeare 2 Aufl. II, 163 až 208). Avšak závislost českého překladu na tomto německém „volksbuch-u“ jest vůbec nemožná, neboť německá tato kniha byla poprvé teprve r. 1471 vytištěna (Griseldis, Apollonius von Tyrus aus Handschriften herausgegeben von Carl Schröder Leipzig 1873, str. LXXVIII.), tento překlad učinil pak Hainricus Stainhoewell asi r. 1450 (W. Scherer: die Anfänge des deutschen Prosaromans 1877, str. 76), neb r. 1461 (dle náhledu K. Bartsche Germanistische Studien II, 1875, str. 305—312 — zakládá se to na různém výkladu akrosticha, kterým Stainhoewell své vzdělání zahájil). Netřeba se tedy šířiti o tom, český Apollon zachovaný v rkp. z r. 1459, v přepise to snad mladším nemůže toto vzdělání Stainhoewellovo míti pramenem.

Pramenem českého románu může býti buď latinské neb německé vzdělání. Latinské vzdělání Apollona bylo vydáno Alex. Rieseem; s textem Rieseovým shoduje se pak celkem recense latinská, ve kteréž přešel Apollon do sbírky Gesta Romanorum (vyd. H. Oesterley Berlin 1872 str. 510—532). Riese měl za účel pokud možná rekonstruovati původní latinský text Apollona; již tím stává se jeho vydání pro účely naše dosti nepotřebným. Méně se nás zde dotýká, že rekonstrukce Rieseova nenašla valného souhlasu (W. Meyer na uv. m. str. 5 a sl., W. Teuffel v Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge XXVI. str. 103—113 srv. ib. str. 624 sl.). Středověcí pisařové počínali si s texty, které pocházely od klassických neb církevních spisovatelů, velmi libovolně, vynechávali i dodávali i rozmanitě měnili text své předlohy, vedeni snahou co možná zlepšovati, okrašlovati svůj text. U románu tak oblíbeného, jakým byl Apollon, jest to práce velmi obtížná, přečetné rukopisy spofádati tak, aby se pak mohl určití pramen spracování ostatních nelatinských.

Posud práce neprovedena, i proto snaha bezpečně udati pramen českého zpracování bude dosti bezvýsledná (srv. W. Meyer na uv. m. 22.). Uvedeme v následujícím pokud se rozcházejí česká recense i latinská recense Riese-ova i Gesta Romanorum.

Látku si rozdělíme dle kapitol, jak to učinil Riese ve svém vydání.

Celý úvod č. Apollona není ani u R. a v G. R., rovněž není v nich ničeho o smrti ženy Antiochovy, ničeho o její kráse ani o velkém žalu Antiochově, ani že Antioch vyslal posly, aby hledali mu ženy podobné nebožce. Vůbec vášeň, kterouž zahorel Antioch ke své dceři v lat. není odůvodněna jako v č.; nevypravuje se ničeho o tom, jakým způsobem Antioch hleděl dcery si získati, ničeho o tom, jak Antioch byl lepším zjevem dcery své vycházející z kostela rozplameňován (Č. Č. M. str. 277—279); naopak sám skutek Antiochův v č. pouze konstatován, kdežto v lat. šíře líčen (Č. Č. M. 280 ř. 1—2), rozmluva mezi dcerou Antiochovou a její kojnou v lat. (u Riese II) šíře provedena, v č. jest co nejkratší. Že „velcí králi“ uslyševše o kráse dcery Antiochovy byli žádali o ruku její, tak se nevypravuje v lat., není v lat. také ničeho, že by si Antioch byl tak úskočně počal i s těmi, kteří byli jeho pohádku uhodli (u Riese III). V lat. není ničeho, že by byl Apollon se radil se svými rádci o svém úmyslu, žádati dcery Antiochovy. Hádanka Antiochova jest v lat. jinak stilisována než v č. (Riese IV). Útěk Apollonův z Antiochie šíře líčen v č.; o tom, že by byl Apollon se toho ulekl, že by nebyl uhádl hádanky Antiochovy v č. nic není, naopak tu přímo před králem se hájí, že uhodl; není ovšem též v č., že by Apollon byl stran té hádanky na cestě své do Tyru se radil s knihami různých filosofů atd. (u Riese V), není to ostatně též v G. R. V č. není, že se Antioch radil s Thaliarchem, naopak v č. jen řečeno, že Antioch tolik a tolik peněz slíbil tomu, kdo by zajal neb zabil Apollona (u Riese VI). Podle lat. Apollon tajně ujel z Tyru i spůsobil tím svým měšťanům velký zármutek, toho všeho není v č., pobyt milostníka Antiochova v Tyru zcela jinak líčen v č. než v lat., na zprávu o útěku Apollonově z Tyru Antioch teprve vypisuje cenu na jeho hlavu, v č. stalo se to již dříve (u Riese VII). Dle lat. setká se Apollon v Tharse, kam se byl utekl z Tyru před pronásledováním Antiochovým, se Stranguilionem, o tom č. ničeho neví, dle č. Apollon uzřel, že v Tharse panuje velký hlad, dle lat. byl na to teprve Stranguilionem upozorněn (u Riese IX). Na to teprve byl dle č. Apollon upozorněn šlechticem Klavikem (v olom. tisku Plavikem, v praž. Elavikem), že Antiochus vypsal na jeho hlavu cenu, Apollon necítí se proto dosti bezpečným i hledá nového útočiště, kde by byl bezpečnější před nástrahami Antiochovými, odjezd jeho z Tharsie jest tedy v č. odůvodněn, dle lat. upozornil Apollona již před tím civis Hellenicus (v G. R. Elinatus), (u Riese VIII) a teprve „hortante Stranguillione“ odjíždí Apollon z Tharsie (u Riese XI), ne tak nebezpečí před Antiochem jako spíše nouze panující v Tharsii vypuzuje Apollona. V č. není jmenováno útočiště, do něhož se Apollon uchýliti chtěl, ale v lat. zvolil si je napřed, do kteréhož

dle č. náhodou více t. j. bouří mořskou byl zahnán (u Riese XI). V č. nevzývá Apollon mořem bouřlivým vyvržen jsa na břeh Cyrenský Neptuna, taktéž není to v G. R., ale v textě Rieseově (XII). Rybáři se Apollon nepředstavuje jako v lat. (XII). Dle lat. Apollon vešel do města spatřil hocha zvoucího do lázní, Apollon vkročil do nich a tam sešel se s králem Architratem (v G. R. Altistratem) (u Riese XIII), v č. šel Apollon na tržiště (v olom. i praž. tisku na dražiště) i tu se sešel s králem Altistratem, o lázních ani slova, ovšem též ne o úslužnostech Apollonem králi činěných, které šíře vypisují se v lat. (u Riese XIII. i v G. R.). V č. táží se poslově královští, kdo by Apollon byl; toho v lat. není, tu hned dle jeho „tribunarium sordidum“, „plachty“, do které oděn Apollon, poznají, že jest naufragus (u Riese XIV). Celá scena u stolu Altistratova zcela jinak líčena v č. než v lat., tu táže se král Apollona na naléhání své dcery, na jeho jméno i osudy (u Riese XV), a teprve potom aby Apollona novým vypravováním svých osudů rozesmtnělého rozveselila, začala dcera Altistratova hráti na lýru (u Riese XVI). Dle lat. Apollon ke hře této mlčel, dle č. dal i nelibost svou nad její hrou na jevo, tím že „hlavou kroutil“. Dcera Altistratova žádá proto, aby Apollon byl stat, toho v lat. vůbec není. Při líčení hry Apollonovy není slovní hry jako v lat. „ut omnes non Apollonium sed Apollinem aestimarent“ (u Riese XVI), hra zcela jinak líčena v č., jako dříve při hře královnině i zde připomenuto, že hudl i plesal, toto v lat. není. Dle lat. královna obdaruje pak Apollona (u Riese XVII), toho v č. není, dle lat. láskou k Apollonovi jatá noc má velmi nepokojnou a na samém úsvitě žádá krále, aby Apollona jí dal za učitele (u Riese XVIII), v č. prosba tato byla vyslovena ihned po hře. Dle lat. královna láskou trápená chřadne, a není léku proti její nemoci (XVIII), v č. není toho vůbec, naopak výslovně líčeno, že byl mezi učitelem i žákyní poměr co nejednodušší, jeden na druhého ani „mile“ nepohlédli, ač, jak mladší rukopis dodává, byla mezi oběma „milost veliká“. Že král dceru svou chtěl provdati jen dle její vůle, v lat. není. Dle lat. přicházejí tři kněžata žádat o ruku královninu, dle č. jen dva, i celé následující jednání jest v č. zcela jiné než v lat. (u Riese XIX). Dle lat. píší ženichové svá jména i věno in codicellis i král posílá listy Apollonem své dceři, dle č. oznamuje král přímo ovšem též písemně ale bez prostřednictví Apollonova, žádost ženichů i vyzývá ji, aby napsala jméno toho, jehož by si žádala za muže. Rozmluva mezi Apollonem i královnou v č. tedy úplně odpadla. V č. jest přítomna matka královnina, když psala odpověď králi; list zcela jinak zní v č. než v lat. (u Riese XX). Dle lat. napsala volo coniugem naufragum, a fortuna deceptum, dle č. přímo jméno Apollonovo. V č. spadlo celé komické jednání s ženichy, z nichž každý chtěl být naufragus, také že král dal Apollonovi čísti list atd., jak král se

dcery pak ještě jednou ptal, koho si přeje za muže (u Riese XXI, XXII), i prostě řečeno, že král „učinil svatbu Apollonovi i své dceři s velikou ctí“, v lat. obsírněji líčeno (u Riese XXIII). Dle lat. nepoznává gubernator loď tyrské Apollona, tento sám se přihlašuje jako Tyřan, dobrý známý Apollonův, pak se mu teprve sděluje smrt Antiochova, Apollon nyní o své vůli chce se vrátit do své vlasti (XXIV), zcela jinak v č. vysláno přímo poselství k Apollonovi i Apollon byl hned poznán. Následující jednání mezi Apollonem i jeho tchánem, pak s jeho manželkou jest v č. zcela jiné i obsírnější než v lat. (u Riese XXIV). O nepříznivém vlivu mořské plavby na manželku Apollonovu lat. ničeho neví, i následující jinak v č. líčeno než v lat. (u Riese XXV). Žák lékaře Chaeremona (v G. R. Cerimona) není v lat. jmenován (u Riese XXVI). Další děj vypravuje se celkem týž v č. i lat., v č. mnohem obsírněji, a i detaily jsou v č. namnoze jiné, v lat. učiněna Lucina kněžkou v chrámě Dianině, v č. v chrámě Vestině (u Riese XXVII). O tom, že Apollon slíbil devět let z lodí nevycházeti, ani umývati se ani brady holiti lat. nic neví. Dále se nejmenuje dcera Stranguillionova i Dionysiadina Philotimias (v G. R. Philomacia) ani uvádí se, že zůstala s dcerou Apollonovou její kojná Lycoris; v č. nevypravuje se, že Apollon z Tharsie hodlal jeti do Egypta (XXVIII), není ostatně toho i v G. R. Reč kojné Tharsiny o osudech jejich rodičů v lat. obsírná (XXIX), v č. velmi stručná. Jednání Dionysiadino s Theophilem i s Tharsii celkem stejně se líčí v lat. i v č., ale detaily jsou v č. na mnoze jiné; o nástrahách na př. které činí dle č. Theophil na Stranguilliona i Dionysiadu i na jich jmění, v lat. ničeho není (u Riese XXXI). Taktéž scena mezi Theophilem i Tharsii jest v č. mnohem rozvleklejší, o tom pak, že Dionysiada odepřela Theophilovi slíbenou mzdu a jako ona měšťanům Tharským sdělila náhlou smrt Tharsinu (u Riese XXXII) ničeho č. neví, ani o účastenství Stranguillionově, když se dověděl o tomto skutku, jak líčí text G. R. (Oesterley 522—523). Leno nazývá se v lat. Ninus, v č. jmenován není, v nejstarším rkp. č. přeloženo leno stramota, totéž jazykově zajímavé slovo podržely i pozdější tisky, bylo jim ovšem nesrozumitelné, i proto přidaly k němu ještě aneb svodník, v dalším pak líčení slovo stramota vynecháno i nahrazeno srozumitelnějším slovem svodník. V lat. král Athenagoras i leno kupují Tharsii, jeden druhého předávajice (u Riese XXXIII), v č. toho není, též o službě Priapově v č. ničeho není; v č. naopak představuje se mezi jiným jako dcera Apollona krále Tyrského, toho opět v lat. není (u Riese XXXIV); další návštěva nejmenovaného mladíka (XXXIV) v č. vynechána, rovněž další nakládání lenovo s Tharsii, tak i to, jak Tharsia svým hudebním uměním okouzlovala lid Mitylenský (u Riese XXXV i XXXVI). O neptunalích v č. ničeho není, tu řečeno prostě, že byl „den veliký a slavný“. Děj od kap. XXXVII

u Riese poč. vypravuje se celkem týž, až na některé nepatrné detaily. První rozmluva Tharsina s Apollonem jest v č. mnohem stručnější než v lat. (u Riese XLI). První tři hádanky Tharsiny jsou celkem tytéž v č. i lat. (u Riese XLII). V č. následuje nyní přestávka, Apollon Tharsii odhání, toho v lat. není, naopak následuje tu dále ještě několik hádanek beze vší přestávky. Pořádek následujících hádanek jest v č. jiný než v textě Rieseově (v G. R. přestává se na prvních třech hádankách), v č. jest nejdříve hádanka o kolovrátku, pak o houbě a o zrcadle, v lat. Rieseově o houbě, o kouli, o zrcadle, o kolovrátku i o řebříku (u Riese XLII—XLIII). Osudy své vypravuje Tharsia poněkud jinak v č. než v lat. (u Riese XLIV), celkem však stejně, následující pak sceny mezi Apollonem i Tharsii i Athenagorem, potrestání lenona atd. (u Riese XLV—XLVII) v č. zcela stručně několika málo slovy pověděny. Po svatbě Athenagorově s Tharsii stavil se Apollon dle č. v Tharsii souditi vrahy Tharsiny a pak teprve jel do Ephesu, v lat. však přímo z Mityleny a sice na vidění snové jel Apollon do Ephesu obětovati v chrámě Dianině (u Riese XLVIII). Scena v Ephesu celkem tatáž v lat. i č. (u Riese XLVIII—XLIX). Dle lat. odtud jel Apollon do Antiochie, pak do Tyru, kde Athenagora učinil králem i pak do Tharsie na soud; soud líčen podrobně (u Riese L). Dle č. jel Apollon z Ephesu do Tyru, kde byl radostně přijat, co obsírně líčeno, pak do Antiochie, o Athenagorovi tu není řeč; zde v Antiochii bohatě odměnili Klavika (Elavika), o čemž se lat. zmiňuje naposled. Konec v rkp. č. patrně špatně se líčí, napřed vypravuje o rybáři, jako by se s ním sešel v Antiochii, pak teprve že Apollon odjel do Cyreny, lépe vypravují olom. i pražské tisky, ale tyto opět zapomněly na rybáře, který byl Apollona tonoucího spasil. Že pak Apollon žil 74 let s chotí svou, že tato mu ještě syna porodila, že konečně Apollon svůj pestrý život sám popsal i po jednom svazku v chrámě Dianině v Ephesu i ve své bibliotéce složil, o tom všem č. neví.

Podrobné toto srovnávání č. Apollona s lat. (Rieseovým i v G. R.) ukazuje zjevně, že č. Apollon shoduje se jen v rudimentech, v pouhé kostře, v jednotlivostech však silně se rozchází s lat. Č. Apollon předpokládá tedy jiný pramen, ač-li nemáme se domnívati, že český vzdělavatel příběhy Apollonovy z paměti reprodukoval, žádné tedy předlohy před sebou neměl.

Mladší latinský rukopis románu našeho vydal ještě *J. Lapauze* v knize *Erotici scriptores* (Parisii 1856, str. 611—628). Recenze tato, byť by něco se lišila od lat. textu Rieseova i G. R., nicméně shoduje se s ním v hlavním, a č. ve všem, čím se různí od lat., různí se i od tohoto.

(Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Das Praesens der indogermanischen Grundsprache in seiner Flexion und Stammbildung. Ein Beitrag zur indogermanischen Formenlehre von *Otto Hoffmann* Dr. phil. Göttingen (Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag), 1889. Str. IV. a 146, cena 3·60 mk.

Konstruování tvarů slovných na základě tvarů, čerpaných ze známých fasí jazykův indoevropských, pro doby předhistorické jest od dob dosti dávných čímsi v pracích jazykozpytných zcela běžným. O ceně tohoto konstruování mohou ovšem býti a jsou úsudky velmi rozličné; pokud nejsou názory o vývoji jazyků našich tak propracovány a protřibeny, aby rekonstrukce prajazyka mohla vésti pouze k výsledkům každému, kdo logicky myslí, naprosto nepochybným, nemá zajisté většího významu, než jakožto stručný a názorný výklad mínění, jež původce této rekonstrukce o předhistorickém vývoji jazykovém si byl utvořil: právě tak, jako o historii nějakého slovního tvaru utvořiti si můžeme aspoň z části jakési mínění, známe-li, jak tvar *týž* v témže jazyce před delší dobou vypadal. Dnes rekonstruování prajazyka, ať už *týče* se jednotlivých tvarů, ať celých kategorií a soustav mluvnických, nemá a nemůže míti skutečné ceny než jakožto tvoření jakýchsi zkratk, sloužících k větší jasnosti výkladu. Mluví-li n. p. o „prajazykové“ koncovce *-ō* u první os. sg. ind. praes. act. sloves příznakových, mluvím prostě o tvaru, jehož existenci pro pradávné doby, spadající ještě před úplné rozdělení prajazyku indoevropského ve známé větve, smíme předpokládati na základě ř. *φῆσσι*, lat. *fero* atd., jelikož nelze se domnívati, že by jazyky jmenované byly se náhodou shodly u vytvoření tvaru tohoto teprv v době svého individualního vývoje: ale musím si býti při tom plně vědom, jak mlhavý jest ještě pojem, jež označuji slovem „prajazykový.“ Co jmenuji „prajazykem“? Onen „prajazyk“ nerozštěpil se jedním rázem v řadu několika jazykův samostatných, nýbrž štěpil se v ně ponenáhlu, snad během několika století nebo doby ještě delší; v době této i v době, než počalo se vůbec ono rozštěpování, „prajazyk“ se měnil i vyvíjel právě tak, jako se mění a vyvíjejí jazyky v době historické; „prajazyk“ onen měl snad i rozličné dialekty atd. Kterou z všech takto možných fasí jmenujeme prajazykem? To jest otázka, které jazykozpyt posud si ani do opravdy nepostavil, neku-li, aby byl dal k ní již určitou odpověď: a to přece státi se musí, než přikročí k soustavnému rekonstruování „prajazyka“ nebo „prajazyků“¹⁾.

¹⁾ Totéž platí ovšem i o „prajazycích“ jednotlivých našich větví jazykových, o „prajazyce“ řeckém atd. Hoffmann praví na p. (str. 18): „*φῆσσι* war also gemeingriechisch — freilich nicht urgriechisch.“ Ne-

Bude-li podobná určitá odpověď kdy možná, a bude-li i po této odpovědi aspoň do jakési míry soustavné rekonstruování „prajazyka“ úkolem, s nímž lidská věda vůbec jest, jsou otázky, jež nejlépe zatím přenechatí jest budoucnosti.

„Als ursprachliche oder grundsprachliche formen habe ich diejenigen angesetzt, welche der arisch-europäischen grundsprache angehörten,“ napsal spis. na str. III. „Prajazykem“ jest mu dle toho jazyk prakmenu indoevropského z doby, v níž ještě kmen tento byl kmenem v celku jediným. Ale i toto určení musíme pokládati za velice neurčité. Konečnou hranici doby „prajazykové“ nám spis. udává: jest to doba bezprostředně před počátkem jazykového štěpení. Ale jaká jest přední její hranice? Stadiem aspoň do jakési míry našemu badání přístupným jest pouze doba, bezprostředně před počátkem rozdělování jazykového předcházející: spis. v celku drží se — pokud při dnešních kusých výsledcích jazykozpytu souditi lze — asi doby této, ale konstruuje i tvary, jež v době této jistě již neexistovaly, n. p. s průzevem ve flexi bezpříznakých praesentních tříd nosových (str. 116 n.). A kde jsou výklady o kriteriích, že ten či onen útvar či úkaz skutečně existoval již v době oné? Již nepředpojatému čtenáři, který sám ani před tím o otázkách podobných nebyl přemýšlel, při čtení H-ovy knihy tu i tam namítají se v té příčině rozličné myšlenky. Dle str. 2. k význačným známkám konjugac příznakových proti bezpříznakým počítá se i stálost slovního přízvuku; na str. 61. a 62. mluví o možnosti prajazykového střídání přízvuku i u slov příznakových: přidáme-li k tomu, že na p. v litevštině přízvuk u sloves těchto v skutku není stálý, nutně se musíme ptáti, ze které doby stálost přízvuku v řečtině a v sanskrťtě pochází. Odpověď dle posavadního stavu vědomostí jazykozpytných nemusí s plnou jistotou zníti ve prospěch doby „prajazykové“! Anebo: pouze proto, že pro prajazyk lze předpokládati *-medhai*, jakožto koncovku 1. os. plur. med. hlavních časů, myslí H., že i pro dual smíme předpokládati *-vedhai*, kdežto naopak nikterak není vyloučena možnost, že koncovka *-vedhai*, pokud se v jazycích našich (resp. její střídnice) vůbec vyskytá, vznikla jen nápodobním koncovky první. A pak ještě jsou jiné otázky, na p. pokud pro onen prajazyk smíme předpokládati úplné vypracovaný systém grammatický onoho způsobu, jaký máme na p. v jazycích klassických? Jazyk staroindický má úplně osiřelý tvar pro 3. os. sing. passivního praeterita (n. p. *á k ā ri έ ποιήθη*), k němuž není nijakých tvarů pro ostatní osoby a čísla, jež by se s ním slučovaly v paradigma, na jaká odjinud jsme zvyklí; i imperativ patrně byl v dobách ještě dosti pozdních flexí velmi neúplnou.

hledě k tomu, že o stáří tvaru *φέροιμι* nevíme pranic jiného, než že původem nesáhá asi v „prajazyk“ indoevropský: co jmenuje spis. „gemeingriechisch“, co „urgriechisch“?

Není možno, že takových zlomkovitých flexí v „prajazyce“ bylo více? Že snad (vlastně bezpochyby) již i prajazyk (i v obmezení H.-ově) měl rozličné dialekty, připomenuli jsme již výše.

H. takovými a podobnými otázkami vůbec se neobírá, leda že ve dvoustránkové předmluvě několika málo slovy věcí jich se týkajících se dotýká. Proto nelze jinak, než spis jeho prohlásiti, pokud jest jeho účelem podati jednotný a soustavný obraz praesentní flexe jakéhosi určitého a skutečného stadia ve vývoji kmenu jazykového, za pouhý pokus, posud předčasný a postrádající bezpečného základu v hotových výsledcích srovnávacího jazykozpytu. Obraz, ježž nám H. o praesentní flexi indoevropské načrtal, jest příliš hotový a v sobě uzavřený, aby vůči velikým nesrovnalostem, v té příčině ve skutečných, historických fásích jazykův indoevropských panujícím, mohl býti úplně a ve všem správným. Z veliké části jeho rekonstrukce nejsou ničím jiným, než tvary řeckými nebo arijskými, zbavenými specifických zvukových obměn řeckých či arijských, tvary, jichž oprávněnost na místech, na něž H. je klade, není posud ničím zaručena. Mnohem větším prospěchem by bylo bývalo, kdyby byl spis. všechny tvary starých fází jazykův indoevropských podobným způsobem převedl ve znění prajazykové: v některých grammatických kategoriích by tak byl získal tvarů celou řadu, ale eklekticismem, jakého H. se držel, vědě hrubě není pomoheno. Vždyť spis. o některých patrně velmi starých tvarech slovesných vůbec se ani nezmiňuje (tak o *-vě*, koncovce 1. os. du. ve slovanštině, o *-āna-*, koncovce part. praes. med. u bezpříznakých sloves staroindických), jiným dostalo se od něho výkladu, jenž vskutku nemá základu jinde, než ve snaze uvéstí nepopíratelnou různost skutečných jazykových tvarů v jakousi jednotnost a shodu (sem patří na p. výklad, že stind. *bhárē φέρομαι* = *bhéroī, *bhārē φέρται* = *bhérei, str. 25), beze zření k tomu, zda-li mimo pouhý princip, který snad jest nesprávný, i nepopíratelná fakta výkladu tomu nasvědčují.

I celá řada podrobností jest ve spise H.-ově, jimž sotva se dostane obecného uznání. Sem patří na p. identifikování vědského infinitivního (vl. absolutivního) tvaru *bhárām s ř. φέρειν* (ze kterého prý „durch nachträgliche dehnung“ z příčiny zatím neznámé vzniklo *φέρειν*) na str. 23 a 24: *ν* ve *φέρειν* asi na jisto jest původní *η*, a H. sám udává za pratvar *bhéren (snad chybou tisku?), s čímž ovšem *bhárām* srovnati nelze. Ani lat. *vīvere* není totožno s věd. *ǵīvāsē* (ib.): *vīvere* by znělo *ǵīvasi! I sice nalézáme výklady, přičítící se dnešním názorům zvukoslovným: není pravda, že ř. *φέρεις* by mohlo býti přímo totožno s lat. *vehīs* (str. 7); dle str. 35. jest „die dehnung der [aind.] endung *-māna-* speciell indisch,“ aniž se dovídáme, odkud se vzala; stind. *-māna-* ř. *-μερο-* av. *-mna-* vskutku repraesent-

tuje starý kmenostup *-m o n o- -m e n o- -m n o-* (k němuž se druzí asi ještě stind. *-āna-* se střídnicí t. zv. dlouhého *m* sonans). Pochybným zdá se mi i tvrzení, že „*das ablg. jažd̄ ist aus *jazd̄* (palatales *ž* für z wegen des folgenden *ɸ*) entstanden“ (str. 86.), rovněž že by *jady* bylo vzniklo z **jadons *jadonts* (87). Na str. 67 těžko pohřešuji lat. *erō* jakožto prvotní konj. praes. kořene *es-* (prajazykové *ésomi* tam umístěné je jistě neoprávněno) atd. I některé čistě povrchní věci lze *H-ovi* vytknouti. O zvucích prajazykových jistě nevíme podrobného nic ani nebudeme nikdy ničeho podrobnějšího věděti: píšeme-li na př. v prajazykových tvarech *th*, označujeme tím jakýsi zvuk, jenž v prajazyce na rozdíl od jiných jistě existoval a jenž ve skutečných fásích jazyků našich rozličným určitým způsobem se jeví, nevyslovující ještě tím ničeho podrobného o jeho skutečném znění. K čemu posavadní pestrost pravopisu jazykozpytného rozmnožování s *H-em* písmeny *c* z *zh* pro prajazykové palatálně explosivy, věru nikdo nepochopí. Ani toho nepochopí nikdo, proč *H.* týž zvuk v avestských slovích píše *g*, ve staroperských *s* (str. 56).

Spisovatel, žák tuším Fickův, zdá se býti ještě mlád (nedávno vystoupil dissertací *De mixtis Graecae linguae dialectis*) a snad ještě pozná, že s úkoly podobné, jaký on si uložil, posud nejsme. Zdá se, že od něho smíme čekatí věci dobré: z této jeho práce probleskuje tytíž úsudek bystrý i samostatný. Velmi pozoruhodný jest jeho exkurs o poměru *i* a *j* v řečtině (78 n.), ač proveden příliš stručně, aby mohl oprávněvati ku pronesení nepochybného úsudku; rovněž velice pozoruhodny jsou výklady o časových kmenech, tvořených znakem *ā* (dle *H-ova* označení) a *u* (131 n.). Co se týče posledních, s radostí jsem četl, že spis. nevěří v nepůvodnost flexe stind. *karōmi*: k dokladům flexe podobné, jež *H.* uvádí, m. j. dodal bych zejména stind. slovesa jako *dhūrvati tūrvati ġūrvati*²⁾, pak starobylé part. *tá-kavāna* RS. 1, 120, 6 (v. prof. Ludwig a. l.). Rovněž s radostí jsem seznal, že *H.* strany znaku inchoativních sloves dle str. 3. a 56 v podstatě se srovnává s míněním mým, vypořádaným ve článku delší dobu již tištěném (K. Z. XXXI, 9 n.), jemu však ovšem ještě neznámém; jenom, že konsonantickým jich znakem dle mé domněnky není *skh*, nýbrž *sk*.

Josef Zubatý.

Křížkův slovník latinsko-český. Ke třetímu vydání upravil *Jan Říha*. V Praze. Nakladatel I. L. Kober, knihkupectví. 1889. Cena zl. 7.50 kr., váz. zl. 8.70 kr.

²⁾ Ovšem přešla slovesa tato ve flexi příznakovou: *dhūrvanti* líší se od *kurvanti* kvantitou *u*, jež v prvním dle zvukoslovného zákona v zavřené slabice se muselo dloužiti, kdežto ve druhém zachráněna byla krátkostí analogií tvarů jako *kurū* *kurutá* a p., jakýchž u onoho po přechodu ve flexi příznakovou nebylo. Právní tvar **stéruti* ostatně (str. 138) dle svědectví stind. *káróti* není správný, maje znění **stérenti*: slovesa této flexe mívala (jako *karóti*) dvojité kmenostup.

Jediný slovník latinsko-český, který složil prof. V. Vojáček ke všem latinským klasikům na gymnasiích čítaným, je ve druhém vydání rozebrán a třetího vydání vyšlo teprve pět sešitů. Je tedy nutná potřeba nového slovníku latinského, který by vyhověl všem potřebám žáků gymnasiijních. Těm nevyhovuje slovník nahoře označený. Křížkův slovník obsahoval v prvé a druhém vydání slovní materiál z Nepota, Caesara a Ovidia; nynější vydání obsahuje slovní materiál z Nepota, Caesara, Ovidia, Livia, Sallustiova bellum Iugurthinum, z Vergilia (a to jen z výboru Podstatného) a ze šesti řečí Ciceronových: or. quattuor in Catilinam, pro Milone, pro Archia. Stačí tedy slovník Křížkův, který původně byl určen jen pro třídy III.—V., i pro sextu, pro VII. však jest už z veliké části nedostatečný, nikterak nestačí pro třídu VIII. Měl-li by slovník ten vyhovovati potřebám žactva gymnasiijního úplně, musil by se přibrati materiál ze Sallustiova Catiliny, z důležitějších řečí Ciceronových, jak je vytýkají instrukce, ze spisů jeho filosofických, aspoň z Catona, Laelia, de officiis, z rhetorických z oratora a de oratore, z Tacita a Horatia. U básníků neměl by se skladatel obmeziti výbory českými, než na zřeteli míti také výbory z Ovidia, Vergilia a Horatia, vydané u Tempského a Gerolda, ježto se jich na českých gymnasiích dosti užívá.

Rozšířil tedy p. Říha slovník Křížkův značnou měrou, ale na druhé straně zůstává přece jen slovník ten kusý; a to cítil dobře i p. Říha, pravě, že „později přidá tolik doplňků, kterýmiž by slovník Křížkův žákům vystačil na auktory vedle instrukcí v gymnasiu čítané.“ Ony doplňky byl by prý hned přičinil, ale nemoc učinila tomu překážku.

V tom případě mělo nakladatelstvo s třetím vydáním posečkat i zatím rychle vydati třetí vydání slovníka Vojáčkova. Nám je tu bohužel konstatovati, že nemáme na ten čas slovníka latinského, který by vyhovoval všem potřebám žáků gymnasiijních.

Ale slovník páně Říhův má ještě jednu podstatnou vadu — je totiž nehotový. Nehotovost slovníka jeví se zvláště v prvé části; zavinil ji nedostatek promyšleného plánu, dle kterého by byl p. skladatel pracoval hned od začátku. Zvláště v prvé polovině slovníka postrádáme velmi mnoho významů a frasi, jež se čtou u auktorů, které p. Říha teprva později rozhodl se do slovníka pojmouti. Proto na konci slovníka jsou položeny „nejnutnější doplňky a omylův opravy“ na 22 stranách. Ale, jak už titul sám naznačuje, není ani tu docíleno úplnosti. Velmi mnoho významů z klasiků, kteří teprva později byli pojati v plán, tu schází.

Nehledíc k těmto základním vadám, slovník ten vyhovuje potřebám třídy III.—VI. aspoň ve druhé polovici měrou slušnou. Od známého slovníka Vojáčkova liší se tím, že nemá německých významů, že neuvádí zpravidla českých slov zastaralých a ne-

obvyklých, že materiál vybrán jest jen ze spisů, dle osnovy na gymnasiích čítaných, a že všímá si pilně stránky fraseologické, úsloví nejen uváděje, než i překlad jich podáváje.

Na etymologii ve slovnících latinských vedou se stížnosti vůbec. P. skladatel odděluje sice předpony a přípony od kmenů slovních, ale nevede si tu důsledně. K etymologii přihlíží z největší části jen tam, kde se mohlo poukázati k základům slova žáku známým. Leckde mohlo podáno býti více; tak na př. u audio mohlo se říci, že je místo *aus-dio a poukázati k auris (*ausis) i k aus-culto, tak mohla se etymologie přidati ke slově magister, nego, nuntius, clavis, clavus, saeculum atd. Někde přece přihlíží se ke slově žáku neběžným j. u aptus: tu jest sice řečeno, že je to part. slovesa apere, ale nepřidáno, co sloveso to znamená, takže žáku původní význam slova přece jen zase zůstane temný. U slov jednak z řečtiny přejatých, jednak řeckým příbuzných přidána často do závorky řecká slova, ale ani to neděje se úplně a důsledně; zvláště v první části často nemáme řeckého slova původního (acroama, acta, aēr, astrum, brachium, coma). Mimo to není činěn rozdíl mezi případy, kdy jsou slova z řečtiny přejata, nebo kde je etymologická shoda nebo podobnost. Ke slově, jež jsou jazykům indoevropským společna, měly býti přidány tvary slov těch z jazyků žákům známých, tedy z řečtiny, němčiny, češtiny. Tak se mohlo státi u aro, anser, lana, ager atd.

Udávaje quantitu, skladatel řídil se pracemi známými; neshodu, která se jeví mezi první a druhou půlkou slovníka, sám omlouvá. Zbytečným pokládám — až na nepatrné výjimky — označovati slabiky krátké obloučkem.

Vůbec mělo se přihlížeti více po stránce etymologické k výsledkům nového bádání. V té příčině vytýkám tyto jednotlivosti. Aemilius, Aemilianus: mělo se poukázati k aemulus. — ala nepovstalo z agla, než z *ac-sla (srv. axilla) od koř. ag- (hnáti). Odtud dloužení. — armentum nepochází od arare. — bruma nepovstalo z brevisima, nýbrž přívorkem -mo, který máme v summus, imus, minimus, primus, tedy z *breu-ima. — caeruleus. Mohlo býti poznamenáno, že vzniklo dissimilací z *caeluleus (caelum). Původní význam pak snadno vynikne. — carmen. Vedle *casmen uvedeno cano. Ale mezi carmen a cano není etymol. příbuznosti. U Camena mělo býti poznamenáno z *Casmena a uvedeno carmen. — exemplum není deminutivum. Správně mělo býti odděleno: ex-em-p-lum; jeť p vložená souhláska do skupeniny ml. — fel: nejsou uvedena příbuzná slova, z řečt. *χόλος* a ze slov. žluč. — funda nesouvisí s lat. fundo; je vypůjčeno asi z řeckého *σφενδόνη*. — gubernator: slova ta vzata z řeck. *κυβερνάω, κυβερνήτης*, co se mělo uvést. — Hercules: Voc. Hercle nepovstal stažením z Hercule, nýbrž je původní od Hercules. Podobně u vinclum, saeculum teprve

později vsuta svarabhaktická samohláska *u*. — *lacrima*. Je tu sice poznamenáno „z řec. *δάκρυον* n. *δάκρυμα*“, ale sluší přidati: ve staré latině *dacruma*. — *lingua* nesouvisí s *lingere*. Dle *Maria Victorina* (p. 2457 P.) znělo *dingua a to = goth. *tuggô*, něm. *zunge*. Národní etymologie spolupůsobila, že *d* přešlo v *l*. — *ly mpha* je z řec. *λύμφη* n. *λύμφη*. *Limpidus*, které se uvádí jako příbuzné adj., je nejspíše dialektický tvar = *liquidus*.*) — *māla* (m. *mandela* z *mando*). Etymologie nesprávná. Původní tvar je *mac-sla, kořen *mak*. Srv. řec. *μάσσω* a lat. *māc-erā-re*. *Mala* je tedy orgán, „*quod cibos depsit et subigit*.“ — *meridies* vykládá se z *medius dies* za *medi-dies (*Varronova* etym.). Z toho bychom čekali *medies. Pravděpodobnější je výklad *Stowasserův*: *meridie* = za jasného dne. — *nēmo* nepovstalo z *ne-homo*, nýbrž z *ne-hemo*. *nihil*: v závorce *ne*, *hilum*. *Hilus* mělo býti vyloženo. — *prūnum* vzato z řec. *προῦνον*. — *quaesumus* (*quaesumus*) není „starší vyslovení sl. *quaero*“, než pochází redukcí z *quaesso*. Srv. *causa* z *caussa*, *missi* z *missi* a *p. sella* vzniklo ze *sed-la, ne ze *sedula*. Srvn. got. *sit-ls*, slov. *se(d)lo*. — *septemtrio*: druhá část slova *trio* stojí za *strio = *stella*, vlastně *ster-la, srv. *ἀστήρ*. Původní význam je tedy „sedm hvězd.“ — *servus* nesouvisí s řec. *ἐρῶμαι*, než s *οὔρος* m. *δρFos a znamená prvotně „hlídač.“ — *sī* srovnává se s *sl*. Tu je třeba širšího výkladu, má-li věc žáku jasná býti. — *sidus* nesouvisí s *εἶδος*, nýbrž s litevským *svidas*. Kořen je *svid*. — *simul* je srovnáno s *ἴμα*. Měl býti přidán kořen *sem*. Ostatně je *simul* skrácené neutrum *simile* = *pariter*. V tom smyslu na př. u *Cic. Verr. 2, 4*. — *stella* není deminutivum řec. *ἀστήρ*. Pochází od km. *ster* a přítvorku *la*. Společný je kmen ten latině i řečtině, sanskr. *staras*, goth. *stair-nô* (něm. *stern*). — *templum* není = *tempulum*, dem. k *tempus*, nýbrž *tem-p-lum* m. *tem-lum*, jako *τέμενος* od řec. *τεμ* v *τέμνω*. — *terrere*. Mohlo se přidati m. *tersere; kořen *ters* n. *tres* srv. s řec. *τρώω*, slov. *třas*, třas. — ve nemá nic společného s *vel* ani s *vis* (*chceš*), nýbrž = hom. *ἦέ* za *ἦ-ῖέ* „nebo.“

Ve příčině semasiologické nedá se slovníku p. Říhovu, který má býti slovníkem školským, mnoho vytýkati. Tu a tam není vytknut řádně a přesně původní význam slova. Srv. *abdicō*, *agere*, *ars*, *enim*, *provincia*, *reor*, *rimor*, *scio*, *secus*, *sepelio* a j. *Synonymiky* nevšímá si p. Říha dosti. Zvláště synonyma, která ve školní četbě často se vyskytají, měla býti co do objemu významu a obsahu zevrubněji vyložena. Tak měla býti na př. rozlišena: *antiquus* a *vetus*, *obsidere* a *oppugnare*, *abesse* a *deesse*, *animal* a *bestia*, *deterior* a *peior* (srv. *Ovid Met. I. 115*). Někde se tak stalo (j. u *recens*, *telum*), ale obyčejně jen jednostranně

*) S touto etymologií, p. ref. doporučenou, nelze souhlasiti.

J. K.

u jednoho synonyma (u novus na př. není poukázáno k recens), jinde spokojil se p. skladatel tím, že vytkl správný význam jednoho každého synonyma zvlášť (ripa — litus — ora), ale nerosval jich mezi sebou. V té příčině jest nutna náprava.

Po stránce fraseologické je slovník p. Říhův ve druhé části dosti bohatý. Zaznamenané frase jsou skoro veskrze přeloženy, a to celkem správně. Zvláště přihlíženo ke mluvě básnické: ku překladům míst takových užito dobrých překladů českých. Tu a tam zůstaly i u Říhy slova neobvyklá nebo nepěkná, jako „šermirati, žířel, uvisnul, smotlacha“ a j. v.; je jich však poměrně pořídku.

Co do stilistické stránky p. skladatel snažil se úsilovně odlišiti sloh básnický od prosy.

Frage a slova, patřící do mluyv poetické, označuje hvězdičkou, co žákům v předmluvě zapomenul vyložiti. Důkladně si vede také p. skladatel udávaje základní tvary sklonných částek řeči. Obmezím se na málo poznámek, nemoha všeho vyčísti. U tigris není uveden druhý gen. tigris, acc. tigres. Lüstrum a lüstrum je tu dobře rozlišeno; nepodotčeno však, že lüstra je plurale tantum, třebaš Charisius exc. art. gramm. 107 připomíná lustrum = φαλαός.

Co se týče citování, je zvláště ve druhé půlce slovníka až příliš plýtváno ciframi; tak, abych aspoň jeden příklad za mnohé uvedl, z 55 řádek, slovesu placeo věnovaných, je 15 řádek věnováno cifrám a to 3 řádky významu: líbiti se, býti oblíbeným, 3 řádky významu: naříditi, ustanoviti, 5 řádků zevrubnému citování míst s různými vazbami pro placeo. Podobně má se věc u slov ops, subeo, refero a jinde na přecetných místech. Ve školním slovníku není možná uvésti číselně všechna místa, kde se to neb ono slovo v jistém významu vyskytá, a není to ani radno. To děj se jen v řídkých případech u zvláštích frasi neb u ἀπαξ λεγόμενα. Ve školním slovníku bylo by konečně záhodno hlavní významy slov, jako fides, res, ratio, referre a podobných, označiti větším tiskem; tak stanou se i články delší přehlednějšími.

Celkem tedy možno říci o Křížkově slovníku p. Říhou spracovaném, že v podobě, jak se nám podává, nehodí se pro žáky nižších tříd, jsa pro ně příliš obsírným, ale ani žákům nejvyšších tříd, jsa kusým a nehotovým. Ovšem netajím toho, že za nynější nouze, kdy nemáme slovníka, který by vyhovoval potřebám všech tříd gymnasijských, musí se ho užívati.

Doplň-li p. Říha slovník svůj materiálem slovním z ostatních auktorů na gymnasijských čítaných a opraví-li jej v kusech, které jsem naznačil, může se státi dobrým slovníkem školským. G. Šuran.

Přehled literatury o tak zvané otázce platonské.
Sestavil dr. *Jakub Vsetečka* (Výroční zpráva c. k. vyššího reálného gymnasia v Táboře za rok 1889).

Spisovatel podává obšírný a velmi jasně psaný přehled literatury o tak zvané otázce platonské, jež — aspoň nyní téměř výhradně — týká se pravosti a podvrženosti jednotlivých spisů Platonovi přičítaných a doby a pořadí, v jakém byly sepsány. Velmi poutavě vloženy jsou v pojednání tom různé ty cesty, po kterých učenci domáhali se konečného rozřešení této otázky, zajímavé sice, ale nad míru spleťtí a nesnadné. Obšírněji pojednáno jest o nejnovější metodě otázky platonské, pěstované zvláště Dittenbergem, Schanzem, Gomperzem a Ritterem, totiž o chronologických kriteriích, čerpaných z mluvy jednotlivých dialogů. Výsledky, jakých se jednotliví badatelé dodělali, jsou ovšem velice různé, takže otázka platonská dosud jest dosti daleká svého konečného rozřešení, ač je-li bezpečné rozřešení její vůbec možné pro úplný téměř nedostatek historických zpráv, které by k rozřešení jejímu byly pomůckou nejvítaunější. Spisovatel vytýká právem, že by otázka platonská dosud hlavně týkati se měla o obsahu spisů Platonových. Teprv až náležitým rozbořem jednotlivých dialogů na jisto postaven bude filosofický obsah jich, bude lze podle soudu spisovatelova oddělití přesněji pravé od nepravého a činiti také závěry o časové posloupnosti jednotlivých děl. S míněním tímto se úplně snášíme. Kdyby takto byla půda upravena, leckterá z method, jichž užito bylo k rozřešení těchto otázek, vedla by pak k výsledkům jistějším a utěšenějším. Také nejnovější methodu, opírající se o statistiku mluvy, spisovatel pokládá za pochybenou a přikládá jí pouze význam podružný. Po mém zdání může tato methoda vésti ještě nejspíše k cíli, pokud cíl ten sám jest dosažitelný. Ovšem bude třeba — jak zcela správně podotýká spisovatel na str. 48. — prozkoumati netoliko mluvu Platonovu, nýbrž i zároveň jazyk vrstevníků a předchůdců jeho a vystopovati historický vývoj attického nářečí vůbec. Nutno arci dříve stanoviti přesný text Platonův, vyloučiti tedy z něho všecky tvary, které se dostaly v něj pozdějšími opisovači. V té příčině materiál nápisný, velmi bohatý a nyní i v grammatické části své spracovaný, může vykonati značné služby. Na nápisích vidíme, že mluva attická v mezerách časových dobou nepřilíš vzdálených, ovšem ve věcech dosti podrobných, se měnila. Změny živé mluvy musí se obrážeti i na spisech spisovatele, jenž po tak dlouhou dobu byl literárně činný, jako Platon. Nabyli bychom bedlivým srovnáním textu Platonova, arci očištěného od tvarů později v něj vniklých, se změnami mluvy attické, jak jeví se na nápisích, dosti kriterií, dle kterých bychom mohli dialogy rozvrhnouti v několik skupin. Že tu zbývá ještě velmi mnoho práce, jest na biledni. Doporučujeme pojednání p. Vsetečkovo vřele každému, kdo se chce poučiti o nynějším stadiu otázky platonské aspoň v hlavních rysech.

Josef Král.

O veřejných úřadech a řízení soudním za doby republiky v Římě. Napsal *František Zdaril* (XIV. výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Německém Brodě, 1889).

Na 15 necelých stránkách pojednává se o všech úředních římských a k tomu ještě o římském řízení soudním, tedy o věcech tak rozsáhlých a částečně i nesnadných, že i v knihách o starožitnostech římských, určených pro gymnasia, zajímají několik archů, v knihách vědeckých pak dokonce několik svazků. Celé pojednání jest výpisek učiněný z výpisku, podobající se onomu výpisku, který si dal kdysi poříditi ze svých knihoven jakýsi arabský panovník a který byl tak stručný, že se vešel snadno do skořápek ořechu. Že se takovéto nevědecké výpisky, i kdyby ve všem všudy byly správné, nehodí za pojednání programové, bylo vytčeno už několikrát — jak vidno, marně. Více třeba litovati toho, že pojednání toto není prosto hrabých poklesků, kterých se spisovatel snadno mohl vystřehnouti, poněvadž týkají se věcí, o nichž dobře mohl se poučiti v kterýchkoli starožitnostech novějších. Tak na př. není správně, co se praví na str. 3., že *lex curiata de imperio* byla potvrzováním voleb na hromadách čistě patricijských. *Lex curiata de imperio* týkala se udělování moci vojenské (*imperia*) zvolenému úředníku a musí se přesně lišiti od *auctoritas patrum*. Poměr zákona *de imperio* k *auctoritas patrum* lze na základě zpráv starověkých těžko stanoviti přesně; otázka, týkající se těchto dvou punktů římských starožitností, jest tak spleť a nesnadná, že nelze ani v pojednání populárním o *lex curiata de imperio* mluvit tak stručně, jak činí p. spisovatel. Tím méně lze zákon ten směřovati nyní zhora s *auctoritas patrum*. Na str. 4. čteme, že konsul úřaduje držel žezlo ze slonoviny (*scipio eburneus*) v ruce. Konsulové neměli však takového odznaku; odznak ten náležel jen králům a triumfatorům. V poznámce na též straně čteme, že Cn. Pompeius Veliký byl muž cizinec nedávno do Říma přišedší z Picent. Na str. 5. čteme: „Když stát římský vzrůstal, obor moci soudní víc a více se šířil, voleno čtvero, šest, později pak i deset sudich, dva pro město, ostatní pro venkov; těmto bývaly provincie jako *propraetorům* losem přidělovány“. „Moci soudní znakem bylo: křeslo soudcovské . . ., vztýčené kopí (*hasta*), které bylo znakem práva občanského (*iuris dictionis*) a meč (*gladius*) jakožto znak práva hrdelního (*quaestionis*). Dle str. 6. *aedilové* kurulští mají prý „právo obrazy svých předků veřejně nositi (*ius imaginum*)“. Je přímo úžasné, že se u nás dovede takto psáti o věcech prázdných. Po p. Pražákovi přichází opět p. Zdaril s názory zcela chybnými o *ius imaginum*. Na str. 9. se praví, že *quaestury* „docházeli mužové z občanstva římského teprve v 26. neb 27. roce věku svého, když byli už zastávali úřad *aedilů*

kurulských“ (!); na str. 12. tvrdí se, že od r. 443—366 voleni byli jen tribuni militum consulari potestate. Ale v též době voleni jsou i konsulové; volba tribunů vojenských byla fakultativní, nikoliv nutná. Na str. 14. čteme, že „praetor, odloživ šat svůj úřední, pronesl rozsudek platný“. Nebudu uváděti takových hrubých omylů více; jest jich v pojednání plno. Téměř každá věta obsahuje nějakou chybu, k nepřesnosti a kusosti výkladu ani nehledíc. Z jakých pramenů p. spisovatel čerpal, jest mi hádankou. Byly to jistě prameny staré a špatné, ač nezavinil-li tyto hrubé chyby spisovatel sám.

Josef Král.

O některých slovesných tvarech homerských. Napsal Vilém Steinmann (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové za školní rok 1888—89).

P. spis. uveřejňuje tu výklady některých tvarů slovesných, kterých došel při skládání svých komentářů k Iliadě a Odyssei, a odůvodňuje je obšírněji, než ve vydání školním bylo možno. Pojednání to liší se prospěšně od většiny našich pojednání programových i volbou látky i přesnou methodou vědeckou i bedlivým přihlížením k nejnovější literatuře grammatické, u nás na mnohých místech velmi neprávem zanedbávané.

Nejprve pojednává spisovatel o tvarech $\xi\zeta\sigma\theta\alpha\iota$, $\xi\zeta\sigma$, $\xi\zeta\sigma\theta\epsilon$, $\xi\zeta\omicron\mu\epsilon\omicron\varsigma$ a pod. a ze smyslu jednotlivých míst, na nichž se vyskytají, dochází výsledku, že jsou to vesměs tvary aoristické ($\xi\zeta\omicron\mu\eta$ = $\sigma\epsilon\text{-}\sigma\theta\text{-}\omicron\mu\eta$: reduplikovaný aorist, tvořený od sl. km. $\sigma\theta$). Mínění to, jak spisovatel sám připomíná, není nové; zásluhou p. spisovatelovou jest, že jednotlivá místa, kde tvary takové se vyskytují, probral a výklad dříve podaný lépe odůvodnil. Praes. $\xi\zeta\omicron\mu\alpha\iota$, vyskytující se v Od. x 378 a sem tam i v dialektu attickém, spisovatel zavrhuje soudě, že později tvary aoristové přenášeny byly mylně na imperf. a praes. Mínění toto není správné a jest také zbytečné. Praes. $\xi\zeta\omicron\mu\alpha\iota$ sotva by bylo vzniklo, mělo-li $\xi\zeta\omicron\mu\eta$, jak dokazuje p. spis., pouze význam aoristický („usedl jsem si“); $\xi\zeta\omicron\mu\alpha\iota$ („sedím“) předpokládalo by imperfektní význam tvaru $\xi\zeta\omicron\mu\eta$ („seděl jsem“), který právě spisovatel zavrhuje. Praes. $\xi\zeta\omicron\mu\alpha\iota$ jest několikrát i v attické dosvědčeno (v Sof. Oid. Tyr. 31 n. sotva má asi $\xi\zeta\omicron\mu\epsilon\omicron\sigma\theta\alpha$ význam aoristický) a jest i grammaticky možné (= $\sigma\acute{\epsilon}\delta\omicron\mu\alpha\iota$). Proto také tvar ($\sigma\epsilon\delta\omicron\mu\text{-}\mu\eta$) $\xi\zeta\omicron\mu\eta$ může míti význam imperfektní vedle aoristového ($\sigma\epsilon\text{-}\sigma\theta\text{-}\omicron\mu\eta$); domněnka, že tvary $\xi\zeta\omicron\mu\eta$, $\xi\zeta\omicron\mu\epsilon\omicron\varsigma$ jsou vždy aoristické, není nutná. V Od. x 378 $\tau\alpha\rho\theta'$ $\omicron\delta\omega\varsigma$, $\omicron\delta\omega\varsigma$, $\kappa\alpha\tau'$ $\acute{\alpha}\rho'$ $\xi\zeta\epsilon\alpha\iota$ $\iota\sigma\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\nu\alpha\theta\theta\omega$ může, tuším, praes. $\xi\zeta\epsilon\alpha\iota$ obstáti, třeba již někteří starší badatelé (Hermann, Ahrens) praes. $\xi\zeta\omicron\mu\alpha\iota$ starší době upírali. Obtíže působí ovšem $\acute{\alpha}\rho\alpha$, tuto nevhodné, jehož snad užití zde nesprávně dle časté fráse $\kappa\alpha\tau'$ $\acute{\alpha}\rho'$ $\xi\zeta\epsilon\iota\omicron$. Proč by $\kappa\alpha\tau\grave{\alpha}$ v této spojení $\kappa\alpha\tau'$ $\acute{\alpha}\rho'$ $\xi\zeta\epsilon\alpha\iota$ bylo

nevysvětlitelné, nejde mi dobře na rozum. K ukončení této otázky bylo by dobře probrati tvary sloves *ἔζομαι* a *ἴζομαι*, které v rukopisech často s *ἔζομαι* se plete, i v prose attické. K vysvětlení tvaru *ἔζόμεν* ze *σεσδόμην* není třeba tvrzení (str. 7.), že *σδ* přešlo v něm v *ζ*, jako v *Ἀθήνας*, *θώρας* a pod. *ζ* mělo asi původně výslovnost *zd*, pro co svědčí celá řada úkazů.

Tvary *ἔδεκτο*, *ἠπέδεκτο*, *δέξο*, *δέχθαι* pokládá spisovatel, rozhoduje opětně o starších domněnkách bedlivým vyšetřováním smyslu jednotlivých míst, za tvary aoristu bezpříznakého, part. *δέγμενος* za part. praes., utvořené dle konjugace bezpříznaké. Potud lze s p. spisovatelem souhlasiti. Že by však tvary *δέδεξο* a *δεδεγμένος* byly tvary aoristové, jest, tuším, na pováženou. Místa uvedená lze vesměs vyložiti na základě perfektního významu těchto tvarů. Srv. X 340 a 342

*ἀλλὰ σὺ μὲν χαλκὸν τε ἔλις χρυσὸν τε δέδεξο,
σῶμα δὲ οἴκαδ' ἐμὸν δόμεναι πάλιν . . .*

„Ty (přijmi a) měj si zlato, ale vrať mé tělo“. Proč by tu *δέδεξο* jako tvar perfektní bylo nevysvětlitelné? Že jinde na místě podobném stojí aorist *δέξαι*, nic nerozhoduje. Podobně má se věc v E 226 n.:

*ἀλλ' ἄγε νῦν μάστιγα καὶ ἦνια σιγαλόεντα
δέξαι, ἐγὼ δ' ἴππων ἐπιβήσομαι, ὄφρα μάγωμαι
ἢ δὲ σὺ τόνδε δέδεξο, μέλησονσιν δ' ἐμοὶ ἵπποι.*

„Ty jeho (podstup a) proti němu stůj, mně na péci budou koně.“ Že ve verši předešlém (v jiném významu) čteme aor. *δέξαι*, není pro smysl tvaru *δέδεξο* rozhodné. A že básník sám *δέδεξο* pojímal jako tvar perfektní, vidno z v. 238: *τόνδε δ' ἐγὼν ἐπίοντα δεδεξομαι ὄξει δουρί*. Týž význam má *δεδεγμένος* („stoje proti nepříteli, bráně se nepříteli“) v O 745 (srv. i v. 730 *ἐνθ' ἄρ' ὁ γ' ἐστήκει δεδοκμημένος*, kde o perfektním tvaru není pochybností). V A 124 n.

μάλιστα

*χρυσὸν Ἀλεξάνδροιο δεδεγμένος, ἀγλαὰ δῶρα,
οὐκ εἶασχ' Ἑλένην δόμεναι ξανθῷ Μενελάω*

znamená *δεδεγμένος* podobně „(obdržev a) maje“. Zkrátka nikde není nutný význam aoristový. Kdyby *δέδεξο* a *δεδεγμένος* (přizvukováno pak arci *δεδέγμενος*) měly smysl aoristový, byly by to tvary nethematického aoristu, ale reduplikované. Pro takové tvary bylo by třeba uvést analogie; aoristy *ἔσπομην*, *ἔετμον* a pod. jsou thematické, a tvar *ἐπέπληγον* jest stěžl tvar aoristický a byl by ovšem také thematický (srv. Vogrinz Grammatik der hom. Dial. 1889, str. 132).

Tvary *δίδη* (A 105) a *διδέντων* (μ 54) p. spisovatel pokládá proti dosavadnímu mínění za aoristické, vycházejí opět ze smyslu míst, na nichž se vyskytají. Domnění to jest jistě mylné. Tvary ty musily by býti opět nethematické aoristy (jako *ἔστη* a pod.), ale s reduplikací jen v praesentu obvyklou.

Aoristy *ἐδίδαξα*, *ἰαῖσαι* (reduplikace není tu už zřetelná) a pod. nejsou, tuším, dostatečnou omluvou pro reduplikaci v aoristu *δίδη*; tím méně futurum *διδάσομεν*. Analogie takové sotva by postačily, i kdyby naprosto nutno bylo tvary *δίδη* *διδέντων* vykládati za aoristické. Ale toho není, tuším, ani třeba. V *A* 104 n.

(ὦ) Ἰδης ἐν κρημοῖσι δίδη μόσχοισι λόγοισιν,
ποιμαίνοντ' ἐπ' ὄρεσσι λαβών, καὶ ἔλυσεν ἀποίνων

třeba *δίδη* vysvětliti za tak zv. imperf. de conatu („svazoval — ale pustil na svobodu za výkupné“); podobně v *μ* 53 n.

εἰ δέ κε λίσσῃαι ἐτάρους λύσαι τε κελύξης,

οἳ δέ σ' ἐπιπλόνησσι τότ' ἐν δεσμοῖσι δίδέντων

má *διδέντων* význam praes: „uvazujtež“ (tím více, čím více budeš prositi).

Že homerský tvar *ἴαχεν* má všude význam aoristický a že se v něm tají starý aorist dokázal, jak i p. spisovatel podotýká, Schulze. Smysl jednotlivých míst ukazuje vskutku k aoristu; ale tvar *ἴαχον* nemůže býti aoristický. Reduplikace praesentní (*Fi-Fäch-ω*) sotva byla kdy v tomto aoristě. Proto správně navrhuje Schulze za *ἴαχον* *εὔαχον* (= *ε-Fäch-on*; koř. *Fäch*).

Tvary *κρύπτασθε*, *ῥίπτασθε* (m. očekávaného *κρύπτεσθε*, *ῥίπτεσθε*) pokládá p. spis. za aoristické (pokaždé ukrýl, nikoliv ukrýval, hodil, nikoliv házel). Jsou dle něho opětovacími aoristy, kdežto *κρύπτεσθε*, *ῥίπτεσθε* jsou opětovací imperfekta. Takové opětovací aoristy měly by utvořeny býti od kmene aoristního (srv. *ἴδασθε*, *ἴδοσθε* a j.) a měly by, jak už Kirchhoff navrhl, zníti *κρύψασθε*, *ῥίψασθε*. P. spisovatel odvozuje je od (nezachovaných) bezpříznakých aoristů *ἐκρύπτα*, *ἐῤῥίπτα*, utvořených jako *ἔκτα* (m. *ε-κτε-τ*) a pod. Ale od sloves o kmenu na *το*, *τε* jistě nikdy takové aoristy tvořeny nebyly. A není ani třeba předpokládati takovéto aoristy. Od *οὔτα* (utvořeného analogií podle *ἔκτα*) utvořilo se aoristní iterativum *οὔτασθε* a podle toho vzoru přímo mohla se utvořiti aoristní iterativa *κρύπτασθε*, *ῥίπτασθε*, třeba neexistoval aorist *κρύπτα*, *ῥίπτα*. Výklad p. spisovatelův, že tvary ty jsou aoristická iterativa vedle imperfektních *κρύπτεσθε*, *ῥίπτεσθε* jest pozoruhodný, ale potřebuje uvedené zde opravy. Místa uvedená smyslem svým vskutku svědčí pro aoristický význam těchto tvarů. Podobně vyložiti jest *σύλασθε* v *ῤ*itě Herakleově v. 480. Že by homerské *σούλα* (tvar as imperfektní, stažený) byl tvar, jako *ἐγήρα* a *οὔτα*, aoristický, jest domněnka sotva správná.

Ačkoli s leckterými vývody spisovatelovými nemůžeme z věcných důvodů souhlasiti, přece rádi uznáváme zajímavost tohoto pojednání i plii a svědomitost, s jakou je sepsáno. Zvláště však nás těší, že p. spisovatel vymkl se z obvyklé dráhy našich programových pojednání a hleděl poskytnouti něčeho nového, samostatného.

Že se ve vědeckém pojednání uvádí vedle mluvnice Hartlovy její překlad, pořízený od Schulze, jest netoliko zbytečné, ale i nevhodné.

Josef Král.

Homérica. Napsal Dr. *Hymek Vysoký* (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia na Novém městě v Praze za školní rok 1889).

V první části tohoto pojednání (str. 3—13) podává se přehled literatury, týkající se otázky o době složení XXIV. zpěvu Iliady a jeho poměru k ostatním částem básní homerských. Přehled ten jest spracován se znalostí věci i kriticky. Vlastní pojednání obsahuje 12 stránek (14—26) a jest dle slov spisovatelových (str. 14) jen částí „delší rozpravy o zpěvu XXIV. Iliady, v níž pojaty jsou důvody pozdějšího původu zpěvu Ω, čerpané z mluvy. Důvody čerpané z názoru mythologického a z vniterné stránky“ hodlá spisovatel rozebrati později na jiném místě. Tyto důvody čerpané z mluvy jsou 1. *ἀπαξ εἰρημμένα*, 2. slova a formy, přicházející pouze v Ω a v Odyssei, 3. voces Hesiodaeae. Spisovatel podává podrobný výčet všeho toho, co tu uvedeno, a tím pojednání své končí.

O tak zvaných *ἀπαξ εἰρημμένα* tvrdí spisovatel právem (str. 14), že jich třeba pro důkaz o pozdějším původu některých částí básní homerských užívat s velikou opatrností. Bohužel se sám neřídil touto zásadou. V seznamu jeho vyskytají se slova praobyčejná, která již v době nejstarší jistě byla v užívání. Vyskytují-li se takováto slova u Homera jen v Ω, jest to zajisté pouhá náhoda, kteréž nemožno užívat k vědeckému důkazu. K takovýmto slovům, která dlužno bylo vyloučiti z tohoto seznamu, náležejí zajisté: *ἄλσος* v. 44, *τάρβος* v. 152 a 181 (*ταρβέω* jest u Homera dosti hojné slovo), *ἄσκοπος* a *ἀλιτήμων* (*ἀλιταῖων* vyskytá se častěji u Homera) v. 157 a 186, *καταμάω* v. 165 (nesložené *μάω*, ovšem v poněkud jiném významu, jest ve v. 451 a v Od. 9. 135), *ἀργίππος* (*κύων*) v. 211, kteréž slovo vedle epitheta *ἀργός*, užívaného častěji o psech, není nápadné, *ψεύσται* v. 261, *γλωχίν* v. 274, kteréž, jak sám spisovatel podotýká, vyskytá se jinde u Homera ve složeninách a není zrovna ze slov nejřidších, *λειμωνόθεν* v. 451 (*λειμών* jest hojné slovo u Homera), *ἀναολυεσκον* v. 455, *ἐννεακαίδεκα* (!) v. 496 a j. v.

Podobně z výčtu slov, vyskytujících se jen v XXIV. zpěvu Iliady a v Odyssei, vypustiti jest *ἔφουρον* v. 162, *ἐννεάπηχυ* (!) v. 270, *εὐεργής* v. 396, *εἴσειμι* v. 463 (tu jest pozoruhodná frasa *ὀφθαλμοὺς εἴσειμι*, ne slovo), *ἀγαπαζέμεν* v. 464, *τηλέκος* v. 487, *δλβιος* v. 543, *ἐκκαλέσας* v. 582, *λύσις* v. 655 a j. v. Neboť že se na př. slova *ἐκκαλεῖν*, *ἐννεακαίδεκα*, *ἐννεάπηχυς*, *δλβιος* a pod. vyskytají v Iliadě jen v XXIV. zpěvu, jest přece náhoda. Či lze snad souditi, že těchto slov před vznikem XXIV. zpěvu nebylo? *Ἀπαξ εἰρημμένα* mají přece pro ustanovení doby, kdy který plod literární vznikl, jen potud moc průkaznou, pokud lze se o nich z dobrých důvodů domnívati, že v určité době vznikla. Plody literární, ve kterých se vyskytují, nemohou býti ovšem této doby starší. K takovým slovům *ἐννεάπηχυς*, *ἐννεακαίδεκα*, *ἐκκαλέω* a pod.

jistě nenáleží. *) K čemu je tedy uváděti? Vůbec pohřešujeme v práci p. Vysokého prohloubení látky; pouhý výčet, sebe pilnější a pracnější, má cenu pouhého materiálu. O pravděpodobný výklad, že to neb ono slovo vskutku jest neoterismem, majícím důležitost pro poznání doby, kdy zpěv Ω byl složen, p. Vysoký se nepokusil. Zvláště však jest s podivením, že p. Vysoký, jak se zdá, soudí, že trojí onen výčet slov, jím podaný, vyčerpává vskutku všechny důvody čerpané z mluvy. Je veliká řada subtilních otázek grammatických a metrických, které s otázkou homerskou velmi těsně souvisejí. Revise těchto otázek nyní po reformě studií jazykozpytných byla by velmi žádoucí, ovšem s hlediska nového. Otázky ty jsou nesnadné a vyžadují bedlivé přípravy grammatické; ale kdo píše nyní o otázce homerské, nesmí se jim vyhýbati. Pan Vysoký sem tam některých takových otázek se dotkl (srv. A č. 46), ale celkem se jim vyhnul. Výčty, které podal a které v podstatě neobsahují nic nového, rozřešení otázky homerské se nejméně prospěje.

Znalost literatury jest u p. Vysokého značná. Někdy staví i p. Vysoký nemístným citováním až příliš na odiv. Tak na konci přivěšena nemístná poznámka o novějších míněních o obrazu Niobině na Sipylu. Poznámka ta připjata jest k citátu z Pausania, kde se mluví také o Sipylu a Niobě. Při slově *δοιοιόρος* (str. 16.) zbytečně odkazuje se ke spisu Leuwenovu a Mendesovu *Der Dialekt der hom. Gedichte* str. 33., kde vyloženo jest tvoření tohoto slova. K čemu tento citát? Jest to něco nového, že v první části toho slova obsažen jest lokativ? A citovalo-li se, měl se k tomu citovati tento spisek? Kdo při *θησαο* (str. 18) napíše „kořen *θα, θη*“ (místo *θη*) hlásí se, jak se zdá, ke škole starogrammatické. Lze-li z tohoto sestavení kořenů činiti jaké závěry, musilo by se p. Vysokému jakožto klassickému filologovi připomenouti, že jest povinností také klassického filologa seznámiti se s pokroky jazykozpytu. Jen kdo je nezná, může jimi pohrdati.

Josef Král.

K ocenění staroklassických studií. O historickém infinitivě (Poznámka doplňkem ku pojednání v roč. zprávě škol. roku 1886-7). Napsal *Karel Koblížek* (Osmá roční zpráva obecného vyššího gymnasia ve Slaném, vydaná na konci školního roku 1888).

První pojednání jest obrana studií staroklassických, kteráž podle slov úvodu řízena jest hlavně k žákům gymnasiijním a jich rodičům. Spisovatel chce úvahou svou odčiniti u nich předsudky

*) Mohl by někdo u nás z toho, že se v některém spise nevyskytá slovo „devatenáct, devítloketní“ a pod. činiti jaké závěry? Nesmíme užívatí všech *ἀπαξ σλημύνα*, která jsou označena v slovnících homerských. Pak vypisujeme pouze slovník.

proti studiím staroklassickým, vzniklé stálými útoky, které právě v posledních dobách podnikají se proti studiím humanitním. Touto věcí, že pojednáním tímto má se působiti na žáky gymnasií a na jich rodiče, třeba asi vysvětliti, proč spisovatel hledí leckde spíše působiti na cit čtenářův než na jeho rozum. Mnohé z důvodů jím uvedených (zvláště v první části) neobstojí před strážlivou a chladnou rozvahou. Že na př. latina a řečtina poskytnují vědám jednotlivých terminů, všem národům srozumitelných, jest výhoda celkem nepatrná, k tomu pak právě nová doba, v níž živé jazyky nastoupily na místo latiny ve spisech vědeckých, i v terminologii přikloňuje se často k řečem živým. Na str. 7. se rozdíl mezi starými a moderními jazyky označuje takto: „Ony jazyky jsou mrtvé, tyto živé; oněch forma i literatura jest bohata, jest vzorně dovršena, ustálena, neproměnná, těchto forma i literatura neustálena, nedovršena, stále rostoucí a rozmáhající se, forma daleko skrovnější a nepravidelnější.“ Výrok ten sotva jest správný. Že literatury novověké stále rostou a se rozmáhají, není přece jim v neprospěch vzhledem k literaturám staroklassickým. A nejsou literatury moderní, které závoditi mohou kvantitativně i kvalitativně s literaturami starými? Na téže straně o něco níže se praví, že „franština i jiné jazyky moderní prosáklý jsou prokvetlostí a umělostí“. Totéž mohlo by se říci i o latině i o řečtině. Dle str. 8. jazyk živý podroben jest všelikým časovým proměnám a proto méně se hodí k základnímu vyučování a vzdělávání. Týmž proměnám podrobeny byly i jazyky staré a proměny ty i na několika těch klassicích, které gymnasistovi dostanou se do ruky, jsou patrný. Srovnajme na př. jen řeč Caesarovu s Tacitovou. Podobných výroků jest v pojednání tom ještě několik. Dobře proveden jest důkaz, že studium literatury řecké jest nezbytným doplňkem studia literatury římské a že literatura česká, jaká nyní jest, sama o sobě nepostačí k tomu, aby vyplnila úkol, který nyní v studiích humanitních přidělen jest oběma literaturám staroklassickým. Druhá část pojednání, která dotýká se skutečných výhod studií jazyků a literatur staroklassických proti jazykům a literaturám moderním, mohla býti prohloubenější: paedagogické výhody plynoucí z tohoto studia mohly a měly býti po soudu referentově s větším důrazem a ve větším rozsahu uvedeny. Jen tato druhá část obsahuje právě důvody, kterými lze tato studia dosud brániti, a právě tyto důvody měly býti probrány důkladněji, než se stalo. Není tu uvedeno vše, co bylo možno uvéstí. V pojednání vyskytají se sem tam paedagogické digresse (na př. na str. 5. a n. digresse o neoprávněnosti stesků na přetěžování žáků) správné sice a pozoruhodné, ale vymykající se aspoň v tomto rozsahu z rámce vlastního pojednání.

Poznámka o historickém infinitivě, přidaná k tomuto pojednání, doplňuje jen pojednání již dříve uveřejněné, které svého času už posouzeno bylo v těchto „Listech“.

Josef Král.

Contes populaires de Lorraine comparés avec les contes des autres provinces de France et des pays étrangers et précédés d'un essai sur l'origine et la propagation des contes populaires européens *) par *Emanuel Cosquin*. Paris F. Vieweg, I (LVII + 290); II (376) 8° (1887), 20 fr. Úprava velmi pěkná.

Úvod obsahuje méně, než nač ukazuje název „o vzniku a rozšíření lidových povídek evropských“. Po stránce historické omezuje se sp. na kritický rozbor několika teorií, místy velmi pěkný; po stránce věcné kloní se k názoru Benfeyovu. Sbíрка obsahuje ve dvou dílech 84 čísel, nespořádaných, bez udání míst a vypravěčů z krajiny Lorraine (zabírá v sev.-vých. části „region du Nord“, departementy Meuse, Meurthe-et-Moselle a Vosges). Podána jsou téměř všechna jazykem spisovným, některá jen ve výtahu a obsahují látky obecně evropské. Ke každému číslu přidán obšírný komentář, obsahující ve výtahu příbuzné verze ze sbírek téměř všech národů evropských, hojně asijských i částečně afrických, porůznu doklady americké a australské. Ku konci, po obšírných dodatcích přidána bibliografie, nejobsáhlejší tuším (pro záp. Evropu) jaká dosud byla vydána. Je tu sneseno materialu asi ze 160ti sbírek, jichž valná část připadá Francouzům (asi 24), Italům (asi 22) a Němcům (asi 22). Slovanský svět byl sběrateli nepřístupen; zná jen asi 14 překladů angl., franc. a něm. (též Wollnerův komentář), z časopisů Jagicův Archiv. f. slav. Phil. Z čes. citován Wenzig a Waldau. Dodatky k jednotlivým číslům z nejnovějších sbírek podal A. v. Weilen v Ztschr. f. vergl. Litteraturgeschichte u. Renaissance Lit. (Dr. Koch a Dr. Geiger). Neue Folge, sv. 1., seš. 1. — Kniha Cosquinova je dosud nejúplnější sbírkou látek pohádkových západoevropských. Podáváme tuto doplněk k ní z lidové literatury české, zároveň na ukázkou, jak úzce k sobě přiléhají lidové literatury různých národů. Poněvadž Cosquinova sbíрка není u nás přístupna, připojujeme také stručné obsahy jednotlivých látek. Jsou spřádány dle příbuznosti v několik větších oblastí, ač podrobné třídění, jaké se podává z celého materialu pohádkového na př. jednoho národa, nebylo lze vykonati, poněvadž Cosquinovi mnoho látek dosti rozšířených schází, a mimo to některá jeho čísla jsou jen kusá neb zatemnělá. Z české literatury lidové nemám po ruce dokladů pro čísla: 2, 6, 18, 21, 23, 24, 26, 34, 41, 48, 57, 59, 62, 64, 65, 68, 72, 74, 75, 78, 80, 81. Mnohé z nich však jsou jen trosky pův. látek. — (U všech sbírek citováno vždy poslední vydání).

O rekovi, který si dobyl dceru královskou za choť.

73; Rěk má mluvícího koně, najde cestou zlaté pero. Slouží u krále, je poslán pro ptáka, jemuž pero patří, pak pro princeznu se zlatými vlasy, pak pro její rodiče, pro prsten a klíč v moři

*) Sbíрка tato vycházela po částech i v časopise Romania od r. 1876—82.

ztracený. Pak má se dát oběsit, vyvázne šťastně, král však zahyne; on králem, vezme si přinesenou dívku.

3; podobné. Rekovi pomáhají obrové a zvířata. Přinese též živou a mrtvou vodu, a zámek princeznin. Rámec pohádky (o zrádném hrabčovi) zvláštní. — Čes. verše: *Slavia* II 14 (51—53) Jindř. Hradec; rkp. sb. ze Stř. Bečvy ve vých. Mor.; částečně *Kulda* II 101 (132—143) ok. Rožnova.

1; **52**; Silák najde silné soudruhy, spouští se do podsvětí, aby vysvobodil princeznu. Soudruzi je vytáhnou, jej tam nechají. Vynese jej orel, on usvědčí pak podvodníky jablky a šátky, které dostal od princezen. — Čes. verše mají 2 varianty, v podrobnostech rozdílné. První: *Mikšiček* I 36 (233—239) *Zaklená princezna*; *Kulda* I 55 (290—298) ok. Rožnova; *Kolář-Kochovský* II 34 (61—68) mor. Slovač. — rkp. sb. ze Solánce vých. Mor. Druhý: *Mikšiček* I 24 (176—178) *Silný kovář*; *Sedláček* I 2 (12—21) záp. Mor.; *Kulda* I 28 (111—119) ok. Rožnova. Němc. II 41 (196—210) *Neohrožený Mikeš*; *Bayer* II 11 (34—37) ok. Rožnova.

5; **37**; Nadpřirozeným porodem (z kousků ryby) 3 synové, 3 hříbata, 3 psi, (3 oštěpy). Synové, jdouce do světa, nechají doma znamení, jímž lze poznati, jsou-li dosud na živu. Nejstarší zabije pomocí 3 psů sedmihlavého draka, jemuž byla předhozena princezna, sluha vydává se za jejího osvoboditele, rek usvědčí jej jazyky z hlav draka, dostane princeznu. Babou pak zkameněn. Týž osud má prostřední, jenž jej jde vysvobodit. Nejmladší vysvobodí oba. Čes. verše (mají správně místo psů divoká zvířata. Psi přejati sem z jiné látky.) *Václavek* I 5 (30—40) mor. *Valašsko*; *Vrána* I 20 (58—60) ok. Němčic na Hané; *Rad.* I (1—12); *Kulda* I 54 (285—290) ok. Rožnova.

55; Episoda s drakem, z předešlé látky.

40; Rek má v lese v noci obrům pomoci do zámku. Zastřelí psíka, vleze tam, najde princeznu. Obry, za ním lezoucí, zabije, odejde. Princezna vystaví hospodu, kde každý zadarmo jí a pije, musí však vypravovatí svůj život. Jednou přijde její ochránce, vypravuje onu událost a dosvědčí střevičkem, který vzal princezně oné noci. — České verše: *Menšík* 67 (229—234) ok. Jemnice; *Mikšiček* I 23 (167—175) *O třech obrech*; *Kulda* I 23 (66—68) ok. Rožnova; *Slavia* II 12 (45—48) *Pluhový Žďár u Kardašovy Řečice*; *Třebitzský* 12 (105—118).

43; Pasák hlídá stádo princezny, zabije v lese 3 obry v brnění ocelovém, stříbrném, zlatém a zmocní se jich zámků, ocelového, stříbrného a zlatého. Princeznu dostane, kdo na zá-pasech třikrát dojde její kytice. Pasák jezdí v oděni ocelovém, pak stříbrném, pak zlatém, dostane princeznu. — Čes. verše: *Mikšiček* I 12 (106—112) *O ovčáčkovi*; *Kulda* I 17 (46—51) ok. Rožnova; *Menšík* IV 7 (210—213) *Benetice na Mor.*

15; 50; Rek hledá princeznu, hlídanou netvorem, jehož duše je mimo jeho tělo. Rozdělí spravedlivé vlka (lva), mravence, orla, hádající se o mřšinu, dostane od nich moc, měnit se v ně. V různých podobách pak přemůže netvora, naleznuv vejce, v kterém byla jeho duše, unese princeznu. — Čes. Vrána I 27 (54—58) ok. Němčic; Rad. 5 (49—65).

44; Princezna z Anglie zamítne z pýchy francouzského prince; on přestrojen za vlásenkáře vnikne ke dvoru, zasnoubí se s ní; prchnou, on předstírá chudobu a všelijak krutě ženu svou pokoruje. Nutí ji prodávat nádobí, jež jí dává vojáky rozbíjet, usvědčuje ji ve svém paláci z krádeže, ku které ji dříve nutil. Ona odloží svou pýchu, a je pak uznána královnou. — Čes. verse: rkp. sb. ze Střední Bečvy na Mor. (i franc. princ a angl. princezna se tam jmenují); Němcová II 43 (227—240) Tajemný pás; II 48 (282—292) Potrestaná pýcha; rkp. sb. ze Solánce.

12; Rek slouží čaroději, nabude v zlaté fontáně (zakázané) zlatých vlasů, prchá, zahazuje 3 věci, jimiž zamezí pronásledování. Slouží se zavázanou hlavou u krále. Princezny volí zlatými jablky ženichy, nejmladší zvolí si jej. Je poslán pro zázračnou vodu k uzdravení krále, pomáhá pak nepoznaná králi třikrát v boji. Vodu dá svým švagrům, když mu dají svá zlatá jablka a dají si nabit. Poznan pak po ráně v boji utržený. — Verse z několika látek složená, které v češtině nalezájí se odděleny. (Viz LF. XV, str. 375.)

19; Verse zatemnělá, utkaná z několika látek o rekovi, který dobývá princezny.

O dívce.

9; 32; Dva varianty téže látky *a*) (č. 32). Hoch zaprodaný ďáblu chytí jednu ze 3 dívek, přilétajících k studni se koupat v podobě ptáků. Má u ďábla vykonat 3 nemožné práce (porazit les, vystavět zámek, poznat onu dívku ze tří stejných). Vykoná vše pomocí oné dívky, ujde úkladům ďáblovým, prchne s ní, nemá však doma nikoho políbit. Žijí pak spolu, ona klame záletníky a vyláká na nich peníze. Verse tato od pův. látky, která tu patrně byla vzorem, místy se uchyluje. *b*) (č. 9.) Oba milenci prchají, jsou stíháni, dívka mění sebe a ženicha poprvé v hruška a ženu hrušky klátící, po druhé v poustevnu a poustevníka v kapli, po třetí v rybu a kapra. — Látka tato v mnohých jazycích je velmi rozmanitá a v jednotlivostech rozdílná. Pro *a*) čes. verse Slavia II 1 (1—7); (chybně udáno od Zbraslavi. Je z Menšíkovy sbírky z ok. Jemnice na Moravě); Němc. I 9 (107—121) Zlatý vrch. Obě obsahem valně bohatší než franc. verse. Pro *b*) rkp. sb. z Jarcové u Valaš. Meziříčí; Malý 9 (127—132) O třech bratřích; Kulda II 66 (34—37) ok. Rožnova; Němc. I 4 (44—64) Vodní paní; Menšík IV 28 (250 a násl.) ok. Benetic, na Mor.; Menšík 91 (339—348) z ok. Jemnice z Chotabudic; tatáž u Malého 3 (54—67). I v těchto versích

veliká rozmanitost a časté upomínky na a). Nelze obojí ani určitě rozlišiti.

63; Otec přiváží z cesty 3 dcerám dary, nejml. mluvící růži, kterou utrhl v zahradě bílého vlka a musil mu slíbiti to, co mu nejdříve naproti přijde. Je to jeho nejmladší. Pošle ji k vlkovi, který změní se v prince a slibuje jí manželství, neprozradí-li jej doma. Ona při návštěvě sestrám o něm vypravuje a najde jej pak mrtvého. — Čes. verše vesměs se odchyľují tím, že dívka pobytem v zámku zakletého vysvobodí. Rad. 43 (386—396); Menšík 75 (265—275) ok. Jemnice; Mikšíček I 32 (214—220) Červená růže; Slavia II 3 (13—20) z Poděbrad; Kulda I 33 (148—151) ok. Rožnova.

38; Sv. Panna kmotrou děvčeti, vezme ji po několika letech k sobě, zakáže v zámku jednu komnatu. Dívka neposlechne, zapírá však; sv. Panna ji vyžene do lesa, vezme si ji princ. Vždy když má dítě, přijde se sv. Panna ptát, přizná-li se. Nechce, 3 děti jsou jí vzaty. Má být upálena, na hranici se přizná, dostane děti zpět. — Čes. verše: Mikšíček I 4 (31—38) Karolinka; Němc. II 36 O Marišce (113—140); Hraše: Ze starých dob 1885 č. 11 (81—95) z ok. Pacovského; Václavěk II 19 (28—29) mor. Valašsko.

27; Žena má mnoho přádl. Slíbí jí pomoc trpaslík, ďábel Ropiquet, ale musí uhodnouti za 2 hod. jeho jméno, jinak by mu náležela. Poslouchá jej tajně v lese, jak své jméno zpívá, řekne mu je pak a je vysvobozena. — Čes. verše úplnější: Stránecká 5 (25—28) z Moravy; Slavia I sv. 4 č. 6 (6—8).

28; Král si chce vzíti svou dceru za choť. Ona odpírá, žádá na něm šaty slunečné, pak měsíčné, pak zlaté duté tele, do kterého se schová. Tele vezme si s sebou cizí princ, postihne dívku, jak jí jeho jídla, zamezí úklad jí činěný svou bývalou nevěstou, nevěstu zavrhne, dceru královu si vezme. — Čes. verše začátek stejný, dcera však potom prchá a pokračování jako o popelce. Jen Rad. 26 (224—263) blíží se franc. verši. Slavia I sv. 4. č. 7 (8—14), Němcová I 12 (145—156) O princezně se zlatou hvězdou na čele.

35; Král najde v lese mladší ze 2 sester, a vezme si ji. Jde do boje, matka dceři vytrhá oči, zuby, utne ruce, nohy, nechá ji v lese. Stařec ji najde, posílá svého chlapce do hradu prodávat zlatý kolovrat za oči, zlatou přeslici za zuby, vřetenno za ruce atd. a dívku uzdraví. Král se vrátí, stařec mu vše vyzradí. — Čes. verše úplně souhlasná Němc. II 30 (32—47) O zlatém kolovrátku, jen konec jinak utvořen (kolovrat sám vyzradí zločin). Méně souhlasné, avšak též sem spadající: Menšík IV 10 (216 až 217) Benetice na Mor.; Slavia 25 (69—73) od Strakonice (dívce z úst padají při úsměvu růže).

Různé látky.

17; Král ve válce, choť jeho má syna a dceru s hvězdou na prsou. Tchýně píše, že královna porodila zvířata, král dá je pustit na moře. Najde je kupec, vychová, ony slyší, že jsou nalezcenci (od dětí kupcových); jdou hledat rodiče. Slouží u krále na hradě, tchýně navádí krále, aby poslal hocha pro tančící vodu, pak pro zpívající růži, dceru pro mluvícího ptáka. Děvče při tom zkamení, hoch je vysvobodí, pták vyzradí králi zločin, tchýně potrestána. — Čes. verse úplnější a dokonalejší. Mají ještě zvláštní začátek (o 3 dívkách, které poslouchá král, když si vypravují, koho by rády za muže. Nejml. krále). Mikšíček I 29 (202—206) Pohádka o krásné zahradě; Rad 50. (447—471); Němc. I 8 O mluvícím ptáku, živé vodě a třech zlatých jabloních (92—106); Slavia II 11 (43—45) Pleše u Kardašovy Řečice; Vrána I 24 (43—48) ok. Němčice, Haná. Bez onoho začátku: Kolář-Kochovský I 7 (20—22) mor. Slovač; Slavia II 10 (41 až 43) z Vysokomýtska.

82; Žena prechne muži s důstojníkem do Afriky. Muž jde sloužit do důstojníkovy pluku, je návodem své ženy při hostině latně usvědčen z krádeže a odsouzen k smrti. Starý opilý voják vzkřísí jej zas zázračnou masťou, on jde do Francie, stane se velitelem v gardě, zasnoubí se s princeznou. Jede do Afriky, sesadí onoho důstojníka, dosadí na jeho místo vojáka, co jej vzkřísil. Důstojníka i ženu potrestá. — Čes. verse rozmanité a shodují se jen v hlavních rysech: Němcová II 42 Zlatý lupínek (211—225); Menšík ok. Jemnice 87 (323—327); Bayer II 13 (45—51) ok. Rožnova; rkp. sb. ze Solánce na Moravě.

7; Dva žebráci, jeden osleplí druhého, nechá jej v lese. Slepce slyší tam hovořit zvěř o vodě, zrak vracející; o princezně nemocné a jak ji uzdravit; o Lyonu, městě bezvodém a jak tam lze vody nabýti. Uzdraví se tou vodou, pomůže princezně a Lyonu městu, zbohatne. Vypravuje to bývalému soudruhovi, ten jde též zvířata poslouchat, je však od nich roztrhán. — Čes. verse: Nápadně i v jednotlivostech shodný Třebízský 1 (5—12) O dvou žebrácích; mimo to Václavek I 1 (7—10) mor. Valašsko; Kolář-Kochovský II 31 (48—54) mor. Slovač; Kulda II 75 (63—67) ok. Rožnova; Malý 8 (122—126) Zrádní soudruzi.

30; Voják jde se soudruhem, kterého nezná. Kupuje za jeho peníze berana, nechává si část peněz, sní pak játra a zapírá. Průvodce jeho zná omlazovat staré ženy, peníze za to slibuje tomu, kdo snědl ona játra. Voják se přizná. Chce pak sám omlazovat, nedovede to, má být utracen, jeho průvodce jej vysvobodí. — Je to látka o Kristu, který putuje světem a uzdravuje nemocné. Čes. verse úplnější: Menšík ok. Jemnice 23 (65—67); Bayer II 16 (58—63) ok. Rožnova; rkp. sbírka ze Solánce na Mor.; pak ze Stř. Bečvy.

O zázračných věcech.

4; 39; 56; Chudás dostane od boha poprvé servít, jídla dávající, po druhé osla, z kterého padá zlato. Obojí je mu ukradeno. Po třetí dostane kyje samobijné a přinutí jimi zloděje, aby kradené věci vydal. — V čes. versích za osla beránek, začátek v několika variantech; rkp. sbírka ze Solance ve vých. Mor.; Vrána I 2 (12—13) z Hané; Kulda II 74 (57—63) ok. Rožnova; Stránecká 3 (16—21) z Moravy; Menšík 95 (374—379) ok. Jemnice (tataž Malý č. 15 (163—169).

42; Tři vojáci po sobě na stráži dostávají od strašidla měsíc stále plný peněz, tašku, z níž vojsko lze vyvolávat, plášť, který činí neviditelným, a šavli, která dává majetníku, co si přeje. Lstivá princezna je o ty věci připraví, jen šavle jim zbude a tou jí přinutí ukradené vydat. — Čes. verse málo odchylná Slavia 19 (44—48) Telč na Mor.

11; Tři vojáci mají měsíc vždy plný, píšťalku vojsko přivolávající, klobouk, jenž majetníka kam chce přenáší. Princezna je obehraje v kartách, oloupí je o ty věci. Jeden najde ovoce, po kterém rohy rostou, dá jí ho sníst a nezbaví jí rohů, pokud věci nevrátí. — Je to nedokonalý variant látky knižné „o Fortunatovi a jeho synech“. V češtině variantů několik. S francouzskou souhlasí verse u Kuldy I 47 (244—254) ok. Rožnova. Je však dokonalejší.

31; Radou baby najde voják v zakl. zámku svíčku, již duch slouží. Dává jí k sobě nosit princeznu z Anglie, rodiče ji stopují, voják má být popraven, soudruh mu přinese svíčku, on svolává vojsko a donutí krále, dát mu dceru. — V čes. versi na víc jiný začátek, ostatně málo odchylek: Mikšíček I 6 49—56.

10; 49; 71; Chytrý chudás prodává obmezenému pánovi několik věcí domněle zázračných. — Čes. verse Rad. 56 (516 až 520); Bayer I 26 (72—75) ok. Rožnova; č. 71 má v druhé polovici látku o chudásovi, který za 3 darované groše dostane housle samohrajné, mošnu, do které musí vše, čemu poručí, karty, jimiž vždy vyhrává atd. V zámku pak obehraje čerty a zavře do mošny. — Čes. verse samostatné a velmi podrobné: Mikšíček I 13 (113—120); Slavia II 15 (53—56) Poděbrady; Slavia 17 (40—42) Olomouc; Rad. 6 (66—78); Menšík 57 (182—189) ok. Jemnice; Kulda II 116 (197—203) ok. Rožnova; Slavia II 18 (62—64) Lomnice u Jičína; Kolář-Kochovský I 13 (33—36) mor. Slovač; rkp. sbírka ze Solance.

Zvířecí látky.

29; Kohoutek se slepičkou jdou sbírat oříšky, kohoutek se dusí, slepička k studánce pro vodu, ta chce s lípy listek atd. známá dětská říkání; formou podobná, látkou však odchylná v č.

18 a 34. — Čes. verše Němc. II 66 (358—359); Slavia I sv. 1 (31—32) z Litomyšle; Vrána I 10 (26) ok. Němčic na Hané; Kolář-Kochovský II 22 (20—22) ok. Uh. Brodu.

45; Zvířátka putují, přestraší lupiče, usadí se v jich skrýši, vyženou vyzvědače lupičů, vrátí se pak domů. — Čes. v. Malý 14 (160—162); Menšík IV 29 (254—256) ok. Benetic Mor.

47; Děti vodí kozu na pastvu, ona doma žaluje hospodáři, že se špatně najedla. Sedlák děti zabíjí, jde s ní sám, ale ona též jemu si stěžuje a brání se, když ji chce zabít, zabije její sama. — Čes. verše: Kolář-Kochovský I 10 (29—31) ok. Uh. Brodu Mor.; Slavia 4 (5—7) z Tábořska; Slavia I sv. 3 č. 4 (28) od Strakonice (část); Němc. II 64 (354—355). Čes. verše úplnější; koza napolo odřená uteče, vyžene lišku z doupěte, sama pak mravencem (ježkem) odtamtud vyhnána.

66; Koza nechá doma 8 dětí, zakazuje jim otvíratí. Otevrou přece vlkovi, sežere je. Koza se pak na něm pomstí, rozpáře ho; podobně též č. 76. — Čes. verše: Vrána I 8 (25) a 26 (49—53) (část) ok. Němčic na Hané. Slavia 2 (2—3) od Čechovic; Slavia I sv. 3 č. 4 (28) od Strakonice (část), Němcová II 65 (356—357).

54; O hloupém vlku, kterého liška stále klame. — Čes. verše: Vrána I 26 (49—53) (část) ok. Němčic, Třebízský 2 (13—16).

Látky ze života lidového.

33; Král v přestrojení zabloudí v lese do lupičské krčmy, setká se s prostým vojákem, který lupiče pobije. Krále nepozná až v městě; je bohaté odměněn. — Čes. verše: rkp. sb. ze Solance; Menšík 48 (151—153); Kolář-Kochovský II 44 (105 až 108) mor. Slovač.

46; 14; 69; Hoch Bénédicté leží do 15ti let, je z něho veliký silák. Slouží u statkáře, vozí duby z lesa, celý les poráží. Statkář rád by se ho zbavil, posílá jej do zakletého mlýna, on však čerty v něm zkrátí; posílá jej na vojnu, on neposlouchá, koule se ho nechytají. Vráti se. Dají mu čistit studnu, hodí za ním mlýnský kámen a zvon. Nic mu však neublíží. Chce jako výslužku obilí, co ho unese. Odnese si skoro celou sýpku. 14 a 69 mají ještě vlivy jiných látek. — Čes. verše: Václavek II 15 (19—23) mor. Valašsko; Slavia I sv. 3 č. 5 (19—22); sv. 4 č. 11 (22—25) obě od Kardašovy Řečice; Malý 16 (170 až 173) O silném Honzovi; Mikšíček I 19 (146—147) Silný Janek.

67; Jan nezná bázně, přenocuje v zámku, kde čerti straší, a přemáhá je. — Čes. verše o dvou: srdnatém a bojácném. Slavia II 21 (68—70) Jindř. Hradec; Slavia I sv. 2 č. 6 (8—11) z Kardašovy Řečice.

8; 25; O krejčím, který se vydává za hrdinu, lstí vítězí nad obrem (mačká sýr místo kamene, vyhazuje ptáka, v noci skryje

se pod postel, aby jej obr nezabil). — Čes. verse mají dva var. Jeden o skutečném silákovi, který lstí zabíjí jednorozce, pak obry, pak lupiče a druhý o krejčím (ševci), jenž zabil mnoho much, vydává se za hrdinu, zápasí s obrem atd. První: Bayer II 12 (38—45) ok. Rožnova; Rad. 22 (221—234). Druhý: Slavia 22 (56—60) Telě na Mor.; Kulda I 40 (201—204) ok. Rožnova; Mikšíček I 20 (148—151) Krejčů a obr; Třebízský 5 (34—42).

60; Muž jménem Cvrček, vydává se za hadače, má hledat knížeti ztracený prsten. Sluhové, kteří prsten ukradli, myslí, že on to ví, přiznají se; on, aby je neprozradil, večepru prsten kohoutu do hrdla a pak jej najde. Pán jej zkouší, má poznat, co je v zakryté míse. Řekne si: Cvrčku, teď je s tebou zle, a v míse náhodou je cvrček. — Čes. verse (někdy mají Raka): Slavia I sv. 4 (25—30); Kulda I 49 (260—270) ok. Rožnova; Soukal 5 (60—63) O kupci Vševědovi; Rad. 52 (487—494); Hraše: Povídky našeho lidu 11 (161—176) ok. Písku; Třebízský 4 (25—33).

36; Bratři Petr a Jan. Petr slouží u hospodáře na smlouvu; který z nich dříve se rozhněvá, musí si dát druhým natlouci. Pán týrá jej hladem a prací, Petr se rozzlobí, prohraje. Jde sloužit Jan, prodá hospodářův povoz, lstí přemůže lidožrouta (přejato z látky č. 8, 25), prodává řezníkům vepřový dobytek pánův, jen očásky zastrká do bahna a fíká, že je v bahně zapadlý. Konečně zastřelí ženu hospodářovu, myslí, že je to zvěř, která mu chodí na husy. Pán se tím rozhněvá, prohraje. — Čes. verse mají sázku o nos: Slavia II 36 VII (98—101) z Poděbradska a z Poličky; Kulda I 42 (213—219) ok. Rožnova; Němc. II 59 Půjčka za oplátku (341—343); Vrána I 19 (36—37) ok. Němčic na Hané; Mikšíček I 34 (228—230) Liška nad lišku.

70; Několik bratří, jeden vyučí se zlodějství. Má ukrásti koně pánova, dobře hlídaného. Opije sluhy a koně ukrádne. Pak voly ještě lépe hlídané a konečně faráře z kostela. V noci po kostele rozpustí raky se svíčkami a prostře pytel. Zpívá, kdo vlez do pytle, přijde do nebe. Farář do něho vlez, zloděj odnese jej pánovi do zámku. — Čes. verse: Mikšíček I 22 (160—166) Klimek; Malý 18 (180—181) Chytrý loupežník; rkp. sb. ze Solance; Třebízský 9 (79—84).

51; Nejml. ze tří je hloupý. Jdou všichni k princezně, kterou dostane ten, kdo ji přemluví. Nejml. sbírá cestou dno lahvové, mrtvého ptáka, volský roh, mluví pak s ní o těch věcech a vyhraje. — Čes. verse jen Sedláček I 13 (73—84) ze záp. Moravy; pokračuje pak dále. Vlastní podklad látky této je sprostý.

22; Žebrák namluví nerozumné paní, že přichází z ráje a že tam viděl její sestru. Paní dává mu mnoho šatů a p., aby

to vzal sebou, až se vrátí do ráje, sestře. Muž té paní v noci vyleze na strom, vezme při tom s sebou domovní dvéře, pustí je na lupiče, pod stromem rozložené a když utekou, pobere jich peníze. — Jsou tu dvě látky, *a*) o nerozumné ženě, *b*) o hloupém Honzovi. Pro *a*) čes. verse: Němc. II 58 (338—340) Kdo je hloupější?; Kulda II 108 (160—166) ok. Rožnova; Menšík V, VI 27 (337—338) Holešov na Mor. Bayer I 14 (50—52) ok. Rožnova; pro *b*) Bayer I 17 (58—60) ok. Rožnova; Rad. 53 (493—494); Slavia I sv. 4 č. 9 (17—18).

58; Hloupý syn, když jej matka pošle s plátnem na trh, prodává je soše světce, stojící před kostelem. Matka chce peníze, on jde znovu k soše, bije ji a plátno zas vezme zpět. — Čes. verse jsou úplnější: Rad. 36 (339—441); Rad. 45 (402—411); Menšík 90 (335—339) z Menhartic v ok. Jemnice; Malý 17 (174—181) Hloupý Honza.

20; Richedau, namluví pánu, že za kravské kůže dostal tolik zlatáků, až je na měrice měří. Pán dá porazit všechny krávy, ale za kůže mnoho nestrží. Jde na podvodníka, ten poručí ženě, aby se stavěla mrtvou, pak říká, že ji dýchnutím do ucha uzdravil. Pán to chce též zkusit, ale ženu zabije. Richedau má být v pytli hozen do vody, v tom zvoní se umíráčkem za pánovu ženu. Nechají jej na břehu, on namlouvá pastýři, že kdo vleze do toho pytle, bude farářem, on že jím být nechce. Pastýř tam vleze, R. odžene jeho stádo. Pán utopí pastýře. R. pak říká, že to stádo je z vody. Pán skočí do vody a utopí se. — Čes. v.: Kulda II 109 (166—172) ok. Rožnova; Bayer II 6 (18—23) ok. Rožnova; Vrána I 7 (21) (22—23); ok. Němčic Haná; Menšík 65 (211—219) ok. Jemnice.

13; Jean-Baptiste jde prodat krávu; vymění ji za kozu, tu za kohouta, kohouta za koninec. Vráť se a vsadí se se sousedem, že žena nebude mu láti. Žena nelaje, on vyhraje 200 fr. — Čes. v.: Menšík I 12 (52—53) Telč na Mor.; Menšík 76 (276 až 277) ok. Jemnice.

16; Mlynářova dcera je sama doma, utne zbojníkovi, do mlýna se dobývajícímu, ruku. On pak nepoznán o ni se uchází, zasnoubí se s ní, pozve ji na svůj hrad. Dívka přijde tam, když nikdo není doma, schová se, vidí přicházet ženicha se zbojníky, kteří pak uškrtí její příbuznou. Prchne. Když ženich k nim zas přijde, vypravuje to, co viděla, jakoby se jí to zdálo, a dá pak lupiče zatknout. — Čes. verse mají dva varianty: *a*) začíná jako franc. verse až k zasnoubení; *b*) pokračuje po jiném začátku stejně s franc. až ku konci. *a*) Slavia II 24 (73—76) od Kardašovy Řečice; rkp. sb. ze Solance; Bayer II 2 (3—9) ok. Rožnova; *b*) Mikšíček I 21 (152—159) Kačenka; Menšík 34 (116—120) z Třebetic v ok. Jemnice; Bayer II 3 (9—11) ok. Rožnova; rkp. sb. ze Střední Bečvy.

V. Tille.

Hermes. Zeitschrift für klass. Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert. 23. Band. 4. Heft. Berlin 1888.

O. Kern: *Theogoniae Orphicae fragmenta nova* (str. 481—488). Nová řada zlomků z nevydané dosud knihy Damaskiovy (cod. Marciani 246). — K. Bürger: *Zu Apuleius* (str. 489 až 498). Míní, že celá prvá kapitola vztahuje se k Luciovi Korinthskému, jenž následující román vypravuje. — Týž: *Teukritisches zum Pseudolukianischen 'Oros* (str. 499—507). — M. Rothstein: *De Diris et Lydia carminibus* (str. 508—524). Rozbor a kritika básní. Obě básně, z nichž žádná nepochází od Valeria Catona, liší se velice hodnotou, řečí a slohem. Dispoice básně Dirae jest jednoduchá a jasná; v jednotlivostech však skýtá báseň mnohé kritické obtíže, jež spis. hledí rozřešiti. Báseň má značnou básnickou cenu. — A. Krause: *Zur Geschichte Alexanders* (str. 525—531). Bitva Gangamelská svedena dne 30. září; všichni falangité Alexandrovi byli národnosti makedonské. Dále uznává spis. dvě agemata hypaspistů, rozeznává *ὑπασπιστοὶ* a *βασιλικοὶ ὑπασπιστοὶ* a pokládá *βασιλικοὶ παῖδες* za hypaspisty; konečně jedná o vyzbrojení vojska Alexandrova. — G. Kaibel: *Inschriften aus Pisidien* (str. 532—545). — H. van Herwerden: *Ad Diodori Siculi novissimam editionem, quam recognovit F. Vogel a. 1888. vol. I.* (str. 546—555). — M. Wellmann: *Zur Geschichte der Medizin im Alterthume* (str. 556—566). Herakleides Tarentský, jeden z nejslavnějších lékařů starého věku, žil na sklonku 2. stol.; lékař Andreas jest totožný s tělesným lékařem Ptolemaia Filopatora; Filonides, žák Asklepiadův, jest totožný s Filonidem příjmením *ὁ Σκελός*; různé osobnosti jsou Apollonios Mys a Apollonios z Kitia, první byl žákem Zopyra Alexandrijského a žil asi okolo r. 60 př. Kr., druhý asi na konci 1. stol. př. Kr.; Apollonios Mys identický jest s Apolloniem příjmením *ὁ Ἡροφίλειος*. — K. P. Schulze: *Der Codex M des Catull* (str. 567—591). Ruk. Venet. (z 15. stol.) má ze známých rukopisů Catullovy nejvíce dittografií, celkem 155, a poskytuje řadu pozoruhodných čtení, nevyskytujících se v jiných rukopisích. Zajímá mezi rukopisy, jež se odvozují z V, zvláštní samostatné místo. — U. Wilcken: *Kaiserliche Tempelverwaltung in Aegypten* (str. 592—606). — Fr. Spiro: *Σύμπικτοι ἀρπαστοὶ* (str. 607—612). Zavrhuje nejnovější mínění Crusiusovo a starší Hermannovo i Christovo. Novota Ferekratova záležela v tom, že užil stichicky kola — — — — —, jehož až potud užívalo se vedle jiných kol ve smíšených lyrických strofách. — E. Maass: *Mythische Kurznamen* (str. 613—621). Podává zajímavé ukázky hypokoristických mytických jmen, jež střídaly se s nezkrácenými plnými tvary. — **Miscellen.** F. Blass podává dodatkem ke str. 219 nn. zprávu o rukopisích, označených č. 36. a 40. (str. 622—625). — K. Krumbacher: *Zur Chronik des Theophanes* (str. 626—628).

— U. Wilcken: *Zu den arsinoitischen Tempelrechnungen* (str. 629—630). — Th. Mommsen: *Das Atrium libertatis* (str. 631—633). Dokazuje na základě Cassiodora, že atrium Libertatis souviselo s kurií. — J. Toepffer: Oprava ke str. 325. pozn. 2. (str. 633).

J. N.

Philologus. Zeitschrift für das classische alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch. 46. Bandes 3 Heft.

Lateinische Secundushandschriften aus der kgl. bibliothek zu München. Von J. Bachmann (385—400). Připojeno kritické vydání. — *Bemerkungen über die beobachtung des wortaccentes im älteren lateinischen drama.* Von P. Langen (401—420). Polemika proti W. Meyerovi (Abhl. des k. bayer. akad. der wissenschaften I. kl. 17 band 1. abt.), jenž vliv přízvuku popírá. — *Kritische untersuchungen zur Odyssee.* Von A. Scotland (421—433). Mentos radí Telemachovi k cestě do Pylu a ten ji podnikne, ne aby dověděl se nějaké zprávy o živém Odysseovi, nýbrž aby udržel jisté svědectví o smrti jeho. — *Zu Aristarchs erklärung homerischer wortbedeutungen.* Von Max. Hecht (434—444). *Λωγδλαος* nevyložil Aristoteles dobře = *ἀλέθριος*; jest rovno německému „elend.“ *φάβος* nedobře obmezil na význam „útek“, někdy znamená i „strach.“ — *Zur kritik der Pseudoanacreonten.* Von Fr. Hanssen (445—458) 21—32. básně codexu palatinského pochází od jednoho básníka a sice židovského, jak vidno ze souhlasu s Pseudofokylidem; snad Aristobulos jest autorem obou podvržených sbírek básnických. 4. básně rukop. pal. sepsána od básníka ve verších politických; hemiamby přidány sběratelem. — *Der herausgeber des Thukydides.* Von A. Bauer (488—490). Proti mínění novějšímu dovozuje, že Thukydides sám své dílo vydal. — *Thukydides.* Von L. Herbst (491). Zpráva o spisech chronologie Thuk. se týkajících. — Kritické drobnosti.

Philologus. Zeitschrift für das classische alterthum. Begründet von F. W. Schneidewinn und E. v. Leutsch, herausgegeben von Otto Crusius. N. F. Band I. Heft 1. 1. Hälfte.

Zur Geschichte der antiken metrik I. Διαφορά. Von W. Hirschelmann (1—12). *Βονχολικόν* jest hexam.¹, kde nikdy slovo nekončí zároveň se stopou. Následuje přehled rukopisů všech traktátů o diaforách. — *Zu den homerischen hymnen.* Von R. Peppmüller (13—24). Poznámky kritické. — *Eine reform des Aristophanes.* Von Th. Zielinski (25—32). Na základě Kratinova zlomku 307 K. stanoví se, že Aristofanes Euripida následoval v užívání lichých, klamných důvodů (*γρομύδια*). Dů-

vody takové nalézají se jen v části komedie ἀγών zvané; odchýlil se tedy Ar. od starší Kratinovy formy agonu (αυμβρόη ἰδία), již jen v „Ryt.“ podržel. Agon, jak byl před Kratinem, můžeme si znázorniti, pokládáme-li parabasi Lys. za takový agon. Parabase ta blíže se objasňuje parallelou prstonárodní poesie (tyrolská „Klause“). — *Coniectanea ad comoediae antiquas fragmenta*. Von O. Crusius (33—44). — *Ad inscriptiones Phrygias notulæ* od téhož (44). — *Ein Beitrag zum vulgärlatein*. Von O. Weise (45—52). Jedná o hybridních složeninách a formách. — *Das Valerische Bruchstück zur Geschichte Constantins*. Von E. Klebs. (53—80). Zlomek pochází od pohanského spisovatele století 4., jehožto vypravování však interpolováno od nějakého fanatického křesťana z Orosia. — Kritické příspěvky k Manilioví, Dionovi Chrys.

J. Štastný.

Jahrbuch des kaiserl. deutschen archaeologischen Instituts III. Heft 4. 1888.

R. Borrmann: *Stelen für Weihgeschenke auf der Akropolis zu Athen* (str. 269). Popisuje se řada podstavců darů věnovacích, nalezených při posledních pracích na Akropoli, pokud se týká formy, ornamentu, polychromie a techniky. — F. Imhoof-Blumer: *Antike Münzbilder* (str. 286). Sběrka obrazů z mincí násl. 5 skupin: 1. postav prostých neb modlících se, 2. postav z mythu Zevova, 3. z mythu o soudu Paridově, 4. z mythu o založení Efesa, 5. postav bohů hor a nymf. — A. Furtwängler: *Studien über die Gemmen mit Künstlerinschriften II.* (str. 297). Pokračování o gemmách z různých sbírek. — A. Boehlau: *Böotische Vasen* (str. 325). Příspěvek ke studiu řeckých vas slohu přechodního a samostatné keramiky boiotské. K tomu zajímavý dodatek o bronzech z hrobů boiotských. — Erich Pernice: *Zur Kypseloslade und zum Amyklæischen Thron* (str. 365). Výklad dvou dotyčných míst u Pausania obrací se zejména proti Kleinovu seřazení jednotlivých výjevů. — A. Furtwängler a F. v. Duhn: *Nachträge* (str. 370). *Bibliografie. Register* k celému ročníku.

L. Niederle.

Prace filologiczne wydawane przez J. Bandowina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskię i L. Malinowskiego. Tom. II. str. 882. Warszawa 1887—1888¹⁾.

Ant. Kalina: *Przyczynek do historii konjugacyi słowiańskięj* (str. 1—84, 353—451, 599—656): sp. soudí, že ve

¹⁾ V. Listy Filolog. XIV. str. 153 sl.

slov. kdysi se obecně končily dotyčné osobní koncovky praes. na *-i* pod. jako v lit., i uvádí z několika slov. jazyků doložené koncovky 1. os. na *-mi*, 3. sg. i pl. na *-ti*, též v stsrb. tvarech 1. os. sg. *vime*, želíme stojí *prý e m. i* a není *prý*, jak Daňčič soudí, tu *e* dodáno. Že se v stsl. v 1. os. sg. a 3. os. sg. a pl. vedle *-b* zachovala ještě plná hláska *i* v druhé os. sg., ukazuje *prý*, že *proces klesání i v s* ustal a nevyvinul se do té míry jako v živých jazycích slov. Příčinou toho, že se zachovalo *si* v 2. os. sg. v *dasi*, *jesi* atd., bylo nejspíše to dle p. spis. domnění, že kdyby bylo *si* kleslo v **sb*, že by byla musila býti vsuta pomocná hláska *s* neb *b* mezi kmen slovesný a koncovku a že by se tedy byly vyvinuly tvary **s-b-sb*, **d-b-sb* neb **s-e-sb*, **d-e-sb*. Opírá se sp. náhledu, že koncovka *si* shodna jest s prus. *-sai*, *š* vyvinulo se z *si* po kmeni otevřeném totiž skrze *χ*, ale *χ* mění se v *š* před původním krátkým *i*, před *i* diphthongickým přechází v *s* (nom. pl.). — Co se týče 3. sg. i pl., vzpírá se spis. výkladu Brugmannovu. Brugmann totiž (v Kuhnově Zeitschrift XXVII. str. 418 sl.), pokládá 3. sg. i pl. *berets*, *berats* za injunktivy (nepravé konjunktivy) s dodanou partikulí *u*, tvary shodné tedy s ind. *bhārat-u*, *bhārant-u*, tvary tyto staly se pak indikativy právě tak jak pův. konjunktiv *bera* a sice skrze futurový význam konjunktivu; process tento počal u sloves perfektivních: *dvigna*, *dvignets*, *dvignats* ve větách závislých úplně odpovídají ř. konj. aor. a lat. fut. ex. (kteréž jest též konj.), *ubijets* = *φονεύσει*, *ubijets* = *φονεύση*; v 3. sg. *sēde*, *bāde* atd. 3 pl. *načьnā* atd. neodpadlo *-ts* neb *-t*, než jsou to též injunktivy z **sēdet*, **čьnā-t*, tak se vyloží též 3. pl. *bādā* znamenající *ἐστασαν*. Kalina naproti tomu v *-ts* z *-ti* m. *ts* spatřuje pouhý proces fonetický, odvolává se též na Geitlerův náhled, že stsl. písmo mělo původně jen jedno písmě *h* a později teprve malou modifikací utvořeno i zavedeno písmě *z*; ušly mu však tvary *изгаинто-и*, *взхмесако-и*, jichž se již Brugmann dovolával na potvrzení toho, že *-ts* pravidelné v 3. sg. i pl. v památkách stsl. nezakládá se jen na zvyku písařském. — 1. os. sg. *bera* vykládána z **bhara-m*, a tento tvar tak utvořen, že k pův. **bhara* přistoupilo *m* od časů se sekundární koncovkou aneb považována za 1. sg. konj. se sekundární koncovkou (Morpholog. Untersuch. I. 145). I proti tomu výkladu opírá se Kalina; odvolává se na to, že tu bylo krátké *a*, jak ukazuje č. *beru* pol. *biore*, a proto nemohl se vyvinouti tento tvar z *a + m*. Navhuje výklad jiný ale mnohem pochybnější: prvotně byl jako *jes-mi* tvar *nes-mi*, následkem utvoření kmenového typu ujal se tvar *neso-mi*, z toho, poněvadž přízvuk byl na první slabice, *neso-mb*, pak přešel přízvuk na koncovku (proč?), utvořil se tvar *nesóm t. j. nesā*. Výklad tento rozbíjí se nehledě na jiné četné obtíže a totéž úskalí, jako starší výklad z **bharāmi*, předpokládané vymizení koncového *h* není nijak odůvodněno, na stsl.

půdě nikdež právě nemizelo, máme instr. sg. *vlъкомъ, selomъ* a ne **vlaka, *sela*. — V 2. části probírá se systém slovesných tvarů praesentních (str. 33 sl.); do I. třídy počítají se slovesa prvotní, jichž kmeny rovný jsou kořenům, a tu rozeznávají se dva oddíly *a*) s kmeny prostými na př. *jes-* (v silném stupni) a *s-* ve slabém (prvotní tvar kmene *bhū* ve formě krátké *bū*, by zachoval se dle náhledu spis.-ova ve slov. part. praet. act. *bol a* ve slovin. praes. *bōm, bōš*, u rus. inf. *buti*; *bōm* ale spíše vzniklo stažením z *bōdem*, tak jako v kajk. chrv. *būm* z *budem*, ale za starobylé má je i Jagić Mar. 447), *b*) s kmeny odvozenými *dā-dada*, ve slov. bylo prý prvotně sg. **dédōmi* atd., pl. *ded-mó* atd., oba stupně se však vyrovnaly, t. j. silný stupeň vzat za podklad i tak normou konjugace stal se kmen *dōd-*, slov. *dad*: sg. **dād-mi* atd., pl. *dad-mo* atd., z toho konečně *dami, damo* atd., 3. sg. *dastъ*, 2. pl. *daste* ukazují, že jen touto cestou vznikl kmen *dad-*, a ne jak soudí Osthoff Morph. Unt. IV, str. XIII z (d) *dōmi*. Též u druhého kmene *dedē* vyrovnaly se oba stupně, ale tu vzat stupeň slabý *ded-*, který pak přešel mezi kmeny ukončené na *ja*: **dedjo-dežda*. Třída II tvoří slovesa, jichž kmeny končí na *o, e*; podle toho pak mají-li kmeny tyto plný stupeň samohláskový neb slabý rozpadají se na dva oddíly a) *béro, -e* b) *čító -e*. Mezi tvary *bja* i *bija* shledává též poměr, jako mezi lit. *gytū, gýti*, kde slov. *ij* odpovídá lit. *ijj* (= *ij*), a *gijaū*, slov. *aj* = lit. *ij* a to může se zakládati na předcházejícím *ej*, čemu nasvědčuje lit. *wejtū, wýti*. Tvar *bijetъ* může se opíratí též na předcházejícím *ej-ti-vi-i*, ale též jak lit. může býti analogický, vzniklý na základě tvaru infin. *bi-*, jak vůbec slovesa *s i, u* v praes. se zakládají na kmeni infin.: *ku-je: ku-ti*. — Praes. tvar má z pravidla střední stupeň, ale vedle toho nalézáme v celém řadě sloves stupeň silný: slov. *bodo, -e* lit. *bedu, mogo, -e*, lit. *mēgmi*; *bēg-* odvozuje od kořene *bha, g*, prvotně byl ve slov. praes. kmen *bēg*, taktéž *sēk, lēz m. sēko, -e, lēzo. -e*. Tvary praes. se silným stupněm jsou původem svým praeterito-praesentia, jsou to tvary analogické, přenesené z perfektu do praes. Sloveso *vъpiti* považuje Kalina za domácí slovanské, nasvědčuje tomu praes. *vъpija*, got. *vōpjan* mohlo ve slov. zníti jen **voplja*, rus. *vopljū* jest tvar analogický (str. 82). Dále pojednává spisov. o slovesích tvořených příponami *ta i da*, o druhé z nich možná domýšleti se, že sloužila k označování času praes.: tvary *bađa, ida, jada* byly druhotvary, konstruuje starší tvary praes. od těchto sloves bez přípony: od *ida* byly prý **i-mi, i-te*; důkaz, že tyto tvary skutečně žily ve slov., nalézá v stol. 1. pl. *impt. pomy, hluz*. 2. os. sg. *pój*, které nejsou dle náhledu spis. staženy z *pojdzmy, pojdi*, (373—4); pak probírá slovesa tvořená příponou *na-*; k těm počítá ještě slovesa *žъn, klъn, tъn, mъn* a *pod-*, která se všecka opírají na starších tvarech bez nosové

hlásky; -nā-ti vzniklo tím, že k -na- znovu přidána byla přípona -n. Tu též pojednává se o slovesech, která mají infix nosový: gādo- z kořene ga d- (srb. gadati), tręso- z kořene tras, skr. trāsa-ti. ř. τρεσω m. τρεσω a j., sem klade mimo jiné též bād o-, slov. bol vykládá z *b o v-l, ukazuje stupeň silný bhū, bh o u (str. 425). Konečně pojednává o slovesech, jichž kmeny mají příponu jo: je, která v rozdělení sp-ově tvoří třídu IV, o slovesech, jichž kmeny mají příponu ejo: eje t. j. tř. V. (I. tř. slovesa, jichž kmeny rovny jsou kořenům, II. tř. slovesa s kmenem končícím na o: e, III. tř. slovesa s kmenem na -no; n e). Při tom jedná mimo jiné zvláště o tvoření imperfektiv, po případě perfektiv dle toho, jaký význam měla prvotní slovesa, a iterativ, ale i do specialních otázek hláskoslovných se pouští jako v celé práci, tak na př. o přízvuku (str. 436 sl.). rica-, žiza-, vykládá p. sp., vznikly z kmenů praet. rík-, žīg- pomocí přípony ē, tedy z ric ē, žiz ē. Na konci vrací se p. spis. opět k výkladu koncovek osobních. Koncovka 1. os. sg. praes. -ā byla prý dle svědectví českého (krátké -u) i pol. (ę) v stsl. krátká, zakládá se proto prý na ō + m, ale záslovně ō m má ve slov. pravidelný reflex z. Tu podává p. spis. jiný výklad než nahore (str. 28 sl.). Koncovka tato dle toho převzata z aoristu: *ido-mī praes. ido-m aor., v aor. byl přízvuk na koncovce, v praes. na kořenné slabice, tedy aor. idā z id ō m, koncovka aor. přenesena do praes. v době, když se přízvuk začal přesouvat ke konci slova; vyrovnaly se tedy oba tvary, co do koncovky, různily se jen stupněm v kmeni, plným v praes., slabým v aor.: praes. nesā z nes ō m, prvotně nēs o-m, aor. čítā z čít ō m (str. 662); ā z chvaljā, pišā, i v 3. pl. pišāť ujalo se analogií dle nesā, nesāť; tvar trępęť, chwałęť nevykládá. — L. Malinowski: Zabytki języka polskiego w rękopisie Nr. 2503 Biblijoteki Uniw. Jagiełł. Uwagi nad pisownią i językiem (str. 85—118). — Jan Łoś: O samogłoskach długich w języku polskim przed wiekiem XVI-ym (119 až 142): po podrobném ohledání stp. památek dospívá sp. k výsledku, že dlouhé samohlásky byly v pol. do XV. stol., koncem pak XII. a poč. XIII. stol. začaly dlouhé samohlásky přecházeti v „pochylné“ a na to pozbývaly své délky, v XVI. pak století byl nejsilnější rozvoj pochýlených samohlásek. — Jan Karłowicz: Łacińsko-polski słownik roślinny z zabytku przesmyckiego (143 až 174): z rkp. univ. knihovny pražské sign. VI. A. 7. — J. Polívka: Czas przyszły w języku starosławieńskim (175 až 194). — J. Hanusz: Szkic gramatyczny na podstawie języków indoeuropejskich (195—239); dokončení ze sv. I. (str. 434 sl.), obsahuje tvarosloví. — L. Malinowski: Studya na etymologiją ludową (240—262, 452—465) pokračování z I. sv. str. 269; stl. pol. wilkierz m. ob. pol. alkierz z erker sv. č. vikýř, vikéř též vykýř výtř; krakovský lid jmenuje velký lán licha, motorem této assimilace fonetické bylo prý slovo licha, spíše asi bude možno

spatřovati tu bohemismus; i v Čechách bývá čisterna m. cisterna; stpol. bylo słońierz, słojerz i swojerz, Malinowski vykládá słońierz ze slovesa słońić, słojerz z toho vzniklo pod vlivem slova słoj, swojerz pak pod vlivem slova swojek srv. z awoj; spíše však bylo pův. słojerz z něm. slójer jako č. šlojěr, a později teprve vyvíjela se slova słońierz i swojerz — Týž: Kilka wyrazów polskich z litewskiego przyswojonych (262 až 264). — Týž: Mleziwo-młodziwo (str. 264): v bělorus. *малозыво* pod vlivem slova *малады (молодой)* přешlo v *маладжива* i znamená tolik jako mladé mléko; pod vlivem bělorus. ujal se toto slove v pol. jako *mlądźiva* a pod vlivem slova *młody* přetvořilo se v *młodziwo*. — A. d. Ant. Kryński. O aorysće w języku polskim (256—275): pod vlivem shody 3. os. sg. aoristu s 3. os. sg. praes. u přemnohých sloves, nabyly i ostatní osoby praesentní sloves perfektivních významu aoristového, označují rychlý spád děje minulého. — Jan Bystroň: Wokabularz lacińsko-polski z połowy w. XVI. (276—280). — J. Leciejewski: Trzy zabytki słowiańskie w Dubrowniku (281—284): v bibliotece kláštera františkánského v Dubrovníce chová se mezi jiným slovník latinsko-maloruský cyrillicí psaný, obšrný to rkp. obsahující asi 1000 str. i sděluje se skrovnička ukázka z něho. — Wł. Nehring: Osiem kartek z nieznaněj starěj książeczki do nabożeństwa (466—478): z knížky polské tištěné kolem r. 1515. — B. Kamiński: Ostatni zwrot w sporze o starożytności rękopisów Królodworskiego i Zielenogórskiego (479—537). — Ant. Kalina: Komediya o mięsopuście z rękopisu z początku XVI w. (538—563). — Jan Karłowicz Dziesięć pieśni mazurskich (564—577). Týž: Pieśń staroczeska o narodzeniu Jezusa (578—9): otištěna píseň *De nativitate domini „Stalat sye gest wyecz dywna panna syna porodyla | beze wsye straty tyelesne atd.“*, která byla vytištěna poprvé r. 1829 v *Monatsschrift von und für Schlesien* z rkp. univ. knihovny Vratislavské z r. 1417. Pozornosti Jirečkové tato píseň v *Hymnologii* ušla; cituje dvě pod. písně (op. c. str. 75) teprve z kancionálů Miřinského a z pozdějších. — Týž: Uwagi do tomu I-go od str. 180 „Prac filologicznych“ (str. 580—584): poznámky k pojednání Luc. Malinowského o polských slovech litewského původu; týž o slovech zaduszni, łańtuch, rańtuch i pod. (str. 585—6), týž: kilka słów o nazwiskach litewskich (587—9) poznámky i dodatky k pojednání Luc. Malinowského v I. sv. *Prac. filol.* (str. 188—191). Týž: Uwaga do str. 194 t. I. „Prac filolog.“ (589—590): stran přizvukování některých pol. slov. — Stan. Ciszewski: Parę słów uzupełnień do t. I-go str. 121—128 „Prac filologicznych“ (590—2): ke Karłowiczovu článku o kolektivech typu „braćia“ dodává dial. *wójćia, kawalirza*; a k téhož článku o vykřičnicích s koncov. časovými. — A. d. Ant. Kryński: Postaci osobliwe przysłówków stpolskich i dzisiejszych gwarowych (str. 593—8

a 765—6) atd. končící na -ski, -ki se uvozují; dycki v Slezsku běžné bude zajisté bohemismus. — Týž: Glossy w dziele Baltazara Opecia z r. 1552 p. n. Żywot Pána Jezu Krysta (666 až 758). — L. Malinowski: Dyjalektyczne wtórne przedłużenie -on (o) na an (an) w języku polskim (str. 759—760): při tvoření iterativ nemění se v pol. q, nechť jest si ja a neb z, ale u pol. lidu na Bílé Rusi a Litvě, kde se q rozpadlo na on (sondźić), dluží se i tu o (v on) v a: řondźi-: uřandza-, sondźi-: přesandza- atd., ale vedle toho monći-: zamonca-, ćonźy-: přećonźa-; e se však nemění. — Týž: Przyrostki pochodne — nisty -ćik (760—2): přípona -istź obmezena téměř výhradně jen na pol. i rus., jest celkem mladá, podle bagnisty, ognisty, premienisty vytvořila se adj. wodnisty, błotnisty, též pol. lisowczyk, mirosławczyk, towiańczyk, jsou útvary mladé ze XVI a XIX v., tvořené dodáním přípony -ćik, dle krawczyk, szewczyk atd. — A. d. Ant. Kryński: Przyrostki pochodne: -eństwo, -arnia (str. 763—5): podle bezpieczeństwo, małżeństwo, społeczeństwo tvořila se slova, která nekročila na -en, ani netvořila adj. na -eń: pierwszeństwo, wdowieństwo, taktéž przekleństwo i jeństwo m. staršího przekleństwo. jeństwo, tu byly ovšem i motory fonetické; dle piekarnia, psiarnia atd., ujalo se latarnia místo laterna. — Ant. Kalina: Słowiańskie ch = indoeurop. k (767—785): Již ve své práci o konjugaci slov. dotekl se spis. toho svého náhledu, v přítomné pak rozpravě šife obhazuje jej ovšem etymologiemi nemožnými. — Z recensí a zpráv bibliografických buďtež připomenuty Jana Hanusze recenze Brugmanova Grundrissu a některých jiných publikací z indoeurop. jazykozpytu (str. 285—302) a Jana Bystroně zprávy o Bartošově dialektologii moravské (str. 303—309) o starších spisech V. Praskových i A. Vaškových o Opavsku (str. 788): podivno, že se B. nedotýká novějších prací Praskových, patrně nebyly mu známy. — A. A. Kryński věnoval příliš záhy vědě vyrvanému Janu Hanuszovi velmi pěkný nekrolog i vyčítá zevrubně všecky jeho práce (818—836). Baudouin de Courtenay napsal nekrolog Mik. Krusze wské ho, který již před tělesnou smrtí svou vědě odumřel, prozatím vypsál jen smutný jeho život (837 až 849). — Rejstřík věcný jmenný a slovní sestaven A. A. Kryńským (850—888).

J. P.

Русскій Филологическій вѣстникъ. Издаваемый подъ редакцію А. И. Смирнова. Томъ XIX. Варшава 1888, str. 240 + 130¹).

¹) Viz Listy filolog. XV, str. 157 sl.

Nosové glasně zvuky v moderních makedonsko-slavjanských a bulgarských hovorech od P. D. Draganova (str. 1—27): Nosové samohlásky zachovaly se posud v Makedonii v podřeči okolí Soluňského (ve vesnicích Zarovo, Sucho, Vysoka a j.), v podřeči kostursko-gorčansko-avlonském, moglenském, vodenském a částečně v ochridském, bitoljském i demir-chisarském. Spis. uvádí všechna slova, ve kterých posud se vyslovuje nosovka, za stsl. ж jest ѝн (po případě ѝм), nosová samohláska rozpadla se tedy v samohl. + nos. souhl. pod. jako v pol. dialekttech, na př. гѣмб, дѣмб, зѣмб, кѣмбѣля, мѣндѣр, рѣнка; за stsl. а jest ен (po případě е м): девѣнтъ, говѣнда, ерѣмбѣца, заѣнцъ, зѣнтъ, мѣнсо; тѣж ѝн (spis. vedle toho píše i ѝн, jaký to je zvuk?): памѣнтъ, цѣнта (= цѣта): jsou to „slavismy v rumunštině“, памѣгъ (г?) = памѣгъ, vedle памѣдѣня (дж?) = памѣдѣня, ен jest z мъ jako bylo již v střblh. Mimo to uvozuje spis. i tvarу дѣтен-го, телѣн-го, kde se konečně mohla déle zachovati nosovka před členem, ale velmi nápadné jest ѝмѣн (ѝмѣ) a akk. на зѣмѣнь (ѝ?) z земѣ, a ještě celá řada příkladů s „neorganickou“ nosovkou jako: гѣндѣжѣца, стѣнклѣ, пѣнтѣл, трапѣнза, тѣж за и: слѣжѣмъ, чѣндѣна, лѣонта, dokonce сонѣжѣ!! K těmto dokladům musíme zachovati největší skepsi, a považovati je za výmysl, pokud se s jiné strany nepotvrdí. P. Draganov působil dříve na soluňském blh. gymnasiu a ke svým dialektologickým studiím dal si svými žáky o prázdninách sestavovati různé ukázky lidové poesie a třeba použil k tomu jen žákův z nižších tříd a jim poručil, aby ty věci foneticky napsali, můžeme předce předpokládati fikci, ovšem jako příklady сонѣжѣ и pod. ukazují, neměli zdání o stsl. jazycе. P. Draganov vůbec nezdá se býti věrohodným národopiscem Makedonie, on píše totiž v Извѣстія-хъ Стп. слав. благотв. общ. Этнографическій очеркъ славянскои части Македоніи, i dostalo se mu velmi značných výtek od známého maked. národopisce K. Šapkareva i od prof. M. Drinova (l. c. 1888 seš. 6—7, str. 306—312), že podřívají důvěru ve všechny jeho jinak velmi záslužné zprávy. Spis. vidí i v některých slovesných tvarech rhinesmy, kde dlužno viděti pouhé analogické tvary, ostatně částečně velmi zajímavé: 1. sg. praes.: велимъ, видимъ, 'очемъ, 'одемъ (= chodím), носумъ, 'одумъ, речумъ, играумъ, донесумъ а j. (v m. Kukuši): k 1. sg. praes. носу, (které samo jest analog. dle os. 2. sg. atd.), несу atd. přidáno dle analogie ostatních sloves -m, ale praes. 1. sg. несу nemůže býti blh. tvar, než jen srbský; tvary tyto svědčí, že v tomto podřeči (kukušském) musím viděti smíšené srbsko-bulharské, na hranicích srbských jsou již obyčejné tvary praes. 1. sg.: плáву, прѣсѣу, клáду, кову, лету atd. V kosturském podřeči užívá se zvláštního tvaru praes. 3. pl. съсѣнтъ(ъ) сѣгъ, který spis. považuje za „velmi starý, starší kyrillo-metodějského“. — A. Alexandrov: Наблюденія по патологій рѣчи (str. 28—37.) — M. Chalanskij: Замѣтки по славянскои народнои повзп.

IV. Болгарская пѣсня о женидьбѣ Солица и мордовская къ ней параллель (38—44). — М. Карпинскій: Говоръ Пинчуковъ (str. 45—54): ukazuje se, že podřečí toto mluvené v celém Pinském tjezdě Mirské gub. a v jihovýchod. části Grodnenské gub. patří celým svým rázem k severomaloruským podřečím. — N. Šljakov: Изъ области ученья о смыслѣ словъ (князь, изгой, къ замѣткѣ кѣмлазь) str. 65—67; slovo кѣмлазь dělí spis. na kořen кѣм- а příropsi -лазь, kořen кѣм- sblízuje s конь, (ис-коши), коньца, катъ, на-улаъ, -уало, -уамъ а род., конь v rus. роцáтек, kraj atd., конь v rus. = верхній брусъ на кровлѣ подъ конь-комъ, конекъ = конь или гребень кровли, стыкъ двухъ скатовъ, totéž nazývá se князекъ; tím vysvětluje se snadno ve slov. кѣмлазь а рúzný jeho význam ve slov. jazycích. — Ve druhém článku naderpaném изгой spojují se č. hojný, srb. gojiti, č. hojiti а pod., vlastní jméno srb. Gojko, dále stslav. зьлмъ, i adv. зьло, dále žizнь, žila, žito, živъ, živъ vyvinulo se prý m. žijá pod vlivem adj. živъ; poněvadž dále spojuje se adj. živъ s jmény voda, stříbro (živé stříbro = rtuť), můžeme pak od téhož kořene odvozovati adj. srb. židak dūnu, rarus; konečně od téhož kořene gaj, háj, гайно = hnízdo а j. Týž poměr spatruje se v lat. vī (vīs, vīvus), vīr (vir, vireo), vīg (vigil, vigeo). — М. Карпинскій: Южно-русскаѣ апостолъ XV. вѣка (str. 68—73), — Розборъ книги В. Шимановскаго „Къ исторіи древне-русскаѣхъ говоровъ“ atd. Варшава 1887 од А. Smirnova (str. 74—117) jest to kniha jak ukazuje kritik nad míru chatrná. — Týž označuje spis prof. A. J. Sobolevského „Лекціи по исторіи русскаго языка“, Кіевъ 1888 (str. 118—121). — А. Aleksandrov: Литовскіе этюды I Народная этимологія (str. 131—156): Úvod, kap. 1. Útvary, vyvinuvší se na půdě lidové etymologie, jich historie. Kap. 2: Spůsob tvoření. Kap. 3: Klassifikace případů lidové etymologie. — А. Šachmatov: Къ исторіи сербско-хорватскихъ удареній (157—227): rozebírá se akcentuace zaznamenaná v Berličově „Grammatik der illyrischen Sprache“ (1833) i srovnává se štokavskou а čakavskou; v další části slibuje spis. rozbor akcentuace označované ve spisech Križaničových. — А. Sobolevskij: Псковскій треологъ 1446 года. (228—232). — Библиографическія замѣтки и указатель новыхъ книгъ (122—131, 232—240): skrovníčké.

Томъ XX (1888), str. 324 + XXXIV.

Основы настоящаго времени въ старо-славянскомъ и литовскомъ языкахъ од G. Uljanova (1—240): mnoho nových výkladů, z kterýchž zajisté nejeden за platný obecně se uzná. Spis. dotýká se na mnoze i jiných indoevrop. jazyků, zvláště řečtiny. Zde uvedu jen některé pozoruhodné jeho výklady ze slov. Ve slov. ujalý se v praes. kmeny на e (bere-) též v 1. os. du. i pl. i zachovaly se kmeny на -o (bero-) jen v 1. sg. i 3. pl.,

v litevštině pozoruje se opáčný pochod, tu kmeny na *e* úplně vytlačeny kmeny na *o*; lit.-slov. jazyk znal ještě pravidelné střídání obou kmenů. Spis. opírá se výkladu, že kmeny na *e* ujaly se v 1. os. du. i pl. pod vlivem ostatních tvarů s tímto kmenem, ukazuje, že v praet. (aor. i impf.) slov. zachovalo se pravidelné střídání obou kmenů (nesovĕ, nesomъ); naopak vidí tu vliv kmenů na *-je*, které ve slov. splynuly s kmeny na *-jo* (znajevĕ, znajemъ). V partic. praes. act. byl slabý kmen *-gnt-* vytlačen silným kmenem *-ont-* v lit. i slov., ale v slov. zachovaly se ho sledy a sice ve tvarech *градъ, жила* (výklad Leskienův analogií *ниша, -шажита* právem odmítá, bylo by musilo býti dle toho **градъ, -джашита*). Poukazuje na to, že u sloves bezesponných zvláště bývá partic. takto tvořené: *са, ѣда, вѣда*, srovnává lat. sent- v praesent. — V praes. mívá kořen slabý stupeň, ale u sloves s *e* v kořeni bývá v indoevrop. zřídka, ve slov. *раци* vedle *речеть* (ale č. řku), *паци* — *печеть са, жаждеть* i *жеждеть* a j.; takéto tvary předpokládají v stsl. odvozená slovesa *по-речеа-, въ-паша-* jako *ма-рѣца-* (str. 28, 131), ke kmenům na *-e, -o* s nosovým infixem počítá spis. též *каде-* (str. 49); nosovým infixem vysvětluje též *ма* v inf. (str. 50, 69). — V slovanštině i litevštině smísily se suffixy *jo, je* i *jo, je*: tak *хѣта-ти* ale 3. pl. praes. *хота-тъ*, part. praes. act. *хота* má příponu *je*, a sice kmeny na *-jo, -je* byly silné **chotje-* a na *-jo, -je* slabé: *chūtje, oba kmeny se pak smísily a to namnoze již v litoslov. jazyce (str. 113, 117, 177 sl.); rozdíl mezi *окаментѣ-тъ, нѣсѣтѣ-тъ* a *о-скадѣ-тъ, ошѣтѣ* vykládá spis. tím, že prvé jsou kmeny *-ĕje*, druhé na *-jo, -je*. — Zajímavý jest výklad impf. (str. 181 sl.) Litoslov. jazyk měl tato praeterita: 1. praet. od kmenů na *-e, -o*: *несѣ — несѣ — несѣ*; 2. praet. s *s*: *a) нѣсѣ — нѣсѣ, рѣша*, prvotně byl tu silný stupeň, ale v stsl. objevily se již novotvary, když se aor. začal spojovati s inf.: *брѣша, нрѣша, минѣша*, *b) несѣхъ — несѣша*. U odvozených sloves třeba předpokládati: 1. aor. bezesponný s *-s*: *зѣвахъ, гѣвахъ*, 2. praet. bezesponné, kde se ohebné přípony přímo připínaly ke kmeni na *ā*, zachované v řečtině i lat.: *ἔζην, ἔπειαν*, — stlat. *tulat, venat*, ve slov. sem patří *ка* = lat. *-bant* z *bhūānt, *зѣка* z *zūvās-t, *zūvās-s i též z *zūvā-t, *zūvā-s; *вѣхъ* z kmene *bhūē*, *горѣхъ* a j. V stsl. zachovaly se tvary starého impf., ale nabylo významu aoristového to již v předslov. době; zachovaly-li význam impf. bezesponné tvary od kmenů na *ā* i *ē* vůbec těžce říci, ale možno mysliti, že tvary aor. s *s*, které zaměnily bezesponné tvary od kmenů na *ā* i *ē*, zachovaly význam impf., byly-li vedle nich jiné tvary aoristové; za této okolnosti i staré tvary aorista s *s* od odvozených kmenů na *ā* i *ē* mohly nabýti význam impf.; tak na př. aoristy jako stsl. *внѣхъ, ннѣхъ, дѣхъ, сѣхъ* — *вѣхъ, стѣхъ* mohly v předslov. jazyce zachovati význam

impf., neboť byly tu staré aoristy **внѣхъ, дахѣ, сѣхѣ, бнѣхъ, стѣхѣ**; taktéž zachovaly význam impf. i tvary aoristové od těch odvozených kmenů na *ē*, které již v litoslov. jazyce se objevovaly u mnohých kmenů na *-e, -o*: **ндахѣ, жнѣхѣ, растѣхѣ** i j. vedle **нѣхѣ, месохѣ** i **несѣхѣ**. Ale na mnoze u tvarů praes. od odvozených kmenů na *ā* i *ē* nebylo jiných tvarů praes., které mohly se státi tvary aor.: **зѣахѣ, гѣахѣ, зѣахѣ** zachovaly významy aor. Aby se rozeznávaly aor. i impf. u sloves na *ā* i *ē*, musely se tvary samy pozměniti: jednak měnily se koncovky, v 3. pl. místo koncovky *ę* ujala se koncovka *ɑ* dle analogie tvarů starého, sponou tvořeného impf.; touže analogií utvořily se tvary 2. i 3. os. sg. na **-āše, *-ēše* (v aor. zůstaly koncovky *ā, ē*; v 2. os. pl. a 2. i 3. os. du. kolísaly se koncovky bezesponné na *(-āste, -ēste* atd. i nové tematické (na **-āšete, *-ēšete* atd.) Odtud přeneseny byly pozměněné tvary aoristové, kteréž nabyly významu impf. i tam, kde aor. tvary bez této změny mohly dostati význam impf. Vedle toho i druhým způsobem ještě rozeznávány tvary aor. i impf.: nejvíce se rozeznávaly u sloves s kmeny na *-e, -o* v praes., které tvořily impf. od kmene na *ē*: toto *ē* stalo se charakteristickým znakem impf.; jelikož pak těchto sloves bylo velmi mnoho, tvořily se dle analogie této i tvary impf. též od jiných sloves, jmenovitě rozšířeny tímto *ē* tvary končící na **āchŭ, *ēchŭ* od sloves, kteráž užívala kmenů na *ā, ē* i v jiných tvarech; takým způsobem utvořily se impf. na **āēchŭ, *ēēchŭ*: **зѣахѣ, бнѣахѣ, горѣахѣ** a j., a konečně ujaly se tyto tvary též u sloves s kmeny na *-e, -o*: **nesēchŭ* (z toho **несѣахѣ**) vytlačilo **nesēchŭ*. — **горн-нѣ** — **горать, трѣпннѣ** — **трѣпать**, vykládá dle prof. Fortunatova z kmenů na *-iо, -iе*. Jen v nemnohých případech splynuly přípony *-iо, -iе* a *-jо, -jе*, jmenovitě po souhláskách, na které působilo *ĭ* jako *j*; po samohláskách rozeznávaly se tím, že *ĭ* ještě v litoslov. jazyce vymizelo a *j* se zachovávalo, mimo *ĭ, ĭ*, po kterých *ĭ* nevymizelo ale splynulo s *j*; *ĭе* v litoslov. jazyce proměnilo se v *ĭi* a to se stáhlo v *ĭ*. — V poslední kap. (str. 226 sl.) jedná o slovesech, která tvoří praes. tím, že osobní koncovky přímo ke kořeni přistupují; sem počítá srb.-chorv. i slovin. **grem, greš** z **grędmŭ*. — **Звукъ церковно-славянскаго языка** od A. Sobolevského (241—274): málo nového: *e* označovalo zvuk, který nezřídka zněl zavřeně a mimo to byl blízek nynějšímu velkorus. i novoblh. *e* t. j. znělo měkce i mělo stále před sebou měkkou souhlásku, *o* *и, і* však nevyšlovuje spis. týž náhled; **клаговъгодѣа, оуселенѣа** atd., kde nalezáme brzy **к(ѣ) m. оу** i naopak **оу m. к(ѣ)**, tu vidí spis. prefixy **кѣ** i **оу**, sotva právem, věc má zajisté fonetickou příčinu: nedalo by se myslet, že **к** znělo v stslav. tak jako namnoze v jazycích slov., totiž jako labiolabialní *w*, ne jako dentolabialní *v*? Spis. rád uznává chyby písarské, tak v **оу m. ѡ, о m. оу** i naopak a j., neprávem i chyba musí míti podklad především

fonetický, u písaře Zogr. ev. na př. operovati chybou písařskou znamenalo by křivditi vzornému tomuto jinak písaři! O ж व्यव-
 slovuje sp. domnění, že u kyrillských písařů znělo jako nosové ж. —
 Изучение новогреческой народной словесности od J. Sazonovi-
 če (275—296): bibliografický přehled. — Na konci dodán
 ukazatel článkův vytištěných v dosavadních 20 svazcích Rus.
 filolog. věstníku; dokončil totiž tento časopis právě první desíti-
 letí svého zdárného působení v ruské filologii. Škoda, že uka-
 zateli nedodán rejstřík věcný i jmenný; užívání silných jeho
 svazků bylo by tím velice usnadněno. J. P.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія.
 Rok 1888.¹⁾

Obsahuje následující články ze slovanské filologie:

P. O. Morozov: Очерки изъ исторіи русской драмы (leden,
 str. 114—169, únor 377—403, břez. 72—117, dub. 348—379,
 červen 290—349, červenec 82—120, srpen 336—410) pokrač.
 z prosincové kn. r. 1887 Журнал-а. — E. F. Šmurlo: Евгеній
 митрополитъ Кіевскій (únor 267—325, květen 91—193, červen
 257—278) pokrač. z červencové kn. r. 1887 Журнал-а. — P.
 Bobrovskij: Еще замѣтка о супрасльској рукописи (dub.
 339—347). — A. N. Veselovskij: Мелкія замѣтки къ бы-
 льянамъ (květen 74—90): 1. Золотая врата въ Кіевъ и Царь-
 градъ. 2. Сумочка Микулы Селянинова. 3. Готы и Гунны
 и русская мѣстность Hervararsaga: o spise Richarda Heinzela
 Ueber die Hervararsaga 1887. — A. S. Archangel'skij:
 Творенія отцовъ церкви въ древне-русской письменности (červc.
 1—49, srpen 203—295): Обзорніе русскаго матеріала. — N.
 A. Astafjev: Опытъ исторіи Библии въ Россіи въ связи
 съ просвѣщеніемъ и нравами (červenec 50—81, srp. 296—335,
 řtj. 260—320, pros. 208—231). — N. P. Nekrasov: Къ во-
 просу о значеніи А. С. Пушкина въ исторіи русскаго литера-
 турнаго языка (září 70—97). — V. J. Kolosov: Вновь от-
 крытое сочиненіе Юрія Крижанича (pros. 179—207): v knihovně
 Tverského duchovního semináře zachoval se neznámý dosud spis
 Обясненіе виводно о писмѣхъ Словѣнскомъ, který spis nepochybně
 právem připisuje Križaničovi; spis. slibuje úplné vydání tohoto
 spisu.

Následující knihy ze slovanské, hlavně ruské filologie roze-
 brány byly v oddíle kritickém: Бумаги В. А. Жуковскаго, по-
 ступившія въ Импер. Публ. Библ. въ 1884 г. Разобраны и опи-
 саны Ивановъ Бычковымъ. Спб. 1887 (A. Archangel'skij) leden
 183—197. — Сочиненія А. С. Пушкина съ объясненіемъ ихъ
 и сводомъ отзыовъ критики. Изданіе Льва Подиванова для

¹⁾ Viz Listy filol. XVI., str. 152 sl.

семь и школы. Т. I—IV. М. 1887 (К. N. Bestjužev Rjumin) leden 210—232. — Къ исторіи древне-русскаго говора. Исслѣдованіе. Съ приложеніемъ полнаго текста Сборника Святослава 10762. В. Шмаювскаго. Варшава 1887. (А. Sobolevskij) ún. 254-8: práce to velmi slabá. — М. Урсинъ, Очерки изъ психологіи славянскаго племени. Славянофилы. Спб. 1887 (J. Filevič) břez. 201-7. — М. Gaster, Ilchester lectures on greco-slavonic literature and its relations to the folk-lore of Europe during the middel ages. London 1887 (А. N. Veselovskij) břez. 217—247: vliv bogomilství na vývoj náboženských i zvláště poetických názorů Veselovskij nepovažuje více za tak silný; mnoho poznámek jmenovitě o Alexandreidě, pověsti trojanské a j. — Жизнь и труды М. П. Погодина. Николая Барсукова. Кн. I. Спб. 1888 (N. Bestjužev-Rjumin) dub. 495—501. — Слово о полку Игоревѣ, какъ художественный памятникъ Кіевской дружинной Руси. Е. Барсова. Два тома. М. 1887 (J. Annenskij) dub. 501—512. (Or. Miller) září 174—201. — Крестьянскія пѣсни, записанныя въ с. Николаевскѣ мензелинскаго уѣзда Уфимской губерніи Н. Пальчиковымъ Спб. 1888 (Th. Istomin) dub. 512—525. — А. Ofeïcoff: La Macedoine au point de vue ethnographique, historique et philologique. Philippopoli 1887 (P. Draganov) dub. 527—531. — В. А. Богородицкій: Курсъ грамматики русскаго языка. Часть I. Фонетика. 1887 (А. Буѣловиč) květ. 194—210. — М. Халанскій: Великорусскія былинны Кіевскаго цикла 1885 (Or. Miller) červenec 175—191. — Матеріалы и замѣтки по старинной славянской литературѣ Матвѣя Соколова. Вып. I. 1888 (А. N. Veselovskij) srp. 452—469. — Докторъ Францискъ Скорина, его переводы, печатныя изданія и языкъ П. В. Владимірова. Спб. 1888 (А. J. Sobolevskij) říj. 321—332: ref. ukazuje, že již před Vladimirovem vysloven náhled, že Skorina učinil překlad z benátské biblí české r. 1506 (Jos. Pervolf, Славянская взаимность 1874, str. 253—5). Vladimirov předpokládá, že Skorina přeložil celou biblí, též evang., a tento ztracený jeho překlad evangelia zachoval se v jihoruském evang. Peresopnickém r. 1556—61 a v západoruském tištěném evang. Tjapinského ok. 1570; text obou těchto evangelií srovnává se ovšem značně s českým textem biblí benátské r. 1506, ale Sobolevskij ukazuje, že mají jazyk zcela jiný než překlady Skorinovy, není v nich aoristů, impf. a j. pod. tvarů církevně-slovanských, jichž šetřil a zachovával Skorina. Sobolevskij proti Vladimirovu dále dovozuje, že neměl Skorina církevně-slovanského překladu všech knih biblických před sebou, než jen ty, kteréž velmi málo měnil ve svých tiscích, totiž žaltář a apoštol, a pak měl paramejnik, neb málo měnil knihy starého zákona, obsažené v paramejniku. Neměl dle Sobolevského Skorina snahu popularisovati biblické knihy na ruském západě, jak za to má Vladimirov, než jen je rozšiřovati, neboť bylo západoruských tisků málo i žaltáře, jiné pak knihy

starozákonné byly velmi řídké. — Мочульскій В.: Историко-литературный анализ стиха о Голубиной книгѣ 1887 (S. N. Brajlovskij) řij. 344—355. — Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія сѣверо-западнаго края, собранныя и приведенныя въ порядокъ П. В. Шейномъ Т. I, ч. 1. Бытовая и семейная жизнь бѣлорусса въ обрядахъ и пѣсняхъ Слб. 1887 (Th. Istomin) listop. 132—147. — П. О. Морозовъ: Очерки изъ исторіи русскои драмы XVII—XVIII столѣтій Слб. 1888 (A. N. Veselovskij) pros. 252—266. — Аем. Kažuňiacki: Monumenta linguae palaeoslovenicae. Tom. I. Evangeliarium Putanum 1888 (A. Petrov) pros. 280—3. J. P.

Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur. XIV. 2. Heft.

Streitberg, *Die Abstufung der nominalsuffixe io und ien im germanischen und ihr Verhältnis zu der des indogermanischen*. Obširné pojednání jedná 1. o nom. akk. sg. germ. kmenů -jo- v ohledu formálním, 2. o kmenech -ien- a jejich čeledi a připojuje 3. exkurs o *i* v konjugaci. — van Helten, *Zur lexicologie des altostfriesischen*. — Johansson, *Über die indogerm. verbindungen von s(z) + guttural + l, m, n in den germanischen sprachen*. J. dovozuje pravidlo, že indoevropské skl. (skm), skn, se proměnilo ve všech jazycích germanských v sl, (sm), sn, jelikož však v ie. tytéž kmeny vykazují tvary s s a bez něho, shledáváme v germ. souvislá slova, která se zakládají na sl, (sm), sn a na χl , (χm), χn . — Braune, *Vingolf*. Od dob Klopstockových bere se slovo, které v mladší době naznačuje síň nebeskou, za „síň přátelství“; B. dokazuje však, že je nutno psáti *vingolf*, a překládati to „síň vína“, což by bylo pak příjmi Valhally a jenom nedorozuměním bylo pojato za zvláštní síň.

Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur. XXII (XX). 4. Heft.

Mimo různé zlomky zde otištěné jsou tu články: O. Zingerle, *Zur Neidhartlegende*, zabývající se otázkou, kdo je pochován v hrobce v chrámě Štěpánském ve Vídni, kde dle pověsti nepravé odpočívá Neidhart von Reuental. — Euling, *Zwei ungedruckte Rosenplütische sprüche*. — Dettler, *Der Finnenkönig Gusi*. — Much, *Hercynia*, odvozeno od *Perkunia a spojeno s *Fergunna*. — Zimmer, *Berichtigungen und nachträge*. — Storch přináší nové doklady, které potvrzují Lachmannův názor, že Wolframův Titurel je básněn po Parzivalovi, ne opačně, jak tvrdil Pfeiffer.

XXXIII (XXI). 1. Heft.

Much, *Ἀσπιβούργιον ὄρος*, toto jméno u Ptolemaea vyloženo zde jako českomoravské pohoří, jehož německé jméno *Gesenke*, odvozené z *jaseník*, ukazuje na souvislost se jménem starogermanským (*ask, esche, jasan*). — Kögel, *Sagibaro*; je to terminus z gloss k salickému zákonu, a jest to dle nového toho výkladu *baro* (královský man), jenž jinému je přidělen, jeho následuje, patrně hlavního úředníka královského, hraběte, tedy podřízený jemu úředník. — Nidder, *Vqlundarkviþa*, o básni edské. — Zupitza, *Mercisches* z rukopisu britského musea. — Napier, *Collation der aengl. gedichte im Vercellibuch*. — Pniower, *Die abfassungszeit der altdeutschen Ecodus*. — Schröder, *Zu Minnesangs frühling* (emendace). — O. Zingerle, *Die line*, slovo u rakouských básníků se vyskytující vyloženo dle dosavadního užívání v týchž krajinách jako zábradlí okna. — Wolff, zlomky. — Stosch, Mhd. Kleinigkeiten.

2. Heft.

Zimmer, *Keltische beiträge II. Brendans meerfahrt*; známá a velice rozšířená povídka o Brandanu (nejnověji Zeyerem i do české literatury uvedená) prozkoumána zde stran jejího postavení v irské pověsti a literatuře samé. — Borinski, *Lessing und der Ineptus religiosus*. K prvním theologickým spisům Lessingovým patří obrana knížky *Ineptus religiosus*, kterou považoval za prostě ironickou. B. ukazuje, že je spíše psána slohem burleskním, kterým spisovatelé hleděli vedle čirých nesmyslů udati několik trpkých nebo nebezpečných pravd. — Drobnější články.

Anzeiger für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur.

XIV. 4. 9. 1888. Obsahuje oznámení, mezi nimiž jsou důležitější: Knoop, *Die deutsche Walthersage und die polnische sage von Walter und Helgunde* (Antoniewicz). — Westenholz, *Die Griseldissage* (Strauch).

XV. 1. 1. 1889. Trautmann, *Die sprachlaute* (Kräuter). — *Deutsches wörterbuch* (Gombert). — Weilen, *Der ägyptische Joseph im drama des XVI. jh.* (Werner). — Bibliografie spisů z oboru novější literatury německé, vyšlých r. 1887 (1592 čísel).

2. 4. 1889. Ten Brink, *Beowulf*. Sarrazin, *Beowulfstudien*, Socin, *Beowulf* (Heinzel) a j.

Germania. XXXIII (XXI). 3. Heft.

Z četných článků zaznamenávám tyto: Baechtold, *21 Fabeln, schwänke und erzählungen des 15. jahrhunderts*, otištěných dle rukopisu svatohavelského; podobného významu pro srovnávací studium povídek prostonárodních jsou ještě Peters,

Märchen aus Lothringen a *Wlislöcki, Der verstellte Narr*. — R. Köhler sleduje různé varianty často uvedené propovědi: „Ich leb und weiss nit wie lang, ich stirb und weiss nit wann, ich far und weiss nit wohin, mich wundert, dass ich frölich bin“. — Glöde rozebírá t. ř. rennbrechung u Gotfrida Strassburgského a jeho žáků, a soudí, že mistra nejlépe napodoboval nejpozdější z nich Heinrich von Freiberg, od něhož však srovnává jen Tristana, ostatních básní si nevšímá (viz o těch v mém J. z Michalovic str. 12 sl.)

4. Heft. Hornoff, *Der minnesänger Albrecht von Johansdorf*. — Grimme, *Die bezeichnungen her und meister in der pariser handschrift der minnesänger*; obyčejně bylo dosud vykládáno, že her značí šlechtice, meister občana, ale s tím se neshodovaly nové doklady archivální o některých básnících. Pomocí jich lze opravit ono mínění v ten smysl, že her znamená šlechtice sedícího na svém hradě, meister však obyvatele města bez ohledu na šlechtický nebo občanský původ; tím je počet středověkých básníků rodu měšťanského valně zmenšen, protože i u mnohých básníků uvedených bez her nebo meister, bylo lze dokázati šlechtický původ jejich. — Golther, *Die Wielandsage*.

Zeitschrift für deutsche Philologie. XXI.

Weinhold, *Tius Things*. — Wolf, *Das sogenannte Hamburger preisausschreiben*; doplněk k Minorovu článku; ještě nedávno vyskytlo se opakování starého bludu, že r. 1775 byla vypsána cena na drama, jednající o bratrovraždě; byla to pouhá náhoda, že byla zadána tři dramata s tímto motivem. — Kinzel, *Die Frauen in Wolframs Parzival*. Spis. snaží se lišiti motivy z pověsti staré a motivy odpovídající názorům básníkovým a doby jeho. — Bolte, *Das Liederbuch der Anna von Köln*. — Ellinger, *Miscellen zur frage nach der waldensischen herkunft des Codex teplensis und des ersten bibeldrucks I. Eine handschrift der Paulinischen briefe*. — Branky, *Vogelnamen aus dem nördlichen Böhmen*. — Minor, *Zum jubiläum Eichendorffs*. — Heine, *Eine bearbeitung des Papinianus auf dem repertoire der wandertruppen*. — Kettner, *Wieland und Lessings Laokoon*, cituje zcela nepatrný doklad, aby dokázal dávno známý a hojně doložený vliv Lessingův na Wielanda. — Hamburger, *Der Dichter des jüngern Titurel*, kloní se k názoru, že Albrecht básník Titurela je přece Albrecht von Scharfenberg. — Matthias, *Erasmus Alberus gespräch von der schlangen verführung (die ungleichen Kinder Evae)*. — Jiné ještě články, Nekrologe, Litteratur, Miscellen. Arnolt Kraus.

O nápisových památkách staroitalských.

Napsal Jos. Zubatý.

(Dokončení.)

Dosti ojedinelé stanovisko zaujímá Canon Isaac Taylor, jenž hledá příbuzné etruštině jazyky ve kmenu *uralo-altajském* (Etruscan Researches, London 1874. The Etruscan Language, London 1876). Nesměle vyslovuje podobnou domněnku W. Deecke v 1. sv. svých Etruskische Forschungen (Stuttgart 1875, 82. 83, srv. jeho vydání Müllerova spisu Die Etrusker, I, str. IX); horlivého následovníka dostalo se Taylorovi v nejnovější době v Rob. Brownovi (Junr.): viz jeho drobné práce v Academy, 1887 str. 123. 323, 1888 str. 29. 173. 260, 1889 str. 97, Etruscan notes (Platonist I—III), pak Ugroaltaic numerals (Proceedings of the Soc. of Bibl. Archaeol. X [1888], 207 n.).

Hojně jest učenců, kteří etruštinu považují za jazyk *indo-evropský*. Tak již v minulém století srovnával etruštinu s latinou Giov. B. Passeri (1767), jenž před tím byl patřil k 'aramaeům'. Učený L. Lanzi (Saggio di lingua Etrusca e di altre antiche d'Italia, Roma 1782, 2. vyd. Firenze, 1824. 1825) dal úplný výhost theorii hebrejské a hlásal příbuznost Etrusků s Italky a s Řeky. Ve století našem ještě Giov. B. Verniglioli (Le antiche iscrizioni Perugine etrusche, greche e romane, 1804. 1805, 2. vyd. 1833. 1834) stojí úplně na stanovisku Lanziově. Asi od let čtyřicátých vystoupila celá záplava mínění, dle níž Etruskové patří k některému z národův indoevropských. Pomocí *irštiny* vykládal nápisy etruské W. Betham, ovšem pomýšleje spolu na příbuznost s jazykem foenickým (Etruria Celtica, Etruscan literature and antiquities investigated, or the language of that ancient and illustrious people compared and identified with the Ibero-Celtic and both shown to be Phoenician, Dublin 1842), rovněž K. v. Maach (Die Entzifferung des Etruskischen, Hamburg 1879). W. Donaldson pomýšlel na příbuznost s jazyky *skandinávskými* (Varonnius, London 1852), *staré němčiny* se dovolával K. v. Schmitz (1846) a A. earl of Crawford

s Balcaressem lordem Lindsay (1872), *slovanštiny* náš J. Kollár (1853), *armenštiny* R. Ellis (The Armenian origin of the Etruscans, London 1861), *sanskrtu* konečně A. Bertani (Essai de déchiffrement de quelques inscriptions Étrusques, Leipzig 1860). Zvláště dobrodružné stanovisko zaujímá Carlo Moratti (Studii sulle antiche lingue italiane, Firenze 1887; srv. recenzi Pauliovu v Neue philol. Rundschau 1888, 168 n.): považuje etruštinu, armenštinu, jazyk Messapiů, Lepontiů, Rhaetů, Euganeů, Venetů, Noriků, jazyk nápisu nedávno na Lemnu nalezeného (v. d.), fryžštinu a albanštinu za větve jednoho kmene jazykového, a s tohoto těžko pochopitelného stanoviska dovedl vyložití 50 nápisů etruských, t. j. asi všechny poněkud obsažnější nápisy etruské. Bohužel jsou všechny jazyky této nové větve mimo armenštinu s albanštinou jeden neznámější než druhý.

Některým učencům zdá se býti etruština smíšeninou jazyků dosti vzdálených, nebo jakýmsi přechodem od jednoho jazyka ke druhému. Tak dle W. v. Humboldta zaujímají Etruskové asi jakési přechodné stanovisko mezi Ibery a Latiny (Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens, Berlin 1821, 117). Rob. Ellis v posmrtném díle Sources of the Etruscan and Basque languages (London 1886; srv. Pauliovu recenzi v N. philol. Rundschau, 1887, str. 359 n.) vidí v etruštině jazyk smíšený ze dvou živelů, jednoho příbuzného s jazyky kavkazskými (georgijským atd.; k nim počítá se i jazyk Basků), druhého příbuzného s armenštinou (jež prý jest jediným zbytkem staré 'thrace' rodiny jazykové, jež jednou se prostírala od Ararata k východním Alpám). Na konec budiž vzpomenu ještě domněnky, již vyslovil bez podrobnějších důkazů Paul v. Bradke (Beiträge zur Kenntniss der vorhistorischen Entwicklung unseres Sprachstammes, Giessen 1888, str. 34), dle níž by Etruskové byli vznikli spojením kmenu indoevropského, patřícího k Italikům v užším slova smyslu, s kmeny rhaetskými.

A priori nejvíce pravděpodobnosti má domněnka, že Etruskové jsou kmenem úzce příbuzným s Italiky. I toto mínění má zastance, a dnešního dne hlásí se k němu i dosti značná řada učenců, a sice, jak dlužno uznati spravedlivě, mezi nimi jsou i učencové velmi střizliví a zasloužili. Řekli jsme již, že již v minulém století mínění toto mělo zastance (Passeri, Lanzi), kteří ovšem nebyli ještě vyzbrojeni vědomostmi ani jinými věcmi, k řešení záhady tak znamenité nezbytně potřebnými. V době novější hlásil se k němu i J. G. Cuno (v článkách Etruskische Studien, Neue Jahrbücher f. Phil. 1873. 1874, ve Vorgeschichte Rom's, I, Leipzig 1878, v progr. gymn. v Grandenze, 1880 a j.), jenž vede sobě ovšem dosti nekriticky; Italikové i s Etruský, Ligury a Rhaety jsou dle něho vlastně původu keltského. S velikým důrazem i učeným aparátém vystoupil na obranu tohoto mínění W. Corssen svým z části již pohrobným dílem Ueber

die Sprache der Etrusker (2 díly, Leipzig 1874. 1875), jímž vůbec otázka etruská vstoupila v nové stadium (ač nekritičnost, jaká v etruskologii od prvopočátku byla běžná, posud se objevuje v ukázkách až úžasných). Lze říci, že Corssen poprvé počal vůbec do podrobná zabývatí se kritickým způsobem etruštinou. Nieméné výsledky, jichž Corssen se dobral, jsou opět velice pochybný, jak uznávají z části i učencové, kteří v principu drží se stanoviska Corssenova; i na Corssenovi pomstila se zejména stěžejná chyba methodická největší části etruskologů, že methodě etymologické připouští se platnost dříve, než i bez ní způsobem nade všeliké pochybnosti povzneseným se objevilo, že jest oprávněna příbuzností jazykovou. Proto nebyly také výsledky Corssenovy s to, aby dovedly jeho stanovisku získati uznání všech učenců, kteří vůbec etruským památkám věnují pozornost.

Nedbáme-li některých pokusů, zanedbávajících úplně nebo skoro úplně požadavky bádání v pravdě vědeckého, o kterých již v odstavcích dřívějších jsme se byli zmínili, a některých učencův italských, kteří celkem stojíce na stanovisku Corssenově eklektickým způsobem v podrobných výkladech sahají pro po- učení, kdekoliv zdá se jim se naskýtatí (n. p. F. Liverani, G. Lignana¹), druží se otázka etruská v posledním půldruhém desetiletí hlavně ke jmenům tří učenců, jichž činnosti a výkladů nyní bude nám všimnouti si blíže.

Počneme norvežským zástupcem etruskologie. Sophus Bugge, známý již dříve rozličnými pracemi jazykozpytnými, m. j. i v o- boru dialektů indoevropských Italiků, po vyjití Corssenova díla poprvé vyslovil svoje mínění o etruštině (Jena'er Litteraturzeitung 1875, čl. 259). O výsledcích pozdějších svých studií přednášel Bugge r. 1881 v Christiania Videnskabs-Selskab, o čemž stručná zpráva uveřejněna v Academy (6. května 1882). R. 1883 vystoupil Bugge i v Němcích, pojednáním Beiträge zur Erforschung der etruskischen Sprache (v Deeckových Etr. Forsch. u. Stud. 4), jehož pokračování vyšlo r. 1886 (v Bezenbergerových Bei- träge, X, 73 n.). Míněním Buggovým jest, že jazyk etruský jest jazykem indoevropským, ale zvláštním. Etruština jest dle něho jazykem úzce příbuzným italským, ale vedle toho jest i příbuzna s řečtinou, s níž se časem shoduje ve věcech, od italštiny odchylných. 'I s ostatními evropskými jazyky původu indoevropského, zvláště s baltsko-slovanskými, vykazuje etruština některé zvláštní styky' (Etr. For. u. St. 4, X. Bezz. B. X, 73).

Se stanoviska úplně jiného vyšel, ač ke konci dosti pří- buznému dospěl, Wilhelm Deecke. Spis Corssenův podrobil nejprve kritice velmi podrobné i přísné (Corssen und die Sprache der Etrusker, Stuttgart 1875): zde vyslovuje, že Corssen při vši

¹ Sem jest tuším počítati i spis, mně bohužel neznámý: Borromei, Grammatica etrusca, Genova 1887.

učenosti dospěl k výsledkům nesprávným, že Etruskové jsou národem Italikům v užším smyslu slova i vůbec kmenu indoevropského úplně cizím. Téhož mínění jest i v úvodě ke svému zpracování Müllerova díla o Etruscích (*Die Etrusker. Vier Bücher von K. O. Müller, neu bearb. von W. Deecke, Stuttgart 1877, 2 sv.*), i v ostatních prvních svých pracích etruskologických (ve svých *Etruskische Forschungen 1—4, Stuttgart 1875—1880*, v článkách v *Bezenbergerových Beiträge I, 93 n., 257 n., II. 161 n., III. 26 n., 1877—1879*), drže se stále metody v řešení etruských nápisů jedině přípustné (domněnka, o níž jsme se již zmínili na str. 401, zůstala domněnkou, a neměla na vlastní práce Deeckovy nijakého vlivu). R. 1881 nastal však v jeho mínění veliký obrat. Dospěl k mínění, že živel shodný s jazyky italskými (v užším smyslu), jevíci se n. př. ve jménech osobných, v tvoření slov i j., jest tak mocný, že nelze jej považovati za vypůjčený, nýbrž že sám jest základem, na němž rozličnými cizími přímětky, vniklými v etruštinu působením cizích, nepřibuzných jazyků, vzrostl zvláštní jazyk etruský. Toto mínění vyslovil poprvé v podniku, k jehož vydávání sloučil se na krátkou dobu s C. Pauliem (*Etruskische Forschungen und Studien, 2, Stuttgart 1882 str. 64*); v seš. 5. téhož podniku (1883, str. 137 n.) sestaveny jsou již shody etruštiny s jazyky italskými a s jazykem řeckým. Dle str. 148 téhož sešitu jest etruština samostatným dialektem kmenu italského, jenž, ve shodě s pověstmi o prvotním sídle Etrusků, 'blíží se v jednotlivostech mesapijsko-epirotsko-illyrsko-řečtině'. Rozhodným krokem u vývoji Deeckových mínění bylo studium památky maglianské (srv. str. 324), jejíž rozluštění podal Deecke v *Rhein. Mus. NF. XXXIX, 141 n.* (opravy tohoto rozluštění dále ve svých *Etr. For. u. St. 6, VI n.*, pak v *Beilage zum Progr. d. Buchsweiler Gymnasiums, Herbst 1885*): nyní se vši určitostí zírají mu z nápisu etruského vstříc 'ze tvarů na první pohled nejczizotvárnějších formy ku podivu ryze indoevropsko-italské, jakmile jen se setřela znešvařující pokryvka zvuková, způsobená synkopou, elisí, aspirací, metathesí' (*Etr. For. u. St. 6, VII*). Studium tímto dospěl Deecke dokonce k možnosti, vykázati etruštině určité místo mezi rozličnými dialekty italskými: domnívá se, že etruština patří k téže skupině dialektů italských, co latina a jazyk faliský (kterýž poslední ovšem blíže stojí k latině), tak že etruština je s latinou přibuznější, než n. př. jazyk umberský a oský (v *Bursianových Jahresberichte, XLIV, 248 n.*, Gröberově *Grundriss der rom. Philol., I, 338* a ve svém spise *Die Falisker, 61*; srv. *LF. XV, 459*). Slušší však míti na mysli, že právě jen metoda etymologická umožnila mu výsledky tak podrobné.¹⁾

¹⁾ Odpíráme-li uznání Deeckovým etymologickým výkladům etruských nápisů, tím rozhodněji uznati musíme jiné jeho zásluhy o etruskologii.

Tato metoda jest ovšem velice pružná, možno jí užívat, jak vysvítá již i ze stránek předešlých, směrem nejrozmanitějším. Výsledky její dle rozličných směrů jsou přirozeně tak disparátní, jak jen možno si mysliti: čtenář, kterému by o věc šlo, může naléztí výbor z rozličných výkladů téže památky, totiž cippu perugijského, sestavený Pauliem v jeho *Altit. Stud.* (IV, 95 n.), s dodatkem v recenzi Morattiova nejnovějšího pokusu (v. str. 402), kde lze se přesvědčiti nejlépe o naprosté nespolehlivosti metody etymologické.¹⁾ Jest přirozeno, že museli se naléztí i učencové, kteří byli vedeni k poznání, že, může-li záhada etruská býti vůbec rozřešena, může se to státi jenom z poučení, plynoucího z památek samých. A tohoto směru hlavním zastancem dnešním jest již častěji jmenovaný Carl Pauli. Tento učenec, mezi aktivními pěstiteli etruskologie v celku ojedinelý (druží se k němu spolupracovník jeho v *Altit. Stud.*, H. Schaefer)²⁾, hlásá posud mínění, jež z prva bylo i míněním Deeckovým, dle něhož posavadní nepochybné výsledky kritického studia památek etruských samých nejsou takové, aby opravňovaly koho k tomu, by k pomůckám, jichž památky etruské samy poskytují, připojena byla i metoda etymologická: Pauliovi po všech pokusích vniknouti v tajemství nápisů etruských, zůstává etruština jazykem, jenž prozatím aspoň nedá se se žádným ze známých nám jazykův indoevropských i jiných srovnávat.

Mínění toto nevyšlovi C. Pauli první: již starý Dionysios Halikarnasský vyslovil proti rozličným starověkým míněním se vší určitostí, že se mu Etruskové jeví *ἀρχαῖον τε πᾶν (ἔθνος) καὶ οὐδὲν ἄλλο γένοι οὔθ' ὀμόγλωσσον οὔθ' ὀμοδιαιτον* (I, 30). I později ovšem bylo dosti střízlivých hlav, jež v této věci s Dionysiem jsou za jedno: přirozeně takovéto negativní poznání daleko méně často a hlučně se vyslovuje, než domnělé nalezení klíče k temnému tajemství. Z novějších učenců úplnou cizost etruštiny vyslovil rozhodně původce spisu o Etruscích, jenž po dnešní den zachoval znamenitou cenu: Karl Otfried Müller (*Die Etrusker*, Breslau 1828; neu bearb. v. W. Deecke, I, Stuttgart 1877, str. 50 n.), jenž však musel se spokojiti skorem jen s tímto úsudkem negativním, nemoha ještě pouštěti se ve vlastní luštění nápisův etruských. A pokud vidím, mlčky s míněním Pauliovým

Podař-li se vůbec kdy rozluštití záhadu etruskou, velikou zásluhu o to bude mítí Deecke, jenž (s C. Pauliem) kritikou a povrchným čtením nápisů neúnavně luštění tomu připravuje cestu.

¹⁾ Pružnost této metody znázornil C. Pauli nejlépe (*Altit. Stud.* II, str. 142 n.), když persiflačí rozličných pokusů jiných vyložil jeden nápis etruský na základě litevštiny. I jméno *Tu(r)sci* uvedl ve spojení se jménem *Prusci*. A charakteristické jest, že našli se lidé, kteří tento žert vzali za bernou minci!

²⁾ Souhlasné projevy jiných učenců sebral C. Pauli ve *Phil. Rundschau* 1889, str. 63.

dnes srovnávají se téměř všichni jazykozpytci, mimo právě rozličné učence (i dilettanty), o nichž byla svrchu řeč: zejména n. př. badatelé na poli jazykův indoevropských, a sice právě badatelé nejzasloužilejší, ve pracích svých etruštinu úplně ignorují.

C. Pauli vystoupil se svým míněním o něco později než Deecke, publikací nazvanou *Etruskische Studien*, již vyšly tři sešity (Göttingen 1879—1880). Tyto Studien splynuly r. 1881 s Deeckovými *Forschungen* v podnik, zvaný *Etruskische Forschungen und Studien* (sv. 1—6, Stuttgart 1881—1884), v němž Pauliovým majetkem je sv. 1. a 3. Od sv. 4. počínaje (1883) jmenován jest vydavatelem, pro neshodu mínění, Deeckovým obratem nastalou, jediný W. Deecke¹⁾; Pauli pokračování svých studií etruských ukládá od té doby ve svých *Altitalische Studien* (sv. 1—5, Hannover 1883—1887).

Líčení na předešlých stránkách jest skorem výhradně bibliografické, ač čtenář zajisté z něho vyčetl, že pisatel jeho uznává jenom směr Pauliův za oprávněný. Proč zejména směr Deeckův, hledající v Etruscích Italky, posavadními studii mi zdá se mi příliš málo odůvodněným, není lze na tomto místě dopodrobna vykládati: bylo by dokazovati na rozmanitých detailech, kterak výklady Deeckovy nejsou tak samozřejmy a nepochybné, za jaké on sám je má. Propast mezi Paulim a Deeckem není ovšem tak nepřeklenutelná, jak na první pohled by se mohlo zdáti. Oba uznávají, že v tom, co z etruštiny již dnes jest nepochybně správně vyloženo, jest leccos, co Etruskům i Italikům jest společno: tak zejména system jmen osobných. Rozdíl jest ten, že Deecke považuje tyto společné věci za jádro jazyka etruského. znešvařeného vlivem cizím, kdežto Pauli jest mínění právě opačného. Rozhodnutí mezi obojím stanoviskem není lehké: ale přece umístím zde aspoň některé důvody, které mínění druhé činí pravdě podobnějším.

Etruština jest na jisto, ať už jest jazykem jakéhokoliv původu, jazykem velice různým od latiny. Kdyby nicméně byla s ní původu stejného, a kdyby dokonce byla jí příbuznější, než n. př. jazyk umberský a oský, jakož Deecke se domnívá, kterak vysvětlíme si tuto různost? Výklad jedině možný jest, že Etruskové v dobách předhistorických nějakým způsobem oddělili se od ostatních Italiků, a že tu vlivem cizích národů sousedních jejich jazyk znamenitě se porušil: kdyby stále byli žili s ostatními Italky v takové souvislosti zeměpisné, v jaké je s nimi nalézáme v době historické, nebylo by podle analogií odjinud známých

¹⁾ Jednotlivé svazečky těchto *Etr. For. u. St.* citují se časem také jiným pobočným označením, podle toho, je-li pojednání v nich od Deecka či Pauliho: tak sv. 1. a 3. jmenuje se i svazkem 4. a 5. Pauliových *Etruskische Studien*, sv. 2. 5 a 6. i svazkem 5. 6. a 7. Deeckových *Etruskische Forschungen*. My, po způsobě Pauliově, citujeme všechny tři sbírky pojednání jako různé a samostatné.

nikdy mohlo nastati tak veliké rozrůznění jazykové. Pak ovšem zůstává náhodou velmi podivnou, že by se byli Etruskové po onom odloučení na konec dostali zase v bezprostřední sousedství se svými bývalými bratřími. A dále zůstane naprosto záhadným, kterak se mohlo státi, že označení pojmu, jež z největší části u všech národův indoevropských označují se přese všechny jich osudy a změny slovy nepopíratelně příbuznými, totiž jména příbuzenská a číslovky (o těchto viz Deeckovo pojednání v Bezenbergerových Beiträgen, I, 257 n. a Pauliovo v Etr. For. u. St. 3), v etruštině naskrze tak naprosto cize znějí. S druhé strany je velmi možno, že Etruskové leccos převzali od Italiků, jimž podle všeho beztoho prvotně patřila stáda, v nichž Etrusky nalzáme v dobách historických. Zdá se vůbec, že Etruskové byli zvláště přistupni všeličemu cizímu: osvojili si celou řadu jmen i slov řeckých (Deecke, BB. II, 161 n.), nápisy na rozličných uměleckých památkách kampanských jsou vlastně oskoetruské, na památkách praenestských (Bugge, Etr. For. u. St. 4, 47) latinsko-etruské. Veledůležitým momentem jest také faktum, že tělesným typem svým Etruskové liší se rozhodně od Italiků i ode všech národův evropských vůbec (srv. úvod Kovářův, str. 9). A na konec budiž dovoleno umístiti zde argumentaci ad hominem, jejímž původcem je R. Brown (Proceed. Soc. of Bilib. Archæol. X, 316): kdyby etruština byla příbuzná jazykům indoevropským vůbec nebo italským zvláště, bylo by úsilí, věnované památkám etruským, již dávno to muselo dokázati.

Se záhadou o příbuznosti jazyka etruského s jinými jazyky souvisí těsně ještě záhady jiné, dnes rovněž úplně temné. Jedna týká se jich jména, druhá jich původu. Etymologizování u jmen národových, zeměpisných a p. je vůbec počínáním mimo případy zcela evidentní velice smělym: spokojíme se zde s udáním, že Římané tento záhadný kmen jmenovali Etrusci, Tusci (patrně = *Tursci), Řekové *Τυρσηοί*, *Τυρῆνοί*; sami dle Diodora (I, 30) nazývali se *Παῖσαι*. O krajích, odkud asi do Italie přišli, rovněž ničeho nevíme: dříve bylo ve zvyku, hledati jich původ někde na východě, v Malé Asii, odkud po moři prý se dostali do svých pozdějších stáda, nyní obyčejně se myslí, že přišli od severu po pevnině. V této otázce jsou dvě věci velice důležité: jednak nepochybná jazyková příbuznost památek etruských s některými severoitalskými (str. 323; že by *Παῖσαι* bylo příbuzno s *Παῖροι*, jak někteří se domnívali, ovšem pravdě podobno není), jednak velezajímavý a důležitý nález z posledních let.

R. 1886 uveřejnil Bulletin de Correspondence hellénique (X) překvapující zprávu o nálezu kamenu s basreliefem hlavy nějakého vojína (s kopym) a s dvěma nápisy v starožitném písmě řeckém t. zv. skupiny západní, běžícím oběma směry, z nichž jeden vytesán kolem hlavy, druhý na boku kamene. Jazyk nápisů však

není řecký a poznán záhy za úzce příbuzný, ba mimo některé snad dialektické odchylky za podstatně stejný s jazykem etruským. Dle známek archaeologických a palaeografických pochází nápis asi z 6. stol. př. Kr.: a vskutku vypravují staré zprávy o námořských výpravách, zejména loupežných, a o koloniích tyrrhenických (Müller, l. c. I², 271 n., Nissen, Ital. Landeskunde, I, 496 n.). Ba i v staroegyptských památkách nalézáme o Etruscích podle všeho zmínku: mezi spojenci Libyů proti králi egyptskému Meneftovi (1326—1306 př. Kr.) uvádějí se kmeny, jmenované Šardana, Šakalša, Turša, Akainaša 'ze země při moři severním' (prý Sardové, Sikulové, Turskové, Achaiové; v. n. př. Nissen, l. c. 116). Existence nějaké tyrsenské osady na Lemnu oné doby tedy není nijak nemožna (možnost, že by kámen byl býval odjinud zanesen na Lemnos, sotva je přípustná při velikosti a tíži kamene [jeho rozměry jsou 0·95, 0·40, 0·14 m.] a vzdálenosti [1½ hod.] naleziště od břehu): ovšem nelze zatím rozhodnouti, zdali Tyrsenové-Etruskové dostali se na Lemnos z Italie, nebo snad ze sídel východních. V skutku pak i ze zpráv starých lze zaručiti existenci t. zv. pelažských Tyrrhenů na ostrově Lemnu (Müller-Deecke l. c. I, 78, p. 28).

Nápisy tyto, jejichž připomenutím končíme odstavec, beztoho až příliš dlouhý, věnovaný Etruskům, staly se přirozeným způsobem hned předmětem učeného bádání. Již 2. dubna r. 1886 předložil o nich S. Bugge obšírné pojednání učené společnosti v Christianii (Der Ursprung der Etrusker durch zwei lemnische Inschriften erläutert, Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlingar 1886, No. 6), C. Pauli věnoval jim spis samostatný (Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos, Leipzig 1886), W. Deecke vyložil je v Rhein. Mus. N. F. XLI, 460 n., R. Brown v Proceedings of the Soc. of Biblic. Arch. X, 316 n., 346 n. Bugge, Deecke i Brown vykládají nápisy přirozeně se svých stanovisk, docházejíce opět k výsledkům mezi sebou znamenitě se lišícím, kdežto Pauli spokojuje se hlavně s konstatováním správného čtení a pokud nutno i dělení slov.

Zbývá nám na konec promluvit ještě o jihoitalských nápisích *messapijských*. Na jihovýchodě Italie usadily se před příchodem Řeků patrně kmeny některé mezi sebou úzce příbuzné, po nichž nalézáme ve hrobkách tamních předměty rozličné, velmi uměle pracované, rázem lišící se od řeckých. Zdá se, že prvotně sídlili i v krajích, později v jižní Italii zabraných od Řekův i Italiků, a nalézáme stopy po nich i u Krotona: dle domněnky Mommsenovy (Unterital. Dialekte 97) i jména Metabos, Metapontion by mohla býti příbuzna s Mesapos, jmenem heroa epo-

nyma Messapiů (srv. Helbig, Hermes XI, 257 n., Kovář, LF. XV, 214 n.).

Rozličné tyto kmeny jmenují se v dobách historických *Messápioi* (vl. kmen v sousedství Tarentu), Sallentini, Calabria, *Ίώνυες*, *Πεδυκίοι* = Poediculi, *Λαβίοι*: v dobách pozdějších hlavně přičiněním Řeků spovšechňuje se jméno prvního kmenu. Záhy počíná se u nich objevovati působení vlivu řeckého: písmo od nejstarších památek je řecké, a sice později písmo vůbec u Řeků zobecnělé (t. zv. ionské); některé památky, zejména mince, ukazují, že i jazyk řecký zde se šířil na úkor jazyků domácích. Skrovnější měrou, zejména v době starší, jeví se zde vliv latinský, ač Římané od konce 4. st. př. Kr. počínají v krajích těchto zakládati osady.

Po těchto kmenech zachovalo se nám asi 160 nápisů (všech, i s podezřelými, dohromady), kteréž mimo 3 o něco delší jsou vesměs krátké a obsahují z největší části jména vlastní. Nápisů ty jsou z největší části náhrobní a pocházejí podle všeho z doby dosti pozdní, asi z posledního století př. Kr. Jazyk těchto nápisů, jimž ovšem posud poměrně málo práce a pile bylo věnováno, má patrně ráz indoevropský: nejspíše druží se Messapiové s příbuznými kmeny ke větvi illyrské, ježmiž jedinými zbylými zástupci jsou dnešní Albánci (tak ze známek jazykových soudili již Stier, KZ. VI, 142 n. a G. Curtius, *Bullet. dell' Ist.* 1859, 213 n.). Illyrské kmeny usazeny byly i v jiných krajích východního pobřeží italského (srv. Plin. III, 110. 112): i desky iguvijské zmiňují se o Iapuz k u m n u m e (Iapudiscum, Iapudicum nomen), označení, s nímž patrně třeba srovnati jihoitalské Iapygy, i jména kmenová v Illyrii (Iapydes, Iapudes, Iapides, Iapodes).

Nápisů messapijské postrádají posud souborného a kritického vydání, čehož tím více jest litovati, že pravost veliké části jich uvedena byla za doby nejnovější v pochybnost (v. str. 83). Poprvé obrátil k nim pozornost Th. Mommsen v díle *Die unteritalischen Dialekte* (Leipzig 1850, 41 n.), aspoň způsobem soustavným; vydány jsou dále ve Fabrettiově díle a jeho doplňcích (str. 84), nepočítajíc některé nápisů roztroušené a posud neuveřejněné. V letech posledních studiem messapijských nápisů obírá se W. Deecke (Rhein. Mus. N. F. XXXVI, 576 n., XXXVII, 373 n., XL, 133 n. 638 n., LII, 226; Burs. Jahresber. XXVIII, 228 n., XLIV, 273 n.). Výsledky Deeckovy jsou posud ze značné části mlhavy, bezpečnějšími zdají se mi pouze výklady jeho o soustavě jmen osobních u Messapiů a o tvoření genetivu sing., jenž zejména jako označení otce osoby jmenované, jak se zdá, jest velice častou v nápisech formou (Rh. M. XXXVI, 576 n., XXXVII, 273 n.): ze značné části i jemu samému jsou posud záhadny obsahem i jazykem větší nápisů messapijské, jichž studiu vadí m. j. zejména okolnost, že nápis největší, nalezený r. 1525.

(Fabretti č. 2995), zachován jest jen v opisech, mezi sebou ne zcela shodných, nápisy pak, jichž original je zachován, že jsou značně poškozeny (Rh. M. XL, 133 n.). Zajímavo jest, že na těchto větších nápisích, jež Deeckovi zdají se býti smlouvami o prodeji, opakuje se patrně táž formule. Prvním požadavkem, než bude se směti s bezpečností pokračovati v luštění těchto nápisů, bude ovšem, aby co nejbedlivěji se vyšetřilo, pokud jsou pravé a pokud podvrženy.

Skladba Platonova dialogu Lacheta.

Napsal Frant. Čáda.

(Dokončení.)

II.

Naskýtá se nyní otázka nejdůležitější, zdali celá rozmluva a zvláště ona nejdůležitější část měla nějaký výsledek čili nic. Na prvý pohled se vskutku zdá, že otázka, co jest statečnost, zůstala nevyřízena, a tudíž ovšem i druhá, jak jí dodati lze jiným. I jsou vskutku badatelé, kteří takto soudili, ba někteří, na př. Ast, Schaarschmidt, shledávají právě v tom důkaz pro podvrženost rozmluvy. Jiní jen do jisté míry uznávali výsledek, soudíce, že třeba zde spokojiti se s resultátem negativním. Tak Th. Becker („Zur Erklärung von Platon's Laches“ v Jahrb. für kl. Philol. u. Pädag. 1880, str. 305—316) dovozuje, že onen negativní resultát znamená pokrok vzhledem k filosofii Sokratově; Platon prý tu podal důkaz, že nauka Sokratova vede ne k jednotě (Einheit), ale k jednosti (Einerleiheit) cností, že dle ní rozdíly, jež přece fakticky mezi jednotlivými cnostmi jsou, nepochopují se se stanoviska sokratického. Chr. Cron („Der Platonische Dialog Laches nach Form und Inhalt betrachtet“ v Sitzber. d. Münchener Akad. d. Wiss. 1881, str. 145—200) polemisuje proti tomuto mínění a myslí, že výtěžek rozmluvy v tom spočívá, že, zkoumáme-li podstatu cnosti, nezbytně jsme vedeni k pochopování jí v jednosti a celosti její (str. 192 „finden wir als Ergebniss, dass, weun man das Wesen der Tugend zu erfassen sucht und dabei den Begriff derselben, der sich gegen alle Anfechtungen am besten bewährt hat, festhält, man mit innerer Notwendigkeit zu dem Wesen der Tugend in ihrer Einheit und Gesamtheit gelangt). Oba tito badatelé zdá se že přehlédli, že vyslovil v podstatě jich myšlenku již Frant. Susemihl (Genet. Entwickel. d. Pl. Philos. I, str. 39), když napsal: „Der Zweck des Laches ist, die Tapferkeit als die

scheinbar am meisten von allen anderen heterogene Tugend doch als identisch mit der einen Tugend zu begründen und dadurch die Einheit und Unteilbarkeit der Tugend als Wissen des höchsten Guten vorzubereiten; eben damit aber auch die sokratische Lehrweise als das einzige Mittel wahrhafter sittlicher Bildung zur Anschauung zu bringen.“ Jinak zase soudil K. Bedř. Hermann (Gesch. u. System d. Pl. Phil. str. 449 nn.), shledávaje jádro a střed celého dialogu v myšlence, že statečnost a vědění jsou nerozlučně spojeny. Arnold opět (Platon's Werke einzeln erkl. I, 1, str. 185) našel jiný negativní cíl: dialogem tímto má prý se dokázati neschopnost člověka k vychovatelství. Schleiermacher, Steinhart, Stallbaum, Munk a j. v známých svých dílech opět jinak se rozhodli; z nejnovějších je pak arci nejdůležitější rozbor Bonitzův (Plat. Stud.³, str. 210—226), jenž stanoví resultát pozitivní a to větu, že statečnost podle této rozmluvy by se dala vymeziti jako vytrvalost spočívající na mravním porozumění („die auf sittlicher Einsicht beruhende Beharrlichkeit“ str. 216). Jak se rozhodneme my?

Hleďme postupovati podle slov Platonových, jak sám naznačil, nepřidávajíc nic do rozmluvy z vlastní reflexe. Nejedť o to, co by Platon byl mohl jako udatnost definovati, ani jak by byl snad měl, než jen o to, zdali se mu podařilo k nějaké definici vůbec dospěti, a podařilo-li se to, která to jest, jaké jsou její znaky.

Každý zajisté přisvědčí, že vše jde zcela hladce až do p. 192 E. Laches vytkl jako znak statečnosti *μένειν* a tento znak pak blíže určil, řka, že statečnost jest *καρτερία τις της ψυχής*; Sokrates dovodil mu, že jen *καρτερία ή μετά φρονήσεως* může se zváti statečností, ježto *ή μετά άφροσύνης* jest ohyzdná a škodná (192 D). Pak usiloval Sokrates právem, aby mu Laches pověděl, *ή εις τί φρόνιμος καρτερία* jest *άνδρσία*, čili k čemu směřující rozumnost a tedy vědění jest statečnost. I čekali bychom, že Laches se buď pokusí o odpověď na otázku tu anebo že mu Sokrates k odpovědi pomůže. Místo toho slyšíme nejprve otázku novou, aniž by se vyčkalo odpovědi Lachetovy, *ή ή εις άπαντα και τά μεγάλα και τά μικρά*; načez následují příklady uvozené *οίον εις τις . . .* Pomocí těchto příkladů průzračným sofismatem (se slovem *άφροσύνη, έπιστήμη*) přivodí Sokrates (193 E) Lacheta k přiznání, že nedefinoval správně.

Již zde musíme se zastaviti a ptáti se, máme-li tu přijmouti ono zdání, že se definice *καρτερία τις της ψυχής μετά φρονήσεως* zavrhuje, či máme-li zde příklad ironie Sokratovy. Neboť i o to je spor mezi těmi, kdo nějaký výsledek pozitivní nacházejí při tomto dialogu, zdali ona definice Lachetova je Platonem zavržena a zda tedy *καρτερία* jest znakem udatnosti čili nic (srv. Zeller contra Bonitz). Myslíme, že správně soudí ti, kdo tu

spatřují jen ironii Platonskou, a že definice tato nejen se nezamítá, ale i více, že základem jest dalšímu výměru, stanovenému Nikiem a Sokratem. Třeba jen, abychom si všimli, jak průhledným a lehkým sofismatem přivodil Sokrates pád definice té; tak jasná jest to klička, že jen člověk tak málo v logice zběhlý, jak jest líčen Laches, ji nevytkl. Pravíme, nevytkl, neboť Platon, psychologicky zcela věrně, dává Lachetovi cítiti, že nebylo vyvrácení ono správné. Že Laches tuší, že nějak byl podveden argumentací, to zřejmě praví každému čtenáři jeho slova 194 A n.: *ἐγὼ μὲν ἐτοιμος, ὡ Σώκρατες, μὴ προαφίστασθαι καὶ τοι ἀήθης γ' εἰμὶ τῶν τοιούτων λόγων. ἀλλὰ τίς με καὶ φιλονεκία εἴληψε πρὸς τὰ εἰρημένα καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαπαιῶ, εἰ οὕτως ἂ τοῦ μὴ οἶός τ' εἰμὶ εἰπεῖν. νοεῖν γὰρ ἔμοιγε δοκῶ περὶ ἀνδρείας, ὃ τι ἔστιν, οὐκ οἶδ' ὀπη με ἄρτι διέφυγεν, ὥστε μὴ ξυλλαβεῖν τῷ λόγῳ αὐτὴν καὶ εἰπεῖν ὃ τι ἔστιν.* Mimo to pak právem upozornil Cron (ve vyd. str. 15, pozn. 2), že Sokrates sám, třebas hypotheticky, uznává možnost toho, aby se udatnost určila jako *καρτερία*, právě p. 194 A *εἰ ἄρα πολλάκις αὐτὴ ἡ καρτέρησις ἐστὶν ἀνδρεία.* Z těchto důvodů můžeme opravdově pojmuti slova Sokratova, jimiž dí, že nechce vzdáti se definice dosud nalezené: *οὐκοῦν, ὦ φιλε, τὸν ἀγαθὸν κνηγέτην μεταθεῖν χρὴ καὶ μὴ ἀντίαι.* Podruhé uvažme, že otázka *ἢ εἰς τί φρόνιμος* úplně nechává se stranou, jako by vůbec dále na ní nezáleželo; ale jest to právě otázka, tvořící přechod k novému vymezení podávanému Nikiem. Nikias sice praví, že *πάλαι*, dávno již nezdají se mu určovati správně pojem statečnosti, ale Platon ne bez příčiny teprve teď dává účastniti se mu v hovoru, když již definice Lachetovy byly učiněny. V jeho definici *ἐπιστήμη τῶν δειῶν καὶ θαρσάλειων* jest, jak jsme přesvědčeni, patrně odpověď k onomu *ἢ εἰς τί φρόνιμος*, a touto definicí vlastně jest vyčerpáno definování statečnosti. Neboť co na to následuje, „vyvrácení“ námitkami Lachetovými a Sokratovými, o tom lze snadno ukázati, že jest jednak bližším vysvětlením nabyté definice, jednak že není než sokratickou ironií. Tak zajisté ony námitky Lachetovy, že by byli pak lékaři anebo jen věstci stateční, odbývá snadno Nikias, a Sokrates proti tomu se nebrání, poněvadž námitky podobné mohly vzniknouti jen z neporozumění definici oné.*) Také námitka o zvířatech, dětech atd. se snadno odmítá, v čemž opět můžeme shledávati důvod proto, že nezavrhl Sokrates definice

*) Ba Sokrates, jenně káraje slova Lachetova, dává jasně na srozuměnou, že souhlasí s definicí Nikiovou. Když byl Nikias jí pověděl, praví Laches opovržlivě (195 A): *ὡς ἄποκα λέγει, ὦ Σώκρατες, ναεὶξ δὲ tento: πρὸς τί τοῦτ' εἶπες βλέψας, ὦ Λάχης; ἌΑ. Πρὸς ὃ τι; χωρὶς δήπου σοφία ἐστὶν ἀνδρείας. ΣΩ. Οὐκοῦν φησὶ γε Νικίας (Κἀο by tu nevzpomněl si na Prot. 349 A nn.). ἌΑ. Οὐ μέντοι, μὰ Δία. ταῦτά τοι καὶ ληρεῖ, a na to Sokrates vyčítavě dí: Οὐκοῦν διδάσκωμεν αὐτόν, ἀλλὰ μὴ λοιδορῶμεν.*

Lachetovy. Avšak zdá se, že poslední „revise“ definice Nikiovy Sokratem ji vyvrátila; ale ani o této „revisi“ nelze toho říci, než jen, že definici tu prohloubila. Že tomu tak, snadno každý uzná; neboť sofistická klička i tu není spleťtá a k tomu ještě nám již známá. Sokrates argumentuje takto: 1. statečnost jest část cnosti, 2. týká se *των δεινών και θαρσάλων*, 3. *δεινά* a *θαρσάλεα* jsou *ἀγαθά* nebo *κακά* budoucí, očekávaná, a tudíž budoucího dobra nebo zla se vědění (*ἐπιστήμη*) týká. Avšak věda (*ἐπιστήμη*) jest táz o budoucím, přítomném i minulém zlu. (To se může jakž takž ještě připustiti, ale nikoli že by vědění o všech zlech a dobrech bylo totožné). Ergo: statečnost není vědění o dobru nebo zlu jen budoucím, než o dobru a zlu vůbec (p. 199 C), to však není statečnost, nýbrž cnost celá a proto prý — nebyla statečnost definována. Že nemůžeme takto uzavírat, i kdybychom nehleděli ani onoho háčku sofistického, jest přece na jevě; vždyť nám nevyšlo nic jiného na konec než, že „statečnost jest cnost“, a tou přece jest, jsouc jí podřaděna jako druh rodu, či jak Platon říká, jako část celku. Tedy nedokázalo by se argumentací podobnou nic více, než od čeho se vyšlo, že statečnost jest částí cnosti, ale nikoli neplyne z toho, že jest s ní identická. Než hledíme-li k oné kličce úmyslné, — zakládající se na tom, že střední člen (M) obou návěstí úsudku není týž —, poznáváme, že Platon, jakož i jindy učinil, skrývá zauzlením takovýmto větou výslednou.*) Připomeňme si jen, že není tu lhotejno, zda-li jde o dobro resp. zlo budoucí či přítomné či minulé, a uvidíme ihned, že zde máme vysvětlení celého uvažování velmi zřejmé, že by Nikiova definice formulována zněla asi: *ἐπιστήμη των μελλόντων ἀγαθών και κακών* (srv. pag. 199 B), a tato definice k předešlé, Lachetové, se řadí tak pěkně, jak jen možno; o poměru jich obou ihned bude vyloženo. Dříve však, aby se nezdálo, že přece snad libovolně jsme uznali ironii Platonovu, a že sofisma výše vzpomenuté sice se tu vyskytá, ale že nebyl si ho Platon vědom, čili že podkládáme Platonovi lepší názor než vskutku měl, musíme uvéstí důkazy, že Platon sofisma to úmyslně učinil a že v definici oné zřetel k budoucnosti nikterak nepokládal za ledabylý, jak se staví. Máme pro to dva důkazy.

Negativní podáme z oné prvě ironie. Zde výslovně rhetorickou otázkou ukazuje se, že to, co staví se jako výsledek p. 199 D, že by byla *ἀνδρεία* totiž *ἡ περὶ πάντων ἀγαθών τε και κακών και πάντως ἔχοντων*, se zahrnuje; neboť praví tu Platon

*) Zvláště zajímavý případ toho jest v dialogu Euthyfronu, kde podobné „zadrnutí logického uzle“ zavadalo vykladatelům příčinu k nedorozuměním rozličným. A přece i tam jest již definice, jak jen Platonovi bylo možno, prohloubena, a jen průzračnou i jednoduchou hříčkou (se slovy *χαίρις* a *χαρίζεσθαι*) zakryta; „rozuzlení“ i tam jest lehké a zajímavé, ale zde jím obírat se nemůžeme.

(192 E): ἴδωμεν δὴ, ἢ εἰς τί φρόνιμος; ἢ ἢ εἰς ἅπαντα καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρά atd.; a že rhetorická tato otázka čeká odpovědi negativně, ukazují také příklady uvedené a zamítnuté (193 A). Jest viděti tedy, že Platon ani zde nemohl toho připouštěti.

Po druhé pak sluší pohleděti ke slovům Nikiovým, upomínajícím živě na podobná slova Lachetova, o nichž se svrchu zmínka stala. Právě na úsměšky Lachetovy p. 200 B: ἐγὼ δ' οἶμαι ἐμοὶ περὶ ὧν ἐλέγομεν νῦν τε ἐπιεικῶς εἰρησθαι καὶ εἰ τι αὐτῶν μὴ ἱκανῶς εἴρηται, ὕστερον ἐπανορθώσασθαι καὶ μετὰ Δάμωνος . . . καὶ μετ' ἄλλων. Tím výrokem přece snad dosti zřetelně k nám mluví Platon, jak sluší se hleděti na vývody předešlé!

Dle mínění našeho jsou výsledkem dialogu právě ony obě „zavržené“ definice, Lachetova *καρτερία τις τῆς ψυχῆς μετὰ φρονησεως* a Nikiova *ἐπιστήμη τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν*. Zbývá dodati něco o poměru jich obou. Jakmile vedle sebe je položíme, pozná každý, že Nikiova definice není než doplňkem Lachetovy, či lépe řečeno, že obě objasňují též pojem *ἀνδρεία* ze dvou stránek. Které jsou to stránky?

Vratme se k proposici Sokratově a pozorujme, že zdánlivě na druhou otázku, jak vpraviti statečnost jinochům — pokud to vůbec lze —, jsme nedostali odpovědi. Mohlo by se říci, že Platon chtěl, aby čtenář si myslil, že Sokrates na druhý den, přijde-li k Lysimachovi, o tom hovořiti bude; ale díváme-li se na obě tyto definice, tuším, rozlušťuje se nám velmi krásně věc celá tak, že jedna z nich hledí pověděti, co udatnost jest, a sice, jak jsme již jednou řekli, se stanoviska více psychologického, druhá pak odpovídá na to, která jest možno jí učiti, pokud to vůbec lze, že totiž jest to *ἐπιστήμη*, a sice určuje se, jaká znalost, jaká nauka; prvá hledí k osobě subjektu, jenž udatnost má, *) druhá k tomu, jenž jí jinému sděliti se snaží.

A teď ke konci ještě vzpomeňme si krátce, jak souhlasí s celým abstraktním uvažováním charakteristika osob vystupujících, vzpomeňme, jak obě ony vytčené stránky slučují se na živé oně definici právě, filosofické statečnosti, Sokratovi — pomněme na jeho *καρτερία*, již osvědčil nejen v bitvách, ale i v pokušeních jiného druhu (srv. v Symposiu řeč Alkibiadovu), pomněme, jak dovedl rozeznávat mezi budoucím zlem a dobrem a nestrachovati se zdánlivého zla budoucího (viz Faidona) — uveďme si z historie na mysl dále jednostranné zosobnění stránky první definice v Lachetovi a druhé v Nikiovi: i míníme, že výtěžek, jakého nám

*) Že tomu tak jest, svědčí i uvedená analogická definice rychlosti i otázka Sokratova při první definici Lachetově p. 192 B: *πειρᾶ δὲ καὶ σὺ, ὦ Δάχης, τὴν ἀνδρείαν οὕτως εἰπεῖν, τίς οὖσα δύναμις ἢ αὐτῆ ἀτδ.*

poskytuje rozbor tohoto dialogu malého, ale velmi obsažného po stránce věcné i umělého co do formy, není nepatrný, a že výtěžek ten nás může povzbudit, jako skoro vše co velikán ten napsal, k prospěšnému filosofickému uvažování dalšímu.

Na konec nebude snad nevhodno, jestliže k snazšímu přehledu podáme schema skladby dialogu, jak jsme ji v předešlé úvaze vyvinuli.

I. *Úvod*: 178 A — 181 C. Expositice podaná Lysimachem; Laches, Nikias a také Sokrates chtějí se hovoru účastniti.
Proposice celé rozmluvy: 180 A.

II. *Rozmluva vlastní*: 181 D — 200 C.

A. Rozmluva o důležitosti hoplomachie: 181 D — 184 D.

a) mínění Nikiovo: 181 E — 182 D.

b) opáčné mínění Lachetovo: 182 D — 184 D.

B. Část přechod sprostředkující p. 184 D — 189 D. Naznačuje se důležitost otázky vychování a ukazuje se, v čem tkví vlastní jádro záhady.

Nikias osvětluje poměr rozmluvy předešlé k následující, Laches poukazuje ke vzoru, *ὡς ἀληθῶς ὄντος ἀνδρὸς καὶ ἀξίον τῶν λόγων ὧν λέγει*, Sokratovi.

C. Hlavní rozmluva: *περὶ ἀνδρείας*: 189 D — 199 E.

a) úvod k ní: 189 D — 190 E.

Proposice: 190 D, E.

β) Laches: *ἀνδρεία = καρτερία εἰς τῆς ψυχῆς μετὰ φρονήσεως*.

1. definice Lachetova: 190 E — 191 E;

2. definice Lachetova: 192 A — 192 D;

3. „odmítnutí“ dosavadního výměru.

γ) Nikias: *ἀνδρεία = ἐπιστήμη τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν*.

1. definice Nikiova: 194 C — 195 A;

2. námitky Lachetovy: 195 B — 196 C;

3. „námitka“ Lachetova a Sokratova (*κοινοῦμεθα γὰρ ἐγὼ τε καὶ Λάχης τὸν λόγον*): 196 D — 197 E;

4. „revise“ definice Nikiovy vzhledem k dřívějším prae-missám. — Prohloubení a spolu zauzlení výměru toho: 198 A — 199 E.

δ) Sokrates konstatuje, že nepodařilo se jim naléztí odpovědi nspokojující k otázce dané: 199 E — 200 C.

III. *Doslov*: 200 C — 201 C.

Laches i Nikias prohlašují se za neschopny k vychování mladíků a doporučují Sokrata za učitele. Sokrates vyzývá je všecky k společnému a vzájemnému vzdělávání sebe i dítek svých.

Román o Apollonovi králi Tyrském v české, polské i ruské literatuře.

Napsal J. Polívka.

(Dokončení.)

Nejstarší zpracování románu o Apollonovi Tyrském v literatuře německé jest báseň *Heinricha von Neustadt* sepsaná nejspíše na poč. XIV. stol. (vyd. Jos. Strobl Wien 1875, výtah z ní i její ocenění podal C. Schröter ve jmenované knize str. XIV—LXXI). Německý básník položil si základem latinský román recense blízké té, kterou vydal A. Riese, vložil však do původního románu o Apollonovi řadu větších menších episod z pověstí Artušovských, a takým způsobem zrobil báseň čítající přes 20.000 veršů, od německých kritiků málo chválenou. Netřeba doličovat, že tato báseň nemohla býti pramenem českému vzdělavateli Apollona. O něco mladší než báseň Heinrichova jsou dvě německá zpracování prosaická, vytištěná C. Schröterem ve jmenované knize (str. 25—131); z těchto jedno hornoněmecké těsně přiléhá k lat. textu G. R., tu onde se sice odchyluje zvláště při hádankách. Pramenem tedy č. Apollona dle toho, co dříve pověděno, býti nemohlo. Středoněmecký zakládá se sice na jiné latinské recenzi než hornoněmecký, ale nicméně odchyluje se značně od č. Všeho toho, v čem se č. různí od lat., jak nahore podrobně vytčeno bylo, není ani v středoněmeckém zpracování prosaickém. —

Dosud v západní literatuře není známo zpracování románu o Apollonovi Tyrském, které by se shodovalo s č., o němž dalo by se tvrditi, že bylo pramenem českému vzdělavateli. Pokud se takovýto pramen nenajde, máme právo viděti v českém románě úplně volné, samostatné zpracování románu o Apollonovi králi Tyrském.

Český román o Apollonovi nalezáme však v literatuře polské i ruské. V obou pokud známo nenaskytuje se však o sobě, než ve sbírce pověstí známé pod jménem *Gesta Romanorum*.

O *Gesta Romanorum* v polské literatuře nebylo posud jednáno, budiž mi tedy dovoleno několik slov. Tisků římských historii jest v polské literatuře několik. Dle zprávy universitní knihovny krakovské jsou známy tisky z r. 1697, 1738, 1752, 1753, 1773, 1776, dále jest jeden tisk bez vrocení i udaje místa. Tento tisk byl pisateli univ. bibliotékou krakovskou laskavě zapůjčen i vše další v tomto pojednání pověděné zakládá se jen na tomto tisku; jiných tisků polských neměl jsem po ruce. Mimo to uvádí jeden rukopisný překlad ruský polský tisk z r. 1663 (Пыпинъ, *Очеркъ литературы стар. пов. 184. Римскія дѣянія Спг. 1877—78* str. XVI.) Tisk polský, který mně byl přístupen, má tento titul: *Historye rzymskie rozmaite z rożnych dzieiow z wykładkami*

obyczdynemi krotko zebřdne. Ludřiom ku rozmyřldnřiu mřdrosři y teř innych cnot przywodřace. Teraz z popřdruř lepřřu ku wiadomoři ludřkiej wydřdne. Tisk tento tedy nebyl prvři. Listř čitř 88 v 16°. Obsahuje:

1. O poniřeniu prořnej chwały = G. R. cap. III De vana gloria.
2. O uvařaniu wiernoři = G. R. cap. V De sectanda fidelitate.
3. Historiya o Apollonie křolu Tyrřkim i Tarsyey křolewnie, przykřad iře smutek przemienion bywa w wesele = G. R. cap. CLIII De tribulatione temporalı, quae in gaudium sempiternum postremo commutabitur.
4. Przykřad o chytrōci diabelskiej a jako sřdy boskie sř skryte = G. R. cap. LXXX De versutia diaboli et quomodo dei iudicia sunt occulta.
5. Przykřad o dziwnym zřřdzeniu boskim i o poczęciu řwiętego Grzegorza = G. R. cap. LXXXI. De mirabili divina dispensatione et ortu beati Gregorii papae.
6. Przykřad o pysznym cesarzu Jowianie i o jeho uniřeniu a ře Pan częřtokroć pyszne zřruca a pokorne podwyřřza = G. R. cap. LIX de superbia nimia et quomodo superbi ad humilitatem maximam saepe pervenissent, satis notabile.
7. Przykřad o doskonałōci = G. R. cap. LVII De perfectione vitae.
8. Przykřad o pomnienieniu řmierci aby człowiek niegrzeszył = G. R. cap. LVI De memoria mortis.
9. Przykřad o przestępie dusznym a ranach dusz raniřcych = G. R. cap. CII De transgressionibus animae et vulneribus ejus.
10. Przykřad o rostropnoři abyřmy wszytko umyřlem czynili = G. R. cap. CIII De omnibus rebus cum consensu et providentia semper agendis.
11. Przykřad o chytrej zdradřie niewieřciej i o zařlepieniu zdradzonych = G. R. cap. CXX De mulierum subtili deceptione.
12. Przykřad o niewdzięcznoři człowieczej z dobrodziejstw przyjętych = G. R. cap. CXIX Quod omnium viventium in mundo de beneficiis acceptis est ingratus homo.
13. Przykřad ře nie mamy řonom wierzyć ani tajemnic objawiać = G. R. cap. CXXIV Quod mulieribus non est credendum neque archana committendum, quoniam tempore iracundiae celare non possunt.
14. Drugi przykřad jako nie mamy řonom řadnych tajemnic wierzyć = G. R. cap. CXXVI Quod mulieribus in nullo est credendum et praesertim de secretis celandis.
15. Przykřad o niesprawiedliwoři a lakomřtwie i skaraniu ich = G. R. cap. CXXVIII De injuste aliena bona occupantibus.
16. Przykřad o stałōci w dobrych uczynkach, wiernym przyteczny = G. R. cap. CLXXII De constantia fidelis animae.
17. Przykřad o wiernoři i miłōci iře prawda od řmierci wybawia = G. R. cap. CLXXI De dilectione et fidelitate nimia et quod veritas a morte liberat.

18. Przykład o wielkiej sprawiedliwości bożej a iż sądy jego są skryte = G. R. cap. CXXVII De justitia et aequitate dissertatissimi judicis Christi per occulta judicia.
19. Przykład o pożytku opatrności we wszystkich rzeczach = G. R. cap. LXXIV De prospectione et providentia.
20. Przykład że każdy pasterz ma mieć o owcach swoich staranie = G. R. cap. CXXXVI Quod vigilare debet pastor animarum.
21. Przykład o strąśliwości sądu pośledniego wszystkim grzesznym = G. R. cap. CXLIII De timore extremi judicii.
22. Powídka tato počnající Byli w jednym mieście dwa lekarze doświadczeni chybné nadepsána Wykład tego obyčajny, jakoby k předcházející povídce. = G. R. cap. LXXXVI De concordia.
23. Przykład abyśmy czuli dla zdrady diabelskiej, aby nas nie zdradził = G. R. cap. CVI Quod est vigilandum contra fraudes diaboli, ne nos decipiat.
24. Przykład iže prawdy dla przesławowania naszego nie niemamy cierpieć = G. R. cap. De confessione.
25. Przykład chwalebny že młósiernymi uczynkami mamy ofiarę czynić P. Bogu = G. R. cap. XLVII De tribus regibus.
26. Przykład že tylko sami sprawiedliwi wnidą do krolewstwa niebieskiego = G. R. cap. XLIV Quod solum boni intrabunt regnum coelorum.
27. Przykład že prozne jest kochanie we wszystkich rzeczach świeckich = G. R. cap. LXIII De mundanorum oblectationibus.
28. Przykład abyśmy stałość mieli w dobrych uczynkach = G. R. cap. LXVI De constantia.
29. Przykład abyśmy czystość i wierność małżeńską miłowali = G. R. cap. LXIX De castitate.
30. Przykład že prawdę mamy wyznawać aż do śmierci = G. R. cap. LXVIII De non subticenda veritate usque ad mortem.
31. Przykład przywodzący, abyśmy byli pokornego i skruszonego serca = G. R. cap. LXX De compunctione fidelis animae.
32. Przykład przywodzący abyśmy się niewdzięczności warowali = G. R. cap. LXXII De ingratorum trucidatione.
33. Przykład že łakomstwo wiele ludzi zaślepia aby prawdy nie uznali = G. R. cap. LXXIII De avaritia quod multos excecatur.
34. Przykład že każdy grzech bez rozpacy bywa odpuszczon = G. R. cap. XVIII Quod omne peccatum quamvis praedestinatorie gravissimum, nisi desperationis baratro subiaceat, sit remissibile.
35. Przykład abyśmy pamiętali na dobrodziejstwo nam uczynłone = G. R. cap. CIV De beneficiorum memoria.
36. Przykład napominający abyśmy obietnice innym wypełniali = G. R. cap. CVIII De promissionis fidei constantia.

37. Przykładny żywot świętego Alexego abyśmy roskoszy tego świata wzgardzali = G. R. cap. XV De vita sancti Alexii filii Euphemiani imperatoris.¹⁾
38. Przykładny żywot świętego Eustachiusa a o nawroceniu błędzącego = G. R. cap. CX De errantium mirabili revocatione et afflictorum pia consolatione.
39. Przykład że przejrzeniu bożemu żaden się zprzeciwić nie może = G. R. cap. XX De miseria et tribulatione.

Všecky tyto povídky i legendy shodují se více méně úzce s obecným latinským textem Gesta Romanorum, jak jej vydal H. Oesterley, mimo román o Apollonovi. To přivádí na domněnku, že polský vzdělávatel historií římských převzal již hotový polský překlad Apollona do své sbírky. Možná byla by i domněnka, že on přeložil Apollona přímo z jiného pramene, domněnka tato zajisté již a priori méně pravdě podobná. Polské vzdělání románu o Apollonovi shoduje se však mimo některé podrobnosti s českým Apollonem až doslovně. Z toho bude možno usuzovati, že polský Apollon jest přeložen z českého, i to podle všeho, jak bude z následujícího rozboru vidno, z nějakého českého tisku nám dosud neznámého, který se však veskrze téměř až na některé podrobnosti shodoval dílem se známými českými tisky, dílem s nejstarším rukopisem českým.

Následující podrobné srovnávání jasně to dokáže.

Olom. tisk r. 1769.

a byl líce krásného, zrostu spanilého, smyslu moudrého, hlasu jasného, srdce udatného a ke všem skutkům rytířským dospělý byl. Ten když byl vyjel vojensky z své země, sedm let se domů nevrátil, rozličných zemí dobývajíc. A když sobě velikou stranu světa podmánil (sic), a vrátil se do své země a ustavěl město pevné a bohaté, jemužto po svém jménu přezděl Antyochoye (pod. rkp.)

Dále čteme v rkp. že „král své dceři milost ukáže netoliko slovy, ale také nesličnými skutky (v tiscích olom. i praž. zlepšeno ve „nestydatými“.)

pol.

był oblicza pięknego, wzrostu spaniałego, mądry, dowcipny, serca śmiałego, w rzezcach rycerskich przeważny był. Ten gdy był wyjechał na wojnę z swojej ziemie, nie wrocil się w siedm lat do domu, rozlicznych ziem dobywając. A gdy sobie wielką stronę świata podbił, wrocil się do Grecyej i zbudował miasto twarde i bogate, ktore od swego imienia przezwał Antyochia.

tak krol miłość swą ku corce okazował nie tylko slovy ale i niezliczonemi skutkami. (pol. překlad zakládá se na neporozumění č. „nesličnými“.)

Podobně bližší jest pol. českému rukopisu v překladu následující odpovědi dceřiny:

¹⁾ Srv. P. Vladimirov: Жизнь св. Алексѣя челоуѣка Божія въ западно-русскомъ переводѣ конца XV. в. (Журналъ мин. нар. просв. 1887 октябрь.)

královna to uznamenavši vece králi „smyslu dosti máš ...“ (v praž. „i rozumu dosti máš“, v olom. chybně „rozumu dostati máš“).

krolewna to uznawszy rzecze: s myśla dosyc masz.

V násl. jest opět pol. bližší tiskům

ale zdá mi se vždy na myslí (olom. i praž.; rkp.: vždy na myslí mám)

ale mi się zda na myśli.

Méně se shoduje pol. s ruk. i tisky:

Olom.: Pravý by byl vítěz, kdyby ty zvítězil maje rozum nad svou myslí a lepší jest vítěz takový, než který by zvítězil nad mocným králem: přemožíš hrdino nakaženou myslí svou a nedej o sobě ani o mne (sic) praviti zlé pověsti (pod. praž. i rkp.)

iże jest zwycięzciel, ale nie jesteś, bo się do tego masz, co krolowi nie szluzno: przemoż krolu nakażaną myśl swoię a niedaj o sobie ani o mnie mowić złej powieści.

Olom.: Tehdy královna jala se skutku toho velmi plakati i zvolala hlasem velikým a když její starosta do komnaty přiběhla, uzřevše ji na podlaže zavřevše komnatu i počala se jí tázati, co by jí bylo. Ona pověděla co se jí přihodilo. Starosta ji ukojila a kázala skutku tajiti (taktěž v jindřicho-hradeckém tisku, v rkp. pěstúnka m. starosta).

tedy krolewna jela uczynku rzewnie tego plakać i zawołała wielkim głosem: a gdy jej marszałek ku komnacie przybieżał ujrzawszy to matka jej zawarła komnatę i pocznie jej pytać co by jej było. A ona jej powiedziała co się jej przydało ale ona ublagawszy ją zakazala jej ten uczynek tajić.

Polský vzdělavatel neporozuměl významu čes. slova „starosta“ i tím vysvětluje se, že v jeho zpracování hned dvě osoby vystupují.

V pol. čteme někdy něco více, než nalézáme v č. rkp. i tiscích známých:

Olom.: pakli kdo uhodl, řekl král: pohádky jsi neuhodl, než dávám noci život zdravý, radím, rozmysli se lépe a jakž proměnil a jinak hádal, tak mu hlavu stíti kázal (pod. praž. i rkp.)

jeśli gdo zgadł tedy krol rzekł: gadkiś niezgadł aleć dawam przez noc żywot zdrowy a radzęć, rozmyśl się lepiej a gdy on drugiego dnia przemienił a inacze gadał, tedy mu głowę ściął a nad wroty miejskimi zawiesić ją kazał, gdzie też byla napisana jego ustawa, aby wszelki pan corki jego żądający był oddałon.

Bližší jest pol. tiskům než rkpisu:

pomyslím sám v sebe: kdot toho neví, že kdož neváží ten nemá, půjdu a uřím, co umí (jinak rkp. str. 280, ř. 2 zd.)

pomyślil sam w sobie kdoż tego niewie iże kto nie waży ten niema, pojde ia, ujrzę, co umie.

rovněž: mé právo tvou šíji (olom. šuji!) odejme (taktěž v praž., v rkp. mím).	moje prawo twoją szyję odejmie

Jinak v pol. než v č. rkp. i tiscích:

Olom.: já jsem pro pohádku přijel a před pohádkou pryč nepojedu, pakli bude běhu třeba i s pohádkou pryč poběhnu (pod. v rkp. i v praž.)	jam dla gadki przyjechał a mam przez niej odjechać, nie uczynię tego.

Hádanka Antiochova téměř doslovně stejná v pol. jako v č., až na dva poslední verše

č. otce dcery hledají a mé ženy muže neznají.	ojca corce żadam mojej żeny meża niewidam.

Bližší pol. rukopisu:

protoť dávají tuto noc, aby se lépe rozmyslí, ač chceš zítra smrti zbyti (olom. k lepšímu rozmyslení)	dla tego dają tobie tę noc abyś się lepiej rozmyslił, chceszli na zajutrz śmierci ując.

Vynecháno v pol., co jest v č.:

Olom.: a tak pro ten slib počali Apollona hledati netoliko nepřátelé ale také i přátelé chtěc ho zahubiti a dary od Antiocha vzíti (pod. rkp. i praž.)	i tak jachali Apollona szukać chcąc go dostać.

S č. shoduje se tu však ruský překlad, který byl učiněn z pol. jak níže ukážeme, i to jest nemálo důležité pro určení poměru pol. překladu k č. Vychází z toho i z jiných ještě okolností na jevo, že v tomto překladě Apollona, který se čte v přístupném nám tisku, nelze viděti překlad první z češtiny, než že byl polský překlad českému vzdělání bližší.

Více opět než v č.:

kázal plný koráb pšenice nasypati i vsedl v koráb i počal utíkati (rkp.: da se na běh). A když byl Apollon odplnul, tehdy Antiochův milovník (rkp. milovník) jména Tabarta (rkp. Thabarcha) přijel do Tyru.	kazał w okręt pszenice nasypać a wziąwszy srebra i złota (rus. add. и разъ дрогихъ) odjechał (rus. нача утекать). Потом przyjechał Antyochoh (rus. Антиховъ любовникъ) Tabarta imieniem do Tyru.

Různě od č.:

rkp.: chtěl bych jemu tu radu dáti v níž by měl všechno své myšlení a výstrahu svého života (v tiscích: dáti, kterak by se měl zlých úkladův vystřici).	chciał bym ja mu dać dobrą radę co by było z jego dobrym (zcela jinak rusky).

v pol. vůbec není, jest ale v ruském:

скопа неочерствѣла (sic). Byl tedy polský překlad bližší českému Apollonu, než čteme v uvedeném tisku. Možnost, že by rus. byl přímo čerpal z č., jest naprosto vyloučena, již jazyk rus. ukazuje zjevně, že přeložen z pol.

Pol. bližší rkp.:

nemni dobrý učedníku mnoj, by
byl ztratil trud tvooj (olom. by
na darmo vynaložil tu práci)

nie mniemaj dobry uczeniku moj,
byś darmo stracił trud swoj

a brzy nalézáme opět pol. bližší tiskům:

rkp.: A toho prosím na tobě by
mí toho pomohl. (není v olom.)
Slyše to mistr i zanechal ji při
tom a byl k tomu nápomocen (rkp.
toho ji dopomůže) že ji knězem
učinili té bohyni řečené Vesta (rkp.
v božnici ježto Vesta slovieše).

Potym jej on mistrz dopomógł że
ją księżna uczyniono tej boginie
rzeczonej Westa

Hospodář, jemuž dal Apollon svou dceru na vychování, jmenuje se lat. Stranguillio, v č. rkp. starším Stratul, v mladším Stragul, v olom. i praž. tiscích Straguel, v pol. Strangwiel, v rus. Странквиелъ. Dcera jeho jmenuje se lat. (G. R.) Philomacia, v č. rkp. Silemaria, v tiscích (olom. i praž.) Sylomacya, v pol. lépe než v č. Filomacya pod. rus. Филомаидця.

Tisk obšírnější než rkp., pol. shoduje se s rkp.

vezřeci na moře plakáše své mateře, jenž bieše u moře uvržena, a otce, jenž blúdieše po moři. Olom. add.: a tak skrze takové rozmejšlení ta nebohá osiřelá pannačka každodenně mnoho slz vylévala

poglądając na morze plakała też
swej miłej matki, która była na
morze wrzucona i ojca swego,
ktory po morzu blądził.

Jinak v pol. než v č. rkp. i tiscích:

Mát (Tarsia) ten obyčej, že ona
prvé než jie ani pie, vždyt jde
mezi hroby plakati své dojky. A
ty jie tu dočekaj, svediž ji z světa,
a budeš prázdnej mé roboty (olom.
zbaven mých rukou).

ma Tarsya ten obyczaj że przed
obiadem zawsze chodzi między
groby plakać swojej mamki a ty
jej tam doczekawszy zabijesz. A
gdy ją zgładzisz z świata będziesz
wolny ode mnie (rus. ale bližší č.:
прежде ня пьет ня есть ... сво-
божденъ от работы)

rkp. O roboto! (olom. o roboty
nešťastné i veliké), kterak jest
hubeně přiroben (olom. podroben)
jenž jest v ten stav dán. Túho má
veliká, že mi pro ten stav zabítí
pannu šlechetnú a jest mi nevinnú
krev prolíti. Ale že se to jinak
nemóž státi, musí to tak býti.

O roboto nieszczęsna i tęsknienie
moje wielkie, jakoż mam wykonać
tę okrutną robotę i zabić tę szla-
chetną pannę i przelać krew nie-
winną. A ponieważ inaczej być
niemoże, ponieważ nie na to se-
zwolił. (rus.: O работа безчасна
и великая в какој есмь щцетѣ от
тебя стала. O таска моя великая
atd.)

Místo, do kterého byla Tharsie zbojci zavlčena, jmenuje se v lat. Mitylena (též Militena, Mealenta — Riese str. 38 pozn.), v G. R. Machilenta, v č. rkp. Mechilaria, v č. tiscích Melchyna, pol. Melchina i Melchna, rus. Мелхина.

Leno přeloženo v č. rkp. stramota, tisky přidávaly k tomu pro lepší patrné porozumění „anebo svodník“, a v dalším užívaly jen druhého slova. Pol. vzdělavatel různě přeložil „nie uczciwych białych głow gospodarz a j., rus. владате́ль от блядо́къ курьё́в господарь.

Bližší čes. tiskům jest v pol. i náfek Tharsiin, když poznala do čí rukou se dostala.

rkp. O Bože (olom. Bohové) kterak jsi (jak jste velmi) lýtý súd (na mne) dal (vydali) nad hubenú královnú! O neštěstí nemilostivé, kterak jsi své lučístě na mé natáhlo! kterak jsi své kopie (add. na mizernou děvku) naostřilo! O Bože (bohové) co jsem zhrěšila že jsi (jste na mně) hubenú dievku (nenf) na královnu (nenf) tu biedu přepustil (dopustili)? (ješto ve mně pejcha žádná ani zlá žádost ani zlost) Ano ve mně zlost nebyla ani pycha ani (jaké) krve prolitie nikdy nebylo; jedno v srdci náboženství, v uoči (v noci) slzy, knihy v rukú za obyčej jsem měla. O bozi (A pročěž milf bohové) tu lýtý spústu (toto neštěstí lýté) na hubenú dievku spustili? (na mne jest přišlo?) Chtěli jste bohové abych byla hubena (tak bídná) proč jste mne raději v mé mateři neumohli (proč jste mne raději v moři neutopili? proč jste mne s paní mateří nezahubili?) O Theofile! kterak jsi mi byl lýt (ukrutný), kdy jsi mé nezabil (mne měl zabít), a kterak by mně byl milostiv, kdy by mne byl stal (mi hlavu stal)

(olom.) nedopouštějž, abych byla tak hanebná a nestydatě mrzkým skutkem zprzněna (rkp.: ráčil ji mrzkým skutkem a stavem neprzniti)

O Bogowie, jakoście bardzo jadowity sąd na mię mizerną krolewnę wydali! O nieszczęście niemilosciwe jakożes na mię łuk swój naciągnęło, a takeś jadowicie swą kopiją na straceną dziewczkę naostrzyło. O Bogowie com zgrzeszyła że ścię na mię mizerną krolewnę tę nędzę dopuścili? ani we mnie pycha ani żądza zła ani złość ani ktorey krwi przelanie nie było, jeno w sercu nabożeństwo w nocy łzy a za obyčaj księgi w ręku. I czemuż mili Bogowie to przepuszczenie jadowite na mię przyszo? Chcieliście Bogowie, abych była zgubiona? Czemuście mię raczej w morzu nie utopili! Czemuście mię za moją matką niezagubili (sic). O Theofile, takeś mi był okrutny, gdyś mię miał zabić, ale był byś mi daleko miłoserniejszy, byś mi był głowę ściał.

niedopuszczaj abym tak mierzonym skutkiem była zmazana (rus. мирскимъ skutkomъ была смазана — v pol. przedloze rus. bylo podle všeho mierzkim, či bylo již v ní mirskim?)

Král mitylenský nazývá se v lat. Athenagora, v č. rkp. Athenagor, v tiscích však Anatagor, taktěž v pol. i rus.

Pol. různý od č. rkp. i tisků :

O knieže, krvi šlechtná! přemož (tvá) šlechtnost přirozená smilstvo škaredé, a nebudiž hánce krve královské, aby tvé děti (bohové) ostříhli zlé přhody, v niěž jsem já

O možný książę, krwi szlachetna przemoż swoją przyrodzoną szlachetnością umysł tvoj szkaredny, aby twoje dzieci Bogowie uchowali takowej złej przygody, w któryjem ja jest teraz. (rus. bližší č. má též небуди ганцом крови королевне: byl polský překlad bližší českému textu).

Ctná královno! (měj se dobře) měj z toho čest a chválu, že v tak nebezpečném stavu, v němžto jsi (postavena), tak silně miluješ čistotu

Cnotliwa krolewno, miej się dobrze a nie frasuj się że w tak niebezpiecznym stanie, w którym jesteś a czystość miłujesz.

Rus. opět předpokládá polskou předlohu, která byla bližší č., neboť čteme чесная королева имѣи себе добръ, от cero часа честь и хвалу atd.

Pol. bližší tiskům než rkp. :

Uslyševše tu řeč Apollon nařikal s pláčem velmi žalostivě i učinil slib (rkp.: A doslyšav tu všecku řeč Apollon zařvav žalostivě jako lev i káza se v koráb uvésti i učiní slib ...)

uslyszawszy to Apollon zasmucil się bardzo, uczynił slub

V nejstarším rukopise čteme „Tehdy Apollon rozkázal svému strýci“; jest to patrně chyba; mladší rukopis i tisky mají zde „vladaři“, tak i v pol. rozkazal swemu włodarzowi, i v rus. повелъ своему владарю; i lat. jmenuje zde dispensator, i něm. mluví tu o schiffmeister, neb schaffer a pod. Odkud „strýc“ v nejstarším rukopise, těžko hádati.

Pol. bližší tiskům než rkp. :

uzřev jeden koráb větší a krasší mezi jinými šel k němu a uzřev lidi dvorské i počal s nimi vesel býti a počal se tázati, kdo by jejich pánem byl? i pověděli jemu, že pro žalost leží ve dnu v korábě a pláče. (Jinak v rkp. str. 357 f. 19 sh. i sl.)

ujrzawszy jeden okręt większy i strojnější niżli drugie szedł k niemu. A ujrzawszy ludzie dworskie był z nimi wesoł i pytał się kto by ich był panem i powiedzieli mu, że dla żalości w okręcie siedzi płacząc.

Pol. různí se od rkp. i tisků :

vece jemu stydlivými ústy a strašlivými

z wielkim wstydem pozdrowiła go tymi słowy, ale rus. pod. č: релза ему со стыдомъ и срамежливыми усты.

(olom.) i protož tobě teď dávám dvě stě zlatých a vezmouci je jdi pryč ode mne (pod. rkp.)

a przetoż oto tobie dawam sto złotych a idź precz ode mnie (taktéž v rus.)

V lat. u Riese (str. 51) dává Apollon taktéž dvě stě zlatých, v G. R. ale jen sto (str. 527).

Pol. bližší rkp. než tiskům :

neb slyš jedny múdrosti, jimiž by mě tvá múdrost přiučila (olom. i praž. jízto mne bohové obdařili a tvá milost aby mne přiučil)	abo poslušaj jednej múdrości ode mnie że by mię twa miłość przy- uczył.

Při hádankách nejvíce se liší pol. od č. a poněvadž tu se rus. shoduje s pol., nutno předpokládati, buď že předpokládaná námi již kolikráte česká předloha jeho se i zde lišila od ostatních č. rukopisů i tisků, buď že i tu se pol. řídil dle jiného pramene.

olom. Dům jeden vím uhodneš-li povím a ten dům vždy hluchí a hospodář v něm mlčí, a přijde muž bez koně nese nit na lůně, jav hospodáře pryč jej více a dům děrou pryč uteče. (taktéž v praž., pod rkp.)	Jest dom jeden chwa- lebny wazemu światu potrzeb- ny a ten dom zawsze huczy a gospodarz w niem milczy z gospodarzem chodzi żywot jemu rodzi tam maż bez konia przy- jedzie gospodarza krata ob- wiedzie odwiodszy wywlecze a dom krata uciecze	Есть нѣкоторый домъ хвалебной всему миру потребной а той домъ всегда гу- чить и тамъ мужъ без коня а господарь в немъ мол- чить з господаремъ ходить а животь ему родить а тамъ мужъ без коня приехалъ господаря кратко одъ- ведеть и одъведши вывечеть а домъ кратой утечетъ.

Srovnávajice hádanku č. s pol., musíme uznati, že pol. lepší: jest krata mnohem lepším obrazem síti, než níř. V rus. jest místo patrně korrumpováno.¹⁾

2. Vzrostu jsem vyso- kého jsem dcera lesu krá- sného, nevidomé sluhy mám, oni mne a já jich ne- znám, jen vodí mne běže ce- stou mnoho nestaví znamení žádně.	Cora lasu krasnego, wzrostu sama wielkiego, nie widomi ia słudzy wodzą, około niej wszędy cho- dzą, wiele drogą chodzi a szladu (sic) nierodzi.	Кора (!) лесу красного возрасту сама великого невидимые слуги во- здать (!), около ей всегда ходить, многими дорогами хо- дять а слгдъ нерадить ее (!).

Kdežto první dvě hadánky poněkud přece si jsou podobny, jest třetí ač týž má výklad, přece zcela různá od č.

¹⁾ Srv. velikoruskou hádanku: Домъ шумить, хозяева молчать; пришли люди, хозяевъ забрали, домъ въ окошки ушелъ. Рыба — неводъ. Chudjakova Wielkorusskija zagadki č. 1213.

V horkých stolicích seděl a však strachu nic ne- měl; jednu věc v rukou držel, pro nižto se meně sty- děl; dům holý byl, hospodář s hostmi nahý seděl.	Jest dom w szaty ubogi goście i gospodarz w nim nagi, tam rzecz w ręce trzy- mają a prze niewstydu nie- mają, ogień, wodę w nim prze- dają, a w innych to darmo dają.	Есть домъ в ризахъ не- убогий, гости и господарь в нем наги, и тамо вещь в рудъ держатъ, а встыду неумѣютъ огонь и воду в немъ продавать, а у нихъ то даромъ даютъ.

Výklad různé stilisován:

Seděla jsi v horkých stolicích nebo na la- vicích beze všeho stra- chu. Ten dům byl holý, že v něm nic nebylo, i seděl v tom domě hospodář s hostmi nahý, totiž v lázni drže jednu věc v rukou, totiž věsník, a proto se mív styděl.	Dom jest laźnia, w szaty nieubogi, w nim goście i gospodarz bywa nagi, rzecz jest win- nik, który trzymają a prze toż wstydu nie mają, tam ogień z wodą prze- dają a u inszych to darmo dają.	Домъ есть лаźня сѣмъ есть баня, в ризахъ неубогий въ немъ гости и господарь бываеъ нагий, вещь есть въ- нникъ которой а в томъ стыду неимѣютъ; тамъ огонь и воду продаютъ а у нихъ то даромъ даютъ.

Rus. text jest opět silně korrumpován. Pozoruhodno, že v č., pol. i rus. nalézáme slovo věsník — winnik — вѣсникъ.

Další děj mezi třetí i čtvrtou hádankou jest opět týž i týmiž slovy líčen v pol. jako v č., na př.

vím že lidé šlechtní jsou vždy milostiví a protož do tvé milosti nechci se rozpačiti (pod. v praž., poněkud jinak v rkp.)	wiem że ludzie szlachetni zawaze są miłościwi, prze toż o twej miłości niechcę rozpaczyć (rus. nero- rozuměním распочать).

Následující hádanky opět jsou různé v pol. i č.:

4. Jsou čtyři sestřice, jimž nepotřeba přeslice, u sebe blízko stojí, žádného se nebojí, a pakli kam běží, nikda k sobě nemluví, jedine když jich nezřífí, tedy velmi vysoko křičí.	Czterej bracia zarowno biegają nog żadnych nie mają, ojca ciężkiego noszą, jeść i pić nie proszą, namazani maścią milczą, nie mazani krzyczą.	Четыре брата за одно бѣгаютъ, а ногъ у себя неимѣ- ютъ, отца тяжкаго носятъ, а есть и пить не про- сятъ, намазани мастію мол- чатъ, не намазани вельми крѣчатъ.

Dle toho jest i výklad různý. V lat. též jmenují se tu sorores (u Riese str. 55), též sodales a dle toho něm. gesellen (Schröder op. c. 70).

5. Které jest to stvoření,
v němž váhy za čtvrtci není,
a jestiť vždy churavé
a máť střevo děravé
a aniž kdy jí,
a ráno vejce pí,
v břiše vejce čistí,
tomu je panna často učí.

v pol. tato hádanka vynechána, ale
jest v rus.: которое есть створе-
ние, не есть а дрявыми зевы
яйца пить а в себе яйца чистить,
а панна на то пустать, тогда теми
яйца свойцы переть.

V rus. jest místo toto nad míru korrumpováno, výklad na
tuto hádanku hned nenásleduje, než hádanka šestá o zrcadle,
spletená s předcházející. Výklad Apollonův jest pak na obě
hádky na jednou, opět ovšem spletený.

Pro tuto moudrost do Říma jsi
nechodila: Stvoření to v němž váhy
za čtvrtci není, jest houba, jenž
slove okatice, ta jest churavá, jakož
vidáš, a nikdy něco (sic) jídá, ale
děravými střevy vejce pije a v sobě
vejce čistí, a tomu jí panna učí,
když těmi vejci šlojífe pere.

По сію мудрость ты до Рима хо-
дила (sic), створение то есть гудба
(sic), в ней за четверть ваги не-
машь, оута (!) есть тисава (!) а ни-
когда. (Нásледuje ihned výklad há-
danky šesté).

6. Jest jeden okrouhlík,
jenžto není pacholík,
divného jest obyčeje,
jenž nemá obličje,
a kdož na něj snažně
patří
ten v něm svůj obličej
uží.

Jest mały patrzalnik
ktory mały pacholik,
jest oblicza dziwnego
nie ma żywego,
kto nań wejrzy,
ten jego oblicze ujrzy.

Есть милый паграт-
никъ,
который милый поход-
никъ, похололикъ,
есть обличія дивнаго
не иматъ живаго,
кто на нь възрять,
тотъ его обличія узрять
а к тому dodáno
а въ немъ боги (sic) за
четверть не мають,
и ѣсть а есть всегда
тисаве
а иматъ трезва (!) ди-
раве
никогда ничего не есть
а радо яйца пьеть,
въ брюхе яйца чистять
а панна е на то пустать.

V následujícím shoduje se pol. opět veskrze téměř až do-
slovně, na př. týž jest nářek Tharsiin, dle kterého poznává
Apollon v ní svou dceru:

(olom.) O neštěstí bezbožné, což
pak se mne tak tvrdě držíš? nebo
měvší mne matka má Lucina hned
uvržena byla do moře a otec můj
král Apollon ostaviv mne v městě
Tarsys u Straguele muže zlého a
sám plavil se pro smutek po moři;
utoul-li jest kde nevím. Tu pak
má poslední útěcha Ligorgia (sic)

O nieszczęście niezbożne! tak się
mnie mocno dzierżysz! bo miałszy
mnie matka moja Lucyna wnet jest
wrzuczona w morze a ociec moj
krol Apollon zostawiwszy mnie
w mieście Tarsys u Strangwiela
męża złego i Dyonyzjej żony jego
sam błdzi po morzu przez smutek,
abo już utonął niewiem. Tu już

z světa sešla a Dionyzia kázala mne zabít a teď naposledy na nejvyšší mou velikou bídu prodána jsem svodníku nešlechtnému muži.

najpošledniejsza uciecha Lygoria mamka moja z świata zesła. A tak mię Dyonyzja kazała zabić, alem przez zbojce odjęta, tomuto złemu gospodarzowi nieszlachetnemu przedana na największą biedę.

I tu jest pol. bližší brzy rkp., brzy tiskům:

rkp. i zvolal jako lev velikým hlasem (olom. zavolal hlasem vel.)

zawołał jako by lew głosem wielkim

Rkp. vypravuje stručně „Ale dřívce upálíchu Stramotu, jakožto zlého člověka“, v tiscích jest to vynecáno a taktěž v pol. V rus. jest sice něco, ale opět silně korrumpováno: тогда купилъ господарь, видѣвши себе окламаного оклеветаніе и всакого веселія роскошнаго полнь свадьба радостная, z čeho nelze ničeho vybrati. Vydavatelé ruských Gesta Romanorum bohužel recensi vydanou nesrovnávali nijak s jinými i četnými rukopisy ruskými; text jimi vydaný jest pak, jak viděti z několika podaných již vřnatků silně korrumpován, ke srovnávání literárnímu již již nepotřebný.

(olom.) jestli že jest jemu tato mladice za ženu, nikoli se jemu nezjevím (rkp. nemá slovo mladice).

jeśli ta jest młodziuchna jego żona, żadnym obyczajem mu się nie zjawię.

Vypravování Apollonovo v chrámě Efesském, jest v pol. obširnější než v č., již tisk obširnější než rkp.:

(olom.) chtě utéci hlavy stracení tonul jsem na moři. Tehdy jedna slavná panna královna slitovavší se

chcąc ujść głowy stracenia pływając po morzu cierpiełem potop awszak że tonąc przez was Bogi miłościwie byłem wybawiony i pocieszony. Bogdym do Tylibe (sic) przypłynął, tedy jedna sławna panna imieniem Łucyna a corka krola Altistrata onej ziemie zlitowawszy się . . .

V tisku učinil Apollon ještě slib, který není v rkp., není též v rus.

aniž její naměstkyň více kterou učiním

ani też więcej namiestniczką którą uczynię

ke konci jest pol. poněkud obširnější.

Pol. poněkud chybně podává řeč Lucininu, ale byl pol. překlad jiný lepší jak ukazuje rus.

(olom.) Ve snách jsme byli oba až do této chvíle, ty beze mne a já bez tebe, ale již jsme oba proctili, když jsme se našli

Zda mi się że śmy oba byli do tej chwile, ty beze mnie a ja bez ciebie, ale śmy już porzucili gdy śmy się znaleźli

во снѣ мы оба были до сей хвилы, ты без меня а азъ безъ тебя, а се уже пробудихом ся обрѣвдохом другъ друга

Rus. bližší č., než pol.

(olom.) I šli tak do města v hospodu a tím poznáním bylo město veselo a byly hody po všem městě

I tak z niewymowną radością szli do miasta i uczynili wielkie wesele w Efezie z rozmaitymi krotofilami

и тако шли во градъ до господы и тѣмъ ихъ познаниемъ весь градъ весель былъ и было пиrowanie по всему граду с различными потѣхамъ

(olom.) Potom odtud s velikou radostí jeli do města Tyrya (!) a vyšlo všecko město tyrské proti němu: panny zvláště, paní zvláště a muži zvláště. I bylo to přijetí tak divné, že pro pláč starých i také mladých a pro veselí král Apollon nevěděl, co by učiniti měl. Dary veliké měšťané mu dali i také dobytek veliký pravic, že by byl jeho

Potym ztamąd z wielką radością jachali do ojczyzny swojej. Gda tak przyjachali do Tyru miasta swego, szli mieszczenie Tyrscy zaraz preciwko niemu z wielką radością. I bylo to przyjachanie tak dziwne, że z radością plakali starzy i młodzi. Ale Apollon dla wielkiego wesela niewiedział, co by miał uczynić a ku wszystkim łaskawym się pokazał. Tamże mieszczenie Tyrscy dary jemu wielkie jako panu swemu dali, wdzięczność przyscia jego ukazując. Na to jeszcze i dobytek mu wielki dali, mowiąc, aby iego był.

Dle tisků jel Apollon, když byl odměnil Elavika, do Cyreny, o rybářovi v nich není tu více ani řeči. Dle pol. obdaruje Apollon rybáře, který byl ho zachránil tonoucího až v Cyreně. Pol. jest tu obšírnější:

(olom.): Odtud pak jel do Cyreny města, kdež bydlel, to jest s svou královnou i dal jest jeho dceři svého půl království a vnučeti půl. Taktéž čteme v praž., jest to místo patrně korrumpované.

Potym z tamąd jachał z swą krolową i krolewną i z zięciem do Cyrena miasta, gdzie przebywał Altystrates król Tylibski (sic), ociec jeho. A tak z wielką radością i weselem przez niektery czas był. I dał część Lucynie corce swej pul krolestwa swego a Tarsyjej wnet že swej pul. A tam Apollon będąc kazał wezwać onego rybitwa, který go był wspomógł na morzu tonącego a dał jemu wielkie imienie.

Olom. tisk (pod. praž.) končí jinak než rkp., jinak ovšem též, než lat. i něm. recense.

Potomně císař řecký měl syna jemuž jméno dal Altystrates i byl stár činice vše dobře a chvalitebně i zavřel den svůj poslední v pokoji.

Potym Apollon cesarz grecki wrocil się do Antyochiej a miał syna, ktoremu dał imię Altystrates. A temu zostawił swoje krolestwo i starzał się czyniąc wszystkie czynki dobre i chwalebne i dokonal dnia swojego w pokoju

Z tohoto rozboru vychází zajisté na jevo, že pol. vzdělání románu o Apollonovi Tyrském mělo základem české vzdělání.

Učinili jsme silně pravděpodobným, že české vzdělání jest úplně samostatné spracování. Avšak i kdyby se jinému poštětilo vyvrátiti tuto domněnku i ukázati bezprostřední pramen cizí, i pak nebyl by vyvrácen náhled o závislosti polského zpracování na českém. Uvedli jsme několik míst, kde prokázali jsme, že pol. neporozuměl české své předloze, a kde odchylka v pol. dá se vyložiti jen neporozuměním českého originalu. Úplný rozbor pol. Apollona podati jsme ovšem nemohli, poněvadž nebyly nám všechny jeho tisky přístupny. Částečně nám tu však pomáhal ruský Apollon, který jak jsme ukázali, zakládá se na polské předloze, jež byla bližší českému, než přístupný nám polský tisk. Nicméně ukázaly se tu ondy i ne nepatrné neshody pol. (i rus.) s č., i tak jsme nuceni předpokládati, že pol. použil též jiného pramene, zvláště při hádankách. Že by to byl též český býval, méně jest pravděpodobno, jelikož české rukopisy i tisky se zde právě velmi silně shodují.

V ruské literatuře jest román o Apollonovi králi Tyrském taktéž hojně znám jako část sbírky pověstí zvané Gesta Romanorum; místo mívá v nich nestejně, obyčejně na konci (Пыпинъ, Очеркъ литер. ист. стар. пов. 243), ale nalezá se i na počátku, jako v textě vydaném Обществомъ любителей древней письменности (Римскія дѣянiя, Санктпетербургъ 1877-78 str. XL a 396). Z tohoto textu jsme již nahoře uvedli několik výtahů. Četná řada rukopisů repraesentuje dle Pypina (l. c.) též text, ale mimo tyto jest ještě jeden rukopis od nich značně se různící, tak že předpokládá se ještě druhý překlad (Pypin l. c.). Nám byl pouze jeden (tiskem vydaný) text přístupen, nepustíme se tedy do rozboru této otázky. Pypin již uznal, že ruský Apollon převzat z pol., ač polský text mu nebyl znám. Četné ruské rukopisy namnoze výslovně připomínají, že přeloženy jsou z pol. (u Pypina str. 183—185¹) i nebylo by zapotřebí ještě šíře to dokládati texty samými. Autor předmluvy k uvedenému vydání Gesta Romanorum uznal však potřebným proti tomuto náhledu o původu ruské recense G. R. a tím i Apollona polemizovati.²) Tím jsme nuceni více, než jinak by bylo potřebí, i tím se zabývati. Pisateli této předmluvy nebyl ovšem polský text Gesta Romanorum znám a tím leccos se vysvětlí z jeho mylných náhledů. On má velmi dobré mínění o starobylosti ruské redakce, praví mimo jiné: съ перваго взгляда видится что русская редакция несмотря на ея позднее происхождение сохранила составъ намдревнѣйшiй изъ всѣхъ до насъ дошедшихъ! (str. IV). Ruské texty co do pořádků pověstí různí se dosti značně, jak

¹) Taktéž uznává Filaret arcibiskup Charkovský: Обзоръ русской духовной литер. 1859. Kniha tato nebyla však pisateli přístupna.

²) Srč. Victor Diederichs: Russische Verwandte der Legende von Gregor auf dem Steine und der Sage von Judas Ischariot. Russische Revue XVII, 1880, str. 128 sl.

jeví uvedení obsahu textu vydaného i jednoho jiného rkp. v této předmluvě (str. XXVI—XXXV), ale ne více než od pořádku pověstí v přístupném nám pol. tisku. 1. pověst pol. O poniženíu prožnej chwały v rus. není; 2. pověst pol. jest v rus. vydaném textě č. 36, v jiných rkp. č. 35; č. 3 Apollon v pol., vydaném textě č. 1, v jiném č. 36; č. 4 pol. v vyd. rus. č. 2, v jiném rkp. 38, č. 5 (o sv. Řehoři) v pol. v rus. rkp. č. 39; č. 6 pol. — rus. vyd. č. 3, v jiném rkp. č. 1, odtud jdou za sebou jednotlivé pověsti týmže pořádkem až do č. 36 v pol., odtud jest pořádek přerušen, č. 37 pol. — v rkp. rus. č. 33, č. 38 ve vyd. textě rus. č. 35, v jiném rkp. rus. č. 34, č. 39 pol.: v rkp. rus. č. 37. — Srovnávajíce pořádek pověstí v pol. i rus. Gesta Romanorum s pořádkem v G. R. lat., nalézáme opak toho, co tvrdil autor uvedené předmluvy. Neklademe váhu na to, že do rus. G. R. vešel i román o Apollonovi, který do lat. G. R. vřádněn byl pozdě i zaujímá v něm kap. 153. Oesterley vydal obsahy 75 latinských rukopisů G. R., a tu čte se Apollon jen v jednom rkp. XIV. v. jako kap. 57 (rkp. má celkem 103 kap.), a ve dvou pozdních XVII v., probral pak něm. rukopisů G. R. 34 a tu ani v jednom nečte se Apollon, též v českých rukopisech G. R. nenalézá se Apollon, jak známo. Avšak dalo by se namítati, že v rus. G. R. Apollon obyčejně na konci neb na poč. bývá, mohl tedy ke staršímu (rus.) překladu bíti později připojen. Avšak jsou i mimo Apollona v pol. i v rus. G. R. i jiné pověsti, které pozdě byly přijaty do této sbírky, tak kap. 171 a 172 (v pol. kap. 16 a 17): první lat. tisk obsahoval 150 kapitol, i druhý tisk měl 151 kap., třetí teprve měl 181 kap. Ovšem nelze určitě tvrditi, zdali nevešly tyto pozdější pověsti již do starších rukopisů (srv. Oesterley G. R. str. 266 sl.). Že ruský text v G. R. úplně závisel na polském překladě G. R. ukazuje srovnávání obou.

Bylo to zjevno zajisté již z uvedených vyňatků z románu o Apollonovi. Nenaskytují se jen různé polonismy bez помсты (str. 73), а цо же (str. 79), нача велии плакати кручиновать велии распочаянцъ (str. 79): roszał gzewno płakać rozpaczając, przez twoe oskarżenie (str. 91) przez twe oskarżenie, отвѣщала такъ мовянцъ (str. 352) a j. v.; ale nalézáme četná místa v rus., která se dají vysvětliti jen nerozuměním pol. předlohy na př., v pol. čteme: po pielgrzymowaniu: v rus. по пути пепель примованію (str. 112). Pro překlad z pol. svědčí neméně, nalézáme-li v rus. vedle sebe pol. slovo i ruské: v pol. gościńca nieopuszczaj dla ścieszki: дороги боіши гости́нца николи неоставляй для сѣпѣшки (!) str. 118, казаł ja писаć w swych pałacach i na obrusiech, ktoremi stol przykręwano: велѣлъ ю писаць во своихъ полацахъ чертозѣхъ и на велѣхъ мѣстѣхъ идѣже ходитъ и на скатертяхъ убрусѣхъ, которыми столъ прикрывагъ (str. 119), jadł owoc

jego a wnetki się nań trąd rzucił: вкусьмъ оwoщy ero и abie напалъ групъ (!) великъ на него (str. 134). V č. 13 pol., 10 v tištěném textě ruském (G. R. cap. 124) ruský vzdělavatel neporozuměl pol. wor i napsal místo toho ровъ: włożył w wor (ponens in sacco) = wložilъ въ ровъ (str. 153 a j.), ostendam vobis saccum in quo occisi peregrini caput ut brachia posuit, et stabulum, in quo ejus corpus sepelivit (str. 474) = ukaże wam wor, w ktory włożył głowę i nogi zabitego pielgrzyma a cialo jego pogrzebł w stajni: укажу вамъ ровъ къ которой wložilъ главу и руцѣ и ноуъ убитого пелгрима а тѣло его пегревъ (sic) в тайнѣ (str. 155), zebrawszy się w wielkiej gromadzie (cum turba) przyszły (pol. č. 14 = G. R. cap. 126) = собравше великою грамогю пришли (str. 159), oskarżył — оболгалъ i oskarżył (str. 175), złodziej jeden: злодѣи воръ или татъ нѣкоторой (216). V pověsti č. 20 (pol.) = 126 v G. R. překládá pol. latinské kouzelné slovo zlodějské saxlem: zdradliwy, i totěz slovo zachováno v rus. vzdělání (v tištěném textě č. 17), dal jemu slojek z kadzidlem mowiac: weźmi kadzidło nabożeństwa (obtulit ei pixidem plenam thure dicens ei: accipe thus devotionis str. 345): дал ему слоекъ съ ениіаномъ с ливаномъ глаголя: возми кадильо благовенія (str. 246), od onych sekretarzyw i od książęcia i od kapłana: от оныхъ секретаревъ двохъ и от ксенжеца и от каплана (str. 328), борзо (= bardzo) плакаль (str. 343), mocno paliłъ и стиналь (str. 345), еstem (348) два лотры сирѣль разбойники (291), сего часа теразъ умрети (293), тесля плотникъ (242), безъ волъ теченія (str. 223) chybně z pol. bez wątpienia; jocularator přeloženo протошляникъ (str. 154) z pol. krotofilnik, pod vlivem řeckým snad tu teprve mladší opisovač napsal л м. к. Vůbec nasvědčuje mnoho tomu, že nejednu chybu ve vydaném textě ruském sluší připisovati pozdějšímu opisovači. Uvedené příklady daly by se snadno zdvojnásobiti, není však úkolem našeho článku rozebrati ruský překlad Gesta Romanorum, než chtěli jsme jen ukázati, že přeložen jest z polského. Srovnávaje ruský vydaný text s polským textem v přístupném tisku, přišel jsem ovšem k náhledu, že obě řečené recense přímo nesouvisí, ruská recense předpokládá jiný polský překlad, než který nám poskytuje uvedený tisk polský. Avšak jest [z uvedených příkladů] nicméně patrné i nebude to nikdo moci popřati, že ruská recense nezakládá se na nějakém textě latinském neb jiném, než na polském překladě.

Vracíme se k románu o Apollonovi Tyrském. Již nahoře při rozboru polského Apollona ukázali i prokázali jsme ne jedním příkladem, že ruská recense Apollona zakládá se na jiném polském překladě, než jaký nám poskytuje přístupný nám tisk polský, a sice na polském překladě bližším českému originálu. Příklady uvedené snadno lze rozmnožovati. V olom. tisku na př.

hned na poč. čteme: „tehdy král počal velikými dary dceru da-
fiti, neb na ní nic neobmeškalo přirození, jedno že jí
bůh smrtedlnou učinil“, v pol. to vůbec se nečte, ale v rus.
тогда король в великой печали нача со дщерію своею дары
дарить понеже бо на ней ницъ небыло замѣшкало при-
роженіе, развѣ ю что богъ смертно (sic) учинилъ (str. 2.) —
rkp.: vidíš-li, že se lidé novíně dívá a o ní mnoho mluví, ale jak se
ostará, tak jie v ústa nevezmá (str. 279): **видиш-ли то, что
люде новому сему дивят ся и о томъ много глаголютъ и какъ
ся позастарѣтъ, потомъ и в уста невозметъ (sic) str. 5**
jinak i neúplně v pol.: widzisz, iż się ludzie nowinie dziwiają a
o niej wiele mówią; — ale tohoto mezi jinými písmo více chválí
pro jeho činy veliké, a proto jsú jeho nazvali velikým Antio-
chem“ (str. 277): **але сего Антиоха писаніе наипаче похваляеть
мудрости ради и великіе дѣла и назвали его Антиохомъ великимъ
(str. 1), ale ten między inszemi nasławniejszy dla jego spraw
wielkich; — wrócił se zasé do své země: возвратился до своей земли
(str. 2): wrócił się do Grecycej; umiėjiesz hūsti a plesati: умѣла
густь и плясать — umiała grać плясac a j. v.**

Ruský Apollon prozrazuje svůj polský pramen nejednou
chybou: такъ вдячною гудьбы и такнхъ требныхъ плесоть
(str. 20) tak wdzięczney gry i tak trefnych plesow, тако с вели-
кими корабли ложе в ней завратило (str. 27): tak z bo-
leściami okrutnemi loże się w niej zawróciło (rus. spleť
si okrutnemi s okręť, na lodi se děj odehrával), и оступовагъ
и какъ ю отступовагъ (str. 29): i odszpuntować i gdy ią od-
szpuntowano (i otevřítí, a když otevřiechu lodičku str. 291).
Silemon dal pod tělo Lucinino pripraviti lésu (str. 291), i pol.
užil slovo lasa, rus. považoval to za лѣсъ: на четыре коры (!)
лѣсу (str. 30) — lasę na cztery koła: lésu ne čtyry koly a j. v.

Román o Apollonovi králi tyrském v ruském překladě učiněn
tedy z polského zpracování, ale jiného, než čteme v uvedeném
tisku polském, a sice z pol. zpracování bližšího českému. Bohužel
jest ruský text velmi nedostatečně vydán, vydavatelé nepovšimli
si ostatních rukopisů ruských i podávají nám text velice chatrný,
oplývající všemi možnými chybami. Lepší, dokonalejší vydání
založené na všech ruských recensích Apollona meritorně zajisté
nezmění mnoho na výsledku našeho srovnání, nicméně by zajisté
nejeden ukázalo charakterický znak pro historii tohoto oblíbeného
románu. I z polského překladu byla nám přístupna jen jedna
recenze. Další srovnání polských recensí Apollona ukáže, za-
choval-li se překlad, z něhož přímo vzešel ruský překlad a který
byl bližší českému Apollonovi.

K otázce jerové v staré češtině.

Napsal Ant. Havlík.

(Dokončení.)

drsg- čes. drhati (tremere), drhání (oscillatio). Slovo to dobře rozeznati jest od drhnouti (tergere), náležícího do třídy druhé, jak dokazují slova „drhlen“, „drhlice“, jež podle této třídy zněla by „drehlen“, „drehlice“.

drskols — drkolna (palice), drkoliti.

drsný nenáleží do této kategorie, neb v češtině muselo by zníti „dresný“, důvodně opravil Miklosich náhled svůj v Etymologisches Wörterbuch, klada tu za původní kmen „ders-“. Z téhož důvodu sem nenáleží *drsto*, čes. dršťky.

drva pl. ligna (v ruštině jest gen. pl. drov): Vdoviciem z lesa drva v noci nosieše Dal 25. 34, nebť sem řekl drva někdy vinnému prátí ŠtE 6. 33, jímž se rozmáhá, jako zdejší oheň drvy 279. 35, mnoho drev surových nakladů ŠtV 134. 32.

graks stč. tvar *Hřešk* nepochází od tvaru s jerovou slabikou, nýbrž jako *Hřešě* (Graecia) předpokládá slabiku plnou.

gram — hřmíti (pro češtinu třeba supponovati tvar *grāměti).

chršbts — hřbet, tedy od chršbtz. Zvláštní jsou doklady v Esopu vydaném v Arch. XI: swak sem službie podobnieyse, swym chrbetem vzitečnieysi 200. 936, a genzto mog chrbet gest dawie 210. 1705, libivost mu chrbet obostri 215. 2140. Zde tuším *r* jest *ř*, jehož měkkost se v básni té častěji neoznačuje, mohl by to však býti též tvar dialektický (srov. Bartoš, Dialektolog.)

kršch: kršiti (frangere) čes. křehký v Etymolog. Wörterbuch Miklosich vysvětluje tvarem krégükü — kréchükü.

kršpa, Miklosich sám myslí, že slovo to spíše asi náleží do kategorie druhé, čemuž zdá se nasvědčují i tyto české doklady: neb robota ziwot krpi, mnoho wrask na celie trpi Arch. XI. 245. 2649, wiece tie swym zubem krpi nez od tweho zuba trpi 289. 2569.

krsta — křest, krsta, krstu, křsta, křta: wnyez na křstie znamenie mamy Um. R. 192 (1sl.), O krztie yovmuczeny Kat. 912 (1sl.), Pokrřty gegy zywoť czyřty 93 (1sl.) Wieru kazucze a krzřtity 1989 (1sl.), Wam wierzy a krzczen bude 1994 (smysl žádá „wvierzy“), Meho krztu przygyetye pylna RádP. 151 (1sl.), Genzto ſye wtweť krzřczeny blefcze 1591 (1sl.), Muffys gi iezí crzřstiv daty LMark 265 (m. kristu dlužno pro nápravu verše

čísti *krstu*). V Passionálu musejním našel jsem tyto doklady: krftu 388, 409, 469. krftyty 455. Ja tye kirfty 349, krftyta 345, krftyl 279, 344, 361, 372, 388, 388, 425, pokrftyl 348, 353, 373, 424, 429, 431, pokrftyli 484, krfczen 471, 471, krfczyeny 282, pokrftys 469, pokrftyw 485, krftytel 277; 277, 278 (3krát), 281, 281, krftytelowo 277, ode kftu ŠtV 45. 37, beže kftu 101, 19, ke kftu 310. 38, 311. 24, 312, 3, 312. 7, 312. 24, 313. 14, 313. 17, ve kftu 188. 9, ve kftu 312. 31. Tvar krfeztyenstwá AlxB 6. 13, vznikl asi dle formule $\cup \cup$, srov. stb. *кръстьяномъ* cloz. I. 98, *кръстьяный* svjat. — mat. 8, *кръстьяныхъ* sup. *кръстьяныхъ* svjat., *кръстьяныхъ* cloz. I. 142. bor. atd., kteréžto doklady uvádí Miklosich v Lex. Palaeoslov. str. 317.

krsts. Slovo to (dle Miklosiche) přes tvar rus. *krotz* a pol. *kret* náleží spíše do kategorie druhé; stará čeština tu má vždy *krt* — *krrt* a p. tvary.

krwab — *krw* — *krve*: Sweho wraha krwy wtoczył AlxV 171 (1sl.), Azgich frdcze krwe wtoczye 1517 (1sl.), I kazdy mecz krwy napogen 1834 (1sl.), ve krwi iakfto wodye kale AlxB 3. 18, wnuw by krwu bie oblił w(šady) AlxH 9. 22 (1sl.), Ande krwawy gdu potoczy AlxV. 1632 (1 sl.), Zlydy tu propotok krwawy 1726 (1sl.), Potok ten tři dni krvavý tekl Dal. 68. 25 (1 sl.), i prohrofnie ocrunauenie Pís. o bož. těle 111 (1 sl.), tu znyeho tw krwe wtoczy Růž. zahr. 200 (1sl.), we kirwi wratyecze sie zbogie UmR 331 (1sl.), bi(ch) kyrwaw na cziu roztazen 50 (1sl.), a lyn otczin kirwawe rany 383 (1sl.), bok pclany nozye kyrwawey 40 (1 sl.), Pro welyke krwe teczenye Lg. Mark. 228 (1sl.), We krwy az do fedl brodyechu Lg. 10.000, 167 (1sl.), Zekrwaweny a ztrhany Hrad 54^a. 17 (1sl.), Krrwawym placzem oplaczyczy 60^b. 13 (1sl.), By yeho kozye wfak krrwawa 89^b. 8 (1sl.), Wšlyecken lyd fwu krwy wykupyš Vít. 47^a (1sl.), An krwy broczen an ma rany 84^a (1sl.), Wekrwy weliku zadošty Kat 701 (1sl.), yšfwu wlaštny krwy wykupyl 1304 (1sl.), a šfwu drahu krwy wykupyl 1965 (1sl.), zmyenywfak wfak krwe nezbywfak 2310 (1sl.), Barwa otgegye krwe fwatey 2332 (1sl.), apod kozy škrwy nabychly 2349 (s jest zde pšidavek pozdějši) (1sl.), krwe muczenyknow zgych mašfa 3170 (1sl.), myešto krwy mleko byeluczye 3453 (1sl.) Pšaní we kirwi UmR., krrwawym Hrad atd. jest mi jen dškazem toho, že v době, kdy památky tyto opisovány, vyslovováno namnože již *r* vokalis bez pšvodní hlášky. Z tohoto stanoviska pohlížím i na tvary: kyrwawy KR 228, kyrwawe 246, krjwe ŽW 9. 13, kyrwe 133, Ze kirwe CDeut. 42, we kirwy 37. 11, w kirwy 67. 24, w kirwiech 105. 18, zkirwaweneho 5. 7, zkirwawenczow 15. 4, kirwawnyczy 54. 24. Tvar Pomšfa krew 78. 10, jest jest asi dialektický; v Petrovicích u Rakovněka dosud se říká „to tam vyteklo krevi“ (dle sdělení prof. Bohd. Jedličky). Tve nevyzne krwe prolytye RůdP 596 (1sl.), Swu horku krwy my-

lofrdn 636 (1sl.), Zzes lye krwawym potem potyl 805 (1sl.), ze krwawy pot stebe kapal 842 (1sl.), weffken fwyet fwu krwy wykupyl 1054 (1sl.), Duffy mu fwu krwy rozmladye 1095 (1sl.), Dwa znohu fams byl weff krwawy 1107 (1sl.), przygem tyezke krwawe rany 1626 (1sl.), Su krwawye ryta zacyelo 1671 (1sl.), znyehozto fšel potok krwawy 2166 (1sl.), przykry mye fwu krwy zzaducy 2188 (1sl.), Na krzyzzy krwawye gyzwene 2286 (1sl.), Strnowu krwawu korunu 2310 (1sl.), S tyezkym horzkym potem krwawym 2314 (1sl.), Srdce twe krwawye prowrzyeno 2366 (1sl.), gyezweny wtwe frdce krwawy 2662 (1sl.), zekrawene Pass. 306, zekraweni 307, fe krwi 311, ve krvi ŠtV 312. 36, 313. 7, 313. 10, 113. 15, A fwu drahu krwy wikupil NR 1910 (1sl.), Genzs gehu krwy kupen drazie 291 (1sl.). Vjímkky našel jsem tyto: Jakz kazdy duol krwy natekl, A druhde sye prach krwy fpekl AlxV 1727, 1728, A sen gyuz mra krwy wraczye 1758, Genz yest krwy poplul tako 1835, Profila po ftawu krwawu RúdP 2280, A krwaw od wrchu do pat. NR 247. Zdá se, že tyto doklady vznikly porušením verše.

ostrůvů — ostrev Dal 74. 49, po ostrvách 38. 10, Druhe na oftrwy metachu Lg. 10.000 Kl 153 (1sl.).

strads (recte *stráds*), střed Hrad 94^b. 1, ŽW 18. 14, zemyu mlekē štýrdnu tekutu Umr 185 (1sl.), genz swu řeč strdi pomazgi Arch XI. 192. 307 (1sl.), pokog strdi mu krmí howi 211. 1760 (1sl.), pod strdi ged dluchy nosecy 217. 2209 (1sl.), srednu reci 207. 1485, sstrednu prosbu 198. 439. Vjímkkou: Twego bozftwye šladke strdy RúdP 2073 (2sl.).

Na *strumens* — strmen, třmen, *strams* — strměti, třmíti (od *strmēti), *trsk-* trčēti, nemám metrického dokladu. Sem náleží též české *třpyt*, *třpýtiti se* přibuzné se stb. *trspets* tremor.

trstis — trest: yakfto trest neb zlama wznopie AlxH 8. 20 (1sl.), iakfto trest iam vieter pochilí AlxB 6. 17 (1sl.), Jakfto trztye neb flama wfnopýe AlxV 2027 (1sl.), iakfto trfcýe neb zechle leffzie AlxB 2. 17 (1sl.); chybným pravopisem: zwieratom tirstinnym ŽW 67. 31.

trwati — trvati — tráti: Ze nemozes na dluzye trwaty (Ze = ž') AlxV 1958 (1sl.), w tom myšleni poče trwati Ar 245 (1sl.)* počechu witeznie trwati 2510 (1sl.), mnozstwie by mohlo tiem trwati 3624 (1sl.), A tyem dofkonczenýe tragy Vít 67* (1sl.), Ten pokog nebude trwati NR 801 (1sl.), Nikakz mu neday w tom trwati 912 (1sl.), Gešto nemoz spolu trwati 1023 (1sl.), Dluho w tom trwati nebude 1612 (1sl.), Acz chezefs aby trwalo tobie 1662 (1sl.), Aby w tom netrwal czele leto 1715 (*w tom pleonasticky opakováno z předešlého verše*). Sem náleží též slova

*) o Arnoštovi Arcli^v XII.

odvozená od bratrъ, vietrъ, mudrъ, chytřъ a p. A wyetrynyky wlye rozpyety AlxV 531 (1sl.), Nezabigiey bratrczye fweho Hrad 99^a. 6 (1sl.), nerod bratrcy rany wtieti Arch XI. 209. 1610 (1sl.), yaderce gest mudrořt wni skryta 191. 215 (patrně „jadrcce“), dobry wierny y opatrný Ar 831, pokus myřtrowitwa myřtra meho Jiř 178 (m. myřtrřtwa asi), mudrczuow chitrořti wfelike Kat 1696, wflech mudrczuow mudrořt zatratyw 2093, ywflech chtrczuow chitrořt zatraty 2094, vpowyetrney wyfokořty 3455, A wy gmagicz myřterzřka mena 1821 (Erben tuřim dobrě opravil v „mistrřská“), wfly bratrřku wyeru fye fnazye RůdP 2277, chytřci řTE 148. 11, jeřtě Komenský přie „sestrřská lřska“ a tak i jiní; bedrněho Ras. rkp., vedrní Ros., žebrní atd. Naproti tomu vyskytá se zde záhy těž er psané neb verřem postulované: Biechu chitřnye oblyty Kat 2258 (asi místo „chytřně“), yakz gich zchitřneho řfowa 1653 (tyto tvary dostaly se do legendy asi pozdějšim spracováním), k tomu miřterne zpiewaky NR 1686, Druhe bylo gyest řtryebrne Vít 3^b (Alan). Zajímavé jest faktum, že s upotřed slov neobměkčuje předcházějícího r v ř: křest — krřta, krřtiti atd., mudřec — mudřcě, jhřec — hercě (asi přesmyknutím z „jehřcě“), kořec — korcě, starcě — starcě, tvořec — tvořcě (srov. RůdP). Výjimku činí pouze ty skupiny, kde následuje *labial*: břev — *břvi*, dvřř gen. dvřři, přesmyknutím drřvi — *drřvi*, grřměti — *hřmíti*, hřmot, chrřbřtz — *hřbet*, jarřmř (jarem sost. 2. 87) *jarřmo*, *strřmeně — *strřmen* — trřmēn, trřmi — *trřmi*, trřpetř — *trřpyt*. Zdánlivě i nč. chřtán sem náleží, ale doklad Arch XI. 205. 1346: nez bych twog hrtan napnilo (1sl.) svědčí, že nč. ř souvisí nějak s proměnou h — ch (lid vyslovuje vlastně „křtán“). Tvar „břřmovati“ firmare vznikl patrně z „břřřmovati neb bez tohoto vkladného s muselo by vzniknouti z „břřm“ — „brřm“ s r vokalis (stč. břřm s y průvodním). Takovýmto vkládáním jerř si slovanřtina vřbec pomáhala od neobvyklých skupin (srov. str. 45 pozn.) Kdyby slovo „řelma“ nebylo v slovanských jazycích původu novějšiho, pak arcit bylo by s Miklosichem zcela správně klásti *řelamū*.

b) *tlřřt*.

blřcha — blřcha HusE I. 85, blřchy g. sg. I. 83, I. 84, obrař sě blřř I. 84, pro blřchy I. 84, gen. pl. jest *blřch* dle formule *o o* a odtud analogii i n. sg. *blřcha* atd.

blřřka — blřřk — blřřku, vedle toho vřak blřřk — blřřku atd. (jako v stb. blřřřkř), kde e jest oslabením ř: Swietloz yeho blřřczala . . men DětJež 29 (1sl.) Tehdy by blřřket a zemyetrřas Jiř. 474 (1sl.), Wgegie okna blřřket dawagie Hrad 43^b. 1 (1sl.), Tot gyest blřřket aneb blřřkanye Vít 8^a (1sl.). Tak patrně původně bylo i v tčchto dokladech rkp. Vít: A pro blřřket nycz newyděsse 13^a, A řlunceczny blřřket řtworzyla 30^b, Takyt hrozny blřř-

řket wydyechu 37^b. K tvaru „blsket“, správně dle formule $\cup \cup \cup$ tvořenému, jest dle formule $\cup \cup$ gen. „blesktu“: Tomu řye blesktu dywyeffe Levřt 195; dle analogie těchto pádů nepřímých utvořen nom. sg. „bleskt“: ten bleskt y ta radořt řfucze Kat 1000; biskem řtE 186. 27, 186. 28, 326. 30, 226. 34. Naproti tomu výjimkou od pravidla se řeví doklad: an se blřti jako plamen Arch. XI 191. 234 (snad za „blřřti“). Dle blěřkř: Blesky zgegie oczy řafnu Kat 2322, wnyemz řye řkrze krew blesknyefy 2374, kdyř supově řřídle bleskř Bitv. u Křeřř. 26. Analogie nominativu blěřkř — bleskř tu není arcíř těř vylouřena.

blvati — blvati.

řlřt — řltati: zly pes wida zregmu řhodu chtiese řltati onu wodu Arch XI. 194. 410 (řsl.), tak řakotně mřchu řltati 195. 501 (řsl.); před řltati a řltati se řavidelně vokalisuje předložka „řehřtiti“ (ale řhřřř HsE I, 57.).

řablřko — řablko: A ty zlatte řablko gmyechu AlxV 741 (řsl.) Day ktery chceš řablko toto 748 (řsl.). Řřzka tak tey řablka dohody 76^l (řsl.), Czeřes řablka nedolpyřla 973 (řsl.), gen. řl. řablęk řid. 80^l, 87. Těř povahy jest doklad: kdyř řye řpřofřnym *řyefřkam* wřlonyl ŘřdP 1459 (řsl.).

řlřn — Wzekřna řW 108. 28 atd.

řlřř — řlřt — řlřti: tu gye řpřlty wytrhņugechu Kat 2371 (pro verř vokalisace opomenuta (řsl.), Swu řlřty řefkne křafy hogiecz 2666 (řsl.).

řlřvati — řlvati: tako pořkwirņenu řlvanyř UmR 47 (1 řl.). Mezy oczy řemu řlřwali Hřad 53^a. 6 (řsl.), řplwa gey řlinami řwymi Arch XI. 200: 945 (řsl.); před řlovem řim se vřdy vokalisuje předložka: „řeplvan“ Piseř Jesu Křiste řcedřř chlebe.

řapřřlek. Mnoho pořřřřkow wyřamy Piseř o bořřim řěle 59 (řsl.).

řlřza — řlřza g. řl. řlęz: Negedna řwych řlęz vņorzy AlxV 1890, řlęz UmR 260, Hřad 36^b, 14, 35^a. 18, 33^a. 14, 104^b. 9, Vřt 56^a, 89^a, ŘřdP 2406, ot řlęz řW 114. 8, řlęz řtE 234. 23, ale těř: zřelchze zobře zřřřz unorřře AlxBM 2. 6.; řeci řlřzamy řmyenyeny UmR 42 (řsl.). Aby řplaczem řlřy řrolřla Hřad 30^a. 17 (řsl.). A řlřy řegie boleřřiwę 48^a. 8, (řsl.), Neb on by twe řlřy řmlowal 36^b. 13 (řsl.), přocz řlřzce řřřř mu řeku 104. 14 (řsl.), Gieř chtiřřř řlřzamy křatiti 30^b. 15 (řsl.), řařtu řlřzacz řlřzamy řyla 33^b. 10 (řsl.) k tomu řlřzamy vmyřwala 42^a. 14 (řsl.) řylņy řlřzyla řmyřřem řym 30^a. 15 (řsl.), Take řly gmięwal řwarz řlřzwy 39^a. 6 (řsl.), węřzy na me řlřy řoruczye Vřt 83^b (řsl.), we řlřzacz řW 125. 5, řlřz potoczķem řie walechu Kat 699 (řsl.), řlřzamy oczy wzmřakagyczř 3390 (řsl.), Řřzka zes řeho řlřy wyřřel ŘřdP 315 (řsl.), Řacz ty řlřz přzed otczye řřwęho 334 (řsl.), řty řlřz

twu oczy mylu 2281 (1sl.). Výjimky našel jsem tyto: affwym flzam smieru uloz Hrad 36^b. 4 (2sl.), Az mu flzye p^ochnu zoczy Růž. zah. 199 (2sl.) wzdylfy frdczem flzy ronye Levšt. 345 (2sl.), w flzách ŽW 78. 6, mnoho czafuow se flzamy Vít 46^a, (2sl.), ynhed gley tak flza przyly 934 (2sl.), Slzy swu oczyczy yafnu 2394 (2sl.), horzce placicz y flzlwie 689 (2sl.), byefe wydyety flzyicze 3256 (2sl.), ktow weflzach budu fieti 2043 (2sl.).

slbp — oslnúti: Smrteľnym strachem oflnuwfe Hrad 57^a. 11 (1sl.), Oflnuwfe yzdrzewenyewfe Kat 2142 (1sl.).

Sem náleží též složená a) s „mysl“ a p., b) slova s příponou — „dlny“: a) A myflcze wzy za woyny AlxV 51 (1sl.), Myflczy i zywoťkem mdleffe Hrad 30^b. 19 (1sl.), Smyflnye fyrdcem poflnchate LgMarg 41 (1sl.) Yaz pak czlowek nedomyflny Wtey zadnye chwale nefmyflny Vít 20^a (1sl.), smyflna mnoha rzeczenye flyczna Kat 1901 (oprav: „řčenie“), smyflna doftoyna wyeħlafna 254 (1sl.), zawolawly wfmyflney dobye 2475 (1sl.), gfuoz wfak rozmyflnu napaľty 1805 (1sl.), Oto smyflnye flye radychu 2428 (1sl.). Tak i jiná: v zelenosti *steblice* kwieſti Arch XI. 201. 980 (1sl.), po steblici ŠtV 203. 21, odpadlec — *odpadlci* V. Budovec atd. Porušen jest asi rk. AlxV 1325: Pomyľfl te nato famy.

b) Me fyre bezbydne ty^eny RůdP 1209 (1sl.), Sladkoft feho swieta bydlna Radoft lecz horzkoft smrteľ^ldna 1041 (1sl.), to geft bytednye pĝiety Kat 2723 (1sl.), Ze prawe krziwedny fudye Hrad 128^b. 2 (1sl.) azpraweho krziwedneho 130^a. 2 (1sl.), Tut gfu swieti muczedniczi NR 196 (1sl.), A prawednoft porazena Hrad 52^a. 5 (1sl.), zet gaz gmam fprawednu mieru 134^a. 9 (1sl.), Buoh czlowieka fprawedneho 139^b. 5 (1sl.), Nad fprawednymi krzeftany Kat. 1200 (1sl.), Sĝwedne rady mych fynow 819 (1sl.) Ktoz pak fprawednu pamyety 1154 (1sl.), W czystey fprawedney pofluffye RůdP 702 (1sl.), Pro swu fprawednu dobrotu 1352 (1sl.), Sprawednu krzeftanſku wyeru 2116 (1sl.), Day my fprawednoft wyeħlafnu 2519 (1sl.), Tu fprawednoft my day neľty 2523 (1sl.), Day my wczyftey fprawednofty 2652 (1sl.), genfo w fprawednem przyebytczye 2764 (1sl.), Neb tu fprawednofti nenie NR 1064 (1sl.), Negedna *smrteľdna* ſtrzyela AlxV 2022 (1sl.), Donadz ta smyrtedna ſtrzyela AlxŠ 8. 9 (1sl.), yaz lezy w smyrtedney byedie Jiř 34 (1sl.), widieti smrteľny wfaczí Kat. 616 (1sl.), Neb tē kral smrteľny neny 618 (1sl.) a za smrteľneho muze 3009 (1sl.), gfu w smrteľnych hrzyefflych k tobye RůdP 2759 (1sl.), A ſwu smrteľnu horzkofti NR 251 (1sl.), Gens ſwym *wczedlnykuom* dawal Vít 84^a (1sl.), *Wrazedlnyka* zabyteho Lg. Marg. 361 (1sl.), Twym wrazedlnykom ot-puľtil Hrad 56^b. 13 (1sl.), zet geft ten prawy wrazedlny 99^a. 15 (1sl.), wiecze geft nez wrazednycze 106^b. 13 (1sl.), Gyedno

řčeni 2
kabitari

leto *zwyerzydlnyze* Vít 10^a (1sl.) Výjimky našel jsem pouze dvě: *Nefmrtedne tam pluowe* Vít 3^b (2sl.), w dowedney *ſprawedlnofy RádP 505* (2sl.)

B) Druhá řada.

Slova třídy druhé stb. skupiny *trst*, jež měla původně samohlásku před *r* (1), čtverým způsobem v češtině jeví, že po *r* neměla nikdy hlásky jerové. 1. Ve formuli *o o* nemají střídnice *e*: *brzsz* čes. *brz* (nikoli „*brez*“). 2. V památkách veršovaných slabiky *ty* vždy počítají se do metra. 3. Předložky před slovy těmi se ne vokalisují. 4. Slova ta pravidelně se píší v době starší s průvodními hláskami.

ad 1. Že ani ve formuli *o o* stb. skupiny *trst* nepřechází *s* v *e* jest prof. Leskienovi dostatečným důkazem proto, že *r* (1) jest v této skupině vokalis v době, kdy psány stb. památky (*Die Vocale s u. z* str. 53). Co platí o *stulharštině*, platí zde i o češtině a tak dá se říci, že již proto poněvaď vedle *krt* neobjevuje se nikdy v stč. *kret*, *s* bylo tu oddávna vokalis.

ad 2. Slabiky skupiny *trst* řady druhé mají ve verši vždy platnost slabik plných a počítají se do verše. Proti ohromnému množství dokladů na důkaz toho, jsou porůznu doklady, které zdánlivě proti tomu svědčí, ale jest jich jen nepatrně. Takové jsou: *Mylofrdden* bud *k newynemu AlxV 296*, okolo *gezera plzaše Arch XI, 202. 1074*, *zdaby zrnce mohl tu naleztí 230*, *vlk se hniewiwie nan obrte 192. 277*, ze by se *slibil poče krkati 199. 825* (kdyby *že = ž*), *Pokrm tweho beranka gedye RádP 657*. Zdá se, že tu máme verše vesměs nadpočetné.

ad 3. Kdežto slova skupiny *trst* řady první ztrácejí svůj ráz čím dále tím více (srv. nč. nominativ: *trst*, tvary formule *o* — jako *krve*, *jablko*, *smyslný*, *slza*, *trvati* atd. nč. *napořád s r a l* vokalis vyslovované, opomíjení vokalisace před slovy těmito a to dosti záhy na př. *s krví*, *s plťí*), zachovala slova této skupiny řady druhé podnes svůj ráz, tak že ani nyní nikomu rozumnému nenapadne říkati na př. „ze *Plzně*“ atd. I kde v nč. skupina zdá se nám jinak nelibozvučná vyskytá se v stč. stále a stále jen tvar s předložkou ne vokalisovanou jako: *wztrze* (*vztrže*) *Pass 287*, w *krmi ŠtV 137. 13*, v *plně ŠtE 21. 17*, z *srdečné 36. 23*, z *srdcé 46. 19, 49. 2, 58. 1*, *Vít 39^a, ŠtV 147. 23, 161. 9, 213. 13, 216. 38, 232. 12, 259. 6*, *HusE I. 53*, z *srdci ŠtV 260. 25*, *zčrná ŠtE 125. 1*, *zčrvenie HusE I. 70*, *zmyrly* (*zmrlí*) *AlxŠ 5. 14*, *sstrčen ŠtV 229* atd. Vyskytají se tu jen případy vokalisace *k — ku*, *v — u* před labialy: *ku* prvému *HusE I. ku* přisazé atd.

ad 4. Hlávky *r* a *l* skupiny *trst* třídy druhé všelijak v staré češtině se píší. Jen v nejstarší době vyskytá se pravopis *re* (*le?*), *er*, *el*, *ri*, *li*, vedle pouhého *r*, *l* později vždy *yr*, *yl*, v druhé polovici XIV. st. *rr*, *ll* a ještě později již jen pouhé *r*, *l* a v téže době vyskytuje se pak i místo *czyrny* — *czrny* — černý atd., které se udrželo posud s *e* plným. V nejstarší době objevují se mimo to i jiné hlávky průvodní, ač velice zřídka. (Srov. Gebauer: Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské str. 16—19, 34—37.)

Obyčejně se za to má, že veškeré tyto způsoby psaní jsou jen přibližným označením našeho novočeského *r* (*l*) vokalis. Nedá se však pomyslet, že by výslovnost této hlávky po staletí zůstala beze změny a proto myslím, že k těmto způsobům psaní s větší pozorností přihlíženo býti má. Nápadné hned v nejstarší době pravopisu jest, že jen v této době vyskytá se hojněji pořadní liquida + prův. hl. souhlasně s označením starobulharským. Že vedle toho vyskytuje se liquida v pořadí jiném (prův. hl. + liq.) a i pouhá liquida, mohlo by se přičísti na vrub větší rozmanitosti tehdejších dialektů, možná však též, že i v dialektě hlavním živel samohláskový *r* a *l* vokalis provázející tu před liquidou tu za liquidou jasněji v výslovnosti se jevil, tak že někteří nevědouce si rady vůbec ho neoznačovali (srv. nbulh. *brъz* — *brъzъ*, *čъrn* — *čъrnъ*, *žъrt* — *žъrtъ*, *vъrk* — *vъrkъ*). Později však výslovnost se ustálila, průvodní hlávka jasně zaznívala před liquidou, jsouc jakýmsi náběhem k snadnějšímu vyslovení *r* a *l* vokalis. Starší písaři nepíší vše, co slyší, ale nemají ve zvyku psát hlávky, které u výslovnosti neexistovaly. Každá zvláštnost pravopisná památek starých má svůj původ u výslovnosti. Proto mi nelze naprosto spřátelit se s myšlenkou, že by průvodní hlávky neměly jiné platnosti než grafické. I ten kdo by tvrdil, že *yl*, *yr* užívá se na rozlišení *r* a *l* vokalis od případů *krve*, *trsti*, odporuje si, neb právě naopak v těchto posledních případech by musel označiti živel samohláskový po *r* a *l* tu existující (jak dokazuje vokalisace předložek), kdyby byl při *l* a *r* nebyl samohláskový živel znamenal ještě patrněji. Že *s* a *b* v *trst* třídy druhé není v stbulharštině semivokalem samostatným uznávají Miklosich, Jagić i Leskien a zejména Jagić šíře rozvedl své mínění, že označují tu výslovnost jen přibližnou. Jsem téhož mínění, s tou však výhradou, že co do znění znamenali tu písaři předce hlávku příbuznou té, kterou psali. Nazval-li jsem průvodné *y* (*i*) jakýmsi náběhem k vokálnímu *r*, *l*, nazval bych tyto postliquidální nesamostatné, s *l* a *r* v jeden vokal splývající stbulharské polouhlávky jakýmsi odrazem a přechodem od vibrujícího *r*, *l* vokalis k následující souhlávce. Důkazem proto, že průvodní hlávky v stč. skutečně zněly, jsou mi rýmy. V Alexandreidě správně rýmují průvodní hlávky vždy jen mezi sebou: *hyrzal* — *potwirzal* AlxH 1. 33, 35, *hyrdye* — *utwirdye* 1. 43, 44, *pilnye* — *wilnye* 2. 29, 30.

twirdy (n. pl. m.) — vmilozirdy 5. 42, 6. 1, mlozirdye — wzhrde 6. 16, 17, twrzí (g. pl.) — hirzí (comp.) 7. 37, 38. AlxB: za dírfé — nawírfé 2. 10, 11, zýtřnu — czírnu 4. 36, 37, pírfie — zírřie 4. 42, 43. AlxBM nemá podobných rýmů. AlxM: mylofrdna — twirdna 3. 6, 7. AlxŠ twřdy — hřrdy (tvrdý — hrdý) 1. 12, 13, ztyrly — zmyrly (zmřli) 5. 13, 14. Básník Alexandreidy cítil, že mezi *i*, *y* a těmito hláskami průvodními jest předce jakýsi rozdíl a proto neuvedl je v rým. V rukopise Hradeckém však, ačkoli píše se tu místo *yl*, *yr* již téměř vždy zdvojená *ll*, *rr*, rýmy poukazují dosud k staré výslovnosti: pllnyl — czynyl 1^a. 8—9, pllny (n. sg.) — czyny (a. pl.) 13^a. 8—9, uczyny (3 os. sg.) — spllny 16^a. 9—10, zitu — smřrtu 17^b. 2—3, czynys — czrnys 19^a. 6—7, snyti (sníti) — po mey smřtu 21^a. 2—3, fylny (n. sg.) — pllny 24^a. 13, 14, uczyny — spllny (3 os. sg.) 25^b. 5—6, nefkwrny — czyny (3 os. sg.) 40^a. 12, 13, prziepllny — gyny (n. sg.) 55^a. 14—15, uczynyl — napllnyl 62^a. 7—8, mlloft — pllnoft 63^a. 18—19, uczynyl — napllnyl 64^b. 18—9, czynyl — nepllnyl 87^b. 8—9, czyny (3 os. sg.) 95^a. 5—6, czyha — potrha (3 os. sg.) 100^a. 3—4, przymczie — hrnczye 137^b. 8—9. Nahodilé tyto rýmy asi nejsou, tak jako se nedá říci, že by písaři počátku XIV. st. jen tak náhodou zvolili si *y*—*i* k označování *r* a *l* vokalis, a že v druhé polovici téhož věku opět náhodou přestali najednou jich užívatí, píšícce tu *rr*, *ll*, tu pouhé *r*, *l*. V době skladu rukopisu Hradeckého tedy bylo znamenati vedle *r* a *l* vokalis hlásku blízkou zvuku *i*—*y*. Pro znění průvodních hlásek jest zvláště důležité si všimnouti pravopisu Leg. o Jid. Průvodní hláska označuje se tu takto:

Přrwe 45, Tepřrw 123, přrwe 166, býrzo 49, býrse 81, wřrse 82, Dýrsal 37, zžřdcze 129, hýrd 101, ale zžřdcze 153. Jelikož v Jid. úzké *i* píše se jako *i* a široké *y* vždy jako *ý* obsahují tyto doklady tuším jasný důkaz toho, že průvodná tato hláska není identická s úzkým *i*, ano že byla bližší širokému *y*. V zlomku JidD jsou ještě tyto doklady: zžřdce 66, zžřdczem 31, týrnu 31, prschřřnu 32, ale mýlchze 43, wýlchzi 44. I v památkách jiných, které zachovávají přesný rozdíl mezi *i* a *y* píše se průvodní hláska širokým *y*. Tak rkp. AlxB má *ýr*, *ýr*, *ýl*, *ýr*: zmyrtyč 4. 17, wzmyrt 4. 22, zyrdcze 4. 28, zmyrt 6. 24, zyrdecznye 1. 21, mýrtw 3. 7, zmýrt 3. 43, 8. 1, pomýrřie 6. 4, Dýrzz 8. 39, býrfe 8. 42, zmýrtyč 8. 42 a zžylz 2. 7, ačkoliv šetři rozdílů mezi *y* a *i*. Avšak i toto označení, myslím, jest jen přibližné: svědčí jen o tom, že zde nějaká samohláska blízká *y* před *l* a *r* vokalis spolu zněla.

Nejspornější stránkou této otázky jest zajisté původ tvarů této kategorie. Miklosich je odvozuje z *tert*, Leskienovi při tomto výkladu jest na závalu, že i *trét* (rus. teret) mělo by po-

cházení od *tert*, které tedy způsobem těžko pochopitelným jednou by dalo *trst* a podruhé *trét* i navrhuje zároveň s prof. Joh. Schmidtem za původní tvar „*tert*“ (*trst*), nevyslovuje se však o jeho výkladu ze svarabhakti. Jelikož kořen „*ter*“ jest jakožto původní dokázán nejen důsledným psaním stb. písařů, nýbrž i tvary dle formule $\cup \cup$ vzniknuvšími, jako *umeršša* a českou vokalisací předložek v *zemřieti*, *zetřieti* atd., nabyt tím výklad *tert* pro veškeré případy této kategorie opět větší pravděpodobnosti. Jisto však jest, že tu čeština svarabhakti neznala, jinak by na př. červ, stč. *czyrw* — *czerw* muselo býti *czyrzw*. Jiný výklad pro *trst* — *trst*, *tert* — *trét*, *tort* — *trat* a pro nosovost společný podává Rob. Scholwin v Brugmannově Grundriss I. 227: „Der Slave suchte überall offene (sonantisch schliessende) Silben herzustellen“. To jest však patrně optický klam: výsledek tu položen za příčinu, vždyt ani pravda není, že by slovanština všude vyhledávala slabiky otevřené; dostačí tu pouhý poukaz k infinitivům třídy první a k slovesům třídy druhé v staré bulharštině. Příčinu těchto proměn jediné hledati sluší v povaze liquid samých. Že však tyto liquidy u výslovnosti své se měnily a zejména *l* jakožto liquida par excellence, nelze se diviti hojnosti tvarů slov této třídy. Známe výsledky těchto proměn hlavně jen nynější. nikoliv veškeré historické jich předchůdce a proto tak těžko tu rozhodovati. Kde pozitivní půda starých památek nás opouští, nelze nám pronésti než mínění, jichž správnost nelze zaručiti.

* * *

Přes opětnou opravu vloudily se do článku „K otázce jerové“ mnohé omyly tiskové, jichž tato nejvíce rušivé opravujeme:

Str.	47	řádek	17	shora	čti	1257	m.	127
"	47	"	24	"	"	désinence	"	désirence
"	48	"	8	zdola	"	běr	"	běr
"	48	"	12	"	"	ě	"	ě
"	50	"	14	"	"	Wq	"	Wz
"	107	"	18	shora	"	čtly	"	čtby
"	114	"	3	"	"	uguns	"	ugunš
"	256	"	11	zdola	vynech	„češtině i“.		

Některé patrnější omyly račiž si opravití laskavý čtenář sám.

Pravidlo o formách slovesa „býti“ vzhledem ke Štitnému.

Podává Karel J. Černý.

Píšeme nyní bez rozdílu: *jsem* doma, *jsem* stár, *jsem* nesen, a rovněž: nesl *jsem*, *jsi*, *jme* a *jsťe*. Této uniformace vždy nebylo a jmenovitě ne ve staré a střední době jazyka českého.

Mělt jazyk kromě tvarů s *j*- též tvary *sem*, *si* (*s'*), du. *svě* (*sva*), *sta*, pl. *sme*, *stě*, *sví* a part. *sa*, *súc*, *súce*.

Ve staré době užívalo se obojích tvarů promiscue, beze všech pravidel ustálených — jen eufonie a písarský zvyk byly rozhodovacím měřítkem mezi obojími formami. Podle toho nacházíme na př. v ŽKlem. 140, 3 psáno „dostihl *f'*“, kdežto v ŽWittb. na téměř místě „dostihl *y/y'*“; rovněž v Leg. Mariině v. 75: což *zsem* (*sem*) kdy myslila, kdežto v Pass. 220 u téhož složeného času čteme *jaem* („ež *gfem* skončala“), kdež by pozdější praxe žádala také *sem*, atd. Od dob Husových (Fil. L. 1886, 306) anebo, jak níže uvidíme, již ve 2. polovici 14. věku vyvíjí se v té věci jisté pravidlo, které udržuje se po několik století a nejdokonaleji provedeno jest v některých spisech Českých Bratří.

Činit se totiž rozdíl mezi tvary s *j*- a mezi tvary prostými, a to ten, že *jaem*, *jsi* atd. pokládá se za verbum substantivum, jak to starší theoretikové nazývají, nebo-li za verbum existentiae, kdežto tvary prosté (*sem*, *si* atd.) nabývají platnosti slovesa pomocného. „Starých některých dosti znamenitých písarův“, praví Jan Blahoslav ve své „Grammatice české“ pag. 33, „bývala tato regule¹⁾: Kdyžkoli to slovo *gfem*, *gest* etc. substantivum verbum est, že přidána býti má litera *g*, jako u příkladu: „jižt *gfau* právě zlí časové“; a na odpor: „učinil *fy* milosrdenství“. Nezlát jest to regule, však když tuto výmínku přidáš, že někdy euphoniae gratia musí buď odjato buď přidáno býti *g*, jako hned v tom příkladu prvním: „jižt *sau* zlí časové“, přidáš-li *g*, difficilis erit pronuntiatio, a také ji marně přidáš, poněvadž ji exprimere non potes“ (týmiž skoro slovy opakuje to na str. 106). Br. Jan Červenka právem schvaloval starou „reguli“ písarskou, kdežto dodatek Blahoslavův, zakládající se na eufonii, která je vždy velice subjektivní, uvádí v pravidlo to zmatek a kazí je právě tak, jako pravopisné opravy bratrské zhoršily pravopis Husův. Nelepší jsou pravidla, která Blahoslav podává na str. 32: „Ale že mnohá místa jsau, na nichž *g* se přidati musí, a též zasfě na odpor, pročez není snadno každému to, hned rychle v psání rozeznati: protož pro pomoc prostějším přidám toto: Kdežkoli latině jest secunda persona passivi verbi numeri pluralis prostě položena, tu může *g* býti vyvrženo: jako takto: učeni *fte*, zbiti *fte*. Přidal-li by pak *g* a napsal „zahanbeni *gfte*“, tedy marné a bezpotřebné, ano překážkou pronuciací i. e. vyřknutí bude. Nebo nevelmi snadně to *i* a za ním v počátku druhého slova *g* můž býti vyřknuto . . . Zasfě pak když se to přeloží, t. j. verbum substantivum *gfem* nebo *gest* představí, tedy *g* má své místo jako takto: *negfmeč* zbiti, *negfte* opuštění“. Takž podobně můž řečeno

¹⁾ „Erythraeus (t. j. Jan Červenka) také tu reguli chválíval“ (pozn. Blahosl.).

býti de tertia pers. passivi; neb dobře napíšeš: „zmazení *fau*, *negfau* zmazení“. Ano et num. sing. nemnoho jest jinák, neb takéž, když díš: „bit *fy*, zhaněn *fy*“, lépe jest, nežli by napsal: „bit *gfy*, zhaněn *gfy*“; protože to slovce *geft* cum verbi praecedentis finali nemůž dobře a volně hlasem býti vyřknuto, ale když přestavíš takto: „*negsem* zhaněn“ a „*negsem* bit jako ty“, tu dobře stojí.“

Stanoví tedy z příčin eufonie¹⁾, aby před participiem passivním psalo se *jsem*, *jsi*²⁾ atd., za ním pak aby psalo se *sem*, *si* atd. Pravidlo tedy mechanické, které, jak v Bibli Bratrské vidíme, ani přijato nebylo.

Na str. 33. pak píše: „Item když to slovce *geft* non est vere substantivum, sed velut quaedam particula expletiva additur, tu také není slušné *g* přidávati.“ Příkladem pak uvádí: „Zle napíšeš: brali *fau* se k králi, nebyliť *fau* zde, dávaliť *fau* se někteří, ale my nechceme.“

Podle svědectví Blahoslavova (pag. 31) grammatický předchůdce jeho, Beneš Optát, chtěl míti všude *sem* atd. bez *j*-, poněvadž prý *js-* se nevyslovuje: „Tuto také znamenaj, že *g* před *f* nikdy se nečte, proč se darmo při tom slově *sem*, *fme*, neb *fau* píše? Mnohá slova jednostejně se píší, a však v řeči rozum ukazuje vlastní každého vyznamenání.“ Proti tomu obrací se Blahoslav, řka: „Starý zvyk toho potvrzuje, že nemá cele a všelikterák zamítáno býti té litery *g* při těch slovích: *gfme*, *gfau*. Dí Beneš, prý, nečte se; ale (bez auřky však a hanby dobrého muže pravda povědina buď) chybuje, a velmi patrně tu prokazuje, že byl špatný Čech³⁾, non multum acuminis in diiudicatione linguae Boemicae vocum ac phraseon habens. Však i v čtení i v mluvení zřetelné jest při těch slovích dotknutí litery *g*, jako když díš: „však bohda *gfme* věrní“. Uvádí pak ještě záporné tvary *nejsem* atd., kde *j* je vždy slyšeti, a ne prý *nesem*, *nesi*, neboť tak mluvívajť prý jen ti, „kteříž česky dobře neumějíce, v mluvení českém němčinou zatrhují, dum non satis volubilem ac exercitatam linguam habent“ atd., a „protož otázka tato Benešova i regule za málo stojí: hac n. proprietatis (quam ille putat proprietatem?) observatio lepor dialecti huius executeretur“.

Zmíněný již Erythraeus učil prý (Blahoslav pag. 32, nota), aby nepsalo se *g* v případech jako: „byl *sem* u vás“, „jedli *fme* a pili“; a rovněž prý při passivních výrazech: bit *sem*, honěn

¹⁾ „Euphonia (t. j. slušnost a způsobnost, při kteréž mnoho může zvyk) šetřena má býti pilněji, nežli regule“ praví Blah. na str. 92.

²⁾ Blahoslav uvádí jen takové příklady, kde „býti“ je v negaci a kdež tedy samo sebou *j* se vyslovuje (*nejsem* bit . . .); zůstává tedy nejisto, co soudil na př. o případech, jako: at *jsem* (*sem*?) bit, když *jsem* (*sem*?) honěn atd., kde kladné verbum předchází.

³⁾ Srv. s tím, co Blahoslav píše na str. 7: „Benešovi není divu, jedno proto, že více byl Němec nežli Čech“.

sem etc.¹⁾ V prvním případě měl pravdu; co se však *passiv* týká, v praxi i theorii správnější jest *jsem, jsi* . . . , neboť i zde jest to verbum *existentiae*, a jako správně se psalo: *jsem* urozený, tak i při *part. pass.* *jsem* urozen, a podobně: *jsem* bit, honěn atd.

Tohoto přídávku o *passivech* bratrská *praxis* se nedržela. Jak z některých příkladů, vzatých z Bible Bratrské, vysvitne, bylo pravidlo toto:

1. Formy *sem, si (s')*, *sme, ste, sau* náležejí pouze *participiu praeteriti (l-ovému)*: nesl *sem*, byl *sem* nesl, a rovněž: byl *sem* nesen (ale ne: *sem* nesen!);
2. Formy *jsem, jsi* atd. kladou se a) všude tam, kde *jsem* má platnost *verba existentiae*: Myslím, tedy *jsem*; s *adverbiem*: *jsem* doma; s *adjekt.*: *jsem* mlád, stár atd., b) při *participiu passivném*: *jsem* nesen atd.

Příklady (z evang. Janova):

Ad 1.: o němž *sem* pravil 1, 15; O kterémž *sem* já pravil 1, 30; A já *sem* ho neznal 1, 31; proto *sem* já přišel 1, 31 a mn. j.; ale ty zachoval *si* víno dobré 2, 10; Mistře, víme, že *si* od Boha přišel 3, 2; to *si* pravdu pověděla 4, 18 a j.; kdyžs byl pod fíkem 1, 49; jemužs ty svědectví vydal 3, 26; Dobřeš řekla 4, 17 a j.; viděli *sme* 1, 14; vzali *sme* 1, 16; našli *sme* 1, 42 a 46 a mn. j.; Jáť *sem* vás poslal žítí, o čemž *ste* nepracovali 4, 38; Přineste ryb, kterýchž *ste* našli 21, 10; proto že *ste* vy mne milovali 16, 27; Uzřít, v koho *sau* bodli 19, 37.²⁾

Ad 2.: a) Jáť *jsem*, kterýž . . . 4, 26; odkud *jsem*, víte 7, 28; Zdalíž *jsem* já Žid? 18, 35 a mn. j.; Ty kdo *jsi*? 1, 19; Eliáš *jsi* ty? . . . *Jsi-li* ten prorok 1, 21 a mn. j.; Símě Abrahamovo *jme* a žádnému *sme* neslaužili 8, 33³⁾; Zdali i my slepí *jme*? 9, 40 a mn. j.; Víme, že *jste* símě Abrah. 8. 37; Já *sem* řekl, bohové *jste* 10, 34³⁾ a j.; slova duch *jsau* a život *jsau* 6, 63; skutkové jeho zlí *jsau* 7, 7 a mn. j.;

b) při *partic. pass.*: že *jsem* poslán 3, 28; a oslaven *jsem* 17, 10 a j.; Aj, zdrav *jsi* učiněn 5, 14; (pro 1. os. pl. s *part.* není v tomto evangeliu dokladu); zdali i vy *jste* svedeni? 7, 47; Všecky věci skrze ně učiněny *jsau* 1, 3; ale z Boha zplozeni *jsau* 1, 13 a j.

¹⁾ „Erithraeus o tom takto byl napsal: V *actiuorum* vel *neutorum praeteritis* přidává se v češtině „*fem*“, tu *g* nepsati: byl *fem* u vás, jedli *fme* a pili. A tolikéž bude de *passiuis*: bit *fem*, honěn *fem* etc.“

²⁾ Jediný doklad pro 3. os. pl. v tomto evangeliu, což není ku podivu, uváží-li se klatba, do níž theoretikové 16. století dali *jesť* a *sau* při *part. l-ovém* (viz o tom nauku Filomátovu a poznámky Blahoslavovy k tomu v „Gram.“ pag. 103—106).

³⁾ Doklad, jak přesně v téže větě obojí tvary byly rozlišovány.

Zajímavost je, že totéž pravidlo, jak se jeví v Bibli Br., jmenovitě co se participií passivních týče, jeví se v praxi již o 200 let dříve, a to u Štítného. Nejstarší pergamenový rkp. z r. 1376, ačkoli jest, jak nyní z více poklésků písarských seznávám, opisem a ne přímo originálem Štítného, přiléhá tak těsně k své předloze, že jest opravdu pramenem, z něhož můžeme spolehlivě čerpati poučení o pravém jazyku autorové, kdežto v ostatních rkpech a sbornících pozdějších jeví se více méně vliv dialektů rozličných opisovačů a původní ráz jazyka jest více méně již setřen. Vidíme to na př. v jotaci, která v tomto rkpe je na tom stupni, že všechny krátké jotované slabiky poklesly a jen dlouhé jotaci podržují; z toho plyne pro vydavatele kritického textu poučení, aby i v těch rkpech Štítného, kde jotace od písarů jiného dialektu byla vnesena, původní znění restituoval na základě sborníku nejstaršího. A tak i v jiných případech.

Sem patří také pravidlo o formách slovesa „býti“. Shledával jsem, že v tomto i v jiných rkpech Štítnenských jsou formy s *j-* i formy prosté. I bylo nutno stanovit, je-li to libovolné či vládne-li v tom nějaké pravidlo, kterého by se při úpravě textu dalo použít. Hojný materiál, který se tu naskytl, skutečně ukázal, že jisté pravidlo v tom jest, a bližším ohledáním se objevilo, že jest to tatáž zásada, která nejlépe v bratrském pravopise byla formulována. Z toho jde, že dlužno počátek tohoto pravidla klásti již před Husa, do 2. polovice 14. století.

Svrchu uvedl jsem pravidlo Bible Bratrské, zde podám doklady z celého Štítného Erbenova („Knihy šestery“ 1852 = rkp. z r. 1376), při čemž zajímavější a vzácnější případy uvádím všechny, u obyčejných pak udávám jen, kolikrát v rkpe se objevují.

Předně všimněme si singuláru.

1. os. sg. *sem*:

psalť *sem* 1, 19¹⁾; což *sem* ... četl 1, 20; o němž *sem* psal 1, 22; ty *sem* vyložil 1, 23; tamť *sem* to napsal 1, 24; rozdělil *sem* 1, 25; žeť *sem* kde schybil 2, 16; což *sem* kdy psal 2, 30; schoval *sem* 4, 24; nebt *sem* řekl 6, 32; dále: 15, 30; 22, 9; 22, 18; 29, 25; 30, 36; 44, 7; 46, 9 a 13; 49, 39 a mimo to ještě 181krát.

Rovněž tak ve výrazech *negativních*:

kaž *sem* byl i neslabil toho na počátek 178, 4; É hoře, ež *sem* neobmýšlal, ež ... 273, 14; neučil *sem* se umřieti ... 273, 28; rovněž 274, 19 a 32 a 38; 280, 6; 286, 29 a 33.

Naproti tomu *jsem*:

a) Neb *jsem* a vědě a chci: *jsem*, věda a chtě, a vědě, jsa a chtě, a chci, jsa a věda 25, 24—25; Jist *jsem*, že ... 37, 7; a již *jsem* stár 64, 37; mimo to ještě 15krát;

¹⁾ První číslice značí stránku, druhá řádek Erbenova vydání.

b) s part. pass.: A již, jakož rybu popadnúj na udici . . ., tak *jsem* popaden . . . 273, 19; i *jsem* obľúzen 274, 4; A protož tiem i *jsem* zamúcen 274, 11; zbaven *jsem* věčného pekla 278, 25.

Zajímavý jsou příklady, kde obě formy shledáváme v téže větě, ale přesně rozlišeny:

Velmi *sem* se užasl, vida toto, aniž *sem* se kdy tak rozmyslil, jakž *jsem* živ, na nebezpečenstvie těch, ješto . . ., jakož *sem* se tiemto svým tovarišem upamatoval 279, 16—18; A žeť *jsem* člověk, mohl *sem* poblúdiť; a *nejsem* i jeden mistr, ačť *sem* byl i ztrávil v učení prvá léta své mladosti 286, 11—12.

Úchylkou byl by doklad: Jakož *jsem* řekl . . . 19, 38 místo *sem*, ale rkp. má zde správně *sem* 13^a.¹⁾

Úhrnem tedy v 1. os. sg. shledali jsme úplnou pravidelnost.

O 2. os. sg. (*jsi, si, s'*) promluvíme níže; 3. os. sg. *jest* nebo *j'* *sem* nespadá.

Pro 1. os. du. (*jsvě, jsva, svě, sva*) nenalezl jsem dokladu, ale není pochyby, že i zde pravidlo by se osvědčilo; rovněž není dokladu pro 2. os. du., která zní tak jako

3. os. du. *sta*:

neb ješte *jsa* v panenském stavu, Adam s Evú vyšla *sta* z ráje 72, 14; neb (Písmo) v prvých knihách Mojžíšových pokládá dva, Abele a Kaina, ješto *sta* obětovala Bohu obět 252, 6; Protož, ačť *sta* oba právě učinila, obětujíc bohu, však od jednoho buoh přijal věčné a od druhého nepřijal 252, 8.

Naproti tomu *jsta*:

a) že *jsta* dvě (milosti) spolu 44, 25; velmě řiedko oba (t. manželé) snažna *jsta* hospodářstvie 69, 10; když *jsta* již spolu (t. manželé) 66, 12; dřeve než sobě vyjdeti z rodu aneb *jsta*-li v přivuzenství (t. snoubenci) 65, 18; A každý také řád z těchto tří . . . má nelehce vážiti druhú dvú; neb *jsta* jemu užitečna 120, 26;

b) s partic. pass.: Čiež uši tak *jsta* zavřieně k pravdě, ež . . . 41, 11.

Úchylka od pravidla tedy opět žádná.

Přístupme k plurálu.

1. os. pl. *sme*:

Tito jsú, ješto *sme* se jim někdy posmievali a ukárali *sme* jiné jimi 24, 15; A protož my *sme* sblúdiť s pravé ciesty²⁾ 24, 19; ustali *sme* v cestách nešlechtnosti . . . a chodili *sme* dosti po nesnadných cestách a božie ciesty neuměli *sme* 24, 21—23; takéž my, jedněž *sme* se narodili, zhynuli *sme* 24, 26—27; Najprv

¹⁾ Pan koll. V. Flajšhans byl tak laskav, že mi za mé nepřítomnosti v Praze srovnal některé doklady ješte s originálem, začež mu zde skládám díky.

²⁾ Tak dlužno čísti vždy u Štítneho.

sme řekli 24, 34; že *sme* činili jinak 27, 1; rovněž 43, 37; 48, 32 a 37 a mimo to ještě 21krát.

Také při *negaci*:

máme se rozpomenúti, nebyli-li *sme* tak živi, jakož . . . 47, 39; dluhu *sme* nezaplatili 56, 5; Dřevo, donidž *sme* snad nerozuměli tolik 87, 10; rovněž 126, 33; 191, 38; 278, 38 a 282, 13.

Naproti tomu *jsme*:

a) Chvalme bůh, že *jsme* v ní (t. u víře) 8, 2; My, ješto *jsme* živi . . . 23, 37; že *jsme* dcery a synové boží 47, 21; mimo to ještě 37krát;

b) s part. pass.: *jsme* vyvrženi 5, 8; kakž koli *jsme* my . . . držáni . . . 20, 16; (práce), k níž *jsme* přivázáni 87, 19; rovněž: 23, 39; 130, 22 a 192, 23.

Zdánlivě uchylují se tyto doklady:

poddali *jsme* se 18, 39 a: buoh vystřielh nás, ež *jsme* ve mnohých hřeších svých nezahynuli 191, 32, místo očekávaného *sme*, ale to jest chyba vydavatelova, neboť rkp. má na obou místech správně *fme* (12^b a 105^a).

Rovněž jen zdánlivá úchylka jest: ten, skrzežž *sme* byli stvořeni živi a čistí 186, 4, neboť zde nənáleží *sme* k part. pass., nýbrž k „byli“ (byli sme . . .).

Naopak zase má Erben chybné *sme* místo správného *jsme* při part. pass.: ež *sme* (rkp. 105^b správně *gfme*) jemu usnůbeni 192, 32 a: kdyby o tom přemietal myslí, že *sme* (rkp. 102^a správně *gfme*) ne laciným něčím, ale jen krví syna božieho očisteni? . . . kdyby znamenal, kak divně *sme* (rkp. 102^a správně *gfme*) obživeni . . . 185, 28 a 30.

Skutečnou úchylku nalézáme jen v tomto dokladu:

Jednu (pocť dlužni jsme bohu) jako otcí, jímž *sme* (rkp. *fme*) stvořeni, odchováni a ke všemu dobrému přivedeni; druhú jako bohu, jímž *sme* (rkp. 102^b správně *gfme*) vyněti z úst našeho nepřitele, vykúpeni . . . a uvedeni u vinnici jeho . . .; třetí jako súdci, před nímž *sme* (rkp. *fme*) obžalováni . . . 186, 39 — 187, 4.

Nehledě ani k tomu, že již v téže větě jednou part. pass. položeno správně se *jsme*, nepatrné tyto 2 úchylky mizí v počtu pravidelných případů.

2. 6s. pl. *ste*:

Vidíte to a viděli *ste*, kak máti vaše darmo vás milovala 43, 24; těžšieho pokušenie, než *ste* sněsti mohly 79, 11; Co *ste* mému najmenšiemu učinili, to *ste* mně učinili 126, 9; ne jim *ste* slíbili . . ., ač *ste* pro buoh jich . . . slíbili poslúchatí, ale bohu *ste* slíbili 134, 31—32; a rozpomeňte se, kak *ste* vy to zlato učinili, žej' potuchlo; kak *ste* proměnili výbornú barvu! 135, 26 a 27; rovněž 138, 14; 149, 2 a 263, 8.

Také *negativně*:

Skutkov milosrdných *ste* nečinili 23, 31; Veď nezřete na to, co *ste* zlého neučinily 79, 5; neučinily-li *ste* ničeho zlého 79, 9; rovněž 73, 35; 81, 34; 151, 34 a 254, 7.

Naproti tomu *jste*:

a) Po tom poznají všichni, že *jste* mladší moji 37, 22; že *jste* mnoho dlužni 57, 13; Však *jste* svaté pro své panenstvo, málo máte hřiechův 79, 1; mimo to ještě 20krát;

b) s part. pass.: není dokladu.

Úchylky není ani jedné.3. os. pl. *sú*:

ješto *sú* stydli 3, 2; což *sú* čtli 3, 18; ež *sú* od něho odstúpili 3, 26; jakož *sú* se zhojili i jiní 3, 30; pro než *sú* se dály ty hrózy 10, 36; jakož apostoľe *sú* ji (t. víru) kázali 11, 39; než *sú* se po světu rozešli 12, 1; jakož *sú* apostoľe položili 13, 14; řeči popsali *sú* vieru, jakož *sú* apostoľe mienili 13, 23; že *sú* ješte v ta doba kryli se křestěné 13, 28; dále: 15, 26; 20, 38; 21, 5; 21, 10—12; 22, 20; 23, 18, 26, 28 a 38; 24, 10, 11, 16 a 24; 26, 9 a 11; 27, 10; 30, 32; 46, 4 a mimo to ještě 136krát.

Rovněž ve výrazech *negativných*:

že *sú* nevěřili 23, 23; a když *sú* toho nesdrželi . . . 64, 3; lidé neuměli *sú* poznati toho 71, 16; dále: 86, 25; 125, 17; 126, 32; 139, 17; 152, 31; 158, 19; 199, 32; 214, 18; 263, 6; 272, 11; 277, 5 a 285, 2.

Naproti tomu *jsú*:

a) a kteréľ (ty knihy) *jsú*, tamť sem to napsal 1, 24; kak *jsú* ti vinni 4, 2; a *jsú*-liť dnie krátci 4, 33; a městěné *jsú* anďelé 5, 6; ktož *jsú* v panenství 70, 35; nekáli se a *jsú* u pekľe 206, 6; mimo to ještě 207krát;

b) s partíc. pass.: bobonci . . . zapověděni *jsú* kostelem 9, 26; žehnanie, ješto *jsú* se lži smiešena 9, 27; Aj kakť *jsú* počtení mezi božími syny! 24, 18; dále: 30, 29; 34, 34; 42, 2 a 12; 82, 29; 114, 22; 115, 37 a 199, 36.

I zde shledáváme zajímavé doklady, kde tvary *sú* a *jsú* jsou v téže větě, ovšem správně rozlišeny, na doklad, že písar nepsal, jak se mu právě hodilo, nýbrž dle jisté pevné zásady:

Pomni, žeť *sú* . . . práci i smřt nesli, a proto duostojni *jsú* božie milosti 12, 25—26; Takěž títo *jsú* jako na púšti . . . , když *sú* vyšli z světa . . . 138, 25—26; A druží *jsú*, že proto milují boha, že *sú* ho poznali písmem 140, 27; Ale jakož z toho kóru . . . anďelé *sú* také vypadli a *jsú* již črtie, takéž . . . 147, 4—5; ty súdy *jsú* protiv bohu, těch diablův nástrojem, ješto *sú* vypadli z toho třetieho kóru 148, 22; těch dúš svatých, ješto *sú* již svítězily a *jsú* s bohem v odpočinutí, a také těch lidí dobrých,

ješto *jsú* ještě živi a bojijí 189, 3—5; Nebť jistě *jsú* vinni, ješto *sú* se tak dali črtu svěsti 202, 39; A že lidé obecně *jsú* netbavi svého spasenie a . . . zašli *sú* v nenáboženstvie . . . 220, 25—26; *Jsú* také, ješto želejí, že *sú* zle činili, hřešiec hříechy některými, a kají se jich, ale ne všech želejí, jímž *jsú* vinni 233, 32—33; Aj, všichni moji dnové minuli *sú* . . . a ztraceni *jsú*, zhynuvše u mém netbání 274, 7—8.

Totěz jest i v tomto dokladu: jakož sem řekl dřeve, zákoni *sú* (! rkp. 73^b správně *gfu*) k zlatu přirovnáni; ti *sú* pohřiechu mnozi potuchli . . . 138, 28; rovněz v následujícím: A v té . . . vieře *sú* (! rkp. 177^a správně *gfu*) spaseni všichni otci starého zákona, ktož *sú* v ní sstáli 214, 13.

I zde shledáváme některé *úchylky*, které však dílem lze snadno vysvětliti, dílem správným zněním rkpným nahraditi; jen z menší části dlužno uznati některé skutečné *úchylky*, které však mizejí proti spoustě dokladů správných.

Zdánlivá nepravidelnost jest na př. 10, 17: a potom *sú* někteří koňmi *vláčení* i *viseli*“; ale zde „*sú*“ táhne se k „*viseli*“, „*vláčení*“ pak jest part., ne verbum finitum („*sú* *vláčení*“). Rovněz 22, 1: „Ktož *sú* zde s ním *potlačování* byli a hledali pravice božie“; *sú* není zde spojeno s part. pass., nýbrž s *byli*. Rovněz tak jen zdánlivě sluší *sú* k part. pass. v dokladu 20, 37: „*astpil* jest do těch pekelných krajin, kdež *sú* otci světi *uvězení* byli“, kdež proti Erbenovi raději bych četl *u uvězení*. Také zde part. závisí teprv na celém výraze „byli *sú*“ a ne na pouhém *sú*; přijme-li se však mé čtení za základ, pak jest „*sú* byli“ pravidelné samo sebou.

Rukopisným čtením napravují se tyto *domnělé úchylky*:

1. *jsú* u Erbena chybně místo správného *sú*: neb *jsú* (! rkp. 56^b *fu*) vše ku pýše obrátily své snaženstvie 103, 10 a: ktož *jsú* (! rkp. 120^b *fu*) se světakých vzdálili obyčejov 219, 38.

2. *sú* u Erbena chybně místo správného *jsú*:

a) jakož sem viděl, kak *sú* (! rkp. správně *gfu* 117^a) ti zákonníci živi, k nimž sem přišel 139, 34;

b) s part. pass.: že tak brzo *sú* (! rkp. *gfu* 15^b) odlúčení naděje 24, 12; skrženž všecky věci učíneny *sú* (! rkp. *gfu* 9^b) 14, 2; mnozi z anđelov z každého kuoru *sú* (! rkp. *gfu* 67^a) v diably potvořeni 122, 5; Protož od najduostojněšie věci . . . *sú* (! rkp. *gfu* 67^a) jmenování, že slová Serafin hřečsky 122, 23; beghardi a begyně, ješto *sú* (! rkp. *gfu* 69^b) ve mnohých věcech kostelem svatým odsúzeni 126, 25; A veď potom papeži ty knihy oboje . . . *sú* (! rkp. 74^b *gfu*) sebrány 135, 17; skrze nábožné, ješto *sú* (! rkp. *gfu* 77^b) k Serafinóm připodobnání 140, 32; jímž *sú* (! rkp. *gfu* 79^b) nazváni synové světlosti 144, 25; podlé toho ustavenie, jakož *sú* (! rkp. *gfu* 81^a) práva ustavena 147, 13; ješto *sú* (! rkp. *gfu* 82^b) z toho třetieho kuoru strčeni s nebe 149, 35; poněvadž vráčení *sú* (! rkp. *gfu* 96^a) jemu

... peníze jeho 174, 12; A ty (hodiny) *sú* (! rkp. *gfu* 125^b) jim tak zřiezeny, že ... Neb tak *sú* (! rkp. *gfu* 129^b) hodiny kněží způsobeny a zřiezeny, že ... 228, 26 a 29; a tak *sú* (! rkp. *gfu* 130^a) z ráje vyvržení 286, 33; těm najprv mám pomoci, ješto ... *sú* (! rkp. *gfu* 140^b) mi jako z náhody ... přijednání 255, 22.

Sem náležejí také ony dva doklady (138, 28 a 214, 13), o nichž jsem výše mluvil při jiné příležitosti (str. 453, odst. 2.) a v nichž také místo rkpného *jsú* Erben psal chybně *sú*.

Skutečných úchylek jest jen 6:

1. A byloj' se sebralo biskupov osmnádecet a tři sta, mezi nimiž byl jest také ... sv. Augustin. *ještoj' sú* s dobrým rozmyslem složili tuto vieru 13, 33; chybně čtení Erbenovo neodpovídá ani rkpnému *gestoy gfu* 10^b, které jest patrnou chybou písářskou; písář bezpochyby psal *ještoj'*, spojiv to s předcházejícím sing. „sv. Augustin“. Dlužno čísti zde: „*ješto sú* ... složili“.

2. ti *jsú* již koleno pátého došli 65, 37; rkp. má také chybné *gfu* 38^b; patrně písář se zmýlil vlivem předcházejícího *jsú*, které se tu opakuje 11krát po sobě (65, 23—37).

3. Jen to vzpomínám, ež mnohé modlitvy, ješto *sú* (rkp. správně *gezo gfu* 137^a) vymyšleny řečí krásnú, ež *sú* (! rkp. *fu* 137^a) ne proto vymyšleny, aby pro mnohomluvení buoh uslyšal ... 250, 5—6; zde jednou psáno správně, po druhé písář se omýlil.

4. Konečně 3krát položeno *sú* místo *jsú* s part. pass.: těchto pět věcí, ješto *sú* (! rkp. *fu* 111^b) pověděny 203, 22; protiv těm, ješto *sú* (! rkp. *fu* 113^a) ztraceni 206, 4 a: Těm vzkázal buoh, že *sú* (! rkp. *fu* 144^a) oklamáni 262, 7.

Zbývá nám ještě probrati 2. os. sg., která má tvary: *jsi*, *si* a *s'*.

1. *sí*:

Protož s lože, na než *si* všel, nesejdeš 10, 11; Často *si* velikú práci a náklad nesl 18, 33; skrze své věrné sluhy, jež *si* ustanovil nad svú čeledí 54, 10; v malé věci byl *si* věren, chci tebe nad veliké povýšiti 117, 24; neb neživíš-li jej, zabil *si* jej 254, 17; jest sukně nahého, již *si* ty vzamčítě schoval 254, 36; Řetěz dřevěný *si* zlámal 261, 33 a 263, 5; nad málem byl *si* věren, ustarím tě nad velikú věcí 285, 39;

2. *s'*:

zdali nemá boha lid izrahelský, že *s'* poslal, aby se ptali ...? 10, 10; Ač *s'* jej rozhněval i přieliš velmi, a (= an) hněval *s'* jej přieliš dlúho, navrať se k němu 17, 19; ... než *s'* se nadál 17, 23; však *s'* všicku svú snažnost obrátil ke mně, mně *s'* poddal se 18, 12—13; neb *s'* mi se poddal 18, 21; Však pro mě činíš, což koli činíš, mně *s'* se poddal! 18, 28; a jedná-li

s' ty protiv pravdě stál pro mě? 18, 33; a ty s' inhed mne poslúchal 18, 37; Dřevo s' na mě byl laskav 38, 32; To-li jest ustavná milost byla, že s' miloval, donidžt . . . 41, 9; dále: 58, 16; 77, 9; 83, 18; 137, 12, 13 a 14; 158, 27; 174, 21; 205, 6; 207, 7; 223, 12 a 15; 236, 29 a 30; 252, 19; 261, 36 a 38; 263, 6 a 12; 272, 9, 13, 30 a 35; 274, 37; 276, 32; 277, 35; 280, 12 a 13.

Oba tvary jsou ve větě: A ty pak, hubená smrti, vyrazila s' na mě . . . Popadla s' mě a tisíci provazy uvázala si mě 271, 22—24.

Také ve výrazech *negativních*:

zdali s' ty nejměl . . . 58, 16; neoplatila s' se otci svému 88, 1; a snad (želeti budeš), že s' se . . . nepomstil 207, 1; želej, ež s' se nepřipravil 272, 18; Kakž s' koli nebyl živ . . . 276, 21; a ty s' ještě se nesstaral 281, 5.

Naproti tomu *jsi*:

a) jenž *jsi* v nebesiech 46, 32 a 47, 32; leč *jsi* muž, leč žena 81, 1; Pakli *jsi* panna a v pokoře, ktož koli *jsi*, veliký *jsi* 81, 15 a 16; a zda *jsi* ty . . . čistší (Erb. -í!) než ona? 81, 6; mimo to ještě 9krát.

b) s partic. pass.: *Jsi-li* odrán, oděje tě 17, 24.

Si (s') a *jsi* v téže větě:

. . . poňovadž toho, jehož všecka nebesa nemohú obklíčiti, podala si nám svým lónem. Požehnaná ty *jsi* mezi ženami . . ., neb, jehož všecka nebesa nemohú obklíčiti, podala si nám svým lónem 72, 23—25; *Jsi-li* urozený, nethaj své šlechty: když s' vstúpil v zákon, *jsi* bratr najsprostnějšíeho urozením . . . Chtěl-li s' býti šlechticem aneb mohl-li s', proč s' neostal v světě 139, 25—28.

Zvláště tento poslední příklad jest velice instruktivní.

Úchylek takových, aby bylo na př. „psal *jsi*“ místo „psal *si*“ („psal s'“), jsem nenalezl; za to značnější pouěkud jest počet případů, kde místo *jsi* nalézáme s' (nikdy *si*!):

a) A tak čím s' počestnější z vlastního daru čistoty, tiem sobě větší křivdu činíš 81, 9 (rkp. *czymys* 47^a); ale rozmysl se, vděčen-li s' toho? 205, 16 (rkp. *wodycczenlyff* 112^b); Uživaj světa, ještě s' mlád! 206, 33 (rkp. *gesstyeff* 113^b); Ty s' tiem vinen 236, 30 a: Ty s' syn smrti 271, 31 (rkp. 130^a a 150^a *tys*); a raduj se, ež s' v kostelní jednotě 276, 19 (rkp. *ess* 152^b); a donidž s' mlád . . ., polepš svého života! 280, 14 (rkp. *donydss* 155^a);

b) s part. pass.: Rozvázán s' (rkp. *Rozvazans* 48^a) od ženy, nehledaj opěte ženy 12, 28 a: když s' (rkp. *kdyss* 76^b) již stvrzen, již tam ostaň 139, 24.

Celkem tedy 9 případů odchylných. Jak již podotčeno, nevyškýtá se tu místo *jsi* nikdy *si*, nýbrž s'; z toho by snad dalo

se souditi, že s' pro snadnost, s jakou lze je připojovati ke kterémukoli slovu, vniklo i tam, kde bychom čekali delší a pravidelné *jsi*: s tím možno srovnati dosavadní: *nesls', tys' tam byl, zes' to udělal atd.*, ačkoli jinak užíváme úmahem tvarů s *j-*: *jsem, jsi, jsme atd.*

Uhrnem podává statistika tento výsledek:

V 1. os. sg. mezi 242 doklady úchylná žádná; ve 2. os. sg. mezi 92 případy úchylné 9; v duálu 3. os. všech 9 dokladů pravidelných; v 1. os. plur. mezi 96 jen 2 úchylné; ve 2. os. všech 44 dokladů správných; ve 3. os. pl. mezi 464 případy jen 6 odchýlných — celkem tedy 964 případů a mezi nimi jen 17 odchýlných, a odečte-li se 9 posléze probíraných dokladů druhé os. sg., kde to nelze pokládati za omyl písarský (jako v ostatních osobách) a kde jest nějaká příčina jiná, zbývá jen 8 skutečných úchylných!

Z toho jde, že při úpravě textů pozdějších vydavatel Štítného jest zcela oprávněn řídit se tímto pravidlem.

Co se týče participia praes., vyskytá se jen *jsa, jsúc, jsúce*: *jsa* již křestanem 26, 10; *jsa* neposlušen 27, 7, s part. pass.: *jsa* přinucen 131, 8; *jsa* oslepen 146, 33 atd. — nikdy *sa, súc, -e*, jakož je také přirozeno, neboť není k tomu příležitosti: není možno part. *sa* spojití s part. praet. *nesl, chodil* atd. (místo toho jest: *nes, chodiv . . .*).

Již zde jeví se jakási hlubší promyšlenost při tomto pravidle písarském. Zjevněji ještě ukazuje se to v negaci. Dejme tomu, že by se psalo naopak: že *jsem* *nesl* — *sem* *nesen*, *sem* *mlád* atd.; možno by to bylo. Učiníme-li však z toho větu zápornou, vidíme, že sice možno říci podle stč. zvyku také: že *ne-jsem* *nesl* (srv. Gebauer, O negaci stč., Fil. L. 1883, 248), ne však: *ne-sem* *mlád*, *ne-sem* *doma*, ba ani ne *ne-sem* *nesen* (ač zde mohlo by se užití staročeského způsobu druhého: *sem* *nenesen*, což při dřívějších dvou příkladech arci jest nemožno).

Úvahy a zprávy.

Die pluralbildungen der indogermanischen neutra von Johannes Schmidt. Weimar (H. Böhlau) 1889. Str. VIII a 458, cena 12 mark.

Spis, na kterém spisovatel patrně a sice vším právem, velmi si zakládá, jest podrobným provedením a důkazem mínění ne sice úplně nového, ale posud nikým obšírněji nespracovaného, totiž, že tvar *nominativu a akkusativu plur. středního rodu by*

v jazycích indoevropských (či v prajazyce indoevropském) vlastně jednotným tvarem rodu ženského: neutrum plurale prvotně bývalo flexí jednotnou, vlastně odvozeninou významu kolektivního, jež teprv později (asi jako na př. slov. bratŕja, bratŕja = $\beta\alpha\tau\tau\epsilon\lambda\alpha$) v nominativě a akkusativě nabyla významu vlastně množného a v ostatních pádech pak i koncovek množných, místo původních jednotných. Myšlenka velmi šťastná, a jak mně se zdá, ačkoliv důkazu přímého u fakta, jež se událo ještě před rozdělením jazykův indoevropských, vésti nelze, po spise Sch.-ově téměř nepochybná. Vizme, co Sch. uvádí na její odůvodnění.

V řečtině pravidlem, a ve starých památkách říjských časem, pojí se množný podmět středního rodu s jednotným výrokem, u nejčastějšího tvaru jmen indoevropských (u kmenů na -o-) má nom. neutr. plur. v skutku koncovku totožnou (- $\bar{\alpha}$) s koncovkou nom. sg. korrespondujícího s ním tvaru ženského. Mimo to u týchž kmenů i mužská jména tvoří v jednotlivých jazycích indoevropských nom. a acc. plur. týmž způsobem: tak zejména často v Avestě, mimo to na př. v lat. iocus — ioca, v nsl. pōt — pōta, č. břeh — břeha (vzteka u Král. Hradce) atd. Mimo to plurál vskutku časem nahrazován nepochybnými kolektivními jmény ženského rodu (na př. slov. bratŕja, bratŕja) a naopak plurály stř. rodu, zejména v latině a řečtině, mívají význam jednotný ($\tau\acute{o}\xi\alpha$, $\delta\acute{\omega}\rho\alpha$, pectora, iussa a pod.). A konečně všechny způsoby tvoření nom. plur. neutr., jež lze předpokládati pro prajazyk, jsou běžny i ke tvoření ženských jmen z týchž kmenů. Výkladům těmto tvaroslovným věnována jest největší část knihy Sch.-ovy (od str. 38): rozeznává pak Sch. trojí způsob tvoření nom. plur. neutr. pro nejstarší doby jazykův indoevropských, a sice I. koncovkou -a, u kmenů na -o- (- $\bar{\alpha}$ z -oa), u kmenů na -i- a -u- (ř. -ia -ua -fa, v ost. jazycích -i - $\bar{u}$); II. pouhým dlužením a kvalitativní změnou posledního vokálu jednotného kmenu (na př. u kmenů na -men- *mōn *mō, u kmenů na -es- *ōs); III. připojením -i (v říjských jazycích, pak na př. v got. fidvōr[i] = stind. čatvári, l. quai, lit. tai, ežeraí [= slov. jezera + i], stblh. cě), ne ke kmenu, nýbrž k hotovému již tvaru, utvořenému dle I nebo II, jako na př. ve stind. jád-i v. jád, v -podt (lat. quod) v larisském nápise: toto -i není ovšem totožno s ř. -a ($\gamma\acute{\epsilon}\nu\alpha$ atd.), jak velká část učenců se domnívá, kteréžto -a patří ku I. tvoření neutr. pl., a v řečtině se rozšířilo analogií mimo prvotní svoje meze. Tvoření I a II pak jest i tvořením ženských nom. sg. týchž kmenů (u tvoření III pohřešují zajímavou analogii latinských útvarů quae haec atd. z *quā + i *hā + i, zastávajících funkci neutr. pl. i fém. sg.). Obšírně promluveno (str. 227—387) o užívání nom. acc. sg. ntr. za nom. acc. pl. a o úkazech analogických, pak o pojmenováních oka, založených na kořeni ōk- ok (388 až

421); závěrkou knihy jsou exkursy o prvotním kmenostupu participií na *-nt-* a o feckých aspirovaných trvalých souhláskách.

Obsah knihy naznačiti jsme mohli jenom v nejhrubších rysech: každému, kdo obírá se historií kteréhokoliv z jazykův indoevropských, bude čerpati z ní poučení v celé řadě detailů, jichž zde nebylo lze ani z dálky se dotknouti, a jež pomocí důkladných rejstříků lehkou lze v obširném spise nalézt. Výklady Sch.-ovy opírají se o materiál s velikou podrobností a plně sebraný a srovnaný: tato bohatost materiálu, z něhož nelze bez porušení organického celku i vši spojitosti vytrhávat jednotlivých částí, jest také příčinou, že spis vymyká se posudku poněkud podrobnějšímu v mezích, v nichž zde bychom se ho vůbec mohli odvážit. Ve výkladech podrobných zajisté leccos narazí na odpor jiných učenců, tím spíše, čím méně jsou posud názory a výsledky dnešních badatelů na poli jazykův indoevropských hotovy a vyrovnány. Hlavní úkol spisu Sch.-ova tuším jest jím vykonán: mínění jeho o prvotní povaze středního pluralu jest jím učiněno velice pravděpodobným. Důkaz naskrze nepochybný ovšem možný není: jdeť tu o tvoření, sáhající do dob pradávných, jež prvotní své povahy pozbylo asi ještě před rozdělováním jazykových kmenův indoevropských.

Jedním slovem, spis tento jest nejdůležitějším a nejlepším ze všeho, zač posud jazykozpyt má Sch.-ovi děkovati, a patří k nejdůležitějším jazykozpytným dílům novější doby.

Jos. Zubatý.

Dictionnaire étymologique latin par *Michel Bréal* et *Anatole Bailly*. Deuxième édition. Paris. Librairie Hachette et Cie. 1886. Cena 9 franků.

Slovník tento je třetím dílem vokabulářů, zvaných *leçons de mots*. Prvé dva díly určeny jsou pro žáky škol středních, díl třetí, vydaný pod titulem nahoře označeným, jest hlavně určen pro učitele středních škol a pro posluchače universitní.

Etymologie tu podané spočívají jednak na samostatném bádání známých učenců, jednak na bádání německém, a jsou pravidlem spolehlivé. Spisovatelé nepřestávají však na pouhém výčtu slov etymologicky příbuzných, nýbrž přidávají vždy výklad, uvádějíce i pravidla hláskoslovná a slovtvorná. Pravidla ta jsou však jednoduchá a krátká a uvozují se jen u slov zvláště typických; jindy se k nim pouze odkazuje. Všude, kde možno, ukazuje se k prvotnímu významu slov, ukazuje se, v jakém odboru rolnicko-řemeslnického života starých Římanů užívalo se slova a kterak se dostalo do jazyka obecného ve významu přeneseném. Zvláštní pile je věnována také volbě příkladů. Podáno jich sice méně počtem, ale tím důležitějších významem. Zvláště mnoho míst uvedených pochází z Vergilia, ježto

Vergilius velice toho dbal, aby užíval slov latinských ve vlastním a prvotním významu.

Leckdy bychom hledali slovo některé pod jiným, které je s ním příbuzno, ale spisovatelé sami už v předmluvě praví, že varovali se spojovati pod jedním článkem slova příliš rozvětvená a příbuznosti příliš vzdálená. Leckdy bychom si přáli výkladu obsírnějšího, jako u Saturnus, templum, exemplum, pecu, pecus (-oris) a pecus (-udis); u catus čekali bychom, že uvedeno bude i jméno vlastní Cato (= chytrák). Se svého stanoviska přáli bychom si, aby se uváděla i slovanština tam, kde je to prospěšno. Někde srovnání slov není případné. Tak taurus nesouvisí s got. stiu, ale s gall. tarbos. Ani v tom nesrovnáváme se s autory, že u slov, o jichž původu jsou mínění různá a nedosti pravděpodobná, opomíjejí vůbec podati výklad. Neškodilo by, tuším, podati různé ty výklady nebo hypotese a ponechati rozhodnutí soudu čtenářstva.

Než to jsou maličkosti, které mizejí proti přednostem této knihy, jež stručností, jasností a přesností je svého druhu jediná. Doporučujeme jí všem učitelům latiny, jsouce přesvědčeni, že, budou-li výsledků zde uložených užívati, osvěží studia klassická. Potřebujeme jí tím spíše, že slovníky naše po stránce etymologické jsou zastaralé.

Slova, která nejsou uvedena v pořadí abecedním slovníka samého a u nichž by snad mohly vzniknouti pochybnosti, kde jsou umístěna, jsou sestavena v abecedový index latinský a řecký.

G. Šuran.

Herbartovy praktické ideje v Ciceronově spise de officiis. Napsal prof. Jan Kr. Dvořák. Programm gymnasia vysokomýtského na r. 1889.

Spisovatel předsevzal si přesvědčiti se, zdali v Ciceronově zmíněném spise ethické ideje Herbartovy, z nich odvozené pojmy povinnosti a cnosti, ba i sám základ ethické theorie, aesthetický sond, zakládající se na pouhých poměrech vůle, anticipando obsaženy jsou. Herbart totiž, aby theorii svoji přivedl v historickou souvislost s vývojem ethických názorů, na kterou svými principii nároků činiti nemůže, ukazoval mezi jiným i na Cicerona jako předchůdce. Spis. vybrav z dotyčného spisu všechny citáty, které se mu důležité zdály, a přirovnav je k zásadám Herbartovým, dochází výsledku, jaký a priori jedině možný jest, že celý spis de officiis nepostačuje na dokázanou ani jedině z ideí, že se tam sice mnoho výroků nalézá, jež s Herbartovými vývody souhlasí, ale tu shodu že dlužno vysvětliti jinak. S tímto výsledkem, třeba že není nějak zvláštní a vzhledem k objemnosti pojednání trochu nepatrný, jsme úplně spokojeni. Rovněž postup je přiměřený tomu, co si spis. vytknul úlohou. Avšak dovolíme si učiniti poznámku

a dokázati, že by se k stejnému a stejně zřejmému výsledku bylo dospělo daleko stručnějším výkladem, když by jednak náčrtek Herbartových základních pojmů odpadl, jednak vypočítávání míst, jež shodu s nimi jeviti by mohly, omezeno bylo na příslušnou míru.

Že náčrtek Herbartovy ethické theorie je zbytečný, to dobře znamenal sp., ježto se omlouvá, že prý chtěl jím posloužiti začátečníkům, což ovšem s účelem pojednání nikterak nesouvisí a ceny mu nikterak nepřidává. Pro srovnání mínění Herbartových a Ciceronových dostačilo by vytknouti pouze principie, z nichž ostatní pojmy se dedukují. Nenajde-li se shody v těchto, zejména shledá-li se, že u Cicerona není ani potuchy po základním aesthetickém soudu a o poměrech vřde (str. 30.), pak nemá žádná jiná shoda váhy a obšírné vypočítávání jednotlivých kriterií je zbytečné. Spis. mohl tu odkázati k pěknému spisu Dastichovu o praktické filosofii, kdež ona kriteria Herbartových pojmů, jichž ke srovnání potřebuje, jsou vytknuta, a jenž zaslouží, aby v této příčině před Durďíkovými a Lindnerovými rozpravami doporučen byl za uvedení do Herbartovy filosofie (srv. pozn. na str. 4.).

S tím souvisí, že vypočítávání míst shodných mělo přestati jen na základních oněch pojmech. Všechny ostatní shody mohly se vysvětliti z rázu a obsahu spisu Ciceronova, z čehož by vysvitlo, že tento římský eklektik, nechápaje smyslu abstraktnějších pojmů a podáváje nedůslednou směs všelikých mínění, nemůže se bráti seriosně. Když však o něm Herbart měl lepší mínění, když jeho se dovolával, a když spis. si předsevzal jeho tvrzení vyvrátiti, měl se obíratí pouze těmi výroky, jež Herbart uvádí, a nepřidávati jiných, ježto skutečně je zbytečno píditi se v této příčině po úplnosti. Jednak nealteruje se tím nikterak výsledek celkový, jednak jest možno dosíci úplnosti pouze subjektivně čili, jak spis. podotýká (str. 15.), „pokud o úplnosti při povaze věci může se mluviti“. Spis. i zde dobře znamená slabost svého díla, což patrně i ze slov hned za tím následujících: „může snadně u jednoho a téhož místa vzniknouti spor, má-li či nemá vztah k ideám praktickým . . ., než státi se tak může jen u míst nedosti jasných, a takové místo, jak patrně, nerozhoduje samo o sobě, než jen ve spojení se všemi ostatními“. Ale to je slabá útěcha! Při negativním výsledku, k jakému dospěl spis., může i takové jedno místo rozhodovati. Dokáže-li se, že na 50 místech není vztah k Herbartovi, proč by nemohl býti přehlédnut na padesátém prvním? Než v naší příčině není obavy, že by se takové místo našlo, poněvadž Herbartovy principie příliš daleky jsou obecných zásad ethických, vývojem daných a tedy instinktivně od věků cítěných; proto shody nadíti se nelze.

Odpadnouti mohly všechny citáty sub 1. uvedené a povinnosti se týkající, ježto Cicero žádné definice povinnosti nepodává, nýbrž nekriticky jakousi divisi rozsahu toho pojmu, ačkoli I. 2.

7. Panaetiovi vytýká, že opominul povinnost definovati. Naproti tomu pohřešují při citátech o ctnosti zmínku o poměru virtus, utilitas, honestas, bonum, jak o tom Cicero III. 3 n. vykládá. Výrok III. 3. 13, uvedený pod záhlavím „Aestetický soud vůbec“, má důležitý vztah k pojmu cnosti. Při ideí dobrotivosti není dán patriční důraz na egoismus, jenž pro mínění Ciceronem uváděné je charakteristický, jak svědčí výrok III. 10. 42: nec tamē nostrae nobis utilitates omittendae sunt aliisque tradendae, cum iis ipsi egeamus, sed suae cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, serviendum est. Podobně bychom mohli žádati, aby seznam doplněn byl místy, v nichž by se mohla jevit shoda s Herbartovými ideami odvozenými, jmenovitě s ideou státní správy. To všechno dokazuje jen to, co výše uvedeno, že úplnost ona, po níž spis. se snažil, je nedosažitelná, a že tudíž snaha po ní je zbytečná, dadouc se nahraditi jinak.

O ceně filosofických spisů Ciceronových máme mínění to, že pro formu svoji budou vždy příjemnou četbou, že budou vždy hledanými prameny pro pozdější řeckou filosofii, že se přístupným obsahem svým hodí pro školy, ale ve vývoji filosofie i ethiky bude Cicero se všemi spisy bez významu. V tom také vězí příčina, že se jim nevěnuje větší pozornost, a vysvětlovati tuto okolnost slovy Trendelenburgovými, na str. 31 uvedenými, jakoby před-
s u d e k nějaký, z hrdosti národní vzniklý, Němcům bránil Cicerona si všimati, je po mém soudě fráse. Rovněž nesouhlasím se spis., pokud se od překladů Ciceronových filosofických děl do češtiny naděje osvězení, vzpružení filosofického studia u nás! Jak toho mínění došel spis., vskutku nepochopuji.

Co se filosofického stanoviska týče, drží se spis. Herbarta, což není předností ani vadou. Už bychom se však, vůči pokroku bádání filosofického, mohli sfici názorů, jež jsme si z university pražské přinesli, kdež jsme se naučili v Herbartově ethice a psychologii vrchol spatřovati. Obě vědy nastoupily dráhy nové, pokrokem jich Herbart zastarává, a co se ethiky týče, mizí lesk pětipaprskové hvězdy ethických ideí, ježto pojem mravnosti nejví se více absolutním, nýbrž relativním, od všeobecného vývoje vzdělanosti závislým, tak že nelze jej z určitého principu vyvoditi, ale pouze po jistý stupeň vývoje stopovati.

Frant. Krejčí.

Denkmäler griechischer und römischer Skulptur in historischer Anordnung unter Leitung von *Heinrich Brunn* herausgegeben von *Friedrich Bruckmann*. München 1888. Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft. Imperialformat. Cena sešitu 20 marků.

Téměř současně počala nedávno vycházeti v Německu dvě velkolepá díla archaeologická: „Antike Denkmäler“, vydávané německým archaeologickým ústavem berlínským (oznámeno v Listech

filologických r. 1887 na str. 454) a dílo svrchu jmenované. Zdá se mi, že i na bohatou v tomto oboru literaturu německou jest velkým přepychem vydávati současně dvě díla nákladu ohromného a s poloviny s týmž obsahem. Leží přede mnou několik sešitů „Památek“, Brunnem v Mnichově vydávaných, obsahujících řadu nejstarších skulptur hellenských. Dílo toto, až bude dokončeno, bude dílem naprosto dokonalým a v literatuře dosud nevidaným. Již samou intencí vydavatelovou položena jest váha hlavně na obrazy. Docent archaeologie umění na universitě mnichovské Dr. Leopold Julius, jemuž prof. Brunnem svěřeno bylo obstarání části ilustrační, prochází za tím účelem jedno evropské museum za druhým a všude fotografickým aparátem hledí zachytiti, zejména pokud osvětlení se týče, co nejdokonalejší obrazy všech znamenitých skulptur antických. Původní fotografie reprodukuje se pak pro dílo samé fototypicky ve formátě imperiálovém, a světlotisky tyto mají před základními fotografiemi tu přednost, že postrádají lesku a působí tedy dojmem mnohem klidnějším. K obrazům, jež jsou seřaděny nejen chronologicky, ale i dle škol uměleckých, píše text nejlepší snad dosavadní znatel archaeologie klassické, prof. Jindřich Brunn. Text, věcně ovšem dokonalý, jest velice stručný a přidává se dle potřeby k jednotlivým sešitům. Není v něm nic než několik dat, ospravedlňujících výběr a zařazení dotyčné památky, a několik zpráv historických. Vše ostatní, popis a zejména aesthetický rozbor, jest pomínuto, neboť má jej každý sám z přiloženého obrazu vypozerovati. Proto též kladena taková váha na dokonalost reprodukcí. Jedinou, ovšem velice závažnou vadou tohoto díla jest jeho obrovská cena. Sešit, obsahující 5 tabulí a vycházející průměrně za měsíc, stojí 20 marků. Celé dílo, jež obsahovati má 80 sešitů, státi bude tedy 1600 marků, nepočítajíc v to cenu skříně, jež bude nutna k jeho uschování! Jest skutečně těžko mysliti si, že by některý ústav mimo akademie a university mohl věnovati náklad na dílo podobné. Naše gymnasia jistě ne. Jim by se spíše hodilo koupiti podobnou kolekci fotografickou. Sbírká stejně rozsáhlá, jako „Denkmäler“ (400 obrazů), nestála by více než 200 zl. a mohla by se po více let tak pečlivě vybírati, že by vnitřní svou cenou nestála daleko za dílem Brunnovým.

L. Niederle.

Recueil d'archéologie orientale. Ch. Clermont Ganneau. Tome I. Avec 21 planches et nombreuses gravures dans le texte. Paris. E. Leroux. 1888. Str. 402.

Jest to soubor celé řady článků z oboru orientální archaeologie, týkajících se nejvíce nálezů palaestinských, foenických a cyperských. Valná většina jich interessuje jen orientalisty. Pro klassickou mythologii zajímavý budou asi články následující: Ve článku na str. 172 podává spis. výklad slova Pegasos od πῆ-

γρῦμι na základě malby vásové, nalezené v Tamassu na Cypru. V následujícím dokazuje totožnost Apollona Agyiea s foenickým bohem Resef-Heç neb Resuf-Huç*), a v čl. na str. 235 vysvětluje úlohu psů v kultu boha Aesculapa.

L. Niederle.

L'architecture grecque. V. Laloux. Avec nombreuses gravures dans le texte. Paris (Maison Quantin) 1888. Str. 304.

Kniha tato tvoří oddíl knihovny „de l'enseignement des beaux arts“, vycházející pod redakcí Jul. Comtea. Spisovatel sám nazývá své dílo pouze „une préparation à la lecture des ouvrages spéciaux“, a skutečně lze je každému doporučit, kdo příjemnou cestou nabytí chce povšechného rozhledu po historii architektury řecké. Forma jest jako u všech francouzských děl velice přístupna. Část historická jest slabší částí popisné, kde spisovatel, architekt, pohybuje se ve svém oboru. Nelíbilo se nám však, že spisovatel, jak lze i při nahlédnutí seznati, nekreslil vždy ilustraci dle pokroku vědy. Nyní aspoň nemá již žádného významu uveřejňovati ještě plány Myken a Tyrinthu tak, jak známy byly před rekonstrukcemi Schliemannovými a Dörpfeldovými, a to zde tím méně, že spisovatel, jenž patrně obrázky sám kreslil, snadno mohl je nahraditi novějšími.

L. Niederle.

Philologus. Zeitschrift für das classische alterthum. Begründet von F. W. Schneidewinn und E. v. Leutsch, herausgegeben von Otto Crusius. N. F. Band I. Heft 1., zweite Hälfte.

Die ehe des Ptolemaeus Philadelphus mit Arsinoe II. Von A. Wiedemann (81—91). Na základě pramenů egyptských dovozuje spisovatel, že manželství mezi Filadelfem a Arsinoú II. padá před r. 273. Euergetes byl bezpochyby r. 271 od nich adoptován, jmenoval se však synem jejich. Sepsání XVII. idylly Theokritovy padá mezi 273—271, po případě 273—266. — *Aethiopenmythen.* Von O. Gruppe (92—107). Legendy o Derketo, Andromedě, Jonášovi (jona = holubice!), Semiramidě jsou vlastně totožny. Pověst o Andromedě jest pokračováním pověsti o Leukothei, Andromeda původně dcerou Leukothey. Pokračováním těchto jsou pověsti o Faethontovi (rovněž semitského původu) a o potopě. Na konci rekonstruuje G. původní foenickou legendu a domnívá se, že o ní zmínka se děje v Genesi 6. 1 nn., kteréž místo se vykládá. — *Die forschung über die griechische geschichte* 1882—1886. Von H. Landwehr (108—162). Ob-

*) Nemělo by se transkribovati Hes?

štrný kritický referát. — *Zur aegritudo Perdicas V. 251* von A. Eussner. — *Miscellen: Metr. inschrift v. Metapont* (Peppmüller). Die ursprüngliche stelle der pentekontaetie im thukydeischen geschichtswerk. Von L. Holzapfel. Der tod des dichters Helvius Cinna von L. Schwabe, příspěvky kritické k Senekovi (rhet.), Cic. de inv., Juven. Die blüthezeit des Alexander Polyhistor. Von G. F. Unger. Die regierungszeit des Hieronymos von Syrakus, od téhož. Thiertabellen auf antiken bildwerken von O. Crusius. „Makedonisches bei Lasos v. Hermione. *Ὀρῶς*; in der Komödie. Ad Alcaeam. Excerpty.

Heft 2.

Griechische sprichwörter. Von M. Treu u. O. Crusius (193—208). Vydání nové sbírky ex cod. Pal. gr. 129; k tomu poznámky Crusiusovy o poměru této sbírky k jiným. — *Zu Heraklit* von Ch. Cron (209—234). Výklad zlomků 65 B., 38 B. hl. s ohledem na dílo Pfeidererovo, polemika proti filosofické klasifikaci Herakleitově od něho učiněné. — *Zu den Anakreonteen.* Von O. Crusius (235—241). Popírá se mínění Hanssenovo, že nevyškýtání se krátké konečné slabiky jest důkazem pro nápodobení Nonna, rovněž mínění jeho [Phil. XLVI], že Anak. 21 až 32. patří Aristobulovi. Spíše jeví tyto básničky vliv sofistiky pokřesťanské. — *Poseidonios und Plutarch über die römischen eigennamen.* Von A. Bauer (242—273). Poseidonios jednal, jak z citátů z biografí Plutarchových patrně, obšírně o jménech římských, s řeckými je srovnává, což učinil nepochybně v předmluvě svého díla *μετὰ Πολύβιον*. Dílo to spořádáno ethnograficky, v čemž Appianos Pos. následoval. První kniha psána nejčasněji r. 74 př. Kr. Spisu toho užil Plutarchos v celé řadě životopisů způsobem volným, obyčejně píše z paměti, jsa vůbec samostatnějším a větším spisovatelem, než se v době novější za to má. — *Die aktivbedeutung der adjektiva auf -bilis im archaischen latein.* Von F. Hanssen (273—291). Sběrka míst příslušných, kde adjektiva ona se vyskytají, srovnána takto: 1. adj. mit echter passivbedeutung. 2. adjectiva, die sich der aktivbedeutung nähern a) mit der bedeutung intransitiver zustandsverba, b) mit instrumentaler bedeutung. Z toho vyplývá, že řečená adjekt. nejsou v latině staré nikdy čistě aktivní, což souvisí s původním významem objektu. Objekt jest buď trpný nebo jen mechanicky činný, tak i adj. ona přidávají se jen k subst. trpným neb jen mechanicky činným. — *Zu Cicero's Partitiones oratoriae.* Von W. Friedrich (291—310). Kritické poznámky. — *Questiones Vergilianas.* Scr. C. Haebertin (310—319). II. IV. VI. zpěv Aeneidy dle svědectví Donatova dříve hotovy byly než ostatní. Ježto však i v nich mnoho se nalézá, co předpokládá ostatní zpěvy, hledí spisovatel vyloučením toho uvéstí je ve formu dřívější a ustanoviti pořádek časový, v němž ostatní zpěvy složeny. — *Witz und humor im Juvenal.* Von Jul. Jessen (320—327).

Výklad mnohých míst často s konjekturami. — *Aethiopenmythen*. 2. Von O. Gruppe (328—343). Hyginus následoval fab. 152—153, pramene, který vypravování o Faethontovi spojoval s potopou; v fab. 154 následoval verse obyčejné, jež obě události oddělovala. V 152 b jest zmínka o světovém ohni interpolací. I ona druhá verse jest původu foinického (libhne = strom styraxový, o němž se říci mohlo, že dcery sluneční v něm zakleté pláčí, chybně, ač dle etymologie správně, přeloženo *λευκή*, jenž žádné pryskyřice nevydává). — *Die forschungen über den orient*. Von A. Wiedemann (344—369). Instruktivný referát o pokrocích aegyptologie.

Heft 3.

Babriana. Scr. Th. Bergk (385—399). Kritické poznámky. — *Zu Heraklit*. Von Ch. Cron (400—424). Pokus o určení Herakleitova stanoviska filosofického. — *Zur kritik und exegeese der Demosthenischen kranzrede*. Von W. Schmid (426—433). Kritické poznámky k § 2, 12, 13, 18, 19, 33, 25, 28. — *Entstehungszeit und verfasser von Ps. Apuleius De orthographia*. Von O. Crusius (434—448). Falsatorem jest Ludovicus Caelius Rhodiginus z Ferrary. — *Die zehn eponymem u. die reihenfolge der nach ihnen genannten phylon Athens*. Von A. Mommsen (449—487). Obvyklý pořádek fyl, zavedený od Kleisthena, trval až do císařů; s tím nesouhlasí Paus. I. 5. 2—5, X. 10. 1, Pollux VIII. 110, což vykládá se tradicí o postavení fyl u Marathonu. Při prythaneích a j. rozhodoval los. U Herod. VI. 111 jest řeč o zvláštním losování o místa v šiku; zda-li při prythaneích hned od doby Kleisthenovy los zaveden byl, rozhodnouti nelze. Důvod, proč Kleisthenes právě jmenované heroy za patrony fyl vyvolil, jest ten, že byli za jeho doby nejvíce ctěni. Zdá se, že každé desetiné roku přidělen jeden heros, a pořádek fyl se zakládá na časovém postupu slavností jednotlivých heroů. Zároveň dbal Kleisthenes o to, by heroové váženější prvnější místa dostali. — *Die hastiferi von Castellum Matiacorum*. Von A. Mau (487 až 513). Na základě nově objeveného nápisu z Kastelu dovozuje, že h. nebyli (j. jmenovitě Mommsen se domnívá) částí municipálního vojska, nýbrž kollegiem sakrálním, k oslavení kultu Bellony zřízeným. — *Die neueren arbeiten über tracht u. bewaffnung des römischen heeres in der kaiserzeit*. Von A. Müller (514—551). Kritický referát. **Miscellen**. Zu den Kypria. Handschriftliches zu Porphyrius, Aemilii Macri Theriacon fragmenta duo; Zu den Scriptorum historiae Augustae. Beiträge zur geschichte römischer prosaiker im mittelalter. Scaenica (W. Schmid). Divadlo kamenné zřízeno teprv za Lykurga. Zu den Aethiopenmythen (Socin). Gen. VI. 1—6 dlužno přičísti nejstaršímu Jahvistovi, jenž však nezná potopy; tím vyvracejí se konkluse Gruppovy. Výtahy.

J. Štastný.

Blätter für das Bayerische Gymnasialschulwesen.
Redigiert von *Adolf Roemer*. München. XXIV. Band (1888),
5—12. Heft.¹⁾

Sešit 5. A. Spengel: *Was heisst bidens?* (262—266). Spisovatel zavrhuje obvyklou interpretaci slova 'bidens': ambidens sive bidens ovis appellatur, quae superioribus et inferioribus est dentibus (Paul. ex Fest. 4, 17), a dokazuje správnost výkladu Hyginova u Gell. XVI 6: qui bidens est hostia (ne tedy pouze ovce), oportet habeat dentes octo, sed ex his duo ceteris altiores, per quos appareat ex minore aetate in maiorem transcendisse. — Sešit 8. L. Burchner: *Addenda lexicis linguae graecae I* (415—417). Spis. zaznamevává řecká slova a formy, jimiž na základě inskripce poklad slovní byl rozmnožen a jež nejsou ani v Thesauru ani v posledním vydání Papova slovníku. — L. Goetzeler: *Eine Wiener Herodianhandschrift* (418—421). — Sešit 9. Mähly: *Satura I* (468—481). Návrhy k emendování některých míst u Ennia, Lucilia, Terentia, Horatia (Carm. III 6, 22 iam cruda virgo, Sat. I 1, 113 qui festinanti), Catulla, Tibulla, Propertia, Sallustia (Catil. 32 mira montesque polliceri 36 vis morbi aequae uti tabes), Quintiliana, Suetonia a v životě Persiově. — Sešit 11. Ch. Wirth: *Zu Vergils Aen. VI. 748* (528). Ribbeck zbytečně přeložil 745—7 před 743. Ve v. 748 navrhuje se 'ubi mille notam solvere per annos' = když po tisíc let svoji poskvrnu smývaly. Výraz 'nota' jest významem svým identický s 'malum' (376), 'corporeae pestes' (737), 'scelus' (742), 'labe' (746), a byl z činnosti censorské Římanům s dostatek znám.

V. N.

Homerica. Napsal Dr. *Hynek Vysoký*. (Dodatek ke kritice, uveřejněné v Listech fil. XVI, str. 372 n.)

V předešlém sešitě „Listů fil.“ podal jsem úsudek o výše jmenovaném spisku p. Dr. Vysokého. V úsudku tomto pravil jsem, že prvá část jeho práce, přehled literatury týkající se doby složení zpěvu Ω , jest napsána „se znalostí věci i kriticky.“ Uznal jsem dále, že „znalost literatury jest u p. Vysokého značná“ a jeho výčty v práci té podané nazval jsem „pilnými a pracnými“. Naproti tomu vytkl jsem, že p. Vysoký nedostí přihlížel k nové literatuře grammatické a že neprohloubil dost své pojednání, i uvedl jsem některé důvody pro tyto své výtky. Má kritika byla úplně věcná. Mínil-li p. Vysoký, že jsem se kde ve věci mylil, měl a mohl na tyto omyly mé ukázati a měl obhájití stanovisko své důvody věcnými. Místo toho p. Vysoký uznal za dobré

¹⁾ Viz Listy fil. XV. 386 n.

říditi se příkladem pp. Hrubého, Dohnala a Pražáka a odpověděti mně způsobem, který zarážeti musí každého, kdo opravdově a slušně pojímá diskusse o otázkách vědeckých. V tónu, jakým se p. Vysokému psáti zalíbilo, jej ovšem následovati ani neumím ani neehci. Kdo neutěšené naše poměry společenské i vědecké bedlivě stopuje, toho není tajno, proč p. Vysoký tak psáti má že a proč tak psáti za dobré uznává. Řídě se však zásadou, že v každém sporu lépe jest bojovati pádnými důvody než pádnými slovy, přejdu raději ihned k věci.

P. Vysoký v pojednání svém uveřejnil důvody pro pozdější vznik zpěvu Ω, „čerpané z mluvy“; důvody jiné slíbil vyložiti později. Těmito důvody čerpanými z mluvy jsou p. Vysokému 1. *ἀπαξ σιγητέα*, 2. slova a fráse, vyskytající se jen v Ω a v Odyssei, 3. voces Hesiodaeae.

O průkaznosti tak zv. *ἀπαξ σιγητέα* napsal jsem v kritice své tolik, že pro posouzení, kdy který plod literární vznikl, mohou jen tehdy býti cenná, lze-li o nich dokázati, že v určité době vznikla. Plody literární, které vykazují jisté neoterismy vzniklé za určité doby, nemohou býti ovšem doby této starší. Provésti důkaz, že to neb ono slovo vzniklo teprv za té neb oné doby, podaří se v případech jen nejjednějších, a proto také *ἀπαξ σιγητέα* vůbec, u Homera i jinde, pokládají se za nejméně spůsobilá k tomu, aby se jich užívalo k otázkám kritickým. V mínění tom nejsem nikterak osamocen. Mají je nyní všickni střízliví filologové; na doklad toho chci uvésti příslušné úsudky aspoň některých známých filologů. Sittl, *Gesch. der griech. Literatur I*, str. 79 praví o nich na př. toto: „Als besonders lächerlich fällt die Mode auf, Monographien über einzelne Gesänge oder Stücke mit Verzeichnissen der *ἀπαξ σιγητέα* auszustatten, als ob jeder Dichter nur die abgedroschenen Wörter fort und fort gebrauchen dürfte.“ (Gründlich widerlegt von L. Friedländer über *z. sl. Philol.* 6, 228 ff. und zwei homer. Wörterverzeichnisse *Jahrb. Suppl.* 3, 1861. Auch die „Kritiker“ des alten Testaments bemächtigten sich dieses Mittels).“ Podobně vyslovuje se Peppmüller (*Commentar des XXIV. Buches der Ilias mit Einleitung*) str. XLIII: „Dass der kritische Werth der *voces solitariae* bei der grossen Zahl derselben — fast des 4. Theil aller homerischen Wörter sind *voces solitariae* — sehr verschieden ist, wird nach Friedländers sorgfältigen Untersuchungen (*III. Supplementband der Jahrbücher für class. Philologie Leipzig 1860 p. 713 ff.*) niemanden zweifelhaft sein. Man wird namentlich nicht mehr glauben dürfen, dass durch die blosse Aufzählung solcher Wörter etwas anderes erzielt werde, als was schon Spohn sah (p. 157): *hoc atque illo loco hoc atque illud vocabulum legi*. Auch aus dem numerischen Verhältnis kann kein Beweis hergeleitet werden; wo sich *ἀπαξ σιγητέα* häufen, da liegt

meist auch eine besondere Veranlassung vor (Friedl. p. 750). Es ist eine interessante Beobachtung Friedländers p. 765, 'dass die mit oder ohne Grund am meisten verdächtigsten Gesänge gerade verhältnissmässig wenig oder doch keineswegs auffallend viele *ἄπαξ εἰρημένα* enthalten'. Mit Recht findet der genannte Gelehrte den Grund dieser Erscheinung in den zahlreichen Entlehnungen, die solche Partien enthalten. So liegt denn auch in Ω ungefähr das gewöhnliche Verhältnis vor, indem hier auf 14 Verse ein *ἄπαξ λεγόμενον* kommt (Friedl. p. 746 f.).“

Friedländer (Philol. VI, str. 228) praví: „Die folgende untersuchung wird wie ich hoffe zeigen, dass die zur kritischen benutzung *geeigneten ἄπαξ εἰρημένα* sich bei Homer überhaupt nur in sehr geringer anzahl und überdies sehr zerstreut finden, dass sie also zwar dienen können, die verdachtsgründe gegen kürzere stellen aber nicht gegen ganze gesänge zu vermehren.“ Str. 231: „Den beweis für die spätere entstehung einer stelle *bloss durch die zahl ihrer ἄπαξ εἰρημένα* zu führen ist also überhaupt nicht zulässig.“ Srv. i Jahns Jahrb. 1859, str. 592 a Suppl. III str. 765 a 766: „Von der ungeheueren Mehrzahl der homerischen *ἄπαξ εἰρημένα* ist also erwiesen dasz ihr einmaliges Vorkommen theils in der Natur der Sache begründet, theils durch Zufall herbeigeführt ist, und dasz wir nicht berechtigt sind sie für jünger zu halten als die übrige Masse des homerischen Wörtervorrats.“

Podobně vyslovují se ovšem i badatelé jiní. Celkem tedy nyní malá cena hapax legomen pro kritiku se uznává, zvláště pak se uznává, že neprospěje pouhý výčet jich, nýbrž že třeba tu kritického uvažování. Kdo nyní podává pouhé výčty hapax legomen, posunuje otázku homerskou na stanovisko již překonané. P. Vysoký Peppmüllera čelí a hojně užil, také na str. 14 dovolává se Friedländera, ale, podivno, jejich zásadami se neřídil! U něho totiž hapax legomena *numerantur, non ponderantur*, jak vidíme i z toho, že spokojuje se s pouhým výčtem jich, i z vlastních slov jeho na str. 14: „Ani několik *ἀπ. εἰρημένα*, ani konečně větší jich počet nemůže přece rozhodovati platně o otázkách tak subtilních. Jinak ovšem jest tehdy, kdy *ἀπ. εἰρημένα* jest tak veliký počet, že tvoří již podstatnou část veškerého pokladu slovného, a kde jsou to výrazy mnohdy dosti podivné, ba dokonce v žádném jiném památce literární nepřicházející. Tak jest tomu dle mého mínění ve zpěvu XXIV., jak z přehledu, jež tuto podávám, dostatečně vysvítá“. Podle této metody počítací mohli bychom kteroukoli část básní homerských vyhlásiti za pozdější. Tak mohli bychom na př. vyhlásiti za pozdní první část prvního zpěvu Iliady (1—348), o jejímž stáří nikdo z kritiků vážných (na př. Lachmann, Grote, Bergk, Naber, Niese a j.) nepochyboval. Zpěv Ω má v 804 verších dle p. Vysokého 78 hapax legomen, tedy asi 9 na 100 veršů;

prvních 348 veršů zpěvu *A* má dle Friedländera (Philol. VI. str. 229 n.), střízlivě počítáno, 33 hapax legomena, tedy o něco více než 9 na 100 veršů. A jsou mezi nimi také slova „dosti podivná“ a „v žádném jiném památce literární nepřicházející“ (srv. v. 106 *κρήνον*, jež kdekoli se později vyskytá, vzato jest patrně z Homera, v. 291 zcela osamělé *προθέουσι* od *προϊότημι* a j. v.; Friedländer na m. u. str. 229 n.). Lze tedy podle této metody *A* 1—348 pokládati za pozdější část Iliady, když z téhož důvodu, totiž z počtu hapax legomen, pokládáme za pozdější i zpěv *Ω*. A kolik musí být hapax legomen, aby k takovému soudu dostačily? Jest tu každému badateli ponechána libovůle, či lze stanovit jistou hranici, kterou počet hapax legomen překročení nesmí, nemá-li být důkazem pozdějšího původu jistého zpěvu nebo jeho části? Mínění p. Vysokého vede k výsledkům, mírně řečeno, nad míru problematickým; Sittl (v. výš str. 467) nazval je dokonce „směšnými“. Připomínám toto trpké slovo jeho jen proto, abych ukázal, jak hluboce jsou filologové přesvědčeni o neprůkaznosti počtu hapax legomen.

Jestliže jsem tedy p. Vysokému v této příčině učinil výtku, nedopustil jsem se věru na něm žádné křivdy, naopak posuzoval jsem jeho práci zajisté mnohem mírněji, než by byli učinili uvedení filologové němečtí. P. Vysoký na tuto mou výtku odpověděl tímto způsobem*):

1. Pan Král vytýká mně, že mezi tak zv. *ἀκαὶ εισημένα* uvádím některá slova, která pouze náhodou v jiných zpěvích Iliady se nevyskytují (na př. *ἔλεος*, *τάφος* atd.). Já jsem podal, jako to činí každý při podobné příležitosti, seznam všech slov, která se vyskytují pouze v *Ω*, a naznačil jsem ovšem tím, že jsem při některých připojil obšírnější poznámky (na př. u *τιτός*, *φραδής* atd.), která pokládám za závažná a která ne. Kdybych byl neuvedl všech slov, byl by mně zase jiný kritik — a zajisté právem — vytkl neúplnost. Z toho, že se u Homera vyskytuje na př. *ἀλιταίω*, argumentuje p. Král, že adiect. *ἀλιτήμων* je „slovo praobyčejné, které již v době nejstarší bylo v užívání“. Tvrzení p. Královo jest zrovna tak duchaplné, jako kdyby někdo řekl: protože v 9. stol. po Kr. přichází v češtině sloveso *béhati*, není pochyby, že se říkalo také na př. *běhutý*.

P. Vysoký tvrdí, že podal seznam všech hapax legomen a že naznačil poznámkami, která jsou závažná, která nikoliv. Toto nyní již jeho tvrzení, dle kterého, jak se zdá, mají se pokládati za závažná jen ta slova, u nichž jest poznámka, jest v odporu s vlastním jeho tvrzením dřívějším na str. 14 jeho pojednání, že hojný počet slov těch jest mu důkazem o pozdějším původu zpěvu *Ω*. Kdyby byl p. Vysoký nebyl vskutku kladl váhu na všechna hapax legomena a na jejich množství, byl by zajisté

*) Otiskují tuto jeho odpověď doslova po částech, míně, že tím prospějí i čtenářům i p. Vysokému, jenž, jak se zdá, odpověď svou dosti nerozšířil. Sám jsem se jí stěží dopátral.

přidal na konci jich výčtu resumé, z něhož by vysvítalo, pokud jsou tato slova důkazem pozdějšího původu zpěvu Ω a pokud nikoli. Toho p. Vysoký neučinil, a tím, jakož i svými slovy, jež jsem výše uvedl, dokazuje, že kladl váhu na všechny a zvlášť na jich hojný počet. Tvrdí-li p. Vysoký nyní opak toho, dokazuje jenom, že má výtka jemu učiněná byla docela oprávněná. A konečně, který čtenář má se dopátrati toho, že jen ta slova pokládá má za závažná, u kterých jest přičiněna poznámka, když v celém pojednání nedostává se mu v té věci žádného pokynu?

Všimněme si však poznámek, jež přidal k některým slovům p. Vysoký.

Z některých čtenář nemůže vyčísti, zdali p. Vysoký na slovo, jehož se týká, váhu klade či nikoli. Srv. na př. pozn. na str. 15: „Ω 165 (κόπος) τήν ἴα κυλιωδόμενος καταμήσατο χερσίν ἔησιν. Srovn. Iosephus Flavius Bell. Ind. 2, 21, 3 a 2, 15, 3.“ — „Ω 253 κατὰ τέσσα, κατηφόνες. Krates četl na tomto místě κατηφές, van Herwerden navrhuje μεθήμονες — obé zbytečné.“ — „Ω 261 ψευσταί τ' ὀρχησται τε, χοροῖτις πῆλιν ἀριστοί. Srov. Hom. hymn. 3, 31 χαιῖρες, φῆν ἑρόεσσα, χοροῖνύπε. O tvoření subst. χοροῖνυπῆ srov. Leeuwen-Mendes da Costa str. 33.“ Je v těch poznámkách snad nějak naznačeno, proč slovo uvedené je závažné a jeli vůbec závažné? Klade-li p. Vysoký na ně váhu či neklade? Čítuje-li se k χοροῖνυπῆ na př. spis Leeuwenův a Mendesův, v němž mluví se na u. m. o tvoření toho slova, ostatně nezávadném, jest tím něco řečeno na prospěch nebo nepospěch tohoto hapax legomena? Podobné bezvýznamné a k řešení této otázky ničím nepřispívající poznámky jsou také u Ω 163, 277, 338, 347, 532 (καί ἐ κακή βούβρωσις . . . ἐλαύνει. O bohyni Βούβρωσις srov. Roscher, Ausführl. Lex. der griech. u. röm. Mythologie, sloupec 831—832), 566 (οὐδέ γάρ ἄν φυλακοὺς λάθοι. Co se přizvuku subst. φυλακός týče, psal Aristarchos φυλακός [τῷ τόνῳ ὡς ἀγαθοὺς προσφέρετο ὁ Ἀρίσταρχος. Hlavní scholion Venetu A], ne φύλακος), 578, 753, 250, 257, 544, 615, 616.

Na těchto místech nepodává p. Vysoký nic, co by přispívalo k posouzení kritické ceny hapax legomen, nýbrž zmiňuje se buď o konjunkturách při nich činěných, buď o jich tvoření nebo přizvuku atd., buď spokojuje se pouhým odkazem na jiné spisy.

Jiné poznámky jsou zase stilisovány tak, že čtenář neví, zda-li p. Vysoký slovo dotýčné pokládá za závažné čili ne. Srv. pozn. k Ω 80: „ἢ δὲ μολυβδαίνη ἰκλή ἐς βυσσὸν ὄρουσε. Ovšem sloveso βυσσοδομεῖω známo jest z Odysseie: δ 676, θ 273, ρ 66 a j.“ Podle nynějšího tvrzení p. Vysokého, že přidal poznámku

u slov závažných, mohli bychom i βυσσός pokládati za slovo závažné. Poznámka však v pojednání tomu odporuje; nebo tou se závažnost slova βυσσός oslabuje, ačkoli se z hapax legomen zcela nevymítá. Podobně jest tomu i ve v. 451, 488, 251, 397, 721. Poznámek, které jakž takž orientují čtenáře o průkaznosti hapax legomena, jest velmi po sporu; jsou to pouze tyto: Ω 30, 79 (kde schází citát verše), 93, 94, 192, 213, 218, 269, 274, 304, 354, 375, 420, 425. U ostatních poznámky vůbec není. Zkrátka: p. Vysoký přičiňoval poznámky bez určitého principu, a to činiti mohl, poněvadž dle vlastních slov na všechna hapax legomena kladl váhu, a přičiňoval dále poznámky takové, které s tendencí vlastního pojednání ani nesouvisejí. Nějaké konečné úvahy o ceně hapax legomen uvedených p. Vysoký nepodal; po přečtení pojednání čtenář neví, zdali co z tohoto výčtu slov pro vznik zpěvu Ω vysvítá.

Cesta, jakou má v takých otázkách každý postupovati po způsobu Friedländerově a jiných, jest však jediné tato.

Z výčtu hapax legomen musí se zřejmě vyloučiti ta, jež v příčině kritické nemají významu. Jsou to asi tato:

a) Slova, která vyskytají se sice jednou, ale jichž existence dosvědčena jest odvozeninami z nich; na př. *ἔλεος* (v. 44; odvozené od něho *ἐλέω* jest dost hojné slovo u Homera), *τάρβος* (v. 152; srov. *ταρβέω**), 261 *ψεύστης* (odvozené od něho *ψευστέω* jest v Il. 19, 107; ostatní jména na *της* jsou dosti hojná: srov. *βουλευτής*, *τοξότης*, *ἑδνωτής*, *εὐλαπιναστής* a j.), 274 *γλωχίη* (*τριγλώχιη* je předpokládá), 354 *φραδής* (*ἀρωφραδής*, *ἀφραδής* a pod. je předpokládají), 375 *ὄδοιπóρος* (srov. odvozené *ὄδοιπóριον* v Od. 15, 506 a Friedländera v Jahns Jahrb. Suppl. III. str. 783: das einmalige *ὄδοιπóρος* Ω 375 und *ὄδοιπóριον* o 506 neben *ὄδαης* wird wol niemand für nachhomerisch halten).

b) Slova, která vyskytají se sice jednou, ale která básník mohl snadno utvořiti sám. Srv. v. 211 *ἀργίπους* (podle jiných složenin s *πούς* j. *εὐλίπους*; *ἀργός* jest hojné slovo u Homera), v. 214 *κακίζω* (srov. *καπνίζω*, *μοχθίζω*, *δειπνίζω*), 218 *κατεργάσσω* m. *κατερύκω* (srov. *κευθάνω* Il. 3, 453 vedle *κεύθω*, *ληθάνω* vedle *λήθω*); 262 *ἀρπακτής* (srov. *ἀπειλητής*, *ἀλεξητής*, *ἀθλητής*) a j. v.

c) Slova tak obyčejná aneb z tak obyčejných slov utvořená, že jejich existence za dob homerských jest buď úplně jista buď velmi pravděpodobna. Uměl-li na př. Homeros počítati do 10.000 (srov. *δεκάχιλοι* v Il. 5, 860), znal jistě i *ἐννεακαίδεκα*, které také p. Vysoký uvedl; znal-li *ἀμάω*, *καλέω*, mohl ovšem utvořiti i *καταμάω*, *ἐκαλέω*; znal-li *λεμάν*, mohl utvořiti arci i tvar *λεμωνόθεν*

*) Slova v závorkách vesměs vyskytají se u Homera.

(srv. *ποτιόθεν, πεδόθεν, ολόθεν, αινόθεν*), ač nevyskytovala-li se slova ta už dříve.

d) Třeba vyloučiti slova, kteráž vyskytují se pouze jednou zajisté proto, že jinde nebylo k užití jich příležitosti; na př. ve v. 80 *μολύβδαινα* atd. atd.

Teprve když takováto slova vyloučíme, obdržíme seznam slov, která lze vzíti za základ kritického zkoumání. I tu však třeba stále opatrnosti; na př. *μελανι* ve v. 79 může býti (jak už bylo jinými řečeno) pouhou opravou místo *μέλανι* (s měreno dlouze před trvalou liquidou, jako u Homera častěji). Čteme-li *μελανι*, mizí hapax legomenon *μελας*. Ale ovšem zbudou také ve zpěvu Ω slova, která přičí se obvyklému usu mluvy homerské (na př. *κάλυμμα* v. 93, znamená-li tu vskutku to, co jinde *κρήδημον*), nebo která označují věci, teprve později v Řecku v známost přišlé, nebo vazby a fráse u Homera (neb aspoň v Iliadě) nezvyklé; na př. vazba *Πηλεωνάδης* v. 338 a j. Jen z takých slov můžeme činiti závěry kritické. Slova takových zbude ovšem poměrně velmi málo.

Takto kriticky pojednali o hapax legomenech už jiní, zvlášt Friedländer a Peppmüller. Není to pokrok, když p. Vysoký ve věci již kriticky probrané a odbyté podává pouhé výčty s několika někdy nevhodnými, někdy neúplnými poznámkami a operuje s holým počtem slov těch a ne s jich v á h o u. P. Vysoký nebyl by v této věci zajisté došel žádných výsledků nových — to při věci tolikrát probrané není ani možno —, ale byl by si počínal aspoň methodicky a snad v podrobnostech leccos opravil. Takto je však jeho práce *rudis indigestaque moles*.

Z výkladu uvedeného vysvítá, že některá ze slov, která uvedl p. Vysoký, zcela jistě, jiná pravděpodobně byla užívána i v dobách nejstarších. Jakmile však můžeme se z jistých příčin domnívati, že to neb ono slovo *vsutku* se v staré době vyskytovalo anebo že se už v té době vyskytovat *mohlo*, nemůžeme užívatí slova toho k důkazu o pozdějším původu jistých částí básní homerských. Ve své recenzi jsem se snahy po stručnosti obě ty kategorie slov shrnul v jedinou, a nazval je, hledě zvlášt k některým z nich, slovy „praobyčejnými, která už v době nejstarší jistě byla v užívání“. Jak z celého výkladu mého vysvítá, označil jsem tímto výrokem i slova, jichž existenci v době nejstarší můžeme uznávati s jistotou naprostou, i ta, jichž existence v době té jest *surchovaně pravděpodobna*. Užíváme tak hyperbolicky často slova „jistě“. Pan Vysoký klade na toto slovo velkou váhu a praví, že prý můj výrok, že *ἀλλήμων* vyskytovalo se v nejstarší době, proto, že se u Homera vyskytuje *ἀλλιαλω*, jest právě tak „duchaplný“, jako kdyby někdo z toho, že se v 9. stol. vyskytuje běhati soudil, že se *musilo* vyskytnouti slovo běhutý. Proti tomu dovoluji si připomenouti tolik: 1. že

mně p. Vysoký svým výkladem slova *jistě* přikládá závěr, který jsem neměl na mysli; 2. že i přes tuto jeho obranu slova *ἀλιτήμων* nelze užívatí k závěrům kritickým. U Homera vyskytá se thema *άλιτο-άλιτα-* (srv. *ήλιτον, ἀλιτόμην, ἀλιτέσθαι, ἀλιτήμενος*). Jako pak máme u Homera suffixem *την* tvořeno *τλήμων* (koř. *τλη*), *μητήμων* (koř. *μη*), *ήμων* a *μεσθήμων* (koř. *ή*) a dále dle nich *άλήμων, έπιστήμων* a *ελεήμων* (km. *ελεε*), *ροήμων* (km. *ροε*), *μαχήμων* (km. *μαχε*), tak zajisté mohlo už v nejstarší době buď vyskytovatí se buď od kteréhokoli básníka utvořeno býti i *άλιτήμων* od km. *άλιτα*. Absolutní jistoty, že již v nejstarší době se vyskytovalo, arci nemáme a nikdy mítí nebudeme; ale můžeme existenci toho slova pro doby nejstarší uznávati s tak velikou pravděpodobností, s jakou můžeme souditi, že se v 9. stol. po Kr. vyskytovalo *hřěšník*, vyskytovalo-li se již *hřěšiti*. Jakkmile však seznáme, že slovo některé již v nejstarší době se vyskytovatí *mohlo*, nelze jeho osamělého vyskytnutí, zavineného arci náhodou, užívatí k vědeckému důkazu. *Ἀλιταίω* básník zpěvu Ω z jiných míst Homera znal; znal i řadu adjekt. na *μων*; mohl tedy snadno utvořiti *άλιτήμων*, ač nebylo-li slovo to už tehdež v oběhu. Ježto tedy adj. na *μων* i kmen *άλιτα* i jinde u Homera jest dosvědčen, přestává býti *άλιτήμων* hapax legomenem, z něhož bychom mohli něco uzavíratí.

Snad by se však slova *άλιτήμων* vskutku dalo užití nějak k otázce o vzniku zpěvu Ω (ovšem ne jako hapax legomena ve zpěvu Ω); znalec otázky homerské, jakým jest p. Vysoký, uhodne zajisté, jak, a nemusím mu o tom vykládatí.

Paralela, které p. Vysoký užil ve své polemice (běhati — běhutý) nemá žádné průkaznosti. Neboť dejme tomu, že by se vyskytlo „běhutý“ v nějaké památce, přikládáné stol. 9. Mohli bychom z tohoto hapax legomena v památce z 9. stol. činiti jakés závěry? Zajisté nikoliv. Kdo vývoj řeči zná, přizná, že adj. *běhutý mohlo* býti utvořeno tak dobře v stol. 9., jako v 19., bylo-li v užívání *běhati*. Na základě pouhého takového hapax legomena bychom o stáří památky té rozhodovati nemohli. Nejvýše mohli bychom ho užití jako podružného důvodu; hlavními byly by vždy důvody vnitřní a grammatické.

Zrovna takové výtky, jako seznamu hapax legomen, lze činiti i seznamu slov, vyskytujících se jen v Iliadě a v Odyssei (str. 18 n. práce p. Vysokého). I z nich velmi mnohá z týchž příčin jsou pro kritiku bez ceny. Uvedli je už jiní, ale pojednali o nich kriticky. Správně na př. před jich výčetm připomíná P e p p m ü l l e r na m. u. str. XXXIX: „Wir lassen ein Verzeichniss einzelner, ausser in Ω nur in der Odyssee vorkommender Wörter folgen, ... verhehlen uns jedoch nicht, dass nur wenige von ihnen in kritischer Hinsicht von Werth sind.“

Byl jsem tedy zcela v právu, když hledě k nedostatkům práce p. Vysokého nazval jsem ji neprohloubenou. Pan Vysoký výtku tu vyvrací takto:

2. P. Král objevil, že mé pojednání není dosti „prohloubené“. Bylo by snad lépe, aby si p. Král dříve všiml svých vlastních pojednání, z nichž některá jsou tak znamenitě prohloubena, že nejsou ničím jiným než pouhým excerptem, tu ze Schliemanna a *Mittheilungen des athen. Institutes*, tu z Flacha a Friedländera, tu z Gerharda, Prellera a Roschera, tu z Gruppeho, tu z Westphala atd.

O ceně mých pojednání mně souditi nepřisluší; ale tolik zajisté smím pověděti, že skutečná nebo domnělá neprohloubenost mých pojednání nemůže býti na omluvu neprohloubenosti jiné práce. Tvzení p. Vysokého, že některá z mých pojednání jsou pouhým excerptem, jest nepravda, ke které sveden byl p. Vysoký buď neznalostí věcí a spisů, na které naráží, buď předpojatostí a nedůtklivostí, s jakou píše. P. Vysoký naráží tu patrně na několik mých spisů populárně vědeckých (Nálezy Schliemannovy v Tiryntě a Mykenách, O tanci antickém a j.) a na pojednání, podávající přehled té neb oné discipliny v posledních dobách (O některých otázkách z oboru rhythmiky a metricky antické, O nynějších směrech bádání mythologického a j.). Že takovéto články m usí obsahovati excerpty, uzná každý rozumný člověk. Jak lze jinak psáti o nálezech Schliemannových, Westphalových a jiných badatelů, kdyby se spisy jich neexcerptovaly? To i v každém mém pojednání zevrubnými citáty jest naznačeno, a to mnohem upřímněji, než mnohdy bývá zvykem. Ale nálezy a bádání ta jsou na základě i jiné literatury i mého samostatného studia kriticky posouzena; pojednání jich nejsou tedy pouhými excerpty, nýbrž obsahují výsledky samostatného a mnohdy pracného studia, a často i věci nové nebo znova lépe odůvodněné. To platí zvláště o mých člancích přehledných. Článek o bádání mythologickém (zakládající se na mých přednáškách, které jsem měl už před vyjitím díla Gruppova r. 1883—84) spočívá na dlouholeté pilné četbě prací, jež v něm posuzují. Že tu nevypisují žádný přehled jiný (na př. Gruppův), pozná každý, kdo obojí přehledy srovná. Že se ovšem s Gruppem i jinými srovnávám v uvádění mínění různých badatelů a někdy i v posudku jich, jest přirozeno; ale rovněž tak (a to často) s nimi se rozcháším, poněvadž stojím na jiném stanovisku mythologickém, než na př. Gruppe. Nebudíž mi vytýkáno za neskromnost, uvádím-li, že jiní, kteří sami mythologii se zanášejí, soudí o článku tom zcela jinak, než p. Vysoký. I k posouzení věci jest třeba důkladné její znalosti. Podobně sestrojen jest i můj článek o rhythmice a metrice. Ten nezakládá se jen na Westphalovi, nýbrž i na pracích J. H. H. Schmidta, M. Schmidta, Hanssena, Gleditsche a j. a předpokládá rovněž dlouhé studium odborné; ba

tento článek obsahuje i věci nové, kterých jinde se nenalezne (na př. ve výkladu o anakrusi, *τομή* a anaklasi). Ani moje články populárně vědecké, ačkoliv jsem v poznámkách kolikrát zřejmě vytkl, že zakládají se na pracích jiných (srv. O tanci antickém str. 29, O scenerii řeckého divadla str. 22 a n.), nejsou pouhými excerpty, nýbrž zdělaný jsou na základě hojných spisů a také sem tam obsahují zrnko nové.

Tvrdí-li p. Vysoký opak, nezná buď pojednání mých, buď spisů, o kterých praví, že jsem z nich excerpoval, jak vidno i z toho, že mezi nimi uvádí i Roschera, Prellera a Gerharda. Všecka má ostatní pojednání (mimo populárně vědecká a přehledná) obsahují vesměs nové výsledky mého studia. Že jsem vedle takovýchto článků psal i články prvního způsobu, k tomu mne vedly vždy pohnutky: popularisování naší vědy i snaha zjednoti u nás platnost mnohým zanedbávaným disciplinám filologie a odstraniti názory zastaralé. A konečně lze se vskutku domnívati, že článek jest proto neprohloubený, že jest rázu populárně vědeckého nebo přehledného?

P. Vysoký pokračuje dále ve své odpovědi takto:

3. P. Král shledal dále, že jsem se subtilním otázkám grammatickým „celkem vyhnul“. To ovšem p. Král tvrdí, ale ani jediným příkladem nedokazuje. Já jsem poctivě poznamenal při každé nesnadné formě grammatické, co o ní soudím, a rozhodl jsem se vždy pro některé z mínění o ní pronesených. Že ovšem mnoho jest zde věcí, o nichž nevím tak dobře nic určitého já jako p. Král a jako každý jiný filolog, to uznávám. Snad p. Král, na jehož jazykozpytné studie a jich výsledky celý učený svět v zimničném rozechvění čeká, záhady ty rozřeší.

P. Vysoký praví, že se subtilním otázkám grammatickým „nevynul“, jak jsem tvrdil, nýbrž u každé nesnadné formy grammatické poznamenal, co o ní soudí. Tento výrok p. Vysokého, jenž přece sám pokládá se za znalce v otázce homerské, naplniti musí každého úžasem. Pan Vysoký podává výčet hapax legomen a dotýká se vlastně jen jediného tvaru *διδοῦναι* ve v. 425, ač přece i jiná jeho hapax legomena vybízejí k úvahám grammatickým nebo metrickým; tak na př. *μύλωνι* ve v. 79, *καταρκάων* ve v. 218, *Πηλεϊωνίδα* ve v. 338, kterýž obrat jest podivný v azbou a nepatří vlastně ani mezi hapax legomena, *ἀναοίψακον* ve v. 455, kterýž tvar rovněž nepatří mezi hapax legomena a není vzhledem ke *καταίψαται*, *ἀποαίψο* a p. ani grammaticky nepatřným, ale o němž mělo se mluvíti se stanoviska grammatického, když se vůbec uvedl a j. A což neviděl p. Vysoký v dile Peppmüllerově, jehož přece důkladně užil, začnou řadu otázek grammatických? Peppmüller mezi důvody pozdějšího vzniku zpěvu Ω, čerpanými z mluvy, vyčítá i „Neuerungen in der Phraseologie“ (str. XL n.), vazby syntakticky pozorou-

hodné (str. XLI n.), dotýká se slovosledu (XLVIII n.) a četných subtilních otázek metrických (L n.), stop *F*, *j* a *σ* (LII n.) a j. v. Jak může tu tvrdit p. Vysoký, že se těmto otázkám nevyhnu, a k tomu hlásati, že o nich já i on i jiní filologové nic určitého nevědí? Filologové, kteří se otázkou homerskou zabývají, dobře o nich vědí a vědí o nich leccos určitého; neví-li o nich dle tvrzení svého nic určitého p. Vysoký, má ovšem mezi badateli o homerské otázce zvláštní stanovisko. A neví-li nic určitého, nemá to býti pro něho pobídkou, aby co určitého vypátral? A neví dále vskutku p. Vysoký nic o pracích Geppertových, Hoffmannových a Gisekových, o důležitých pracích Hartlových a Nauckových a jiných hojných badatelů, které se týkají grammatikých a metrických otázek u Homera? Což zapomněl, že sám na str. 11 a 13 svého přehledu o Geppertovi a Hoffmannovi se zmiňuje? Neví, že na každé skoro stránce kterékoli vědecké grammatiky (na př. G. Meyerovy neb homerské grammatiky Vogrinzovy) jest hojně otázek grammatikých, které jsou v těsném spojení s bádáním o vzniku básní homerských? Více než hapax legomena prospějí k rozřešení jejímu úvahy grammatické. Vznikly-li básně homerské postupně, měl by i jazyk jich co do tvarů a vazeb v podrobnostech se lišiti podle stupně svého vývoje. Jest otázka dosud nerozřešená: lze na základě odchylek jazykových (hláskoslovných, tvaroslovných i syntaktických) dopátrati se něčeho jistého o postupném vzniku básní homerských? Na tuto otázku není dána dosud odpověď konečná; rozřešení její jest jedním z nejzajímavějších, ale ovšem také nejtěžších problémů otázky homerské. Nebude-li však snad ani nyní p. Vysokému jasno, nač jsem výtkou svou v recenzi narážel, jsem hotov podati mu objasnění důkladnější.

4. Pan Král shledal dále, že moje „výčty“ neobsahují v podstatě nic nového. Tímto výrokem dává p. Král nejlépe na jevo, jak málo s věcí samou jest obeznámen.*) Já žádám každého nestranného člověka, aby srovnal pojednání mé s pracemi Peppmüllerovými, Liesegangovými, Weidlichovými atd. a učinil si sám úsudek, co je na tomto urážlivém a lichém výroku p. Králově pravdy.

*) Že p. Král v Homerské otázce hlubokých studií nekonal, dokazuje na př. již tím, že v „Listech filologických“ 1888, str. 55 ani neví, jak se píše Sengbusch!

Na to odpovídám opět: v práci p. Vysokého není v podstatě nic nového. Úvod obsahuje přehled literatury, týkající se otázek o době složení zpěvu Ω . Přehled ten jest vzdělán, jak jsem uznal, „se znalostí věci a kriticky“, ač i ta byl p. Vysokému pro literaturu do r. 1876 vůdcem Peppmüller. Nové nějaké myšlenky v přehledu tom není a býti ovšem nemůže. Vlastní pojednání jest výčet některých slov homerských (hapax legomena, slova pouze v Ω a v Odyssei se vyskytající, voces Hesiodaeae). Výčty takové, a to s důkladným a

všestranným kritickým oceněním jednotlivých slov, podali už jiní, zvláště Friedländer (Über die kritische benutzung der homerischen ἀπαξ εἰρημένα ve Philologu 1851 str. 228 n., Zwei Homerische Wörterverzeichnisse: I. Die homerischen ἀπαξ εἰρημένα [pro zpěv Ω v. str. 733]. II. Die homerischen Wörter die einem von beiden Gedichten ausschliesslich oder vorzugsweise angehören. Anhang. Über die kritische Benutzung der homerischen Homonymie, v Jahrb. für class. Philologie, III. Suppl.-band 1857—60, str. 713 nn.) a Peppmüller ve spise už častěji citovaném. Zda-li co k těm výčtům p. Vysoký přidal, neměl jsem chuti konstatovati; ale vím, že vynechal na př. ve v. 757 πρόσφατος a neoznačil zřejmě ve v. 376 αἴσιος. Přidal-li však vskutku některé slovo k těm výčtům, jest to něco nového? Což nejsou tato slova jasně označena v každém homerském indexu a slovníku? Prohlídl-li p. Vysoký slovník homerský znova, podařil věc pracnou, ale marnou. Na počtu slov těch nezáleží, a vypsati je ze slovníka dovede i ten, kdo není klassický filolog, umí-li jen čísti řecky. Co tedy jest v té práci nového? Snad něco v některých těch poznámkách, jež přičinil k některým slovům? V poznámkách těch není nového nic, leda několik často bezúčelných nových citátů z Leeuwena, Helbiga, Rzacha atd. Myšlenkou a provedením toto pojednání není nové, ba slabší podobných pojednání starších. V několika nových citátech může pak novotu hledati jen ten, kdo je pokládá za svůj „duševní majetek“. Dosud tak činiti nebylo zvykem.

P. Vysoký vyzývá čtenáře, aby srovnali pojednání jeho s pracemi Peppmüllerovými, Liesegangovými a Weidlichovými, aby poznali, co nového vynesl na jevo. Prosim i já čtenáře, aby tak učinili; poznají aspoň na své oči, kdo z nás obou má pravdu. Podivno ovšem jest, že p. Vysoký vybtzí čtenáře, aby srovnával jeho práci s pracemi Liesegangovými a Weidlichovými, a to podivno proto, že p. Vysoký dle vlastního tvrzení svého (Homérica str. 10) tyto práce sám „zná bohužel pouze z příležitostných zmínek“, t. j. že jich vlastně nezná, ale přece tvrdí, že proti nim je jeho práce pokrokem. Soudí-li konečně p. Vysoký, že neznám homerské otázky proto, že omylem můj nebo sazečovým v jedné mé recenzi stojí Sängebusch (m. Sengebusch), přeji mu od srdce laciné radosti, kterou mu náhlý jeho soud působí, a beru rád ono *á m. e* na svá bedra.

5. P. Král vytýká mně také, že nemírným citováním svou učenost na jevo dávám. Mám o vědecké práci příliš vážné ponětí, než abych se zbytečným citováním blýskal a také jsem dosud z ostentace nikdy žádný citát nepřipojil. Uvedl jsem literaturu o obraze Niobině na Sipyly proto, že věc sama jest dnes právě předmětem intensivního zkoumání a i denní listy naše se o ní nezávno rozepsaly. Ostatně citáty ty jsou vesměs mým majetkem duševním a výsledkem poctivé práce vědecké: já jsem jich odnikud neopsal jako to činí leckterý filolog,

v jeho pojednáních hemží se citáty, z nichž není ani jediný jeho majetkem.

Nevytýkal jsem p. Vysokému, že dává na jevo nemístným citováním svou „učenosť“, nýbrž že staví tím svou „značnou znalost literatury“ nemístně na odiv. Smějí-li ovšem i úvahy denních listů býti komu pohnutkou, aby citoval v pojednání o Homerovi literaturu o Niobé na Sipylu, uznávám, že může se do kteréhokoli pojednání vpléstí hovor o věcech, které nejsou s pojednáním tím v žádné souvislosti. Je-li to vhodné počínání, rozhodne si každý zajisté sám. Citáty z cizích děl přejaté já aspoň nepokládám za duševní majetek toho, kdo je přejímá; rovněž tak já neuvádím citátů zbytečně. V mých pojednáních není také ani jediný citát, který bych byl prostě převzal bez kontroly; naopak právě v nich (zvláště v mých pojednáních mytologických), jest hojně citátů z klasiků, které jsem sám pracně nasbíral a které p. Vysoký marně by hledal u Prellera, Roschera a v jiných dílech, o nichž nesprávně míní, že mi byly pramenem a výhradním nalezištěm citátů. Kdo si Homerica p. Vysokého přečte, přisvědčí mi, že jest až příliš snůškou vhodných i nevhodných citátů. Zbytečně citovati jest na ten čas způsobem p. Vysokého (srv. tři malá pojednání, z nichž skládá se činnost p. Vysokého filologická, i jeho archaeologické excerpty v Ottově Slovníku Naučném). P. Vysoký také praví, že citáty ty odnikud neopsal. O všech to zajisté míniti nemůže, neboť leckteré z nich jsou právě v těch spisech, jichž p. Vysoký užil (u Peppmüllera i jinde). Přidati k pojednání několik nových citátů z několika nových spisků, a to někdy i bezvýznamných nebo nevhodných, není ani nesnadné ani záslužné.

6. Na konci své „kritiky“ dává mně p. Král ponaučení, abych se seznámil s výsledky srovnávacího jazykozpytu. „Jen kdo je neznač“ praví p. Král „může jimi pohrdati.“ Výsledky srovnávacího jazykozpytu a tím, co tak zvaná mladogrammatická škola dobrého na světlo vyneala, jsem nikdy nepohrdal a jsou mně tyto výsledky při nejmenším zrovna tak dobře známy jako p. Královi. Ovšem ale za srovnávacího jazykozpytce nemohu pokládati každého, kdo si na rychlo přečte Brugmanna, G. Meyera, Pezziho a několik pojednání o plosiv-explosivní či supplosiv-plosivní moudrosti. Já jsem se ostatně od svých učitelů pražských a berlínských naučil z klassické filologie tolik, že p. Král sám by mohl nejlépe dosvědčiti, zdali jsem pro poučení chodil někdy já k němu nebo spíše někdo jiný ke mně.

Tolik pokládal jsem za svou povinnost iniuria provocatus p. Královi odpověděti. Na všechny jeho další „Odpovědi“, „Odmítnutí“ a jak se všelike ty emanace jeho ducha jmenují, odpovídati nebudu. Na literární rvačky, které snad někomu jsou denním řemeslem, nemám času ani chuti.

P. Vysoký tvrdí, že se s pokroky jazykozpytu obeznámil a že nepohrdá tím, co v nich shledal dobrého. Tomu se velmi

těším. Patrně však p. Vysoký shledal v těchto novějších bádáních málo co dobrého, když ve svém pojednání sestavením kořenů $\theta\alpha$ $\theta\eta$ (u $\theta\acute{\eta}\sigma\alpha\tau\omicron$) zavrhuje celou, nyní všeobecně uznávanou nauku o kmenostupu. Patrně má vážné důvody, proč zavrhuje tuto nauku, na jejímž propracování mnozí učenci od Saussura až do Hübschmanna vyplýtvali mnoho důmyslu a která zjednala si již částečně i přístup do knih školních. Filologové jiní, kteří se drží této nauky, soudí, že jazyk vycházel od kmenů silnějších (že na př. původním kmenem jest $\lambda\epsilon\iota\pi$ ne $\lambda\iota\pi$, $\varphi\epsilon\upsilon\gamma$ ne $\varphi\upsilon\gamma$ a také $\theta\eta$ ne $\theta\alpha$) a že kmeny $\lambda\iota\pi$, $\varphi\upsilon\gamma$, $\theta\alpha$ jsou oslabené. P. Vysoký pokládá je za původní a novější nauku o nich za nedobrou. Škoda, že důvody pro toto své tvrzení šíře nevyložil. Mimořádně připomínám, že stupeň $\theta\alpha$ vůbec v řečtině není dosvědčen.

Pan Vysoký mluví také posměšně a pohrdavě o „plosiv-explosivní či supplosiv-plosivní moudrosti“, kterou jsem si prý mimo jiné věci na rychlo přečetl. Tím naráží patrně p. Vysoký na spis Seelmannův Die Aussprache des Latein (Heilbronn 1885), jednající o fyziologickém vzniku hlásek latinských. P. Vysoký (pokud vím) zná spis ten pouze z citátů v prvním vydání grammatiky Stolzovy (v Müllerově Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft), kteráž se správných výkladů Seelmannových a jeho terminologie přidržuje. Už v recenzi prvního dílu Müllerovy knihy, kterou mi kdysi p. Vysoký dal a již jsem v „Listech“ uveřejnil, byl takový posměšný a pohrdavý výrok o těchto výzkumech Seelmannových. Prokázal jsem tehdy p. Vysokému dobrou službu, že jsem jej z recenze škrtl. Od té doby uplynulo několik let, ale p. Vysoký dosud pokládá výzkumy Seelmannovy i jeho terminologii za směšnou. To může činiti jen ten, kdo spisu Seelmannova nečetl a kdo neví, co termíny *plose*, *implose* a *explose* značí. P. Vysoký mluví ve své odpovědi také o nějaké *supplosi*. Nález této *supplöse* náleží nejspíše jemu; měl by nám však vysvětliti, co touto *supplosi* myslí. Pan Vysoký těmto novým bádáním se posmívá a tím vskutku jimi pohrdá, a pohrdati, jak jsem pravil, může jimi vskutku jen ten, kdo jich nezná.

P. Vysoký dává také ve své odpovědi na srozuměnou, že jsem k němu chodil ve vědeckých otázkách na radu. Ptáti se ve vědeckých otázkách na radu, není nic nečestného pro toho, kdo zná pravdu Solonových slov, že člověk $\gamma\eta\rho\acute{\alpha}\sigma\kappa\iota$ $\mu\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}$ $\delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\acute{\omicron}\mu\epsilon\omicron\sigma$. Nechci se však pouštět do osobních výkladů o poučování, jehož se mi od p. Vysokého prý dostalo. Podotýkám jen, že p. Vysoký kdysi na mou žádost pomáhal mi při korektuře „Antigony“, začež jsem mu veřejně díky vzdal v předmluvě, a že tomu není tak dávno, co p. Vysoký po několik semestrů chodil do mých přednášek; zdali pro poučení či pro ukrácení chvíle, ovšem nevím.

Odpověď svou zakončil p. Vysoký výrokem, že není přítelem literárních rvaček a že mi už neodpoví. P. Vysoký zapomíná, že kdo veřejně je činným, podrobiti se musí i veřejné kritice. Slušná věcná kritika (a takou má kritika byla) není literární rvačkou; rvaním jest způsob psaní, jehož ukázky byl jsem nucen svrchu uvést. Kdo tak psátí musí, jak psátí za dobré uznával p. Vysoký, může zajisté těžko odpovědět na výtky věcné a končí ovšem velmi rád spor vědecký.

Čtenáře „Listů“ prosím, aby měli shovnění, že unavuji je tak dlouhými polemikami; nelze často ani několika archy odpovědět na to, co se nevěcné a nesprávné napíše na několik řádek. Avšak zdánlivá ta nedůtklivost našich spisovatelů musí konečně jednou býti přemožena a kritice věcné musí býti u nás vybojována volnost; neboť bez věcné kritiky není pokroku.*)

Josef Král.

---

*) Aby čtenáři poznali, jak se mnou i jinými někteří lidé polemizují, vraćím se opět k p. Pražákovi, jehož způsob polemiky charakterisoval jsem již v čísle červencovém. P. Pražák s. v. aedil napsal v Ottově Slovníku Naučném: „aedilové kurulští mají ius imaginum, t. j. právo vystaviti v atriu ve zvláštní skříní voskovou masku předka, jenž zastával aedilitu kurulskou.“ Vytkl jsem výrok ten jako chybný, ješto ius imaginum měli potomci toho, kdo zastával kterýkoli úřad kurulský (tedy ne pouze aedilitu), t. tak zv. nobiles. V listop. sešitě letošního „Kroka“ p. Pražák posuzuje program p. Zdařilův a v této recenzi čteme i větu, týkající se ius imaginum: „Ovšem nošeny byly voskové masky předků (t. o pohřbech), kteří zastávali nějaký úřad kurulský, ale jen v tom případě, zemřel-li některý člen rodu k nobilitě patřícího“. Ze slov p. Pražáka vysvítá nad slunce jasněji, že nyní píše o ius imaginum zcela tak, jak věcná správnost žádá a jak jsem v posudku svém žádal i já. Jinými slovy řečeno: p. Pražák se k hrubé chybě své zná a sám ji opravuje. Ale aby zastřel svou chybu u lidí, kteří věci nerozumějí (neboť jen u takových může p. Pražák nadíti se souhlasu), a vzbudil domněnání, že jsem ho posuzoval krivě, připsal k slovům svým výše uvedeným tuto poznámku: „Na ‚důmyslné‘ insinuace prof. Krále, uveřejněné v posledním sešitě letošních ‚Listů fil.‘ a proti mně namířené, které charakterisují vědeckou a činnost jeho a které mimo jiné věci týkají se též ius imaginum, neodpověděl jsem proto, poněvadž kdo zná způsob jeho kritiky, jednak učiní si sám náležitý o něm soud, jednak uzná, že taková ‚kritická‘ činnost literaturě naší nehrubě prospěje“.

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“

za správní rok 1888—89.

I. Zpráva jednatelská.

Výbor byl složen takto: starosta prof. Dr. J. Gebauer, místo-
starosta prof. Petr Hrubý, pokladník prof. K. Himer, správce
skladu prof. V. Viravský, jednatel J. Weigert, pořadatel přednášek
Dr. J. Polívka, účetní Dr. L. Niederle (po jeho odstoupení J.
Šťastný), knihovníci Fr. Rajchl a J. Stehlík, administrator J.
Mašín, zapisovatel Dr. V. Tille.

V kontrolující kommissi finanční byli: Fr. Novák, R. Karras,
V. Auersperger, J. Kohout, J. Michl, J. Baloušek.

V kontrolující kommissi knihovní byli: Peisker, Vahalk,
Sedláček.

V tomto správním roce vydány Jednotou Listů filologických
roč. XV. č. 6. a roč. XVI. č. 1.—5. redakci pp. prof. Dr. J.
Gebauera a prof. Dr. J. Krále. V tisku nalézá se „Rhythmika“
od prof. Dr. J. Krále.

Schůze vědecké byly čtyři. Přednášeli pp. Dr. Arn. Kraus:
„Pověst o Libuši v literatuře německé“; Dr. J. Polívka: „Pověst
o Griseldě v literatuře české“; Dr. Em. Kovář: „O původu řeči“;
Dr. R. Dvořák: „O sjezdu orientalistů ve Stockholmě“.

Jos. Weigert,
t. č. jednatel.

II. Zpráva zapisovatelská.

Jednota čes. filologů měla v tomto správním roce 6 členů
čestných, 137 členů zakládajících, 30 členů činných a přispíva-
jících mimo posluchače universitní (příspěvek 2 zl. ročně), 64

činných členů posluchačů fakulty filosofické. Volných míst vypsáno dle stanov 10⁰/₀ a zadáno z nich 6. Ze zakládajících členů ubyl úmrtím p. ministr Jos. Jireček; z činných koll. J. Baloušek.

Dr. V. Tille,
t. č. zapisovatel.

III. Zpráva pokladní. (Počítáno do 30. září 1889.)

Základní jmění	653	zl.	87	kr.
Fond na vydávání knih filologických	2529	"	81	"
Vydavné jmění	204	"	36	"
Menclov fond	202	"	19	"
Niederlov fond	1033	"	71	"
Úhrnem	4623	zl.	94	kr.
Dosavadní deficit roč. XIV. Listů fil. činí	176	zl.	90	kr.
" " " XV. " " "	327	"	02	"
" " textu Antigony	164	"	14	"
" " Antigony s poznámkami	532	"	70	"
" " textu Ajanta	88	"	77	"
" " Ajanta s poznámkami	229	"	26	"
" " řeči proti Catilinovi	17	"	74	"
" " legendy	10	"	06	"
Dosavadní výtěžek Demosthena	240	"	05	"
" " překladu dramát Sofokleových	45	"	83	"

K. Himer
t. č. pokladník.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě jest dosud:

1. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. I. (Soph. Ajax) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2349
2. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. II. (Cic. orat. in Cat.) ed. Rob. Novák z nákladu 3000 výtisků 967
3. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. III. (Soph. Antigona) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2763
4. Bibl. script. Graec. et Rom. fasc. IV. (Cic. orat. pro Archia etc.) ed. Rob. Novák z nákladu 1500 výt. 1007

5. Sofokleovy Antigony s poznámkami od J. Krále (vyd. I.) z nákladu 1500 výtisků	7
6. Sof. Antigony s poznámkami od J. Krále (vyd. II.) z nákladu 3000 výtisků	2857
7. Sof. Aianta s poznámkami od J. Krále z nákladu 1500 výtisků	972
8. Výboru řečí Demosthenových vyd. od Ed. Kastnera z nákladu 3000 výtisků	896
9. Latinské cvičebné knihy pro VII. a VIII. třídu gymnasijsní od J. Rissa I. vyd. z nákladu 2000 výtisků	9
10. Téže II. vydání z nákladu 3000 výtisků	1502
11. Výboru ze spisů Xenofontových vyd. od V. Steinmanna vyd. I. z nákladu 3000 výtisků	6
12. Překlady tragoedií Sofokleových z nákladu 2000 výtisků	545
13. Legendy o sv. Dorotě od J. Gebanera	27
14. Sborníku prací filologických z nákladu 520 výtisků .	112
15. Listů filologických :	
Ročníku I. výtisků	73
" II. "	192
" III. "	185
" IV. "	83
" V. "	132
" VI. "	177
" VII. "	193
" VIII. "	83
" IX. "	140
" X. "	151
" XI. "	147
" XII. "	155
" XIII. "	86
" XIV. "	199
" XV. "	111

Ročníky od I.—XII. najednou dostati mohou páni členové za sníženou cenu 12 zl.; z nich ročníky jednotlivé po zl. 1·50; z členův páni studující mohou dostati tyto ročníky mimo I., IV. a VIII. po 50 kr.

Poznámka. Mimo to jsou na skladě jednotlivé sešity, které odběratelům „Listů“ budou na požádání zaslány zdarma, pošlou-li *napřed* na uhrazení porta známky poštovní. Jsou to tyto sešity: r. I. 2., 3. a 4., r. II. 1., r. III. 4., r. IV. 3. a 4., r. V. 2., 3. a 4., r. VI. 2., 3. a 4., r. VII. 3. a 4., r. VIII. 3. a 4., r. IX. 3. a 4., r. X. 3., 4., 5. a 6., r. XI. 3., 4., 5. a 6., r. XII. 3., 4., 5. a 6., r. XIII. 2., 3., 4., 5. a 6., r. XIV. 1., 3., 4., 5. a 6., r. XV. 1., 3., 4., 5. a 6.

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova
o Listech filologických roč. XVI.

Stav odběratelů Listů filologických ročníku XVI. proti ročníku lonskému jest tento:

1. Odběratelů mimo členy na universitě bylo loni 339, letos 348		
2. Z činných členů na univ. bralo Listy až do konce	43	" 44
3. Na výměnu zasílalo se	25	" 30
4. K posouzení nebo zdarma	13	" 15
5. Do kommise knihkupci p. Srdci	41	" 42
Úhrnem zasláno loni	461	letos 479

Jan Mašín,
t. č. administrator.

VI. Zpráva knihovní.

Koncem tohoto správního roku je v knihovně Jednoty 2252 čísel.

Přibylo letos koupí, darem a výměnou za tisky 92 čísel.

Z přírůstku toho je 22 spisů z oboru filologie klassické, 13 z filologie slovanské, 54 roč. časopisů a 3 různé spisy.

Z dárců buďtež vzpomenuti s díky pp. prof. Dr. Jan Gebauer, prof. Dr. Josef Král, prof. Dr. Jaroslav Goll, Dr. Jiří Polívka, P. J. Vychodil a pak Akademie jihoslovanská a maďarská.

Fr. Rajchl,
t. č. knihovník.